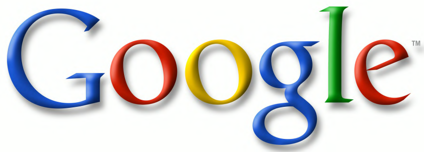
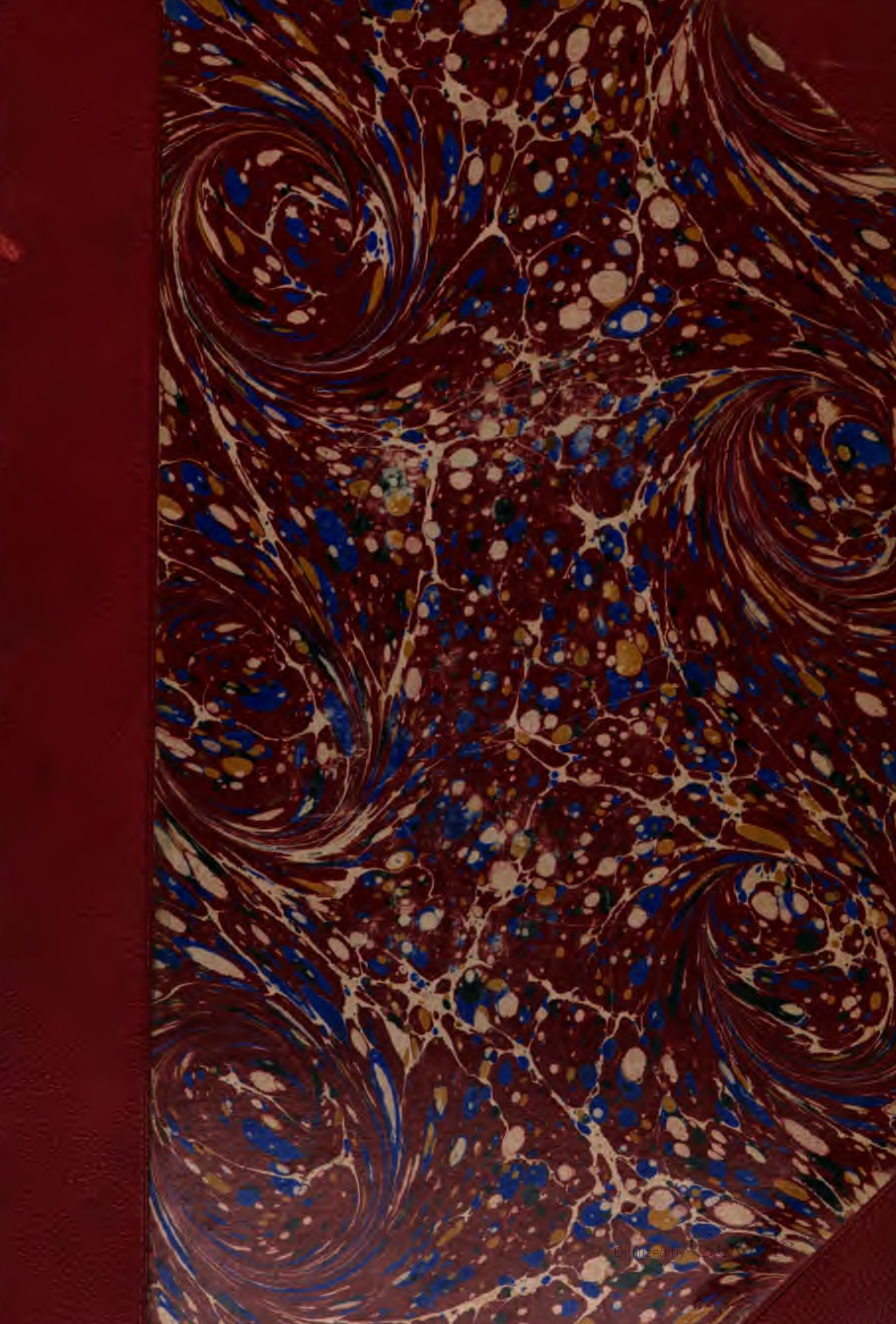
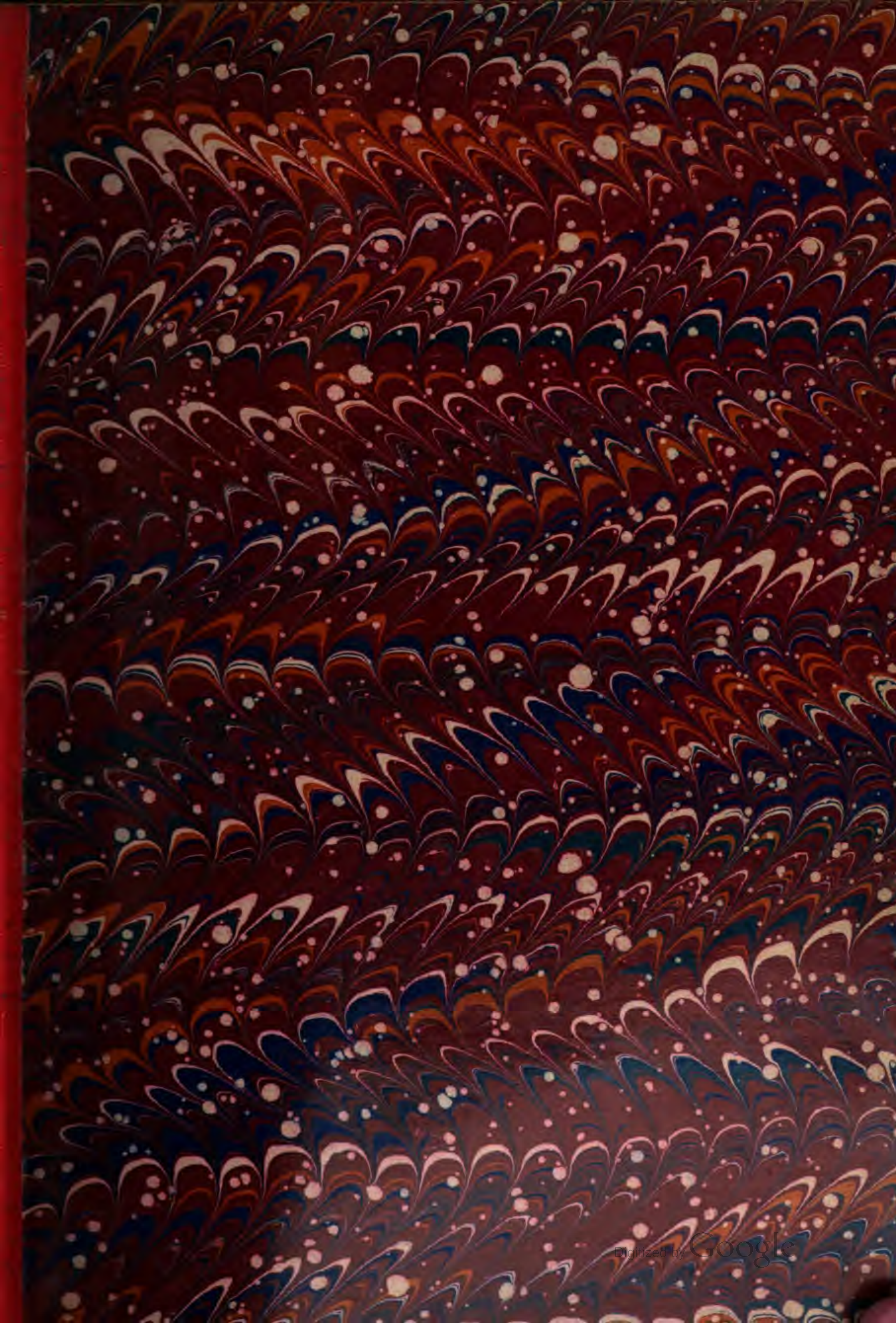

Google

SIGILLUM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
CHRISTO ET ECCLESIAE
VE RI TAS

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

ERIK BRATE SOPHUS BUGGE GUSTAF CEDERSCHIÖLD
HJALMAR FALK FINNUR JÓNSSON
KRISTIAN KÅLUND ADOLF NOREEN LUDV. F. A. WIMMER

GENOM

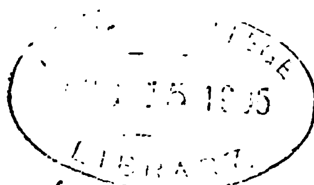
AXEL KOCK.

TJUGOFÖRSTA BANDET.

NY FÖLJD.
SJUTTONDE BANDET.

C. W. K. GLEERUP. LUND. OTTO HARRASSOWITZ. LEIPZIG.
LUND 1905.

LUND
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET
1905

Innehåll.

Om overleveringsdubletter.

Det må nu betragtes som fastslået, at overleveringen af de gamle digte (eddadigte og skjaldekvad) kun har været mundtlig indtil ind i det 12. årh. För har ingen skriftlig optegnelse — i det mindste ikke i nogen væsenlig grad — fundet sted. Hvad Egilssaga beretter om optegnelsen af Sonatorrek må betragtes som uhistorisk og beroende på en senere islandsk misopfattelse — i øvrigt en af de forholdsvis få anakronismer, som sagaerne indeholder.

Da nu disse digte har levet så længe i traditionen, idet de ved udenadslæren er gåede fra person til person, fra slægtled til slægtled, vilde det i og for sig være höjst mærkeligt, om de var fuldstændig rigtig bevarede. Det er de naturligvis heller ikke; ikke et menneske kan for alvor påstå, at f. eks. Vǫluspá er os overleveret i dens oprindelige form, hverken hvad formen af de enkelte vers eller disses ægthed angår. I det hele var digte som eddakvadene mere udsatte for at blive forvanskede end f. eks. skjaldekvadene på grund af deres form. Det strænge versemål og rimstavelser bevarede disse bedre. Derimod var det muligt, at to oprindelig ikke sammenhørende vershalvdele kunde blive slåede sammen, eller at en fjærdedel kunde komme bort fra sin plads og blive stukket ind et andet sted. Dette er dog, så vidt skönnes kan, sket forholdsvis meget sjælden.

Det er ikke hensigten med disse linjer at behandle overleveringen af de gamle vers i det hele, men nærmest en enkelt side af den. Jeg vil i så henseende begynde med at anføre nogle skjaldevers, der er os overleverede på en ejendommelig måde.

Når vi finder Hjaltes spottevers hos Are frode anført således, at det kun udgör en vísufjórðungr:

> Vilk eigi goð geyja
> grey þykki mér Freyja,

og således også i Kristnisaga (der har benyttet Ares bog), medens vi i alle andre (og senere) kilder, — den store Olafssaga (hdskrr. 53, 54, 61, 62, Flat., Bergsb.) og Odds Olafss. (310) samt i Njála (F, A, C ε, ι, E, G, I) — finder to linjer mere:

> æ man annat tveggja
> Óðinn grey eða Freyja,

er der ingen tvivl om at disse sidste linjer er en yngre tildigtning af en, der ikke syntes at de to første linjer var udførlige eller kraftige nok. Jeg siger udtrykkelig tildigtning; det var tænkeligt, at de sidste linjer var et duplikat, en variant til de første, d. v. s. at der tidlig var opstået en anden (denne) form for linjeparret, og at de to således eksisterende linjepar senere var slået sammen. I dette tilfælde tror jeg imidlertid ikke at dette er foregået; i andre tilfælde, som vi snart skal fremdrage, er dette derimod sikkert sket. Derimod er Njálas læsemåde i 1. linje af det anførte vers *Sparik eigi* for de andres *Vilkat* (*Vil ek eigi*) en traditionsvariant.

En åbenbar tildigtning er også de fire sidste linjer i verset om Ingolf Torsteinsson, som det foreligger i Hallfreðarsaga (Forns. 86); jfr min litteraturhistorie II 532. Disse linjer, der er udtværende og temlig platte, lyder:

> ek skal ok, kvað kerling,
> með Ingolfi ganga,
> meðan mér tvær of tolla
> tennr í øfra gómi.

De 4 første (og ægte) linjer lyder i Vatsdœlas. (Forns. 61) således:

> Allar vildu meyjar
> með Ingolfi ganga,
> þær es vaxnar vǫru,
> vesǫl kvazk hon æ til lítil.

Men atter her findes der en traditionsvariant til den sidste linje, idet den i Hallfređars. lyder:

vesǫl emk æ til lítil.

I Kormákss. (s. 34) lyder et vers, der — sikkert med rette — tillægges Hólmgǫngu-Bersi, således:

Liggjum báđir
í bekk saman
Haldórr ok ek
hvergi fœrir,
hǫfum engi þrek,
veldr œska þér
en elli mér,
þess batnar þér
en þeygi mér.

Verset består altså af 9 linjer; den, der går ud fra, at et vers kun kan bestå af 8 linjer, er ikke i nogen tvivl om, at det enten er l. 4 eller 5, der er "uægte"; de slutter sig bægge til l. 3 med hensyn til stavrim; hvilken af linjerne der skulde betragtes som ægte, måtte bero på et skön; de passer bægge omtrent lige godt; dog er den sidste nok så kraftig. Nu findes verset også i Laxdœlasaga (s. 95). Her lyder 2. linje: *í lamasessi*; l. 4 lyder i hovedhåndskrifterne som l. 5 i Korm., derimod i hdskr.-klassen "z-pap" (se Kålunds udgave; f. eks. hdskr. AM 158, fol.) som l. 4 i Korm., men i intet findes bægge linjer samlede. For det første bestyrker dette forhold, at det netop er l. 5 i Korm. der er den oprindelige; dernæst bliver det klart, at den ene linje (l. 4 og 5) er dublet, d. v. s. den oprindelige form for linjen glemtes, og så blev der lavet en ny i steden for den; derved fik verset for 4. linjes vedkommende en dobbelt version; en brugte den ene, en anden den anden form. Den, som nu skulde anvende verset i en saga-fremstilling, kunde, forudsat at han kendte den dobbelte form, altså vælge den ene eller den anden; denne fremgangsmåde fandt sted i Laxd. (hvorledes det hænger sammen med, at hdskrr. her dels har den ene, dels den anden form, skal ikke her undersøges; spörsmålet er ligegyldigt, men ikke vanskeligt at svare på). En anden fremgangsmåde følger forfatteren til Korm.; han

kender bægge versioner, men istedenfor at vælge den ene eller den anden, slår han dem bægge sammen og får således sit abnorme vers på 9 linjer. Her er forholdet simpelt og klart. Men også i l. 2 er der en interessant traditions-dublet.

Overleveringen af Kormaks vers er, som bekendt, på mange punkter mangelfuld, jfr. BMÓlsens og Bugges afhandlinger i Aarbøger 1888 og 1889. Jeg skal her særlig fremhæve v. 52 og 65 (i Möbius' udg.). Disse to vers er åbenbart identiske; l. 5—8 er ens bægge steder, medens l. 1—4 lyder således (i v. 52):

þarftaþu hvít at hœta
Hlín skrautligrar línu
— vér kunnum skil skepja —
Skíðinga mér níði,
(men i v. 65): Nú mun sætlæla ýta
auðmætandinn hæta
— vér kunnum skil segja —
Skíðunga mér níði.

At der her er tale om en traditionsdublet, kan ikke være tvivlsomt, ligesom det heller ikke er tvivlsomt, hvor verset findes i sin rigtige form. De to første linjer er i v. 65 omdigtede — og er blevne uforstålige (mulig også ved forvanskning); den 3. linje er næsten ens bægge steder; man mærke fejlen *segja* for et ord, der skal begynde med *sk-*. Endelig har vi l. 4 ganske ens, undtagen for så vidt som formen *Skíðung-* sikkert er den oprindelige. V. 5 1—4 i Hallfreðars. udg. (s. 94) lyder:

Veitk [at] vísu skreyti
víðlendr konungr [mér hdskr.] sendi
nøkðan hjǫr við nǫkkva
núflaustr burar Austra;

i hdskrr. af Olaf Tr.s saga lyder l. 1—2 ens, men 3—4 anderledes, nemlig:

nøkðan brand af nøkkvi
nú ák Sýrar mey dýra.

Med hensyn til teksten i Hfr. og forståelsen deraf henvises til Arkiv XVIII, 322; det göres her rimeligt, at denne tekst er den oprindelige, i det der formentlig bör læses *núf-laust*. I Olafss. finder vi en tekst, hvor ordene *af nøkkvi* er mer end påfaldende, og hvor den sidste linje er temlig mat og indholdsfattig i sammenligning med den anden form. Det er utvivlsomt således at forstå, at der her atter foreligger en traditions-dublet.

Som bekendt findes et og samme vers både i Bjarnars. hitdœlak. og Eyrbyggjas., i den første tillagt dens hovedperson, Björn hitdœlakappe, i den sidste Björn breiðvíkingakappe. Jeg er enig med Boer — mod H. Gering — i, at verset er af den førstnævnte Björn; i øvrigt er forfatterskabet i denne sammenhæng så temlig ligegyldigt. I Bjarnars. (s. 47—48) lyder verset således:

Leitk hvar rann hjá runni
runnr dǫkkmara gunnar
œgiligr í augum
atglíki mér víka,
kveða þreyndgir þeygi
þat barn vita maurnar
heiti humra brautar
hlunns síns fǫður kunna.

L. 3, 6 og 8 er ens i Eyrb. (s. 71–2; undt. for så vidt som der i l. 8 her står *hlunns sinn*, rigtigere). Bortset fra, at der i l. 1 i Eyrb. står *sák* og *í* (for *hjá*, hvilket vel også er dubletter), frembyder Eyrb. i l. 2, 4, 5 og 7 betydelige afvigelser; disse linjer hedder nemlig:

(2) runnr at fenris brunni
(4) iðglíki mér bríkar [v. l. líkar]
(5) láta þeygi þrjótar
(7) hesta hleypi rastar.

Uden her at ville komme ind på en forklaring av bægge versioner bemærker jeg blot, at utvivlsomt foreligger her en traditions-dublet, hvor Eyrb:s form synes at være den rigtigste; det må dog erindres, at den håndskriftlige overlevering af Bjarnars. er meget dårlig.

Hvad jeg her for de anførte vers' vedkommende har påvist, tjæner også til at kaste lys over forskellige steder i Eddadigtene.

Der er ingen tvivl om, at hovedmassen af disse er affattet i 8-linjede vers. Men som bekendt findes en mængde vers, hvor linjeantallet enten er större — og da varierende — eller mindre.

I bægge tilfælde er det min mening, som jeg ikke kan fravige, at der foreligger en forvanskning af den oprindelige tekst. I det første ved, at der enten er et par vers (-brudstykker) slåede sammen eller nogle linjer er tildigtede eller på andre måder tilföjede. I det sidste tilfælde er derimod nogle linjer tabte. I de fleste af disse tilfælde bestyrkes denne opfattelse, der apriori støttes ved skjaldedigtenes regelmæssige form, ved en nærmere undersøgelse af alle de enkelte steder, idet de overtallige linjer ved deres indre beskaffenhed (gentagelse, udtværen, magerhed) røber deres uægthed. Således forekommer det mig f. eks. med hensyn til Vǫluspá 21 9—10: *opt ósjaldan | þó hon enn lifir*, hvis da ikke disse linjer netop er en gammel dublet til de to foranstående linjer: *þrysvar brendu | þrysvar borna.* Imod denne betragtning har man gjort gældende, at digte som Eddadigtene ikke har været eller behøvet at være så strængt byggede som skjaldedigtene. Andet bevis herfor har man imidlertid ikke end digtenes nuværende form, og det er netop ikke noget bevis. Der findes skjaldedigte, der i formel henseende kan ligestilles med Eddadigtene eller i hvert fald betragtes som disse meget nærstående, og de er alle fuldtud regelmæssige med hensyn til linjernes antal. Hornklofes Hrafnsmál danner i så henseende, når man ser nærmere til, næppe nogen undtagelse. Det samme gælder uden tvivl også et digt som Ynglingatal.

Blandt de norske digte findes et par vers i fornyrðislag, som ikke består af 8, men af 10 og 12 linjer, som det vers,

bonden Þorgeirr flekkr fremsagde, da han vilde få Magnus den gode i tale (Frísb. 175—76), eller det, som en anden bonde fremsagde for Olaf kyrre (Fms. VI, 446—47). Men her er tale om et par "løse vers", improvisationer, og man må ikke lægge samme målestok på sådanne som på hele digte, hvorpå man selvfølgelig har anvendt större omhu og regelmæssighed.

Heller ikke har den omstændighed nogen betydning, at digte, forfattede omkr. 1200 på Island, som f. eks. Gunnlaugs Merlínússpá eller forskellige remsevers (*nafnaþulur*) og lign. opviser forskellige uregelmæssigheder som overskydende linjer. Ti dette er simpelt hen en følge og efterligning af de ældre digte (Eddadigtene), som dengang havde fået deres nuværende form. Da de nævnte kvads digtere ved 1200 læste disse, opdagede de, at de havde uregelmæssige vers, og mente, at så kunde de også forme deres vers på samme måde.

Der foreligger altså næppe noget i den poetiske litteratur udenfor Eddadigtene, der kunde bevise, eller endog göre det sandsynligt, at disse digtes vers kunde have et så at sige ligegyldigt antal af linjer.

Jeg skal nu gå over til at udpege de linjer i Eddadigtene, der synes mig med en större eller — i enkelte tilfælde — mindre sandsynlighed at kunne udpeges som traditionsdubletter. Jeg har allerede anført Vsp. 21 9—10 som muligvis en sådan.

Hávamál. Allerede første vers består af 7 linjer, i det den første halvdel lyder i R således:

Gáttir allar
áðr gangi fram
of skoðask skyli
of skygnask skyli,

Bægge linjer, den 3. og 4., er jo ganske identiske med undtagelse af det andet ord, som dog i betydning er fuldstændig identisk. Det er umuligt at tænke sig her nogen betyd-

ningsnuance, der kunde have nogen dybere grund; der er ingen stigning i udtrykket, kort sagt, der er ingen synlig grund til, at stille disse to linjer således ved siden af hinanden. Den sandsynligste forklaring er, at der her foreligger en dublet af selvsamme art som i Berses vers i Kormákss.

V. 27 4—6 lyder:

engi veit,
at ekki kann
nema hann mæli til mart,

l. 7—9 lyder:

veita maðr
hinns vætki veit,
þótt hann mæli til mart.

Som man ser, er der her en sådan lighed tilstede, at det ene kun er en variant til det andet. Heller ikke her er der tale om nogen stigning i udtrykkene. Jeg tvivler ikke om, at der her foreligger en traditionsdublet af lignende art som i de ovenanførte skjaldevers fra Bjarnars., Eyrb. osv.

V. 105 består af 7 linjer; de 4 sidste lyder:

ill iðgjǫld síns ens heila hugar
létk hana eptir hafa síns ens svára seva;

de to sidste linjer forklares udmærket som dubletter; snarest er den sidste uoprindelig, den første passer bedst til sammenhængen.

På samme måde forklares simplest de to parallellinjer i "Loddfáfnismál", v. 112 ff.:

njóta mont, ef nemr,
þér monu góð, of getr;

her mener jeg er den sidste linje den oprindelige, på grund af gentagelsen af verbet *nema* i den første.

V. 138 7—9 antager jeg også temlig sikkert må ses fra dette synspunkt. Verset lyder:

[veitk at hekk
vipgameiði á
nætr allar níu]

geiri undaðr
ok gefinn Óðni
6 sjalfr sjǫlfum mér,

á þeim meiði,
es mangi veit
6 (9) hvers of rótum rinnr.

V. 155 6—7:

[at þær villar fara]
sinna heimhama
sinna heimhuga;

forklares på samme måde.

Mere tvivlsomme end disse steder er måske v. 117 4–6 og 7—9:

illan mann
lát aldrigi
óhǫpp at þér vita,

af illum manni
fær þú aldrigi
gjǫld ens góða hugar;

dog taler identiteten af ord i de to første linjer öjensynlig for at antage en traditionsdublet.

V. 134 består af 7 (resp. 6; det hører til "Loddf.") + 5 linjer; disse er de bekendte og i den senere tid omtvistede linjer:

opt ór skǫrpum belg
skilin orð koma,
þeims hangir með hǫ́um
ok skollir með skrǫ́um
ok váfir með vílmǫgum.

Her er det muligt, at der foreligger traditionsdubletter, men en anden forklaring kan dog her let gives (tildigtning).

Vafþrúðnismǫ́l. V. 43 sidste halvdel hedder:

þvít hvern hefk
heim of komit,
níu komk heima
fyr niflhel neðan,
hinig deyja ór helju halir;

her antager jeg, at de to første linjer er en dublet til de to næste, snarere end en ren interpolation. Uden at jeg vil tillægge det nogen afgörende betydning, vil jeg dog göre opmærksom på formen *hvern*; ellers findes altid *hverjan*.

Snarest antager jeg en dublet i de 3 linjer som digtet ender med:

Nú við Ódin
deilðak ordspeki,
þú est æ vísastr vera

ved siden af det langt kraftigere:

feigum munni
mæltak forna stafi
ok of ragna rǫk.

Men her kan der også foreligge en tildigtning. At linjerne skulde være oprindelige, er utænkeligt.

Skírnismǫ'l. V. 10 består af 7 linjer; l. 3 og 4 lyder:

[fara] úrig fjǫll yfir,
þursa þjóð yfir;

her foreligger sikkert en dublet; at det er den første linje, der er ægte, er klart, ti den passer langt bedre til *fara*.

Det selvsamme gælder v. 27 3—4, 28 3—4, 29 3—4 og 30 6—7; 34 7—8:

1. horfa heimi ór
snugga heljar til;
2. á þik Hrímnir hari
á þik hotvetna stari;
3. sváran súsbreka
ok tvennan trega;
4. kranga kostalaus
kranga kostavǫn;
5. manna glaum mani
manna nyt mani.

For de to sidste steders vedkommende er forholdet temlig evident; ligeledes hvad det 3. angår; dog kan formen her mere tale for en tildigtning; det samme kunde synes at være tilfældet med 1—2 på grund af at den sidste linje i hvert kun har et rimbogstav.

Lokasenna. V. 13 6—7 lyder:

þú est við víg varastr
ok skjarrastr við skot.

Her forekommer det mig sandsynligst at der foreligger en dublet. I så tilfælde har den sidste linje lydt: *þú 'st skjarrastr við skot*. I det bægge linjer blev kombinerede med hinanden, måtte den sidste ændres (*þú 'st* til *ok*).

V. 65 6—7 lyder:

leiki yfir logi,
brenni þér á baki;

subjektet er *eiga þín ǫll*. Her er nu at mærke, at i sproglig henseende passer kun den sidste linje; den første forudsætter dativ: *eigu þinni allri*; altså foreligger der her en syntaktisk uregelmæssighed, som måske i og for sig ikke vilde være utænkelig. Men der er ingen virkelig forskel på indholdet af disse linjer, og nogen indre grund til at anvende to sådanne linjer her kan ikke ses at være tilstede. Den simpleste forklaring er, at der her foreligger en traditionsdublet. Hvilken af linjerne er den ægte, kan være tvivlsomt; jeg antager at det er den sidste.

Þrymskviða. V. 6 består nu af 12 linjer; heraf er de to sidste linjer utvivlsomt tildigtning; Trym kan ikke sidde på en höj og med saksen jævne manken på sine heste. L. 5—6 lyder:

ok fyr innan kom
jǫtna heima;

l. 3—4 lyder:

unz fyr útan kom
ása garða;

jfr. v. 9, hvor vi har den modsatte bevægelse angivet. I bægge tilfælde antager jeg en dublet, hvor da ved kombinationen et *ok* er indsat for *unz*. Dog kan der også her være tale om tildigtning.

Snarest forekommer det mig også, at v. 13 5—6 er at forklare som dublet; verset lyder:

Reiđ varđ Freyja
ok fnásađi

allr ása salr
undir bifđisk,

stǫkk þat et mikla
men Brísinga;

og muligt er det, at det er de to sidste linjer, der er de oprindelige.

Vǫlundarkviđa. V. 18 9—10 lyder:

séka þann Vǫlundi
til smiđju borinn,

l. 7—8 således:

sás mér fránu mækir
æ fjarri borinn.

Her er der åbenbart en traditions-dublet, hvor det oprindelige *borinn* er bevaret, det øvrige omdigtet i traditionen. At det er l. 7—8, der er oprindelige, er utvivlsomt.

Helgakv. hund. I. V. 41 5—6 lyder:

kómu þér ógǫgn
ǫll at hendi,

uagtet disse linjer ikke indeholder ordrette ligheder med l. 3–4: *varghljóðum vanr* | *á viðum úti,* forklares de simplest som en dublet. Snarest påtrænger sig den samme forklaring af l. 5—6 i v. 51:

Mélnir ok Mýlnir
til Myrkviðar;

den første halvdel hedder:

Renni rǫkn bitluð
til reginþinga,
en Sporvitnir
at Sparinsheiði.

Mere tvivlsomt er måske v. 26 5—6

ok dǫglingar
dagsbrún séa

som dublet til: *ok mildinga* | *mengi vakði.*

Vǫlsungakv. forn. V. 38 9—10

ok horn glóa
við himin sjalfan;

foran står: *es øfre ferr* | *ǫllum dýrum;* her er ved kombinationen et *es* ændret til *ok* (jfr. foran), skönt det ikke er nødvendigt at forudsætte dette.

V. 48 5—10 lyder:

[es þú á armi
ólifðum søfr]
hvít í haugi
Hǫgna dóttir;
ok est kvik
en konungborna;

her foreligger der sikkert en dublet; men hvilket linjepar der er det oprindelige kan synes tvivlsomt; dog er det første

unægtelig tyndere i indhold end det andet, der vistnok bör foretrækkes.

Sigurđarkv. skamma. V. 45 5—10 lyder:

[hon krǫng of komsk
fyr kné móđur]
hon es æ borin
óvilja til,
mǫrgum manni
at móđtrega;

der er næppe tvivl om, at der her foreligger en dublet, og da snarest således, at det er det 2. linjepar, der er en senere dublet til det sidste.

V. 65 9—10:

þeim es sultu
međ Sigurđi

er nærmest at forklare på samme måde. Endnu klarere er forholdet med v. 68 3, hvor *malmr hringvariðr* er en dublet til *egghvast earn;* den første linje hænger ikke sammen med l. 5 ved stavrim.

Atlamál. V. 46 9—10

sløngđi svá silfri,
at í sundr hrutu baugar

er åbenbart dublet til

hlađin halsmenjum,
hreytti gǫrvǫllum;

vistnok også v. 57 9—10

gođum ek þat þakka,
es þér gengsk illa

til:

hlœgligt mér þykkir,
es þinn harm tínir.

Endelig er v. 63 9—10

feginn lézk þó Hjalli
at hann fjǫr þægi

en dublet til:

ef hann viđ rétti;
vinna et vergasta

jfr. hele sammenhængen.

Hvad enten man er enig med mig på alle punkter eller ikke, forekommer det mig, at forekomsten af, hvad jeg her har kaldt traditions-dubletter, er utvivlsom, og at man ved behandlingen af de gamle digte bör tage også dette forhold i betragtning. Jeg har derfor ment det rigtigst at fremkomme med disse bemærkninger.

Juli 1903.

Finnur Jónsson.

Surt.

The object of this study is to examine into the nature of one of the chief agents in the Ragnarǫk, or destruction of the world, as given in the Northern myth. The chief interest of the investigation lies in the fact that our final conclusion will justify us in forming an opinion, — or at least in hazarding a conjecture, — as to the original home of the Eddic poems.

This chief agent in the destruction of the world is of course Surt. The only thing we know for certain about the nature of this figure, who first makes his appearance as the world is nearing its end, is that he is classed among giants. (Sn. E. I. 550). The earliest mention of him is found in Vǫluspǫ′, verses 47, 51, 52, and allusions to him, dependent upon Vǫluspǫ′, are met with in Vafþrúþnesmǫ′l v. 18, 51, and in Fáfnesmǫ′l v. 14, 15. The name of 'dreadful Surt' is also mentioned in Fjǫlsvinsmǫ′l v. 18, where it is coupled with that of the mysterious Sinmara. A secondary account is given in Gylfaginning, in the following passages: Sn. E. I. 40, 80, 188—190, 192, and in II. 292, where the strange statement occurs that the best abode in the new world is with Surt on Gimle. But this is usually held to be a scribal error. Another description occurs in the 13th

century poem 'Bergbúa þáttr'. As an element in kennings he appears in Vsp. 47 (*'Surtar sefi'*) and probably from this passage migrates into a few skaldic poems, which we shall deal with later.

Surt has usually been taken to be a fire-giant. Grimm considers him as such, and his opinion is still generally accepted. It is true that a theory has been brought forward that Surt is an original light-god 'fallen from his high estate', but as this theory is chiefly built up on the strength of the variant reading in the Upsala Edda alluded to above it may safely be left out of account.

But nevertheless, the attributes of Surt which have come down to us are not easy to reconcile with the general acceptation of him as exactly a fire-giant. The more one examines the evidence the more it seems to point to some dæmonic being, closely allied, indeed, to a fire-giant, but by no means identical with one. The description in Vǫluspǫ' of the part played by him in the destruction of the world, his name, and the words compounded with it, all seem to point to one conclusion; — that Surt was a volcano-dæmon or giant, and that it is specifically through *volcanic* agency that the end of the world, as described in Vǫluspǫ', is brought about.

The first point to consider is the name itself. According to all philologists, *Surtr* is connected with *svartr*, 'black, swarthy'. Grimm says: "Surtr ist der schwarzbraune, von der Glut gebräunte, verwandt mit 'svartr' (niger) und doch verschieden davon". A minor piece of evidence is afforded by the fact that *Surtr* occurs as the name of a black dog. We may then without fear of contradiction take the word to mean 'black', 'swarthy'. But surely one of the last epithets which it would occur to any one to give as the chief and characteristic name for fire is 'dark', 'swarthy'. It is true that occasionally flame finds its way into literature as 'black'; 'black flame' occurs once in Vergils Æneid, and once,

nearer home, in the old Saxon account of the destruction of the world (Heliand. v. 4366 ed. Heyne). But though it does occasionally occur, it seems most improbable and unsuitable as the only name of personified fire, and certainly cannot be paralleled in any other mythology. When personifying a natural object or phenomenon the instinct of all peoples has been to seize upon the chief characteristic of the object and name their creation after that, if the name be etymological at all. 'Bright', 'gleaming' or even 'white' would be natural names for a fire-giant, but certainly not 'black'. On the other hand, this would be the very epithet which an imaginative people would bestow on a volcano-giant, seeing that the great characteristic of a volcanic mountain in activity is the black clouds of smoke which hang over it and darken the light of the sun. It is true that eruptions are accompanied by flames, and the expression *Surta logi* 'the flame of Surt' found in Vafþrúþnesmǫ́l indicates that he has fire, or rather flames, at his disposal. And Snorri describes him as having a *loganda sverð*. Although Snorri himself is possibly not quite clear as to Surt's nature, this description of the traditional nature of the giant is exactly what one would expect for a volcanic dæmon. For what could be a better description of personified volcanic activity than 'a swarthy giant with a flaming sword'?

Again, Icelandic words compounded with the name *Surt* seem to suggest connection with volcanoes rather than with fire pure and simple. Putting aside *Surtar-epli*, a botanical term for the black pod or capsule of the plant equisetum, the two other compounds of the name are *Surtarhellir* and *Surtarbrandr*. The first of these occurs in Landnáma (p. 62, F. Jónsson, 1900), where we are told that þorvaldr holbarki placed a 'drápa' or laudatory poem which he had made concerning the giant in *hellinum Surts*, 'the cave of Surt'. Finn Magnusson in his Lexicon Mythologicum (p. 729) de-

scribes this cave, which still goes by the name of *Surtshellir*, as follows:

„Clear traces of the cult of Surt in Iceland are not entirely lacking. The name Surt was in old times given to the largest and most splendid cave of the island, in the desert called Arnavatnsheiði. This cave is called in the vernacular Surtshellir or Surtarhellir, and is surrounded on all sides by a region which is volcanic, or completely burnt out by flames from the earth and so turned into aspretum, which the Icelanders call *hraun*-lava. This huge cavern contains various smaller caves or chambers. The position and appearance, as above described, of the cave, lead to the conclusion that the Icelandic people believed that once upon a time the surrounding region had been devastated and utterly burnt up by Surt with volcanic flames, but that nevertheless, by his superhuman strength and skill, he had raised up this marvellous temple to himself in the midst of the flames, and had left it to men as a memorial of himself on earth."

F. Magnusson is attempting to prove that Surt was originally a Light god, but incidentally and without intending it he has convincingly demonstrated the essential connection between Surt and volcanic action. On the old hypothesis, the designation of a volcanic cleft as a 'cave of Surt, the fire giant', does not seem particularly illuminating, but the case alters completely, when we render it 'a cave of Surt, the volcano dæmon'. This gigantic lava bubble — for that is the true origin of the cave — in the midst of a vast desert due to some prehistoric eruption, is indeed a fitting abode for the giant who was held responsible for the disaster.

The other word compounded with the name Surt which has come down to us is *Surtarbrandr*. Vigfússon and Cleasby's Dictionary states that it is the common word for jet, and refers to Eggerts Itinerarium. It appears that the word is found in a 14:th century vellum M. S. (Bretasögur in A. M. 573, 4°), and Vigfússon observes that it "is therefore old, and interesting, as the name of the mythical fire-giant and destroyer is applied to the prehistoric fire as a kind of heathen geological term". No doubt the ancients considered this lignite or jet to be connected with volcanic heat. The word *brandr* in Hǫ'vamǫ'l 57, 1, is translated by Gering:

'brennendes holzscheit, feuerbrand'. It is evident that it can have no connection with 'brand', 'sword'. ***Surtarbrandr***, then, might be taken to mean 'Surt's fuel' and might be supposed to be so named because of its burning properties. In any case, it is very significant that this lignite is only found in seams between strata of rock formation, being thus a product of the bowels of the earth, for it clearly indicates that Surt was conceived of by the ancients as a dæmon domiciled underground, where his 'brand' or fuel is to be obtained.

So much for the evidence afforded by the name. We must now consider the evidence supplied in the descriptions of the end of the world, considered to be brought about chiefly by Surt's agency. His name occurs in the three poems of the Elder Edda aheady mentioned — Vǫluspǫ', Vafþrúþnesmǫ'l and Fáfnesmǫ'l. Of course Vǫluspǫ' is the fullest and most trustworthy source, and the other notices of Surt are clearly derived from it. The most important passages in Vsp. are the first half of v. 51, where we are told that a vessel comes from the east bearing the people of Muspell, the first four lines of v. 52: —

Surtr ferr sunnan
međ sviga lǽve,
skínn af sverþe
sól valtíva.

and the description of the fight between Frey and Surt in v. 53. This last point we find in Vafþrúþnesmǫ'l v. 17–18:

Vafþrúþner kvaþ:
hvé [sá] vǫllr heiter
es finnask víge at
Surtr ok en svǿso goþ?

Óþinn kvaþ:
Vígríđr heiter [vǫllr]
es finnask víge at
Surtr ok en svǿso goþ.

There is another reference to Surt (the source of which is Vsp. 53) in the same poem: —

V. 50. Óþinn kvaþ:
hverer ráþa ǽser
eignom goþa
þás sloknar Surta loge?

All this coincides with Vsp. except for the mention of the name of the battle-field. *Surta logi*, 'the flame of Surt', is evidently taken from Vsp. *sviga lǿve* and from the mention of *aldrnare*, 'fire', in Vsp. 57. Its mention here proves nothing either for or against the volcanic nature of Surt, for fire, if not the only weapon in the armoury of a volcano-giant, is at least an important one, as the poet probably knew only too well. In this connection it must be noted that the Icelanders gave the name of *Eldborg 'fire* castle' to the volcano which we know to have had an eruption in the 9th or 10th century — perhaps the first eruption they had seen.

The mention in Fáfnesmǫ́l is as follows:

V. 14—15. Sigurþr kvaþ:

Hvé sá holmr heiter
es blanda hjǫrlege
Surtr ok ǽser saman?

Fáfner kvaþ:

Óskópner [hann] heiter
en þar ǫll skolo
geirom leika goþ;
Bilrǫst brotnar
es þeir á brú fara etc.

The development in these poems of the general conception of a battle expressed in Vsp. is conclusive as to the latter's superior age and trustworthiness, were any such indication needed. In Vþm. the scene of the battle is laid on a certain plain whose name is given, and in Fm. the plain has become that sort of battlefield with which the poet was most familiar for a set fight — ie., an island, the approach to which appears to be the bridge he calls Bilrǫst.

The evidence of these two poems gives us no definite help, then, as to the nature of Surt. Snorri faithfully reproduces the statements both of Vsp. and of Vþm., and his evidence, though pointing in the main to a volcano- rather than to a fire-god, might be passed over as secondary were it not for his puzzling development of the 'Muspell' mentioned in Vsp. He says: (Sn. E. I. 40, II. 10—17): —

Þá mælti Þriði: fyrst var þó sá heimr í suðrhálfu, er Muspell heitir; hann es ljóss ok heitr, svát hann er logandi ok brennandi; er hann ok úfærr þeim, er þar eru útlendir ok eigi eigu þar óðul. Sá er Surtr nefndr, er þar sitr a landsenda til landvarnar, hann hefir loganda sverð, ok í enda veraldar mun hann fara ok herja ok sigra ǫll goðin, ok brenna allan heim með eldi.

Sn. E. I. 80. II. 7–8 Gangleri: Hvat gætir þess staðar (Gimle) þá er Surta logi brennir himin ok jǫrð?

I. 188. I þessum gný klofnar himininn, ok ríða þaðan Muspells synir: Surtr ríðr fyrst, ok fyrir honum ok eptir bæði eldr brennandi; sverð hans er gott mjǫk, af því skínn bjartara en af sólu, en er þeir ríða Bifrǫst, þá brotnar hon, sem fyrr er sagt. Muspells megir sækja fram á þann vǫll, er Vígriðr heiter.

I. 192. Því næst slýngr Surtr eldi yfir jǫrðina, ok brennir allan heim.

The references to Surt's flaming sword, to the crash in which the welkin is rent, to the appearance of Surt and his battle with Frey, are to be put down to the authority of Vǫluspǫ'. And Gangleri's question is clearly taken from Vþm., though the breaking of Bifrǫst comes from Fm. But it is necessary to look far afield for the curious reference to Surt as the warder of the land. Moreover in Vsp. Muspell, if it is not a scribal error, is in the east, while Snorri locates it in the south. But most probably 'Muspells' in Vsp. 51 is, as Professor Bugge points out, an error for *Heljar*, which is borne out by Snorri's *Loka fylgja allir Heljar sinnar.* Then Professor Bugge would read *norðan* for *austan*; for 'north lies Hel's way'. These emendations have been adopted by Sijmons in his edition of the Elder Edda. But this does not give us any clue to the origin of Muspell in Snorri. The word only occurs in one other passage in the Elder Edda, in Lokasenna, where it can hardly be an error, for the alliteration depends on it. In v. 42 Loki tells Frey that he will miss his sword

es Muspelz syner
ríþa Myrcviþ yfer.

The passage is evidently founded on Vsp.'s account of the battle between Frey and Surt in v. 53.

There is certainly some connection between this Muspell and the Old Saxon *mudspelli* or *mutspelli*, found in the Heliand, as also with the *mûspilli* of the OHG. 9th century poem of that name. Evidently the word in German means 'destruction of the world', as is seen in Heliand, where it is followed by the explanatory half-line *endi thesaro weroldes* (Heyne ed. l. 2592). There are many views as to the origin of this *mu-*, *mud-*. It has been taken to be a contraction of *mult*, *mulde*, *'mould'* (we do find MHG. *mûwerf* for *multwerf*) and it has been suggested that it may be a contraction of lat. *mund-* in *mundus*; or again, it has been taken to mean 'fire'. Then there are two theories as to the occurrence of the word both in Germany and in the North. The older theory is that it is an ancient heathen term for the end of the world, common to all Teutonic races, and that therefore there is no need to wonder at its appearance both in German and in Icelandic. The other theory is that it is of purely German origin, and that it reached the Northerners directly or indirectly from some German source, but only imperfectly understood. Certainly if *mûspilli* means the destruction of the world, — and it cannot mean anything else — the Scandinavians cannot have understood it aright, as is clear from their making a geographical term of it, and it is easy to suppose that some Northerner, hearing the word in Germany and understanding that *mû-* meant world, would affix his term for 'world', *heimr*, at the end of the word as a translation of *mû*, in the effort to make it intelligible to his countrymen. This latter theory explains the puzzling mention of Surt in Snorri's 'Sá er Surtr nefndr, er þar sitr á landsenda til landvarnar', by a reference to the line in the OHG. Muspilli (l. 60--61):

"uuâr ist denne diu marka, dâr man dar eo mit sînen mâgon piehc? diu marka ist farprunnan" etc.

While on the subject of Muspilli it may be well to point

out the entirely different nature of the fire in Muspilli to that described in Vǫluspǫ'. In the former poem the fire comes down from the heavens, in the latter it is generated on the earth. Muspilli's fire is a Christian conception, clearly drawn from such passages as Peter II. 3, v. 7 and 12.

But the question of the origin of *Muspellsheimr* in Snorri need not delay us longer. It is only necessary to point out that if Muspell is held to be a conception common to all Teutonic races, the view only lends additional support to the volcanic nature of Surt. For if Surt is a fire-god, what function have the sons of Muspell? As the original inhabitants of Muspellheim, the abode of fire, they cannot be other than fire giants. But in this case, what is the function of Surt? It is impossible to conclude that he is merely a superfluous understudy, so to speak, of the sons of Muspell. And if the second theory be adopted, that the Muspell idea is a borrowed one in the North, we can proceed on our way without further considering it, as there is no intimate connection indicated between Muspell and Surt in the Elder Edda, and we can leave Snorri's account on one side, as it is clear that he has merely confused that of Vǫluspǫ' [1]).

We have now examined all the later evidence given by Snorri, as well as that afforded by Fm. and Vþm., without having been enabled to come to any definite con-

---

[1]) Since I wrote the above the Editor has kindly kalled my attention to what seems to me a more satisfactory theory of the origin of Muspell by von Grienberger (Indogerm. Forschungen March 1904). The author points out how the word could be of common Germanic origin and could mean etymologically "Massentod oder Massenverderben". It was probably only in the north, he thinks, that it came to signify fire; it being applied first to the cause of the world's destruction, there attributed, he says, to fire, and later to the district whence the fire was supposed to issue. On this hypothesis we should be justified in considering its connection with fire as a development later than the Edda-poems (though before Snorri), for there is no indication that the word has any more than its original Gmc. meaning in Vsp. or Lok., where Muspells "lyþer, syner" might just as well mean any world-destroying agencies.

clusion as to Surt's exact nature. All that we have been able to glean from them is that he is an agent in the final destruction of the world, and that he is connected with fire. Besides this, it is true, we have the unequivocal testimony of his name, but it is well that we can still refer to the original and fullest source, from which to gain a clearer conception of Surt's part in the great tragedy of Ragnarǫk. Vǫluspǫ′ gives a detailed account of the destruction of the world, and it is a graphic description of a volcanic eruption on a gigantic scale.

First we have the mention of the general gloom of the weather throughout the preceding summer, probably due to the poets' experience of preliminary clouds of fine dust issuing from a volcano prior to its explosion: —

Vsp. 41. Svǫrt verþa sólskin
of sumra epter,
veþr ǫll válynd.

Then the premonitory rumblings and shakings of the earth, with which it is interesting to compare Pliny, who says that the great eruption of Vesuvius in A. D. 79 was preceded by earthquakes:

47. Skelfr Yggdrasels
askr standande,
ymr et aldna tré.

Now the mountain itself begins to heave and disturb its wonted inhabiants:

48. Hvat's meþ ǫ́som,
hvat's meþ ǫlfom?
gnýr allr jǫtonheimr..
stynja dvergar
fyr steindurom
veggbergs víser.. etc.

It is surely not fanciful to see in this special mention of the dwarfs — 'those who know the precipices' — an indication that the poet had mountains especially in his mind, and that by the anxious groans of the dwarfs prisoned in the cliffs he represents the subterranean thunders of the mountains.

But now the swarthy volcano-giant appears in person, armed with flame, which is the only sun men can see in the awful gloom, the sun of the gods being dimmed by its glare. The eruption begins, the precipices crash down, the welkin is rent by the din:

52.	Surtr ferr sunnan	Surt fares from the south
	meþ sviga læ̈ve:	with the bane of wood (i.e. fire):
	skínn af sverþe	there shines from his sword
	sól valtíva.	the sun of the mighty gods.
	Grjótbjǫrg gnata,	The precipices crash down,
	en gífr hrata;	the giantesses tumble about,
	troþa haler helveg,	men trudge the road to Hel,
	en himenn klofnar.	and the welkin is rent.

My authority for the translation of lines 3 and 4 is no less a person than Snorri, who puts it very clearly in his paraphrase of the line: — 'sverđ hans er gott mjǫk, *af því* skínn bjartara en af sólu', of which a literal translation would be: 'His sword is very good, from it there is a brightness more than that of the sun'. Any other reading has to presuppose that *valtíva* is a genitive singular, not met with elsewhere, and referring to Surt, which does not at all accord with the usual signification of *tívi* (= god, not giant). The expression *himinn klofnar* is still quite common in Iceland, and is never used except in connection with *excessively loud reports:* hence I have ventured to translate it 'the welkin is rent', the corresponding English expression. It denotes the aerial commotion, the trembling of the air, which a volcanic eruption causes with its terrific initial explosions.

Verse 57 gives the other accompaniments of an eruption. The sun is darkened: smoke and fire burst forth and seem to reach up to the very sky:

Sól tér sortna
sígr fold í mar,
hverfa af himne
heiþar stjǫrnor.

Geisar eime
ok aldrnare,
leikr hǫ́r hite
viþ himen sjalfan.

The first words — *sol tér sortna* — describe one of the most characteristic features of an eruption, — the dark-

ening of the sun in consequence of the clouds of black ashes — a phenomenon described by Pliny the younger, who says (Plin. Ep. Bk VI., 16 tr. by Jebb.) "It was now day elsewhere: there it was the blackest and densest of all nights". It is interesting to note that in scientific descriptions of Icelandic eruptions the great quantity of fine black dust ejected is considered characteristic of Icelandic volcanoes. And the chroniclers of the great eruption of Hekla in 1766 note that 140 miles from the scene of the eruption it was so dark that a piece of white paper held up at a little distance could not be distinguished from black. The next expression is still more significant. If the world is to be considered as destroyed by fire, it is a direct contradiction to submerge it under the sea. But the sudden inroad of one element upon the other, due to upheavals consequent upon volcanic disturbances, frequently accompanies eruptions. In the case of Vesuvius Pliny tells us that the land encroached upon the sea. There is such a resemblance between the two last verses quoted and Pliny's account that it is worth while to compare the accounts again (op. cit., 20): "A black and appalling cloud, rent by forked and quivering flashes of gusty fire, yawned asunder from time to time and displayed long shapes of flame, like sheet lightning but on a vaster scale". That is Surt's sword divested of its mythological garb.

Every line, every word almost, in the whole description gives some vivid picture of a volcanic eruption, and to declare in the face of these verses that Surt is merely a fire-giant is to make the whole passage pointless and wordy. Whereas, Surt once restored to his proper function, these same verses afford an example of vivid word-painting which places them among the finest in the whole poem.

There is one more reference to Surt in early Icelandic literature. It occurs in 'Bergbúa þáttr' (ed. G. Vigfússon, Nordiske Oldskrifter XXVII. p. 123—128); a poem of twelve

stanzas dating from about the middle of the 13th century. It is supposed to be sung from the bottom of a cave by an unseen agent, the listeners being two benighted travellers. The poem is very obscure and its text is corrupt. But it is clearly a description of volcanic disturbance considered as the act of a superhuman being, and it supplies an interesting commentary on Vsp. Thus we have: *taka bjǫrg at falla* 'precipitous rocks begin to fall' corresponding to Vsp. *grjótbjǫrg gnata*. Some more expressions are: *hrýtr .. eldrinn kámi*, 'the *sooty fire* is flung about'; *áma eimyrju lætr upp skjótlega hrjóta* 'he flings up sooty embers suddenly'; and: *Undr líta þar ýtar enn, er jǫklar brenna.*

Then comes a verse:

"Spretta kámir klettar knýr víðis-bǫl hlíðir, aurr tekr upp at færast undarlegr úr grundu .. himinn rifnar þá."	"Black crags burst apart. The bane of wood (fire) oppresses the mountain slopes, gravel begins to be cast up in a wondrous way out of the ground, heaven is riven then".

The expressions *víðis-bǫl* and *himinn rifnar* are the exact parallels of Vsp. *sviga lǽve* and *himinn klofnar*. The mysterious voice then concludes with the words: *ek ferr .. niðr til Surts ins svarta, sveit, í eldinn heita.* 'I fare .. *down* to Surt the black, O people, into the hot fire'. This poem may be said to set the seal of confirmation on the view of the volcanic nature of Surt.

But if we reinstate Surt in his original position as a volcano-giant, we are necessarily led to enquire where the Scandinavian race gained such an intimate acquaintance with volcanoes.

There can only be one answer: in Iceland. The inference must be that the Vǫluspǫ' is of Icelandic origin, an inference which gains strong confirmation from the mention of another specially Icelandic characteristic in the same poem:

hveralundr, which in Iceland would mean a wood with hot springs. If the theory of the common Teutonic origin of *Muspell* be tenable, we may consider that the Scandinavian race did originally possess a belief in the final destruction of the world by fire, which, amid the surroundings of Iceland, was modified into a destruction by volcanic agency. It is however far more probable that *Muspell* is borrowed from the Germans, among whom we have seen that it represents an idea of Christian origin. The probability is that the Scandinavian race originally possessed no belief in the final destruction of the world, — which is not the conception of a primitive race. In all likelihood it was the awe-inspiring upheavals and the gloom caused by the volcanoes in their new home which first gave the Icelanders the idea of the possibility of the annihilation of the world. It is interesting to see that a like occasion made the inhabitants of Pompeii consider a like possibility. Pliny (op. cit.): — 'Many lifted their hands to the gods: a larger number conceived that there were now no gods anywhere, — that this was the world's final and everlasting night."

But whichever view we hold as to the belief of the earlier Scandinavians, one point is clear, that if Surt be an Icelandic creation, he must be a late addition to the Northern mythological system. So that it would be an argument in favour of his Icelandic origin, if we were to find any indications of his comparatively recent date. Some indication of this kind is forthcoming. Firstly, as Vigfússon pointed out, and as we have already seen, the name is of etymological origin, and all names of etymological origin are now generally agreed to be late. But further confirmation is afforded by the circumstance that the name is so little used in any kennings of the skalds — only occurring three times, if we except *Surtar sefi* ('the kinsman of Surt', ie. Fenrir) in Vsp. 47. The first occurrence of the name is in a drápa

composed on Olaf Tryggvason about 1001—1002, by Hallfred Óttarsson, Vandræðaskáld. If, as is held by such an authority as Professor F. Jónsson, the Vǫluspǫ' were composed between 930—935, there would have been quite enough interval of time for Hallfred to learn Surt's name as that of a giant, in which sense it is used by him (Fms. III. 3). But as a matter of fact Hallfred need not necessarily have borrowed it from Vǫluspǫ', as Surt's myth must be older than the poem about it. It is also used as meaning simply 'giant' in Hallfredssaga in the kenning *Surts kvánar byrr* (= 'giantess' wind' = 'thought') Fornsǫgur 1860. p. 89. The third case is in a semistrophe by Eyvind Finnsson, Skáldaspillir, who died about 974. Seeing that he wrote a drápa on all Icelanders, Eyvind must have been intimately acquainted with them and their land, so it is not surprising to find him connecting Surt with chasms in the earth. He says: [Sn. E. 242]

"Hinn er Surts
úr sǫkkdǫlum
farmagnuðr
fljúgandi bar."

which may be translated "That [drink] which the speed-urger (Oðin) bore flying out of the cavernous valleys [or hollows] of Surt."

These are the only instances in which Surt's name has come down to us as part of a kenning. Now if Surt were really a fire-giant, and a figure familiar to all Norwegians from the earliest times, it would be extraordinary that they should not avail themselves of his name, especially in connection with fire. But we can deduce their extreme conservatism as regards the names of gods and giants introduced into kennings from the fact that though Óðin had long ceased to be much worshipped, his name occurs in kennings more often than any other. Accordingly in these ancient poems, half of whose charm lay even then in their archaistic style, we need not be surprised at the scant notice taken of

what we must call a colonial parvenu — a want of attention which would be inexplicable were Surt to be considered an old-established member of the Northern Pantheon.

But there is one more indication of Surt's Icelandic origin which must be touched upon. We have already seen that Surt came *from the south* to destroy the land. Is it to be considered only a curions coincidence that not only the great volcano Hekla, but also Kǫtlugjá, should be situated in the south of the island? I must draw special attention to the geographical position of the latter volcano, as we know that it was very active in the early periods of Icelandic history, and that it had one great eruption in 894.

But the words *Surtr ferr sunnan* do more than offer an indication of the volcanic nature of Surt and consequently of the Icelandic origin of the giant himself. They also afford evidence of the Icelandic origin of the Vǫluspǫ'. But for these words, it might have been urged that though Surt was an Icelandic figure, the myth relating to him might have been borrowed by the Norwegians, and that therefore the Vǫluspǫ' might yet have been composed by a Norwegian. But this position becomes untenable when considered by the light of the statement in Vǫluspǫ' itself. If that poem had been written in Norway, or in Scotland, or in Ireland, the poet must have said: *Surt ferr norðan* 'from the *north*', ie. from Iceland. Of all the countries peopled by Scandinavians, it is only in Iceland that the statement could be made that Surt would come from the south. And this geographical indication cannot be put aside as a scribal error, for on it the alliteration depends.

In a case where certainty is impossible, that hypothesis is accepted as the true one which most nearly fits all the known facts. We have seen that everything about Surt, his name, the significance of *Surtarhellir* and *Surtarbrandr*, the

unequivocal testimony of Vǫluspǫ', borne out by that of 'Bergbúa þáttr'; the negative evidence of his rare appearance in Norwegian skaldic poems, and lastly the circumstance that he is said to come from the south — that all these points lead to the conclusion that he is a volcano-giant, and that therefore not only Surt, but also Vǫluspǫ' is the creation of the Icelandic branch of the great Scandinavian race.

Girton College, Cambridge.

B. S. Phillpotts.

Anganty-Kvadets Geografi.

I Anganty-Kvadet og de dertil hørende Stykker i Hervararsagas Prosa og i Vidsiđ forekommer der af geografisk-ethnografiske Betegnelser følgende: *(Reiđ)gotar* (oftere), *Hrǽda here* (Vidsiđ III), *Gođþjóđ* (Str. 76 [Bugge] etc.), *Gotaland* (oftere), *Grýtingar* (Prosa S. 273), *Húnaland*; Gotaland har Húnaland mod Øst, Str. 71, mod Syd Str. 84; de skilles af Grænsebjærgskoven Myrkviđr (Prosa 276). — *Vistlavudu* (Vidsiđ III), hvor Goterne værger deres gamle Odelstol mod *Ætlas Folk*. *Ormars Borg* nordenfor Myrkviđr og Húnaland, paa en flad Slette med store Bygder (Prosa 276). "Den fagre Sten, som staar paa *Danpars 'stađir'* (Str. 76), "De hellige Grave, som staar paa Gođþjóđ" (Str. 76), "Det navnkundige *'hrís'*, som hedder *Myrkviđr* (Str. 76), og som skiller Gotaland og Húnaland (Prosa 276). Goternes Kongesæde *Árheimar* (Str. 71 etc.) = *Ernar herađ* (Haandskr. a); ligger i Danparstađir nordenfor Ormars Borg og Myrkviđr. *Dylgja*, *Dúnheiđr*, *Jǫsurfjǫll* (Str. 91, med Varianterne *Dyngja*, *Jossa(r)fjǫll*, *Jassa(r)fjǫll*), hvor Goterne ofte vandt sig en stolt Sejr. *Harvađafjǫll* (Str. 68) i Gotalands Nabolag, Aaen *Grafá* (Str. 68), der falder i Søen (Prosaen); det synes at være udenfor Gotaland.

Det her sammenstillede Materiale er undersøgt af Heinzel, Ueber die Hervararsaga, Sitzungsber. d. Wiener Akad. phil. hist. Cl., Bd. 140, 1887, af hvis Behandling jeg skal sammenstille Hovedpunkterne.

(468 ff.) "Die ags. Fassung (Widsidh) kennt noch Attila, vor dessen Angriff die *Hrédas* od. *Gotan* (Hlithe, Incgentheow, Wyrmhere..) ihr Vaterland vertheidigen." (517) "Ob man im Weichselwald eine Erinnerung an die uralten Sitze der Gothen an d. Ostsee sehen soll, ist nicht ausgemacht. Es könnte auch an die obere Weichsel gedacht sein (Land der Chorvaten *undir Harvadafjöllum*, s. S. 499). Aelfred im Orosius kennt die Gothen nur in Dacien, das ihm aber an *Wisleland* östlich anstösst". (518) "Wahrscheinlich ist es nicht, dass dies (Wyrmhere) der Ormarr sei, das würde die spec. nord. Gestalt der Sage mit Hervör II und Heidhrek voraussetzen. Möglich aber wäre, dass er der hist. Sage ohne Beziehung zu einer Walküre angehört, die er dann erst in Scandinavien erhalten hätte". (497) "Ueber Ormarr ist kaum zu entscheiden, ob er der Sage von Haus aus zukommt, wofür der Wyrmhere zu sprechen scheint, oder erst durch die Verbindung mit der arngrimisch-gudhmundischen (Sage), also zunächst durch Heidhrek in erstere gelangt ist. Der Name im ags. Lied kann einem Zufall seine Stelle verdanken".

(469 ff.). "Das got. Reich der Herv. ist keineswegs das tolosanische Reich der Westgothen, sondern nach der Prosa Reidhgotaland. In der Prosa heissen die Bewohner einfach *Gotar*, S. 186, 6, 8. R. (ist) von Hunaland durch den Wald Myrkvidhr getrennt, (Prosa) S. 276, 7 ff., nach S. 279 (ist) Hunaland südlich, nach S. 266, 20 östlich. (Nach) den früheren Parthien der Saga (liegt) R. westlich von Gardariki. S. 280, 9 I, S. 329, 20 II. (*1*) Das könnte der verbreiteten Vorstellung, dass R. der alte Name Dänemarks und speciell Jütlands sei, entsprechen, Snorra Edda I, 26. 374. Hunaland wäre dann Westphalen, wie in der Thidrekss. — — (*2*). In der Skjöldungasaga, FAS. I, 366 kommt Ivar vidhfadhmi von Schweden *austan* nach Selund und nach S. 368 von da südlich nach R., das scheint auf Pommern zu weisen. — (*3*). R., wie es scheint, in Schweden, SnE. I, 530. (*4*). R. in Russland, Haukr Erlandsson, Antiq. russ. 2, 438.. geograph. Buch von Skalholt Ant. russ. 2, 447.. Wie hier wird Hunaland auch in S- oder O-Russland versetzt in der Saga af Eigli einhenda FAS. 3, 364. Es scheint, dass letztere Vorstellung die des Dichters von der Gotenschlacht war, da die erwähnten Localitäten Anknüpfungen an russische, nicht aber an schwedische, pommersche und dänische erlauben.

Danparstadir. *-stadir* (wird), wie es scheint, nie mit Flussnamen componirt, (meist) mit Personennamen. Der Mann muss *Danpr*, Gen. *Danpar*, geheissen haben.. für Danpr haben wir zwei selbständige Zeugnisse, Rigsthula u. Ynglingas. c. 20. Dies spricht gegen Bugges Vermuthung Arkiv I, 311, Danpr von Danparstadir wie Romulus von Roma: "Stätte am Fluss Danpr". Ich glaube, es kann nur heissen Stätte des Danpr.. Flüsse als Dämonen kennt die germ. Mythologie u. Poesie nicht, wohl aber die sla-

vische, spec. die russische, und gerade dasselbe Paar Danr und Dampr, dem wir in der Rigsth. u. in der Yngl. begegnen.. (Bogenwettkampf zwischen Don und seiner Frau Dnjepra).. Nur der Name (macht) Schwierigkeit, der von russ. Dnjepru ebenso abweicht als zu got. (Jordanes) Danaper stimmt. Sonst isländ. *Nepr* und *Tanakvísl*. Man muss entweder annehmen, dass die Scandinavier Dnjepr ins Alterthümliche umformten, oder dass sich Danaper neben slav. Dnjepr irgendwo in Russland erhalten habe, vielleicht bei den Krimgothen, deren Lieder uns die Erzählung von Igor bezeugt.. — Was den Stein betrifft, (vergleicht) Bugge s. 362 jene Steine, auf welche die gewählten, dän. u. schwed. Könige zu treten hatten. Aber *steinn* heisst auch Mönchszelle od. Steinthurm.. Zu Zelle passt "schön", so wie das "heilige Grab", entschiedenen besser als zu Stein. Das führt auf Kiew am Dnjepr mit seinem berühmten Höhlenkloster seit 1051. Dann könnte das Grab das des heil. Antonius, des Gründers des Klosters, sein.. — Dunkel ist Myrkvidhr an diesem Orte.. die Worte scheinen zu bedeuten das Gebüsch od. den Strauch, dessen Gattung durch *myrc* bezeichnet wird. Oder die beiden Verse sind verderbt.. In Danparstaðir soll nach Pros. S. 265, 18 der *bær Árheimar* liegen, Residenz Angantyrs, Verse S. 266, 24. 284, 7. Da es sich um Russland handelt, so darf man wohl an *Oium* Jordanes c. 4 denken, vgl. die Insel *Gepedoios* c. 17. *Ernar herað* ist unbekannt, erinnert an die norweg. *Arneyjar*, *Erneyjar*. — Árheimar wäre ebenso ein von den Germanen in der Fremde neugebildeter Ortsname wie Caucalandensis locus Amm. Marc. 31, 4, 13.

Grýtingaliði S. 278, 1 prosa, V. 284, 5 wohl (zu) ostg. Greutungen. — Möglich, obwohl unbeweisbar, ist es, dass der Name des Schwertes Tyrfingr, der auch als Personenname vorkommt, — einer der Arngrimssöhne heisst so, mit dem Volksnamen der Westgothen, Tervingen, zu thun hat. — — *Dylgja* oder *Dyngja?* offenbar eine Ebene. — *Dúnheiðr* "Donauebene"? *Dúná* = "Donau" Heilagra manna sög. I, 308. Aber auch die russ. Düna heisst altn. *Duna*. (Falls) *Dúnheiðr* = "Donauebene", böte sich eine Anknüpfung an die russ. Localität des Gothenreiches dar durch die Unternehmungen der Russen an der Donau im 10. Jh.; aber nähere Uebereinstimmung zeigt sich nicht. — *Jösurfjöll*. Sind die Formen mit der Endung *-a* die richtigen, so käme man auf die Berge der Jassen, d. i. Alanen, Osseten, erwähnt im 14. Jh. in der Krim, Tomaschek, Die Gothen in Taurien S. 43, aber auch die siebenbürgischen Karpathen heissen in einer Quelle des 15. Jh. alanische Berge, s. Tomaschek S. 49. — Nur die Donauebene gibt eine Anknüpfung an (die) Schlacht von 451. Im Chron. Paschale 1, 587, Corp. scr. byz., wird der Sieg des Aetius in der That an die Donau verlegt. An der Donau liegt nach Anon. Belae regis c. 46. 47 *Centum montes*. Wenn Jösurfjöll entspräche, so würde sich die auffallende Angabe des Liedes, dass die Schlacht auf allen Jösurbergen geliefert werden sollte, erklären. (499) *"Harvaða fjöll"*. Man braucht nicht an eine unbegreifliche Veränderung des Wortes „Karpathen" zu denken. Es sind, was sachlich allerdings z. T. dasselbe, "Berge der Chorvaten", *Horithi* Aelfred. Sie sassen nördlich der Karpathen. *Gráfá*. Einen Fluss ähnlichen Namens, der in den Karpathen entspringt, wie das doch wahrscheinlich der Sagaschreiber meint, und sich in das Meer ergiesst, gibt

es nicht. Aber die Grabow mündet bei Rügenwalde und der Grabow ist ein Meeresarm bei Stralsund. Das führt auf das pommersche Reidhgotland. Durch die Ausdehnung aber bis in die Karpathenländer kommt die Vorstellung der Vierzeile doch der des Liedes näher als irgend eine andere.

Wenn wir fragen, welcher hist. Thatsache oder welchem psycholog. Vorgange diese Meinung, es habe ein Gothenreich in S-Russland gegeben, ihren Ursprung verdankt, so scheint es, dass sich mit Erinnerungen an das Reich des Ermanarich im 4. Jh. Nachrichten von dem germ. Ursprung des russ. Reiches verbanden, das seit d. 9. Jh. bestand und seit Ende des 10. Jhs. als ein christliches betrachtet werden konnte. Unmöglich wäre es nicht, dass die Waräger, deren Verkehr mit den Krimgothen bezeugt ist, Tomaschek, S. 82 f. und die von den Krimgothen als Stammverwandte angesehen wurden, (Brief des got. Toparchen vom 10. Jh., Tomaschek S. 85) — durch die Existenz dieser Gothen, vielleicht auch durch deren Lieder über das alte Ostgothenreich, vielleicht auch über Einzelheiten der Hunnenschlacht von 451, unterrichtet wurden." (488) "Im Zusammenhang mit der Annahme eines russ. Gothenreiches scheint die abentheuerliche Theorie der Yngl. c. 20 von der Wanderung der Götter, der Asen, von dem Ostufer des Don nach Skandinavien zu stehen."

Heinzel skelner altsaa mellem *to* Lag i Anganty-Episoden: 1) Bundstoffet ɔ: de gotiske Sagn, 2) den foreliggende Overlevering ɔ: det nordiske Kvad og Sagatexten. Med Hensyn til det geografisk-ethnografiske Navnestof fastslaar han, at der af utvivlsomt gotisk ikke findes andet end selve Goternes Folke- og Landsbetegnelser: *Goter*, *(H)Reiðgoter*, *Hræder*, *Goð-þjóð*, hvortil kommer af tvivlsomt Stof *Dúnheiðr* = Donausletten? og *Vistlavudu* = Goternes gamle Hjem i Preussen?, men Dúnheiðr kan ligesaa godt henføres til nord. *Dúná* "Donau" og "Dyna", og Vistlavudu kan være lig Alfreds *Visleland*, Grænseegn til Goternes senere Bopæl Dakien, og saaledes stamme fra den yngre angelsaxiske Geografi; alt det øvrige geografisk-ethnografiske Navnestof i Anganty-Episoden gaar ikke længere tilbage end til det nordiske Herredømme i Rusland i d. 9—10 Aarh. og udtrykker, hvad man kan kalde en specielt varægisk Synskreds.

Heinzels Bevisførelse er vigtig for Spørgsmaalets Klaring, thi saameget er vist, at med større Lærdom kunde Tilstedeværelsen af den varægiske Synskreds næppe være eftersporet. Men afsluttende kan Bevisførelsen næppe kaldes;

Heinzel maa selv adskillige Steder indrømme Tilstedeværelsen af Tvivl, Modsigelser etc., og han har i det hele næppe tilstrækkelig klargjort sig de geografiske Synskredses Væsen og Udstrækning. Og hertil kommer nu, at Heinzel ikke har sikret sine Opstillingers Holdbarhed gennem den nødvendige Modprøve. Naar han selv konstaterer *to* Lag i Overleveringen, et gotisk og et nordisk, saa er det klart, at han ikke kan nøjes med at undersøge, hvorvidt Stoffet lader sig forstaa udfra det i det *nordiske* Lag indeholdte Synspunkt: han maatte paavise, at det *gotiske* Synspunkt er absolut forsvundet, men denne Paavisning har han efter min Mening ikke leveret.

I det følgende skal jeg først gennemgaa Heinzels Antagelser Punkt for Punkt for at paavise Betænkelighederne ved dem; med spærret Skrift betegner jeg saadanne Steder, hvor Heinzel selv indrømmer Tvivl eller Modsigelser. — Bagefter skal jeg saa foretage den omtalte Modprøve, dvs. undersøge, hvorvidt Anganty-Episodens Stof ikke muligvis lader sig forstaa ligesaa godt fra gotisk Synspunkt som fra nordisk.

1. "*Vistlavudu* muligvis ikke lig Goternes "*eald eþelstol*", men = *Visleland* ɔ: Grænseegnen til Goternes senere Boplads Dakien". Det burde undersøges, hvorvidt Kong Alfreds lærde Kundskab om Dakien har noget Sidestykke i den ægte folkelig ags. Synskreds.

2. "*Vyrmhere* rimeligvis ikke lig *Ormarr*, der tilhører den nordiske *Heiðrek*-Episode; Navne-Identiteten kan være tilfældig". Det burde undersøges, hvorvidt Navnet *Ormarr* er saa hyppigt i nordisk og angelsaxisk Navnegivning og Digtning, at Formodningen om tilfældigt Sammentræf er nærliggende. Det burde yderligere undersøges, hvorvidt et firdobbelt Navnesammentræf som det mellem *Heaþoric Sifeca Vyrmhere Viþ-Myrginger* og *Heiðrekr Sifka Ormarr Myrk-Viðr* har noget Sidestykke andensteds.

3. "*Hreiðgotaland* rimeligvis ikke lokaliseret i *Pommern*, men i *Rusland*, som Genklang dels fra *Ermanriks Goterrige*, dels fra *Ruriks Væringerige*". Heinzel indrømmer selv en afvigende Opfattelse i Str. 68, der henlægger Hreiðgotaland til Pommern (= Goternes *eald eþelstol*).

4. "*Danpar* ikke = Jordanes *Danaper*, men = russ. *Dnjepr*, nord. *Nepr*, *Tanakvisl*". Heinzel indrømmer selv, at Lydforholdene modsiger den russisk-nordiske Oprindelse.

"*Danparstaðir* = *Staden Kiew*"; det burde drøftes, om Danparstaðir tillige skal opfattes som Navnet paa en *Provins*, eller hvorledes det ellers kan gaa til, at der indenfor Danparstaðir nævnes en hel *Bygd*, *Árheimar*.

5. "*Myrkviðr*, dunkelt". Heinzel forsøger ikke at lokalisere det.

6. "*Árheimar*, *Angantys Residens* = et nydannet Navn for en gotisk Egn i *Rusland* = *Oium* hos Jordanes (dvs. *Weichseldeltaet*, altsaa i *Preussen*)". Det burde forklares, hvorledes det kan gaa til, at Residensen i et sydrussisk Rige ligger i Preussen, og at den Synskreds, der slutter sig om dette Centrum, mod Sydøst naar helt til Sortehavet og Donaumundingen, medens den mod Vest knap naar til det umiddelbart tilstødende Pommern.

7. "*Dúnheiðr*. Tvivlsomt, om *Dún* = *Donau* eller *Dyna*". Det burde forklares, hvorledes denne Opfattelse skal forliges med Textens øvrige Angivelser. Efter Texten kommer Hunnerne til Dúnheiðr *søndenfra*; dette passer ikke til Donau. Efter Texten passerer de først den store *Bjærgskov* Myrkviðr; dette passer hverken til Donaus eller til Dynas Omgivelser.

8. "*Harvaða fjöll*. Hvorledes *Karpatherne* direkte skulde blive til *Harvaða*, er ubegribeligt; derimod passer de godt til *Chorvaterne*, jfr. Alfreds *Horithi*". Der burde ikke sees bort fra, at Harvaða og Chorvater ingenlunde stemmer fuldstændig i lydlig Henseende, og det burde godtgøres, at Ho-

rithi hos Alfred er ægte folkelig ags. og ikke stammer fra lærd Overlevering (jfr. Punkt 1).

9. "*Grafá*. Udspringer, efter hvad Sagaskriveren sandsynligvis mener, i *Karpatherne*, hvilket stemmer med Goterrigets *sydøstlige Lokalisering*". Om Grafá siges der i Virkeligheden kun, at den falder i *Havet*, og Heinzel genfinder den selv i *Grabow* ved den *pommerske* Kyst; at den udspringer i Harvađa fjöll, siges intetsteds. (Heinzel indrømmer selv, at den af ham givne Lokalisering forudsætter en anden Beliggenhed af Hreiđgotaland end den, han ellers antager for den gældende baade i Versene og Prosaen; jfr. Punkt 3).

Det anførte maa vist være tilstrækkeligt til at vise, at Antagelsen af varægisk Synspunkt langtfra bringer nogen absolut tilfredsstillende Orden i Angantykvadets Geografi. Jeg skal nu foretage Modprøven, dvs. undersøge, om det gaar bedre udfra *gotisk* Synspunkt; mine Resultater bliver følgende:

1. *Vistlavudu* passer overmaade godt til Goternes "eald eþelstol" ɔ: Weichsellandet. At den ags. Synskreds omfattede Weichselfloden, fremgaar af Vidsiđ II, som nævner *Gefterne* (ɔ: Gepiderne) ved Siden af *Venderne* ɔ: i *Gepidoios;* endvidere af Vulfstans Rejsebeskrivelse, der nævner *Ylfing* ɔ: den ægte folkelig ags. Sprogform for Navnet *Elbing* i Preussen. Derimod har vi ingensomhelst Holdepunkter for, at den folkelig ags. Synskreds nogensinde naaede til Dakien. I Vidsiđ findes der nok Personalstof, der maaske kan føres didhen, men intet tilsvarende geografisk Stof undtagen det navnkundige Folkenavn Hunnerne; af Digtet Elene seer vi, at Angelsaxerne savnede en folkelig Sprogform for Donau, og af Sprogformerne hos Alfred seer vi, at hans Meddelelser om de forhen østgermanske Egne beroer paa en skriftlig højtysk Kilde (jfr. latinske Sprogformer som *Datia*, *Alpis*, højtyske som *Pulgara*, *Surpe* = Sorber, *Ostsæ*, *Cottan* = Goter, etc.).

2. At Identiteten *Vyrmhere—Ormarr* skulde være et Lune af Tilfældet, har jeg ondt ved at tro paa. Hos Searle,

der jo ganske vist ikke er nogen særlig vægtig Autoritet, finder jeg kun ganske faa Exempler paa Navnet Vurmhere, og i Nordisk har jeg til Dato aldrig truffet det tilsvarende Navn undtagen netop i Herv. Naar yderligere denne Identitet ikke optræder isoleret, men ledsaget af tre Paralleler *Heaþoric-Heiðrekr Sifeca-Sifka Viþ-Myrg-Myrk-Viþ*, forekommer Tilfældigheden mig endnu vanskeligere at tro paa, og føjes hertil de af Heinzel selv accepterede Identiteter *Incgenþeov-Angantýr* og *Hliþe-Hlǫðr*, samt den saglige Identitet: *Hræda here vergan sceoldan ealdne eþelstol Ætlan leodum — Gotar vǫrðu frelsi sitt ok fóstrjǫrð fyrir Húnum*, saa forekommer enhver Mulighed for Tilfældighed mig at være udelukket. Jeg kan ikke se andet, end at der foreligger en samlet Overlevering om hreiðgotiske Forhold. (At Sifka i Hervararsaga er Hunkøn, i þiðrekssaga Hankøn, spiller ingen Rolle; Hovedsagen er, at vedkommende Person begge Steder optræder i Forræder-Rollen. Jfr. Vulf-here = Her-vǫr?).

3. *Hreiðgoternes* ældste positive Lokalisering (Vidsið) hensætter dem altsaa til *Weichsellandet*, ikke til *Sydrusland*. Og hermed stemmer alle de øvrige Opgivelser, uden at vi behøver at anvende allermindste Vold paa dem.

Húnaland ligger dels sønden, dels østenfor Gotaland. Denne geografiske Situation kunde nok til Nød tænkes i Sydrusland, skønt det historiske Faktum var, at Hunnerne i Rusland slog sig ned ikke søndenfor Goterne, men paa selve det gotiske Riges Plads. Ulige bedre lader Situationen sig imidlertid forstaa, naar vi henlægger den til Mellemeuropa. Gotaland er det nuværende *Polen* og *Preussen;* Húnalands Hovedmagt, hvorfra Angrebet skeer, ligger søndenfor Gotaland, dvs. i *Ungarn*, hvor jo netop Attilas historiske Kongesæde laa, Sagnets navnkundige *Etzelenburg*. Herfra strækker Hunnerriget sig østpaa langs Sortehavet, indbefattende Ermanriks gamle Goterrige, og det er fra denne Kant, at Hlǫðr tænkes at ride vestpaa til Anganty. Húna-

land skilles fra Gotaland ved en stor Grænsebjærgskov; dette passer aldeles ikke til de sydrussiske Lokaliteter, derimod fortrinlig til de mellemeuropæiske: der tænkes saa tydelig som noget paa *Karpatherne* og deres vestlige Fortsættelse. Nordenfor Grænseskoven ligger "flade Sletter og store Bygder"; her skildres meget malende det polske Lavland, som jo netop har Navnet "Sletten" (*Polen* er det samme Ord som nordisk *fala*, "Slette", der forekommer f. Ex. i *Falun*, *Falköping* etc.). Blandt Indbyggerne i Gotaland nævnes *Grytingerne* ɔ: *Greutungerne* = *Østgoterne*; atter et Tegn paa nøje Lokalkendskab.

4. *Danpar* er lig Jordanes *Danaper*, og, som Heinzel indrømmer, ikke til at forklare fra den foreliggende russiske Overleverings *Dnjepru* etc. — *á stǫðum Danpar,* der daarlig lader sig opfatte som "*i Danparstad*", da denne "Stad" skal indeholde Bygden *Árheimar*, opfatter jeg som Misforstaaelse af en oprindelig gotisk Text, og oversætter "ved Danpars Bred", jfr. gotisk *staþs* = tysk *Ge-stade.*

5. *Árheimar* opfatter Heinzel som en nordisk Nydannelse, der svarer til gotisk *Ojos.* Dette er sproglig betragtet meget nærliggende, ja ovenikøbet behøvede *Árheimar* slet ikke at være nogen egentlig Nydannelse, thi gotisk **Aujos*, der udtaltes *Ájos* [1]), kunde paa Nordisk ligesaagodt opfattes = *Áerne* som = *Øerne.* Men saglig har Tingen sine Betænkeligheder, thi Árheimar siges at høre til Danparstaðir, altsaa Dnjeprs Opland, og dertil kunde man dog ikke udenvidere regne Weichselflodens Munding. Imidlertid er det naturligvis altid muligt, at en politisk Landskabsinddeling til Tider kan ophæve de naturlige Grænser.

6. *Myrkviðr.* Dette "gaadefulde" Navn er simpelthen = *Miriquidu*, dvs. det gotiske Navn for Erzgebirge (Thietmars Chr., MG V, 807). At Navnet *Miriquidu* oprindelig

[1]) I alle østgermanske Dialekter paa nær Burgundisk var *au* foran *j* monofthongeret til *á*. Undtagelser findes ikke.

er gotisk, fremgaar deraf, at Tyskerne ikke brugte Ordet "Ved" = Skov, medens det er paaviselig tilstede hos Goterne; jfr. Folkestammen *Vidivarjer*.

7. *Dúnheiðr*. At denne Lokalitet skal søges ved Donau, er umuligt, hvis der da skal være nogen Mening i Textens Ord. Der siges nemlig, at Hunnerne søndenfra rykker igennem Mørkveden, som skiller Hunaland og Gotaland, og ind paa den Slette, hvor Ormars Borg ligger. · Efterat de har erobret Borgen og fortsat Fremrykningen videre nordpaa, stævner Anganty dem til Kamp paa Dunhede. Da han selvfølgelig ikke kan foreskrive en sejrrig fremrykkende Fjende en Kampplads i Fjendens eget Land, maa Dunhede tænkes at ligge i fortsat nordlig Retning. Og det kan da ikke være andet end det Sletteland, der i Oldtiden beboedes af Folkestammen *Lugii Duni*, omkring den øvre Oders Leje, altsaa netop det første aabne Land norden for Hovedpasset fra Donaulandet.

Dylgja lader sig ikke opspore. Hvis *Dyngja* er det rigtige, kunde Navnet tænkes at høre til *Dunajec*, et af den øvre Weichsels betydeligste Tilløb. Beliggenheden passer overmaade godt til Dunheiðr.

Jǫsurfjældene eller *Jassafjældene* kan jeg ikke med Bestemthed paavise, dog skulde jeg være tilbøjelig til at genfinde dem i det sydvest for Dunernes Slette liggende Bjærgdrag, som paa slavisk hedder *Jesenik* (tysk *Gesenke*), hvilket er en Oversættelse af det gamle *Askiburg*, "Askebjærget" (Much, Deutsche Stammeskunde s. 57); da *"jǫsurr"* i nordisk Digtersprog siges at være en Træart, er det muligt, at det netop er det gotiske Ord for Ask. At Goterne sætter Hunnerne Stævne i Bjærgene, kunde synes en Modsigelse mod den foregaaende Text, da Hunnerhæren jo allerede har passeret Bjærgpasset og er rykket ind paa Sletten, men det er vel at forstaa som en gotisk Flankebevægelse for at true Fjendens Tilbagetogslinje.

Til den her givne Lokalisering passer det paa det nøjeste, naar der siges, at "ved Dylgja, Dunhede og Jǫsurfjældene har Goterne ofte vundet sig en stolt Sejr", thi Passet ved Dunhede er jo intet andet end Goterrigets naturlige Ind- og Udfaldsport: det maa for Goterne have spillet samme Rolle som Eiderbroen og "Kalegat" for de Danske.

8. *Harvaða fjǫll.* Denne "ubegribelige" Omdannelse af Karpathernes Navn er intet andet end den regelmæssige lydlovlige Form med germansk Lydforskydning. Da den østgermanske Stamme Skirerne allerede c. 250 f. Kr. naaede til Sortehavet (Zeuss, Die Deutschen s. 61), maa Østgermanernes Bekendtskab med Karpatherne være mindst ligesaa gammelt, og det er da kun i sin Orden, at vi her finder den germanske Lydforskydning. Hvad Chorvaternes Navn angaar, saa er Forholdet dette, at kun gennem gotisk *Harvaþa-* forstaas slavisk *Chorvati*, ikke omvendt; det slaviske *t* maa antages at gengive et gotisk *þ* (jfr. slav. *pluk* = Folk).

9. *Grafá.* Heinzels Identificering med den pommerske *Grabow* er meget plausibel og stemmer fuldkommen til de øvrige paa Nordøsttyskland pegende Stedsangivelser.

Jeg kan altsaa ikke se andet, end at Anganty-Kvadet, saasnart man holder sig til det i selve Texten antydede Centrum, giver intet mindre end en indtil de mindste Detailler nøjagtig Lokalskildring, medens det, saasnart man tænker sig et andet Centrum, bliver den rene Forvirring. Efter min Mening har Anganty-Kvadet reddet os et Stykke ægte oldgermansk Geografi, som der til Dels ikke findes Spor af andensteds.

Hvad det historiske Indhold angaar, er jeg væsentlig enig med Heinzel. Hovedpersonerne maa sikkert henføres til den store Hunnerkamp paa de catalauniske Marker; Navnene *Angantýr* og *Hlǫðr* er ukendte ikke blot i Nordisk men ogsaa

i Gotisk, og kan næppe være andet end *Aetius* (*Agetius*) og *Chlodio*. Da faktisk allerede Chronicon Paschale og senere Belas Notar henlægger Skuepladsen for Aetius' Kamp fra Gallien til Donauegnen, er dermed Muligheden for Sagnoverførelse tilstrækkelig godtgjort.

Men den i Enkeltheder uddannede geografiske Overlevering i Anganty-Kvadet forudsætter, at der maa have existeret et navnkundigt Kvad ogsaa om en østlig Hunnerkamp. Et saadant, hvis Skueplads falder direkte sammen med Anganty-Kvadets, kan jeg vel ikke paavise Spor af, men jeg vil ialfald gøre opmærksom paa et Par Overleveringer hos Jordanes, der handler om Hunnerkampe i det nære Nabolag.

Det første Exempel er den fra Priskos hentede Skildring af Germanernes store Befrielseskamp efter Attilas Død, Jord. L, 259 ff. Heri forekommer 261 ff. en Opregning af de deltagende Folkeslag, hvem Priskos paa samme Maade som f. Ex. Sidonius Apollinaris kendemærker ved Tilføjelse af deres nationale Vaabenart. Forresten er det vel ikke urimligt, at Priskos direkte har benyttet et gotisk Kvad; at han benyttede saadanne, har vi et Exempel paa i hans Meddelelse af Gravkvadet over Attila XLIX, 256, og i Remsen L, 261 er der faktisk paafaldende mange Stavrim, der kunde tyde paa en gotisk Original, jfr.:

bellum committitur in Pannonia iuxta flumen
cui *n*omen est *N*edao .. ubi cernere erat
contis pugnantem *G*othum; ense furentem *G*epida,
in vulnere (*v*undufnjai) suo Rugum tela (*v*epna) frangentem,
Suavum pede,
*H*unnum sagitta praesumere (jfr. Hunnernes "*h*ornbogar", Anganty. Str. 94)
*A*lanum gravi, h*E*rulum levi armatura.

Sjælen i Befrielseskampen var Gepidekongen *Ardaricus* dvs. *Hardurik;* man erindres uvilkaarlig om Hreiđgoterkongen *Heaþoric* = *Heiðrekr*, der omkom ved Harvađafjældene, alt-

saa i Pannoniens Nabolag; dog vil jeg ikke lægge nogen Vægt paa denne Navne-Lighed.

Det andet Exempel anfører Jord. LII, 268, utvivlsomt efter et gotisk Kvad. Jfr.

contigit ergo, ut Attilae fili contra Gothos quasi desertores dominationis suae velut fugacia mancipia requirentes, venirent ignarisque aliis fratribus (dvs. Thiudimer og Videmir) super Valamer solum inruerent. quos tamen ille quamvis cum paucis excepit diuque fatigatis ita prostravit, ut vix pars aliqua hostium remaneret, quae in fuga versa eas partes Scythiae peteret, quas Danabri amnis fluenta praetermeant, quam lingua sua Hunni Var appellant.

Det tredje Exempel anfører Jord. LIII, 272, endnu tydeligere efter et gotisk Kvad. Jfr.

Postquam ergo firma pax Gothorum cum Romanis effecta est, videntes Gothi non sibi sufficere ea quae ab imperatore acciperent simulque solitam cupientes ostendere virtutem, coeperunt vicinas gentes circumcirca praedari, primum contra Sadagis, qui interiorem Pannoniam possidebant, arma moventes. quod ubi rex Hunnorum Dintzic filius Attilae cognovisset, collectis secum qui adhuc videbantur quamvis pauci eius tamen sub imperio remansisse

*V*ltzinzures, *A*ngisciros,
*B*ittugores, *B*ardores, venientesque
ad *B*asianam Pannoniae civitatem (*b*aurg)

eamque circumvallans fines eius coepit praedare. quod comperto Gothi ibi, ubi erant, expeditionemque solventes, quam contra Sadagis colligerant, in Hunnos convertunt et sic eos suis a finibus inglorios pepulerunt, ut iam ex illo tempore qui remanserunt Hunni et usque actenus Gothorum arma formident.

Jeg formoder, at Vyrmhere-Ormarr-Episoden omhandler en lignende Hunnerkamp. Den er sagtens forefaldet efter Attilas Død; derpaa tyder to Omstændigheder. For det første er der det paafaldende Personforhold, at Hunnerkongen er Humle, ikke Attila selv; dette er sikkert et oprindeligt Træk, thi den normale Sagnudvikling er jo, at den mere navnkundige Figur fortrænger den mindre navnkundige, ikke omvendt [1]). For det andet er der det ligesaa paafaldende

[1]) Navnet Humle behøver ikke at have været oprindeligt; det er maaske konstrueret af Hlǫðs tilnavn *Humlungr*, der kan betegne ham som Efterkommer af den gotiske Kongestamfader *Humal*.

Talforhold, at Hunnerne, skønt Rub og Stub tages med, lige ned til 12aars Drenge, alligevel ikke kan stille mere paa Benene end knap 50,000 Mand — Goterne kun Halvdelen —; dette stemmer, mener jeg i Modsætning til Heinzel, grumme daarlig til Kampen paa de catalauniske Marker, hvor der paa begge Sider deltager talrige Folkeslag, og hvor Mandefaldet allerede hos Jordanes angives til 165,000, i Historia miscella til 180,000, hos Idatius til 300,000, hos Fredegar til 350,000 (Heinzel S. 467); derimod stemmer det overmaade godt til Forestillingen om Hunnernes stærkt reducerede Magt efter den germanske Befrielseskrig, jfr. Dintzic's "faatallige Folkeslag, der endnu var forblevne under hans Herredømme". Altsaa indeholder Anganty-Kvadet ogsaa i sit historiske Stof Træk, der peger hen paa en nøjagtig og tilforladelig Lokaltradition.

Hvor meget eller hvor lidet der ellers maa henføres til den hreiđgotiske Original, skal jeg ikke her forsøge at udrede; det bliver vel i Grunden det meste, naar vi lige netop fradrager de fra den galliske Skueplads stammende Navne Anganty og Hlǫđr og den maaske fra Norden stammende Skjoldmø Hervǫr. Men saa meget tror jeg er sikkert, at vi har et gotisk Stof for os, der i Overlevering staar nærmere ved Originalen end noget andet af de fra Goterne stammende Sagn. Det tør noget nær bruges direkte som historisk Kilde, og dets Oplysninger er saare vigtige for Forstaaelsen af den store Folkevandring, fordi de viser os, at de indrykkende Vender ikke, som det læres af den tyske Historieforskning, forefandt et frivillig forladt, næsten menneskelomt Land, men tværtimod en endnu fuldtud leve- og forsvarsdygtig germansk Befolkning. De maa altsaa have erobret Landet med Vaaben i Haand, hvilket bidrager meget til Forklaring af den senere Tids rasende Nationalhad mellem Tyskerne og Venderne.

Efterskrift. Ved nøjere Eftertanke finder jeg det næsten utvivlsomt, at *Heaðoric* er lig Gepidekongen *Ardaricus.* I de yngre øst- og vestgotiske Dialekter (paa nær det vestgotiske Hofsprog) hersker omtrent uden Undtagelse en forlænds Vokalharmoni, der kræver *a* efter foregaaende *a*, *æ* efter *e*, *i*, *u*, *å* efter *å*, *ō*. Jfr. *Ardabures* (tre Personer hos Jordanes) = vulfilansk *Hardu-baur;* Glose *seinai-gairns* 2. Tim. 2, 3 = vulf. *seina-gairns*, Ravenna-Dokumentets *Sunjai-fripas* = vulf. *Sunja-fripus.* *u*-et synes ogsaa ellers at kunne gaa over til *a*, jfr. *Sunjai-fripas* og det andet Dokuments *Fripareikeikeis.* Altsaa svarer gotisk-latinsk *Arda-ricus* til gepidisk *Harðu-rīks*, og dette maatte paa Oldengelsk lettere kunne opfattes som *Heaðu-ric* end som det etymologisk tilsvarende *Heard-ric.* Sagligt er det næsten utænkeligt, at Hardurik, Attilas fornemste Raadgiver (rex ille famosissimus, Jordanes XXXVIII, 199) og Helten i Frihedskampen mod Hunnerne, ikke skulde have fundet en Plads i Overleveringen.

København.

Gudmund Schütte.

De nasalerede vokaler og deres betegnelse i de danske runeindskrifter.

Om dette æmne har fil. kand. B. Sjöros i Ark. nf. XVI, s. 211 ff. skrevet en afhandling, hvortil jeg kunde have særdeles meget at bemærke; men jeg skal så vidt muligt indskrænke mig til at omtale det væsenligste.

Forfatteren indleder sin undersøgelse med en höjst mærkelig udtalelse. Efter at have bemærket, at indskrifterne med den yngre runerække som bekendt i de første århundreder af sin tilværelse har særskilte tegn for oralt og nasalt *a*, nemlig runerne ᚼ og ᚬ, fortsætter han: "Att endast vokalen *a* äger skilda tecken, antyder emellertid, att nasaliteten ej behandlats lika hos alla vokaler", og længere nede hedder det: "Uti de danska runinskrifterna är det i allmänhet endast *a*, som varit nasaleradt, eller med andra ord: endast hos *a* var nasaliteten (i vissa ställningar) i så hög grad bevarad, att den betecknades". Nu er det jo imidlertid en af fundamentalsætningerne, ja den allervigtigste sætning i læren om runeskriftens udvikling i Norden, at det udelukkende skyldes de ændringer, der i tidens løb foregik med sproget, at man fik to tegn for *a*-lyden (og for de andre lyd, der måtte udtrykkes ved disse tegn), hvad der derimod ikke kunde ske med *i*- og *u*-lyden (og følgelig heller ikke med de andre lyd, hvorfor runerne ᛁ og ᚢ var tegn). Men når man heraf vil drage den slutning, at det alene var *a*, der var nasaleret i runeindskrifterne, begår man efter min mening en stor sproghistorisk fejl. For mig står det som selvfølgeligt, at lige så vist som præpositionen *á* langt ned i tiden var nasaleret og altså skreves med ᚬ, lige så vist var det samme tilfældet f. eks. med præpositionen *í* og med det nægtende *ú*-, skönt runeskriften her nødvendigvis måtte bruge de samme

tegn som for det unasalerede *i* og *u*. At det *ó*, der i Glavendrup-indskriftens þur udtrykkes ved runen ᚢ, var nasaleret lige så vel som *á* i de mange navne, der i indskrifterne begynder med ąs-, kan efter min mening ikke være mindste tvivl underkastet, og et direkte bevis herfor finder jeg i skrivemåden þąurui på den större Jællinge-sten, hvorom nærmere nedenfor. Det skyldes derfor kun sprogets historiske udvikling, at man i tidens løb fik to tegn for *a*-lyden, skönt man naturligvis her lige så godt som ved *i* og *u* kunde have hjulpet sig med et enkelt tegn, således som man gjorde på Island, da det latinske alfabet indførtes, uagtet udtalen med næselyd den gang, som vi véd af den gamle grammatiske afhandling i Snorra Edda, var i fuld brug ved alle vokaler. Det samme er jo også tilfældet i de nyere sprog. For det danske rigssprogs vedkommende kan man ganske vist nu opstille den regel, at vokalerne i almindelig dannet tale, der ikke er påvirket af en bestemt dialekt, i reglen ikke får næselyd; men nasaliteten indtræder dog temmelig regelmæssig, når en lang vokal står mellem to næselyd, ofte også ved en kort vokal mellem to næselyd, sjældnere når vokalen kun efterfølges af nasal (*mine*, *mænd*, *Bine*), og dette gælder, som eksemplerne viser, lige så vel ved *i*, der efter kand. S:s mening er vanskeligst at udtale med næselyd og derfor tidligst skal have mistet nasaliteten, som ved de øvrige vokaler [1]). Det samme er selvfølgelig tilfældet i mange danske dialekter, hvor nasaliteten spiller en stor rolle [2]). Og for mit personlige vedkommende kan jeg tilföje, at det falder mig lige så let at udtale *i* og *u* som *a* med næselyd. Overhovedet kender jeg ikke noget sprog eller nogen dialekt med nasalvokaler, hvor den af forfatteren opstillede regel har gyldighed. Særlig interessant for de nordiske sprogs vedkommende er jo forholdet i Dalarne, hvor de gamle nasali-

[1]) O. Jespersen, Fonetik, s. 264.

[2]) Smst. s. 265.

tetsregler for en stor del endnu gælder, således som Noreen har påvist i sin bekendte afhandling [1]). Som ganske urigtig må jeg derfor stemple den slutning, som kand. S. drager af sin falske forudsætning: "Att *a* sålunda var den vokal, som lättast nasalerades och längst bibehöll nasaliteten, torde gälla inom alla de nordiska språken", og alle de beviser, han i det følgende mener at kunne drage af denne sætning, må jeg fra først af erklære for ganske uholdbare.

Efter denne indledning går forfatteren over til i det enkelte at behandle brugen af det nasalerede *a* i de danske runeindskrifter, der er offenliggjorde i de to første bind af mit værk "De danske runemindesmærker". Hele det herhen hørende stof har jeg i øvrigt, for så vidt det var kendt 1887 — og meget lidt er siden den tid kommet for dagen —, sammenstillet og bearbejdet i "Die runenschrift" s. 319—23, hvor jeg også har medtaget runeindskrifterne i Skåne, af hvilke kand. S. kun har taget hensyn til de i mit første bind meddelte historiske indskrifter. Skönt jeg i det hele og store endnu må fastholde den fremstilling, som jeg har givet på det nævnte sted, vil det dog næppe vække forundring, at jeg i løbet af de 17 år, der er forløbne siden udgivelsen af "Die runenschrift", og i hvilke jeg stadig har gjort de danske runemindesmærker til genstand for fornyede undersøgelser og overvejelser, på et og andet punkt har kunnet ændre min opfattelse eller har kunnet göre en ny iagttagelse, hvad der vil fremgå af det følgende [2]).

---

[1]) "De nordiska språkens nasalerade vokaler" i Ark. III, s. 1 ff., hvormed må sammenholdes A. Kocks vigtige afhandlinger "Till frågan om brytning och nasalvokaler i fornnordiska språk" i Ark. nf. XIII, s. 161 ff. og "Om *u*-brytningen i fornnordiska språk" smst. XV, s. 234 ff.

[2]) Om Tryggevælde-stenens þąi batri, der betegner *þæim bætri*, har jeg i Die run. s. 321 udtalt mig således: "Wenn diese inschrift [Tryggevælde-stenen] þąi batri in der bedeutung *þæim bætri* hat, so bezeichnet ᚨ unzweifelhaft, dass der nasal vor *b* ausgelassen ist, aber kaum, dass der diphthong *æi* nasaliert gewesen; denn das wort stain wird (zweimal) mit der *ár*-rune geschrieben wie auf dem Glavendruper steine, was auch ohne aus-

Kand. S. omtaler først nasaleringen af det korte *a* i svagt betonede stavelser, efter hvilket en urnordisk nasal er

---

nahme in den noch älteren inschriften (Kallerup, Snoldelev, Helnæs, Flemløse) sowie auf der grossen masse jüngerer steine der fall ist (so hat der grössere Gunderuper stein stain wie þaim neben þąnsi)". Herom bemærker kand. S. s. 228: "Häruti delar jag fullkomligt Wimmers åsikt: ᚨ kan ej beteckna nasalitet, då *a* i stain i denna och äldre inskrifter (t. ex. Helnæs) tecknas ᛅ, utan ᚨ brukas väl för att utmärka, att nasalen utelämnats". Medens jeg altså har udtalt mig tvivlende ("kaum"), er kand. S., som helt støtter sig til mine beviser, ganske på det rene med sagen ("ᚨ kan ej beteckna nasalitet"). Den tvivl, som jeg allerede gav udtryk i Die run., nærer jeg imidlertid ikke længer. Jeg antager nemlig, at ikke blot *a* og de øvrige korte og lange vokaler, men også tvelydene i vore ældre indskrifter blev nasalerede af en følgende næselyd; men når runeristerne fra de ældste tider her skrev ai og au (ikke ąi og ąu), var grunden simpelthen den, at nasaliteten for dem var knyttet ikke til a (o: *æ* og *å*), men til det følgende i og u, hvis nasalitet jo ikke kunde udtrykkes ved særlige tegn. I Tryggevældestenens þąi var der derimod en ganske bestemt grund til at betegne nasaliteten, da ᚨ her ikke blot var tegn for den nasalerede tvelyd, men tillige betegnede, at *m* var udeladt foran det følgende *b* (ligesom runeristeren altså vilde skrive ląb = *lamb* o. s. v., overførte han denne skrivemåde til þąi b.).

Derimod er jeg nu ligesom i Die run. s. 321 mest tilböjelig til at forklare ᚨ i Danevirke-stenens ią n og i Sjøring-stenens ąumuta som "urigtig anvendelse af ᚨ for ᛅ", da de to tegn ofte sammenblandedes på den tid, til hvilken disse indskrifter hører; men i bægge tilfælde skyldes brugen af ᚨ dog uden tvivl den følgende nasal, idet runeristerne har efterlignet ældre indskrifter, som jævnlig havde ᚨ foran n og m. Angående den sidstnævnte form bemærker kand. S. s. 225: "Wimmer läser *Øymunda* [skal være *Øymunda* ell. *Ømunda* D. R. II, s. 183 f.] och skiljer ordet från *Ámundr* [skal være *Ámundi* D. R. I, s. 124]. Skälet härtill kan jag ej inse: Vokalen *å* tecknades ofta ᛅᚢ, och då den här var nasalerad, är det alldeles i sin ordning, att den tecknades ᚨᚢ". At au i runeindskrifterne ofte er tegn for lyden *å* (u-omlyden af *a*), ligesom ai er tegn for *æ* (i-omlyden af *a*), er jo velbekendt (Die run. s. 325 f.); men at ᛅᚢ eller ᚨᚢ nogen sinde er brugt som tegn for det lange nasalerede *a* eller *å*, vil kand. S. ikke kunne støtte ved et eneste eksempel, uagtet vi jo i disse indskrifter utallige gange møder navne, der begynder med *ą́'s-*, *ą'-s-*. Hvis skrivemåden ᚨᚢ (ᛅᚢ), som kand. S. mener, her var "alldeles i sin ordning", vilde det dog være höjst mærkeligt, at vi ikke træffer den en eneste gang. Nej, sagen er, at

bortfalden. Jeg har i Die run. s. 321 ff. (§ 3, 3) behandlet alle herhen hørende former og påvist, at nasaliteten regelmæssig var forsvunden allerede i begyndelsen af det 9. årh. De få undtagelser fra reglen har jeg anført og forklaret som fremkomne ved sammenblanding af ᚬ og ᛅ, altså på en tid (sidste halvdel af det 10. årh.), da de to tegn jævnlig forvekslędes (Die run. s. 320 og 323, § 3, 1 og 4). Jeg har dog tilföjet, at man af eksemplerne siną (acc. plur. m. på et par jyske stene), stiną (acc. plur. på et par skånske stene) og kristną (acc. plur. m. på den större Jællinge-sten) mulig kunde formode, at den foregående nasal havde fremkaldt nasaliteten; men jeg forkaster denne forklaring på grund af de mangfoldige tilfælde, hvor der fra de ældste tider skrives ᛅ umiddelbart efter nasalen. Kand. S. har imidlertid her rigtig set, at hvor en urnord. nasal er bortfalden efter *a* i svagt betonet stavelse, har vokalen bevaret nasaliteten, såfremt en nasal går foran, men ellers ikke, og som bevis herfor bruger han mine to eksempler kristną og siną. At denne iagttagelse dog ingenlunde er mig ny, kunde forfatteren have sluttet sig til, hvis han med större omhu havde læst mine udviklinger i "De danske runem." I og II. Medens jeg nemlig i Die run. s. 322 siger: "der Ulstruper stein hat im acc. plur. skibara siną = *skipara sína*", omskriver jeg i D. R. II, s. 82 disse ord med *skipara sīną*. Dette er sket med velberåd hu og efter den allernöjeste overvejelse, således som det er tilfældet med alle mine omskrivninger til Olddansk i dette værk. Jeg anså det nemlig for höjst sandsynligt, at ᚬ i siną i en så gammel indskrift som Ulstrupstenens virkelig var tegn for det nasalerede *a*, der her var bevaret, fordi nasalen gik umiddelbart foran, medens den

---

denne skrivemåde aldeles ikke har hjemme i dette tilfælde; men da ældre runologer (Rafn, Thorsen) ligesom kand. S. i Sjøring-stenens ąumuta fandt samme ord som i Århus-stenens ąmuta, anså jeg det for nødvendigt på det anførte sted i D. R. I at advare mod denne fejl.

samme indskrift bruger ᚼ i det foregående skibara og i tufa. Derimod nærede jeg ingen tvivl om, at sinį i Sønder Vingestenens bruþr sinį tua betegnede udtalen *sína*, da den lange vokal i tua, hvor vokalen dog efter alle analogier at dömme har bevaret nasaliteten længer end i sinį, skrives med ᚼ. Både i Die run. og i D. R. II, s. 233 har jeg derfor omskrevet disse ord *brǿðr sína twá.* I nogen tvivl har jeg været med hensyn til sinį på Jætsmark-stenen og til kristnį på den större Jællinge-sten; men da denne sidste i hvert fald i sįʀ blander ᚬ og ᚼ, besluttede jeg mig til i bægge disse væsenlig samtidige indskrifter at omskrive ᚬ med *a*. Af kand. S:s fire eksempler mener jeg derfor, at kun Ulstrup-stenens sinį kan bruges som bevis for bevarelsen af det gamle nasale *a*. I øvrigt forekom netop de to ord sinį og stinį i acc. plur. så almindelig i runeindskrifterne, at man langt ned i tiden, også efter at nasalen var bortfalden, kunde fastholde den gamle skrivemåde, således som det bevislig var tilfældet f. eks. med ordene į og þį og med de mange af de med įs- sammensatte navne. I modsætning til den her givne fremstilling mener kand. S. imidlertid, at Sønder Vingestenens sinį virkelig har bevaret det gamle nasale *a*. Han skriver herom s. 215: "Egå-inskriften, som har nuruna, acc. pl. m., är äfven ung, men S. Vinge-inskriften med sinį, acc. pl. m., är väl ännu yngre. Orsaken är helt visst att söka i, att ultima i nuruna har levissimus, medan ultima i sinį har svag levis, en omständighet, som har betydelse, då båda inskrifterna beteckna öfvergångsstadiet mellan de äldre och yngre inskrifterna". Såfremt forfatteren havde gjort sig den ulejlighed at læse den indskrift, som han her behandler, i sammenhæng, vilde han dog af den have lært, at "orsaken helt visst" slet ikke er at søge i det forhold, som han angiver. Foruden ordet nuruna, der ikke, som kand. S. skriver, er acc. pl. m., men gen. sing. m., har Egå-indskriften nemlig også ordet mana acc. sing. = *Manna*, som jo svarer

ganske til S. Vinge-stenens sinǫ og tjæner til bevis på, at nasalen er bortfalden i bægge tilfælde [1]). Også heraf fremgår det altså, at jeg med god grund har omskrevet den sidstnævnte form *sína*, ikke *sínǫ*. At nasalen virkelig er bortkastet i analoge former, men samtidig bevaret i andre tilfælde, viser de med Jællinge-stenen II samtidige skånske Hunnestad-stene, der bægge skriver ąsburn sammen med kuna hantaʀ gen. sing. = *Gunna handaʀ*. Hermed stemmer altså fortræffelig det forslag, som jeg i D. R. II, s. 115 med stor tvivl har fremsat til tolkning af den ufuldstændige og vanskelige indskrift på Lyngby-stenen, hvorefter sina skulde være = *sinna* acc. sing. m. af *sinni*. Herom bemærker imidlertid kand. S. s. 217 not. 1: "Då inskriften, af diftongen i aisku att döma, förefaller att vara så gammal, att man med skäl kunnat vänta ultima-*a* i sina tecknadt ᚬ, ifall det verkligen vore att utläsa *sinna*, acc. sg., så tvekar jag ej att utläsa det *sīna*, acc. sg. f. af pronominet *sinn* och betrakta aisku som oblik kasus af ett okändt feminint appellativ (eller kvinnonamn?)". At denne forklaring af sina ikke har ligget mig fjærn, kan vel sluttes af mine udtalelser D. R. II, s. 114, hvor det hedder: "Det synes naturligst at opfatte sina som acc. sing. f. af *sínn*, svarende til det foregående aisku; men betydningen af dette ord er i så fald ganske usikker". At opfatte aisku som kvindenavn må naturligvis på grund af det følgende sina kaldes ganske umuligt, og når

[1]) Hvilken næsten utrolig skødesløshed kand. S. har vist over forståelsen af de indskrifter, som han har gjort til genstand for sin undersøgelse, fremgår til min störste forbavselse af s. 220, hvor han erklærer Egå-stenens mana for gen. plur. af ordet maþr med den bemærkning: "att vi på den senare stenen finna ᛅ [i første stavelse af mana], är ej ägnadt att förvåna, då, som ofvan visats (s. 215), nasaleringen där är uppgifven". Han henviser altså her til det sted, hvor han netop har villet bevise det modsatte, nemlig at nasaleringen er bortfalden i Egå-stenens nuruna i modsætning til S. Vinge-stenens sinǫ, fordi "ultima i nuruna har levissimus, medan ultima i sinǫ har svag levis". I det sidste tilfælde vilde altså efter hans mening også Egå-indskriften have bevaret nasalen.

kand. S. "af diftongen i aisku att döma" anser indskriften for meget gammel, måtte han først bevise, at ai i aisku virkelig er den gamle tvelyd og ikke som i mange tilfælde tegn for *æ*. Skrivemåden a for ą = *á* taler bestemt imod at göre Lyngby-stenen så gammel, hvad jeg også har fremhævet på det foran anførte sted. I modsætning til kand. S:s "så tvekar jag ej...." forekommer de tvivl, som jeg har gjort gældende over for denne tolkning, men som kand. S. slet ikke har nævnet, mig adskilligt bedre begrundede [1]).

Vi går dernæst over til at omtale de tilfælde, hvor en nasal følger umiddelbart efter a. Jeg har behandlet dette forhold i Die run. s. 320 f. (§ 3, 2); men jeg har her ikke skelnet mellem stærkt og svagt betonede stavelser, hvad kand. S. med rette foreholder mig s. 217, og hvad jeg utvivlsomt vilde have gjort, hvis min bog var skreven 1904 og ikke 1887. Iagttagelsen er jo ikke ny og skyldes ikke kand. S. Således siger A. Noreen i Altschwedische Grammatik s. 120, 1: "Die nasalität schwindet früher bei schwachtonigem als bei starktonigem vokal" (sml. A. Kock i Ark. nf. XIII, s. 178: "Nasaliteten förlorades tidigare i infortisstavelser än i fortisstavelser"). Nogen skade har min fremstilling dog ikke voldt,

---

[1]) I noten s. 215 hedder det om formen statą på Hällestad-stenen II: "ᚬ i ultima beror helt visst på, att tecknen omkastats". Hvorfor helt visst? Det kunde jo lige så godt være sammenblanding af ᚬ og ᛅ som i den samtidige Sjörup-stens filagą, og at dette er den rigtige forklaring, synes mig med sikkerhed at fremgå deraf, at de skånske runestene overhovedet ikke har ᚬ, men ᛅ i de stærkt betonede stavelser foran bevaret nasal (sban, lant, hantaʀ, mana, bram ligesom han, hans, þansi). At vi ligeledes finder ᚬ og ᛅ sammenblandede i Asfærg-stenens harþą, som jeg har anført i Die run. s. 320 (§ 3, 1), antager også kand. S. s. 216. Bemærkningen om Hällestad-stenens statą gentages i øvrigt s. 223 not. 3, hvor forfatteren tillige gör opmærksom på, at jeg i Die run. s. 201 har udtalt, at man mulig kunde formode, at ą var den gamle nasalvokal, der var bevaret i infinitiv. Han burde dog samtidig have henvist til Die run. s. 322, hvor jeg udtrykkelig har påvist, at denne formodning ikke kan være rigtig. At dette selvfølgelig også nu er mit standpunkt, fremgår tydelig af D. R. I, s. 89, hvor jeg angående forklaringen af statą kun har henvist til det sidstnævnte sted.

da man af de anførte eksempler let vil kunne slutte, hvad jeg i virkeligheden også selv længe har været på det rene med, at allerede de ældste indskrifter, der fremviser den art former (Glavendrup-stenen o. s. v.), har opgivet nasaliteten i de svagt betonede stavelser, når ikke en nasal gik umiddelbart foran a, hvad der vel tör sluttes af det eneste bevarede eksempel, Glavendrup-stenens ąnąn. Ellers findes der i min eksempelsamling på det anførte sted kun ét tilfælde, hvor ᚭ er brugt foran ᚾ i svagt betonet stavelse, nemlig uhimskąn på S. Vissing-stenen II, som jeg i min omskrivning (D. R. II, s. 119) har gengivet *úhémskąn*. Hertil er der senere kommet et andet eksempel, nemlig kuþąn på den 1895 opdagede Giver-sten, som jeg ligeledes har omskrevet *góðąn* (D. R. II, s. 240) [1]). Med hensyn til forklaringen af disse former har jeg dog været og er jeg fremdeles i stor tvivl. Man kunde jo formode, at Giver-stenen, der også skriver þąnsi, i dette ord kun havde bevaret den gamle skrivemåde og fra þąnsi også havde overført skrivemåden med ᚭ ᚾ til kuþąn. Denne i og for sig rimelige forklaring tör dog næppe anvendes på S. Vissing-stenens uhimskąn, der tilhører en tid, da nasaliteten endnu stod urokket i mange tilfælde, så at ᚭ regelmæssig betegnede den nasalerede vokal. Min forklaring af ą i uhimskąn er da den, at der rent lokalt eller rent individuelt i visse egne af landet og hos enkelte runeristere ved siden af de gamle fra oldtiden overleverede nasalitetsregler har gjort sig en ny regel gældende, ifølge hvilken et efter a følgende n i svagt betonet stavelse kunde udvikle en næselyd. På ganske lignende måde har, således som jeg nedenfor skal søge at påvise, i senere tid en nasal, der gik umiddelbart foran a, kunnet nasalere dette i til-

[1]) Også på ᚭ foran m er der siden udgivelsen af Die run. kommet et eksempel, nemlig Sæddinge-stenens minuksąm (D. R. II, s. 426 og 428 f.). Denne form, som jeg nedenfor kommer tilbage til, omtaler kand. S. dog slet ikke i denne sammenhæng.

fælde, hvor der ikke i urnordisk tid fulgte nasal efter, og hvor de ældste indskrifter derfor bruger ᛅ (kuna kunde altså i yngre indskrifter i visse egne eller i enkelte runeristeres udtale blive kuną).

En helt anden opfattelse af ᚨ i S. Vissing-stenens uhimskąn og Giver-stenens kuþąn har imidlertid kand. S. søgt at göre gældende s. 217 f. Medens han nemlig erklærer ᚨ i kuþąn for urigtig brug af ᚨ i steden for ᛅ, opfatter han ᚨ i uhimskąn som den ægte gamle nasal, og i modsætning til mig, der anser S. Vissing-stenen for mindst 50 år yngre end Glavendrup-stenen, finder han ikke noget, der kan tale imod at göre den første ældre end den sidste, som har bortkastet næselyden i -uiarþan. Jeg har støttet min tidsbestemmelse ikke blot på tvelydens overgang til enkelt lyd i uhimskąn og på formen þisi for det gamle þausi, men som i alle andre tilfælde naturligvis også på indskriftens hele karakter (runeformer o. s. v.; særlig lægger jeg stor vægt på formen af s-runen med den venstre stav ført helt igennem, hvad der først forekommer i indskrifter fra sidste halvdel — navnlig fra sidste fjærdedel — af det 10. årh.). Efter kand. S. skal uhimskąn derimod udtales *ūhǣmskąn* af en nom. **ūhēmiskr*, og formen þisi er efter ham lige så gammel som þausi. Men forfatteren skylder os beviset for, at der i Dansk på en tid, der ligger forud for Glavendrup-stenen, altså i sidste halvdel af det 9. årh., har eksisteret et til det velbekendte isl. *heimskr* svarende *hēmiskr* (således skriver kand. S. virkelig, ikke *hæimiskʀ*, som det da vel måtte lyde), og at isl. *heimskr halr* ikke nöjagtig genfindes i S. Vissing-stenens uhimskąn hal. At þisi acc. pl. n., der kun forekommer et par gange på forholdsvis meget unge stene, ifølge ordets oprindelse nødvendigvis må være yngre end det i alle de ældre indskrifter brugte þausi (þusi), har altid stået for mig som en ganske utvivlsom sproghistorisk kendsgærning og vil göre det, indtil jeg ser beviset for det

modsatte. Men i hvert fald vover jeg at udtale med den störste sikkerhed, at den, der ifølge indskriftens hele karakter tror at kunne erklære S. Vissing-stenen II for ældre end Glavendrup-stenen, mangler de nødvendige forudsætninger for at bestemme de danske runestenes indbyrdes alder. At S. Vissing-stenen i enhver henseende står Giver-stenen langt nærmere end den gruppe danske runestene, der ligger forud for Glavendrup-stenen, er for mig en ubestridelig kendsgærning.

Når vi dernæst vender os til de stærkt betonede stavelser, i hvilke en nasal følger umiddelbart efter a, har jeg udtalt, at nasaliteten i de ældste indskrifter sikkert har været gennemført, hvad jeg har sluttet af formen **stątʀ** ɔ: *stę̨ndʀ* på Flemløse- og Örja-stenen. I indskrifterne fra første halvdel af 10. årh. finder vi derimod allerede stor vaklen i brugen af ᚬ og ᛅ, og i løbet af det 10. årh. forsvinder nasaliteten efterhånden. Noget nyt har kand. S. ikke föjet hertil; men han forklarer flere former på en anden måde end jeg. Med hensyn til Flemløse-stenens **stątʀ**, om hvis læsning som *stę̨ndʀ* jeg aldrig har næret tvivl, siger han (s. 221): "man kan visserligen utläsa detta *stąndr* [skal være *stąndʀ*] och anse inflytande från inf. föreligga, men då inskriften otvifvelaktigt är mycket gammal, är jag mera böjd för att läsa *stę̨ndʀ*". At kun det sidste er rigtigt, lærer den danske sproghistorie med så stor sikkerhed, som det overhovedet er muligt, og gengivelsen af **stątʀ** som *stąndʀ* vilde efter min mening være en grov sproghistorisk fejl.

Som bevis på, at indskrifterne fra første halvdel af det 10. årh. endnu har bevaret mange minder om det oprindelige forhold, men at det dog allerede er rokket i de ældste af disse indskrifter, har jeg bl. a. anført Glavendrup-stenens **þąnsi** ved siden af **þansi** og Tryggevælde-stenens **kląmulan** ved siden af **man**. Særlig denne sidste form er jo ved første öjekast höjst påfaldende, da vokalen her står mellem to

nasaler, hvorfor vi også på Skivum-stenen finder mąną og på Skærn-stenen I mąnr. Grunden til, at nasalen mangler i Tryggevælde-stenens man, søger kand. S. (s. 219 f.) deri, at denne form er dannet efter nom. maþr, medens Rök-stenen, således som man almindelig har antaget, omvendt har fået mąþʀ i nom. under indflydelse af de former, der havde nasal. Dette sidste er jo meget let forståeligt, da formerne med nasal var de langt overvejende, hvorimod det omvendte i hvert fald må kaldes höjst påfaldende. Men nu véd kand. S. slet ikke, om den, der ristede indskriften på Tryggevælde-stenen, virkelig i nom. har brugt den af ham forudsatte form maþr. Hvad vi véd er nemlig kun, at Skærn-stenen har mąnr ɔ: *mą̇nnr* med nasal og Hedeby-stenen det deraf opståede matr ɔ: *mandr* uden nasal. I nom. og acc. pl. vilde der sikkert på Skærn-stenen ligeledes være skrevet mąnr ɔ: *mę̇nnr* med nasal og på Hedeby-stenen enten matr eller mitr (sml. lanmitr på Lundagård-stenen) ɔ: *mændr* uden nasal. Det er derfor ikke blot höjst usikkert, men efter min mening meget usandsynligt, at Tryggevælde-stenens man skyldes indflydelse af nom. maþr, hvis tilværelse på den tid slet ikke lader sig bevise. Derimod anser jeg det for meget let forklarligt, at den runerister, som skrev og udtalte kląmulan med *-an*, også udelod nasalen i det umiddelbart følgende man, så meget mere som dette ord i denne sammenhæng, hvor hele vægten lå på adjektivet, sikkert var temmelig svagt betonet. Dette stemmer også godt med, at vi på Glavendrup-stenen finder þąnsi ved siden af þansi og på Rönninge-stenen, der, som jeg har søgt at vise, skyldes samme runerister som Glavendrup-stenen, þansi. I de stærkt betonede stavelser kunde man altså allerede på den tid udtale vokalen både med og uden næselyd, og også i den følgende tid finder vi jo jævnlig bægge skrivemåder þąnsi og þansi. Kand. S. har imidlertid en helt anden forklaring af dette forhold. Han antager nemlig, at sproget allerede på de ældste indskrifters tid

har haft de to former *þąnsi* og *þęnsi* ved siden af hinanden, at *þęnsi* tabte nasaliteten langt tidligere end *þąnsi*, og at derfor på Glavendrup-stenen þansi skal læses *þænsi*, men þąnsi *þąnsi*. Da *þænsi* senere blev den almindelige form, kunde man dog bruge den gamle skrivemåde þąnsi i denne betydning, og ᚬ kunde således opfattes som tegn for det unasalerede *æ* og bruges i andre ord for *æ*, således i Års-stenens ląki ɔ: *længi* og i den större Jællinge-stens sąʀ, som han omskriver *sēʀ*. Hele denne udvikling anser jeg for urigtig fra først til sidst, og den grunder sig jo væsenlig på den falske forudsætning, at *a* har bevaret nasaliteten meget længer end *æ* i samme stilling. Jeg tror ikke, at formerne i de nordiske sprog tillader antagelsen af et *þęnnsi* ved siden af *þąnnsi* allerede i vore ældste indskrifter (noget efter år 800). Med sikkerhed lader formen *þænnsi* (*þennsi*) sig jo først påvise i forholdsvis meget unge indskrifter (þinsi, þensi), og jeg har altid antaget og antager fremdeles ligesom Bugge (Tidskrift for Philologi og Pædagogik IX, s. 116), at *þænnsi* er opstået af *þannsi* ved lydsvækkelse. Vore runeindskrifter viser jo, at lydstoffet i denne meget brugte og derfor meget slidte form blev lettet på forskellig måde, idet også *n* eller *s* kunde udstødes (derfor de i yngre indskrifter almindelige former þasi, þani, hvor vokalens udtale kan være tvivlsom). At runeristeren på Glavendrup-stenen virkelig skulde have brugt de to meget forskellige former *þąnnsi* og *þænnsi* ved siden af hinanden, vilde jeg finde meget påfaldende, hvorimod det er såre let forståeligt, at han har brugt både *þąnnsi* og *þannsi*, ligesom vi endnu i vore dialekter ganske almindelig kan høre det samme ord udtalt med og uden næselyd. Som bevis på, at ᚬ i senere tid virkelig kunde bruges i betydning af unasaleret *æ*, kan kand. S. kun anføre Årsstenens ląki; men der er for mig ikke mindste tvivl om, at denne indskrift, der gennemfører en fuldstændig nöjagtig brug af ᚬ for det nasalerede *a* (ąsur, þąnsi, stąnta), ved

sit ląki lige så korrekt udtrykker det nasalerede *æ* i *lą̈ngi*. Og når kand. S. endelig tilföjer: "En fullt naturlig förklaring vinner äfven det hittills oförklarade sąʀ (= *sēʀ*) på Jællinge-stenen II", må jeg tilstå, at jeg aldeles ikke forstår denne bemærkning. Den siger jo nemlig slet ikke andet, end at ᛆ i senere tid urigtig kunde anvendes for ᛁ i betydning *æ*; men hvorved adskiller denne forklaring sig da fra min (D. R. I, s. 28), som går ud på, at vi i sąʀ har en af de i samtidige indskrifter ikke sjælden forekommende sammenblandinger af ᛆ og ᛁ? At man efter kand. S:s udvikling med særlig forkærlighed skulde have brugt ᛆ i steden for ᛁ som tegn for det unasalerede *æ*, er en ganske uholdbar påstand, der ikke på nogen måde støttes af indskrifterne.

At nasalerne efterhånden forsvinder i løbet af det 10. årh. i de betonede stavelser, hvor der fulgte en nasal efter vokalen, således som jeg har udtalt i Die run. s. 321, men at nasaliteten i visse egne holdt sig længer end i andre, finder jeg da fuldt bekræftet ved de eksempler, jeg har anført på det nævnte sted. De ældste eksempler på bortkastelse af nasalen møder vi efter min mening i Glavendrup- og Tryggevælde-stenens þansi og man; det næste eksempel, der i tid jo ikke ligger så fjærnt fra disse indskrifter, er formen tanmarkaʀ på den mindre Jællinge-sten, som for mig slet ikke har noget påfaldende. Kand. S. forklarer derimod dette forhold ved følgende bemærkning (s. 223): "Jællinge-inskrifterna stå på ett öfvergångsstadium, som synes af den bevarade nasaliteten i siną [skal være: kristną på den större sten!]". Som man vil se, slår forfatteren altså her på en efter min mening såre uheldig måde bægge Jællinge-stene sammen; men herom mere nedenfor.

Når en nasal ikke er bortfalden efter selvlyden, nasaleres denne ikke af en umiddelbart foregående nasal, således som det fremgår af de eksempler, jeg har anført i Die run. s. 322 f. Det ældste eksempel herpå i stærkt betonet stavelse

er dog den större Gunderup-stens **mak** fra begyndelsen af det 10. årh.; derimod findes eksempler på svagt betonede stavelser allerede i vore ældste indskrifter (**sunaʀ** Snoldelev-stenen o. s. v.). En undtagelse fra reglen synes imidlertid N. Nærå-stenens **niąut** at frembyde. Om denne form, som kand. S. behandler s. 223 f., siger han, at han læser den med triftong, og da indskriften er gammel, anser han det for muligt, at nasaliteten her er bevaret. Dette sidste stemmer jo ganske med min udtalelse i D. R. II, s. 368, kun at jeg læser *niút* med diftong og mener, at ᚬ er tilföjet som tegn for tvelydens nasalitet. Hvorvidt ordet skal læses med triftong, hvorfor dr. Pipping gjorde sig til talsmand i en mundtlig udtalelse på det 6:te nord. filologmøde i Upsala 1902, og hvad jeg ved denne lejlighed for enkelte ords vedkommende søgte at støtte ved former på danske runestene [1]), eller med diftong, er endnu et åbent spörsmål, der vilde kræve en vidtløftig undersøgelse, hvorpå jeg naturligvis her slet ikke skal indlade mig. Jeg bemærker blot, at triftong i **niąut** ikke støttes af **iu**, som vi finder i **briuta** på Skærn-stenen I og på Glemminge-stenen. Men for øvrigt spiller hele dette spörsmål slet ingen rolle for **min** bedömmelse af Nærå-stenens **niąut**, eftersom jeg i modsætning til kand. S. mener, at tvelyden *iú* i gammel tid har været nasaleret lige så vel som det *a*, der efter hans mening vel skal findes i triftongen **iau**. Skrivemåden **niąut** er dog i hvert tilfælde hidtil ganske enestående, og nogen sikker slutning om nasalitetens bevarelse i dette og lignende tilfælde tör vi næppe drage af dette ene eksempel. Ligesom i D. R. II, s. 368 må jeg nöjes med at udtale, at **ą** i **niąut** "synes at udtrykke den næselyd, hvormed *iú* i *niúta* er blevet udtalt på grund

[1]) Förhandlingar vid sjätte nordiska filologmötet i Upsala, Ups. 1903, s. 169 f. — At skrivemåden med **iąu** i Nærå-stenens **niąut** ligesom med **iau** i andre indskrifters **þiauþu** kunde tyde på en fra *iú* noget forskellig udtale, har jeg antydet i Die run. s. 328 not. 1.

af det foregående *n*". Som støtte herfor har jeg henvist til den efter min mening analoge skrivemåde þąurui på Jællinge-stenen II.

Tilbage står endnu de tilfælde, hvor en urnordisk nasal er bortfalden efter vokalen med forlængelse af denne. Her holdt den nasale udtale sig længst, idet ᛅ for ᚬ først viser sig i slutningen af det 10. årh. (Die run. s. 201 og 319 f.). Herved må dog bemærkes, at skrivemåden med ᚬ i de overordenlig hyppig forekommende ord ą, þą og ąs- kunde holde sig og bevislig har holdt sig længe, efter at nasalen var bortfalden, således som jeg har fremhævet i Die run. s. 202. Jeg finder det derfor såre let forklarligt, ikke blot at der skrives ᛅ for ᚬ i de mange tilfælde, som jeg har anført i Die run. s. 320 (§ 3, 1 sl.), hvortil jeg kunde föje endnu flere, men også, at andre samtidige indskrifter i de samme ord bruger ᚬ. Jeg behøver altså heller ikke med kand. S. at ty til skrivfejl for at forklare formerne aslakʀ og askl på Århus-stenen II og Sandby-stenen I. Hvis vi her virkelig har skrivfejl, må det samme være tilfældet i en mængde andre aldeles tilsvarende former.

At nasalen i disse tilfælde som regel har været bevaret endnu ved år 980, finder jeg dog bekræftet af skrivemåden þąurui på Jællinge-stenen II. Om denne form bemærker kand. S. (s. 225): "Bruket af ᚬ i þąurui på Jællinge-stenen II är jag böjd att förklara på samma sätt som Wimmer (D. R. I, sid. 14), ehuru jag är osäker om, hvilket uttal ristaren med ᚬᚢ velat beteckna. *Tyri* (eller *Thyre*) var ju drottningens namn i historisk tid, och þurui på Jællinge I har Wimmer säkert med rätta utläst *þyrwi*. Då ᛅᚢ och ᚬᚢ emellertid aldrig i dessa inskrifter beteckna *y*, förmodar jag, att jämte *þyrwi* existerat en (senare försvunnen) form med bevaradt långt ultima-*ī*, snarast då **þōrwī*. Huru som helst, bruket af ᚬ tyder på nasalering hos vokalen". Det undrer mig unægtelig noget, at forfatteren har givet sin bemærkning

denne form. Den tvivl, som han her udtaler med hensyn til udtalen *þyrwi*, har jeg jo nemlig selv fremsat ved behandlingen af dette navn på den med Jællinge-stenen I samtidige Bække-sten I i D. R. II, s. 37, hvor det hedder: "Det må vistnok kaldes tvivlsomt, om runestenenes þurui, þuruiaʀ i Olddansk har lydt *þyrwi*, *þyrwjaʀ*; efter runerne kan þurui jo også læses *þórwé* eller *þurwí*, der nærmest synes at være grundformen for *þyri* (se ordsamlingen)". Det har altså i dette som i mange andre tilfælde været min agt i den ordsamling, der skal afslutte mit værk, at underkaste spörsmålet en nærmere undersøgelse. Det er dog ikke rodstavelsens *y*, men forbindelsen *wj* i gen., der har fremkaldt min tvivl, og når kand. S. mod læsningen þąurui som *þyrwi* indvender, at "ᚼ ᚢ och ᚭ ᚢ aldrig beteckna *y*", synes han ganske at have misforstået min mening i D. R. I, s. 14, skönt han "är böjd att förklara bruket af ᚭ på samma sätt" som jeg. Jeg har jo udtrykkelig sagt, at ᚢ var tegn for y, men at ᚭ var tilföjet som betegnelse for den nasale udtale, ganske som på N. Nærå-stenen ą i niąut udtrykker nasaleringen af *iú*. Om þąurui gengives *þyrwi* eller *þórwé* (*þórwí*, *þurwí*) er med hensyn til betydningen af ᚭ ganske ligegyldigt, da dette i alle tilfælde kun er tegn for vokalens nasale udtale; men hvis þąurui på Jællinge-stenen II efter min formodning skal læses *þórwé* (*þurwí*), må jeg med störste bestemthed afvise den tilslutning, som kand. S. har givet mig i ordene: "þurui på Jællinge I har Wimmer säkert med rätta utläst *þyrwi*". Såfremt nemlig den ældre form, der ligger til grund for *þyri*, virkelig er *þórwé*, *þurwí*, og såfremt denne form endnu findes på Jællinge-stenen II, måtte den nødvendigvis også forekomme på den mindst 40 år ældre Jællinge-sten I og på de andre gamle stene (Skivum o. s. v.), der ligesom den har þurui.

Jeg har hermed gennemgået alle de regler, som kand. S. har ment at kunne opstille for brugen af de nasale vo-

kaler i de danske runeindskrifter. Det vil dog af det foregående uden tvivl fremgå, at kand. S:s afhandling ikke har bragt mig noget væsenligt nyt, og i hvert fald intet, der kunde, jeg vil ikke sige rokke, men blot vække tvivl om rigtigheden af en eneste af mine dateringer. Dette anser forfatteren dog sikkert for det vigtigste resultat af sin undersøgelse, da han ender med følgende ret djærve udtalelse (s. 227): "Som den ofvanstående undersökningen visar, har jag icke ansett mig bunden af prof. Wimmers åsikt om runinskrifternas ålder — — — — Ty jag anser, att olikheterna i de gamla nasalvokalernas beteckning utgöra ett säkrare stöd för kronologien än äfven den erfarnaste runforskares personliga intryck". At nasalitetsbetegnelsen spiller en meget vigtig rolle ved bestemmelsen af runemindesmærkernes alder, og at den også for mig har været et væsenligt moment ved fastsættelsen af det indbyrdes aldersforhold mellem indskrifterne, behøver jeg næppe at fremhæve; men mangfoldige andre momenter, der er mindst lige så vigtige eller endnu vigtigere, må også tages i betragtning. Hvad nasaliteten angår, må det nemlig med stor styrke fremhæves, at *stedlige og rent individuelle ejendommeligheder her spiller en overordenlig stor rolle.*

Et godt eksempel på, hvilke fejl der vilde kunne begås, hvis man ensidig tog hensyn til brugen af ᚬ i runeindskrifterne, frembyder de to Vedelspang-stene med deres *ąft*. At der her foreligger en ganske urigtig brug af ᚬ for ᛅ fra en tid, hvor de nasalitetsregler, der gjaldt ved midten af det 10. årh., ellers må antages *nöjagtig* at være fulgte, vil vel næppe nogen længer nægte, og ᚬ i *ąft* kunde således friste til at rykke disse stene endogså langt ned i tiden. Det er derfor ganske andre forhold end brugen af ᚬ, der må lede os ved tidsbestemmelsen, og det fortjæner måske at anføres, at jeg, længe för opdagelsen af Vedelspang-stenen II gjorde det muligt for os at bestemme disse indskrifters tid ved hjælp

af de historiske kendsgærninger, netop havde henført den tidligst opdagede sten til midten af det 10. årh. [1]). Det kommer altså an på her at finde en rimelig forklaring af ᚬ for ᛅ på bægge stene. Efter et tidligere forsøg, som jeg i D. R. I, s. 60 har erklæret for uholdbart, har jeg der valgt den udvej, at vi i Vedelspang-stenenes ąft har "det ældste kendte eksempel på den sammenblanding af tegnene ᚬ og ᛅ og de tilsvarende lyd, som længere ned i århundredet bliver almindelig". Kand. S. antager s. 226, at fejlen er opstået derved, at runeristeren på Vedelspang-stenen I urigtig huggede ᚬ i det første ord i anden linje, fordi første linje begynder med et ᚬ; men han tilföjer: "Detta är visserligen ej fallet på Vedelspang II, men då båda inskrifterna äro så godt som samtidiga och funna helt nära hvarandra, beror ąft på denna sten helt enkelt på kopiering af den förra". Dette er netop den forklaring, jeg har givet af, at ᚬ findes på bægge stene [2]); men som så ofte er kand. S. både uforsigtig og unöjagtig i sine udtalelser. De to stene er jo netop ikke fundne "helt nær ved hinanden", men temmelig langt fra hinanden, og først jeg har af indre grunde søgt at påvise, at bægge oprindelig må have været rejste på samme sted, og at de er samtidige (D. R. I, s. 63 ff.). Og hvoraf véd kand. S., at indskriften på Vedelspang I er hugget för indskriften på II? At jeg har kaldt den svenske sten I og den danske II, er jo begrundet i, at I var den tidligst kendte, II den sidst opdagede, og der ligger følgelig heri ikke noget bevis for, at I er ældre end II. Men selv om I var den ældste

[1]) D. R. I, s. 68 og s. 71. Sml. Gustav Storm, "To Runestene fra Sønderjylland og deres historiske Betydning" i (Norsk) Historisk Tidsskrift 3. Række III, s. 357 (særtryk s. 4).

[2]) D. R. I, s. 59: "At ąft forekommer i bægge indskrifter må uden tvivl forklares deraf, at den ene runerister i dette tilfælde har fulgt den andens skrivemåde — — — — Der er, som det vil fremgå af den følgende undersøgelse, intet til hinder for, at de to runeristere kan have stået ved siden af hinanden og samtidig have hugget hver sin indskrift".

sten, synes den forklaring, som kand. S. har givet af ą i ąft på denne sten mig ikke meget sandsynlig. Runeristeren skulde nemlig herefter ved en slem skødesløshedsfejl have brugt denne rune i begyndelsen af anden linje, fordi den stod lige ovenfor i begyndelsen af første linje. Selv om man indrömmer muligheden heraf, vilde det dog være mere end mærkeligt, at den anden runerister virkelig skulde have efterlignet denne åbenbare fejl, skönt han ellers netop bruger en række karakteristiske former, der bestemt adskiller sig fra den førstes. Såfremt vi derimod antager, at fejlen er opstået, fordi ᚨ og ᛅ allerede på den tid i visse tilfælde, hvor nasaliteten tidligere havde været til stede, men nu var bortfalden, kunde bruges i flæng, bliver det mindre påfaldende, at den ene runerister i dette tilfælde kunde efterligne den andens skrivemåde. Hvis de f. eks. bægge efter den ældre brug skrev ᚨ i ląt (ląnt), men udtalte ordet *land*, kunde ą også i ąft for dem bægge have samme betydning som a. "Helt enkelt" lader spörsmålet sig dog ikke løse, således som kand. S. mener; ellers vilde dette ąft næppe i sin tid have voldt mig så meget bryderi [1]).

Jeg anfører endvidere N. Nærå-stenen med den enestående skrivemåde niąut. Også her vilde brugen af ą let kunne friste til at anse indskriften for forholdsvis meget ung. Længe för end reglen for brugen af runerne ᚱ og ᛦ på de danske runestene var bleven mig klar, havde jeg dog på grund af indskriftens hele karakter henregnet den til vore ældste runestene (sml. Die run. s. 298), hvad næppe nogen nu vil nægte.

Omvendt kan en regelmæssig gennemført nasalitetsbetegnelse i indskrifterne let forlede til at göre disse ældre, end

---

[1]) Se navnlig mine "Bemærkninger om Vedelspang-Stenenes Tid" i Oversigt over det kgl. Danske Vidensk. Selsk. Forhandlinger 1893, s. 125 ff. (særtryk s. 16 ff.) og "Afsluttende Bemærkninger om Vedelspang-Stenenes Tid" smst. s. 277 ff. (særtryk s. 5 ff.).

de i virkeligheden er, når vi ikke lægger mærke til, at nasaliteten kan have holdt sig længe i visse egne af landet, efter at den var bortfalden andetsteds. At nasalerne nöjagtig betegnes på Skivum-stenen kan ikke vække forundring på grund af indskriftens ælde; men når vi også på den betydelig yngre Års-sten finder det samme, beror det efter min mening på, at nasaliteten endnu var i fuld brug i denne egn. Og jeg finder dette fuldt ud bekræftet af et par endnu langt yngre indskrifter, der bægge er komne for dagen efter udgivelsen af Die run., og som ikke blot er fundne på samme sted, men også utvivlsomt hidrører fra samme runerister, nemlig de to Ålum-stene, af hvilke den tidligst fundne er behandlet i D. R. II, s. 271 ff., den senest opdagede i D. R. IV, s. 209 ff. Bægge disse indskrifter fra første halvdel af det 11. årh. bruger meget konsekvent ᚽ som tegn for ą, idet indskriften på den første lyder: uikutr risþi stin þąnsi iftiʀ ąski sun sin kuþ hialbi hąns silu uil. At ikke blot þąnsi, ąski og hąns har været udtalte med næselyd (ąski mulig med nasaleret *æ*), men at det samme har været tilfældet med ordene stin, sin og sun, anser jeg for sikkert efter opdagelsen af den anden nær beslægtede sten i Ålum, hvis indskrift lyder: þurui uikuts kuną lit risa stin þąnsi eftiʀ þurbiurn sun sibu sustlik sin is hun hukþi betr þąn suasum suni. Ligesom på den forrige sten er nasalerne altså her nöjagtig betegnede foran n i þąnsi og þąn på en tid, da man i de fleste andre egne af landet sikkert havde bortkastet næselyden, og jeg nærer ingen tvivl om, at runeristeren ligeledes har udtalt stin, sin, sun, hun, suni og vistnok også suasum med næselyd. Men vi tör af den øvrige nöjagtige nasalitetsbetegnelse i bægge indskrifter slutte, at han ligeledes har udtalt kuną med næselyd. Dette strider ganske vist mod reglen i de gamle indskrifter, men viser, at der i egne, hvor nasaliteten bevaredes, i senere tid har gjort sig nye nasalitetsregler gældende ved siden af

de ældre, så at ikke blot en følgende, men også en foregående nasal har påvirket vokalen. Dette er jo i og for sig slet ikke mærkeligt, og jeg tror, at det samme kan påvises længe för Ålum-stenenes tid. Vi vilde herved få en simpel og naturlig forklaring af skrivemåden hribną på Bække-stenen II. Det er derfor med velberåd hu, at jeg i D. R. II, s. 92 har henstillet det som tvivlsomt, om dens sin acc. sing. f. skal udfyldes sina (efter den gamle regel) eller siną (efter den nye, i hribną fulgte regel). Som man vil se, kan også andre former på -ną i yngre indskrifter (kristną Jællinge II, siną Vinge o. s. v., stiną på et par skånske stene) forklares på denne måde, og man behøver altså ikke at opfatte dette ą som opstået ved sammenblanding med a (mulig ved efterligning af den i ældre indskrifter brugte skrivemåde). Hvilken forklaring der her er den rigtige, vover jeg dog ikke at afgöre; men det forekommer mig, at skrivemåden kuną på den ene Ålum-sten sammen med den øvrige nöjagtige betegnelse af nasaliteten på bægge stene i höj grad taler for, at -ną ikke blot på denne sten, men også i de andre tilfælde har været udtalt med næselyd.

Medens de sidstnævnte stene gör det klart, at nasaliteten i visse egne endnu var fuldt bevaret langt ned i tiden, viser andre indskrifter med lige så stor sikkerhed, at den langt tidligere må være helt bortfalden i andre egne. Som et særlig karakteristisk eksempel herpå anfører jeg indskriften på den med den större Jællinge-sten omtrent samtidige skånske Krageholm-sten, der lyder: tuna sati stain þansi aftiʀ bram bunta sin auk askutr sunʀ hans han uaʀ bastr bumana auk miltastr mataʀ. I modsætning til Ålum-stenene bruges her altså gennemgående ᛆ i de mange tilfælde, hvor Ålum-stenenes runerister sikkert vilde have hugget ᚬ (askutr, þansi, hans, han, bumana, bram og tuna). Hvis man vilde bestemme Krageholm-stenens alder alene herefter, måtte den rykkes langt ned i tiden.

Uagtet den store rolle, som nasaliteten altså spiller ved bestemmelsen af runeindskrifternes alder, er det kun et enkelt moment, der må benyttes med stor varsomhed og med afvejelse af alle andre forhold, der må tages i betragtning. Det er dette, kand. S. efter min overbevisning har undladt overalt, hvor han har ment på grund af nasalitetsbetegnelsen at kunne rokke de tidsbestemmelser, jeg har søgt at fastsætte for de danske runeindskrifter. I det hele og store har han dog ikke gjort indvendinger herimod, idet de indskrifter, som han bestemmer som "gamle" og "unge", også af mig i reglen er opfattede således; men medens jeg har søgt nöjagtig at fastslå det indbyrdes aldersforhold mellem alle indskrifter fra de ældste til de yngste, nöjes kand. S. som oftest med ganske vage og ubestemte udtalelser. Kun for et par mindesmærkers vedkommende har han udtalt sig med noget större klarhed, og kun om dem skal jeg derfor tilföje nogle bemærkninger. Den eneste sten, som han i modsætning til mig ganske bestemt tror at kunne henføre til en langt ældre tid, er S. Vissing-stenen II. Om hans forsøg i dette tilfælde kan jeg dog nöjes med at henvise til hvad jeg har udviklet foran s. 53 ff. Mere uklar er hans ytring om den lålandske Sæddinge-sten, hvorom det hedder s. 221: "På Flemløse-stenens tid kunde då — — — En något yngre inskrift från Sæddinge visar emellertid — —". Da jeg har henført Flemløse-stenen til begyndelsen af det 9. årh. og Sæddinge-stenen til tiden mellem 950—80 (D. R. II, s. 433), så at der efter min mening ligger et tidsrum af mindst 130 år mellem disse to stene, må kand. S., der kun anser den for "något yngre" end Flemløse-stenen, vel i dette tilfælde stille sig på samme måde over for min tidsbestemmelse som ved S. Vissing-stenen II og anse den for mindst 80 (snarere vel 100) år ældre end jeg. Nu finder vi på Sæddinge-stenen ganske vist et enkelt ord skrevet med ᛆ, nemlig minuksąm, som kand. S. anfører s. 223, hvor det hedder: "Nasalerna *m*

och *n* äro, för såvidt man får döma af de fåtaliga exemplen, likställda: Tryggevælde har klą̨mulan och Sæddinge minuksąmʀ [1])". Mærkelig nok begår forfatteren altså her den fejl, som han har bebrejdet mig, ikke at skelne mellem ą i "fortis- och infortis-stafvelser". I kląmulan er ą jo stærkt betonet, medens det i minuksąm er svagt betonet og altså ligesom -an i Glavendrup-stenens -uiarþan (og i Tryggevælde-stenens kląmulan) burde skrives med ᚼ. Kun i S. Vissing-stenens uhimskąn fandt kand. S. et eksempel på nasalitetens bevarelse i denne stilling, hvorfor han erklærede denne sten for ældre end Glavendrup-stenen. Jeg kan ikke af hans ord på det nys anførte sted se, hvorledes han i virkeligheden opfatter minuksąm, og han omtaler det slet ikke sammen med uhimskąn s. 218; men det må dog vèl være denne form, der bevæger ham til at göre Sæddinge-stenen så overordenlig gammel. Det synes imidlertid, at kand. S. ved denne tidsbestemmelse har haft samme uheld som ved behandlingen af Egå-stenen, nemlig at han slet ikke har taget hensyn til indskriften i dens helhed, der netop bruger ᚼ i de tilfælde, hvor vi, hvis den var så gammel, som kand. S. synes at antage, nødvendigvis måtte vente ᚬ (þansi, han i nom. to gange, lat = *land*, efter min opfattelse også ilatra = *ílændra*, medens *æ* her efter forfatterens theori har bortkastet nasalen længe för i ląt, samt lana = *Lǽna* eller fejl for tana = *Dana*). Da der ikke er nogen grund til at antage, at den gamle nasal har holdt sig længer foran *m* end foran *n*, bliver det enestående ᚬ i minuksąm meget påfaldende. En nem udvej vilde det jo være at forklare det som et nyt eksempel på den sammenblanding af ᚬ og ᚼ, som vi f. eks. finder i den beslægtede Skovlænge-stens ąftiʀ. Men sandsynligere

[1]) Således skriver kand. S. dette ord uden at göre nogen bemærkning om, at formen minuksąmʀ kun skyldes en formodning af mig, som jeg selv har betegnet som tvivlsom, idet der på stenen ikke findes noget spor af den sidste rune.

forekommer det mig dog, at m i minuksąm i runeristerens udtale virkelig har fremkaldt den næselyd, som han altså nöjagtig har betegnet ved ᛌ, og som jeg også i min omskrivning har gengivet som *ą*.

Medens kand. S. altså forsøger at rykke S. Vissingstenen II og Sæddinge-stenen langt tilbage i tiden i sammenligning med den tidsbestemmelse, jeg har søgt at fastsætte for dem, går han den modsatte vej over for den mindre Jællinge-sten. Det har unægtelig gjort et ejendommeligt indtryk på mig overalt i kand. S:s afhandling at se de to Jællinge-stene behandlede sammen som "unge" og henregnede til de stene, der betegner et "overgangsstadium" mellem de ældre og yngre indskrifter. Der ligger dog et tidsrum af 40 til 50 år mellem de to stene, og medens den större Jællingesten også af mig henføres til de yngre runemindesmærker, har jeg givet den mindre sten den fjærde plads i rækken af Nörrejyllands 66 bevarede runestene [1]). Endnu stærkere træder dog urimeligheden af kand. S:s betegnelse af den mindre Jællinge-sten som "ung" for dagen, når det også om de to ganske unge stene (fra begyndelsen af det 11. årh.) Egå- og S. Vinge-stenen (hos mig no. 47 og no. 49) hedder: "båda inskrifterna beteckna öfvergångsstadiet mellan de äldre och yngre inskrifterna" (s. 215). På den måde får vi altså et "overgangsstadium" på omtr. 80 år!

Intet synes mig kraftigere end hele denne udvikling at vise, hvor lidt man ved en ensidig betragtning af nasalitetens betegnelse i vore runeindskrifter er i stand til at fastsætte det indbyrdes aldersforhold mellem disse indskrifter ned gennem det 10. årh., da de gamle regler for nasaliteten efter-

---

[1]) Når det s. 228 hedder: "Jællinge-inskrifterna stå på ett öfvergångsstadium, som synes af den bevarade nasaliteten i sinąˮ, må læseren jo nødvendig få det indtryk, at formen siną findes på bægge Jællinge-stene. Den forekommer imidlertid ikke på nogen af dem; men i steden for siną mener forfatteren åbenbart kristną på den större sten. Af den grund at henføre bægge stene til "overgangsstadiet" synes dog vel dristigt.

hånden rokkes og omsider helt opgives i de fleste egne, medens de på enkelte steder endnu står i fuld kraft helt ind i det 11. årh., ligesom nye regler endogså synes at opstå i nogle egne, idet særlig et *n* kan nasalere den følgende vokal, skönt denne ikke oprindelig efterfulgtes af *n*.

Et ganske anderledes sikkert hovedstøttepunkt for inddelingen af vore runestene i en ældre og yngre gruppe end nasalitetsbetegnelsen tror jeg derfor at have fundet i overgangen af de gamle tvelyd til enkeltlyd. Men selvfølgelig har også nasalitetsbetegnelsen så vel som alle de øvrige mangfoldige forhold, der må tages i betragtning, spillet en vigtig rolle for mig. Alt dette skal jeg i øvrigt ikke dvæle nærmere ved, da jeg, så kort og præcist som det har været mig muligt, i al almindelighed har fremstillet de grundsætninger, der har ledet mig ved mine tidsbestemmelser, i D. R. II, s. 3 ff. og s. 317 f. Med min bedste vilje kan jeg derfor heller ikke se, at det er lykkedes kand. S. for et eneste mindesmærkes vedkommende at ændre den tidsbestemmelse, som jeg har søgt at fastslå i de hidtil udgivne dele af D. R. Med ro imødeser jeg da også den yderligere diskussjon, som han stiller i udsigt, når hele mit værk foreligger, med hensyn både til indskrifternes alder og til spörsmålet om, hvorvidt enkelte af de mindesmærker, som jeg har kaldt "historiske", virkelig fortjæner dette navn. Kun tillader jeg mig at udtale det håb, at kand. S. til en sådan diskussjon vil medbringe noget större kendskab ikke blot til indskrifterne i deres helhed, men også til mine udviklinger, end det har været tilfældet i den foreliggende afhandling.

København.

Ludv. F. A. Wimmer.

Vendel och Vendelkråka.

I PBB XII, 16 har Bugge anställt en jemförelse mellan den strid, i hvilken svearnes konung Ongentheov stupade i kamp med geaterna, sådan Beovulf skildrar den, och den i hvilken svearnes konung Ottar enligt Ynglingasagan föll på Vendel på Jylland. Jag anför här Bugges ord:

"Die mitteilungen im Beowulf von dem falle Ongentheows vergleichen wir besser mit dem in Yngl.-s. kap. 31 mitgeteilten strophe des Yngl.-tal von dem tode des Ottar, als mit der prosaischen erzählung der saga; denn der sagaschreiber kann aus kurzen andeutungen des Yngl.-tal eine ausführliche darstellung gebildet haben. Eine wesentliche abweichung des Yngl.-tal von dem ags. gedichte besteht darin, dass Ottar (also nach Ari Egil, der vater des Ottar) in Vendel in Jütland fiel, Ongentheow dagegen in seinem eigenen lande. Eine ähnlichkeit finde ich darin dass Ottar (nach der dem Ari bekannten sage also wol der vater des Ottar) nicht von dem dänischen könige, sondern von zwei jütischen *jarlar* erschlagen wird, wie Ongentheow von zwei gefolgsmännern des jütischen königs. Dass die *jarlar* brüder waren, wie Wulf und Eofor im Beowulfepos, wird weder in der saga, noch in dem Yngl.-tal, dagegen in den Hist. Norv. (p. 101) gesagt, hier wol nach einer aufzeichnung des Ari fróđi. Allein die englischen namen (*Wulf* und *Eofor*) und die nordischen (*Vǫttr* und *Fasti*) sind ganz verschieden. Während Wulf und Eofor im gefolge des jütischen königs Hygelac sind, ist der könig des Vott und Fasti vielmehr Frodi der in Hleiđr auf Seeland wohnt. Hier, wie sonst, scheint nach der vereinigung Jütlands mit dem dänischen reiche eine sage von einem jütischen auf einen ostdänischen könig übertragen. In dem Yngl.-tal wird es hervorgehoben, dass die leiche des Schwedenkönigs vom adler zerhackt wurde. Dies liegt gewiss auch schon in seinem zunamen *Vendilkráka*: er wurde in Vendil wie eine tote krähe vom adler zerhackt. Hiermit darf Beow. 2939—2941 verglichen werden. Ongentheow droht, dass er die raubvögel durch die leichen der Jüten sättigen wolle. Ihn selbst traf also nach der nordischen darstellung eben dasjenige schicksal, womit er nach dem englischen epos den Jüten gedroht hatte.

Der vater des *Ôthere* heisst ags. *Ongenþeow*, der vater des *Óttarr* altn. *Egill*. *Ongenþeow* und *Egill* sind etymologisch ganz verschieden. Vielleicht wurde urnordisch neben der dem ags. Ongenþeow entsprechenden namensform eine koseform **Angila* (wie urnord. *Mārila, Frōhila*, *Niuwila* gebildet) angewendet. Später, als deminutivformen auf *-ila* (masc.) in nordischer sprache ungebräuchlich wurden, konnte **Angila* in der sage leicht in **AgilaR*, *Egill* übergehen.

Wenn ich darin recht habe, dass Ari fróđi in bezug auf den schwedischen könig Egil und seinen sohn Ottar eine ursprünglichere tradition als die in dem Ynglingatal vorliegende gekannt hat, ist dies für die beurteilung,

dieses gedichts, seiner authentie und seiner geschichtlichen bedeutung gewiss nicht unwichtig.

Der norwegisch-isländische bericht von Egil und seinem sohne Ottar ist nicht aus der schwedischen, sondern aus der dänischen volkssage geschöpft. Denn nicht Schweden, sondern die Dänen konnten den höhnenden zunamen Vendilkráka anwenden.

Der zuname *enn upplenzki* kann hiernach den *Áli* von Dänen oder Norwegern im gegensatz zu anderen sagenhelden, die den namen Áli trugen, gegeben sein".

Bugge åsyftar bl. a. att genom denna sammanställning föra i bevis geaternas och jutarnes identitet. Men äfven utan att antaga denna är jemförelsen mellan de båda drabbningarna mycket vigtig, och de likheter Bugge påvisat kunna ej vara tillfälliga. Är det vanliga antagandet riktigt, att Snorres prosa i fall som detta hvilar på äldre skriftlig, poetisk eller prosaisk källa, hvars uppgifter Snorre utbroderat med egna konstruktioner, kunna äfven ett par andra öfverensstämmelser mellan Ynglingasagan och Beovulf uppmärksammas. I båda fallen är den svenske konungen den anfallande, äro svearne att börja med de öfverlägsna och afgöres striden därigenom, att förstärkningar anlända till svearnes motståndare (en svá sem lið fell af Dǫnum, kom annat meira þar ór heruðum). Jag utgår således ifrån, att de båda drabbningarna verkligen i en äldre tradition varit identiska. Bugge anger såsom "eine wesentliche abweichung", hvilken Ynglingatal gör från Beovulfskildringen, att skådeplatsen för kampen förflyttats från Ongentheovs eget land till Jylland. Denna afvikelse är emellertid tillräcklig att omintetgöra hela den väl fogade teorien. Tydligen är öknamnet *Vendelkråka* ursprungligt. Det kan ej ha uppkommit långt efter striden och på grund af litterära kombinationer, utan måste hafva knutits till den stupade konungens namn omedelbart efter hans fall, samt ha fortplantat sig i folkets mun. Ongentheov måste sålunda utan tvifvel ha fallit i Vendel.

Men nu berättar Beovulf, hvilkens trovärdighet ej kan dragas i tvifvelsmål, att Ongentheov fallit i sitt eget land,

således i Sverige eller nogare bestämdt i Svealand. Den verklige konung Ongentheov måste således ha stupat samtidigt i Vendel och i Svealand, eller med andra ord: Det Vendel som åsyftas i smädenamnet Vendelkråka och i Ynglingatals vers, har legat, icke i Danmark utan i Svealand.

Det nämnes ej i Ynglingatal något angående Vendels geografiska belägenhet och den jemförelsevis noggranna beskrifningen i Snorres prosa är ej af den natur, att den kan ha förelegat versifierad. Det finnes således från denna sida intet hinder att förlägga stridsplatsen till det land, Beovulf angifver. Ett slag kan ju ej gerna uppkallas efter ett stort landområde såsom det jutska Vendel utan efter en bestämd ort. Att kampen efteråt af danskarne lokaliserats till det Vendel de sjelfva kände bäst till, är ett drag som återfinnes öfverallt inom sagohistorien.

Angående denna svenska ort Vendel erhålla vi äfven några närmare bestämningar. Det är tydligt, att namnet Vendelkråka uppkommit och fortplantats bland segrarne, ej bland de slagne svearne. För att vinna burskap bland ett främmande folk måste detta namn ha åsyftat en ort, som äfven af andra orsaker varit känd utanför svearnes område, måste således ha varit en betydande plats.

Visserligen har man i namnet Sven Grathe ett exempel på huru en konung blifvit uppkallad efter en temligen obetydlig ort, hvilken varit skådeplatsen för hans våldsamma död, liksom Vendel varit det för Ongentheovs. Men härvid är att märka, att Grathebeden låg alldeles invid Viborg, Jyllands tingsplats och hufvudort, samt att konung Sven föll bland egna landsmän, som gåfvo honom namnet.

Den betydande orten Vendel har legat i Uppland. Konung Ongentheovs ene son Onela, Ale, kallas i Ynglingatal *enn upplenzki*, hvilket sedan länge står fast såsom syftande på Uppland i Sverige. Förklaringen till detta egendomliga namn finner jag deri, att Onela under de strider, han

hade att utkämpa mot sina brorsöner, lyckades att till sitt fall för Eadgils bibehålla sig i Uppland, hvarigenom han fortfor att vara den regerande svenske konungen. Uppland har således varit hufvudlandet redan under perioden 500—700, hvilket alldeles öfverensstämmer dermed, att de uppländska graffynden från denna tid äro talrikare och praktfullare än från öfriga delar af det svenska fastlandet tillsammantagna (Montelius: Statens historiska museum. Kort beskrifning. Sthlm 1901 s. 66—72). I Beovulf är situationen den, att svearnes konung, hårdt ansatt, uppsöker sin borg (*fästen* Beov. v. 2951). Man bör kunna taga för gifvet, att denna legat i hufvudlandet, således i Uppland. En antydan derom kan man söka i användandet af ordet *ufor* (v. 2952) för angifvandet af Ongentheovs marsch till Vendel. Befintligheten af en betydande befäst ort Vendel, tillhörig svearnes konungar och belägen i Uppland, måste således anses konstaterad. Att denna ort i den litteratur, vi ega om svenska förhållanden, blifvit alldeles undanskymd, torde ha sin förklaring deri, att vid öfvergångstiden till kristendomen det öfvermäktiga Upsala sugit till sig sagotraditionerna, samt deri, att den vestskandinaviska litteraturen senare uppfattat de berättelser, som möjligen kunnat existera om det uppländska Vendel, såsom åsyftande det jylländska, hvilket legat de sagoupptecknande innebyggarne i länderna vid Skagerak och Nordsjön närmare.

Det uppländska Vendel synes dock i äldre tradition ha varit åsyftadt vid ett par tillfällen förutom det här nämnda. En af konung Hrodhgars höfdingar, Vulfgar, kallas i Beovulf (v. 348) *Vendla leód.* I den händelse geaterna varit jutar, är det icke möjligt att Vendla här skulle kunna åsyfta det jutska Vendel (d. v. s. Vendsyssel), hvilket utgör en integrerande del af den jutska halfön. Vulfgar framträder och spörjer efter den geatiske jarlens och hans skaras nationalitet, hvilken han, i händelse han sjelf tillhörde samma land,

icke kunde undgå att känna. Äro åter geaterna icke jutar, bortfaller visserligen denna svårighet, men en ny uppstår, i det att Vulfgar då skulle betecknas som danske höfdingen öfver landet Vendel, och Beovulf annars icke känner till ståthållarskap öfver landsträckor eller landskap, i hvilkas ställe konungens jarlar voro begåfvade med jordegendomar (vv. 2608, 2995 f.). För att undvika dessa svårigheter ha olika författare tillgripit utvägen att förklara *Vendla* såsom åsyftande vandalerna, hvilket likväl knappast är tänkbart, då spår af vandalerna såsom folkstam efter 300-talets midt ej torde vara att uppleta i norra Europa. En enkel förklaring ega vi deremot, i den händelse vi i denne Vendelhjelte (se ex. om Viglaf, leód Scylfinga v. 2603) se en person tillhörande den i Vendel, Uppland, residerande höfdingeätten. Beovulf ger oss vid andra tillfällen exempel på huru personer, hvilka tillhöra konungaätten i ett land, landsflyktiga upptagas i ett annat (Ecgtheov, Beovulfs fader, bland danerna, v. 463 ff.) samt der liksom Vulfgar inträda i konungens hird (Veohstam bland geaterna (v. 612 ff.), Müllenhoff i Anz. für d. alt. III s. 176 ff.).

Denne Vulfgar, från Vendel i Uppland, tillhör svearne. Namnet allitererar med *Vægmund*, *Veohstan* och *Viglaf*, hvilka alla tillhöra samma slägt, en gren, troligen på kvinnosidan, af den svenska skilfingaätten (v. 2603). Olrik har (Danmarks heltedigtning s. 22 ff.) senast och utförligast vidrört det sedan länge (ex. Dahn, Urgeschichte d. germ. Völker II, 2 sid. 147) påpekade förhållandet, att namnen i samma germanska slägt under tiderna efter Kr. alliterade med hvarandra. Vi hafva således häri en möjlighet för att Vulfgar, vendelhöfdingen, tillhört Veohstans efter Eadgils tronbestigning från Sverige fördrifna ättegren. Det är intressant att märka att Vulfgar, Viglaf etc. bilda alliteration ej blott med hvarandra, utan äfven med Vendel, hvarest åtminstone en af ätten hör hemma. Likaledes allitererar namnet *Upsala* med

de svenska konunganamnen i dikten och *Heorot*, *Hleire*, *Hringstad* med de danska.

Skjoldungasaga berättar (Fornaldarsögur I s. 387, Aarböger f. n. oldk. 1894 s. 132) att herskaren öfver Sverige och Danmark, konung Ring, träffar bröderna Alf och Yngve från Vendel, söner till konung Alf. Då den norröna traditionen nämner tvenne bröder Alf och Yngve, båda konungar, (Ynglingasaga kap. XXI), äro dessa brödrapar otvifvelaktigt identiska. Saxo omtalar (ed. Holder s. 248—249) att konung Alberus egde tre söner, af hvilka de tvenne äro Olavus och Ingo, således Alf och Yngve. Såväl hos Saxo som i Ynglingasagan tillhöra dessa bröder den svenska konungaätten. De med dem identiska bröderna i Skjoldungasagan äro således svenska konungar ifrån Vendel, och det Vendel som i Skjoldungasagan omtalas, måste vara det svenska, d. v. s. det uppländska Vendel, ej Vendel i Jylland.

I Helgakvida Hundingsbana II, 35 bjuder Dag sin syster Sigrun i bot för hennes mans dråp

ǫll Vandilsvé
ok Vígdali.

Finn Magnussen anser den första af dessa ortsbeteckningar åsyfta Vendel i Jylland. Nu framställes emellertid Helge såsom konung öfver hela det förenade Danmark (Bugge: Helgedigtene kap. XI), Dag såsom tillhörande en främmande konungaätt, hvilken sålunda ej kunde vara i besittning af Norra Jylland. Dag införes i dikten plötsligt och hans frändskap med de öfriga hjeltarne, hvilka icke äro svenska konungar, har tydligtvis tillkommit endast för att motivera honom som Helges baneman. En Dag angifves (Ynglingasaga kapp. XVIII, XXI versen) som svensk konung. Fattas Vandilsvé såsom åsyftande den uppländska borgen Vendel med det af denna beherskade landområdet, blir erbjudandet försvarligt. Det bör likväl erinras, att Dag förekommer såsom konunganamn vid andra tillfällen exempelvis Hyndlu-

ljód, Saxo, ed. Holder, sidd. 156—159, i senare fallet såsom icke svensk konung.

De sammanställningar som ofvan gjorts, visa, att Vendel varit en den svenske konungen tillhörig borg, till hvilken han i yttersta fara tog sin tillflykt. Namnet Vendelkråka blir nu fullkomligt förklarligt. Ongentheov, som hotat att tillintetgöra de uttröttade geaterna, blir i stället sjelf dräpt, och det i borgen i sitt hufvudland, der hans lik utkastades till byte för roffåglarne. Namnet på sveakonungarnes borg ingick nu i det smädenamn, med hvilket de nyss till lifvet hotade geaterna hugfäste minnet af den fruktade motståndarens fall och den seger de vunnit på hans egen mark. Det var säkerligen ett hårdt skratt som helsade det bistra nordmannaskämtet, då det först uttalades i segrareskaran.

Vi vända oss nu från litteraturen till geografien. Vendel är nu för tiden namnet på en kyrkoby i norra Uppland, 3 à 4 sv. mil norr om Uppsala. Följa vi Fyris dalgång mot norr omkring 1 $^1/_2$ sv. mil, komma vi till en ort, Lena, der den från nordöst rinnande Fyris mottager ett biflöde. Emellertid är af dessa båda källfloder Fyris sjelf den obetydligaste. Det finnes långt mot norr ingen egentlig bygd kring den af skogsåsar och kärr omgifna ån, förr än vi hinna långt upp till Dannemora, och äfven denna ort har den många århundraden senare uppblomstrande jernindustrien att tacka för sin betydelse. Vända vi oss i stället till tillflödet från nordvest Vendelån, finna vi genast att denna å under äldre tider varit den egentliga hufvudådran. Uppefter ån passera vi hela tiden genom vidsträckt bygd på båda sidor, till dess vi hinna Vendelsjön, der bygden ytterligare vidgar sig för att något längre upp smalna af och upphöra. Straxt intill denna sjö ligger Vendel (Topogr. kår. karta, bladet Örbyhus). Denna ort, som nu saknar hvarje betydelse, var under medeltiden ingalunda ovigtig, hvilket bl. a. visas af den ovanligt präktiga, i början af 1300-talet byggda kyrkan. Under unions-

tiden (se Styffe: Skandinavien under unionstiden, och Uppland, land och folk I sid. 316) var Vendel medelpunkt i Vendels härad, hvilket ännu så tidigt som 1312—1317 benämndes *Vendil*, och då innefattade ett område betydligt större än det nuvarande Örbyhus härad. Längre tillbaka gå ej våra skriftliga källor.

Vilja vi söka orsaken till Vendels betydelse, måste vi vända oss till arkeologiska fynd, hvilka jag här endast antydningsvis kan beröra. Följa vi med båt från Fyris mynning vid Mälaren, den nyss beskrifna vattenvägen upp till Vendel, ha vi att, liksom det varit brukligt öfver de låga vattendelarne i södra Canada, föra båtarne eller i annat fall deras varor den en knapp sv. mil långa vägen mellan Vendelsjön och Temnareån, hvarvid bör märkas, att denna del af Uppland sedan den tid vi här syssla med, betydligt höjts (A. G. Högbom i Uppland, land och folk I sid. 48 ff.), hvadan landvägen mellan de båda åarna varit mindre än nu. I den breda och vattenrika Temnareån passera vi — åter med båt — till åns utlopp i Löfstaviken, straxt intill gränsen mot Gestrikland. Utefter denna väg har man gjort betydande arkeologiska fynd, sträckande sig från bronsålderns älsta dagar (Tierp) och dess fjerde period (Håga), ehuru visserligen ännu med många luckor, fram till den kristna tiden, medan utefter Upplands Östersjökust fynden äro få och obetydliga. Handelsförbindelsen mellan Bottniska viken samt Mälaren och södra delen af Östersjön bör således ha gått nyss beskrifna led. Vi veta, att en dylik förbindelse existerat redan under stenåldern. Af intresse för oss äro särskildt några fynd vid nedre Dalelfven, i hvilka förekomma åtminstone en fibula från Gotland (tiden omkring 600) samt en från Östersjöprovinserna (Hildebrand i Vitterhetsakademiens Månadsblad 1874 sid. 182), minnen efter en förbindelse, hvilken egt rum under tider, med hvilka vi här syssla, mellan länderna kring södra Östersjön och en trakt liggande några få mil från Temnareåns

mynning. Detta förklarar Vendels betydelse, i det denna ort utgjorde ändpunkten på åvägen för söderifrån kommande och på landvägen för dem som kommo norr ifrån. Den förklarar äfven dess namn, då Vendel "vattnet", "platsen vid vattnet" (om sammanställningen af det danska *Vendel* m. fl. med en indoeuropeisk rot *ven-* 'vatten' [jfr. särskildt litauiska *vandil* 'vatten'] se Hellquist [hos K. F. Johansson Beitr. zu griech. Sprachkunde s. 149 och] Etymologische Bemerkungen s. IX) varit en naturlig benämning för den ort, der de vägfarande efter en besvärlig landmarsch åter kunde sätta sina båtar i det efterlängtade vattnet. Hvilken betydande trakt Vendel och den utefter Vendelån belägna bygden under jernåldern varit, framgår af de utomordentligt talrika, till större delen icke undersökta graffält, som ligga tätt efter hvarandra utefter ån (Hildebrand i Ant. Tidskr. VIII. 1. sid. 363).

Alldeles invid Vendels kyrkogård låg det förnämsta af dessa graffält (Stolpe i Ant. Tidskr. VIII. Hildebrand ibid. Stolpe i Upplands Fornminnesförenings tidskrift, band III. Salin i Uppland, land och folk I sid. 185 ff.). Detta graffält härstammar i sina älsta delar från den tid, då Beovulf diktades, d. v. s. från öfvergången till 600-talet, och af de i dessa grafvar funna fornsakerna öfverensstämma hjelmar och svärd m. fl. (Stjerna, Hjelmar och svärd i Beovulf i Studier, tillegnade Oscar Montelius 1903; Stjerna, Arkeologiska anknytningar till Beovulf i Vitterhets-akademiens Månadsblad) absolut med dem som skildras i Beovulf. Om grafvar äfven från 500-talet funnits, hafva dessa förstörts vid anläggningen af kyrkogården, i hvars kant de äldre grafvarne hittades.

Detta, af båtgrafvar bestående, graffält är det praktfullaste vi öfverhufvudtaget ega från denna tid i norra Europa, hvilket visar, att en mäktig höfdingeätt här har jordats. En vigtig omständighet, som gör detta antagande till visshet är, att medan öfriga graffält innehållit mansgrafvar och kvinnografvar om hvarandra, vi bland de 14 kända grafvar, graf-

fältet innefattat, icke funnit vare sig barn- eller kvinnografvar. Det har varit den heliga höfdinge- eller konungaätten, som begrafts här, son efter far.

Hildebrand har (a. a. sid. 37) fäst uppmärksamheten vid de straxt intill Vendels kyrka belägna gårdarne Husby och Hofgårdsberg, hvilka bära namn af mycket gammalt datum. Vid Husby ligger en hög, som är ej mindre än trettio fot hög, således af dimensioner motsvarande den största af kungshögarne vid Gamla Upsala. Denna gård ligger i ett vägskäl, der landsvägen utmed Vendelån träffar den från Temnareån gående landsvägen, således sannolikt just vid den punkt, der de, som i gamla tider följt den nyss beskrifna färdeleden, nått Vendel.

Då det af sammanställningen mellan Beovulf och Ynglingasagan framgår, att i Vendel måste hafva funnits en borg, hvilken svearnes konung egt eller disponerat, är det af intresse att erfara, att Husby under medeltiden varit kungsgård.

Af allt hvad som hittills anförts har framgått, att Vendel under en tid, liggande omedelbart före vikingatiden, varit en betydande ort. A. G. Högbom har (a. a. s. 32 f.) visat, att alla vigtigare orter i mellersta delen af östra Sverige legat på kanten af en ås och vid sidan af vattendrag. En af de förtydligande "kulturlinjer", hvilka Högbom, som icke känt dessa deduktioner, med anledning häraf dragit öfver Uppland, passerar alldeles öfver Vendel, på hvilka de uppgifna fordringarne passa in.

Såsom slutsats af ofvanstående betraktar jag, att det omkring år 500 och senare i Vendel i Uppland funnits en konungaborg af vigt, att der residerat en svensk konunga- eller höfdingeätt, att konung Ongentheov der stupat, samt att platsen äfven i öfrigt varit af betydelse.

Knut Stjerna.

Bertelsen, Om Didrik af Berns Sagas oprindelige Skikkelse, Omarbejdelse og Håndskrifter. VIII + 193 S. 8:o. Kbh. 1902.

Durch Boers Arbeiten über die Þiđrekssaga ist diese ungemein wichtige Quelle unserer Heldensage wieder in den Mittelpunkt wissenschaftlichen Interesses getreten, nachdem die Beschäftigung mit ihr fast zwei Jahrzehnte geruht hatte. Es unterliegt keinem Zweifel, dass Boers Auffassung des Handschriften- und Redaktionsverhältnisses Schwächen, innere Widersprüche, ja Unmöglichkeiten enthält. Diese haben Bertelsen Veranlassung gegeben, die Geschichte der Þiđrekssaga noch einmal in Angriff zu nehmen, und das hat er mit ebenso grosser Umsicht wie tiefem Verständnis für seine Aufgabe getan und dadurch die so schwierigen und wichtigen Probleme ihrer Lösung wesentlich näher geführt. Für endgültig gelöst anzusehen vermag ich sie noch nicht. Bertelsens Annahmen sind m. E. zu kompliciert, und ich glaube, dass eine einfachere Auffassung des Redaktions- und Handschriftenverhältnisses den berechtigten Forderungen Boers ebenso gerecht wird wie denen Bertelsens.

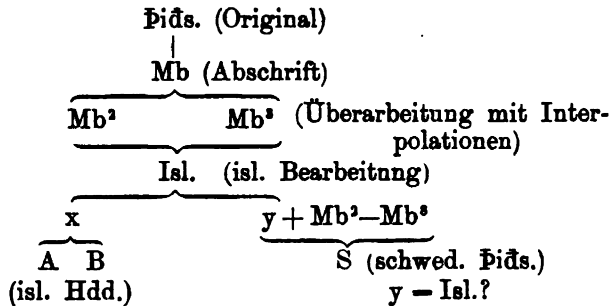
Nach Treutler steht zunächst fest, dass in den beiden Teilen der Stockholmer Membrane — Mb^2 und Mb^3 nach Bertelsen — zwei verschiedene Bearbeitungen der Saga vorliegen, und dass Mb^2 die ursprüngliche Saga am reinsten wiedergiebt. Es steht ferner fest, dass Mb^3 ein interpolierter und mehrfach überarbeiteter Text ist. (Ich möchte bei dieser Gelegenheit auf die wichtige Tatsache hinweisen, dass es nur dieser Überarbeiter ist, der sich auf deutsche Quellen beruft.) Von diesen m. E. feststehenden Tatsachen geht auch Bertelsen aus, wie schon vor ihm Boer getan hat. Er nimmt dann weiter an, dass sowohl Mb^2 als auch Mb^3 Abschriften sind, Mb^3 also eine umgearbeitete Vorlage voraussetzt. Diese Annahme dünkt mich irrig; sie erschwert die richtige Auffassung des Hddverhältnisses und sie macht Bertelsens Auffassung kompliciert. B. meint, dass Mb^3 nach einem vorliegenden Original geschrieben sei. Allein hierfür vermag ich, soweit es den 3. Schreiber betrifft, den eigentlichen Redaktor von Mb^3, keinen Beweis zu finden; das *sem* für *scin*[1]) kommt auf Konto des 5. Schreibers. Dagegen spricht manches dafür, dass der 3. Schreiber zugleich der Überarbeiter des 2. Teiles der Þiđrekssaga ist, und dass eine selbständige Redaktion Mb^3 als Vorlage der erhaltenen Membrane nicht vorausgesetzt zu werden braucht. Und selbst in dem Fall, dass offenbare Schreib-

[1]) Ich habe in meiner Literaturgesch. (S. 860 Anm. 1) F. Jónsson böses Unrecht getan, indem ich ihm fälschlicher Weise einen Irrtum vorgeworfen habe, der gar nicht besteht. Die Anmerkung ist infolgedessen zu tilgen.

fehler, die durch das Auge hervorgerufen sind, sich in Mb^3 finden, so spricht dies nicht gegen die redaktionelle Tätigkeit von Mb^3, da ja auch bei dieser von ihm eine schriftliche Vorlage (Mb^2) benutzt worden ist, die die Quelle seiner Umarbeitung war. Hier geben nun die Kap. 170 und 171 (nach der Ausgabe von Unger) einen Anhaltspunkt, von dem m. E. auszugehen ist. Die Kapitel finden sich zunächst auf dem 5 (5^b) und 6 (6^a) Blatte der 7 Lage, rühren also vom 2. Schreiber (Mb^2) her. Zwischen diese beiden Blätter hat der 3. Schreiber (Mb^3) zehn Blätter eingelegt (K. 152—188); sie enthalten die Geschichten von Sigurđs Jugend, Hǫgnis Geburt und eine Beschreibung von Thiđreks Helden, in die auch eine von Sigurđ einverleibt ist. An die Erzählung von Hǫgnis Geburt (K. 169) sind aber die Erzählung desselben Gegenstandes in kürzerer Fassung, die Erzählung von dem Ursprung seiner Stiefgeschwister und die Aufzählung von Þiđreks Kämpen geknüpft, die sich auch in Mb^2 (Lage 7, Bl. 5^b und 6^a) finden und die vom Schreiber Mb^3 dann hier ausgestrichen sind. Wer nun jemals zwei Hdd. isländischer Werke mit einander verglichen hat, muss zu der Überzeugung kommen, dass in Mb^3 weiter nichts vorliegt als eine Abschrift aus Mb^2. Die beiden Kapitel sind zunächst nicht, wie in der Ausgabe, in zwei, sondern in drei Abschnitte geteilt: S. 172^9 (En þa er Irungr) beginnt in beiden Fassungen ein neues Kapitel, das in Mb^2 die Überschrift hat: *Her segir frá Irungi konungi ok hans sunum*, während sie in Mb^3 lautet: *Frá Gunnari konungi ok hans bróđrum.* Auch sonst stimmen die Abschnitte, abgesehen natürlich von Schreibereigentümlichkeiten, fast Wort für Wort überein. Die einzigen Abweichungen sind: S. 171^{21} Mb^2 *oc margvm vtlennzcvm· hofđingiom*, Mb^3 *oc morgum monnum oc hofđingium.* Hier liegt in Mb^3 weiter nichts als ein Flüchtigkeitsfehler vor. Dasselbe ist der Fall 172^5, wo Mb^3 schreibt *oc var hann þar* (f. *þo*) *alfr* und in der Überschrift von K. 171, wo Mb^3 für *þiđrics: Kiđrex* hat. Dagegen verbessert Mb^3 172^{10} *þiđrecr*, wo Mb^2 fälschlich *þiđric* hat, und stellt 172^{11} um: Mb^2 *frett af gvnnari konungi* (Mb^3 *af honum*) *oc sendir hanvm orđ* (Mb^3: *orđ Gunnari konungi*). Ausserdem hat 173^{16} Mb^2 den Ind. *varo*, während Mb^3 den Konj. *væri* schreibt. Abgesehen von diesen 6 Fällen stimmen die beiden Fassungen der Kap. 170—71 Wort für Wort überein. Daraus muss aber geschlossen werden, dass Mb^3 diese Kapitel aus Mb^2 abgeschrieben hat, und dass, wie sie, auch die andern Abschnitte jener 10 Blätter durch ihn in seine Fassung der Þiđs. gekommen sind. Wir können aber einen Schritt weiter gehen: der Einschub erklärt sich auch nur unter der Voraussetzung, dass Mb^3 bei seiner Umarbeitung die Þiđs. in der Fassung Mb^2 benutzt habe. In Mb^2 Kap. 170 wird im Eingang erzählt, dass Þiđrekr die Helden seiner Zeit zu einem grossen Gelage eingeladen habe, unter ihnen in erster Linie die Söhne des Königs Irung vom Niflungaland, Gunnar und Hǫgni und ihre Brüder.

Diese werden hier in der Þiđs. das erstemal erwähnt. Unwillkürlich taucht die Frage auf: Wie kam Þiđrekr zu diesen? Hier liess Mb^3 seine Vorlage in Stich, denn dort fand er nur, dass Þiđrekr von der Trefflichkeit König Irungs, der bereits tot war, gehört habe. Infolgedessen konnte er sich den Grund nicht erklären, dass Þiđrekr seine Söhne einlud. Wie er sich nun diesen zurecht gelegt hat, geht aus einer Andeutung in K. 169 hervor, die sonst ganz in der Luft hängt und nur aus jenem Gedankengange des Bearbeiters von Mb^3 erklärbar ist. Dieser kannte eine zweite ausführlichere Erzählung von Hǫgnis alfischer Herkunft, nach der der Gemahl seiner Mutter Aldrian hiess und in der, vor allem auch seine übernatürliche Stärke hervorgehoben war. Von dieser übernatürlichen Stärke und ihrem Ursprung hatte Þiđrekr erfahren und zwar durch seine Frilla, die einem Gespräche zwischen Hǫgni und seiner Mutter gelauscht hatte, in dem diese ihrem Sohne seine Abkunft kund gab (S. 171^{10}). Hǫgnis Stärke also bewog nach Auffassung des Bearbeiters Mb^3 König Þiđrek, die Königskinder aus dem Niflungenlande einzuladen. Aus diesem Gedankengange erklärt sich auch die Änderung der Überschrift S. 172^9 (s. o.), da nach der Auffassung von Mb^3 Irungr gar nicht in Betracht kam, sondern nur Gunnarr und seine Brüder. Nun war aber nach den Quellen, die der Überarbeiter Mb^3 ausser der Þiđs. kannte, mit diesen Brüdern aufs engste verbunden Sigurđr, der später ihr Schwager wurde. Dieser wird in seiner Vorlage Mb^2 gleich beim Beginn des grossen Mahles genannt und zwar von Herbrand, der ihn als trefflichen Bannerträger König Isungs rühmt (S. 183^{13}). Die Stelle zeigt klar, dass von jetzt ab erst Sigurđr Sagaperson wird, denn wir bekommen von ihm die kurze Charakteristik, die die Sagamenn bei Einführung neuer Personen zu geben pflegen. Eine ausführliche Jugendgeschichte in Mb^2 vorauszusetzen, liegt kein Grund vor, und die kurze Erwähnung in der Wielandsage (S. 65—66) spricht eher gegen als für eine solche. Sie spricht nur dafür, dass auch der erste Bearbeiter der Þiđs. die Sage von Sigurđ bei Mimir gekannt hat wie Mb^3. Da nun der Überarbeiter von Mb^3 ausführlichere Quellen über seine Jugend und seine erste Bekanntschaft mit Brynhild kannte, so konnte er diese nur hier anbringen, und so schob er sie vor die Geschichte von Hǫgnis Geburt ein. Der Schluss von Kap. 168 macht es auch sehr wahrscheinlich, dass Mb^3 dabei Mb^2 (S. 183^{10} ff.) vorgelegen hat. Aus alledem geht m. E. klar hervor, dass Mb^3 die eingeschobenen 10 Blätter nicht aus einer andern Fassung der Þiđs. abgeschrieben hat, sondern dass sie von ihm selbst redigiert sind. Und wenn der spätere Teil der Hd., den er geschrieben oder unter seiner Leitung hat schreiben lassen, ganz denselben Charakter trägt, so liegt kein Grund vor, ihm die Redaktionstätigkeit des ganzen zweiten Teiles der Saga abzusprechen. Ich nehme also an, dass die Þiđs. relativ am reinsten in Mb^2 vorliegt. Dass wir hierin eine gekürzte Fassung

haben, wie B. behauptet, glaube ich nicht, wenigstens haben mich Bertelsens andere Beweise ebensowenig von dieser Annahme überzeugt, wie seine versuchte Rettung der Jugendgeschichte Sigurđs. Mb² ist eine Abschrift des Originals und lässt den verständigen klaren Aufbau der Saga erkennen. — Als Mb² die Feder bei Seite gelegt hatte, machte sich Mb³ an die Arbeit. Auch ihm lag Þiđs. vor. Allein er kannte ungleich mehr Stoff, als in Þiđs. verarbeitet vorlag, ganz besonders hochdeutsche Quellen oder nach solchen schon aufgezeichnete þættir, und von diesem arbeitete er ziemlich viel in seine Vorlage hinein, ohne dass er sich dabei viel um den künstlerischen Bau des Ganzen und um innere Widersprüche kümmerte. Ihm kam es auf das Quantum, nicht auf das Quale an. Ein treffliches Zeugnis seiner Arbeitsweise geben die Kap. 169 und 170, worin dort als Vater der Niflungenkönige Aldrian, hier Irungr erscheint. Diesem Mangel an künstlerischer Durcharbeitung sind auch die Doppelfassungen der Vilkinasaga und der Erzählung von Ossantrix' Tode zuzuschreiben. Die Hauptaufgabe der Forschung ist nun, auf Grund stilistischer und sprachlicher Erörterungen zu versuchen, aus Mb³ den alten Kern, die Fortsetzung von Mb², herauszuschälen. — Das Stümperhafte von Mb³ zu erkennen, dazu gehörte nicht viel. Dies wenigstens einigermassen zu glätten, dieser Arbeit unterzog sich um 1300 ein Isländer, der sich möglicherweise bei dem Bischof Arni von Bergen (1302—14) aufhielt und hier die norwegische Membrane zu Gesicht bekam. Wie die Isländer in jener Zeit mit der norwegischen Übersetzungsliteratur des Hakonischen Zeitalters verfahren sind, wissen wir aus zahlreichen Beispielen (vgl. meine Litgesch.² § 314 ff.): sie hielten sich nicht sklavisch an ihre Vorlage, sondern glätteten, beseitigten Widersprüche, kürzten, wo es ihnen nötig schien, fügten auch hier und da etwas ein. In gleicherweise verfuhr auch jener Isländer mit seiner doppelgestaltigen Vorlage unsrer norwegischen Membrane. Dabei beseitigte er eine Anzahl offenbarer Schreibfehler und Flüchtigkeiten, die er auch bei Mb² in der Vorlage fand. Er ist es m. E. auch gewesen, der erst dem Werke den Prolog hinzugefügt hat. Von dieser isländischen Bearbeitung mögen mehrere Abschriften bestanden haben; eine kam nach Island, wo die noch erhaltenen Papierhdd. A, B, u. a. von ihr abgeschrieben sind, während ein zweites oder auch das Originalexemplar in Bergen blieb und im 15. Jahrh. mit den anderen Büchern des Bischofs Arni nach Vadstena kam. Mit dieser Bearbeitung kam aber auch die norwegische Membrane Mb dahin, wenigstens wissen wir, dass im 17. Jahrh. zwei Membranen der Þiđs. in Schweden existierten (vgl. Gödel, Antiquar. Tidskr. f. Sverige XVI, 4. S. 17), und von diesen war das eine unstreitig die Stockholmer Pergamenthd. Beide Membranen legte dann der Bearbeiter der schwedischen Didrikschronik zu Grunde. Wir bekämen demnach den Hdd.-Stammbaum:

Dies Schema dünkt mich einfacher als das zweifellos mit grossem Scharfsinn entworfene von Bertelsen. Nach diesem ist die ursprüngliche Saga (S), ein durchaus kunstgerechtes und logisch aufgebautes Werk, später von zwei verschiedenen Männern redigiert worden: der eine hat die Vorlage mehrfach gekürzt (S^1), der andere dagegen hat sie mit Hülfe neuer Quellen, namentlich hochdeutscher Gedichte, wesentlich überarbeitet (S^2). Von diesen beiden Arbeiten, die beide die ganze Saga enthielten, wurde der Anfang von S^1 abgeschrieben (x^1). Dies Fragment wurde dann abermals abgeschrieben, und diese Abschrift liegt in Mb^2 vor. Später machte sich ein anderer Schreiber, dem S^2 vorlag, an die Arbeit, um x^1 zu vervollständigen (x^2). Er bemerkte, dass Verschiedenes, was im ersten Teil von S^2 stand, in der Arbeit seines Vorgängers fehle. Dieses (die Erzählungen von Sigurđs Jugend, von der Abstammung der Niflungen II, über Dietrichs Ross Falka) trug er zunächst am Schlusse von x^1 nach und setzte dann die Abschrift nach S^2 fort und zwar bis K. 240. Dann fügte er die zweite Fassung der Vilkinasaga ein, die sich im 1. Teile von S^2 und in etwas anderer Gestalt auch im Anfang von x^1 befand, und ebenso die Erzählung von Walther und Hildegunde, die auch aus dem 1. Teile von S^2 geschöpft war. Nach diesem Einschub schrieb x^2 seine Vorlage S^2 weiter ab bis zum Schluss. Unentschieden lässt B. dabei, ob die ganz lose an das Original geknüpften Erzählungen von Herburt und Hilde, Iron und Apollonius, Isung und Hertnit und Hertnit und Isolde von S^2 oder erst von x^2 interpoliert sind. Wahrscheinlich von x^2 sind der Raumfülle wegen erst eingefügt die Kapitel über Sigurđ, Sifka und Hildebrand (185—87). Die durch x^2 vervollständigte Hd. X findet B. in jener Membrane, die noch im 17. Jahrh. in Schweden existiert hat. Aus diesem Codex X, also dem Mischcodex von x^1 und x^2, sind nun geflossen: 1., die redigierte isländische Saga, auf die die Papierhdd. A und B zurückgehen, 2., die schwedische Übersetzung und 3., Mb^3, d. h. der zweite Teil der uns erhaltenen Membrane. — Ich leugne nicht, dass sich von dieser Auffassung des Handschriftenverhältnisses aus die meisten Schwie-

rigkeiten lösen, aber sie ist doch viel zu kompliciert, ja ich möchte sagen zu gelehrt scharfsinnig, und ich vermag mich nicht in ihre Realität zu versetzen, wenn ich mich auf den literarischen Standpunkt der Zeit stelle, in der alle jene Abschriften und Redaktionen entstanden sein sollen. Dieser übergrosse Scharfsinn schiesst m. E. auch bei Bertelsens Rekonstruktion der ursprünglichen Saga über das Ziel hinaus. Wenn ich auch überzeugt bin, dass die Urfassung der Saga ein literarisches Kunstwerk gewesen ist, so glaube ich doch nicht, dass jeder Stein so tadellos gelegen hat, wie es B. fordert. So vermag ich beim besten Willen in Mb[2] keine Kürzung des Originals zu finden. So sehr ich also auch Bertelsens Scharfsinn, Belesenheit und Combinationsgabe in der vorliegenden Arbeit anerkenne, endgültig gelöst halte ich die wichtige Frage über das Redaktionsverhältnis und damit auch die über die Quellen noch nicht, wenn auch in letzterer Beziehung B. die Frage ganz wesentlich gefördert hat. Dabei möchte ich auf eine Tatsache hinweisen, die mir gerade bei den Arbeiten über die Hdd. der Þiđs. nicht genügend beachtet worden zu sein scheint: die richtige Lesart einer Handschrift bürgt noch nicht für deren Ursprünglichkeit. Wenn z. B. AB gegenüber Mb das Richtige bieten, so können trotzdem AB durch Isl. recht wohl auf die uns erhaltene Mb zurückgehen. Offenbare Versehen und Sinnlosigkeit haben die isländischen Schreiber, zumal wenn sie Bearbeiter waren, nicht selten verbessert. In mehreren Fällen ist es klar, dass dies auch der Redactor der isländischen Fassung, der Vorlage von AB, getan hat.

Leipzig.

E. Mogk.

Theodor Hjelmqvist: Förnamn och familjenamn med sekundär användning i nysvenskan. Onomatologiska bidrag. Lund, C. W. K. Gleerup, 1903. XXX + 412 sidor. Pris 5 kr.

Personnamnens "sekundära användning" är ett begrepp, som det icke faller sig lätt att skarpt och klart definiera; gränserna kunna efter olika uppfattning dragas vidare eller trängre. I den nu utkomna volymen behandlar förf. oegentlig (bildlig, appellativ o. s. v.) användning af svenska förnamn och af verkliga eller fingerade tillnamn (familjenamn). "Sekundär" användning af bibliska personers namn behandlade han i en särskild, år 1901 utgifven bok (anmäld i denna tidskrift XIX, sidd. 261—2), och dylikt bruk af mytologiska personnamn säger han sig möjligen komma att framdeles upptaga till behandling. Åtskilligt, t. ex. personnamn använda för att beteckna klädesplagg, trädgårdsalster o. d., har han med afsikt uteslutit. Härom och om sin plan i öfrigt lämnar förf.

i inledningen utförliga meddelanden, af hvilka man nogsamt kan skönja, hvilken lång och kärleksfull omsorg han egnat sitt verk.

Han har också äran — liksom han haft mödan — att vara vägbrytare. På hans område ha nämligen förut endast smärre röjningsförsök företagits af skandinaver (det betydligaste av E. Gigas i Dania), och äfven den tyska litteraturen i ämnet är föga omfattande.

Att ämnet hittills fått jämförelsevis stå tillbaka, beror säkerligen delvis på materialets svåråtkomlighet, ity att namnens oegentliga användning hufvudsakligen tillhör det friare, skämtsamma talspråket och ofta har en mera lokal utbredning; en ensam forskares personliga språkerfarenhet kommer härvid till korta. Förf. har därför haft den lyckliga tanken att utsända "frågelistor" till ett antal (omkr. sjuttio) språkligt intresserade och omdömesgilla personer. Resultatet har blifvit en öfverraskande rik samling af hithörande talspråksuttryck från de flesta delar af vårt land. Den enda anmärkning, man härvid — med författaren själf — kan göra, är den, att en så gifvande insamlingsmetod borde ha blifvit ännu fullständigare utnyttjad.

De tryckta eller (i några fall) handskrifna källor, som kunnat lämna upplysande bidrag, har förf. i stor utsträckning och med försiktig kritik tillgodogjort sig. Man nästan häpnar öfver den mångfald skrifter — i synnerhet af "lättare" svensk litteratur —, han har genomsökt. Ampla loford förtjänar också den omsorg, med hvilken förf. söker utreda uppkomsten och betydelsen af dunklare uttryck.

Af det mycket rikhaltiga innehållet vill jag här påpeka ett och annat, som synts mig företrädesvis vara af intresse; mitt urval är emellertid ganska godtyckligt, och ett mångdubbelt större antal ställen kunde hafva ungefär lika rätt att framhållas. Den alfabetiska uppställningen och registret i doc. Hjelmqvists bok göra det öfverflödigt att anföra sida.

Vid pröfning af formerna *lipsil* och *lipsill* stannar förf. vid den senare såsom ursprungligast och bildad af *Silla* (*Cecilia*). — Sjötermen *däfvert* < *dävit* (engelskt uttal af *David*). — Den af dr. Lundborg meddelade förklaringen af frasen (*gå med*) *Davids höns* (*under isen*), nämligen att *Davids höns* skulle vara en förvrängning af *Davy Jones*, ett af engelska sjömän brukadt namn på djäfvulen, denna förklaring vinner i sannolikhet genom andra versioner af frasen, i hvilka *Pär Mats*(*son*) träder i stället för *David*. — Uttrycket *ha något kvar af herr Eskils pengar* har i äldre tid varit föremål för tydningar, som fösf. vederlägger och ersätter med en bättre. — Genom rikhaltiga, kronologiskt ordnade litteraturcitat uppvisar förf., huru förbindelsen *Grill-Janne* uppkommit, och hvad den innebär; om detta ords äldsta historia behöfver alltså intet tvifvel uppstå hos framtida språkforskare. — God är utredningen af hur *stofil* utvecklat sig ur det tyska *Stoffel* (*Kristofer*). — Sam-

manställningen af *Smek-Måns* med *Magnus smek* låter ej osannolik. — Att husvätten (tomten) blifvit kristnad till *Nisse* efter den helige Nicolaus, och att det är helgonet, ej tomten, som gifvit sitt namn åt jul-bakverket, torde de flesta hittills ha förbisett.

Bruket af familjenamn (verkliga eller fingerade) med sekundär betydelse är utan tvifvel en jämförelsevis ung företeelse, som blott i ringa mån torde ha trängt till allmogen. Förf. visar, att det mera sällan är enkla familjenamn, men i regeln afledda eller sammansatta, som få dylik användning. Jag vill särskildt påpeka den goda redogörelsen för namnen på *-lin*, jämförelsen mellan namnen på *-dal* och likartade lågtyska samt den egendomliga, adjektiviska användningen af namnen på *-kvist*.

Mycket sällan har jag funnit något att anmärka mot författarens framställning; stundom, då jag ej känt mig öfvertygad af hans resonemang, har jag icke haft något bättre att sätta i stället. Att *Olsson* (= militärtröja) skulle komma af ordet *ull*, förefaller mig knappast troligt, men hvaraf kommer det då? Enligt Ekvall (Språk och stil 3: 142) skulle namnet uppkommit däraf, att en kapten Olsson vid Jönköpings regemente infört dylika ylletröjor. — Att "ingen" betecknas med *Ingman*, är ju naturligt, men förf. har ej anfört någon grund, hvarför *Öman* kommit att brukas i samma mening.

I några fall kan jag inlåta mig på mera positiva invändningar. När en vid drickande brukad ramsa har uttrycket *Sten Matsa* (eller *Sten Massa*), synes mig detta namn liksom hela ramsan bära spår af att ha tillhört de vandrande gesällernas tyska eller tyskblandade frimurarespråk; *Sten Matsa* < *Steinmetz?* — Att tidningen "Dagens Nyheter" fått namnet *Madam Andersson*, har kommit sig däraf, att detta namn plägade förekomma i en serie kåseriartade artiklar i tidningen (omkring 1870, om jag minns rätt). — *Pelle* i betydelsen "bra" kan förstärkas till *Pelle Knubb*; förf. kunde ha tillagt, att "Pelle Knubb" är titeln på en illustrerad småbarnsbok (numera kanske bortglömd, men för 30—40 år sedan ganska spridd), hvars likanämnda hufvudperson är välmående och har god tur i alla sina äfventyr. — *Landin* såsom eufemism för "membrum virile" lär (enligt meddelande af en gammal f. d. Uppsalastudent) ha fått sitt upphof däraf att en hr L., som studerade i Uppsala på 1860-talet, hade dopnamnen Petter Niklas. — Benämningen *Onkel Sam* på Nordamerikas Förenta Stater har, hvilket förf. ej tyckes känna, sitt ursprung från en skämtsam uttydning ("Uncle Sam") af förbundsregeringens märke *U. S.* (= United States) på uniformspersedlar o. d. Jag erinrar om detta förhållande för att få tillfälle att hemställa till den, som kan vara intresserad af sådant, huruvida det ej kunde löna sig att samla de skämtsamma uttydningar af initialföljder (t. ex. på järnvägsvagnar), som vunnit en viss stadga i den folkliga traditionen. — Förf. upptager det allittererade talesättet *Den som känner Kitta, han köper henne inte,* men tyckes ej ha reda på, att detta är citat från en folksaga: fan

säger så om en illistig käring *(Kitta grå)*, som förut narrat honom; sagan har flera varianter; den enda, jag för tillfället kan anträffa (tryckt i "Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia", VI sidd. 271—2), har utbytt namnet "Kitta grå" mot "kaptin Äli". — Å sid. 282 säger förf., att anledningen till att *Pelle* föredrages framför *Petter* (och delvis äfven framför *Pür*) vid bildandet af appellativa personbeteckningar, ligger däri, att *Pelle* (men ej *Petter* och *Pür*) har en lättbildad pluralform. Detta torde dock ej vara den enda och knappast ens den viktigaste anledningen; ty en stor del af de ifrågavarande personbeteckningarna kan alls icke eller blott med svårighet brukas i pluralis; hufvudanledningen till att *Pelle* föredrages, är väl snarare den, att det är den egentliga smekformen och alltså ljuder mera skämtsamt och gemytligt. — Såsom personnamn bör man väl betrakta det af förf. förbigångna *Mante*: när man med lång- och pekfinger t. ex. på en bordskifva tager långa "steg" mot ett litet barn, säger man: "Nu kommer gubben Mante!" Häraf kommer troligen uttrycket: "Pass, Mante!"

Göteborg, september 1903.

Gustaf Cederschiöld.

Uhlands nordische studien von dr Wilhelm Moestue. Berlin bei Wilh. Süsserott o. j. [1902] 64 ss. 8:o.

Vorliegendes werkchen, eine tübinger dissertation, bringt einen neuen beitrag zur geschichte des fast 400-jährigen einflusses der nordischen literaturen auf die deutsche, der mit Herder in eine neue epoche eingetreten war, in deren verlauf die deutsche germanistische forschung sich ihr im eigentlichen sinne klassisches gebiet voll und ganz erschloss. Der zeitraum bis auf Herder hat eine mehr oder weniger eingehende würdigung gefunden in der hauptsache durch Rich. Batka, Max Koch, Bernh. Seuffert, W. Scheel, Werner Pfau, Eug. Ehrmann u. a. Mit Herders nordischen studien beschäftigt sich dann Wilh. Grohmann in seiner 1899 im gleichen verlage wie die vorliegende arbeit erschienenen untersuchung, die von Ed. Schröder im Anz. f. d. alt. XXVII s. 215 f. nicht allzu glimpflich beurteilt worden ist.

Durch Grohmanns arbeit hat dann Moestue die anregung empfangen Uhlands nordische studien zu behandeln ohne sich jedoch die hinweise Schröders für ein derartiges unternehmen sonderlich zu nutze zu machen, wie sich zeigen wird. Der verfasser hat sich fleissig in der einschlägigen literatur, vor allem in den lebensbeschreibungen Uhlands umgesehen, dessen im besitze der tübinger universitätsbibliothek, des schwäbischen Schillervereins und der kgl.

bibliothek zu Berlin befindlichen nachlass untersucht sowie den briefwechsel in ausgedehntem masse herangezogen. Den so gewonnenen stoff gliedert er in drei teile, im ersten kapitel giebt er die entwicklung der nordischen studien von den dilettantischen anfängen über ein geregeltes studium hinaus bis zur eigenen produktion, im zweiten erörtert er die frage inwieweit Uhland mit den nordischen sprachen vertraut war und welcher hilfsmittel er sich bediente um dann im dritten mit einer feststellung der quellen zu gedichten, denen nordische stoffe zu grunde liegen, zu schliessen. Als zweck der abhandlung wird bezeichnet *einen beitrag zur Uhlandbiographie zu liefern, eine empfindliche lücke in der Uhlandkunde auszufüllen.*

Somit hatte der verfasser aufzuzeigen, wie die individualpsyche Uhlands in ihrer spezifischen eigenart die nordischen motive erlebte von der ersten ästhetischen affektion über das verstehen hinaus bis zur produktion, dies bleibt er uns abgesehen von einigen bemerkenswerten versuchen im ersten teile schuldig und stellt statt dessen immer nur einige phasen der evolution heraus wie sie ihm gerade aufstossen.

Er hatte die absicht das bild Uhlands durch einige neue züge zu bereichern und zu verschönern, bringt diese aber ungeschickt an und vermag sie nicht gegen die schon vorhandenen richtig abzutönen, so dass das bild stellenweise verzerrt erscheint.

Mit dem feststellen und aufreihen von tatsachen hat der literarhistoriker seine pflicht nicht getan, ihre gesetzmässigkeit ist zu erweisen. Uhlands monographie über Walther v. d. Vogelweide (1822) hätte da in mancher hinsicht auf den verfasser schon belehrend wirken können. — Aber man hat den eindruck als ob der verfasser überhaupt schwierigkeiten aus dem wege gehen wolle, z. b. wenn er eine "eingehende kritische würdigung" (einl. s. 6) der gelehrten arbeiten Uhlands die doch vorzugsweise auf nordisches gebiet gegründet sind, einfach von der hand weist. Hierdurch entäussert er sich des rüstzeuges, das ihn vor allem befähigt hätte "nachzuprüfen wie weit Uhland das aufgenommene jedesmal innerlich verarbeitet hat".

Der mythus von Thor (nicht "vom Thor" wie s. 36 steht), der den höhepunkt der nordischen studien Uhlands bedeutet, war da besonders instruktiv und verdiente es nicht mit wenigen zeilen, mit einem gemeinplatz und mit der anführung einiger gleichzeitiger kritiken abgefertigt zu werden, dasselbe gilt vom fragmentarischen mythus von Odin. Hier hatte der verfasser persönlich stellung zu nehmen, durch kritik wäre ihm ein ferment gewonnen worden, das ihm den psychischen evolutionsprozess Uhlands im hinblick auf seine nordischen studien wesentlich hätte klären können.

Er hätte entwickeln können wie Uhland die methode der klassischen philologie auf die nordische mythologie überträgt und sie wissenschaftlich durchbildet, wie er sich in bewussten gegen-

satz zu den vagen phantastischen deutungen eines Finn Magnusen und zu den naturphilosophisch-romantischen eines Görres und Creuzer stellt, wie er zuerst dichterische schöpfungen voll tiefen gefühlslebens in den mythen erkennt, deren allegorische deutungen für die heutige forschung ja unhaltbar geworden sind. Durch ein derartiges aufarbeiten der mythologischen werke wäre mehr licht auf die sprachlichen kenntnisse Uhlands gefallen. Das zweite kapitel nimmt sich doch so gar zu schmächtig aus! Warum sind die nordischen anmerkungen und beispiele, die sich überall so reichlich in Uhlands sagengeschichtliche untersuchungen eingestreut finden, nicht ausgiebig genutzt? Auffallend ist, dass der treffliche inhaltsreiche aufsatz über die Runen (Schriften VI s. 225 ff.), der 1837, als Uhlands skandinavistische studien in höchster blüte standen, geschrieben doch erst 1868 veröffentlicht wurde, mit keinem worte erwähnung findet, ebensowenig wie die abhandlung über nordische kunstpflege (ebd. s. 375 ff.), in der sich nebenbei Uhlands eingehende kenntniss des nordischen zauberwesens zeigt, die gewiss auch ganz besonders hervorzuheben war.

Der verfasser ist sich s. 10 und s. 59 nicht klar darüber, aus welchen quellen nordischer mythologie der junge Uhland vor 1805 geschöpft haben könnte, da Saxo nicht die einzige sein könne und es ihm bei dem damaligen stande der nordischen forschung in Deutschland ausser dem bereich der möglichkeit zu liegen scheine, dass ein 17-jähriger student die Edda im urtext habe lesen können.

Nun diese quellen flossen doch damals schon nicht mehr so spärlich. Ich halte es z. b. für ziemlich ausgemacht, dass Uhland Mallets Histoire de Danemark, die 1756 erschien und durch das ganze zivilisierte Europa verbreitet war, gekannt hat; dieses werk enthielt eine übersetzung des mythologischen teiles der Snorra-Edda — auch Percys englische übersetzung dieses buches (1770) war wie seine Reliques, die Uhland nach R. Bechstein (zu L. Uhlands Gedächtnis Rostock 1887 s. 12) gekannt hat, ziemlich allgemein bekannt. Ferner, sollte er Schlözers Isländische literatur und geschichte (1773) und F. D. Gräters Nordische blumen, Leipzig 1789 (1812), das die übersetzung der mythischen Eddalieder(!) enthielt, nicht gekannt haben? Von älteren werken könnten dann noch in frage kommen: Hickes Thesaurus 1705, Resenius' Edda 1665 (73), Wormius' Literatura runica 1651. Alle diese bücher waren dem jungen gelehrten vielleicht ein so altgewohnter umgang, dass er sie der erwähnung nicht wert hielt oder es geradezu aus diesem grunde vergass, und wie der briefwechsel bestätigt, erwähnt das tagebuch nicht alles, was er las. Zudem hat Uhland viel zeitschriften gelesen, die nordisches brachten, ausser denen die der verfasser (s. 29 f.) angiebt, kommt noch in betracht F. D. Gräters "Bragur" (seit 1791), später auch "Braga und Hermode" (1796—1802); zu den 6 ersten bänden von "Bragur" erschien 1805 ein

repertorium von Teuthold Heinze. Übrigens kann "das erste stück einer neuen zeitung", das Uhland 1812 von Kerner zugesandt erhielt (vergl. briefwechsel, brief vom 22 Febr. 1812), ebensogut von "Odina und Teutona" als von "Idunna und Hermode" wie der verfasser für wahrscheinlich hält, herrühren; beide liess Gräter im genannten jahre in Breslau erscheinen (im selben jahre erschien gleichfalls noch das erste und einzige stück des ersten bandes einer zeitschrift von der Hagens u. a.: "Sammlung für altdeutsche literatur und kunst"). Der verfasser weist ziemlich zwingend nach, dass Uhlands eingehendere grammatische kenntnisse erst aus verhältnismässig später zeit etwa vom 40sten lebensjahre an datieren. Bei Uhlands bekannter gründlichkeit und bei seinem regen interesse ist man geneigter die vorzüglichen kenntnisse im altnordischen, die er bereits in seinen vorlesungen (1830—31) entwickelt, für früchte langjähriger arbeit zu halten, eine annahme, die durch das zeugnis Notters in seinem werke über Uhland (s. 112), dass dieser bereits in Paris (1810) seinem freunde Immanuel Bekker unterricht in den nordischen sprachen erteilt haben soll, gestützt wird.

In der s. 43 zitierten stelle aus "L. Uhlands leben von seiner witwe" (s. 303) über Uhlands dänische reise (1842) ist nicht Karlskrona, das in Schweden liegt, zu lesen, wie der verfasser ganz richtig bemerkt, aber auch nicht Trekroner, wie er vermutet, das ein seefort unmittelbar vor der reede von Kopenhagen ist, sondern die unweit Helsingörs auf einer landzunge zwischen Kattegat und Öresund belegene sagenberühmte festung Kronborg ist gemeint. Bei erwähnung des Leipziger briefes Uhlands vom 30 Mai 1843 an seine frau, ist zu bemerken, dass er hier offenbar in der form *"Dyregaarden"* den suffigierten artikel verkannt hat und fälschlich eine dänische form *gaarden* in der bedeutung des deutschen *garten* annimmt; der Kopenhagener tiergarten hiess und heisst *Dyrehaven*. Auf s. 18 ist statt *"aus Napoléon"* "aus dem musée Napoléon" zu lesen. Der name des gelehrten Isländers Finnur Magnusson findet sich stets in einer kompromissform Finn Magnussen; entweder ist die oben gegebene isländische oder besser die dänische form Finn Magnusen, die der gelehrte stets zu zeichnen pflegte, anzuwenden. Eine inkonsequenz in dieser hinsicht findet sich übrigens häufiger in der literatur sogar auch bei Skandinaviern (B. Thorlacius, P. E. Müller, R. Rask), so dass bei weniger kundigen leicht der eindruck erweckt werden kann, als ob es sich um zwei verschiedene personen handle, so im index von Pauls Grundr. I^2 1581^b, wo Ed. Sievers die dänische, H. Paul die isländische form hat.

S. 24 wird den Dänen lässigkeit in herausgabe ihrer literaturschätze vorgeworfen, zu unrecht, denn sie waren lange die ersten und stets die eifrigsten von den Skandinaviern in der bearbeitung der nordischen sprachdenkmäler. Man muss auch mit den verhält-

nissen der damaligen zeit rechnen (vergl. Briefwechsel der gebrüder Grimm mit nordischen gelehrten, herausgeg. von Ernst Schmidt Berlin 1885, und Breve fra og til C. C. Rafn med en Biographi, udg. af Benedict Grøndal Kbh. 1869). Was bedeutet übrigens die herausgabe der Eddalieder ohne jeglichen kritischen Apparat durch von der Hagen (1812) und ebenfalls die der gebrüder Grimm (1815) gegen die schwierige kollektivarbeit an den arnamagnæanischen veröffentlichungen! Ausserdem wurden diese beiden deutschen editionen, die der verfasser besonders als beispiele anführt, ja erst durch die liebenswürdige unterstützung dänischer gelehrter (Nyerup, Rask) ermöglicht. Nyerup hat übrigens dem v. d. Hagen keine handschrift besorgt, wie der verfasser s. 22 annimmt, sondern eine abschrift vom Cod. Reg. besorgen lassen.

Auf seite 33 anm. 1 ist eine anfrage Lassbergs an Uhland vom 11 Mai 1830 erwähnt, "ob der riese Tine" von E. Tegnér ein neuentdecktes gedicht sei. Ein riese Tine existiert aber nicht, es liegt offenbar eine verwechslung mit dem riesen Finn vor, dessen sage in verschiedener fassung über den ganzen norden verbreitet und an die domkirchen von Drontheim, Uppsala und Lund geknüpft erscheint. In Norwegen trägt der riese den namen Skalle und wird gewöhnlich auf bildern des hl. Olaf unter dessen füssen dargestellt, während in der lundischen variante St. Laurentius als der überwinder von Finn erscheint. Somit kann es sich hier nur um E. Tegnérs fragmentarische grosszügig angelegte, hohe schönheiten aufweisende dichtung "Gerda" handeln, die anfangs den titel "Helgonabacken eller minnen af Lund" tragen sollte, deren erster und ältester später zum prolog des ganzen bestimmter gesang "jätten Finn" im jahre 1829 mehr denn 10 jahre nach seiner entstehung, nachdem er lange verschwunden gewesen war, in Rydqvists Heimdall nr 1 zum abdruck kam, vergl. Tegnérs Gerda von Prof. Ewert Wrangel in der von der Lukasgilde in Lund herausgegebenen schrift "Finn" 1903 (s. 1—7).

Dass Uhland die anregung zu dem gedichte "die sterbenden helden" aus dem VII. und VIII. buche der dänischen geschichte des Saxo empfangen hat, wie "der blinde könig" aus dem IV. stammt, ist als sicher anzunehmen; dass er aber bei der tochter Gunhilde gerade an die Gattin Asmunds im I. buche gedacht haben soll, wie der verfasser mit Düntzer annimmt, ist mir nicht einleuchtend. Vielmehr dünkt mich Eichholz recht zu haben (Quellenstudien 20), wenn er vermutet, dass Uhland an die bedeutung der namen gedacht habe, was dem verfasser bei dem passiven verhalten der jungfrau unwahrscheinlich scheint, sie ist aber doch die "*umkämpfte*". Dazu stimmt cum grano salis was Uhland über namendeutung in der einleitung zur nordischen göttersage (Schriften VII) sagt. Die idee Uhlands zu einer ballade, worin der sänger durch ein lied sein haupt löst, lässt vielleicht auf seine bekannt-

schaft mit den hǫfuđlausn genannten skaldendichtungen (z. b. von Egil und Óttar) schliessen.

Das fehlen einer übersichtlichen zusammenstellung der resultate sowie eines namen- und sachregisters beeinträchtigt den wert der willkommenen arbeit für die forschung sehr erheblich. Der druck ist fast fehlerlos, der ausdruck an einigen stellen nicht einwandfrei. Sehr zu bedauern ist, dass der verfasser sich die abhandlung J. Krejčis (Uhlands skandinavische studien, in den sitzungsberichten der kgl. böhm. gesellschaft der wissenschaften, philos-philol. kl. 1897) nicht nutzbar gemacht hat; wenn er glaubt sie ignorieren zu dürfen, weil sie in tschechischer sprache abgefasst ist, so irrt er. (Eine übersetzung war ja in Berlin, wo verf. sich nach der vorrede aufhielt, leicht zu beschaffen.) Krejči (nicht Kreijči wie verf. seite 7 hat) hat die nordischen studien Uhlands in richtige beleuchtung gesetzt, indem er zum ausgangs- und mittelpunkt seiner darstellung dessen mythologische arbeiten genommen hat, wie schon die deutsche übersicht (Euphorion V. s. 607 f.) zeigt.

Lund, jan. 1904.

Heinz Hungerland.

Nils Linder.

I en ålder af nära 69 år afled i Stockholm lektorn vid högre lärarinneseminarium Nils Linder den 21 jan. 1904.

L. föddes i Norra Lindö af Vissefjärda s:n i Södra Möre härad af Kalmar län d. 13 febr. 1835. Fadren var hemmansägaren Petter Karlsson. Lärjunge i Kalmar skola 1850—1856 aflade L. efter ett par afbrott i sina studier i Uppsala den gamla studentexamen 1858. Vid universitetet tvekade han först i valet af lefnadsbana och tog först kansliexamen 1861 men drogs åt språkliga studier, aflade filosofie kandidatexamen 1865, blef filosofie doktor 1866, e. o. biblioteksamanuens och docent i nordiska språk 1867 och fick redan 1868 den lektorsbefattning vid högre lärarinneseminariet, som han innehade till sin död.

Att sålunda 36 år undervisa vid en anstalt för utbildandet af lärarinnor och meddela dessa deras uppfattning af språkliga ting utgör redan det ett icke obetydligt inflytande på den språkliga bildningen i vårt land, hvilket inflytande utsträcktes till än vidare kretsar genom L:s verksamhet som skriftställare.

Frånsedt den för sin tid förtjänstfulla skriften *Om allmogemålet i Södra Möre härad af Kalmar län*, som L. försvarade som akademisk afhandling 1867, har L. uteslutande ägnat sig åt studiet af det nysvenska riksspråket. En sammanfattning af sin upp-

fattning af dettas förhållanden har han nedlagt i *Regler och råd angående svenska språkets behandling i tal och skrift*, hvilket arbete först utkom 1882 och i omarbetadt skick 1886. En tredje bearbetning var nära fullbordad, men L. förunnades ej att lägga sista handen därvid, den kommer snart att utgifvas genom en af hans lärjungar.

Utom detta sitt språkliga hufvudarbete har L. författat några smärre uppsatser om särskilda frågor. Den mest betydande är *Om -er, -r, -ar och -or såsom pluraländelser för neutrala substantiver* (1890), som yrkar att pluraländelsen *-er*, som af Rydqvist och C. Säve bekämpats hos neutrer till förmån för den ändelselösa pluralen, skall återinsättas hos neutrer med ordslut, som ock förekomma hos maskuliner och femininer. Praktiska frågor behandla ock uppsatserna *Några anmärkningar om slutartikeln i svenska språket* (föredrag vid filologmötet i Kristiania 1881), *Om tilltalsord i svenska språket* (1884), *Om Afledningsformerna -länding, -ländning och -länning* (1896), hvari den sista formen förordades, och *Några ord om apostrofecknet* (1897) med fordran på apostrofens bibehållande i *re'n, se'n* för undvikande af tvetydighet.

De båda sista uppsatserna voro införda i tidningen Aftonbladet, där han ock skref flera andra uppsatser till allmänhetens vägledning i grammatiska frågor.

L. har efterlemnat språkliga materialsamlingar, bl. a. en svensk homonymförteckning, äfvensom personhistoriska anteckningar. De lexikaliska samlingarna äro hembjudna till svenska akademiens ordbok.

L. synes hafva varit lifligt öfvertygad om grammatikerns både rätt och förmåga att lagstifta för språkutvecklingen. I många fall har han med sundt förstånd uppträdt mot de öfverdrifter, hvartill den unga nordiska språkforskningen gjorde sig skyldig genom sina försök att leda språkutvecklingen efter historiska synpunkter. I dessa fall ha hans regler och råd vunnit efterföljd, emedan de undanröjde hindren för språkets naturliga urval. I strid åter med de mäktiga krafter, som därvid verka, skola hans föreskrifter blifva vanmäktiga eller på sin höjd med stöd af yttre maktbud få en begränsad giltighet. L. hade vid sina reformförslag till ögonmärke att förebygga dubbeltydighet i det språkliga uttrycket och värna det beståendes rätt med afseende på språkets rykt och riktighet. Men han underskattade därvid den möjlighet, en skriftställare äger, att genom framställningens omformning undvika befarade missförstånd, äfvensom läsarens förmåga att på grund af sammanhanget rätta en ögonblicklig missuppfattning. Påtagligast framträder L:s öfverskattning af grammatikens betydelse, då han i sin skrift *Svenska språket i modern diktkonst* (1902) kritiserar språket i V. von Heidenstams diktning och söker göra den grammatiska korrektheten, subjektivt uppfattad, till måttstock för skaldevärdet.

En viktig insats i det svenska kulturarbetet gjorde L. som upphofsman till det stora verket *Nordisk familjebok.* Förberedelser gjordes därtill 1874, och det började utkomma 1875, under de första åren gemenligen kalladt "Linders konversationslexikon". Tack vare sitt anseende och många litterära förbindelser vann han för detta företag framstående fackmäns medverkan, och han har själf, särskildt i fråga om uttryckets klarhet och språkets ans, på verket nedlagt en berömvärd omsorg. Från sin befattning som utgifvare och hufvudredaktör afgick han 1880, då han icke vidare kunde erhålla behöflig tjänstledighet på antagliga villkor.

Lifligt intresserad för folkbildningsarbetet, var han 1891—97 inspektor för Stockholms arbetarinstitut, och hans frisinnade skaplynne och politiska intresse förde honom in i 1880-talets liberala valrörelse. Vid 1890 års val insattes han af hufvudstadens fjärde valkrets bland dess ledamöter i andra kammaren men lyckades 1893 icke blifva omvald.

L. var en synnerligen verksam ledamot af bestyrelserna för de tre nordiska filologmötena i Köpenhamn 1876, i Kristiania 1881 och i Stockholm 1886, vid hvilket sistnämnda han tjänstgjorde som mötets generalsekreterare. Åren 1869—82 var han ledamot af Svenska fornminnesföreningens styrelse, inom hvilken han 1871 innehade sekreterarebefattningen. 1873 tjänstgjorde L. som sekreterare i riksdagens särsk. utskott rörande undervisningsfrågor och s. å. i en kongl. undervisningskommitté. Af redaktionen af *Arkiv för Nordisk filologi* var han medlem från tidskriftens början till sin död. Ordensutmärkelser förbjöd honom hans liberala ståndpunkt att mottaga.

Slutet af hans lif fördystrades genom misshälligheter inom familjen, som utmynnade i upplösningen af hans äktenskap.

L. värderades af en vidsträckt vänkrets bland hufvudstadens litterära och konstnärliga personligheter.

Stockholm d. 1 juni 1904.

Erik Brate.

Ett par ordbildningsspörsmål i fornnordiska språk.

I. Om adverbial-ändelsen *-la*.

Som bekant använda de fornnord. språken i stor utsträckning adverb så väl på *-la* som på *-lika* (*-liga*), t. ex. isl. fsv. *harþla* 'mycket' : fsv. *harþlika* 'hårt, våldsamt' men även 'mycket', isl. *harþliga* 'häftigt'. Liksom *harþla* och *harþlika* (*harþliga*) uppenbarligen höra tillsamman med adjektivet *harþr*, så hava även annars dessa bildningar på *-la* och på *-lika* (*-liga*) ofta utgått från ett och samma alltjämt i fornspråket använda adjektiv.

Spörsmålet är: i hvilket förhållande stå dessa bildningar på *-la* (*harþla*) till bildningarna på *-liga* (*harþliga*) i isländskan?

En annan fråga sammanhänger oskiljaktigt härmed: äro adverben på *-liga* (*harþliga* etc.) i isländskan egentligen identiska med adverben på *-lika* (*harþlika*) i fornsvenskan, eller bör man söka olika upphov för dessa två bildningstyper, och då naturligtvis även för motsvarande adjektiva bildningar på *-ligr* (*dagligr*) i isländskan och på *-liker* (*daghliker*) i fornsvenskan?

Olika svar hava givits på dessa spörsmål, och spörsmålen äro tydligen av stor vikt, eftersom så väl adverben på *-la* och *-lika* (*-liga*) som ock adjektiven på *-ligr* och *-liker* spela en mycket stor roll i språket.

För den omedelbara språkkänslan ter sig *harþla* obetingat såsom en förkortning av *harþliga* (*harþlika*).

Detta är också den gamla uppfattningen bland filologer, och den företrädes t. ex. av Sievers i Beiträge V, 475 ff. Närmare bestämt, anser Sievers, som från skaldespråket samlat åtskilliga adverb på *-la*, att utvecklingen från *harþliga*

(*harþlika*) till *harþla* är ljudlagsenlig (s. 477 stycket 2; jmf. ock Beiträge IV, 538), och att det vid sidan av *harþla* använda *harþliga* är en yngre bildning, i hvilken *-ig-* blivit återinfört genom inflytande från motsvarande adjektiv (*harþligr*).

Denna uppfattning är dock icke tillfredsställande. I *harþlīka* var penultimas *i*-ljud ursprungligen långt, och ännu i fornsvenskan bibehöll *ī*-ljudet sin längd i de flästa trakter. Detta framgår därav, att ändelsen *-līka* liksom *-līker* i de flästa fsv. skrifter icke följer vokalbalans-lagen, utan har *i* i strid med denna (*harþlika*, ej **harþleka* etc.). På enahanda sätt tillämpas i forndanskan vokalharmonien icke på ord på *-līkæ* (*uloflikæ* etc.), utan i strid med denna hava de *i* i penultima (Kock i Ark. nf. I, 85, Alt- u. nschw. acc. s. 165). Under dessa förhållanden kan man icke antaga, att redan i isländska skaldespråket *-līka* övergått till *-lika*, *-liga*, och att *-ig-* därefter förlorats. En dylik utveckling skulle, så vitt jag ser, sakna motstycke i det samtida språket.

Det är väl för att undgå dessa svårigheter, som Noreen framställt en helt annan uppfattning av ändelserna *-la* : *-liga*, en uppfattning, som han hyllar ännu i Aisl. gramm.[3] § 307, 3, a. Enligt honom skulle *-la* : *-liga* böra identifieras med det grekiska *-λικος* i *τηλικος* etc. Ändelsen *-la* skulle, menar han, hava utvecklats ur ett äldre **-leha* < **-liha*, till hvilket ändelsen *-liga* stod i växling enligt den vernerska lagen.

Konsekvensen härav är emellertid, att hvarken *-liga* (i isl. *harþliga*) eller *-la* (i isl. *harþla*) skulle etymologiskt sammanhänga med *-lika* (i fsv. *harþlika*), ty *-lika* kan ju omöjligen höra tillsamman med gr. *-λικος*.

Då man å andra sidan icke kan etymologiskt skilja *g*-ljudet i det isl. adjektivet *harþligr* etc. från *g*-ljudet i det isl. adverbet *harþliga* etc., blir konsekvensen vidare, att enligt Noreens åsikt även *-ligr* i isl. *harþligr* etc. är etymologiskt identiskt med grekiska *-λικος*. Denna konsekvens drager han också

ib. § 240 anm. 4. Han anser nämligen, att *-ligr* i *dagligr* etc. väl väsentligen uppstått av urgerm. *-*liha-*, och att blott i mindre utsträckning *-ligr* i *dagligr* etc. ombildats av äldre *-līkr* genom anslutning till adjektiver sådana som *auþigr* neutrum *auþikt*.

Jag kan icke ansluta mig till dessa åsikter.

Som bekant använda de germanska språken i ofantligt stor utsträckning adjektiv, avledda med *-līk-*, samt därav bildade adverb. Jag erinrar blott om adjektiv sådana som got. *liubaleiks*, *samaleiks* etc., fht. *chindlīh*, *gotlīh* etc., fsax. *mislīk* etc., agsame. *glædlīc*, *gōdlīc* etc. Till dessa eller liknande adjektiv har man ytterst ofta bildat motsvarande adverb, t. ex. i got. *samaleiko* (: adj. *samaleiks*), *wairaleiko* etc. etc. I fornhögtyskan äro adverb på *-līcho*, bildade av adjektiv på *-līh*, särskilt vanliga, t. ex. *tiurlīcho* (: adj. *tiurlīh*), *baltlīcho* (: adj. *baltlīh*); mången gång äro blott adverben på *-līcho* (ej adjektiven på *-līh*) brukliga, och man har således av 'enkla' adjektiv bildat adverb på *-līcho*, t. ex. adj. *gërn* : adv. *gërnlīcho*, adj. *garo* : adv. *garalīcho* etc. (Braune Ahd. gramm.[2] § 267 med anm. 3). Det är bekant, huru man alltjämt i modern engelska av adjektiv bildar adverb med hjälp av avledningsändelsen *-ly*, t. ex. *bad* : *badly*, *glad* : *gladly* etc.

Naturligtvis har aldrig någon betvivlat, att den fsv. adjektiv-ändelsen *-līker* i *harþliker*, *daghliker* etc. eller den fsv. adverbial-ändelsen *-līka* i *harþlika* etc. etymologiskt hör tillsamman med den got. ändelsen *-leiks*, den fht. ändelsen *-līh* etc. Nu är det vidare så, att liksom man i fht. till 'enkla' adjektiv bildar adverb på *-līcho* (*gërn* : *gërnlīcho* etc.), man också stundom i de fornnordiska språken möter adverb på *-līka* (*-liga*), hörande till 'enkla' adjektiv (ej till adjektiv på *-līker*, *-ligr*). Så har fsv. t. ex. *þunder* 'tunn' : adv. *þunlika* (men intet adj. **þunliker*), isländskan *gløggr* : *glǫggliga* (men intet **glǫggligr*); jmf. härmed i nysvenskan *rätt* : *rätteligen*, *sann* : *sannerligen* etc. etc.

Under dessa förhållanden vore det i hög grad underligt, om den isl. adverbial-ändelsen *-liga* skulle vara att alldeles skilja icke blott från det got. *-leikō*, fht. *-līcho* etc., utan också från det fsv. *-līka*, så att ändelsen t. ex. i

fsv. *harþlika* och
isl. *harþliga*

skulle hava alldeles olika upphov. Knappast mindre underligt vore det, om den isl. ändelsen *-ligr* skulle väsentligen böra skiljas från den fsv. ändelsen *-līker* i adjektiv, så att andra stavelsen i isl. *dagligr* : fsv. *daghliker* yngre *daghligher* etc. etc. skulle hava (väsentligen) olika upphov.

Det vore så mycket mera påfallande, om *-liga* i isl. *harþliga* etc. och *-ligr* i isl. *dagligr* etc. skulle vara identiska med gr. *-λικος*, som man annars icke kunnat i germanska språk påvisa något spår av denna grekiska ändelse. När man därmed velat identifiera *-le(h)ēr* i fornalemann. *wele(h)ēr*, *sole(h)ēr* (hvilka ord även Noreen a. st. anför såsom stöd för sin mening), så är utan tvivel denna identifiering ohållbar. Även dessa fht. (fornalem.) ord äro avledda med den vanliga germ. avledningsändelsen *-līk-*; se Braune i Beiträge II, 135, Ahd. gramm.[2] § 292 anm. 1, Kluge Stammbildungslehre[2] s. 112.

Enligt min uppfattning är den isl. växlingen *harþla* : *harþliga* etc. att förklara på en mycket enklare väg än genom anlitande av den mycket avlägset liggande och annars icke i germanska språk uppvisade grekiska ändelsen *-λικος*.

Som bekant använder gotiskan mycket ofta av adjektiv bildade adverb på *-ō*, men denna ändelse förekommer även i adverb utan motsvarande adjektiv, t. ex. *uhteigō* (: adj. *uhteigs*), *galeikō* (: adj. *galeiks*) — *sprautō* etc. Braune Got. Gramm.[5] § 211.

I fornhögtyskan bildas adverb på *-o* normalt av adjektiv, t. ex. *snëllo* (: *snël*), *ubilo* (: *ubil*), *mahtīgo* (: *mahtīg*) etc. etc. Braune Ahd. gramm.[2] § 267.

Isländskan och fornsvenskan använda i stor utsträckning med de got. adverben på *-ō* och med de fht. adverben på *-o* etymologiskt samhöriga adverb på *-a*, hvilka avletts ur adjektiv, t. ex. isl. fsv. *líka* (: adj. *líkr*), *illa* (: adj. *illr*), *giarna* (: adj. *giarn*), fsv. *fulla* (: adj. *fulder*) etc. etc.

Till denna allmänt kända kategori hör ock t. ex. isl. fsv. *harþa* 'mycket' (: adj. *harþr*; jmf. fht. *harto* 'mycket' : adj. *hart*).

Enligt min uppfattning har adverbet *harþa* 'mycket' under påvärkan av adverbet isl. *harþliga* fsv. *harþlika* 'mycket' erhållit ett *l*-ljud, så att man fick formen *harþla* 'mycket'.

På enahanda sätt hava andra adverb på *-la* ursprungligen ändats på *-a*, men genom analogisk påvärkan av adverb på *-liga*, *-lika* antagit formen *-la*. Sedan man på denna väg fått en mängd etymologiskt samhöriga adverb dels på *-liga*, *-lika* (*harþliga, harþlika*), dels på *-la* (*harþla*), så uppfattades *harþla* etc. av den omedelbara språkkänslan (oriktigt) såsom en förkortning av *harþliga harþlika*, och efter mönstret *harþliga harþlika* : *harþla* bildade man senare ur adverb på *-liga -lika* nya adverb på *-la*.

Till bestyrkande av denna min åsikt skall jag från de fornnord. språken anföra några exempel på huru genom den nyss framhållna kontaminationen av etymologiskt samhöriga adverb på *-a* och på *-liga*, *-lika* former på *-la* uppstodo.

Redan har nämnts isl. fsv. *harþa* (jmf. fht. adv. *harto*) : isl. *harþliga* fsv. *harþlika* — isl. fsv. *harþla*.

Andra exempel äro:

isl. *gǫrva* 'alldeles' (jmf. fht. adv. *gar(a)wo* 'färdigt') : *gǫrliga*, fsv. *gørlika* 'alldeles' — isl. *gǫrla* fsv. *gørla* 'alldeles'.

fsv. *sara* 'smärtsamt' (jmf. fht. fsax. adv. *sēro* 'schmerzlich, sehr, heftig') : isl. *sárliga* fsv. *sarlika* — isl. *sárla* 'smärtsamt'.

fsv. *snara* 'snart' (Fl. Cod. C 1 gång i rim): isl. *snarliga* fsv. *snarlika* — isl. *snarla* 'snart'.

fsv. *braþa* 'hastigt' : isl. *bráþliga* fsv. *braþlika* — isl. *bráþla* 'hastigt'.

Såsom dessa exempel visa, hava västgermanska adverb på *-o* ofta direkta motsvarigheter på *-a* i de fornnord. språken, t. ex. fht. *harto*: isl. fsv. *harþa*, fht. *gar(a)wo* : isl. *gǫrva*, fht. fsax. *sēro*: fsv. *sara*. Vi kunna därför vara förvissade om att mången gång de fornnord. språken på ett förhistoriskt stadium egt adverb på *-a*, hvilka motsvarat västgermanska adverb på *-o* eller gotiska adverb på *-ō*, ehuru dessa förhistoriska fornnord. adverb på *-a* icke längre finnas kvar i literaturen. Besinnar man detta, blir uppkomsten av ytterligare andra fornnord. adverb på *-la* klar.

Så hava fht. och fsax. (till adjektivet fht. *festi* fsax. *fast*) adverbet *fasto* 'fast'. Till adjektivet *fastr* hava därför utan allt tvivel de nordiska språken en gång havt ett motsvarande adverb **fasta*, som under inflytande av isl. *fastliga* fsv. *fastlika* gav isl. *fastla* 'fast'.

På motsvarande sätt böra följande ord uppfattas:

fsax. *fagaro* 'auf schöne weise' (jmf. adjektivet *fagar*), md. adv. *fagere*, fnord. **fagra* (jmf. adjektivet *fagr*), som under påvärkan av isl. *fagrliga*, fsv. *fagherlika* blev till isl. *fagrla* 'skönt'.

fht. *diccho* fsax. *thicco* 'dense' (jmf. adjektivet fht. *dicchi* fsax. *thikki* 'tjock'), fnord. **þikka* : fsv. *þiklika* 'ofta' (till adjektivet *þiokker;* jmf. isl. *þiokkliga* 'ofta') — fsv. *þikla* 'ofta'.

fht. *giwaro* 'auf aufmerksame, sorgfältige weise' (jmf. adjektivet *war* 'aufmerksam, vorsichtig'), fnord. **vara* (jmf. adjektivet *varr* 'försiktig') : isl. *varliga* fsv. *varlika* 'försiktigt' — isl. fsv. *varla* 'knappast'.

fsax. *harmo* 'schmerzlich' (jmf. adjektivet *harm* 'leidig, schmerzlich'), fnord. **harma* (jmf. adjektivet fsv. *harmber* 'harmsen', nyno. *harm* 'sørgmodig, vred') : isl. *hermiliga* 'i eller

med forbitrelse', fsv. *harmelika hærmelika* 'med smärta' — isl. *hermla* 'i eller med forbitrelse'.

fht. *nāho* 'nära' (jmf. även got. *nēhwa* 'nära'), fnord. **nā(hw)a* : isl. *náliga* (fsv. *nælika*) 'nära' — fsv. *nala*, *næla* 'nära'.

mht. adverbet *rīche* 'auf reiche, herrliche, kostbare weise' (jmf. adj. mht. *rīche* fht. *rīhhi*), fnord. **rīka* (jmf. adj. *ríkr*) : isl. *ríkuliga* fsv. *rikelika* — isl. *ríkula* 'präktigt'.

got. *ufarō* 'darüber', fnord. **ofara* : isl. *ofarliga* 'högt uppe' — isl. *ofarla* fsv. *ovarla* 'högt uppe'.

got. *aftarō* 'von hinten', 'nach hinten', fnord. **aftara* : isl. *aptarliga* [1]) — *aptarla* 'bag'.

I överensstämmelse med *ufarō*, *aftarō* har man i gotiskan säkerligen även havt **niþarō*, **framarō*.

got. **niþarō*, fnord. **neðara* : isl. *neþarliga* 'lågt nere' — isl. *neþarla* 'lågt nere', fsv. *niþarla* 'långt ner'.

got. **framarō*, fnord. **framara* : isl. *framarliga* 'meget, vel, i høi grad' fsv. *framarlika* 'i hög grad' — isl. *framarla* 'langt frem(me)', 'meget, vel, i høi grad', fsv. *framarla* fgutn. *frammarla* 'långt fram(me)'.

Vid växlingen *harþliga harþlika* : *harþla*, *gǫrliga gørlika* : *gǫrla* (*gørla*) etc. etc. fattade man, såsom redan nämnt, helt naturligt de kortare formerna på *-la* såsom förkortade parallel-former till de längre på *-liga -lika*, och i analogi med de anförda och likartade växelformer nybildades därför adverb på *-la*, utan att äldre former på *-a* sådana som *harþa* någonsin funnits.

Även adverben fsv. *fulla*, isl. fsv. *illa* bidrogo i någon mån till att adverb på *-la* (oriktigt) uppfattades såsom förkortade ur adverb på *-liga*, *-lika*.

Till adjektivet isl. *fullr* fsv. *fulder* hade man nämligen (jmf. ovan 101) i fsv. adverbet *fulla* 'fullt', dessutom i is-

[1]) IED. upptar "*aptarla* and *aptarliga*, adv. behind, far in the rear, Lex. Poët. (freq.)". Egilsson anför dock citat endast för *aptarliga*.

ländskan *fulliga*, i fornsvenskan *fullelika*. Adjektivet isl. *illr* fsv. *ilder* hade vid sin sida adverbet isl. fsv. *illa* och dessutom isl. *illiliga* fsv. *illelik(a)*. Adverben *fulliga fullelika*, *illiliga illelika* äro bildade med avledningsändelsen *-līk-*; adverben *fulla*, *illa* däremot äro bildade av *fullr*, *illr* på samma sätt, som *harþa* bildats av *harþr*. Men då nu *-a* i *fulla*, *illa* föregicks av ett *l*-ljud, liksom fallet var med *-a* i *harþla*, så kunde det för språkkänslan te sig, som om icke blott *harþliga harþlika* förkortats till *harþla*, utan som om också *fulliga fullelika* förkortats till *fulla*, och som om *illiliga illelika* förkortats till *illa*.

Blott ett par exempel må anföras på adverb på *-la*, hvilka nybildats direkt efter adverb på *-liga -lika*, och ej (så vitt man kan se) utgått från äldre adverb på *-a*. Till *skrautligr* 'praktfull' använder isländskan adverbet *skrautliga*; efter analogien *harþliga* : *harþla* etc. har detta fakultativt förkortats till *skrautla*. Till adjektivet isl. *hvatr* 'rask' finnes intet adverb **hvata*, under det att *hvatligr* jämte sig har adverbet *hvatliga*; detta har fakultativt blivit *hvatla*. Isländskan har jämte *ár* 'tidigt' adverbet *árliga* (men intet **āra*); *árliga* **ārlīka* har blivit isl. fsv. *ārla*.

För övrigt kan vid bildandet af adverb bildningselementet *-la* hava blivit produktivt även genom andra analogier. När man hade adjektivet *harþr* : adverbet *harþla*, adj. *bráþr* : adv. *bráþla* etc. etc., så utbildades för språkmedvetandet den uppfattningen, att man kunde av enstaviga adjektiv bilda adverb genom tilläggande av *-la*. Till *hvatr* kunde därför även på denna väg adverbet *hvatla* nybildas. Till adjektivet **sīþr* 'sen' (motsvarande got. *seiþus*) bildades isl. *síþla* 'sent' etc.

Det fsv. *sirla* 'sent' 'särla' har uppstått ur ett äldre **sīðrla*, som avletts av komparativen *sīðr* 'senare' (fsv. *siþer*; Kock i Antiqvarisk tidskrift XVI nr 3 s. 9 ff.). Det är ovisst, om detta **sīðrla* bildats genom analogisk förkortning

av ett **sīðrlīka*; det kan nämligen även hava på analogisk väg bildats omedelbart av komparativen *sīðr*. Då man hade komparativen isl. *framarr* 'längre fram' : isl. fsv. *framarla* 'långt fram(me)', komparativen isl. *ofarr* 'högre upp(e)' : isl. *ofarla* fsv. *ovarla* 'högt uppe' med flera dylika, och dessutom komparativen isl. *síþarr* 'senare' : *síþarla* 'sent', så kunde man till komparativen *sīðr* 'senare' nybilda adverbet **sīðrla sirla* 'sent'.

Ombildningen av adverb av typen *harþa* etc. till *harþla* etc. under inflytande från *harþlika* etc. har en god parallel i ombildningen av den medelnedertyska avledningsändelsen *-(e)nisse* i östnordiska språk. Denna ändelse har nämligen i de östnord. språken antagit formen *-ilse -else*, så att mnt. *schickenisse* motsvaras av fsv. *skikkilse*, mnt. *bedrovenisse* av fsv. *bedrøvilse* etc. etc., och sedan har ändelsen *-ilse* blivit produktiv i Norden. Ombildningen har försiggått genom inflytande från etymologiskt samhöriga nordiska adjektiv på *-eliker*. När man t. ex. hade mnt. *schickenisse* : fsv. *skikkeliker*, mnt. *bedrovenisse* : fsv. *bedrøveliker* etc. etc., så ombildades under påvärkan av dessa adjektiver på *-liker schickenisse *skikkense* till *skikkilse -else, bedrovenisse *bedrøvense* till *bedrøvilse -else* etc.; se Kock i 'Från Filologiska föreningen i Lund' II (1902) nr. 3 s. 1 ff. Till denna min åsikt har numera M. Kristensen (som tidigare i Forhandlinger paa det fjerde nordiske filologmøde s. 253 ff. uttalat en annan uppfattning) anslutit sig i IF. Anzeiger XV, 272.

Då adverben på *-la* (*harþla* etc.) hava detta upphov, och icke uppstått ur ett äldre **-leha* < **-liha*, samhörigt med det grekiska *-λικος*, så har man tydligen alldeles ingen anledning att etymologiskt förbinda adverbial-ändelsen *-liga* i isl. *harþliga* etc. eller adjektiv-ändelsen *-ligr* i isl. *dagligr* etc. med detta grekiska *-λικος*. Fastmer är *-liga* i isl. *harþliga* etc. identiskt med *-lika* i fsv. *harþlika* etc. och *-ligr* i isl. *dagligr* etc. identiskt med *-liker* i fsv. *daghliker* etc. Det

tidiga utbytet av *k* mot *g* i isländskan i adjektiv sådana som **daglīkr* > *dagligr* etc. beror på invärkan från adjektiv med avledningsändelsen *-īgr* yngre *-igr* såsom *māttīgr*, *blōþīgr*, *nauþīgr* etc. Att *i*-ljudet i denna ändelse fordom varit långt, framgår dels av det långa *i* i got. *mahteigs*, *ansteigs* etc., dels därav, att ultimas *i*-ljud i dessa och dylika ord ej värkat omljud (Kock i Sv. landsm. XII nr 7 s. 27 noten 2). Vid ombildningen **daglīkr* till *daglīgr* etc. har den omständigheten, att neutrum ändades på *-īkt* både i *daglīkt* etc. och i *māttīkt* etc. bidragit. Sedan adjektiven *dagligr*, *harþligr* etc. på detta sätt fått ändelsen *-ligr*, ombildades, genom påvärkan av adjektiven, även adverben *harþlīka* etc. till *harþlīga harþliga* etc.

Under det att den ä. fsv. har *daghliker* etc., använder den y. fsv. *daghligher* nsv. *daglig* etc. Denna utveckling är ljudlagsenlig och beror på att *k*-ljudet stod i infortis-stavelse; jmf. Kock Fsv. ljudl. I, 35 ff.

I detta sammanhang skall jag yttra något även om komparativ- och superlativ-formerna av adjektiv på *-ligr* och motsvarande adverb på *-liga*.

Cederschiöld har i Arkiv nf. V, 95 ff. visat, att de kompareras med respektive *-ar-*, *-ast-* och *-ar(r)*, *-ast*, men att synkope av komparations-vokalen inträder, "då flexionsändelsen börjar med vokal", t. ex. (av *vǽnligr*) komparat. *vǽnligri*, superl. *vǽnligastr* men i böjda former *vǽnligstan* etc. — (av adverbet *vǽnliga*) komparat. *vǽnligar(r)*, superl. *vǽnligast*. I Aisl. gramm.[3] § 418 yttrar Noreen med anledning härav, att "auffallender weise [1]) die superl. auf *-legastr* (aber nicht die sonstigen auf *-astr*) z. b. *veglegastr* (pl. *veglegster*)" böjas såsom *gamall*, d. v. s. med synkopering av ändelse-vokalen. I § 429 anm. 3 är han tveksam om huruvida Cederschiöld

[1]) Spärrat av mig.

har rätt i att vokalsynkope inträtt i komparativer sådana som *vánligri*, eller huruvida komparationen *vánligri* : superlativus *vánligastr* bör fattas på så sätt, att redan sedan gammalt komparativen användt *-ri* (< *-iʀa*), superlativen däremot *-ast-*.

Enligt min uppfattning har i dessa ord komparativus ursprungligen bildats med *-ari* (de komparativa adverben med *-ar(r)*) och superlativus med *-ast-*, och ordens akcentuering förklarar de växlande formerna. (Jmf. Kock Svensk akcent II, s. 176, Alt- u. nschw. acc. § 152, § 366).

Komparativen *vǣ'nlī'kari* och de böjda superlativ-formerna sådana som acc. sg. *vǣ'nlī'kastán*, nom. pl. m. *vǣ'nlī'kastir* etc. hade fortis på första, semifortis på andra, levissimus på tredje och levior på fjärde stavelsen; denna akcentuering användes i former, som efter komparations-ändelserna *-ar-*, *-ast-* hade ytterligare en stavelse. Härmed är att jämföra att alltjämt i nysvenskan ord sådana som *ínnerlī'gare* kunna uttalas med (fortis på första), semifortis på tredje, levissimus på fjärde och levior på femte stavelsen. Den adverbiala komparativen *vǣ'nlī'kar(r)*, och superlativformer sådana som *vǣ'nlī'kastr*, *vǣ'nlī'kast* etc. (allså former, hvilka efter komparations-ändelserna *-ar-*, *-ast-* icke hade någon stavelse) akcentuerades med fortis på första, semifortis på andra och levissimus på tredje stavelsen. Nu har tydligen följande synkoperingsregel tillämpats: i komparations-ändelserna *-ar-*, *-ast-* har *a* synkoperats mellan en semifortis- och en levior-stavelse; däremot har i dessa ändelser ingen synkope inträtt i ultima efter en semifortis-stavelse. Denna synkoperings-regel är lätt begriplig. Det är nämligen naturligt, att en stavelses vokal lättare förloras, när båda de omgivande stavelserna hava starkare akcent, än när stavelsen föregås av en starkare akcentuerad stavelse, men efterföljes av en paus. Enligt denna regel blevo *vǣ'nlī'kari*, *vǣ'nlī'kastán* etc. till *vǣnlīkri* (*vǣnligri*), *vǣnlīkstan* (*vǣnligstan*) etc., under det att *vǣ'nlī'kar(r)*,

vǣ'nlī'kast etc. icke synkoperades (*vǣnligar(r)*, *vǣnligast* etc.). Det är däremot naturligt, att trestaviga komparativer och superlativer sådana som *hvassari*, ack. sg. *hvassastan* etc. icke synkoperades. Dylika trestaviga simplicia hade nämligen i fornspråket fortis på första, levis på andra och levissimus på tredje stavelsen (Kock Alt- u. nschw. acc. s. 83 ff.). Men eftersom penultima hade levis (och ej levissimus, såsom fallet var med penultima i *vǣ'nlī'kari*, *vǣ'nlī'kastan*), kunde dess vokal naturligtvis icke synkoperas.

Av ovanstående anmärkningar torde även hava framgått, att en liten modifiering bör göras i den faktiska, av Cederschiöld givna formuleringen av regeln. Denna bör lyda: Adjektiv och adverb, avledda med *-līk-* (*-lig-*), bilda komparativus och superlativus med *-ar-*, *-ast-*, men komparationsändelsernas vokal synkoperas, när de efterföljas av ytterligare en stavelse.

Exkurs om adjektiv på *-uligr*.

Med anledning av det ovan s. 103 anförda isl. *ríkuliga* (*ríkula*) 'präktigt' må några ord nämnas om isländska adjektiv (och adverb) på *-uligr* (*-uliga*).

I Oxford-ordboken s. XXXIII anmärker Vigfússon, att isländskan använder adjektiv på *-ligr* "with a binding vowel *i* or *u*, most of which seem to be formed from verbs", och han anför såsom exempel *virþuligr* 'worthy' (*virþa*), *ríkuligr* 'rich, opulent' och andra. Vidare anmärker han om dylika adjektiv på *-uligr*: "often in modern usage spelt with *ug*, *virðugligr*, *ríkugligr* etc."

Det synes alltså vara Vigfússons åsikt, att formen på *-uligr* i dylika ord är det ursprungligare, och formen på *-ugligr* mindre ursprunglig. Dessutom anser han flertalet adjektiv på *-uligr* vara bildade av verb.

Den i isländskan ganska vanliga "bindevokalen" *u* i adjektiv på *-uligr* har utan tvivel mera än ett upphov, och sedan den på olika vägar kommit till användning i åtskilliga adjektiv på *-uligr*, har den senare på analogisk väg antagits av adjektiv på *-ligr*, i hvilka den ursprungligen icke hörde hemma.

Här skall jag framhålla egentligen blott *en* källa för "bindevokalen" *u*.

Adjektiver på *-ugligr* finnas icke uteslutande i relativt sen tid, även om skrivningen *-ugligr* i vissa ord förekommer blott i senare skrifter eller är brukligare under senare perioder än under äldre perioder.

Så användes *gǫfoglegr* 'ansenlig' redan i Stockholmska Hom.-boken och i hs. 645 (substantivet *gǫfogleikr* 'anseende' i Stockh. Hom.-boken). Då man jämte *gǫfugligr* 'ansenlig' har *gǫfugr* med samma betydelse, så måste tydligen *gǫfugligr* vara bildat av *gǫfugr*, liksom *heilagligr* 'af helligt udseende, hellig beskaffenhed' är bildat av *heilagr* 'helig', eller *hreinligr*, *góþligr* etc. äro bildade av *hreinn*, *góþr* etc.

Jag fattar även t. ex. följande adjektiv resp. adverb på *-u(g)ligr*, *-u(g)liga* såsom ursprungligen bildade av adjektiv på *-ugr*:

nauþugligr, nauþuligr 'haard, vanskelig, stræng', adverb *nauþugliga*, *nauþuliga* 'saaledes, paa saadan maade, at der er nød tilstede'. Jmf. *nauþugr* 'nødtvungen', 'nødig'.

iþugliga, *iþuliga* adv. 'ideligen', *iþuligr* adj. 'idelig'. Jmf. fsv. *īþogher* 'idog'.

máttuligr 'mäktig'. Jmf. *máttugr* 'mäktig'.

hǫrmuligr 'sørgelig'. Jmf. *hǫrmugr* 'bedrøvet, sørgelig'.

ráþuligr 'tilraadelig' (även *ráþligr*). Jmf. *ráþugr* 'klog, kløgtig, forstandig'.

skylduligr 'tilbørlig, fornøden'. Jmf. *skyldugr* 'skyldig' (och även *skyldugleikr* = *skyldleiki* = *skyldleikr* 'släktskap').

kostuligr 'dyrbar'. Jmf. fsv. *kostogher* 'slösaktig, kostlig, utmärkt, god'.

skǫruligr 'brave, frank, bold, manly' (adv. *skǫru*[*g*]*liga*). Då isländskan använder *skǫrugsamr* med samma betydelse och dessutom *skǫrug-lyndi* n. 'a noble caracter', *skǫruglyndr* adj. 'noble, authoritative, frank-minded', så är det otvivelaktigt, att språket en gång även havt ett adjektivum **skǫrugr*.

(*virþuligr* 'ansenlig'. Jmf. delvis fsv. *værþogher* 'värdig'. Enligt Vigfússon finnes i nyare tid även *virþugligr*. Dock är det ovisst, om språket tidigare havt ett adjektiv **virþugr*.)

Som bekant har *g* (dvs. ʒ) i de fornnord. språken ljudlagsenligt förlorats i åtskilliga ställningar. Jag erinrar här blott om att *g* mellan *u* och *ð* förlorats i relativt oakcentuerad (semifortis-)stavelse, t. ex. *munúþ* 'lyst, begjæring' (jämte *munugþ*, *munhugþ*), *varúþ* 'agtsomhed' (jämte *varygþ*, *varhygþ*) (Bugge i Beitr. XIII, 508).

I god överensstämmelse härmed antar jag, att *g* (ʒ) i relativt oakcentuerad stavelse ljudlagsenligt förlorats mellan *u* och *l*. Till följe av denna ljudlag blev *nauþugligr* till *nauþuligr*, **máttugligr* till *máttuligr* etc. Liksom man av *skyldugr* har bildat substantivet *skyldugleikr*, så har man av det en gång använda adjektivet **skǫrugr* bildat **skǫrugleikr*, som ljudlagsenligt blev *skǫruleikr* 'nobleness, manliness'. När man jämte *nauþuligr* även har *nauþugligr* etc., så beror detta naturligtvis på inflytande från *nauþug*, *nauþugum*, *nauþugan* etc., och när *gǫfugligr* är den enda bruk-liga formen och intet **gǫfuligr* finnes vid dess sida (se dock om *gafurlegr* nedan s. 112), så har inflytande från *gǫfug*, *gǫfugum*, *gǫfugan* etc. gjort sig gällande. På enahanda sätt kvarstår *g* i t. ex. substantivet *skyldugleikr* genom inflytande från adjektivet *skyldugr*.

När, såsom Vigfússon framhåller, vissa ord i det äldre språket hade former på *-uligr*, men i det yngre på *-ugligr*

(t. ex. *virþuligr*, yngre *virþugligr*), så är detta att delvis jämföra med ljudförhållandena i komposita på *-ūþ* : *-(h)ugþ* (*munūþ* : *munugþ*, *munhugþ* etc.): formerna på *ūþ* tillhöra mera de äldre än de yngre handskrifterna, hvilka senare gärna hava former på *-(h)ugþ* (Bugge a. st.)

Sedan man på detta sätt fått åtskilliga ord på *-uligr*, blev denna bildningstyp *-uligr* "produktiv". När man t. ex. jämte *skyldr* 'skyldig', hade *skylduligr* 'tilbørlig, fornøden', så bildade man till *ríkr* 'rig, anselig' det avledda *ríkuligr* 'anselig'. Detta *ríkuligr* uppträder senare i det yngre språket under formen *ríkugligr*. Då något **ríkugr* icke finnes, kan det ej hava fått *g* från något dylikt ord, utan när *nauþugligr* fanns jämte *nauþuligr* etc., så har *g* från dylika dubbelformer (*nauþuligr* : *nauþugligr* etc.) inträtt i *ríkugligr*.

Emellertid kan typen *-uligr* hava uppstått även på följande sätt. Av *heimoll* 'som det tilkommer en at have, besidde, bruge som sig tilhørende' har avletts *heimolliga* 'særskilt'. Men då i isländskan liksom i fornsvenskan en lång konsonant förkortas mellan en vokal med levissimus och en vokal med semifortis, så blev *heimolliga* till *heimoliga*; jmf. *diofol(l)egr*, *postol(l)egr* (Kock i Ark. nf. XV, 97). Då likväl isländskan använder *heimugliga* Fld. II jämte *heimo(l)liga* och dessutom *heimugligr* = *heimiligr* 'staaende i et nøiere forhold til... en, ret som hørende til hans husfolk', Fm. XI och även *heimugleikr* = *heimoleikr* 'nøiere forbindelse, intimt forhold' Bp. I, så är den möjligheten kanske icke utesluten, att man en gång havt ett adjektiv **heimugr*, *-ogr*. I så fall kunna *heimuligr* 'hjemlet', *heimoliga* hava sin upprinnelse även från ett dylikt adjektiv. I motsatt fall kan *g* i *heimugliga* etc. förklaras liksom i *ríkugliga*.

Jag skall icke inlåta mig på att undersöka, på hvilka andra vägar typen *-uligr* kan hava uppstått. Här anmärker jag blott att liksom *-ugligr* blivit till *-uligr*, även i vissa ord adjektiv-ändelsen *-iligr* torde hava uppstått ur *-igligr*.

Det förtjenar i detta sammanhang även framhållas, att isländska ord på *-ligr* och fsv. ord på *-likr* också annars varit utsatta för analogisk ombildning. I Fsv. ljudl. I, 49 har jag framhållit, att *r* inträngt i sådana fsv. ord som *osighi(r)liker*, *fulle(r)lika* etc. från ord av typen *riddirliker*, *fadhirliker* (*fadhurliker*) etc. Förhållandet har varit ett liknande i isländskan. Här användas t. ex. *iþurligr* jämte *iþuligr* 'idelig', *náþurligr* 'naadig' jämte *náþuligr* 'fredelig'. De hava tydligen fått *r* från ord av typen *bróþurligr*, *fǫþurligr*, *móþurligr* etc. I st. f. *gafuglegr* (*gǫfugligr*) förekommer i Olof heliges mindre saga s. 85 *gafurlegr*. Dess *r*-ljud i andra stavelsen är att förklara i harmoni härmed. Formen har väl närmast uppstått ur ett **gafulegr* < *gafuglegr* [1]).

II. Fornnordiska komposita på *-nautr*, *-nøter*.

I isländskan användas åtskilliga komposita sådana som *kaupunautr* 'person, med hvilken man handlar', *fǫrunautr* 'reskamrat' etc. Även i fornsvenskan anträffas ett eller annat dylikt ord, t. ex. det till isl. *fǫrunautr* svarande *farunøter* (också *farunøte* 'ressällskap'). *Kaupunautr* hör uppenbarligen tillsamman med substantivet *kaup* 'köp', och *fǫrunautr* med substantivet *fǫr* 'resa'. Det är emellertid i hög grad anmärkningsvärt, att dessa komposita bildats på annat sätt än språkets vanliga sammansättningar såsom *kaupferþ* 'reise som foretages i handelsforretninger', *kaupfriþr* 'fred, hvorunder man uhindret kan drive handel' eller *kaupabalkr* 'del af loven, hvor der tales om køb og salg', *kaupabati* 'fortjeneste, som vindes i handel ved salg af købte varer'.

[1]) Sedan ovanstående skrivits, har jag beaktat, att Falk i Ark. III, 340 yttrar: "Ligeledes inskydes et *r* efter *u* istedenfor et bortfaldt *g*, saaledes i *iður-ligr* = *iðu-ligr*, *iðug-ligr* (cf. osax. *idug-lōnōn*), *náður-ligr* = *náðu-ligr*, *náðug-ligr*, *krǫpturligr* af *krǫptugr*, *ógurligr* af **ógugr* etc."

Under det att t. ex. *kaupferþ* är ett egentligt kompositum, hvars första kompositionsled utgör ordets stam **kaupa-* med förlorad stamvokal, och under det att *kaupabalkr* är en juxtaposition, som i relativt sen tid uppstått genom hopväxande av gen. pl. *kaupa* med *balkr*, så ser det ut, som om *kaupunautr* hade en 'bindevokal' *u*.

En hel mängd förslag hava under årens lopp blivit framställda till förklaring av detta *u* i *kaupunautr* och andra ord på *-unautr*, utan att, så vitt jag ser, frågan hittills blivit löst.

Senast har den behandlats av Bugge i en artikel "Oldnorske sammensætninger paa *nautr*", införd i "Sproglig-historiske studier tilegnede professor C. R. Unger" (1896, s. 12—29). Bugge underkastar här spörsmålet en noggrann undersökning. Han meddelar ett rikt faktiskt material till frågans belysning — ett material, som jag kunnat använda för denna min uppsats. Bugge visar, att komposita av typen *kaupunautr* användas redan i de allra älsta isländska och fornnorska handskrifterna och därför icke — i alla händelser icke väsentligen — kunna bero på i senare tid försiggången analogisk ombildning. Bugge redogör vidare för de olika förslag, som förut blivit framställda till kompositionstypens förklaring, och han förkastar dem alla; dock finner han Falk i Ark. III 187 f. hava delvis varit inne på riktigt spår.

I denna sin kritik synes mig Bugge obetingat hava rätt [1]), och jag skall därför icke inlåta mig på de äldre tolkningsförslagen. Blott om Bugges (och Falks) uppfattning av *u* i *kaupunautr* etc. skall jag här yttra mig.

Bugge och Falk mena, att *u* i *kaupunautr* etc. skulle hava uppstått ur det *-ga-*, med hvilket *nautr* 'kamrat' ursprungligen varit sammansatt (**ga-nautaz*). Bugge förkastar med skäl Falks antagande, att (efter förlusten av *a* i *ga-*)

---

[1]) Beträffande ett av Rask år 1811 i förbigående fällt yttrande om *fǫruneyti* se nedan s. 118 noten 2.

g-ljudet skulle hava utvecklats till *w* och senare till *u* (alltså t. ex. **mat-g-nautr* > **mat-w-nautr* > *mǫtunautr*), och han yttrar: ”at *g* i *ga-* skulde i oldnordisk kunne blive til *w* og derefter, mellem konsonanter, til *u*, holder jeg for ubevist og ubevisligt”.

Själv tänker Bugge sig saken på följande sätt.

Ett ord sådant som *fǫrunautr* har enligt honom uppstått ur ett urgermanskt **faraganautaz*, och han fortsätter: ”Nu er det at mærke, at vokalen i prefixet *ga-* ofte i oldhøityske haandskrifter bliver assimileret med den følgende stavelses vokal, saa at der f. ex. skrives *gogozzen*, *gosofôt*, *gohôrta* (Tatian), *kurûni*, *gurûmte*. Vi tør formode, at det tilsvarende fandt sted i nordisk paa den tid, da omlyd først indtraadte. Saaledes kunde **faraganautaʀ* blive til **faragonautaʀ* eller *-noutaʀ*, **farogonautaʀ*. Da tredje stavelse i denne form var svagere betonet end anden, opstod heraf, tænker jeg mig, **fǫrognautr*, jfr. *gnógr*, *glíkr*” (s. 27).

Så vitt jag erinrar mig, har denna Bugges teori icke vunnit anhängare.

Icke häller jag kan ansluta mig till den. Bugge anför nämligen inga paralleler från nordiska språk till den av honom antagna ljudutvecklingen **faraganautaʀ* > **faragonautaʀ* eller *-noutaʀ* > **farogonautaʀ*, och, så vitt jag vet, saknar den motstycke i de fornnordiska språken. Under den långt till baka liggande förhistoriska period, då enligt Bugge den förutsatta formen **faraganautaʀ* skulle hava använts, har utan tvivel diftongen i **ganautaʀ* varit *au*, och man kan ej antaga, att redan under denna avlägsna tid diftongen *au* (genom ett slags *u*-omljud) övergått till *ǫu*. Denna åsikt synes Bugge själv åtminstone väsentligen dela, när han yttrar, att **faraganautaʀ* kunde bliva till **faragonautaʀ* eller *-noutaʀ*, **farogonautaʀ*. Men om **ganautaʀ* uttalades med diftongen *au* i penultima, så förstår man ej, huru denna diftong kunde genom något slags assimilation förändra den föregående sta-

velsen *ga-* till *go-*; den assimilerande stavelsen hade ju icke själv något *o*-ljud, utan diftongen *au*. Något helt annat är det tydligen, då i fornhögtyskan *gagozzen* blir till *gogozzen*; här har penultimas *o*-ljud med sig assimilerat antepenultimas *a*-ljud.

I *fǫrunautr* utgöres första kompositionsleden av en *ō*-stam. Ännu större svårigheter möter Bugges teori vid dess tillämpande på ord, hvilkas första sammansättningsled är en *i*-stam, t. ex. *búþunautr* 'person, som uppehåller sig i samma bod som en annan' (av *búþ* 'bod'), *mǫtunautr* 'person, som har gemensamt kosthåll med en annan' (av *matr* 'mat'), *skuldunautr* 'en af to, som staar i saadant forhold til hinanden, at den ene har noget tilgode hos den anden' (av *skuld* f.). Till förklaring av dylika former yttrar Bugge s. 28: "Ved *búðonautr*, *mǫtonautr*, *skuldonautr* forudsætter jeg, at de samgermanske former **būþiganautaz*, **matiganautaz*, **skuldiganautaz* forud var blevne 1) til **búðegonautaʀ*, **mategonautaʀ*, **skuldegonautaʀ;* 2) til **búðogonautaʀ*, **matogonautaʀ*, **skuldogonautaʀ;* 3) til **búðognautʀ*, **mǫtognautʀ*, **skuldognautʀ*. Den her indtraadte labiale affection har sit sidestykke i flere adjectiver paa *-ogr*, *-ugr*, f. ex. oldn. *gǫfogr* = got. *gabeigs*, *gabigs*, oldn. *hǫfogr* = ags. *hefig*. Jeg formoder, at *o* ved disse adjectiver først indtraadte, hvor der var *u* (*o*) i endelsen..."

Men det kan säkerligen icke å daga läggas, att i fornnordiska språk ett äldre **ʒaƀiʒaʀ* etc. ombildats till **ʒaƀuʒaʀ* (*gǫfugr*) etc. på det sätt, som Bugge har förmodat. Om adjektiv-ändelsen *-ugr* (ävensom om ändelserna *-igr*, *-agr*) i fornnord. språk se Kauffmann i Beiträge XII, 201 ff., Kluge: Nominale Stammbildungslehre² s. 97 ff.

Av ovanstående anmärkningar torde hava framgått, att mycket stora svårigheter möta vid den av Bugge framställda förklaringen av komposita sådana som *fǫrunautr*, *kaupunautr*.

Jag förklarar dylika komposita på följande sätt.

Enligt min uppfattning hava de visserligen till väsentlig del uppstått under en språkperiod, som ligger något före den i egentlig mening historiska tiden, men jag ser i dem icke några urgermanska eller ens samgermanska bildningar. De flästa av dem utgöra nämligen en art juxtapositioner, och sedan har efter dem såsom mönster en eller annan nybildning gjorts.

Inledningsvis erinrar jag om följande.

De fornnord. språken äro mycket rika på juxtapositioner av olika slag. Särskilt vanliga äro juxtapositioner, hvilkas första led utgöres av en genitiv. Jag påminner blott om sådana ytterst vanliga bildningar som isl. *barnsaldr* 'barndom' (av *barns aldr*), *barnabǫrn* 'barnbarn' (av *barna bǫrn*), *skikkiuskaut* 'kapp-flik' (av *skikkiu skaut*), *eyiarskeggi* 'öbo' (av *eyiar skeggi*), *eyrnamark* 'mærke der sættes paa tamt dyrs øre' (av *eyrna mark*) etc. etc.

Juxtapositioner, hvilkas första led utgöres av en dativ, intressera oss mera i detta sammanhang. Sådana äro t. ex.

isl. *hugumstórr* 'von grossem mute, beherzt, tapfer'. Ordet finnes i den äldre Eddan, t. ex. *Hamþér inn hugumstóri* Ghv., Hm.; *Helga inn hugumstóra* HH. II, och det utgör en sammanställning av *hugum*, dat. pl. av *hugr* 'håg', och *stórr*.

isl. *heiþumhár* 'ophøiet ved (med hensyn til) ærefulde egenskaber eller værdigheder, høit hædret, ærerig'. Ordet är sammanställt av *heiþum*, dat. pl. av *heiþr* m. (med gen. *heiþar*) 'ära' och *hár* 'hög' (Bugge: Den ældste skaldedigtning s. 138). Det finnes redan i Ynglingatal.

fno. *heyrumkunnr* 'bekjendt gennem omtale' (Hertzbergs lag-glossar). Enligt Falk Ark. IV, 365 är *heyrum*, hvilket även förekommer i uttrycket *réttr at heyrum*, dat. pl. till ett nord. substantiv, som motsvarar det mht. *hôre* (starkt fem.) 'das hören'.

isl. *eggiumskarpi* m. betyder egentligen 'den i (i anseende till) eggarna skarpe' och användes substantiverat om svärd. Egilsson översätter det 'gladius (qs. acutis aciebus)'; jmf. ock Bugge: Den ældste skaldedigtning s. 138.

isl. *hvílíkr* 'hurudan' och *þvílíkr* 'sådan' utgöra juxtapositioner av dativerna *hví* och *því* samt adjektivet *líkr* 'lik'.

Mera ovisst är det, om fsv. *hwemleþer*, isl. *hvimleiþr* 'odiosus' utgör en sammanställning av dat. *hveim* och adj. *leiþr* (egentligen 'cuique homini ingratus'), såsom väl först Egilsson förmodat.

Vidare erinrar jag om att i de fornnord. språken, och redan i deras älsta urkunder, dativen användes för att uttrycka det 'i anseende hvartill något utsäges om en person eller sak'. Så finner man redan i den äldre Eddan t. ex. *þionar eþlvm goðir* 'slavar ädla (i anseende) till börden' Sig. III, 70 — *áttom góþa* 'goda (i anseende) till sin ätt' Sig. III, 18 — *maþr ... itr aliti* 'en man härlig till utseendet' Grp. 7 — *mær fogr aliti* 'en mö fager till utseendet' Grp. 28. Alldeles särskilt intresserar det oss här, att de genom juxtaposition hopvuxna *hugumstórr* 'stor i anseende till hågen, hugstor', *heiþumhár* 'ophøiet ved (med hensyn til) ærefulde egenskaber eller værdigheder', *eggiumskarpi* 'den i anseende till eggarna skarpe', d. ä. 'svärdet' till första juxtapositionsled, hava just dylika dativer. Jmf. Wisén: Om ordfogningen i den äldre Eddan s. 42, Bugge: a. st.

Från Lunds Ordföjningslære § 50 må ytterligare ett par exempel på dativer, uttryckande 'i anseende till', anföras: *hann var ǫllum riddaraskap ok kurteisi umfram of aþra menn* (Fornm. X) — *lítill sýnum, en mikill ráþum* (ib.).

I fornsvenskan användes såsom bekant dativen på likartat sätt, t. ex. *at han ær þem sua niþium nær ok knæm kunnugher* 'att han är dem så i släktskap nära och i släktled besläktad' ÖGL.; se Schwartz: Om oblika kasus och prepositioner i fornsvenskan s. 84.

Ytterligare erinrar jag om uppkomsten av bestämda formens dat. pluralis i isländskan (och fornvästgötskan), alltså om former sådana som *bóndunum* (av *bóndi*). Det äldre **bondum-inum* blev *bondumnum*, som genom assimilation av *mn* till *nn* i relativt oakcentuerad stavelse övergick till **bondunnum*, senare *bondunum*. Detta (eller ungefär detta) är den sedan gammalt antagna utvecklingen, och den har av mig särskilt motiverats i Ark. nf. IX, 185 ff. (jmf. ock redan TfF. NR. VIII, 301) [1]).

Det synes mig vara i synnerligen god harmoni med ovan omtalade förhållanden, när jag antager, att t. ex. *kaupunautr* uppstått ur ett äldre **kaupum nautr* i uttryck sådana som *hann es kaupum nautr minn* 'han är min kamrat beträffande köp; han är min handelskamrat' eller *vér erum kaupum nautar* 'vi äro kamrater beträffande köp; vi äro handelskamrater' [2]).

---

[1]) I Aisl. gr.[3] § 268 anm. 2, § 462, 2 (jmf. ock § 257 anm. 5) framställer Noreen, anslutande sig till en av Lidén i BB. XXI, 107 ff. uttalad mening, med tvekan den åsikten, att *bóndunum* skulle hava uppstått ur **bōndumum*, detta ur **bōndummum*, som i sin ordning uppstått ur *bóndumnum* < **bōnduminum*. Jag kan ej ansluta mig till denna uppfattning. Dels är förklaringen allt för komplicerad, dels strider den, såsom jag a. st. s. 187 framhållit, mot utvecklingen av isl. kompositum *vēlfimni* 'konstfärdighet'. Genom assimilation av *mn* till *nn* i den relativt oakcentuerade senare kompositionsleden blev nämligen *vélfimni* med fortis på första stavelsen till *vélfinni*. När *vēlfimni* fakultativt kvarstår, beror det antingen på akcentueringen *vēlfi'mni* med fortis på andra stavelsen eller på inflytande från adjektivet *fimr* 'rask', av hvilket även det nära besläktade *vélfimi* 'konstfärdighet' bildats. Noreen nödgas att etymologiskt skilja de synonyma orden *vélfinni* (*vélfimni*) och *vélfimi*. Den av mig hyllade åsikten om dat. pl. *bóndunum* bestyrkes mycket kraftigt även av den här nedan givna förklaringen av ord av typen *kaupunautr*.

[2]) I 'Vejledning til det islandske eller gamle nordiske sprog' (1811) s. 179 ff. yttrar Rask: "I andre endelser end nom. (med bortkastet kjønsmærke) og gen. bruges ikke at sætte de første dele af et sammensat ord, med mindre man vilde regne det for at komme af hensynsendelsen i flert. paa *um*, naar den første del ofte endes paa *u*, saasom: *mánudagr* (og *mánadagr*) mandag, *føruneyti* rejseselskab; man siger ogsaa heller *mátulegr* end *mátalegr*, o. fl." Bugge anser i festskriften till Unger s. 21, att denna Rasks antydning "har med rette ingen anklang fundet". Huru Rask egentligen tänkt

Liksom i juxtapositionerna *hugumstórr*, *heiþumhár*, *heyrumkunnr*, *eggiumskarpi* och liksom i de ovan anförda uttrycken *eplum góþir*, *áttum góþa* etc. står i *kaupum nautr* (*kaupum nautar*) dativen med betydelsen 'i anseende till' före det ord, till hvilket den hör. Det utgör icke någon väsentlig skillnad mellan uttrycken, att senare leden i *hugumstórr*, *heiþumhár*, *heyrumkunnr*, *eggiumskarpi* är eller ursprungligen varit ett adjektiv. *Eggiumskarpi* 'den beträffande eggarna skarpe' brukas ju för övrigt substantiverat om 'svärd'. Huru nära *nautr* 'kamrat' till sin betydelse står adjektiven, framgår därav, att Benecke-Müller-Zarnckes Mittelhochd. Wörterb. upptar *genôz* 'geselle' såsom adjektiv i uttryck sådana som *sô bin ich fürsten wol genôz und ouch in frou Sælden schôz* etc. (II, 1 s. 396; jmf. ock Deutsches Wb. under *genosse* sp. 3474). Även det lat. *socius* användes som bekant både såsom adjektiv och såsom substantiv.

Liksom *mn* övergick till *nn* i relativt oakcentuerad stavelse i dat. pl. *bóndumnum* > **bóndunnum bóndunum*, så var förhållandet detsamma i **kaupumnautr* > **kaupunnautr* med fortis på första, levissimus på andra och semifortis på tredje stavelsen. Till följe av denna akcentuering förkortades därefter *nn* i **kaupunnautr* > *kaupunautr*, liksom under likartade förhållanden *ll* förkortades i **heimullīka* > fsv. *hemulīka*, isl. *heimo(l)liga* (Kock i Ark. nf. XV, 96, ovan s. 111); jmf. ock **bōndunnum* > *bóndunum*.

På motsvarande sätt hava följande sammansättningar (sammanställningar) på *-unautr* uppstått:

ráþunautr 'person som är med i rådslag' < **ráþum nautr* 'kamrat beträffande rådslag'. Jmf. att *ráþ* brukas i pluralis i sådana (från Fritzners ordbok[2] hämtade) uttryck som *legg til þau ráþ*, *er þu kannt bezt til at ormrinn kann verþa*

---

sig saken, framgår ej av hans yttrande. *Mánudagr* har, såsom även Bugge a. st. noten nämner, erhållit *u* från *sunnudagr*.

unninn (Flat. II); *ek skal ráþin til leggia, segir Valgarþr* (Ni.); *leita ráþa* (SnE.); *bóndr báru ráþ sín saman* (OH.).

fǫrunautr 'reskamrat' < **fǫrum nautr* 'kamrat på (i anseende till) resor'. Jmf. t. ex. *vera í fǫrum* 'være ude paa reiser, især til søs'; *brátt átti Biorn skip i fǫrum* 'snart havde B. bragt det saa vidt, at han havde fartøi, som var ude paa reiser' (Flat. I). Emellertid kan *fǫrunautr* hava uppstått även av **fǫru nautr* · 'kamrat på (i anseende till) en resa', således av dat. singularis *fǫru*, efterföljt av *nautr*.

málunautr 'person som ständigt samtalar med en annan'. Då ordet har denna betydelse ('som ständigt samtalar med en annan'), så är det naturligt, att det uppstått ur **málum nautr* med dat. pluralis *málum*. Jmf. ock dat. pl. i uttrycket *þrýstir hón biskupi meþ klóksamligum greinum ok miúkum málum, at*... (Æf.)

lǫgunautr översättes av Bugge s. 15 'person som hører til samme *lǫg* som en anden (saa at *lǫg* dels er at forstaa som *þinglǫg*, dels som *kirðlǫg*)'. Då som bekant pluralen *lǫg* brukas i betydelsen 'lag, samfund, corporation', så har *lǫgunautr* uppstått ur äldre **lǫgum nautr*. Jmf. ock sådana uttryck som *þeir* (näml. *þrǽlar*) *eru ekki í lǫgum* (OH.), där *lǫgum* av Fritzner[2] mom. 4 översättes 'lag, samfund'.

mǫtunautr 'person som har samma kosthåll som en annan'. Ordet har använts även i Sverge: **ifta krimulf matu no[ut sin]** (inskrift från 1000-talet i Sigtuna, Stephens Runic Mon. III 333, Bugge s. 16). Fsv. har dessutom *matunøte* n. 'kamratskap vid maten'. Då pl. *matir* har betydelsen 'stores of food, provisions', så kan *mǫtunautr* hava uppstått ur **mǫtum* (*matum*) *nautr* 'kamrat i anseende till matförrådet'. Men då fsvenskan såsom simplex använder *mata* 'mat' (redan i VGL II och andra fornsvenska lagar), fnorskan *mata* 'forsyning med mad, ernæring' (nyare Landslagen), så kan även gen. sg. av detta *mata* utgöra första juxtapositionsleden i *mǫtunautr*.

þingunautr 'person som hör till samma ting', väl egentligen 'kamrat beträffande tingssammanträden' (**þingum nautr*). Fsv. använder *þingunøti* n. 'en landsträcka hvars invånare hava gemensamt ting'. Jmf. dat. pl. i t. ex. uttrycket *konum fyrirbióþum vér . . . at veita atdrátt til slíkrar únytiu (at menn taka konur meþ herfangi, nauþgar) meþ veizlum, þingum eþr ǫþrum hlutum* . . . Fritzner[2] översätter här *þingum* med 'forsamling, sammenkomst af mennesker til en forhandling, et foretagende eller i anden lignende anledning'. Jmf. dessutom att gen. pluralis *þinga-* ingår i isl. *þingamaþr*, som av Fritzner anses vara synonymt med *þingunautr prests* 'en af prestens sognefolk', och som dessutom betecknar 'en af de til *þingmannaliþ* hørende mænd', och vidare att gen. pl. *þinga* även användes i fsv. *þinganøte* DL., som är synonymt med det till *þingunautr* hörande *þingunøte* 'tingssällskap'. Björn Haldorsen upptager *þinganautar* 'sognefolk'.

yrkiunautr 'arbetskamrat' < **yrkium nautr* 'kamrat beträffande arbeten'. *Yrki* 'arbete' användes i dat. pl. i Am. *hǫgum vér halft yrkium.*

skuldunautr översättes av Bugge 'en som staar i saadant forhold til en anden, at den ene har noget til gode af den anden; baade om kreditor og debitor'. Då pluralis av *skuld* brukas i sådana uttryck som *skuldum horfinn* 'gjældbunden' Heilag. II; *meþ miklum ok stórum skuldum* Landsl. V; *kunna prestar gera skuldir viþr leikmenn* DN. V, så har *skuldunautr* uppstått ur **skuldum nautr*. Det är även att beakta, att *skuldanautr* i Landsl. V användes såsom synonym till *skuldunautr.*

Andra komposita på *-unautr* hava uppstått därigenom, att en dat. singularis på *-u* sammanvuxit med det följande *nautr*:

sǫkunautr 'en person med hvilken man har en sak', d. v. s. 'motståndare, vederdeloman'. Till följe av ordets betydelse är det mindre troligt, att det uppstått av dat. pluralis

**sǫkum* (*sakum*) och *nautr* (jmf. dock *sókia e-n sǫkum* 'sag-søge en'). Men då som bekant feminina ō-stammar på ett språkstadium, något äldre än den historiska tiden, genomgående hade *-u* i dat. sg., så har ett äldre **sǫku* (*saku*) *nautr* 'kamrat (motpart) beträffande en sak' blivit *sǫkunautr*.

fǫrunautr. Redan ovan 120 har framhållits, att *fǫrunautr* kan hava uppstått så väl av **fǫru nautr* som av **fǫrum nautr*.

búþunautr 'person som bor i samma bod som en annan'. I isländskan böjes *búþ* som *i*-stam, under det att fsv. *bōþ* böjes både som *i*- och ō-stam. I fall ordet under en förhistorisk period kunnat böjas såsom ō-stam (hvilket dock är föga troligt), så har *búþunautr* kunnat uppstå ur **būþu nautr* 'kamrat beträffande boden'. Troligare är det väl, att *búþunautr* uppstått på analogisk väg; jmf. straxt nedan.

Liksom *sǫkunautr* uppstått av **sǫku nautr*, så antar jag, att *sǫkudolgr* 'person med hvilken man har tvistemål' vuxit tillsamman av **sǫku* (*saku*) *dolgr* egentl. 'fiende i anseende till tvistemål' [1]).

Några få juxtapositioner på *-unautr* hava helt enkelt till första sammanställningsled gen. sg. av en feminin ōn-stam (detta är även Bugges mening):

legunautr 'sängkamrat' har till första led *legu*, gen. av *lega* 'liggande'.

**hvílunautr* har säkerligen en gång funnits, då man eger kvar det därmed samhöriga *hvíluneyti* 'samleie'. Första leden är *hvílu* av *hvíla* 'säng', liksom fallet är i *hvílurúm* 'rum i sengen', *hvílugolf* 'sovested' etc.

nyisl. *rekkjunautr* 'sängkamrat'; jmf. *rekkia* 'säng'.

Det är självklart att, sedan språket på detta sätt på olika vägar fått en hel mängd juxtapositioner på *-unautr*, ett eller annat kompositum på *-nautr* kunde efter dessa som mön-

---

[1]) Bugge vill s. 29 förklara *sǫkudolgr* ur ett urgerm. **sakagadolgaz*.

ster ombildas till *-unautr*. Detta synes dock hava varit fallet endast med helt få ord såsom

bekkiunautr 'person som sitter på samma bänk som en annan' — *sessunautr* 'person som sitter tillsamman med en annan'. Till följe av ordens betydelser kan man ej antaga, att dat. pluralis utgör deras första juxtapositionsled. Då dat. sg. heter *bekk*, *sessi*, kunna orden ej häller vara juxtapositioner med denna kasus till första sammanställningsled. Äldre **bekkiarnautr* (jmf. *bekkiargiof* etc.), **sessnautr* hava helt visst efter *yrkiunautr*, *legunautr* etc. etc. ombildats till *bekkiunautr*, *sessunautr*. Redan ovan har nämnts, att troligen även *búþunautr* uppstått på analogisk väg.

Naturligtvis kunde på ovan visade sätt bildade ord på *-unautr* bidraga till att *-u-* på analogisk väg insköts före senare kompositionsleden även i andra sammansättningar. Så hava t. ex. (jmf. Falk i Ark. III 187, Bugge s. 24 noten) isl. *fǫrumaþr* 'omstreifende person', *fǫrukona* 'kvinde som farer om fra sted til sted' bildats dels under inflytande av *fǫrunautr*, dels genom påvärkan av resp. *gǫngumaþr* 'betler' och *gǫngukona* 'betlerske'.

Några av de ursprungliga juxtapositionerna på **-umnautr*, *-unautr* hava vid sin sida juxtapositioner, hvilkas första sammanställningsled är en genitiv, t. ex. *fǫrunautr* : *fararnautr* (Olof heliges saga) — *skuldunautr* : yngre *skuldanautr* (nyare Landslagen), *skuldarnautr* i Duggals leizla Heil. s. I (Bugge s. 17) — *þingunautr* : fsv. *þinganøti*, nyisl. *þinganautar*. Dessa ord med en genitiv till första led utgöra väl snarast på analogisk väg uppkomna ombildningar av äldre former på *-unautr*, men möjligen har någon bland juxtapositionerna med en genitiv till första led en betydlig ålder. När man beaktar, huru nära till betydelsen t. ex. nht. *genoss am adel* ligger *adels genoss* (jmf. Deutsches Wb. *genosse* sp. 3479, stycket 3), eller huru nära uttrycket *kamrater i strid* är synonymt med *stridskamrater*, så inses, att man ganska

väl vid ungefär samma tid kunde bilda *fǫru[m]nautr* (*fǫru-nautr*) och *fararnautr*.

Redan det älsta isl.-fnorska literaturspråket använder även egentliga komposita med *-nautr* till senare led, såsom *óþal-nautr* (jämte *óþalsnautr*) 'person som med andre er odelsberettiget'; jmf. *fóstrneyti* 'forhold mellem dem som ere opfostrede, have levet sammen som brødre'. Fgutn. har *suþnautar* egentl. 'kamrater som sjuda (offra) tillsamman', fsv. *øknøte* n. 'en av de två dragare som höra till en ök', *skipnøte* n. 'skeppslag'. Då dessa sammansättningar äro bildade i överensstämmelse med de vanliga kompositions-reglerna, behöva dę ingen särskild belysning.

Såsom resultat av denna undersökning antecknar jag följande:

De i de fornnord. språken använda orden på *-unautr*, *-unøter* äro till största delen ursprungliga juxtapositioner. De flästa hava uppstått genom hopväxande av ord i dat. pl. på *-um* med *nautr*, t. ex. **kaupum nautr* > **kaupunnautr* > *kau-punautr*. Stundom hava de bildats genom hopväxande av ett ord i dat. sg. på *-u* med *nautr*, t. ex. **sǫku* (*saku*) *nautr* > *sǫkunautr*. En och annan gång utgör deras första led en gen. sg. på *-u* av en feminin *ōn*-stam, t. ex. *legunautr*. Sedan man på dessa vägar erhållit en hel mängd juxtapositioner på *-unautr*, ombildades ett och annat ursprungligt kompositum på *-nautr* samt en och annan på annat sätt bildad juxtaposition på *-nautr* till överensstämmelse med dem, så att man t. ex. av **bekkiarnautr* fick *bekkiunautr*.

Lund.

Axel Kock.

Om ordet *barn* i oldnorsk og i de ny-norske bygdemål.

I henseende til forholdet mellem det talte og det skrevne sprog hos os i middelalderen, er man formodentlig enig om at foruden de foreliggende tekster, hvorefter man skrev, var der fornemmelig to andre faktorer som indvirkede på sprogformen i de nu foreliggende håndskrifter, nemlig först avskriverens eget talesprog og dernæst hans vane eller skole, hvilken ingenlunde behöver at have faldt sammen med nogen av de andre. Den sidstnævnte er det som i vore dage, i meget forstærket form, kaldes skriftsprog. Det er for sproghistoriske undersögelser av den höieste vigtighed at man har en rigtig forestilling om denne skriveskiks ævne til at overdække originalernes skrivemåde og skrivernes talebrug.

I de fleste tilfælde vil man vel ikke kunne påvise sådan indvirkning av skriverens oplærelse uden derved at håndskrifterne viser indbyrdes avvigelser. Med hensyn til ordet *barn* og nogle få andre ord med *rn* tror jeg at kunne påvise den tiltrods for den fuldstændigste enighed mellem håndskrifterne, bevise at lange tiders skriftlige efterladenskaber har former der ikke tilhörer den samtidige tale.

Det oldnorske *rn* i rodstavelser er i hovedsagen behandlet på 3 geografisk adskilte måder i de norske bygdemål, således at disse hver på sin kant må kaldes den normale lydbehandling. I Tromsö stift er sedvanlig *r* bevaret foran *n*, dels således at *r* er bleven en blot glidelyd til et supradentalt *n* og den foregående vokal er forlænget (*kvǣ*^{r}*n*, *kå̄*^{r}*n*), og dels således at *r* er fuldstændig usvækket og vokalen kort (*kvĕrn*, *kå̆rn*). Fra Sogn omtrent til Mandal, med tillæg av Hallingdal og Valders, er vokalen kort og *r* er skjærpet til *d* (omtr. *kvĕdn*, *kådn*). I resten av landet, fra N. Thjem til

Mandal og Svinesund (÷ Hallingdal og Valders), er *rn* bleven assimileret så det er bleven ensartet med stedernes opr. *nn* (omtr. *kvenn*, *kånn*); *sperna* er således der bleven enslydende med *spenna*, hvilket eksempel allerede findes i Didrikssagaen, altså c:a 1300. Den nordlige og den östlige behandlingsmåde er et langt stykke noget blandede, men dette medförer aldrig at udtalen blir en mellemting som ikke bestemt kan henföres til én av delene. — Undtagelser fra reglerne findes der allesteds.

Ordet *barn* behandles ingensteds efter hovedreglerne. I Tromsö og Trondhjems stift samt i Bergens stift omtr. til Sogn hedder dette ord omtrent *bān*. Fra Sogn omtr. til Flekkefjord hedder det *bādn*, fra Flekkefjord til Mandal samt i Hallingdal og Valders *bådn*. Fra Mandal over hele Østlandet, undtagen Hall. och Valders samt N. Østerdalen (*bān*), hedder det omtrent *bån*.

Da således de steder hvor *r*'et endnu, i skikkelse av *d*, udtales, har lang vokal i ordet ligeså vel som de, hvor det er sporlöst borte, er der ingen grund til at antage at forlængelsen nogensteds står i direkte forbindelse med det at *r* er svundet. Den normale lydbehandling har jo allesteds kort vokal, undtagen ved den sildige overgang av *rn* til supradentalt *n* i Tromsö stift. Når vokalen i det omtalte ord og dem som slutter sig dertil, allesteds har lang vokal, ser det ud som om de opr. havde *aðn*, smlgn. f. eks. *Auðnodalr* > *Audnedalen* (Undal) som ekspl. på den vestlige lydbehandling og gårdnavnet (dat.) *Auðni* > *Aune* på den östlige. Flertalsformen *bǫrn* derimod tager kun sådan lydbehandling på Østlandet, især i de lavere egne, men dog omtr. fra Dybvåg, nær Arendal, til Lom og til Trysil, sedv. med formen *bōn*. Fjeldbygderne og alle de övrige landsdele har samme behandling for *bǫrn* som for *horn*, *korn*, med kort vokal.

Da overgangen *r* > *ð* ikke er nogen kurant konsonant-

overgang i vor lydhistorie, kan man imidlertid ikke uden videre bevis slutte at *barn* i Norge har været udtalt *baðn*. Men der findes omstændigheder som må antages at bevise, at *r* her har gjort denne overgang.

Som bekjendt har i jydsk *ð* gåt over til *j* foran *l* og *r* og har derpå indgåt diftongisk forbindelse med den foregående vokal; derved dansk *veir*, *töir*. I Jyllands forlængelseslinje har man i Norge det belte der danner skillet mellem öst- og vestnorsk. Hvor dette belte går gjennem beboet land, i syd i Nedenes og Bratsberg amter, i nord i Romsdals amt der har man gjerne i nærheden noget mere levninger tilbage av oldn. *ð* end andensteds i Norge, og der findes også, især lidt vestenfor den egentlige grænselinje (om man vil tænke sig en sådan), det samme fænomen som i jydsk, at et oldn. *ð* ofte foran *l* og *r*, og her desuden foran *n*, er gåt over til *j* og derpå har indgåt diftongisk forbindelse med den foregående vokal. Jeg skal nævne fra Sætersdalen exemplerne: *Guðrún* > *Guyrou*, *fjǫðr* > *fjåyr*, *veðr* > *vair*, *hǫðnu* (obl. cas. av *haðna*) > *håyne*, *aðall* > *aile* — og fra Söndmör: *fjöir*, *veir*, *haine*, *ail*.

Og dels de samme steder, dels andre bygder i de samme egne, nær grænsen mellem öst og vest, ingen fjernere, har palatale modifikationer i ordet *barn* og nogle andre ord, modifikationer som tyder på at der har været et *j* på *r*'ets plads. Ligeoverfor Jylland ligger Nedenes fogderi, hvor præstegjeldene Øiestad, Froland, His, Tromö, Ö. Moland, Dybvåg, Holt og Gjerestad har *bånj*, (etsteds *båj*), *gånj* (garn), mdsn. *Ånje* (Arne), kvn. *Tonje* (*Þorný*); flertal til *bånj* hedder sedvanlig *bönn* (ligesom *könn*, korn) vestenfra indtil Dybvåg, hvor dette ords sydöstlige form begynder med *bonj*. Disse former må nödvendig forståes så, at da det av *r* opståede *ð* gik over til *j*, blev det enten straks omstillet med det påfölgende *n*, eller assimilerede dette til palatal udtale, der senere blev udskilt efter *n*'et som *j*.

Lidt længer nord, og noget östenfor den egentlige grænselinje mellem öst- og vestnorsk, i Nedre Telemarken, har man noget lignende. I Sauland og Hitterdal og muligens en smule videre omkring er *n* i omtrent de samme ord et palatalt *n*; når vi med apostrof ved konsonanten betegner den palatale udtale, har man der: *bån'*, *gån'*, *Ån'e*, *Tōn'e*, *bōn'*. De samme steder har desuden en bestemt flertalsendelse der vidner i samme retning; til de ord der i flertal i dialekten har *-ar*, hedder den bestemte flertalsendelse *-ein*, f. eks. *hestein* av *hestarnir*, *bøkein* av *bøkrnar*. Her har altså i samme dialekt *j* foran *n* dels forbundet sig med foregående vokal, dels med påfölgende konsonant; derav må man, om det trænges, tage den lærdom, at man ikke må lægge formegen vægt på den forskjel, at der til literært *ǫðn* svarer diftong i f. eks. *håyne*, men til literært *ǫrn* palatal konsonant i *bonj*, *bōn'*.

Ved den nordlige ende av grænsebeltet mellem öst- og vestnorsk har man atter palatalt *n* i samme slags tilfælde, nemlig på forskjellige steder i Söndmör og Nordfjord *bān'*, *gān'* samt best. plur. av ord som *tá*, *kló* : *tæn'e*, *kløn'e*; her er der også et ord med *rl* med, nemlig *kāl'*, gammel mand, av *karl*. I denne landsdel er der ikke alene som i disse eksempler opståt palatal av kort *l* og *n* efter en lang vokal, men også, som almindelig i det nordlige Norge, av langt *l* og *n* efter kort vokal, som i *man'n'*, *stal'l'*. Disse overgange til samme dannelse under så forskjellige omstændigheder har naturligvis ikke forårsaget hinanden, men det lader rigtignok sommesteds til, at de to regler har forvirret hinanden en smule.

Mellem östnorsken, hvor *ð* foran *n* er bortfaldet, og vestnorsken, hvor det er skjærpet til *d*, har der således været et overgangsbelte, hvor *ð* först blev palatalt *ð*, som det almindelig er i dansk, og derefter blev til *j*, som det særlig er i jydsk; at det opr. *r* i *barn* m. fl. ord var blevet til *ð*, må

antages sikret ved dets deltagelse i denne udvikling. Der har været et fællesnorsk **bāđn.*

Ved overgangen av *r* till *đ*, blev tungens gjentagne slag erstattet av et eneste; ligesom ved den moderne overgang av *kvæ̆rn* > *kvǣ'n* i dele af Tromsö stift har vokalen fåt erstatningsforlængelse for den derved vundne tid; vokalforlængelsen er samtidig med overgangen *r* > *đ*.

Vi ser av de meddelte eksempler på ordenes former i de enkelte dialekter, at disse ord i sydöst har "gammel" forlængelse, idet *a* og *o* er behandlet som *á* og *ó* (*bånj*, *bådn*, *bån*; *bonj*, *bōn*), men i vest og nord altid en nyere[1]) (*bādn*, *bān'*, *bān*); forlængelse i *orn* kjender jeg ikke fra disse landsdele.

Angående tiden for overgangen av oldn. *á* til en kvalitativt særegen vokal er der jo ikke andet at holde sig til end det literære sprog, og dettes vidnesbyrd er jo ikke direkte anvendbart på dialekterne. Overgangen sættes av Noreen Ai. gr.[3] § 103 til det 13:de århundrede, og i dialekterne har den sagtens dels været tidligere end den viser sig i skrift og dels senere; ligesom den vel er foregåt för i dansk og svensk end i norsk, så er den vel også ældre i det sydöstlige Norge end i nord og vest. Adskillelsen mellem kort og langt *o* synes i Norge at være sket noget senere (smlgn. *harđ* : *borđ* i nutiden). Men en tidligere tidsbestemmelse synes der at være deri, at *bån*(*j*) pl. *bōn*(*j*) forudsætter **báđn* : **bǫ́đn* parallelt med *mál* : *mǫ́l*. Den böining kan vel neppe, hvis man regner efter de literære tidsbestemmelser, f. eks. skrivemåden i den norske homiliebog, være opståt ved fonetisk udvikling senere end c:a 1200—1230. Og da *Þorný* > *Tonje* (*Tōne*, *Toudne*) er et vidnesbyrd om samme proces som *bǫrn* > **bǫ́đn*,

———

[1]) Undt. i mdsn. *Åne*, *Ådne*, som også har gammel forlængelse i færöisk og islandsk; forlængelsen må altså i dette ord på Vestlandet bero på andre ting, snarest det at vokalen står i forlyden, smlgn. **áre*, **órka*, **órm*, **ótr*, **úll* f., **órn* i mange dialektformer. Jfr. *áf*, *ákr*, *át* (præp.), *át* (præt.).

bŏn(j), kan det ikke antages, at formen med lukket *o* i flertal er en fölge av systemtvang fra ord som *mál* pl. *mǫl* efterat disse allerede havde fåt *ó* i flertal. For så vidt man kan bruge den nævnte tidsbestemmelse, må man altså antage, at der hvor man må regne fra **báðn* pl. **bǫ́ðn*, er vokalens forlængelse og *r*'ets overgang til *ð* sket tidlig i 13de århundrede. Hvor *barn* nu har lang *a*-lyd, må forlængelsen sagtens være indtrådt senere, så meget mere fordi overgangen av *á* til en egen enhed i vokalsystemet der må antages at være indtrådt senere; men da processen forövrigt er ganske den samme, bör den vel også der henlægges til det 13de årh.

I oldnorske såvelsom oldislandske håndskrifter skrives derimod, såvidt jeg har hört eller set, altid *barn*, med *r*, og ligeså i middelnorsk. Tiltrods for de foran nævnte forbehold om tidsbestemmelsen må jeg overfor denne enstemmighed hævde, at når *barn* intet spor har efterladt i nutidens dialekter og *rn* under den "normale" lydbehandling var assimeleret til *nn* i det östlige Norge c:a 1300, så kan udtalen **barn* ikke have hört dialekterne til i det 14de årh. og en större eller mindre del av det 13de. Det må være en skriftsprogsform fra för den tid den her omhandlede lydovergang indtrådte, bevaret gjennem læse- og skriveundervisningen og måske i nogen grad brugt i talesproget i dannede kredse og i höiere stil. Ordet *barn* forekom sagtens ofte nok til at blive befæstet på den måde, mandsnavnet *Arne* ligeledes. Kvindenavnet *Þorný*, som er lidet almindeligt udenfor visse landsdele og som, netop fordi det var kvindenavn, sjeldnere forekom i dokumenter, skrives efter reformationen altid *Tone* (og *Todne*) [1]).

---

[1]) Et andet kvindenavn hvor traditionen tidlig er glemt, er *Rannveig*, som meget tidlig skrives *Ronnogh* og således vidner om optræden av den nynorske vokalassimilation på et tidspunkt hvortil man av det almindelige literære sprog ikke vilde henföre den.

Også i gårdnavne ser man ofte overleveringen brudt. Som eksempler der særlig vedkommer dette emne, skal jeg nævne 1) **Ljǫrn*, gen. **Ljarnar*, egtl. elvenamn, nu (som gårdnavn) *Ljan*, udt. *Jān* [1]); av dette kommer (smlgn. Norske gårdnavne II s. 119) i skrift fra 1311, avskrevet 1420, *Liarnabru*; i biskop Eysteins jordebog benævnes gården *Lioon* og *Liodn* — 2) *Gǫrn* som gårdnavn på 4 steder omkring Kristianiafjorden, nu udt. *Gōn* (smlgn. N. G. I s. 340, II s. 15); én av gårdene omtales i biskop Eysteins jordebog som *Gorn*, bagefter med en senere hånd *Goon*, en anden, med kompromisform, *Goorn*. Appellativet nævnes i dialektordbögerne kun fra N. Bergenhus, med åben vokal, og fra Telemarken som flertalsord i formen *gånir*.

Som resultat av denne sammenstilling av nutidens dialektformer med de gangbare tidsbestemmelser mener jeg altså at kunne opstille:

1. Under forövrigt ukjendte betingelser, men i rodstavelser udelukkende efter dybere bagtungevokaler er *r* foran *n* i visse ord gåt over til *ð* i norsk talesprog, på Østlandet för *á* blev til *å* og för *rn* assimileredes til *nn*, og samtidig er foregående vokal bleven forlænget.

2. Medens dette, særlig i ordet *barn*, er den eneste udtale der er direkte fortsat til nutiden i talesproget, har literaturen altid bevaret *r*; kun i navne glipper traditionen ofte fra henved 1400.

3. Av dette forhold må man uddrage den almensats, at den middelalderlige literatur först sent og ujævnt gjengav de forandringer som talesproget var gjenstand for, allersenest sådanne som man var sig vel bevidst.

[1]) At ordets *á* nu udtales *a*, er en sporadisk indtrædende virkning av foregående *j*, smlgn. *ljá* > *jā* (Joh. Storm).

Amund B. Larsen.

Ett par mytologiska bidrag.

1. Om jättenamnet Þjaze.

Bland de namn från den fornnorsk-isländska mytologiens område, som hittills trotsat alla försök till tydning, märka vi jättenamnet *þjaze*. Weinholds försök [1]) att härleda ordet ur ett ags. *þisa* 'larm, dån' strandar redan därpå, att *þiaze* ju tydligen haft ett *t* i stammen, alldeles frånsedt den omständigheten, att något ags. *þisa* i den angifna betydelsen icke är säkert uppvisadt.

Jätten þjaze var son till Allvalde (Ǫlvalde) [2]), fader till gudinnan Skade och bodde i þrymheimr. Han är för öfrigt hufvudsakligen känd därför, att han en gång i örnhamn bortröfvade Idun från Asgård, hvilket äfventyr slutade med att han dräptes af gudarna; till bot härför upptogs dottern Skade i asarnas krets och fick guden Njord till make. Sägnen om þjaze och Idun var mycket spridd, hvilket framgår af de många kenningar, som häntyda på den. Äfven andra myter äro förknippade med þjazes namn. I det hela torde han kunna räknas till de mera framstående och folkliga af den västnordiska mytologiens jättegestalter. Grímn. 11 kallas han "sa inn amátki iotvnn", och i Hárbarđsljóđ 19 framhåller Tor bland sina bragder särskildt, att han dräpt þjaze och kastat upp hans ögon till himlen, där de blefvo förvandlade till stjärnor; i öfrigt var han känd som mycket rik.

Namnet skrifves i regel *þiazi*; stundom förekommer äfven formen *þiassi* såsom Hyndluljóđ 30, Bjarkamál 5.

þiazi är, såsom jag redan Ark. 7: 154 antagit, tydligen bildadt med afledningen *-si; -se*. Denna är i nordiska språk ganska vanlig, men har långt ifrån samma upprinnelse i de

[1]) Die Riesen des germ. Mythus s. 259 (Sitzber. d. k. Acad. d. Wissensch. zu Wien XXVI).

[2]) Jfr Bugge Norr. fkv. s. 99 b not.

fall, där den uppträder; se förf. Ark. 7: 153 följ. Här fästa vi oss närmast vid dess förekomst i personnamn, hvarpå följande exempel må anföras: isl.-fno. *Bangse*, *Bense* : *Benedikt*, *Grímse* : *Grímr*, *Hrafse*, binamn, *Iónse* : *Iónr*, fsv. *Bize*, *Bærse*, *Gamse*, *Karse*. Flera af dessa namn såsom *Bense*, *Jónse* äro relativt unga. Men att denna afledning i namn har urgamla anor, framgår bl. a. däraf, att åtskilliga ortnamn på *-inge*, hvilka måste tillskrifvas en mycket hög ålder, visa sig vara bildade af släktnamn, som afledts af kortnamn på *-se*; se härom förf. Om de svenska ortnamnen på *-inge* under t. ex. *Lyfsinge*, *Stafsinge*.

Afledningen *-se* är identisk med det i fht. personnamn (kort-, smeknamn) vanliga suffixet *-iso*, om hvilket se närmare Stark Kosenamen.

Vi öfvergå nu till hufvudspörsmålet, nämligen källan till själfva stammen i *þjaze*. Denna har antingen lydt *þeð-* eller *þet-*, hvaraf med brytning *þjað-* eller *þjat-*. Vid försöken att tolka densamma har man tydligen förbisett den möjligheten, att vi här kunna ha före oss ett s. k. kort- eller smeknamn.

Dessa bildningar äro af väsentligen två hufvudslag. Antingen utgöra de förkortningar resp. förvridningar af förut i språket befintliga sammansatta personnamn, såsom t. ex. *Arne* till *Arnbjǫrn* o. d. eller isl. *Ambe* till samma namn [1]), fsv. *Gubbe* till *Guðbjǫrn* o. s. v.

Eller också äro de rent primära skapelser, hvilkas ursprung måste sökas i barnspråket, men som sedermera öfvergått i de äldres språk, alltså af samma art som t. ex. ty. *zitze* 'spene' af en barnordsstam *tit-*.

Redan i NTfF 3 R. 12: 69 har jag fäst uppmärksamheten på en talrik grupp kortnamn, som tydligen ha sin upprinnelse i barnspråket utan att kunna sägas utgöra förvridningar af personernas verkliga namn. Efter Stark Kosen. s.

[1]) Se närmare förf. NTfF 3 R. 12: 58 och där citerad litteratur.

150 f. anföras å anf. st. åtskilliga namn, hvilka af källorna betecknas som tillnamn (cognomenta), men som säkerligen intet annat äro än ett slags i barnspråket uppkomna kort- eller smeknamn, man kunde kanske tillägga öknamn. En *Wistrimundus* bar tillnamnet *Tato*, en *Wursingus* kallades äfven *Ado*, *Ægelevinus Odda*, *Brunhilt Tettla* o. s. v.

Dylika kortnamn innehålla i regel labialer eller dentaler; jfr fht. *Mam(m)o*, fsv. *Nanne* (jfr nedan), fda. *Papi*; se förf. Om de svenska ortnamnen på *-inge* afd. I under *Mæminge*, *Nænninge*, *Pæplinge*. Särskildt vanliga äro emellertid personnamn af samma ursprung, hvilkas stam börjar och slutar med en dental. Om sådana har jag i ett annat sammanhang yttrat mig i NTfF 3 R. 12: 63. Till de exempel, som där anföras, kunna läggas: det *That(t)e*, *Thatil*, som utgör första leden i fsv. gårdnamnet *Thatastadha* (*Thatil-*, *Thattestad*) [1]), samt det **Dædhe*, som ingår i fsv. ortnamnen *Dædhesiø* och *Dædha hundare*, hvarom se förf. Sv. landsm. XX. 1 under *Islingen* [2]). Tyska namn af samma slag såsom *Dado*, *Deddo*, *Tado* meddelas af Förstemann 1[2]: 386. Andra äro gr. *Τατᾶς*, lat. *Tatius*, got. *Tata*.

Till denna senare grupp af namn för jag nu vårt *þjaze*. Det kan sålunda till sin bildning jämföras med fht. *Mamecho*, där en på liknande sätt uppkommen personnamnsstam utbildats med *k*-afledning. *K*- och *s*-suffixen ha i germanska personnamn samma funktion och uppträda ofta som utbildningar af samma personnamnsstam. En annan och ännu tydligare parallell är det ofvan anförda "tillnamnet" *Tettla*, som bars af en *Brunhilt*. Här föreligger en med *þjaze* fullt analog utvidgning medelst diminutiv-suffix af en personnamnsstam, som äfvenledes innehåller två dentalljud.

---

[1]) Sv. riksarch. perg.-bref III (1351—1400) Reg.

[2]) Som paralleller till det sistnämnda ortnamnet må anföras häradsnamnen fsv. *Bæla hundare* (jämte *Bælinga*), *Bankakind* (: *Banke*) ock *Hanakind* (: *Hani*).

Vi ha nu att besvara den frågan: hvilken mytologisk personlighet har då burit till- eller kortnamnet *Þjaze?* Enligt min mening kan svaret endast blifva ett. Med *Þjaze* har ursprungligen betecknats den jätte, som nu gäller som Þjazes fader, nämligen den ofvan omtalade *Allvalde* eller *Ǫlvalde.* Detta namn betyder naturligtvis, såsom också flera forskare antagit [1]), 'den mycket mäktige' [2]). Vi erinra oss nu, att Grímnismál karakteriserar Þjaze med orden: sa inn amátki iotvnn. Dessa anser jag utgöra endast en omskrifning af jättens ursprungliga och egentliga namn.

Vi ha här funnit ett nytt fall af den inom olika mytologiska system ytterst vanliga företeelsen, att en gudomlighet klyfver sig i två, nämligen fader och son eller husbonde och tjänare. Här må blott erinras om förhållandet mellan Njord och Frey, Frey och Skirner samt mellan t. ex. Vanlande och Visbur (m. fl.), om hvilka senare se Noreen Upps.-stud. s. 208 följ.

Men utvecklingen går i fråga om Allvalde och Þjaze, såsom ofta äfven å andra håll, ett steg längre, nämligen till det heliga tretalet: Þjaze har som bekant i våra källor två bröder *Iði* och *Gangr*.

Jag anser sålunda, att *Þjazi* först användts som ett slags familjär beteckning för den mäktige och fruktade stormdemon, som annars bar det högtidliga namnet *Allvaldi* eller *Ǫlvaldi.* Man kunde närmast jämföra det med gr. *τίταξ* 'konung' och *τιτήνη* 'drottning', hvilka jag NTfF 3 R. 12: 54 förklarat på analogt sätt och jämfört med sv. *gubben*, användt om t. ex. ens chef l. dyl., och som *papa* 'påfve', som har en fullt analog upprinnelse. Men vi ha inom den nordiska mytologien en annan motsvarighet, som besitter den fördelen, att den är

[1]) Weinhold Riesen s. 284, F. Jónsson Sn. Edda Reg.

[2]) Namnet har naturligtvis intet att skaffa med *ǫl* 'öl', såsom bl. a. Uhland och Petersen Nord. Mythol. s. 95 hålla före. Formen *Ǫl-* bör möjligen förklaras som *Ǫlrún* : fht. *alrûna* (jfr Weinhold Riesen s. 284); men snarast föreligger här s. k. *w*-omljud (jfr senast Noreen Aisl. gr.[3] s. 71).

historiskt säkert belagd: det är de dialektiska benämningarna *Gobonden*, *Gobon*, *Torgubben* o. s. v. på åskguden Tor [1]).

Ja, parallellismen blir ännu mera slående, om — såsom jag tager för gifvet — åtminstone en af källorna till sv. *gubbe* just är fsv. *goþer bonde* och sålunda *gubbe* kan betraktas som ett slags kortnamnsbildning till detta uttryck [2]).

Här kan äfven erinras om att i Tyskland finnas berg, som tydligen varit hälgade åt Tor och som kallas *Altvater*, *Grossvater* och *Etzel* [3]). Men *Etzel* är samma ord som got. *Attila*, och liksom detta medelst diminutivsuffixet *-il-* bildats af lallstammen *att-* (jfr got. *atta* 'far'), har *þjaze* af en på samma sätt uppkommen ordstam afledts medelst det diminutivsuffix *-is-*, som i germanska kortnamn går parallellt med *-il-*.

Det är sannolikt, att båda dessa kort- och smeknamn, *gubben* (*gobon*) för Tor och *þjazi* för Allvaldi (och Fornjótr?), ha för sin uppkomst och användning till stor del att tacka den fruktan eller vördnad, man hyste för de öfvernaturliga väsen, som buro dessa namn. De skulle sålunda kunna betraktas som ett slags eufemismer af samma art som t. ex. de, hvilka i yngre tid tillgrepos, då man talade om Gud eller djäfvulen, eller de, med hvilka man betecknade vissa vilddjur och skadedjur, som man ansåg sig framkalla eller reta genom att nämna dem vid deras rätta namn. Exempel på denna inom språkets värld så ytterst vanliga företeelse äro alltför kända för att här behöfva inkräkta på utrymmet.

Kanske alltså rent af den fruktade stormjätten Þjazi någon gång i den grå forntiden fungerat såsom ett slags "buse" för de små och sålunda spelat ungefär samma roll bland de manliga demonerna som jättinnan *Grýla*, hvars namn betyder 'skräck, fasa', på spinnsidan. I hans uppträdande,

---

[1]) Jfr Norelius Ark. 1: 220.
[2]) Se senast förf. NTfF 3 R. 12: 58.
[3]) Grimm Deutsche Myth.[3] s. 153.

såvidt vi känna det från den isländska mytologien, saknas icke drag, som kunna tydas i denna riktning. Ett sådant är t. ex. hans bekanta glupskhet. Detta kan han visserligen sägas ha gemensamt med de flästa jätteväsen. Men om Þiazi med Noreen [1]) bör identifieras med jätten Hrésvelgr, hvilken enligt Vafþrúðnismál är vindens upphof och äfvenledes uppträder i örngestalt, och hvars namn ju betyder 'likslukaren', får denna Þjazis glupskhet en särskildt hemsk färgning.

Vår uppfattning af namnet *Þjaze* stödjes i någon mån däraf, att det visst icke är det enda mytologiska namnet, som har sin upprinnelse från lallordsstammar. Ett annat är sannolikt *Nanna* [2]), namn på Balders gemål, i fonetiskt hänseende i öfrigt jämförligt med fsv. personnamnet *Nanne* och *Nane*, fda. *Nanne* o. s. v. [3]). Ett analogt bildadt grekiskt kvinnonamn *Νάνα* förekom i Mindre Asien som benämning på flodguden Sangarios. För öfrigt höra hit: *Ἄττης, Ἄττις,* manlig gudomlighet i Mindre Asien, *Μᾶ, Ἀμμία* ock *Ἀμμάς,* benämningar på *μεγάλη μήτηρ,* hufvudgudinnan därstädes [4]), *Ζεύς Πάπας* eller *Παππῷος* från Bithynien [5]) m. fl.

Slutligen må nämnas, att parallellt med dylika af lallordsstammar uppkomna nomina propria löpa ofta släktskapsnamn med samma ursprung. Om got. *Attila* och *atta* har ofvan talats. Med stammen i *Þjaze* kan man sålunda jämföra, stundom äfven identifiera sådana ord som gr. *τήθη* 'far- och mormor', fslav. *dědŭ* 'farfar', *teta* 'tante', med *Nanna* t. ex. *νάννη* 'tant', med fht. *Mammo* vårt *mamma*, med det *Papi*, hvaraf släktnamnet **Pæplinger* i *Pæplinge* afletts, vårt *pappa*

---

[1]) Upps.-stud. s. 219.

[2]) Jfr Kretschmer Einleitung in die gesch. d. griech. spr. s. 356. Detta namn brukar man annars — väl med orätt — tolka som 'den modiga' och föra till stammen i got. *ananan̄þjan*, ags. *néðan* (< *nanþi-*) 'våga', isl. *nenna* och fsv., sv. *nännas*.

[3]) Se förf. Om de svenska ortnamnen på *-inge* (under *Nænninge*).

[4]) Kretschmer anf. arb. s. 355.

[5]) Anf. arb. s. 242.

o. s. v. [1]). Möjligt är ju sålunda, att *þjaze* självt ursprungligen kunnat ha en dylik betydelseskiftning och alltså närmast vore jämförligt med sådana binamn till Tor som de ofvannämnda *goffar*, *Grossvater* o. s. v. Skillnaden mellan dessa båda uppfattningar är naturligtvis ytterst minimal.

2. Ett östnordiskt jätte- eller jättinnenamn.

Enligt Tunelds geografi III. 2: 692 (1832) och Wieselgren Ny Smålands beskrifning 2: 750 (1846) finnes i Allmundsryds socken, Kinnevalds härad af Kronobergs län, nära gränsen till Blekinge en liten vattensamling, af Tuneld kallad *Hartgrepens*, af Wieselgren *Hartgrepas löjetråg*. Den är enligt mig från socknen benäget lämnad uppgift belägen strax väster om den utvidgning af Mörrums-ån, som kallas Hönshyltefjorden. Den består af en 33 meter lång, 19 meter bred (å det bredaste stället) samt 1 meter djup sänka i jorden, med vall omkring, samt är blott vid flod vattenfylld. Min meddelare kallar den blott *Löjetråget*. Detta ord, som under formen *lögetråg* anföres af Rietz s. 388 från Småland och Västergötland, betyder 'tvättkar' (: *löga* 'bada'). Men huru bör namnets förra del förklaras?

Två motsvarigheter till namnet har jag funnit i det till Allmundsryds socken gränsande Listers härad af Bleking. I den där belägna Gammalstorps socken finnes ett berg kalladt Ryssberget, med hvilket åtskilliga sägner om troll och jättar äro förknippade. Så kallas enl. Sjöborg Utkast til Blekings hist. o. beskr. 1: 354 (1792) t. ex. en liten aflång urhålkning i berget för just *Lögetråget*: man tror, att jättekvinnor där badat sina barn.

Den andra motsvarigheten uppträder inom samma härad i den till Allmundsryd gränsande Kyrkhults socken, hvilken utbrutits ur det i kulturhistoriskt hänseende mycket intres-

[1]) Andra exempel se Kretschmer anf. arb. s. 354.

santa Jämshög, alltså blott ett par mil från "Hartgrepas löjetråg". En där belägen liten sjö kallas nämligen enligt uppgift af en i närheten bosatt person *Jättarnas badkar*. Dock bör meddelas, att detta namn f. n. är skäligen okändt i trakten: de allra flästa, äfven äldre personer, benämna sjön i stället *Kia bane*. Någon anledning till detta senare namn känner man emellertid ej: möjligen innehåller det gen. plur. af djurnamnet *kid* eller betecknar det, att någon med namnet **Ki(dh)e* l. dyl. där funnit sin död. Huru som helst kan namnet *Jättarnas badkar* svårligen vara uppdiktadt; det stödjes för öfrigt i sin tur af de ofvan anförda namnen *Hartgrepas löjetråg* och *Lögetråget* [1]). En i socknen bosatt gubbe misstänkte för öfrigt, att det fanns något "trolltyg" i sjön utan att dock meddela några enskiltheter. Sjön, hvilken jag själf besökt [2]), har såsom ofta är fallet med sjöar med namn af mytologisk innebörd, ett dystert och egendomligt utseende, som väl är ägnadt att sätta folkfantasien i rörelse [3]). Icke synnerligen långt härifrån ligger inom parentes en hög brant af bisarra former, som bär namnet *Valhall* och af allmogen betraktas som en ättestupa — ett minne från ett betydligt äldre och ursprungligare skede af Valhallsmyten än det som träder oss till mötes i den isländska mytologien. Flera berg med samma namn och samma karaktär anföras af Rietz s. 789.

Vi återvända nu till vår utgångspunkt, *Hartgrepas löjetråg*.

På grund af namnet *Jättarnas badkar* och den sägen,

---

[1]) I fråga om namnformen må nämnas, att sjön Misteln i Gryts socken Sdml. på grund af sitt goda braxenfiske äfven kallats *Herröknas visthus*; *Herrökna* är namn på en vid sjön belägen gård. Se Tuneld 2: 9 (1786).

[2]) Flera af de här lämnade uppgifterna har emellertid sedermera godhetsfullt skriftligen meddelats mig af herr kyrkoherden Nils Stigner i Kyrkhult.

[3]) Jag erinrar om t. ex. *Odensjön* i Skåne samt flera sjöar i Mark Brandenburg, som bära namnet *Teufelsee* och utmärka sig för sina vilda och skogiga omgifningar.

som Sjöborg meddelar om *Lögetråget* i Gammalstorps socken, synes det mig höjdt öfver allt tvifvel, att *Hartgrepas* (resp. *Hartgrepens*) varit benämning på en jättinna (eller jätte). Och vi äga i själfva verket på nordisk botten en nära motsvarighet till detta namn. I Snorra-eddan uppträder nämligen en jättinna kallad *Harðgreip*, identisk med den hos Saxo omtalade *Harthgrepa*, Vagnophtis (Vagnhǫfðes) dotter [1]). Namnet betyder 'den som tar hårdt i, den hårdhändta', och syftar sålunda, såsom många andra jättenamn, på den kroppsliga styrkan; jfr *Víðgríp*, *Sterkir*, *Starkaðr*, *Sleggja*, *Ǫflugbarða* o. a. [2]).

På grund af den hos Tuneld förekommande formen bör äfven den möjligheten lämnas öppen, att namnet tillkommit en manlig varelse.

T i formen *Hartgrep* tyder på någon förvanskning. Däremot beror *a* för väntadt *å* på att hufvudtonvikten legat på namnets senare led; jfr nsv. *Varberg* af fsv. *Vardhberg*.

Vår sammanställning lämnar oss alltså ett, som jag tror, fullt säkert exempel på ett rent folkligt mytologiskt namn, som vi äga gemensamt med våra västliga stamförvandter.

---

[1]) Den hos Saxo framställda myten beror säkerligen på västnordiska källor och kan sålunda ej åberopas såsom något stöd för uppfattningen, att något jätteväsen med detta namn varit kändt å det östnordiska området.

[2]) Se Weinhold Die Riesen.

Göteborg.

Elof Hellquist.

Till frågan om nasalvokaler i de danska runinskrifternas språk.

I Ark. nf. XVI, 211 ff. har Sjöros uttalat den åsikten, att i de älsta danska runinskrifternas språk *a* i infortis-stavelser var nasalerat, när en nasal konsonant omedelbart föregår och tillika på urnord. tid en nasal konsonant förlorats efter denna ändelsevokal; annars däremot icke. S. 215 yttrar han: "Exemplen äro **kristną**, acc. pl. m. på Jællinge II, **sіną**, acc. pl. m. på Ulstrup-, Jætsmark- och S. Vinge-stenarna; å andra sidan t. ex. **tufa**, acc. sg. **skibara**, acc. pl. på Ulstrup-stenen".

Wimmer framhåller i Ark. nf. XVII, 49, att han före Sjöros, nämligen vid utgivandet av DR. II (1899—1901), insett, att denna nasalitetsregel tillämpats i danska runinskrifter, och att detta framgår därav, att han, som i Die runenschrift s. 322 transskriberat **skibara sіną** på Ulstrupstenen med *skipara sína*, däremot i DR. II s. 82 omskriver samma ord med *skipara sіną*.

Det må här påpekas, att även åtminstone i en skånsk runinskrift *a* i infortis-stavelser är nasalerat, när det föregås av nasal konsonant och tillika på urnord. tid en nasal konsonant förlorats efter detsamma, men däremot icke i infortis-stavelser sådana som andra stavelsen av **biarnaʀ, baþa**. Detta är fallet med den s. k. Lundagårds-stenen. Dess inskrift lyder enligt Wimmer: Om undersøgelsen og tolkningen af vore runemindesmærker s. 94:

þur[gisl : sun : i]sgis : biarnaʀ : sunaʀ : risþi : sti[ną : þis]i : uftiʀ : bruþr

sіną : baþa : ulaf : uk : utar : lanmitr : kuþa.

De inom klammer satta runorna saknas nu till följe av ett par större avflagningar, men enligt Wimmer låta de sig alla säkert utfylla med hjälp av äldre avbildningar.

För åtskilliga år sedan (så vitt jag minnes, omedelbart efter utgivandet av Wimmers nyss anförda skrift "Om undersøgelsen..." (1895)) gjorde jag följande anteckning om nasalitets-förhållandena i denna inskrifts språk:

"Lundagårds-stenen (början av 1000-talet enl[igt] Wimmer Undersøg. af vore runemindesmærker s. 94 nederst) har ... **sinạ**, **sti[nạ]** men **biarnaʀ**, **sunaʀ**, **lanmitr**

och å andra sidan:

ack. pl. **baþa**, **kuþa**.

Alltså *ą* blott när föreg[ående] nasal och när tillika en nasal förlorad efter *a*; ej när blott föreg[ående] nasal, eller när blott nasal förlorad efter *a*".

Denna min å det gamla anteckningsbladet nedskrivna uppfattning anser jag fullt riktig [1]).

Inskriften har för nasalitets-spörsmålet intresse särskilt därför, att den innehåller exempel på alla tre ord-kategorierna: ord med i infortis-stavelser nasalerat *a* efter kvarstående nasal konsonant, då tillika på urnord. tid en nasal konsonant förlorats efter vokalen, — ord med i infortis-stavelser onasalerat *a* efter nasal konsonant, då på urnord. tid ingen nasal konsonant förlorats efter vokalen, — ord med onasalerat *a* i infortis-stavelser efter icke nasal konsonant, ehuru på urnord. tid en nasal konsonant förlorats efter vokalen.

---

[1]) Jag bör emellertid nämna, att jag under en tid betvivlade iakttagelsens riktighet till följe av den av mig i Ark. nf. XIII, 179 f. framställda uppfattningen av förhållandet mellan den obrutna vokalen i *eta* etc. och ändelse-vokalens nasalitet. Men då de obrutna vokalerna i *eta*, *bera* etc. bäst förklaras av ändelsevokalernas längd (jmf. Kock i Ark. nf. XV, 247 f. samt Pipping och Sjöros a. st. noten 2, Ark. nf. XVI, 218 f. noten 2), så finnes ingen anledning att betvivla Lundagårds-stenens vittnesbörd.

Axel Kock.

Foranskudt *s*, især i Navne.

I.

Indskriften paa Skærn-Stenen I i Viborg Amt, Jylland (Wimmer, Runemindesmærker II S. 170—176), som Wimmer henförer til Tiden omkring Aar 1000, begynder efter Wimmers Læsning med Kvindenavnet ᛋᚬᛋᚴᛁᚱᛁᚦᚱ **sąskiriþr** i Nominativ. Thorsen (Jyllands Runemindesmærker S. 61) forstod dette feilagtig som **Saxríðr.*

Jeg har (Tidskrift for Philol. VII S. 345 Anm. 1) som andet Led i Navnet fundet *-gerðr.* Men Oprindelsen til Navnets förste Led er hidtil ikke paavist. Hvis ᚬ her betegner nasalt *a*, maa dette være langt. Jeg udtalte anf. St. den Formodning, at förste Led maaské staar i Forbindelse med det i Runeindskrifter forekommende Mandsnavn **sasur**, **susur**. Wimmer (II S. 174) siger, at han ikke kjender Oprindelsen til förste Led, men finder det ligeledes rimeligt, at det er beslægtet med Mandsnavnet **sasur**. I dette Tilfælde maa, mener han, Runen *óss* staa for Runen *ár* og Skrivemaaden da vise en Sammenblanding af de to Runer. Mindre sandsynligt finder han det, at vi her har unöiagtig Skrivemaade for **sąkskiriþr** (d. e. **Saxgerðr*).

Mandsnavnet **sasur** forekommer i flere danske Runeindskrifter. Paa Virring-Stenen i Randers Amt, Jylland (Wimmer II S. 151—159), hvis Indskrift Wimmer henförer til Slutningen af 10de Aarh., findes Akkusativen **sasur**. I Indskriften paa Fjænneslev-Stenen i Sorö Amt, Sjælland (Wimmer II S. 467—471), forekommer Nominativen **sasur**. Ældre Afskrifter har Nominativen **sasur** i en Indskrift fra Nylarskær, Bornholm (Lilj. R.-U. Nr. 1480). "Også senere forekommer navnet temmelig almindelig i Danmark (skrevet *Sacerus*, *Sazerus*, *Sacer*, *Sazer*, *Satzer* o. s. v.)". Jfr. Wimmer IV, 1 S. 68, hvor Navnet er skrevet **sazær**, og O. Niel-

sen, Olddanske Personnavne S. 80. Navnet er bevaret i nogle Stedsnavne. Et Stedsnavn, hvis förste Led er Genetiv af Mandsnavnet og hvis andet Led er *þorp*, forekommer i Skaane og Sjælland. Den ældste Form af dette Stedsnavn i Optegnelserne er *Sacerathorp*. Se om de med dette Personnavn sammensatte Stedsnavne A. Falkman, Ortnamnen i Skåne S. 166; O. Nielsen anf. St.; Wimmer II S. 470, 485.

Mandsnavnet forudsætter, som Wimmer (II S. 468) bemærker, en olddansk Form *Sazurr*, ligesom Runeformerne **ąsur**, **asur** forudsætter olddansk *Azurr*, *Azurr* = oldisl. *Ǫzurr*.

Stedsnavnet *Sacerathorp* viser, at den olddanske Genetivform har været **Sazuraʀ*. Jfr. A. Kock, Arkiv X S. 305 Anm. 1.

Navnet forekommer ogsaa i to uplandske Runeindskrifter, som begge kun kjendes fra "Bautil" og som begge vistnok har været fra 11te Aarh.

En Sten fra Söderby, Danmarks socken, Vaksala härad (Bautil Nr. 409, Lilj. R.-U. Nr. 208, Stephens II S. 705 ff.), er ifölge Indskriftens Begyndelse reist efter Helge af hans Söskende. Derpaa tilföies det: "**sasur** dræbte ham og gjorde Nidingsværk, sveg sin Fælle. Gud hjælp hans Aand".

Det fremgaar ikke med Sikkerhed (om end med Sandsynlighed) heraf, at **sasur** var en svensk Mand. Han kan have været dansk, uagtet han havde en Uplænding til Fælle.

Navnet forekommer ogsaa paa en Sten, som fandtes i Frestad Kirkemur, Vallentuna härad (Bautil Nr. 88, Lilj. R.-U. Nr. 402, Stephens II S. 689). Her er **sasur** Nominativ, og her synes det at maatte være Navn paa en svensk Mand.

En Mand ved Navn *Sasor* (*Zassor*, *Satzer*, *Zazer*) Ingvarssön nævnes i mange Brevskaber (fra Nydala, Linköping og fl. St.) fra Begyndelsen af 15de Aarh.

Oprindelsen til Mandsnavnet **Sazurr*, **sasur**, er hidtil ikke paavist. U. W. Dieterich (Runen-Sprach-Schatz S. 299)

forbinder **sasur** med oldisl. *sessanautr*; men herom kan der ikke være Tale [1]).

Sandby-Stenen II i Præstö Amt, Sjælland (Wimmer II S. 481—488), som Wimmer (II S. 497) henförer til Tiden omkring 1075, har Mandsnavnet **susur** i Akkusativ. Wimmer siger i Overensstemmelse med Thorsen (Runemindesmærkerne i Slesvig S. 149), at **susur** gjenfindes i "landsbyen *Suserup* (Lynge sogn, Alsted herred, Sorö amt) og vel også i *Suså*, hvad allerede Stephanius har formodet (Monum. Dan. s. 124)". Denne Forklaring af *Susaa* forekommer mig lidet sandsynlig, fordi man i Norge har *Susbækken* og Elvenavnet *Susna*, samt Stedsnavnene *Suserud* og *Susebakke*, som i "Norske Elvenavne" S. 253 f. forklares af en Elvenavnstamme *Sus*-. Fremdeles Gaardnavnet *Sysendalen* (smst. S. 261), hvortil Magnus Olsen föier Gaardnavnet *Syse* i Ulvik. Desuden vilde en Sammendragning af **Susurará* til *Susaa* være paafaldende.

Heller ikke Oprindelsen til Mandsnavnet **susur** er hidtil paavist.

Thorsen (Runemindesmærkerne i Slesvig S. 279 Anm. og S. 149) og flere andre Forskere mener, at **susur** er det samme Navn som **sasur**, men Wimmer (II S. 485) holder disse to Navne for forskjellige. A. Kock (Arkiv X S. 304 f.) udtaler sig ikke afgjörende om dette Spörgsmaal.

Kvindenavnet *Sestrith* forekommer i Dansk tidligst i 12te Aarh. (i Genetiv *Sestrithu*). Se O. Nielsen, Olddanske Personnavne S. 81. Navnet er ogsaa gammelsvensk; Nominativ f. Eks. *Sestridh* Svenskt Dipl. N. S. III S. 343 Nr. 2496 (1418), *Zæstridh* II S. 224 Nr. 1210 (1409); Gen. *Cestridhe* I S. 369 Nr. 488 (1404); Dat. *Sestridhe* II S. 760 Nr. 1879 (1414); Akk. *Sestredhe* III S. 342 Nr. 2496 (1418).

Heller ikke dette Personnavns Oprindelse er hidtil fun-

[1]) I Lilj. R.-U. Nr. 596 har man tidligere feilagtig forstaaet **sasi** som Mandsnavn. Men jeg har i Runverser S. 158 vist, at det er Pronomen.

den. O. Nielsen siger: "Navnet kan være det senere Söster". Men dette er uantageligt. Kvindenavnet *Söster* er samme Ord som Appellativet, og fra dette afviger det aabenbart sammensatte *Sestrith* baade i sit Forled og i sit Efterled. O. Nielsen sammenstiller Navnet *Sestrith* paa den anden Side med oht. *Sisifrid*. Det östgotiske Mandsnavn *Sisifrid* indeholder et især hos Vestgoterne sædvanligt og i mange Personnavne forekommende Forled *Sisi*-, som af mange Forskere har været forklaret af got. *sigis* "Seir". Men dette Forled er ikke ellers paavist i nordiske Navne, og svensk *Sestridh* afviger derfra ved förste Stavelses Vokal. Jeg vilde heller ikke holde en Forklaring af Navnet som opstaaet af **Sess-friðr* for sandsynlig, da Forledet *Sess*- ellers ikke bruges i Personnavne, hvis ikke det hos Förstemann opförte Kvindenavn *Sessa* hörer derhen.

Navnet *Sestridh* skrives, som vi har seet, undertiden med *c* eller med *z* foran förste Vokal. Dette skyldes sandsynlig Indflydelse fra Navnet *Cæcilia*. Dog jfr. ovenfor Skrivemaaden *Zassor*, *Zazer*, hvor *z* i Fremlyd mulig er fört over fra *z* i Indlyd.

I det foregaaende er 4 Personnavne opförte: 1) **Sǫsgerðr*. 2) **Sazurr*, Genetiv **Sazurar*. 3) **susur**. 4) *Sestridh*.

Disse 4 Navne har det tilfælles, at de alle er uforklarede. For det andet, at de alle begynder med *s*. For det tredje, at der i dem alle efter förste Vokal ligeledes fölger *s* eller en Forbindelse med *s*. For det fjerde, at de alle er östnordiske og ikke er paaviste i Norsk-Islandsk.

Til disse Overensstemmelser mellem disse 4 Navne kommer for det femte en meget mærkelig Overensstemmelse. Nemlig den, at de alle fire, naar man ser bort fra *s* i Fremlyden, stemmer overens med 4 andre Navne, af hvilke de 3 er vel kjendte:

1) **Sǫsgerðr* med *Ásgerðr*, jfr. frank. *Ansigardis*.

2) **Sazurr* (senere *Sazer*), Genetiv **Sazurar*, med *Azurr* (senere *Azer*), Genetiv **Azurar* (oldisl. *Ǫzurar*).

3) **susur** med **usurʀ** Lilj. R.-U. Nr. 848 Södermanland (efter Bautil Nr. 783); det Stykke af Stenen, hvorpaa Navnet stod, er nu borte.

4) *Sestridh* (*Sæstridh*) med dansk og svensk *Estridh* (*Æstridh*), oldn. *Ǫ́striðr*; begge Navne böiede paa samme Maade.

Efter dette forekommer det mig aldeles evident, at de her behandlede Navne etymologisk maa opfattes som 1) *s-Ǫ́sgerðr*. 2) *s-Azurr*. 3) **s-usur** [1]). 4) *s-Estridh*, *s-Ǫ́striðr*.

I alle 4 Navne **Sǫ́sgerðr*, **Sazurr*, **susur**, *Sestridh* er altsaa *s* i Fremlyden et for Navnene oprindelig fremmed Element, som fortil har fæstet sig ved disse Navne. Dette *s* synes at have fæstet sig i Navnene, efterat de östnordiske Sprogs Udvikling havde begyndt at fjærne sig fra den vestnordiske Sprogudvikling.

Hvorledes er nu dette foran tilföiede *s*- i sin Tilblivelse at forstaa?

Det vilde ikke være en tilfredsstillende Forklaring, at de nævnte Former skulde være Kjæleformer, som var opstaaede ved at anbringe Konsonanten *s*, som er den förste i Navnenes Indlyd, ogsaa i deres Forlyd; jfr. f. Eks. engelsk *Bob* af *Robert* og omvendt det moderne norske Barnekammer-Navn *Sossen* for *Sophia*. En anden Sag er det, at Lysten til at have samme Konsonant (*s*) baade i Fremlyd og i Indlyd kan have virket med ved Formernes Oprindelse.

Jeg har tænkt paa den Forklaring, at det foranstillede *s* kunde være en forstenet Levning af et foranstillet Navn i Genetiv paa *-s*. Man kunde tænke sig, at f. Eks. en Mand

[1]) Efter det her sammenstillede forekommer det mig fremdeles sandsynligt, at **susur** er samme Navn som **sasur** og **usur** samme Navn som *Ǫzurr*, *Azurr*. Men herpaa skal jeg her ikke gaa nærmere ind. Om den ældste Form af Mandsnavnet *Ǫzurr* se Kock, Svenska Landsmålen XII, 7 S. 17 og Arkiv X S. 304.

ved Navn *Azurr*, som stod i et nært Forhold (enten som Sön eller som Tjener) til en Mand ved Navn *Gunnarr*, derefter blev kaldt *Gunnars-Azurr*. Dette vilde have Analogi i en i Norge paa mange Steder nu brugelig Udtryksmaade og tillige i gamle Navne som *Pálna-Tóki*. Jeg tænkte mig da, at Navneformen **Sazurr* var opstaaet af slige Forbindelser af *Azurr* med en forudgaaende Genetiv paa *-s* af et Navn. En tilsvarende Forklaring tænkte jeg mig ved de andre ovenfor sammenstillede Navne.

Der kan ogsaa anföres Analogier til Stötte for, at Endelsen *-s* fra det forudgaaende Ords Endelse kunde gaa over paa det fölgende Ords Begyndelse og anvendes her, selv hvor ingen Genetiv gik forud.

Arve er i norske Bygdemaal et Navn paa "Fuglegræs" (Stellaria media). Planten kaldes mangesteds *vassarv*, sammensat med *vass*, Genetiv af *vatn*. Men ifölge Meddelelse af Dr. Amund B. Larsen kaldes den i Solör *sarv* (*a* her udtalt som *ä*). Denne Form maa vistnok forklares saaledes, at *s* i Fremlyden her er blevet overfört fra Sammensætningen *vass-arv*.

Under *lok* "Bregne" nævner Falk-Torp, Etymologisk Ordbog Sideformen *slok* og siger, at *s* i Fremlyden af denne Form vel stammer fra Sammensætningen *bus-lok*.

I Navne paa Festdage, som bestaar af en Helgens Navn i Genetiv paa *-s*, hvorefter fölger *vaka*, Cas. obl. *vǫku*, har man allerede i Middelalderen, efterat *vǫku* var gaaet over til *ǫku*, opfattet andet Led som *sǫku*. Saaledes er i en Runeindskrift, som fandtes i Neslands Kirke i Øvre Telemarken, skrevet **til : botolps : sǫku** (ǫ er skrevet ᚼ).

Her kan ogsaa mærkes, at flere irske Familienavne, som begynder med *k*, er opstaaede af *mac* (Sön) og en derefter fölgende Genetiv af Faderens Navn; f. Eks. *Kermode* af (*ma*)*c* og Gen. af *Diarmait*.

Jeg holder dog nu den her nævnte Forklaring af det

foranskudte *s* i **Sǫsgerðr*, **Sazurr*, susur, *Sestridh* for tvivlsom, fordi et foranskudt *s* synes at forekomme i andre Navne, hvor det ikke vel kan forklares paa denne Maade. Men det maa rigtignok mærkes, at de Navne, som jeg skal behandle i andet Afsnit, tilhörer et andet Navneomraade og er bevarede fra en langt ældre Tid.

II.

Et gammelt Fjordnavn i Norge er *Salpti* eller *Salfti*. O. Rygh (Norske Fjordnavne i "Studier tilegnede C. R. Unger" S. 47) udtaler sig derom saaledes: I Nordland "har man den store Saltfjord, hvor den usammensatte Form Salten nu bruges som Fællesnavn for de Fjorden omgivende Bygder. Fjorden nævnes paa adskillige Steder i middelalderske Skrifter". I Olav Tryggvessöns Saga i Heimskringla (Kap. 78 I 396[6] F. J.) lyder Fjordnavnet i Nominativ *Sálpti*. Flere Haandskrifter, f. Eks. Afskrifter af Jöfraskinna, har *f* foran *t*. Kap. 79 I 398[8. 15] lyder Navnet i Dativ *Sálpti*; ogsaa her i flere Haandskrifter skrevet med *f* foran *t*. Navneformerne er tildels forvanskede i Haandskrifterne, navnlig paa de tilsvarende Steder i Fornm. s. II 175, 177 og Flatöbogen I 393 f. Flatöbogen har i Dativ Endelsen *-a*. "I Haakons Saga forekommer Navnet to Gange, paa begge Steder i Akkusativform. Udgaven i Fornm. sögur [IX 470], der fölger cod. Frisianus, har paa det ene Sted *Salpti*, paa det andet *Salpta*; Flatöbogen [III 128] og Skaalholtsbogen [S. 184 i Vigfussons Udgave af Sagaen], der staar höiere i Paalidelighed, have derimod *Salpta* eller *Salfta* paa begge Steder. Ellers findes *i Salta* paa 2 Steder i Aslak Bolts Jordebog [S. 92, 93], *i Salfti* i Grettes Saga [S. 49 Kbh. 1859] og *i Salte* i et Dokument fra 1390 [Dipl. Norv. VI S. 471]". Navnet synes oprindelig at være en *an*-Stamme, uagtet enkelte oblikve Kasusformer viser *ia*-Stammernes Böining.

I Bunden af denne Saltenfjord falder Saltelven ud efter at have gjennemströmmet Saltdalen. Denne sidste kaldes hos Aslak Bolt S. 93 *Salftadalr*. Ved Elvens Udlöb ligger en Gaard Saltnes. Paa Grund af dette sidste Navn finder O. Rygh det sandsynligt, at Fjordens Navn er afledet af Elvens Navn, og at dennes Navn i gammel Tid har været **Salpt*, Genetiv **Salptar*, hvoraf **Salptnes* og Dalens Navn **Salptardalr*.

Gaardnavnet Saltnes synes mig dog ikke at afgive noget Bevis herfor. Hvis Elven efter Fjordens Navn har været kaldt **Salptá*, kan **Salptnes* være en elliptisk Sammensætning [1]) dermed og Dalens Navn **Salptardalr* være opstaaet ved Forkortning af **Salptárdalr*.

For at Fjordnavnet *Salpti* her ikke er afledet af et Elvenavn, synes den Omstændighed at tale, at Navnet ogsaa paa andre Steder forekommer som Fjordnavn. Rygh fortsætter (S. 48) saaledes: "Fjorde af Navnet Salten findes paa to andre Steder i Landet. Der er en ganske liden Fjord, som kaldes Busalten [2]), nordlig paa Øen Elven (Elvelandet) i Fosnes Sogn i Namdalen, og meget nordligere i samme Landskab, i Kolvereid Pgd., er der to Tvillingfjorde, Nordsalten og Sörsalten, som gaa ind i Landet ikke langt fra hinanden, længere inde nærme sig hinanden endnu mere og etsteds have Forbindelse gjennem en Ström. Ingen af disse Fjorde findes nævnt i ældre Tid; men Navnet maa være det samme som den nordlandske Fjords" [3]).

Dette Fjordnavn *Salpti* eller *Salfti* er hidtil ikke forklaret. Dets Oprindelse synes mig klart angivet derved, at der i Norge har været et Fjordnavn **Alpti* eller **Alfti*.

---

[1]) Efter min Mening har O. Rygh havt Uret i overhoved ikke at ville anerkjende elliptiske Sammensætninger i gamle Stedsnavne.

[2]) Förste Led i dette Navn, ligesom i det nærliggende Buvik, er vel oldn. *búð* f. brugt om en Fiskerbod (S. B.).

[3]) Om andre Stedsnavne, som formodes at staa i sproglig Forbindelse med *Salpti*, se Norske Gaardnavne XV S. 21, 108; Norske Elvenavne S. 206.

I Finmarken er Sognet Alten, som paa Lappisk heder *ál'ta* (Qvigstad, Lehnwörter S. 89). Den Fjord, ved hvilken Alten ligger, kaldes nu Altenfjord. Rygh (Norske Fjordnavne S. 65) har med rette antaget, at Alten tidligere har været Fjordens Navn og at dette Navns gammelnorske Form har været **Alpti*. Dette er, som Rygh har forklaret det, en Afledning af *alpt* "Svane" og har vistnok betydet "Svanefjorden" [1]).

Vi har altsaa i Norge paa flere Steder et Fjordnavn *Salpti* eller *Salfti*, hvis Oprindelse ikke er paavist, og vi har i Norge paa ét Sted et Fjordnavn **Alpti* eller **Alfti*, som tydelig er en Afledning af oldn. *alpt* eller *alft* f. "Svane".

Herefter synes det mig evident, at Fjordnavnet *Salpti* etymologisk er at forstaa som *s-Alpti* og at *s* i Fremlyden fra först af har været et fremmed Element, som siden har fæstet sig ved Navnet.

Det foranskudte *s* i *Salpti*, af *s-Alpti*, maa vel være det samme Element som i de foran behandlede Personnavne **Sǫsgerðr* o. s. v. [2]).

Herved faar vi Øie paa, at Fænomenet med et foranskudt *s* har en langt videre Udbredelse. Det er ikke indskrænket til Ord med *s* i Fremlyd, som tillige har *s* efter förste Vokal. Det viser sig ikke alene i Personnavne, men ogsaa i Stedsnavne. Og medens de forud behandlede Personnavne tilhörte særlig de östnordiske Sprog, finder vi nu Fænomenet ogsaa i Norsk, og her föres vi tilbage til hin fjærne Tid, da Stammer, som talte germansk Sprog, först bebyggede Norge, ialfald det nordlige Norge.

---

[1]) Rygh nævner ogsaa en anden, lidt afvigende Forklaring. Efter denne skulde Fjorden have faaet sit Navn **Alpti* af den Elv, som falder ud i Fjorden, og denne Elv skulde have havt Navnet **Alpt*, d. e. "Svanen". Denne Forklaring finder jeg mindre sandsynlig.

[2]) *Salpti* kan ikke være opstaaet af **su-alpti* og indeholde det bekjendte Præfiks, som bl. a. i det germanske Folkenavn *Sugamber*, thi *u* kunde vistnok ikke svinde i denne Lydstilling.

Men i *Salpti* synes Fremlydens *s* ikke at kunne være Levning af et Substantiv i Genetiv, som tidligere gik forud for **Alpti*.

Fjordnavnet *Salpti* förer mig til en anden Forklaring af det foranskudte *s* i Stedsnavne og da vel ogsaa i de tidligere nævnte Personnavne.

Jeg formoder deri et paapegende Pronomen, som i Anvendelse glider over til en bestemmende Artikel, af den indogermanske Stamme *se*, *so*, hvortil bl. a. oldn. *sá*, i Hunkjön *sú*, og angelsaks. *se* hörer.

Med Hensyn til Betydningsforholdet ved Personnavnene minder jeg om Brugen af det græske *ὁ*, *ἡ* foran Personnavne, hvor Personen paa en eller anden Maade fremhæves, f. Eks. som almindelig kjendt; stundom uden synderligt Eftertryk.

Dette græske *ὁ* oversættes i den gotiske Bibeloversættelse ved *sa*, f. Eks. *sa Xristus sa þiudans Israelis* Marc. 15, 32 = *ὁ Χριστός ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ*.

I Angelsaksisk bruges *se* (Nomin. i Hankjön), *séo* (Hunkjön) paa samme Maade som gr. *ὁ*, *ἡ* foran Egennavne, baade Personnavne og Stedsnavne; f. Eks. *se Cynewulf*, *séo Asia*.

Her kan ogsaa mindes om, at *han*, *ho* i nyere norske Bygdemaal sættes foran Personnavne og da har omtrent samme Betydning som den bestemmende Artikel: han Olav, ho Sigrid. Denne Brug findes af og til allerede i Oldnorsk.

Fremdeles kan her mærkes, at en foranstillet bestemmende Artikel i mange Sprog af og til er smeltet sammen med det efterfölgende Ord, især hvor dette er et Navn, saaledes at Artikelen er bleven et fast Element af Ordet, uden at det talende Folk længere har nogen Bevidsthed om Ordledets Betydning som Artikel. Saaledes er i Fransk den af lat. *ille*, *illa* opstaaede Artikel ikke sjælden som *l* smeltet sammen med det fölgende Ord, som begynder med en Vokal. Dette findes særlig i Stedsnavne, men ogsaa i Appellativer.

F. Eks. *Lille* (*Insula*), *Lers* Elvenavn (provenç. *Ertz*), *Lillebonne* (*Juliobona*), *lierre* (*hedera*), o. s. v. Lignende findes i andre romanske Sprog.

Ligesaa har den arabiske foranstillede Artikel *al* fæstet sig i mange Stedsnavne og andre Ord, som er bevarede i Spanien, f. Eks. *Almaden*, *almanaque*.

I flere gæliske Ord findes et foranskudt *t*, som er Levning af en bestemmende Artikel, f. Eks. *tabh* "Oceanet", af oldn. *haf*; *tábh* "a spoon-net" af det ligebetydende oldn. *háfr*.

Jfr. hertil Professor Kocks Tillæg S. 161.

Ved disse Analogier synes det vel stöttet, at *s* i Fremlyden af *Salpti*, d. e. *s-alpti* "Svanefjorden", **Sasurr*, af *s-Azurr* "han Assur", kan være en fastvokset Artikel.

Den Omstændighed, at **Alpti* i Finmarken har været brugt som Fjordnavn uden *s* i Fremlyd, synes ikke at kunne tale imod den givne Forklaring af *Salpti*. I denne sidstnævnte Navneform kan vi have den förhistoriske Sprogbrug, som var opgivet dengang, da Nordmændene bebyggede Finmarken og kaldte en Fjord der **Alpti*.

Desuden var vel Forskjellen i den etymologiske Betydning mellem *Salpti* og **Alpti* fra först af ikke större end mellem en Stedsbetegnelse med Artikel og den samme uden Artikel. Ved Navnene Sörsalten og Nordsalten kunde der være særlig Grund til at tilföie Artikelen *s-*. Den Bestemmelse, som nu gives ved det foranstillede Sör- og Nord-, kan engang have været givet ved Komparativer, som fulgte efter *s-Alpti*.

En norsk Zoolog har forsikret mig, at Svaner holder til ved de Fjorde, hvis Navn *Salpti* jeg har forklaret som "Svanefjorden".

Blandt Ønavne i Snorra Edda (ed. AM. II S. 491) staar *Sotr*. Det er Navnet paa en Ø ved Bergen (Nordhordland). Egentlig er det to ved hinanden liggende Øer, som nu kaldes Store Sotra og Lille Sotra. Navnet hörte jeg i Fjeld

udtalt *så'ttra* (*stōra s.*, *littla s.*), i Herlö *så'ttræ.* De följende Oplysninger om Navnets Forekomst skyldes O. Rygh: *i Sothir* Dipl. Norv. XII S. 152, 153, 155, 157, 160; *i Soter* XII S. 159, 165, 199, 229; Saatter 1610, Satter 1611, Sartor 1723. Hertil kan föies *j Soters kirkiu sokn* Bjǫrgynjar kalfskinn S. 30 b, *j sotorskirkiu s.* S. 32 b.

Skriftformen "Sartoröen" har været sædvanlig i ny Tid. Men dette er en forvansket Form, som maa skrive sig fra Folk, der ikke kjendte Almuens Udtale.

Ønavnet *Sotr* henviser til et urnordisk **Sutru*, fællesgerm. **Sutrō*, för den germanske Lydflytning **Sudrā*.

Det forekommer mig tydeligt, at dette Ønavn er beslægtet med Dyrenavnet *oter*, dansk *odder*, oldn. *otr*, o. s. v., som er afledet af et Ord for "Vand"; jfr. tysk *Wasser*, gr. *ὕδωρ*.

Derimod kan man være i Tvivl om den etymologiske Betydning af Ønavnet *Sotr.*

Jeg finder det ikke sandsynligt, at Navnet skulde betyde "den vandrige (Ø)". Heller ikke tör jeg tro paa, at de gamle Söfolk med livlig Fantasi skulde have betegnet Øen som "Oteren" eller betegnet den som det paa Vandet hvilende Dyr.

Snarest tænker jeg mig Ønavnet *Sotr*, d. e. **s-utrō*, som et Navn, der betyder: den Ø, hvor der er Oter. Jeg opfatter da Navnet som et Slags Kortnavn. Det vil sige: Man har af Hankjönsordet *otr* dannet Ønavnet uden anden Forandring i Ordets Slutning end den, som var nödvendig ved Overgangen fra Hankjönsord til Hunkjönsord, og med Tilföielse fortil af Artikelen *s*-. Med dette Ønavn forbandt man da fra först af en etymologisk Betydning, som logisk fuldstændig skulde have været udtrykt enten ved en Sammensætning, hvori Oterens Navn gik ind, eller ogsaa ved en Afledning af dette. Men jeg tænker mig i k k e, at en saadan fuldstændigere Benævnelse historisk virkelig gik forud for Navnet *Sotr.*

Naar vi ser bort fra den foranskudte Artikel *s*-, er Forholdet mellem Ønavnet *Sotr* og Stammeordet *otr* ikke meget forskjelligt fra Forholdet mellem Ønavn og Stammeord i andre Tilfælde, som jeg har nævnt i Arkiv XX S. 351: *Tiúma*, *Lófót*, *Sekk*.

Fick opfatter ikke faa græske Ønavne som Kortnavne (Kosenamen); men han mener, at disse formentlige Kortnavne er opstaaede af fuldstændigere Navne (Vollnamen), som tidligere har været brugte som Navne paa vedkommende Øer; se Bezzenbergers Beiträge XXII S. 35 ff.

I Sverige er der nogle Stedsnavne, som sproglig synes nær beslægtede med det norske Ønavn *Sotr*. Særlig nævner jeg Sottern, Navn paa en Indsjö i Södermanland, Syd for Hjälmaren. Men disse svenske Stedsnavnes Behandling overlader jeg helst til svenske Forskere.

Det fortjener at fremhæves, at hvis min Forklaring af Ønavnet *Sotr* er rigtig, har vi her *s*- som foranskudt Artikel i et Stedsnavn af Hunkjön. Og dette Navn förer os tilbage til det ældste norske Sprog, hvoraf Spor nu er bevarede, til en Tid, som vistnok ikke er yngre end den Tidsalder, som Arkæologerne kalder Broncealderen.

Setten (med lukket *e* i förste Stavelse og med enstavelses Betoning) er Navnet paa en Indsjö, ved hvilken de fleste Gaarde i Setskogen ligger. Setskogen er Navnet paa et Anneks til Hölands Præstegjæld i Akershus Amt. I Indsjöen Setten falder Elven Setta ud.

Navnet paa Sognet, som har sit Navn efter Indsjöen, skrives i Röde Bog S. 152 *a Sæidzskogho*[*m*], i Dipl. Norv. I S. 676 1485 *Seiskoog*, i Dipl. Norv. VIII S. 432 1489 (Afskrift fra c. 1550) *Sseethskogh*. Se O. Rygh, Norske Gaardnavne II S. 203; Norske Elvenavne S. 210.

Navnet er hidtil ikke forklaret. Indsjöens oldnorske Navn maa have været **Seittr*. Jeg vover fölgende Forklaring.

En germansk Rodform *ait*- med Betydning "svulme" forekommer i oldn. *eitill* "Kjertel" og *eitr* "Edder", samt i oht. *eiz* "Byld". Til denne Rodform, som i indogermansk Form har lydt **oid*-, hörer gr. *οἰδέω* "svulmer", *οἰδαίνω οἰδάνω* "bringer til at svulme", *οἶδμα* "Opsvulmen", armen. *aitnum* "svulmer". Gr. *οἶδμα* bruges særlig om Vandets Opsvulmen, om de brusende Bölger.

Regelret dannet vilde et germansk **aitjan* "bringe til at svulme" være. Præter. part. pass. deraf skulde i Oldnorsk hede **eittr*.

Herefter forekommer det mig sandsynligt, at Indsjönavnet **Seittr* etymologisk er at opfatte som *s-eittr* "den, som er bragt til at svulme". Jeg formoder, at Indsjöen er kaldt saa, fordi dens Vand fordum kunde stige stærkt i Flomtid.

Dog kan imod denne Forklaring indvendes, at Vandstandens Höide i Indsjöen Setten, ifölge Meddelelse fra Flödningsdirektören i dette Vasdrag, nu ikke er meget forskjellig til de forskjellige Tider.

Af Navnet *Scadinavia* har flere etymologiske Forklaringer været forsögte. Se navnlig Müllenhoff, Deutsche Altertumskunde II S. 357 ff.; S. Bugge i Sievers Beiträge XXI S. 424; Schrader i "Philologische Studien. Festgabe für Sievers" S. 2—5.

Pomponius Melas Beskrivelse af de danske Farvande og Øer giver mulig Veiledning til en sandsynligere Forklaring af Navnet *Scadinavia*. Mela siger (III, 3, 31, Müllenhoff Germania antiqua S. 82): "super Albim *Codanus* ingens sinus magnis parvisque insulis refertus est", og siden (III, 6, 54, S. 86): "in illo sinu, quem *Codanum* diximus, est *Scadinavia*". Her har flere Haandskrifter og blandt dem det ældste, som er fra Begyndelsen af 10de Aarh.: *codanovia* (efter -*s*).

Efter dette er *Codanus* (*sinus*) Navn paa Kattegat. En rimelig Forklaring af Navnet er hidtil, saavidt jeg ved, ikke fremsat.

Jeg formoder, at Navnet i urnordisk Form har lydt i Nominativ **Kōda*, i Akkusativ **Kōdan*.

Det synes tydeligt at höre til den Stamme *kōð*-, som findes i norske Stedsnavne. F. Eks. Koen, Gaard i Inderöen (Matr.-Nr. 180) i Nordre Trondhjems Amt, skrevet *af Kodhi* hos Aslak Bolt S. 8. Beslægtet er vistnok en ligeledes i norske Stedsnavne forekommende Stamme *Kað*-. Se om disse Stedsnavne, som er samlede af O. Rygh, bl. a. O. Rygh i Trondhj. Vidensk. Selskabs Skrifter 1882 S. 27; Norske Gaardnavne XIV S. 170, XV S. 194.

Naar det gjælder at finde Betydningen af denne Ordstamme *kóð*-, fortjener fölgende Stedsnavn særlig Opmærksomhed: Koet (udtalt med lukket *o* og enstavelses Betoning) er Navnet paa den lille Fjord, som nordfra gaar ind til Valseidet mellem Aafjorden og Bjugn i Söndre Trondhjems Amt. Den er ved Indlöbet meget grund. Navnet forudsætter oldn. **Kóð* n. Artikelen gjör det sandsynligt, at man længe har været sig Navnets appellativiske Betydning bevidst.

Efter dette tör vi tro, at Intetkjönsordet **kóð* engang har betydet "en grund Fjord", eller mere omfattende "et grundt Sted i Vandet". Jeg tror, at dette Ord er det samme som det oldindiske *gādhá-m* n. "Grund zum Stehen im Wasser, Untiefe, Furt, vadum". Med Hensyn til Konsonanten i Fremlyd kan sammenlignes oldn. *kóf*, *kófa* og *kaf* (ved Siden af *kvaf*), *kefja*, som hörer sammen med gr. *βάπτω* og forudsætter en indogermansk Rod med det velare *g* i Fremlyd.

Codanus sinus, **Kōda*, Akkus. **Kōdan*, har da vel oprindelig været Navn paa Kattegat, navnlig den sydöstlige Del, og Øresund, og faaet sit Navn af Sömænd, som iagttog, at Söen der ikke var saa dyb som længere i Nord og Nordvest, i Skagerak og Nordsöen. **Kōda* skulde da etymologisk betyde "den grunde Sö".

Mela siger, at *Scadinavia* er i *Codanus sinus*. Det er mærkeligt, at flere Haandskrifter hos Mela istedenfor *Scadi*-

navia har *Codanovia*. Jeg vover vistnok ikke at holde denne sidste Form for en rigtig Form, som middelbart grunder sig paa Germaners Udtale. Men det synes dog naturligt at söge en Forbindelse mellem Navnet *Scadinavia* og Navnet paa den Havbugt, ved hvilken Landet ligger. Dette synes saa meget rimeligere, som det sidste Led i *Scadin-avia*, der betyder "Land ved Vandet", gjör det sandsynligt, at Landet först har faaet Navn af Mænd, som jævnlig færdedes paa Söen.

Sammensatte Navne, hvis andet Led er oldn. *ey* i den indskrænkede Betydning "Ø", har som förste Led oftere Navnet paa den Fjord, i hvilken Øen ligger. Saaledes heder f. Eks. en Ø i Fjorden Sörsalten i Kolvereid Saltöen (Norske Gaardnavne XV S. 21).

Herefter formoder jeg, at *Scadinavia* etymologisk skal opfattes som *s-Kadin-awi*, d. e. det vandomflydte Land ved **Kōda* (*Codanus sinus*).

I *Scadinavia* er da det lange *ō*, af indogerm. *ā*, som jeg har antaget i **Kōda* (*sinus Codanus*), lettet til kort *a*. Dette maa have sin Grund deri, at förste Stavelses Vokal i *Scadinavia* var svagere betonet end i **Kōda* paa den Tid, da de germanske Sprog havde bevægelig Betoning. Det er et i nyere Tid oftere behandlet Fænomen (som har efterladt sig mange Spor i de historiske Sprog), at de germanske Sprog engang har havt bevægelig Betoning i Lighed med Græsk og Oldindisk, og at Reglerne for sammensatte Ords Betoning i hin Tid var ikke lidet skiftende efter de forskjellige logiske Forhold. Vi tör derfor tro, at Hovedtonen i hin Tid ikke hvilede paa förste Stavelse i Navnet *Scadinavia*; jfr. f. Eks. gr. *Πελοπόννησος*.

Det er vel kjendt, at mange germanske Nomina, som indbyrdes er beslægtede, viser Aflydsforholdet mellem *ă* og *ō*; f. Eks. oldn. *nót* til *net*, af Stamme **natja*-, o. s. v.

Det syntaktiske Forhold, som jeg forudsætter for den

foranskudte Artikel *s*- i *s-Kadin-awi*, er væsentlig det samme, som vi finder ved angelsaks. *se*, f. Eks. i *se emnihtes dæg*, det Dögn, da Nat og Dag er lige lange.

Scadinavia giver os, hvis min Forklaring er rigtig, et Eksempel paa et Navn med *s* skudt foran en Konsonant.

Men Lydforholdet volder ved de her behandlede Navne i én Henseende Vanskelighed. Jeg tror ikke, at *Sestridh* kan være opstaaet af *sú Estridh* (*sú Ǫ́stríðr*), **Sǫsgerðr* af *sú Ǫ́sgerðr*, eller *Sotr* af *sú *Otr*, *Skadinawi* af *sú *Kaðinawi*. Heller ikke antager jeg, at *Salpti*, **Seittr* og **Sazurr* indeholder *sá* med lang Vokal.

Da Stedsnavnene har vist os, at Fænomenet i sin Begyndelse er urgammelt, vover jeg fölgende Formodning.

I Modsætning til oldn. *sá* har Angelsaksisk *se*, hvis Vokal kan bruges kort, og Gotisk har *sa*, Græsk *ó*, Oldindisk *sa* med kort Vokal. Disse Former er Levninger fra en Tid, da den uforandrede Stammeform brugtes som Nominativform for Hankjön. Herefter tror jeg, at i *Salpti*, **Seittr* og **Sazurr* en kort Vokal er faldt bort efter *s* i Fremlyden. Nordisk har i den ældste Tid visselig af dette Pronomen i Nominativ Hankjön kunnet bruge dels en betonet Form med forlænget Vokal, dels en ubetonet Form med kort Vokal.

Denne korte og ubetonede Vokal blev vel, hvor den stod proklitisk foran et Substantiv, ved Sprogets Forandring behandlet i fonetisk Henseende ligesom den korte Vokal i Præfikset got. *ga*-, tysk *ge*-, oldn. *g*- (i *granni*, *gnógr*, o. s. v.).

Vanskeligere er Forklaringen ved Navnene af Hunkjön **Sǫsgerðr*, *Sestridh*. Man synes, hvis *s*- rigtig er forklaret som en foranskudt Artikel, at maatte antage ét af to. Enten er her *s* uden fölgende Vokal foranskudt ved analogisk Indflydelse fra Mandsnavne som **Sazurr*. Eller ogsaa er Navneformer som **Sǫsgerðr*, *Sestridh* de sidste Udlöbere af en ældgammel Dannelse. De viser da tilbage til en Urtid, da den uforandrede Stammeform i ubetonet Stilling ogsaa

kunde bruges for Hunkjön, ligesom vi har Levninger fra en saadan Urtid, som ikke krævede særlig Betegnelse af Hunkjön, i de kjönslöse Pronomener.

Jeg holder den sidste Opfatning for den sandsynligste, thi denne synes den rimeligste ved de ældgamle Stedsnavne af Hunkjön *Sotr* og *Scadinavia*.

Hermed afslutter jeg for denne Gang mit Forsög paa at paavise en foranskudt Artikel *s-* i nordiske Navne. Men jeg haaber senere at kunne fremlægge mere til Stötte for min Opfatning, og jeg skal da komme ind paa Spörgsmaalet om, hvorvidt den foranskudte Artikel *s-* ogsaa findes i Appellativer.

Denne Afhandling er, ligesom næsten alt, som jeg har forfattet i de to sidste Aar, nedskreven af Universitetsstipendiat Magnus Olsen, som derunder har meddelt mig mange værdifulde Bemærkninger og Oplysninger.

Fortegnelse over de her behandlede Navne og andre Ord.

Kristiania 3. September 1904.

Sophus Bugge.

Tillägg. Om namnet *Noen*.

Som bekant lever, eller levde ännu för ett par decennier sedan, ett minne om guden Odin kvar i allmogens föreställning om "den vilda jakten". Så berättar Hyltén-Cavallius i Wärend och Wirdarne I, 216, 221, att man i Värend säger *det är Odens jakt; det är Oden som är ute och jagar; det är Odens hundar som höras i luften; Oden far förbi*, när de om höstaftnarna på flyttning stadda vildgässen i luften åstadkomma ett underligt ljud såsom av drivande jakthundar. I Skåne (Östra Göinge och Gärds härader) användes emellertid uttrycket *Noens jakt* i stället för *O(d)ens jakt*, och man talar där om *Noens hundar* i st. f. *O(d)ens hundar* (Hyltén-Cavallius II s. VI). Blekings-bonden säger *Noen far i luften*, när han hör flyttfåglarnas susning (Rietz s. 481). Dessa här anförda uttryck hava i vissa bygder undergått ytterligare förändring. Så har *Noens hundar* på sina ställen i Skåne utbytts mot *Noaks hundar* (Rietz), och *Noens jakt* kallas i Östergötland *Nordjakten* (Hyltén-Cavallius II s. VI).

En kvarleva av Odinskulten finnes i den i Värend härskande seden att vid slåttern lämna något kvar åt *Odens hästar* (Hyltén-Cavallius I, 212). Man talar dock där i detta sammanhang även om *Noens häst*, och detta uttryck förekommer ock i Blekinge och Skåne (Göinge. Rietz s. 470, Eva Wigström i Svenska fornminnesför:s tidskrift X, 163).

Osannolikt är det däremot, att (såsom Hyltén-Cavallius I, 258 f. och Rietz a. st. förmoda) även uttrycket *Noa-skeppet* ursprungligen syftat på *Noen* (*Odin*) och ej på *Noah*. De upplysa därom: "när skyarne antaga form af en lång strimma, heter det *noa-skeppet*, hvilket då det står rätt fram uppå himmelen, tros båda regn (Värend)". Se Hjelmqvist, Bibliska personers namn s. 40. Munthe menar i Språk och Stil IV, 114, att *Noequarn* i Bureus' anteckning från 1603

"hördes Noequarn i Himmelen" (Sv. lm. Bih. I, 241) skulle hava *Noen* = *Odin* till första sammansättningsled; detta är väl tvivelaktigt.

Från flera svenska landskap Skåne, Blekinge, Småland och även (jmf. det östgötska *Nordjakten*) Östergötland har man således bestämda intyg om att *Odin* kallats *Noen*. Magnus Lundgren, som i Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverige s. 29 f. samlat de flästa här ovan anförda uttrycken, menar, att måhända *Oden* utbytts mot *Noen*, emedan man hade "en viss skygghet att nämna gudens rätta namn" (s. 30 noten 1).

I så fall inser man dock ej, hvarför man tillsatt just ett *n*-ljud i *Noen*.

Jag fattar därför *Óþinn* : *Noen* på följande sätt. Ovan s. 152 framhåller Bugge, att *han*, *ho* i norska bygdemål sättas framför personnamn nästan som en bestämd artikel (*han Olav* etc.), och att detta bruk stundom finnes även i fornspråket. Exempel härpå från isländskan anföras av Lund Ordföjningslære s. 483 f. och av Falk och Torp, Syntax s. 275: *kemr hann Ásbiorn í stofuna*, *snerist at honum Þóri; hann Úfeigr*. I danska folkvisor finnes ett liknande bruk, t. ex. *alt da ganger han Helled Haagen*; *foruden han Sivard Snarensvend hans Hierte blod* (sist anf. st.).

I överensstämmelse härmed har man använt *hann Ōþinn*, *han O(d)en*. Sedan *Oden* börjat bliva ett mindre känt namn, uppfattades *han Oen* såsom *han Noen*, och sedan brukas *Noen* utan föregående *han* såsom likbetydande med *O(d)en*.

Vid korrekturläsningen av professor Bugges ovanstående avhandling meddelade jag honom denna min uppfattning, och på hans anhållan har jag bifogat den såsom ett tillägg till hans avhandling.

Axel Kock.

Verben *bry* och *förbrylla*.

1. Bry.

Bry förekommer i nutida svenskan hufvudsakligen i följande tre användningar: 1) bry ngn = genera ngn l. vanl. söka göra ngn förlägen eller generad i synnerhet genom anspelningar på hans eller hennes förmodade "flamning" för den eller den, 2) bry sin hjärna eller sitt hufvud med ngt, 3) bry sig om ngn eller ngt. I ä. nysv., där ordet är något mindre specialiseradt i sina användningar, uppträder det äfven under biformen inf. *bryda*, pr. ind. *bryder*. Det äldsta i den tryckta litteraturen anträffade exemplet på ordet i satssammanhang är från 1669 [1]); ett tio år äldre citat har emellertid bragts i dagen genom lektor L. Larssons excerpering af Vexiö domkapitels otryckta akter. Norska *brya* har ungefär samma användning som det svenska verbet, och så är också fallet med motsvarande danska ord: *bryde*, i äldre danska äfven *brye*; det danska ordet har emellertid helt och hållet sammanfallit med *bryde* = bryta och fått stark böjning. I sin etymologiska ordbok, art. *bry*, antog Tamm, i likhet med t. ex. Rietz och Aasen, att ordet lånats från lt. *brüen*, *brüden*, mlt. *brûden*. I Granskning af svenska ord (1901) vidhåller han denna uppfattning endast för *bry* göra förlägen; rörande *bry* i uttr. bry sig om, bry sin hjärna o. d. söker han göra gällande, att det är "ursprungl. ett helt annat verb än det från lt. lånade *bry* göra förlägen"; det skulle i dessa fraser vara identiskt med *bryta*. Som stöd härför åberopar han de med subst. *hufvudbry* synonyma ä. nysv. *hiärnbrott*, holl. *hoofdbreken* och t. *kopfbrechen*, äfvensom frasen *bråka sin hjärna* eller *sitt hufvud*, hvartill kunde läggas t. ex. t. *sich den Kopf über etwas* (*zer*)*brechen*. Utvecklingen

---

1) Loccenius omtalar dock, som Lindroth påpekar, redan 1665 "vulgatum hodiernum *bryia* vel *bryda*" i 2:a uppl. af sitt Lexicon juris, s. 83.

bryta > *bry* skulle dels (i *bry sig óm*) bero på proklis, dels (i *bry sin hjärna* o. d.) på inflytelse från danskan, i det att det da. *bryde* i motsv. uttryck, där det enl. T. rätteligen skulle vara = bryta, felaktigt identifierats med *bryde* = bry. H. Lindroth har i Språk och stil 2: 125 följ. accepterat Tamms antagande af ett tvåfaldigt ursprung, men förkastat hans härledning af *bry* 2 och 3 ur *bryta*. I stället ser Lindroth med stöd af norska *brygdast* l. *brigdast um* i *bry sig om* — *bry* 2 lämnar han å sido — en fortsättning af fsv. *brigþa*, *brygþa* svänga, förebrå [1]).

Äfven det lågtyska grundordet har blifvit utsatt för tudelning. I likhet med sin holländska motsvarighet, *bruijen*, har det jämte bet. plåga, reta, drifva med o. s. v. äfven haft bet. lägra, besofva. Svårigheten att sammanjämka dessa betydelser har föranledt åtskilliga, nu senast Falk och Torp i deras Etym. Ordbog, att antaga olika etymon för hvardera af de två skarpt skilda hufvudbetydelserna. Enligt F. och T. är det endast i obscen bet. som *brü(d)en* står i samband med det af *brût* (nht. *Braut*, brud) bildade mht. *briuten*, taga till brud, besofva; i bet. plåga o. s. v. skulle det däremot utgå från en germansk grundform *brugdian* (jfr det nyss anförda fsv. *brygþa*!), i likhet med fht. *brutten* [2]).

Genom en granskning af det föreliggande materialet — hvad det svenska ordet beträffar särskildt Svenska Akademiens excerptsamlingar — vill jag nu försöka utreda, i hvad

---

[1]) Sedan denna uppsats var skrifven, har Tamm i sin Etym. ordbok (art. *huvudbry*) ånyo behandlat ordet och därvid, med bibehållande af sin förklaring af *bry* 2, anslutit sig till Lindroth i fråga om *bry* 3 och sålunda uppställt en trefaldig proveniens för ordet. — Härledningen af *bry* ur *brigþa* förekommer, som Lindroth anfört, redan hos Loccenius l. c.; i 3:e uppl. är dock anmärkningen om "bryia vel bryda" struken. Enligt Ihre skulle Loccenius ha hämtat härledningen från Gudmundus Andreæ.

[2]) Sammanställningen med *brutten* är redan gjord af Ihre och i nyare tid af Schiller och Lübben, Mnd. Wb. 1: 434—5 och Franck, Etym. woordenb. d. nederl. taal.

mån man i dessa fall har anledning att ta sin tillflykt till dualistiska förklaringar.

Jag börjar med det lt. (o. holl.) ordet. Antaget att det i båda sina betydelser har samma ursprung, måste bet. plåga o. s. v. vara härledd ur den obscena betydelsen. Men en dylik obscen betydelse är man van att betrakta som en slutpunkt, nästan som ett dödsmärke för ordet. När ett ord har fått en sådan betydelse, har det därmed gjort sig omöjligt, det får inte längre uppträda i bättre sällskap och försvinner ur sikte. Man vill därför inte gärna tro, att den kan bilda utgångspunkt för nya betydelser. Dessutom förefaller ju här den postulerade betydelseförskjutningen gåtfull. Emellertid föreligger det, som redan R. Hildebrand [1]) (i Grimmska ordboken, art. *geheien*) visat, i tyskan två verb med liknande primärbetydelse och liknande betydelseutveckling. Det ena är *serten*, motsv. fsv. *særþa*, isl. *serða*. Det nordiska ordet har uteslutande obscen bet. (tillfredsställa den manliga könsdriften) och användes i synnerhet om sodomiteri, särsk. i skymfliga tillmälen. Mht. *serten* är tydligtvis också ett mycket lågt ord för coire, stuprare och förekommer i denna bet. i grofva smäde- och hotelse-uttryck. Från den yngre mht. ha vi ordet rikligen bestyrkt i schweizaren Heinrich Wittenweilers satiriska bondeepos Der Ring (jfr Schmeller & Frommann Bay. Wörterb. 2: 328). Det tjänstgör där som ett karakteristikum för böndernas plumpa uttryckssätt. Det förekommer sål. i sin obscena betydelse i grofva hotelser: "Ich siert dir noch die muoter dein", säger en och får till svar "und siertst du mir die muoter mein, ich siert dich selb und als dein gschlecht". Därjämte uppträder det här i bet. plåga, pina, vålla bekymmer, tynga, trycka, göra lifvet surt för o. d.;

---

[1]) Hildebrands förklaring af dessa ord har accepterats af Schiller o. Lübben, Mnd. Wb. 6: 89, där deras förut gifna etymologi alldeles förkastas, af Tamm, Etym. ordb., samt af Woordenboek d. nederl. taal, där i sammanträngd form ytterligare stöd för densamma anföras.

jfr t. ex.: "Ein böses weib die dich sirtet durch daz jar", "Merke und höre, waz seyn wirt, daz uns armen leute syrt", "Grosseu armut siert in ser". Ett uttryck, som äfven är skäl att lägga märke till, är "lass mich ungesorten". I eposet Der Rosengarte är detta uttryck lagdt i en kvinnas mun i en situation, som ger vid handen, att ordet har sin primitiva bet. eller en mycket närstående, möjligen som Hildebrand föreslår "mit buhlerei ungeplagt".

Det andra ordet med likartad betydelseutveckling är t. *geheien.* Det betyder egentligen gifta sig, sätta bo med ngn (jfr de till samma etymologiska grupp hörande t. *heirat*, sv. *hjon*) och förekommer i sådan bet. ännu i mht. religiös diktning, t. ex. i fråga om patriarken Jakobs giftermål (jfr Grimmska ordboken IV. 1, sp. 2341). Redan i fht. finna vi emellertid ordet med bet. coire. Också *geheien* användes i hotelser af samma art som de nyss i fråga om *serten* anförda. "Ich torst dir wol dein muter geheien, ee ich dirs wechselt nach deinem mut" genmäler en person som köpt en hare, då säljaren yttrar misstankar mot två af de mynt han erlagt som betalning: situationen talar tydligen här för att, som Hildebrand anmärker, frasen redan måste vara "halb abgebraucht" (Gr. ordb. IV. 1, sp. 2342). Äfvenledes ha vi den mot "lass mich ungesorten" svarande frasen "lass mich ungeheiet" i åtskilliga nyare dialekter som en gängse formel för "lämna mig i fred" (l. c. sp. 2343—4). Vidare uppträder ordet, liksom *serten*, med bet. misshandla, plåga, tynga, trycka o. d. "Das gefelt mir wol", säger Luther, "wenn ein teufel den andern vexirt und geheyet" och hos Hans Sachs heter det: "die armut hat uns lang geheit" (l. c. sp. 2344–5).

I betraktande af dessa fakta anser jag det otvifvelaktigt, att lt. *brüden*, holl. *bruien* i bet. plåga, ofreda o. d. äro etymologiskt identiska med mlt. *brûden* taga till äkta, holl. *bruien* med obscen betydelse. Och då samma betydelseutveckling försiggått i alla tre verben, måste denna tyd-

ligtvis vara fullt normal och naturlig. Den torde finna sin förklaring i ordens användning i formler för hotelse och afvisning, där de i sin ursprungliga betydelse stå såsom uttryck för gröfsta misshandel eller skymfligaste behandling. Äfven till *brüden* ha vi frasen "lat mi ungebrüet", och vändningar, där den tilltalades moder fungerar som objekt till *brüden*, resp. *bruien*, äro likaledes gängse i lt. och vulgär holländska. "Brüe din moer", "brui je moer" ha numera den allmänna betydelsen "drag åt fanders"; man uppfattar det som ett groft uttryck utan att likväl vara medveten om den verkliga innebörden. Genom flitig användning i dylika öfverdrifna uttryck har betydelsen slöats och ordet blifvit ett afbleknadt uttryck för misshandel i allmänhet och till och med för blott mera oskyldigt retsam behandling.

Jag öfvergår nu till det svenska ordet. *Bry* betyder i äldre nysvenska plåga, ansätta, besvära, genera, inkiettera, vålla omak eller besvär eller hufvudbry, störa, retas eller drifva med, förbrylla; i många fall täckes det af det fr. *embarrasser*. Det öfversättes med eller får tjäna som öfversättning af sådana ord som *turbare* och *vexare* och förekommer i sammanställning med ord som gäcka, reta, drilla, fäxera (= t. vexieren), antasta, oroa, skada, kvälja. Det förbindes gärna med ett instrumentalt adverbial, som inledes af prep. *med* eller, då verbet är reflexivt, äfven *om* och någon gång *öfver*. Ett par exempel hitsätter jag för att belysa ordets användning: (Elefanterna) blifwa på allehanda sätt brydde och reetade med snält Lopp, Wänning och motion. Beskr. om Siam 30 (1675). Swearna.. brydde altid alla Folcken som bodde utom de Alpiske Bärgen. Rudbeck, Atl. 3: 336 (1698). Jämte dessa goda fiskar, har han (näml. Nilen) dock andra, som mycket bry och skada dess åboer, jag menar Crocodylerne. Eneman, Resa 1: 171 (1712). Man måste intet bry en ung menniskio med så myket tillika. Rydelius, Förnuftsöfn. 3 (1718). Hvem ba'n att med en skrift onödigt

bryda sig. Triewald, Vitt. 385 (c. 1710). (Karl XII) hade intet tid att bry sig med några Stats-saker. Nordberg, K. XII 1: 160 (1740). De lärda bry sig något öfwer detta Ordetz ursprung. Rudbeck, Atl. 3: 491 (1698). Hwad detta för ett gyllende Skin skulle warit, hafwa dee Lärda mycket brytt sig om. Därs. 4: 101 (1702). Hwar af fölier, at man om Diætens föreskrifwande i frossan icke behöfwer bryy sig, althenstund magan lijder ingen math. Linder(stolpe), Fross. 36 (1717). Men som deruti intet var något essentielt skiähl, så brydde Deputation sig ey derom. 2RARP 2: 216 (1723).

Redan denna lilla exempelsamling visar tydligt, synes det mig, sammanhanget i betydelse mellan vårt moderna *bry sig om* och det äldre *bry* plåga, genera; betydelseutvecklingen företer intet språng. I ex. från Atl. 4 och från Linderstolpe ser man öfvergången. Det senare ex. är äfven ur den synpunkten af intresse, att det genom sin ordställning talar för att *bry sig om* ännu icke sammansmält till en fonetisk och semasiologisk enhet med verbet obetonadt, utan *bry sig* och *om* bevara ännu en viss självständighet i förhållande till hvarandra. Det är inte den fasta förbindelsen *bry sig óm något*, utan *brý sig óm nå'got* eller *brý sig om nå'got.* Tamms förklaring af *bry sig om* ur *bryta sig om* är icke hjälpt, äfven om ett eller annat ex. på frasen *bryta sig om* skulle komma i dagen [1]). Denna fras måste visas ha varit så vanlig, att *brýta sig óm* verkligen kunde antagas ha öfvergått till *bryta sig óm.* Om Lindroths förklaring gäller ungefär detsamma.

Lindroth menar, att *bry sig om* icke väl låter förklara sig ur *bry* plåga, oroa. Jag tror mig ha visat, att detta,

---

[1]) Jag håller det inte för omöjligt, att detta skulle kunna inträffa. I äldre tyska förekommer *sich ob* el. *über* el. *mit etwas brechen* (Grimmska ordb. 2: 350), och som nästan hvarje annan tysk fras har också denna reflekterats i svenskan. Petrus Erici öfversätter ett ställe i Musæus' Postilla på detta vis: "Jagh haffuer migh offta siälffuer ther öffuer brutit och bekymbrat". Härifrån och till *bryta sig om* är steget icke särdeles långt.

mycket väl låter sig göra. Till yttermera visso skall jag anföra ett par analogier. Ett verb där vi i 1500-talets svenska ha samma betydelseöfvergång är *bekymra*, med bet. oroa, besvära, och refl. *bekymra sig med*, *bekymra sig om*, befatta sig med, taga notis om, fråga efter (jfr SAOB). Det är mycket möjligt, att *bry sig om* har just det analoga *bekymra sig om* att tacka för sin uppkomst, men det är inte uteslutet, att äfven det förra uttrycket haft direkt förebild i lågtyskan. Påståendet att lt. *brü(d)en* icke påvisats i någon betydelse liknande den i sv. *bry sig om* är nämligen icke riktigt. För lt. anföres frasen *Wat brüdt et my* = Was schiert es mich (Richey, Hamburgisches Idioticon 25), en vändning som vi för öfrigt återfinna i sv. hos Beijer, Vitt. 377: "Kiäre, hvad kan det mig brijde, | Att een klaffar smäder migh". Samma fras, *wat bruit mij* förekommer också i holländskan, och där ha vi därjämte *zich om iets bruien* bestyrkt (se Woordenboek d. nederl. taal. III. 1: 1644).

Ett annat verb med denna betydelseöfvergång är det äfven för öfrigt med *brüden* så parallella *geheien*. Förbindelsen *sich um etwas geheien* förekommer i äldre nyhögtyska och i nyare t. dialekter; dess betydelse är just: bry sig om; jfr "wer geheyet sich umb eure briefe", "was gehey ich mich um den narren" m. fl. i Grimmska ordboken IV. 1, sp. 2348 anförda exempel. Och om för det t. *serten* ingen liknande betydelse är uppvisad, så har däremot dess västflamska motsvarighet *zeren* den mycket närstående betydelsen: angå, vidkomma (Wat zeert u dat? Wat kan mij dat zeren?; se De Bo, Westflaamsch idioticon).

Hvad beträffar uttrycket *bry sin hjärna* el. *sitt hufvud,* så lär icke *bry* kunna sägas där ha någon eljest icke uppvisad betydelse — jfr t. ex. följande språkprof: så hade dhe Lärde intet så länge brytt sin Hierna och Hufwud at igenfinna des (dvs. ordets) rätta betydelse. Rudbeck, Atl. 2: 323 (1689) med förut från samma källa anförda exempel på *bry sig*

—, och hade det varit ett blott en eller annan gång uppträdande uttryck, som t. ex. *bry sitt sinne*, *bry sin håg*, skulle man knappast haft anledning att söka någon separatförklaring för det. Men uttryckets tidiga förekomst, dess karaktär af stående fras och frånvaron af goda paralleller i svenskan och tyskan [1]) äro omständigheter, som förtjäna beaktas. För stående fraser af detta slag ligga gärna någorlunda konkreta bilder till grund [2]). Jag är därför böjd att tro, att här det tyska *sich den Kopf über etwas* (*zer*)*brechen* (jfr. fr. *se casser* el. *se rompre la tête*, ä. eng. *to break one's brains*) på ett eller annat sätt ligger bakom [3]), väl snarast så, som också Tamm tänker sig saken, att danskan varit förmedlande. Det förefaller nämligen inte osannolikt, att ordet *bry* öfverhufvud kommit till oss via Danmark, kanske genom Karl X:s danska krig.

Svenska Akademiens språkprofssamlingar visa, att den anförda tyska frasen också förekommer hos oss i ordagrann öfversättning. Tre exempel äro antecknade, från olika skeden. Gustaf Vasa skrifver 1535 (Registr. 10: 9): "Ytterligere godemenn fornimme j well huad brist wij haffue atuj icke haffue en Tydzsk Secreterer szom vor ärende vtrettha kann, Och lijda ther vtöffuer mykit bekymber atuj sielffue skole bryta vort huffwt på the Tydzske breff her vt skriffuas skole, szom

[1]) Eng. to puzzle one's brains är ju rätt likartadt, men hvarken för lågt. brüden, holl. bruien eller t. geheien har jag funnit motsvarande fras; och "plåga sitt hufvud" eller "sin hjärna" kan man nog säga, liksom Dalin i Argus 1: 77 (1733, 1754) använder uttrycket "bekymra sitt hufvud", men stående uttryck äro de knappast.

[2]) Jfr det redan hos P. Brahe d. ä. förekommande uttrycket "lägga sin hjärna i blöt".

[3]) [Korrekturnot] Jag hyser nu rätt starka tvifvel härom, sedan jag i en 1679 tryckt "Heders-skrifft til dhe ehreborne och konst-ehrfarne David Kämpe och Niclas Broman tå de.. i den edle boktryckiare-konsten aff loflige gesellskapet.. intagne blefwe" funnit uttrycket "Hwad bryder det din kopp?" — ett uttryck som har utseende af att vara mycket lindrigt försvenskad lågtyska. I förbigående vill jag nämna, att den citerade "hedersskriften", som är aftryckt i Nordisk typografttidning 1883, nr 17—18, är synnerligen rik på exempel till här behandlade ord och uttryck.

dagliga är for nöden". Från 1700-talets början härrör det andra exemplet, en vers af Harald Oxe: "Med fortification mång hiärnan sin blöter och bryter"; från samma århundrades slut stammar det tredje: "Ja – alamodiskt talet blef, | man derom talte, trätte, skref; | De lärde sina hjernor bröto". Det är skalden Joh. Stenhammar, som vågat sig på detta för nutida språkkänsla bra nog stötande uttryck. Någon kontinuitet torde icke finnas mellan dessa trenne exempel, som nog representera hvart sitt nya idélån utifrån [1]). Lika litet föreligger enligt mitt förmenande något direkt samband mellan Gustaf Vasas "bryta vort huffwt" och det tidigast 1669 hos Lindschöld påvisade *bry sin hjärna.*

2. Förbrylla.

För det i *förbrylla* ingående *-brylla*, som såsom enkelt anträffas i äldre nysv. samt i sv. dial., i båda fallen med sidoformen *brilla*, föreslår Tamm med tvekan såsom etymon ett fsv. **bryghþla*, som skulle vara bildadt med deminutivt-iterativt *l*-suffix till fsv. *breghþa* (väl närmast till fsv. *bryghþa*, *brighþa*, hvilket sammanblandats med *breghþa*). Då emellertid dels tillvaron af ett *bryghþla* är problematisk, dels den fonetiska utvecklingen *bryghþla* > *brylla* är något abnorm, dels slutligen den förutsatta betydelseutvecklingen ej synes rätt sannolik, torde det vara skäl att på annat håll se sig om efter en förklaring på ordet. Hellquist (Ark. nf. X, sid. 10, jfr

[1]) [Korrekturnot] Äfven riktigheten af detta uttalande ger mig den i not 8 på föreg. sida anförda hedersskriften anledning att betvifla. Där förekommer nämligen ordet *hufvudbrytning*. (Då det sammanhang, hvari ordet förekommer, möjligen skulle kunna anses utgöra ett stöd för Tamms hypotes, anser jag mig böra meddela stället in extenso. Det är en dialog mellan en "resande" och "M. Eskil". Den resande säger: "Ey må han (dvs. en författare) stryka uth, och sedan smöria in | Det bättre lyda tycks, och bryda så titt sinn". M. Eskil svarar: "Jag blir der duller af, och af slijk hufwudbrytning | Måst mig en styrckdryck taa till lijten aftons sytning"). — Det må också tilläggas, att jag helt nyligen hörde en person (som har mycken beröring med danskar) tala om ett tekniskt "problem, som alla möjliga ingenjörer förut hade brutit sina hjärnor öfver".

lärs. 106) ser i ordet en afledning till äldre nysv. *bryda*, bry [1]). Utom den af Hellquist anförda svårigheten med sidoformen *brilla* talar häremot kronologien för de båda orden: *bry(da)* är betydligt senare uppvisadt än *brylla*.

På basis af det för mig föreliggande, Sv. Akademien tillhöriga, språkprofsmaterialet vågar jag framställa en annan förklaring.

Vid sidan af *brylla*, *brilla* förekommer i äldre nysv. ett substantiv *bryller*, *briller*, vanligen med betydelsen förvirring, oreda, spegelfäkteri, svek o. d. Dessa ord, substantivet såväl som verbet, menar jag ha utgått från äldre nysv. *briller*, pl. glasögon. Sistnämda ord synes ha kommit till Norden något efter reformationens början och förekommer hos oss tidigast i synnerhet i den från tyskan lånade förbindelsen *sätta briller(na) på någon* i den öfverförda betydelsen föra någon bakom ljuset, förvända synen på eller slå blå dunster i ögonen på någon (jfr för danskan Kalkar, äfvensom Troels Lund 4: 255 följ.). De äldsta anträffade svenska exemplen på denna fras lyda sålunda: "The ("påfviske") .. tagha then rett, som hela Christenhetenne tilhörer, henne ifrå, och göra honom sigh til Priuilegior, settiandes j slijka måtto briller vppå the enfaldigha, som icke kunna theras hemligha list begripa". Laurentius Petri, Dialogus om then förwandling, s. 54 a (1542) och "Oss fructher doch thet är icke vthan ett spegelfecht, att the (dvs. danskarna) vele szå sette oss Swenske brijllerne opå och seden leggiett aff med godhe ordh". Gustaf I:s reg. 17: 407 (1545). Från denna användning är steget icke så långt till följande i Gustaf I:s reg.: "The Danske gåå icke .. mett annet vm, vtan mett skalkhetter och briller". 13: 68 (1540) eller: "Så fruchter oss nog, thenn tijdende j bekomme aff honom, bliffwer icke stort annet än briller och swaserij. 16: 434

[1]) Samma förklaring finnes för öfrigt redan hos Ihre, Gloss., art. *bry*, som stöder etymologien med hänvisning till *skrilla* af *skrida*. Eget nog har Ihre en helt annan förklaring af *förbrylla*.

(1544) [1]. Och samma betydelse som i den nyss anförda frasen finna vi hos det äldsta belägget för verbet *brilla:* "Theras ögnaskalckheet, medh hwilko the brillade folck" (L. Petri, Öffuer historien om wårs Herras J. C. werdigha pino etc. 1573, s. V 4 a). Öfriga användningar af ordet stå återigen mycket nära denna; jfr t. ex. hos Laurbecchius, Simon Magus 1652, s. A 4 b: "Han folket hafwer förwillat | Och all theras sinne så aldeles brillat, | At the honom för en Gudh vthropa", och hos Schroderus, Livius 1626, s. 520: "Vthaff thetta anfall.. wardt the Boijers ordning först brilladh och rörd och sedhan brecht".

Något motstycke till detta verb har jag icke funnit på tyskt område. Woordenboek d. nederl. taal III. 1: 1391 upptar emellertid för holländskan ett *brillen* med betydelse låta någon se något genom färgade eller förstorande glasögon, gifva någon en falsk föreställning om något och därigenom bedraga honom. Det är då ingalunda osannolikt, att ordet äfven funnits i lågtyskan, i hvilket fall det svenska *brilla* torde vara att anse som ett direkt lån därifrån. För öfrigt torde ordet ha rönt inflytande särskildt från *förvilla* och *bry*, och det ej blott till betydelsen utan äfven till formen. Det förra har sannolikt föranledt sammansättningen med *för-*, det senare har möjligen öfvat ett väsentligt inflytande på vokalisationen, såvida inte öfvergången *i* till *y* här är fullt ljudlagsenlig och den af Kock, Unders. i sv. språkhist., s. 22 uppställda ljudlagen har verkat äfven i nysvensk tid. I exemplen från 1500-talet heter det alltid *brilla*, efter 1660 regelbundet *brylla*. Med hänsyn till beröringen med *bry* är det af intresse att äfven uttrycket *brylla sin hjärna* förekommer (Medeen, Jacobs stega 1687, s. B 2 a).

Den substantiva pluralen *briller* får en tvåfaldig utveckling. Dels visar sig en singular *brille* ("han sätter strax en

[1]) Jfr härmed t. *das sind Brillen* i betydelsen det är bedrägeri (Grimmska ordboken 2: 383).

brille på näsan för Strassburg och Basell". Rådsprot. 1639, s. 562, jfr därs. 8: 85, 314), och sannolikt åtminstone delvis i beroende häraf öfvergår *briller* (med acc. 1) till *brillor* (med acc. 2). Hos Spegel förekommer sistn. form förenad med betydelsen glasögon, hos J. H. Voigt har den öfverförd betydelse ("Aprilis hafwer Grillor och Brillor nogh". Almanach 1680, Prognost.) Denna form blir sedan konstant för den egentliga betydelsen hos ordet. I öfverförd användning följde ordet verbet och påverkades dessutom dels af *griller* (jfr t. ex. hos Wennæsius, Vitt., s. 223: "de dag och natt mig i hufvudet liggiande bryller"), dels af *buller*. Ordet förekom i synnerhet i obestämd form i uttryck som "förorsaka (eller göra) någon briller", uppfattades såsom en singularis och fick, kanske efter *buller*, neutralt genus. Så redan 1678 i Ericus Olai, The Swenskes och Göthers historia öfv. af Sylvius (s. 385: huad för ett bryller och ouäsende rijket hade öfwergådt). Detta neutrala substantiv tycks ha fortlefvat ännu vid midten af 1700-talet.

På alldeles samma sätt hade under 1700-talet ett neutralt substantiv *griller* utvecklat sig ur det från tyska *Grillen* lånade plurala *griller*, och — parallellismen är ännu fullständigare — äfven ett verb *grilla* [1]) få eller ha griller, fantisera, förekommer vid samma tid.

Till verbet *brylla* bildades under 1600-talet åtskilliga afledningar såsom *bryllan* (Med denna bryllan menar du dig kunna förblinda Christi fårs ögon. Raimundius, Hist. lithurg. 1638, s. 35, där äfven den ursprungliga betydelsen skymtar något fram), *bryllacktig*, *brylleri*, påtagligen influeradt af *bry(d)eri*, *bryllerska*.

[1]) Detta *grilla* är sannolikt direkt lån af likbetydande tyska *grillen*; det kan dock äfven tänkas vara bildadt till *griller*, pl., med *-er* kändt som pluraländelse, medan det af Tamm, Etym. ordb., art. *griller* anförda *grillra* är bildadt till *griller*, n., med *-er* kändt såsom tillhörande stammen.

Lund i oktober 1903. **Evald Ljunggren.**

"Hundum verpa"

(Rígsþ. 35[10] B.) öfversättes af Egilsson (Lex. poët.) med "canes venatum emittere", af Gering (Vollst. Wörterb. zu den Liedern der Edda) med "hunde zu hetzen". Fritzner[2] behandlar icke detta ställe och upptager hvarken af *verpa* eller af det till betydelsen mycket närstående *kasta* någon användning, som kunde gifva stöd åt förbindelsen *hundum verpa*. Ej heller i någon annan källa har jag funnit *verpa* (eller *kasta*) användt på likartadt sätt.

Den ende, som (så vidt jag vet) hittills tagit anstöt af uttrycket *hundum verpa* är Gudbrand Vigfusson; i Cpb I 240 ändrar han till *húnum verpa* ('throwing dice'), i det han (ib. 519) åberopar *húnum of verpa* i Þorbjǫrn Hornklofis Haraldskvæđi (16[4] enl. Wiséns Carm. Norr.). "Kasta tärning" passar nog bra i sammanhanget hos Hornklofi, men däremot (såsom Symons Edda 172 anmärkt) svårligen till str. 35 i Rígsþ., som uppräknar nio (mest krigiska) kroppsöfningar. I synnerhet till den udda raden i samma verspar, *hestum ríđa*, borde ju den jämna rad, som nu skrifves *hundum verpa*, ansluta sig med afs. på innehållet; man väntar något slags verklig sport, som står i nära förbindelse med ridt eller eljest lämpligen kan nämnas i förbindelse med denna. *Hundum verpa* ("hetsa hundar, jaga med hundar") passar därför nog mycket väl — om blott en sådan användning af *verpa* eljest kunde uppvisas.

Nu finnes det några interpolerade verser i Guđrúnarkviđa II 18:

hesti ríđa,
hauki fleygja,
ǫrum at skjóta
af ýboga,

hvilkas likhet med Rígsþ. 35 redan Bugge i sin upplaga på-

pekat. Andra exempel på förbindelsen *fleygja haukum* upptagas af Fritzner[2].

Direkta exempel på förbindelsen *'haukum verpa'* känner jag icke. Men att uttrycket förekommit, synes mig sannolikt, då fsv. har *værpil* = t. würfel, läderrem som bands om falkens fot, och med hvilken han "kastades" efter villebrådet; jfr min anmärkning till VGL I F. B. 7: 3 i "Festskrift till Oscar Ekman" (= Göteborgs Högskolas Årsskrift IV: 3), s. 32 f.

Men, kan det invändas, om *haukum verpa* varit den ursprungliga lydelsen, *hundum verpa* däremot en eljest obruklig, på sätt och vis t. o. m. orimlig förbindelse, hur skall det då kunna förklaras, att den senare kunnat inkomma i dikten i stället för den förra?

Jag tänker mig saken ungefär sålunda. Upptecknaren (eventuellt afskrifvaren) har varit en isländing, som ej hade någon på egen erfarenhet grundad kännedom om falkjakt, och som troligen icke heller hade mycket reda på jakt med hundar. Han har alltså genom tanklöshet (eller distraktion) kunnat sätta *hundum* i st. f. *haukum*, och detta utbyte har vållats af reminiscenser från andra dikter, som sammanställde "häst" och "hund"; jfr t. ex. *heima* (*skal*) *hest feita* | *en hund á búi* Háv. 83; *hunda binda,* | *hesta gæta* Helg. Hund. II 39; *greyjum sínum* | *gullbǫnd sneri,* | *en mǫrum sínum* | *mǫn jafnaði* Þrymskv. 6.

Gbg mars 1904.

G. Cederschiöld.

Genmäle.

I senaste häfte af denna tidskrift (Bd. XXI s. 45 ff.) har prof. L. Wimmer till bemötande upptagit de uttalanden om de danska runinskrifterna, som jag tidigare gjort sammastädes (Bd. XX s. 211 ff.). Flera af prof. W:s inkast tarfva emellertid en närmare granskning. Förrän jag öfvergår härtill vill jag dock nämna, att jag på grund af det begränsade utrymmet helt och hållet förbigår de skånska inskrifterna; tryckningen af D. R. III torde pågå, hvarför jag framdeles blir i tillfälle att bemöta prof. W:s uttalanden om dessa. Som jag redan framhållit, kan deras språk ej rubba de lagar, som för de öfriga danska inskrifterna äro gällande.

I min afhandling (s. 211 f.) har jag sökt visa, att på den tid, från hvilken de danska inskrifterna härstamma, det hufvudsakligen var blott *a*, som kunde uppvisa nasalt uttal. Prof. W. anmärker (s. 45 f.) att "det udelukkende skyldes de ændringer, der i tidens løb foregik med sproget, at man fik to tegn for *a*-lyden, hvad der derimod ikke kunde ske med *i*- og *u*-lyden". Att härpå stöda det påstående jag ofvan anfört, anser han som "en stor sproghistorisk fejl", och häruti ger jag prof. W. fullkomligt rätt. Detta fel har jag ej heller begått, men jag medger att min framställning måhända kan lämna rum för en sådan missuppfattning. Min tankegång har varit följande: Alla vokaler kunde i urn. tid vara nasalerade; i nydanskan är denna nasalitet försvunnen. Då lagarna för detta försvinnande undersökas, bör man såvidt möjligt främst utreda, om olika vokaler — ceteris paribus — behandlats olika, och först därefter upptaga frågan om de ställningar, där nasaliteten bevarats längre eller kortare tid. Jag nämnde, att språkhistorien ej härvid lämnar någon egentlig ledning (alltså ej heller runologien!), medan däremot fysiologien bevisat att *a*, *e*, *o*, *u*, *i*, tagna i denna ordning, äro allt svårare att uttala nasalt: detta förhållande gör det i hög grad sannolikt, att då nasaleringstendensen först uppträdde, och då den höll på att försvinna, vokalerna nasalerades i nämnda ordning, denasalerades i den motsatta (jfr not 1 s. 178 nedan). Vidkommande fdanskan kan denna sannolikhet sägas öfvergå till visshet, då det visar sig, att ᚬ endast ytterst sällan, och då i gamla inskrifter, betecknar annan vokal än *a*, ehuru t. ex. oralt *æ* ofta tecknades ᛆ. Mot denna bevisföring har prof. W. kunnat göra blott följande inkast: 1. I nydanskan nasaleras ofta vokal (hvilken som helst) mellan två nasaler; 2. I Dalmålet, som i ett stort antal fall bevarat de gamla nasaleringslagarna, kunna alla vokaler vara nasalerade; 3. för prof. W. är det lika lätt att uttala *i* och *u* som *a* nasalt; 4. prof. W. känner intet språk, ingen dialekt, där den af mig uppställda regeln gäller. Härtill invänder jag 1:o att den sekundära nasaleringstendensen i nd.

alls ej är användbar som bevis, då den är en fullkomligt sporadisk företeelse, som kan "udelades eller tages med uden at de fleste mærker det" (Jespersen, Fonetik 264). 2:o I Dalmålet, där tendensen är i sin fulla kraft, är det naturligt att alla vokaler kunna nasaleras, likasom förut i urnordiskan, o. s. v. 3:o Motsatsen vore snarare egnad att förvåna. Argument 4 har helt visst tillkommit något hastigt. Det närmast till hands liggande exemplet erbjuder ju franskan, där nasalt *a* och nasalt *o* bibehållits, men de nasalerade *e*, *i* och *u* öfvergått till (de som nasalvokaler lättare uttalade) resp. nasalerade *a*, *æ*, *ö* [1]). (Om den nära frändskapen mellan *a* och *ö*, se Pipping t. ex. i Ark. XVII s. 379 f.) — Att fisl. omkring 1140 kunde ha hvilken vokal som helst nasalerad, visar blott, att fd. också i detta afseende tidigare än systerspråken förlorade tecknen på ålderdomlighet; nasaliteten hos vokalerna i fd. vid denna tid är ju icke heller enligt prof. W:s egen åsikt bibehållen i alla de ställningar, där fisl. då bevarade den. I det senare af de båda språken var nasaleringstendensen i full kraft, och jag har uttryckligen framhållit, att det företrädesvis är vid dess (inträdande eller) försvinnande, som skillnad mellan vokalerna göres.

Jag har egnat denna punkt så lång utredning, emedan min framställning i väsentlig mån hvilar därpå; tills det blir bevisadt, att denna förutsättning är oriktig, måste jag därför fasthålla vid densamma. Att det för prof. W. står som "selvfølgeligt" och "ikke mindste tvivl underkastet", att t. ex. praep. *í* lika väl som praep. *á* var nasalerad, är knappt tillräcklig borgen för påståendets riktighet.

---

[1]) Docenten dr A. Wallensköld har haft vänligheten fästa min uppmärksamhet vid det intressanta faktum, att vid tiden för nasalvokalernas framträdande i ffranska dikter nasalt *a* och nasalt *è* (men ej *iè* + nasal) assonerade blott med sig själfva, längre fram blef förhållandet detsamma med nasalt *o*, medan *ie* + nasal, *i* + nasal och *u* + nasal assonerade äfven med motsvarande orala vokaler. Detta intressanta och för nasalvokalerna i allmänhet så belysande spörsmål är i hela sin utsträckning behandladt af dr I. Uschakoff i Mém. d. l. Soc. Néophil. Helsingfors, II s. 19 ff. (där äfven fullständig litteratur finnes anförd). Jag finner där fullkomligt samma tankegång framställd som jag (utan kännedom härom) i min afhandling utvecklat, näml. att "Vokale, bei denen infolge ihrer artikulatorischen Natur eine stärkere Nasalierung möglich ist, auch leichter von derselben ergriffen werden können als Vokale die mit nur schwacher Nasalierung ausgesprochen werden können". På denna grund ansluter sig dr U. till G. Paris' teori, att nasaleringen successivt infördes, först hos *a*, *è* och *o*, sedermera hos *é*, *i*, *u*, ehuru han ej godkänner dennes absoluta tidsbestämmelser, en fråga som naturligtvis helt och hållet ligger på sidan om hufvudspörsmålet. Härtill kan ännu fogas, att äfven då, när *é*, *i*, *u* redan voro nasalerade, denna nasalitet naturligtvis framträdde mindre tydligt än hos de öfriga vokalerna, just på samma artikulatoriska skäl. — Det andra förklaringsförsöket, att vokalerna väl nasalerats samtidigt, men följande nasal vållat förändring af den orala kvaliteten, hvarför assonans vore omöjlig, faller därpå, att af samma vokal alla orala varianter assonera, ehuru de orala olikheter, som skilja dem från hvarandra, odisputabelt äro större än de orala, som skilja nasalerad vokal från onasalerad.

I fråga om Tryggevælde-stenens **þąi batri**, har jag (s. 223) förklarat mig kunna biträda prof. W:s åsikt (i D. R. II s. 394), nämligen att ᚬ i st. f. ᛅ blott betecknade utelämnad nasal, men ej nasalitet, då ju i äldre inskrifter diftongen *ai* alltid tecknas ᛅᛁ. Att jag ej med prof. W. behöft uttala mig tviflande, är en naturlig konsekvens af den regel, hvarom just varit fråga. Prof. W. har emellertid i sin uppsats (s. 47 not 2) af sin motsatta åsikt dragit den mycket nära liggande slutsatsen, att "også tvelydene i i vore ældre indskrifter blev nasalerede af en følgende næselyd"; att man dock skref **ai**, **au** (icke **ąi**, **ąu**) skulle berott på att nasaliteten för ristarne varit knuten, ej till *a*, men till *i*, resp. *u*. Äfven från prof. W:s ståndpunkt kan anmärkning göras mot denna hypotes (som ej torde stödas af en enda runform). Medan nasaleringstendensen var verksam i fd., skildes ju sonanterna i diftongerna *ai̯*, *au̯*, *ea̯* från den nasalerande nasalen af en annan konsonant; då den sistnämnda diftongen öfvergått till stigande, verkades knappt längre nasalering, ehuru sådan ännu länge kunde bibehållas i vissa ställningar. Jag tillägger, att det vore egendomligt, om en ristare som lät sig angeläget vara att genom införande af ᚬ i **þąurui** beteckna nasalitet, icke också skulle ristat **stąin**, om diftongen verkligen varit nasalerad.

Hvad prof. W:s uttalanden om **ąumuta** på Sjøring-stenen (s. 48 noten, slutet) beträffar, så nöjer jag mig att uttala, att jag ingenstädes sagt, att ᛅᚢ eller ᚬᚢ skulle brukats som tecken för *ą̄*. För öfrigt upprepar prof. W. sin förklaring af ordet, i st. f. att bevisa dennas riktighet.

Sid. 49 erkänner prof. W. riktigheten af min regel, att då en urn. nasal **bortfallit efter** *a* **i infortis-ställning, har vokalen bevarat nasaliteten, om den föregås af nasal, annars ej,** men tillfogar, att om jag "med större omhu" läst hans utläggningar, skulle jag funnit, att denna iakttagelse icke innebar något för honom nytt: i Die run. s. 322 omskrifver han nämligen acc. pl. m. *skipara sína* (Ulstrup-stenen), i D. R. II s. 82 *skipara síną*. Jag beklagar på det djupaste, att prof. W. ej med ett ord motiverat denna förändrade utläsning (som jag väl observerat), och jag är öfvertygad om, att ingen af denna förändring i transskriptionen kunnat sluta sig till, att prof. W:s motiv varit ifrågavarande iakttagelse. — **Siną** acc. pl. m. på S. Vinge-stenen anser prof. W. beteckna uttalet *sīna*, "da den lange vokal i **tua** (acc. pl. m.), hvor vokalen dog efter alle analogier at dömme har bevaret nasaliteten længer end i **siną**, skrives med ᛅⁿ. Denna slutsats är förhastad: det är visserligen allbekant, att nasaliteten bibehålles längre hos lång än hos kort vokal, men regeln gäller ju blott **under för öfrigt lika förhållanden**, och är sålunda ej tillämplig här (jfr. min afh. s. 218, not 2 slutet). Jag inser icke, hvarför man ej kan betrakta inskriftens bruk af ᛅ (**tua**) och ᚬ

(siną) som riktigt, då det ju mycket väl är tänkbart, att den korta infortis-vokalen i siną till följd af dubbel nasal inverkan längre bevarat nasaliteten, än den långa fortis-vokalen i tua, där nasaliteten ej var "skyddad". — Siną, acc. pl. m., på Jætsmark- och kristną, acc. pl. m., på den större Jællinge-stenen utläser prof. W. likaså med ultima-*a* (icke *ą*), då båda inskrifterna enligt hans mening äro samtidiga och den senare "sammanblandar" tecknen (sąʀ). Att detta beteckningssätt ej är hinderligt för antagandet af nasalitet hos ą i denna inskrift, skall jag längre fram visa. — Intet synes mig bättre än detta prof. W:s resonnemang visa, att han ingalunda fattat fulla betydelsen af inflytandet från tvenne angränsande nasaler, ehuru han uppger att min iakttagelse ej varit honom ny.

Sid. 50 och 51 not har prof. W. uppmärksamgjort mig på ett misstag, och är jag honom härför mycket tacksam. Jag hade nämligen (s. 215) förklarat ᚼ i nuruna, gen. sg. m. (Egå) bero på att stafvelsen hade levissimus. Detta kom sig däraf, att jag under utarbetandet af uppsatsen kommit att anteckna mana såsom gen. pl. af *maþr* (och alltså icke beviskraftigt för någondera vokalen) i st. f. såsom acc. sg. af *Manni*. Då nu nasaliteten i detta ord icke blott hos ultima-vokalen, utan äfven hos fortis-vokalen, stående mellan två bevarade nasaler, gått förlorad, visar detta otvetydigt, att nasaliteten på inskriftens affattningstid var helt och hållet försvunnen. Icke dess mindre anser prof. W., att S. Vinge-inskriften (siną) är yngre än Egå och alltså förväxlar tecknen; det förefaller mig naturligare, att just på grund af denna form anse S. Vinge-inskriften äldre (ej yngre) än Egå.

Aisku, acc. sg. på Lyngbystenen har jag (s. 217 not) velat betrakta ss. "oblik kasus af ett okändt feminint appellativ (eller kvinnonamn?)", och sina såsom acc. sg. f. hörande därtill. Prof. W. anmärker, att "denne forklaring af sina ikke har ligget mig fjærn", och detta var mig nogsamt bekant: skillnaden är den, att jag anser sina (med ᚼ) så godt som bevisa, att aisku bör uppfattas så, ty eljes hade man visst haft siną. Prof. W. fortsätter: "At opfatte aisku som kvindenavn må naturligvis på grund af det følgende sina kaldes ganske umuligt". Ikke heller här uppger prof. W. orsaken; Guþr. I, 18, 3, 4 lyder dock: *suá uas minn Sigurþr . . . hiá sonom Giúka . . .* Jag har betraktat inskriften som gammal "af diftongen i aisku att döma", och erkänner, att uttrycket är vilseledande, då jag härmed åsyftat, ej uttalet, men skrifsättet med diftong: beteckningen ᚼᛁ förekommer ju öfverhufvud blott i jämförelsevis gamla inskrifter (jfr Die run. s. 325). Vidare fortsätter prof. W.: "Skrivemåden a for ą = *á* taler bestemt imod at göre Lyngby-stenen så gammel, hvad jeg også har fremhævet på det foran anførte sted". Jag har observerat prof. W:s uttalande, men honom synes det ha undgått, att jag (s. 224) uttryckligen påpekat, att afsaknad af nasalitetsbeteckning i pro- och

enklitiska ord ej betyder, att nasaleringen i motsvarande fortisställning gått förlorad; sådana ord uttalades ju vanligen med infortis.

Att jag ej, såsom prof. W. insinuerar (s. 52), velat tillvälla mig äran af iakttagelsen, att nasaliteten längre bibehölls hos fortis- än infortis-vokal, borde prof. W. ha sett däraf, att jag citerar båda de af honom anförda författarne: Kocks uppsats s. 218 not 2, där fråga just är om accenten och dess förhållande till nasaliteten, samt vederbörlig paragraf i Noreens Altschw. Gr. sid. 225 not 3. Men just emedan iakttagelsen icke är ny, hade man väntat, att prof. W. skulle påpekat detta förhållande, som han "selv længe har været på det rene med", eller åtminstone citerat Noreen (Erste Lieferung af Altschw. Gr. utkom 1897, D. R. II 1899–1900).

S. Vissing II har jag betraktat som äldre än Glavendrup på grund af uhimską n (att utläsa *ūhǣmskąn* med gammal kontraktion framför konsonantgrupp). Prof. W. invänder, att man ej känner ett ord **ūhēmiskr* (eller *ūhæimiskʀ*), men väl det fisl. *heimskr*. Utjämning till förmån för diftongen har inträdt i fisl., men att den regelbundna formen funnits, och på östnordiskt språkområde t. o. m. varit lifskraftig, visas af den nsv. formen *hämsk* (Lyttkens-Wulff, Uttalsordbok). — Hvad runornas former beträffar, anmärker jag blott, att deras ålder ju företrädesvis bestämmes just med ledning af språkformen, medan en bevisföring i motsatt riktning sällan torde kunna göras bindande. — Om þisi och þausi inskränker jag mig till att påpeka, att då ju den förra formen ej är på ljudlagsenlig väg utvecklad ur den senare, utan bildad analogice, oberoende af denna, så förekommo dessa former säkert en lång tid jämsides, hvarför en tidsbestämmelse med ledning af dem är ytterst vansklig. Trots prof. W:s tvärsäkra uttalande (sid. 55) är det sålunda kanske dock ej omöjligt, att S. Vissing-inskriften härstammar från tillräckligt gammal tid, för att ᚼ skall kunna beteckna verklig gammal nasalitet. Och slutligen — är denna frågas lösning af mycket oväsentlig betydelse för hufvudfrågan: bestämmandet af nasalitetslagarna, så mycket mera som beteckningen ifråga afviker från den vanliga, och man kanske har att göra med ett "undantag".

Den förklaring af det oriktiga bruket af ᚼ i Giver-stenens kuþąn, som prof. W. sid. 53 föreslår, kan jag godt vara med på (jfr. om þansi, s. 221 f. och nedan).

I förbigående har jag (s. 221) framkastat, att man i nödfall kunde läsa *stąndʀ*, i st. f. *stęndʀ* på Flemløse-stenen; på där anförda skäl har jag emellertid beslutit mig för den senare läsningen, och har därför svårt att finna prof. W:s uttalanden s. 55 af behofvet påkallade.

Att Tryggevælde-stenen skrifver man, acc. sg., men kląmulan, acc. sg. m., har jag (sid. 219 f.) förklarat så, att ᚽ i det förra ordet införts till acc. från en nom. *maþ(e)r*, där *a* (ej *ą*) var ljudlagsenligt. Prof. W. anmärker härtill (s. 56), att en sådan nominativform ej är anträffad i fd., och att runspråket blott har for-

merna m*ą*nr och matr. Mitt antagande torde dock ej få anses för djärft, då formen är rikligt belagd i fsv., och öfvergången *nn* + *r* > *đr* är samnordisk (Noreen, Gesch. d. nord. Spr.[2] § 59) och förekommer redan i rundanskan, suþr på Sæddinge-stenen. — Oklar är prof. W:s egen tolkning af nasalitetsbeteckningen i denna inskrift: "— — — anser jeg det for meget let forklarligt, at den runerister, som skrev og udtalte kląmulan med *-an*, også udelod nasalen i det umiddelbart følgende man, så meget mere som dette ord i denne sammenhæng, hvor hele vægten lå på adjektivet, sikkert var temmelig svagt betonet". Antingen menar prof. W. härmed, att ᚾᛏ i det förra ordet var vållande till samma skrifning i det senare: en sådan förklaring kan jag väl förena mig om, men jag vill påpeka, att det vore ett fullt lika "slem skødesløshedsfejl", som det prof. W. vill fritaga ristaren af Vedelspang I från (sid. 64). Af sista delen af det ofvan citerade kan man måhända sluta sig till, att prof. W. egentligen menat, att *-an* påverkade uttalet af det följande ordet. Att en föregående oral (infortis)vokal vore i stånd att genom analogiskt inflytande denasalisera en följande nasalerad (fortis)vokal måste jag betrakta som något a priori ytterst osannolikt. Sid. 222, 224 har jag antagit, att ett ords infortisaccent kunde ha till följd nasalitetens försvinnande, men, väl att märka, blott hos ord som företrädesvis hade denna accent; prof. W. antager, att nasaliteten skulle försvunnit hos ett ord, hvilket så godt som alltid hade fortis, blott därför att det tillfälligtvis måhända hade något svagare satsaccent, och detta verkligen observerats af ristaren, hvilken gett det uttryck i skriften — detta antagande synes mig falla på sin egen orimlighet.

Prof. W:s uttalanden om *þansi* kan jag ej anse som bindande bevis. Efter att ha refererat min åsikt (framställd s. 220 ff.) anmärker han (s. 56 f.), att den till väsentlig del grundar sig på förutsättningen, att *a* längre behöll nasaliteten än *æ*. Att denna är riktig, anser jag efter det ofvan (sid. 177 ff.) sagda yttermera ådagalagdt. Prof. W. fortsätter: "Jeg tror ikke, at formerne i de nordiske sprog tillader antagelsen af et *þęnnsi* ved siden af *þąnnsi* allerede i vore ældste indskrifter. Med sikkerhed lader formen *þænnsi* (*þennsi*) sig jo først påvise i forholdsvis meget unge indskrifter (þinsi, þensi), og jeg har altid antaget og antager fremdeles ligesom Bugge (l. c.), at *þænnsi* er opstået af *þannsi* ved lydsvækkelse". Att här ingå på sistberörda fråga är dess mera öfverflödigt, som det torde få anses tämligen allmänt antaget, att *a* : *æ* i detta pronomen beror på afljudsväxling; följande Noreen (som jag l. c. citerat), hänvisar jag yttermera till Lidéns utredning (Arkiv IV, 101 ff., isynnerhet 107 f.). Egendomligt verkar förra delen af prof. W:s invändning, då den visar, att han förbisett att, om ett *þæn(n)si* förekom i gamla inskrifter, så skulle det tecknats just med ᚾ (eller ᚾ|?), och ej med | eller ᚿ. Hvad är då naturligare än att t. ex. på Glavendrup-stenen utläsa þansi som *þænnsi*?

Beträffande þąnsi sammastädes, förmodar prof. ᚡ., att jag ville läsa det *þąn(n)si* och finner det "meget påfaldende", att man skulle brukat jämsides dessa två "meget forskellige former". Här har prof. W. förbisett att denna utläsning (som jag för öfrigt ej anser omöjlig, då ju parallelformer äro vanliga) ej är nödvändig, utan att man enligt min förklaring också kan utläsa båda formerna som *þæn(n)si*. Men egendomlig är då den afvikande beteckningen. — Års-stenens ląki har jag utläst *længi* — hvartill prof. W. (s. 57 f.) anmärker, att "der er for mig ikke mindste tvivl om, at denne indskrift, der gennemfører en fuldstændig nöjagtig brug af ᚬ for det nasalerede *a*, ved sit ląki lige så korrekt udtrykker det nasalerede *æ* i *længi*". Prof. W. har härmed ej sagt något nytt, och ej heller framlagt något skäl för sin åsikt. Min stöder sig naturligtvis på vokalernas olika förmåga att bevara nasalitet.

Jag har framhållit (s. 222), att då þąnsi ofta kunde beteckna *þænsi*, ᚬ lätt kunde fattas som tecken för *æ*; så vore t. ex. Årsstenens ląki och Jællingestenen II:s sąʀ att betrakta. Prof. W. har förklarat det senare såsom oriktigt bruk af ᚬ, beroende på förväxling af ᚬ och ᛅ, och han förklarar sig ej se, hvari skillnaden mellan hans och min förklaring ligger. Deras resultat är naturligtvis detsamma; men skillnaden är icke dess mindre rätt väsentlig, då jag ju förklarat, huru ᚬ kommit att brukas i betydelsen af *æ*, ty därigenom undgår jag antagandet af förväxling vid denna tid, hvilket bestämdt motsäges af den i öfrigt lagbundna användningen af ᛅ och ᚬ. I några ställningar var nasaleringen då visserligen utom all fråga försvunnen (se nedan), men förväxling kunde gifvetvis ej lätteligen inträda, förrän den helt och hållet var ur bruk.

Sid. 223 har jag nämnt, att Jællinge-inskrifterna stå på ett öfvergångsstadium mellan äldre och yngre inskrifter. Prof. W. uttalar sig sidd. 58, 69 lifligt häremot, ty "der ligger dog et tidsrum af 40 til 50 år mellem de to stene". Icke heller här har prof. W. fäst sig vid, hvad jag verkligen sagt. Sid. 214 framhöll jag uttryckligen, att min indelning af inskrifterna endast afsåg deras nasalitetsbeteckning. Tidsskillnaden mellan inskrifterna har jag ej förbisett, men prof. W. torde ej kunna förneka, att bägge inskrifterna förete samma nasalitetsbeteckning: då den yngre har tanmaurk, uan, tani, sina, acc. sg. f., men kristną, acc. pl. m., den äldre tanmarkaʀ [1]), sina, acc. sg. f., så torde mitt förfaringssätt vara fullt berättigadt.

Beträffande nią ut på N. Nærå-stenen kan jag numera inskränka jag mig till att citera Pipping, Neuphil. Mitt. 1902, $^{15}/_{11}$ —$^{15}/_{12}$ sid. 12 f.; till prof. W:s yttrande sid. 59 rad. 6 nedfr. fogar jag påminnelsen, att jag icke dragit någon "sikker slutning" (". . . anser jag det möjligt att. . .").

[1]) icke tanmarkar, som är tryckfel i uppsatsen sid. 223.

Att prof. W. på något af de af honom (s. 60) citerade ställena skulle ådagalagt, att ᚨ i ord sammansatta med *ąs*- "bevislig" brukades länge efter det "nasalen" (skall väl vara nasaliteten) var bortfallen, har jag ej kunnat finna [1]). Däremot medger jag, att prof. W. (Die run. s. 319 f.) framställt en förklaring af ᚬ i st. f. ᚨ som jag förbisett: förkortning af den långa vokalen framför konsonantgrupp kan ha vållat, att nasaliteten försvann tidigare i några ord än i andra. Jag erinrar dock (jfr s. 225) om, att ᚬ för väntadt ᚨ väl var att utläsa *æ*, jfr nd. *Esben*, *Eskil* o. s. v.

Hvad prof. W:s anmärkningar (sid. 60, 61) angående mina uttalanden om þurui, þąurui beträffar, så är jag lika skyldig som villig att erkänna, att jag begått ett misstag: jag tror nu, att båda formerna af detta namn äro att läsa *þōrwī* (måhända med nasalt *ō*).

Sid. 223 har jag behandlat kląmulan på Tryggevælde-, minuksąm(ʀ) på Sæddinge-stenen tillsamman, hvartill prof. W. (s. 68, 53 not) anmärker: "Mærkelig nok begår forfatteren altså her den fejl, som han har bebrejdet mig, ikke at skelne mellem ą i 'fortis- och infortis-stafvelser'. I kląmulan er ą jo stærkt betonet, medens det i minuksąm er svagt betonet — — —". Denna anklagelse återfaller desto svårare på prof. W. själf, som han nyss förut förklarat sig ha insett accentens betydelse för nasaliteten: att ändelsen *-samr* i fornspråken hade åtminstone semifortis och sålunda hörde till fortisstafvelsernas grupp, torde vara allmänt erkändt (se Kock, Accentuierung §§ 261, 357, 381, 399, 514 m. fl.). Alla uttalanden af prof. W., som stöda sig på denna falska förutsättning, kan jag förbigå, men då han, eget nog, säger sig ej förstå, huru jag egentligen uppfattar minuksąm(ʀ), så förklarar jag härmed, att jag naturligtvis anser ᚨ beteckna nasaleradt *a*.

Sæddinge-inskriften har jag förklarat tillräckligt gammal för att bevara nasaliteten hos *a* (men ej hos *æ*) enligt de vanliga reglerna. Prof. W:s uttalande härom är mycket egendomligt. Han påstår (s. 68), att jag ej tagit hänsyn till hela inskriften, "der netop bruger ᚬ i de tilfælde, hvor vi, hvis den var så gammel, som kand. S. synes at antage, nødvendigvis måtte vente ᚨ (þansi, han i nom. to gange, lat = *land* — — — samt lana = *Læna* eller fejl for Tana = *Dana*)". Också denna beskyllning är ogrundad: ᚬ i þansi har jag förklarat, då fråga var om detta ord; han hör till de ord, som oftast äro obetonade (och alltså regelbundet hade ᚬ); lana finnes ej i behåll, hvarför jag ansett mig kunna förbigå det, isynnerhet som tydningen är osäker; lat (i kuaulat) är, likasom det af prof. W. förbigångna kua(m), af mer än tvifvelaktig existens. Men huru förklarar då prof. W. ᚬ i alla dessa

[1]) "Bevisen" grunda sig nämligen på, enligt min mening, tvifvelaktiga dateringar af inskrifter.

ord? Han finner (s. 68) ᚭ i minuksąm "meget påfaldende", nämner möjligheten att sammanblandning föreligger, men besluter sig dock för, att ᚭ verkligen betecknat nasalitet. Då nu, som prof. W. själf uttalar, det ej finnes någon grund för antagandet, att nasalitet längre bibehållits före *m* än före *n*, och då han ej förklarar bruket af ᚼ i ord, som äro fullt likställda med minuksąm, har man svårt att förstå, hvarför nasaliteten just i detta ord skulle bevarats, men ej i de andra. Enligt mina premisser är beteckningen däremot fullt förklarlig.

Återstår ännu ett missförstånd å prof. W:s sida. Sid. 69 drager han den slutsatsen, att man enligt min åsikt skulle få ett öfvergångsstadium på omkring 80 år. I förbigående annoterar jag först, att prof. W. vid denna uträkning daterat den icke-historiska S. Vinge-inskriften enligt sina egna åsikter, till hvilka jag (såsom jag uttryckligen förklarat) ej kan ansluta mig. Men det egentliga förbiseendet hos prof. W. är, att vi ju ej ha ett, utan flere "öfvergångsstadier". På ett sådant öfvergångsstadium t. ex. är nasaliteten bortfallen, där nasal följt, men ej föregår, bibehållen där också det senare inträffar (S. Vinge: acc. pl. m. *twā*, men *sinǫ*); ett annat öfvergångsstadium visar nasaliteten bevarad i sistnämnda fall, men bortfallen, då nasal ej föregår, ehuru sådan allt fortfarande följer, till och med i stafvelse med fortis (Jællinge II: *Dani*, men *kristnǫ*). Flere sådana öfvergångsstadier funnos naturligtvis, men tydligen voro de ej samtidiga. Och slutligen, 80 år, något mer än en mänskoålder, är väl den kortaste tid, hvilken en rad af successiva ljudöfvergångar behöfva för att icke blott genomföras, utan äfven få ett synligt uttryck i skriften.

Hvad slutligen nasalbeteckningens vikt för bestämmandet af inskrifternas ålder vidkommer, så medger prof. W., att den är, och också för honom varit, "et væsentligt moment". Jag hade emellertid tillåtit mig betvifla, att prof. W. till fullo insett denna faktors betydelse, och jag styrkes häri af prof. W:s uttalanden, t. ex. (s. 64) om N. Nærå-inskriften: "Også her vilde brugen af ą let kunne friste til at anse indskriften for forholdsvis meget ung". Men detta strider ju mot prof. W:s egna antaganden (se sid. 58 f.): nią ut är ju det enda ord (jfr dock Ålum IV: kuną), där enbart föregående nasal förmått bibehålla nasaliteten: inskriften är sålunda gammal, icke trots nasalitetsbeteckningen, utan i full öfverensstämmelse därmed.

Prof. W. uttalar på flere ställen och med stort eftertryck (s. 62), att då det gäller att draga kronologiska slutsatser af nasalbeteckningen, man måste observera att "stedlige og rent individuelle ejendommeligheder her spiller en overordenlig stor rolle". Att vissa egenheter i nasalitetsbeteckningen kanske äro dialektegendomligheter, har jag i min afhandling (s. 213) uttryckligen framhållit, och måhända anger den numera publicerade inskriften på

Ålum-stenen IV, att en uppdelning i dialekter verkligen är nödvändig. Men jag måste bestämdt opponera mig mot prof. W:s åsikt, att man kan ty till individuella egendomligheter: det finnes intet skäl för antagandet, att dessa, vid nu ifrågavarande språkliga företeelse, skulle intaga större rum än vid hvarje annan, och tillgriper man engång en sådan utväg, så lämnar man i och med detsamma all fast mark och beträder gissningarnas område. — Redan tidigare har jag framhållit, att min indelning af inskrifterna i "äldre" och "yngre" afsåg blott nasalitetsbeteckningen, alltså var provisorisk. Att endast på denna grund söka uppgöra en definitiv kronologi har naturligtvis aldrig fallit mig in.

För de två — jämförelsevis mindre betydande — rättelserna, äfvensom för tryckfelsförteckningen är jag naturligtvis prof. Wimmer mycket förbunden.

Helsingfors i september 1904.

Bruno Sjöros.

Otto Jespersen, Sprogundervisning. Det Schubotheske Forlag. København MCMI.

Det är nu redan tre år, sedan Prof. Jespersens bok utkom; men just därför kan det kanske finnas anledning att med ett par ord påminna om den. Man har nämligen under den gångna tiden haft tillfälle att i praktiken pröfva den teoretiska ståndpunkt, som förf. förfäktar. Strängt taget innehåller boken i sak ej så mycket nytt, ej mycket, som icke redan sagts af förf. själf eller af andra. Och hur skulle det kunna vara annorlunda, då, såsom bekant, ingenting nytt finnes under solen? Det "nya" ligger också i de flesta fall i formen, i det sätt, hvarpå någonting framställes. Så äfven här. Prof. J. framlägger sina åsikter på ett i hög grad fängslande och talangfullt sätt. Äfven den, som ej delar dem, läser boken med nöje. Men så är förf. ej heller en blind fanatiker. Han har blick ej blott för den "nya" metodens förtjänster utan äfven för dess svagheter och skiljer sig härutinnan fördelaktigt från åtskilliga ultraradikala reformifrare.

Med rätta betecknar J. såsom språkundervisningens högsta mål förmågan att intränga i de främmande folkens kultur. Men han framhåller därjämte, att, innan lärjungen kommer därhän, måste han genomlöpa flera olika stadier, hvilka hvart för sig erbjuda honom tillräckligt af intresse, äfven om han aldrig skulle nå det högsta och mest eftersträfvansvärda. Språkundervisningen har alltså liksom hvarje annat undervisningsämne sitt mål i sig själf oafsedt alla slags utilitetshänsyn, och detta på hvilket stadium som helst.

Hvad som synes mig förläna J:s bok dess största värde är, att han aldrig nöjer sig med abstrakta teorier utan på hvarje punkt belyser sin framställning med konkreta exempel. Han ger läraren en mängd högst nyttiga praktiska vinkar; boken blir därigenom lika lärorik som underhållande, och detta äfven på de punkter, där man kanske känner sig frestad att träda i opposition mot författaren. En dylik punkt anser jag frågan om öfversättning till modersmålet vara. J. delar reformvännernas vanliga rädsla för öfversättning. Det är visserligen sant, att det naturliga sättet att lära sig ett språk sker genom imitation; det är ju så, som vi alla lärt oss vårt modersmål. Men — för att anföra Prof. Jespersens egna ord — "skall man lära sig något svårt, gäller det först och främst att syssla mycket med det"; och för att lära sig ett språk på samma sätt som en infödd lär sig det, erfordras i själfva verket långt mera tid, än skolan kan förfoga öfver. Det är i grunden alldeles orimliga fordringar, man ställer på den moderna språkundervisningen; man vill, att lärjungarna skola kunna tala två eller tre främmande språk, och man anslår endast några få timmar i veckan åt hvart och ett af dem. För en och annan synnerligen talangfull och entusiastisk lärare tror jag

nog, att den s. k. imitativa metoden skall visa sig lämplig. För det stora flertalet passar den säkert icke. Det förefaller mig, som om Sweet i sin ypperliga bok "The Practical Study of Languages" (s. 198 ff.) lämnat en så klar och öfvertygande utredning af öfversättningsfrågan, att man svårligen kan göra någon invändning däremot. För öfrigt medger Sweet — och häruti har han rätt — att på ett visst stadium öfversättningen betydligt kan inskränkas. Men på nybörjarstadiet torde den vara nödvändig, om man skall kunna nå några resultat utan alltför stor tidsspillan. J. anser, att öfversättning undantagsvis må förekomma såsom ett medel att pröfva, om lärjungen har förstått den främmande texten; men man bör då expediera den så hastigt som möjligt och ej bråka med att åstadkomma en mönstergill tolkning. Jag tillåter mig att äfven här ha en afvikande mening. Enligt mitt förmenande böra vissa timmar anslås till hvad man skulle kunna kalla mönsteröfversättning, och under dessa lektioner bör man ej nöja sig med någonting mindre än det allra bästa. Lärjungen måste vänja sig vid att brottas med de svårigheter, som öfversättningen erbjuder, och därigenom komma till medveten insikt om skiljaktigheterna mellan de båda språken. En dylik öfning har jag alltid funnit intressera nästan samtliga lärjungarna i en klass, just emedan man af dem fordrar något, som de — om också ej utan ansträngning — själfva verkligen äro i stånd att prestera. Då det gäller modersmålet, har nämligen hvar och en något att bjuda på, och läraren själf har ofta den tillfredsställelsen att kunna acceptera ett af lärjungarnas öfversättningsförslag framför sitt eget, något som i hög grad sporrar dessas ifver. Det blir ett verkligt samarbete mellan lärare och lärjungar; hvar och en sträfvar att i sin mån bidraga till en konstnärlig öfversättning. En dylik lektion kan, om den ledes rätt, ha en ganska stor uppfostrande betydelse.

Om jag alltså icke fullt kan instämma med förf. i fråga om öfversättning från det främmande språket, så gör jag det så mycket lifligare, då det gäller öfversättning från modersmålet till ett annat språk. Att drifva dylika öfningar på nybörjarstadiet är säkerligen ett af de svåraste fel, en lärare kan göra sig skyldig till. Öfverhufvud borde detta slags öfversättning först inträda på ett mycket högt stadium, d. v. s. då man redan grundligt behärskar det främmande språket; men då kan det också bli en ganska fruktbärande öfning.

Jag tror, att förf. något öfverskattar betydelsen af åskådningsmetoden på det första undervisningsstadiet. Däremot måste man ge honom fullständigt rätt däruti, att läraren, så ofta lämpligen ske kan, bör använda det främmande språket, då han talar till lärjungarna, och att alltså endast den är fullt kvalificerad att undervisa i ett språk, som ledigt kan uttrycka sig därpå. Lärarna borde säkerligen äfven i mycket större utsträckning, än vanligen är fallet, läsa opp smärre stycken på det främmande språket.

Samma stycke bör då läsas så många gånger, att alla lärjungarna uppfatta hvartenda ord. På det hela taget torde "höröfningar" vara viktigare än "talöfningar"; de lämpa sig nämligen bättre för stora klasser, emedan samtliga lärjungarnas verksamhet därunder tages i anspråk, då däremot endast en i sänder kan vara verksam under talöfningarna. Det är för öfrigt lika viktigt att kunna förstå ett främmande språk som att kunna tala det. Men den öfning, som eleverna ha i att lära sig att uppfatta språket, då de höra en kamrat tala, är obetydlig i jämförelse med nyttan af att höra läraren föredraga någonting med ett mönstergillt uttal.

Skarpt, dräpande och på alla punkter träffande kritiserar förf. den förvända metoden i äldre, ännu mångenstädes använda elementarböcker, hvilka innehålla osammanhängande, lösryckta meningar. Med exempel ur namngifna läroböcker visar han, hur dylika för grammatikens skull hopsatta satser i en mängd fall äro språkliga oting, i det att de aldrig förekomma eller ens kunna tänkas förekomma i det lefvande språket. Orsaken till att resultaten af språkundervisningen ofta bli så klena är utan tvifvel till en stor del att söka däruti, att nybörjarböckerna vanligen äro uppställda och utarbetade efter de grammatiska kategorierna och icke, såsom tillbörligt vore, med hänsyn till fraseologien. Härigenom får lärjungen visserligen tillämpning på grammatikens regler; men han får ej göra bekantskap med de vanliga, idiomatiska uttryck, hvilka han från allra första början borde inhämta för att vinna hvad man plägar kalla "språkkänsla". Det artificiella och uppstyltade språk, som möter honom i hans första, grundläggande lärobok, återfinner han aldrig vare sig i litteraturen eller i det talade språket; och därför blir också vinsten af den första undervisningen i de allra flesta fall minimal. Ja, ofta nog blir den positivt skadlig, i det den inger lärjungen en alldeles förvänd föreställning om språkets verkliga väsen.

Jag har härmed endast framhållit några få af de punkter, rörande hvilka Prof. Jespersen yttrat sig. Att ens flyktigt påpeka allt, som i denna märkliga bok afhandlas, skulle kräfva alltför stort utrymme. Det skulle för öfrigt vara tämligen lönlöst. Boken hör nämligen till det slags böcker, som hvar och en själf måste läsa för att bilda sig en riktig föreställning därom; ty förtjänsten ligger, såsom redan anmärkts, till en ej ringa grad i självfva framställningskonsten. Man kan på flera punkter hysa olika åsikt med förf. I hufvudsak måste man dock instämma med honom; ty som en röd tråd går genom hela arbetet krafvet på det verkliga, lefvande språket såsom grundläggande vid all språkundervisning.

Emil Rodhe.

Snorre Sturluson, Gylfaginning. Den gamle nordiske Gudelære (første Del af Snorres Edda) oversat af Finnur Jónsson. København (G. E. C. Gad) 1902. Pris 1 kr. 50 öre.

I ofvannämnda arbete lämnas ej blott en öfversättning af själfva Gylfaginning. Där meddelas äfven en tolkning af den s. k. prologen till Snorres Edda — med uteslutande af tilläggen i Wormianus — samt af vissa i Skáldskaparmál förekommande mytologiska berättelser, hvilka komplettera den framställning af den nordiska gudaläran, som gifves i samtalet mellan Gylfe och den treenige Oden. Dessutom har öfversättaren inledt sitt arbete med en — som man kunde vänta — sakrik och välskrifven litteraturhistorisk exposé, där han redogör för Snorres Edda, dennas uppgift och olika delar samt i korta, träffande drag karakteriserar den första hufvuddelen eller Gylfaginning. — Sist i boken finnas några upplysande anmärkningar samt ett namnregister med etymologiska notiser.

Om anledningen till publikationen säger öfversättaren (företalet s. VII): ”Nærværende Oversættelse er fremkommet, fordi man har ment, at der maatte være ikke saa faa, der, ude af Stand til at læse Originalen, kunde have Interesse af og Lyst til at gøre sig bekendt med Snorres mytologiske Fremstilling.” Visserligen har Gylfaginning förut öfversatts till danskan, men, anmärkes det vidare, de förut befintliga tolkningarna (af Nyerup och E. Jessen) äro numera svårtillgängliga och dessutom ej fullt tillfredsställande, hvadan en ny öfversättning kan anses vara af behofvet påkallad.

Den nya tolkningen motsvarar de stora förväntningar, med hvilka man är van att gå till prof. Finnur Jónssons arbeten: den är utförd med synnerlig omsorg och röjer en betydande formtalang.

Den text, som ligger till grund för öfversättningen, sammanfaller väsentligen med den, som fastställts i öfversättarens förtjänstfulla kritiska handupplaga af Snorres Edda (København 1900)[1].

Beträffande enstaka ställen i densamma har emellertid den uppfattning, som framträder i texteditionen, något modifierats. Några exempel: Slutet af Gylfaginnings första kapitel, som i textuppl. (s. 10) har versform:

”ok stattu framm,
meðan þú fregn;
sitja skal sá's segir”,

återgifves i öfversättningen (s. 9) såsom prosa: ”Og bliv du staaende der, medens du spørger. Den, der svarer, skal sidde”. I textuppl. (kap. 19) har — fastän med tvekan[2]) — hela den långa

[1]) Jfr hans viktiga afhandling ”Edda Snorra Sturlusonar, dens oprindelige Form og Sammensætning” i Aarbøger 1898.

[2]) Se andra noten s. 26.

raden Odensnamn, som begynner "Hétumk Grímr", uppställts i versrader; uti öfversättningen (s. 29) har blott början, omfattande de fyra första namnen, poetisk form [1]). Namnet på Heingests fader, som i textuppl. (s. 7) med stöd af Regius och Wormianus angifves såsom *Pitta*, har i öfversättningen (s. 5) formen *Vitta* — i enlighet med läsarten i Trektarbók.

Med afseende på tolkningen af ett enda ställe vågar jag uttala ett blygsamt tvifvelsmål, om öfversättaren verkligen träffat rätta meningen. Jag syftar på slutet af berättelsen om Tors nappatag med Midgårdsormen under gudens fisketur med jätten Hymir (Gylfaginning kap. 47). Det heter där (s. 56 i F. Jónssons uppl.): "en þórr reiddi til hnefann ok setr við eyra Hymi, svá at hann steypðisk fyrir borð, ok sér í iljar honum, en þórr óð til landz". Det är angående öfversättningen af orden "ok sér í iljar honum", som meningsskiljaktighet kan finnas.

F. Jónsson tolkar stället (s. 65): "Tor løftede sin knyttede Næve og slog Hymir paa Øret, saa at han styrtede over Bord; man kan *endnu* [2]) se hans Fodsaaler [stikkende i Vejret], men Tor vadede i Land."

Öfversättningen af de anförda orden "ok sér í iljar honum" skiljer sig från öfriga mig tillgängliga tolkningar af stället. Jag anför dem i tidsföljd: Resenius (s. P 4 a): "Ymer .. styrtis uden Bords, oc kunde mand see neden i Suellen paa hans Fødder"; Nyerup (s. 76 i äldsta uppl.): "han styrtede baglends overbord, og vendte Benene i Vejret"; Cnattingius (s. 65): "han störtade baklänges öfver bord och satte benen i vädret"; Dasent (s. 69): "he tumbled over board and (þórr) sees his feet (last)"; Editio Arnamagnæana (1: 171): "Thor autem elatum pugnum auri Ymeris impegit tanta vi, ut ex navi præcipitaretur, summas pedum volas ostentans"; Bergmann (s. 127): "celui-ci fut culbuté par dessus le bord et .. on lui vit les plantes des pieds"; Anderson (s. 130): "he fell backward into the sea, and he saw his heels last". Jfr äfven Fritzner[2].

Under det att i nu citerade öfversättningar orden *ok sér í iljar honum* (ordagrannt: "och han l. man ser i fotsulorna på honom") uppfattas såsom innebärande en målande skildring af jättens fall, som var så hufvudstupa, att han satte benen i vädret, menar Finnur Jónsson — om jag förstått honom rätt — att i det anförda uttrycket jätten Hymirs fotsulor sägas vara synliga *ännu* på den tid, då Gylfe fick höra berättelsen [3]).

---

[1]) Jfr Heusler i Arkiv 18: 187.

[2]) Kursiveradt af T. H.

[3]) Anspelas — om F. Jónssons tolkning är den riktiga — måhända på något naturfenomen, som fått sitt namn efter Hymir, liksom vissa stjärnbilder uppkallats efter Þjazi och Orvandill? Ett par hafsklippor skulle ju kunnat kallas *Hymis iljar*. — Det hade varit önskvärdt, att läsaren i en anmärkning fått besked om, huru öfversättaren tänkt sig ifrågavarande ords innebörd.

Då man läser Prof. Jónssons tolkning, väntar man onekligen, att i grundtexten skulle finnas ett *enn*, svarande mot öfversättningens *endnu*. Nu saknas emellertid detta ord i handskrifterna. Förutsatt att den nyss omnämnda tolkningen af stället är den riktiga, frågar man sig ovillkorligen, huru den store stilisten Snorre kunnat utelämna en tidsbestämning, hvars frånvaro obestridligen fördunklar sammanhanget [1]). Något skäl att genom emendation insätta *enn* i texten ("ok sér enn iljar hans") synes ej föreligga.

För den gamla uppfattningen, enligt hvilken ifrågavarande uttryck blott och bart har till uppgift att måla Hymirs brådstörtade fall, talar den omständigheten, att frasen "*sjá í iljar*" äfven annars nyttjas på motsvarande sätt. Hos Fritzner[2] hänvisas till följande parallelställen:

1) "En er hann fek lagit hio hann til þorgarz en hann steyptizt j jordina nidr sua at j jliarnar uar at sia." Flateyjarbók 1: 214 (jfr Fornmannasögur 3: 101);

2) "Síðan hljóp hann [Grettir] af bjarginu ok niðr í forsinn. Sá prestr í iljar honum ok vissi síðan aldri, hvat af honum varð." Grettis Saga (Boers ed.) 239.

På båda ställena är det, som man finner af sammanhanget, fråga om ett brådstupa nedstörtande med hufvudet förut.

Vissa af de förut citerade äldre öfversättarna af Gylfaginning tyckas anse, att *sér í iljar honum* är en hufvudsats, samordnad med *ok setr við eyra Hymi*; i så fall skulle *Þórr* vara det underförstådda subjektet till *sér*. Sannolikare torde dock vara, att satsen i fråga är en följdsats, koordinerad med *svá at hann steypðisk fyrir borð*; i så fall bör *sér* fattas såsom ett allmänt impersonellt [2]) uttryck, motsvarande en passiv form (*sér í iljar* — fotsulorna synas). Tempusväxlingen (*steypðisk, sér*, liksom i det föregående *reiddi, setr*) har ju många motstycken [3]), användningen af det impersonella uttrycket likaså.

Jag återvänder till min granskning.

Öfversättaren säger i Inledningen (s. VIII), att han sökt undvika arkaiserande uttryck och beflitat sig om att återge texten på ett så modernt och godt språk som möjligt. En icke-dansk har ju mycket svårt att afgöra, om resultatet af öfversättarens verksamhet svarar mot denna hans sträfvan. Så mycket tror jag mig dock våga säga, att föreliggande tolkning är synnerligen lättläst och affattad på ett tilltalande språk, som hvarken är platt eller

---

[1]) Jfr: "Sér þá hauga *enn* fyrir sunnan Fræðarberg". Heimskringla (F. Jónssons ed.) 1: 207; "Þar sér *enn* dómhring þann, er menn váru dœmdir í til blóts.. sér *enn* blóðslitinn á steininum". Eyrbyggja (Gerings ed.) 25 f.

[2]) Jfr att enl. Nygaard, Akademiske Afhandlinger til Prof. S. Bugge 69, vid dylika impersonella uttryck, som nyttjas för att framhålla handlingen i förhållande till det föremål, hvarpå den verkar, det handlande subjektet är "likgiltigt eller oväsentligt".

[3]) Jfr Lund, Oldnordisk Ordföjningslære 290, Holthausen, Altisländisches Elementarbuch 141.

uppstyltadt. — En önskan att undvika sökta ord och vändningar har nog vållat, att vid återgifvandet af vers-citaten allitterationen bevarats endast om den — så att säga — infann sig af sig själf, när innehållet tolkades så troget som möjligt.

Egennamnens form är oftast mer eller mindre förändrad; de flesta förändringarna ha skett i syfte att göra namnen så danska som möjligt. Öfversättaren torde ej kunna fritagas från att vid namnomdaningar någon gång ha gjort sig skyldig till små inkonsekvenser. Så t. ex. återges *Skeggǫld* med *Skeggald*, men *Bifrǫst* med *Bivrøst*, *Hrǫnn* med *Hrann*, men *Hǫrn* med *Hørn* [1]), *Mímisbrunnr* med *Mimisbrønd* [2]), jämte *Mimirs Brønd* [3]), men *Hoddmímisholt* med *Hoddmimirsholt* [4]).

Stundom har ett isländskt egennamn helt eller delvis öfversatts till danskan; oftast står då den danska namnformen eller namndelen i ljudligt afseende nära originalets namn eller namnbeståndsdel. Så t. ex. återges namnen på Hels tjänare och husgeråd (se s. 37) med danska ord, men äfven Odensnamnen *Þuðr*, *Hjálmberi* och *Sanngetall* öfversättas (med *Tynd*, *Hjælmbærer* och *Sandgætter*), dvärgnamnet *Eikinskjaldi* (med *Egeskjold*) o. s. v. Äfven i fråga om dylika fördanskningar tyckes öfversättaren någon gång ha gjort sig skyldig till inkonsekvens. Man frågar sig t. ex., hvarför ej *Vegsvinn* förändrats till *Vejsvinn*, *Kerlaugar* till *Karløge* (i st. f. *Kerløge*), då *Veðrfǫlnir* blifvit *Vejrfølnir*.

Egennamnens stafning är ej fullt konsekvent, något som väl bör skrifvas på räkningen af mindre noggrann korrekturläsning. Särskildt står än *f*, än *v* för att beteckna samma ljud i samma namn. Exempel: *Gefjun* s. 41, r. 3 uppifr., men *Gevjun* s. 80, r. 6 nedifr. samt s. 102, r. 7 uppifr.; *Gefn* s. 41, r. 17 nedifr., men *Gevn* s. 102. r. 8 uppifr.; *Svarthøfde* s. 12, r. 10 nedifr., men *Svarthøvde* s. 106, r. 4 nedifr.; *Tjodolf* s. 8, r. 8 nedifr., men *Tjodolv* s. 107, r. 13 nedifr.; *Vaafud* s. 29, r. 10 nedifr., men *Vaavud* s. 107, r. 10 nedifr.; *Vingolf* s. 29, r. 10 uppifr., men *Vingolv* s. 20, r. 15 uppifr. samt s. 108, r. 3 nedifr. Jfr äfven *Skilfing* s. 29, r. 10 nedifr., men *Tjalve* s. 52, r. 10 nedifr. o. s. v. och *Hlidskjalv* s. 26, r. 2 nedifr., *Valaskjalv* samma sida, r. 4 nedifr., samt *Vittolf* s. 12, r. 14 nedifr., men *Hledjolv* s. 22, r. 3 uppifr. o. s. v.

Vidare märkas varianterna: *Ænea* s. 3 r. 8 nedifr., men *Enea* s. 101, r. 18 uppifr.; *Háleygjatal* s. 7 r. 5 uppifr., men *Háløygjatal* s. 103 r. 11 nedifr.; *Hærfjøtur* s. 43 r. 5 uppifr., men *Hærfiøtur* s. 104, r. 17 uppifr.; *Slidrugtand* s. 68 r. 7 uppifr., men *Slidrugtann* s. 106 r. 19 uppifr.

Genom tryckfel står s. 13, r. 8 nedifr. *Böltorn* i st. f. *Bøltorn* (så i registret s. 101, r. 18 nedifr.).

---

[1]) Jfr F. Jónsson, Det norsk-islandske skjaldesprog 42.
[2]) S. 22, r. 4 nedifr.
[3]) S. 78, r. 12 nedifr.
[4]) S. 78, r. 16 nedifr.

Jag har vidare noterat följande små förbiseenden och ojämnheter:

S. 9—20 återges personnamnet *Hár* — namnet på Gylfes förnämste interlokutör — med *Høj*, men s. 22—77 med *Haar*; *Jafnhár* motsvaras däremot äfven i nyss angifna parti af *Jævnhøj* (se t. ex. s. 22).

S. 103 i registret hänvisas till en namnform *Gøll* ("Larm"), som skulle förekomma s. 43 i texten. På nämnda sida står emellertid icke *Gøll*, utan *Gjall*, hvilket sistnämnda namn upptagits i registret, fastän utan hänvisning till s. 43.

S. 69 r. 4 nedifr. står genom tryckfel *Loke Løvessøn*, men s. 89 r. 4 uppifr. samt i registret (under *Loke*) det riktiga *Loke Løvøssøn*.

I namnregistret fattas *Nepsdatter* [1]) — *Muspels-Sønner* är upptaget — och *Ravnegud* [2]) — *Farmegud, Hangegud* och *Haptegud* ha fått komma med.

Vid *Rimfakse* och *Skinfakse* finnes i registret förklaringen *faks* — *Manke*; däremot ej vid *Guldfakse*.

Sand citeras i registret från s. 19, bör vara s. 29.

Angående de etymologiska notiserna i namnregistret hänvisar jag till A. Heuslers, så vidt jag kan finna, fullt berättigade omdöme om motsvarande namnförklaringar i den kritiska textupplagan af Snorres Edda (Arkiv 18: 186 f.).

Finnur Jónssons öfversättning af Gylfaginning är en utmärkt hjälpreda för alla dem som börja studera den norröna litteraturen. Men äfven en större allmänhet [3]) bör hafva glädje och gagn af den lilla trefligt utstyrda boken.

Lund i Juni 1904. **Theodor Hjelmqvist.**

Palæografisk Atlas. Dansk Afdeling. Udgivet af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat. Kjöbenhavn 1903. Fol.

I et Forord til dette Værk udtaler Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat, at den "har vedtaget at udgive et af to Afdelinger bestaaende Palæografisk Atlas. Af disse indeholder den förste Pröver af danske Haandskrifter (herunder ogsaa Haandskrifter paa Latin af Værker, der henhörer til den danske Litteratur), den anden Pröver af oldnorsk-islandske Haandskrifter. I hver Afdeling efterfölges Haandskriftpröverne af et stærkt begrændset

[1]) S. 36, r. 11 uppifr.

[2]) S. 46, r. 9 uppifr.

[3]) Från dennas synpunkt hade det nog varit önskvärdt, att ett och annat mindre vanligt ord (såsom *Lyre*, se s. 77, *Hén*, se s. 85), som nu är oförklaradt, blifvit försedt med en upplysande anmärkning.

Udvalg af Diplomer, medtagne dels til Belysning af Forholdet mellem Bog- og Diplom-Skrift, dels som Aktstykker, der ved deres Datering egne sig til at afgive kronologiske Stöttepunkter".

Efter at Antallet af dem herhjemme, for hvis Studier et mere indgaaende Kjendskab til Middelalderens Haandskrifter har Betydning, efterhaanden er tiltaget, er ogsaa det længe fölte Savn af et saadant Hjælpemiddel som det, der i det foran Anförte er stillet i Udsigt, vokset. Man kan nemlig mene, hvad man vil, om Fortræffeligheden af de Facsimiler, vi fra tidligere Tid have af en stor Del Haandskrifter af dansk Oprindelse, en Sammenligning med det, Nutidens bedste Gjengivelsesmaader og særligt Fototypien formaar at yde i fuldkommen Lighed, kunne de ikke taale, hvortil kommer, at de, som bekjendt, ere spredte rundt om i forskjellige Værker og Böger. Der kan derfor kun være én Mening om, at Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat fortjener fuld Paaskjönnelse for sin Beslutning om Udgivelsen af "Palæografisk Atlas".

Af dette foreligger nu "Dansk Afdeling", udgivet ved Bibliothekar Dr. Kålund. Den bestaar af en Indledning samt 38 fototyperede Tavler med tilhörende Tekstblade. De i enhver Henseende fortrinlige Fototypier, der ere udförte i Pacht & Crones bekjendte Illustrations-Etablissement, gjengive i fuld Störrelse dels Helsidespröver af 44 forskjellige Haandskrifter fra c. 1125 til c. 1550, dels et mindre Antal (13) Dokumenter fra 1140 til 1462. De ere derhos, Haandskriftpröverne for sig og Dokumenterne for sig, ordnede efter Tidsfölgen, saa at man ved Hjælp af dem er i Stand til ganske godt at fölge de Forandringer, Skriften herhjemme har undergaaet ligefra det 12. Aarhundredes tydelige og smukke Skrift, som det sikkert har taget Tid at udföre, til det 15. Aarhundredes Skrift, der vel ikke som hin kan kaldes en Skjönskrift, men som til Gjengjæld kunde löbe ulige lettere og hurtigere fra Haanden. Tekstbladene indeholde foruden korte Beskrivelser af de Haandskrifter, hvorfra Pröver ere tagne, og af de fototyperede Dokumenter med Oplysninger om Alder og tidligere Benyttelse, endvidere særdeles gode, bogstavrette Tekstaftryk. I disse er derhos, hvilket fortjener at fremhæves, Forskjellen mellem ældre og yngre Hænder i en og samme Pröve saavidt muligt antydet ved Anvendelsen af forskjellig Sats. Indledningen endelig indeholder bl. a. adskillige Oplysninger, for hvilke der ikke var Plads paa Tekstbladene, om en Del af de i Afdelingen optagne Stykker, navnlig begrunder Udgiveren nærmere sit Skjön om disses Alder. Her er Stedet for nogle Bemærkninger om Udgiverens Aldersbestemmelser. I langt de allerfleste Tilfælde kan Anmelderen være enig med Udgiveren, kun med Hensyn til nogle faa Haandskrifter,* som af Udgiveren ere satte dels til c. 1300 og dels til 14. Aarhundredes Begyndelse og sammes förste Halvdel, ere vore Skjön noget afvigende. Anmelderen nærer nemlig

ikke Tvivl om, at baade Flensborg- og Ribe-Haandskriftet af Jydske Lov (N:o XV og XXIII), samt Stockholmer Haandskriftet af Harpestreng (N:o XXII) og "Annales Lundenses" (N:o XXV) ere fra 13. Aarhundredes Slutning, og skjönner ikke rettere, end at den Kjöbenhavnske Harpestreng (N:o XX), ihvorvel den antagelig er skreven af en Mand, der levede 1310, ligeledes er fra 13. Aarhundredes Slutning. Et Par Notitser i "Calendarium Nestvediense" (N:o VIII) om Munkene Michael og Hithin maa vist rettest henföres henholdsvis til 13. Aarhundredes förste og dets anden Trediedel.

"Dansk Afdeling" aabnes med to Pröver af et Universitetsbibliotheket i Lund tilhörende Haandskrift, der indeholder en Del Stykker, af hvilke de fleste og betydeligste ere fra 12. Aarhundrede, medens nogle faa Smaastykker ere fra 13. Aarhundrede. Over dem alle haves en fuldstændig Fortegnelse af C. Paludan-Müller i Skoleprogrammet fra Nykjöbing Katedralskole 1861, S. 55 ff. Nogle af Stykkerne kunne dateres nærmere, blandt disse er det fra Langebeks Dage saakaldte "Necrologium Lundense" eller, som det selv kalder sig, "Memoriale fratrum" sikkert det ældste, i det det er anlagt c. 1125, og kan altsaa paa en vis Maade siges at være ældre end noget andet bevaret Skriftstykke fra Middelalderens Danmark. En Side af det er gjengivet som N:o II. N:o I er en lige foran Nekrologiet indfört Kongeliste. Den ældste af de her forekommende 4 Hænder har paa én Gang skrevet baade Overskriften og de fem förste Kongers, nemlig Svend Estridsens og hans fire Efterfölgeres, Navne, senere ligeledes Kong Niels' Navn, rimeligvis efter at han var död (1134). Den kommer flere Gange igjen i Haandskriftet, bl. a. hidröre fra den Overskrifterne over de seks Lister, der fölge umiddelbart efter Nekrologiet, saavel som de förste Navne i disse Lister (se S. R. D. III, 465—71), endvidere et Stykke, der begynder saaledes: "Hi omnes habent societatem ..." (se S. R. D. III, 471), endelig vistnok ogsaa de romerske Dagsbetegnelser i Nekrologiet. — N:o IV gjengiver den sidste Spalte af et Justinushaandskrift, med Slutningen af Justinus' Tekst og en nedenfor den c. 1200 med Rödt skreven Antegnelse saalydende: "LIBER STE MARIE DE SORA per Manum domni Absalonis Archiepiscopi". Haandskriftet er skrevet i 12. Aarhundredes 2. Halvdel, antagelig her i Norden, men er taget med, nærmest fordi man i Henhold til en Fortolkning af Ordene "per Manum" i nys anförte Antegnelse antager, at det er skrevet af selve Ærkebisp Absalon. Naar det imidlertid er givet, at Justinus var en af de Forfattere, Saxo Grammaticus ved Udarbejdelsen af sin "Gesta Danorum" benyttede som Forbillede og laante baade enkelte Ord og hele Sætninger af (jfr P. Herrmann, Erläuterungen zu den ersten neun Büchern der Dän. Gesch. des Saxo I, 456 og 451), er det ingenlunde usandsynligt, at den her omhandlede Justinuscodex var det ene af de to Haandskrifter, som Absalon havde

laant Saxo, og som han i sit Testament paalægger ham at overgive til St. Marie Klostret i Sorö. Antegnelsen bliver da ret naturligt at opfatte som en Tilkjendegivelse fra Klostrets Side af, at Absalons sidste Vilje for Justinushaandskriftets Vedkommende er bleven opfyldt, og "per Manum" vil være at gjengive ved "skjænket af". Jfr. hermed fölgende Udtalelse i Gram's Oratio de origine et statu rei litter.: "phrasi illa "per manum" non scriptionem indicari, sed munus sive donum Absalonis." — Udgiveren gjör i Indledningen S. VII opmærksom paa, at der imellem Lovhaandskriftet AM. 455 12:mo (N:o XIX) og Haandskriftet af Kong Valdemars Jordebog (N:o IX—X) og imellem dette og en af de to Hænder, der forekomme i et Haandskrift af "Annales Lundenses", tilhörende Bibliotheket i Erfurt [1]), finder en saadan Lighed Sted, at han ikke nærer Tvivl om, at alle tre Haandskrifter hidröre fra samme Person, nemlig Munken Johannes Jutæ, som har skrevet AM. 455 12:mo og antagelig har levet i Lund. Dr. Kålund giver her, som det ses, Svar paa et ikke uvigtigt Spörgsmaal: Hvor er Jordebogen skreven? Af de to Forudsætninger, han er gaaet ud fra, er dog den ene næppe rigtig. Saa stor er nemlig Ligheden mellem Haanden i Jordebogen og den paagjældende Haand i Annalhaandskriftet efter Anm:s Anskuelse ikke — *a*'erne f. Ex. ere langtfra ens — at den berettiger til at antage de to Haandskrifter skrevne af samme Person. Derimod har det uden Tvivl sin Rigtighed med, at Haanden i Jordebogen og i AM. 455. 12:mo er den samme, nemlig Johannes Jutæ's. Disse to Haandskrifters Hjemsted bliver da at söge ikke i Lund, men et eller andet Sted paa Sjælland, maaske i Sorö Kloster, paa hvis Vegne en "frater Johannes dictus Jude" 1298 optræder i Anledning af en Skjödning (S. R. D. IV, 523). — Om Biskop Absalons Gavebrev til Marieklostret i Roskilde (N:o LI) kunde der være en Del at sige foruden det, der alt er sagt af G. von Buchwald i "Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch." VII, 291 ff.; men Anm. skal dog her indskrænke sig til at fremdrage nogle, iövrigt ret iöjnefaldende, Egenheder ved Skriften. Der er först Tegnet, der skal antyde, at et eller flere Bogstaver ere udeladte i et Ord. Hyppigst anvendes hertil en Streg med to Töddeler over, men desuden snart Töddelerne eller Stregen alene, snart en svagt bugtet Linje. Man lægge dernæst Mærke til et noget usædvanligt *d*, der kun forekommer to Gange i Begyndelsen af Dokumentet, og et ligesaa usædvanligt *R*, der ikke er uligt et angelsachsiskt *r*. Fremdeles anvender Skriveren, hvor Lejlighed gives til det, den fra Uncialskriften overförte Ligatur af *N* og *T*; men han synes ikke at have forstaaet dens Betydning, siden han ét Sted, nemlig i det sidste Ord i Dokumentet, endnu föjer et *t* til, altsaa skriver: "collaudaNTt". Alt i alt synes den, som skrev Dokumentet, at have lagt an paa at give det et Præg af at være ældre, end det virkeligt var.

[1]) Facsim. i Monum. Germ. hist. Scriptores, XXIX.

C. Weeke.

Ruben G:son Berg: Om den poetiska friheten i 1800-talets svenska diktning. Studier i svensk värs. Göteborg 1903.

Dr Berg har i denna avhandling med djärvt mod kastat sig in på ett hittills föga berört forskningsområde, ock boken har sitt förnämsta intresse som det första försöket att samla ock vetenskapligt ordna värsspråkets egendomligheter. Man finner också i denna bok sammanförda många intressanta iakttagelser över "poetiska friheter", som hittills väl litet var observerat men ingen ännu systematiskt beskrivit. Det måste vara ett ganska vidlyftigt arbete, som ligger bakom avhandlingen: icke mindre än ett 70-tal skalder äro citerade, ock det är just icke ett lekvärk att handskas med ett så vidlyftigt material. Också tyckes samlingen vara ganska fullständig; man märker väl en ock annan större eller mindre lucka, t. ex. att de poetiska sammansättningarna icke alls medtagits, eller att enstaka lätt förbisedda friheter, t. ex. att *dess* i äldre tid kunde användas i st. f. *hennes*, saknas, men allmänt sett synas alla väsentliga egenheter i värsens språk, åtminstone vad angår ordens form ock konstruktion, vara medtagna. På ett par ställen har också förf. antydt de ifrågavarande egendomligheternas värde för diktspråkets strävan efter kraft ock kärnfullhet i stilen ock därmed visat sig icke alldeles sakna sinne för diktspråkets psykologi.

Men om det gäller att söka få ett grepp på avhandlingens resultater ock vetenskapliga värde, står man där förlägen. Den är nämligen icke i någon djupare mening kritisk, dess metod är icke enhetlig, ock det syntetiserande som hör till all vetenskaplig forskning, är här för tillfälligt ock sparsamt, för att man skulle få några fasta hållpunkter för sin heluppfattning av värsspråkets karakter. Isynnerhet är sista kapitlet, om förändringar i ordföljden, synnerligen ytligt ock tomt på sammanfattningar.

Allt detta gör, att avhandlingen icke på något sätt blir banbrytande eller grundläggande för forskningen över diktspråket, vilket är så mycket större skada, som avhandlingar, vilka öppna forskningen över ett ämne, kunna ha en oförmånlig invärkan på kommande studier över samma sak, då de blott äro en primitiv ock på slump gjord skumning av det lättast iögonenfallande. Utan tvivel skulle denna avhandling vunnit betydligt i värde, om den sträckt sig över ett mindre område, avgränsat vare sig efter historiska eller grammatiska synpunkter, ock i stället gått de behandlade egenheterna mera in på livet samt uttömmande och exakt redogjort för deras förekomst ock frekvens.

"Den poetiska friheten" är ett åtskilligt svävande begrepp, som på skilda tider ock av skilda forskare användts i helt olika betydelse. För att välja ett modernt exempel, så benämner Werner Söderhjelm i sin bok om Runeberg (I, 150, noten) med licen-

tia poetica en sådan oegentlighet som att poeten omdiktar de faktiska förhållandena i en nedbränd stad ock talar om dess stolta prål, ock man har ju sedan gammalt med samma namn betecknat en sådan lapsus som då solen beskrives gå ner i öster. Dr Berg har tydligen blott åsyftat språkliga friheter, men även inom denna gräns har begreppet sina skiftningar, varför det kunde varit av intresse att bli underrättad om vad författaren närmare bestämt menar med ämnet för sin avhandling. Men det är icke nog med att man förgäves får leta efter ett fixerande av begreppet, det tyckes även vara omöjligt att ur alla dessa paragrafer abstrahera fram hans uppfattning därav. Man fäster sig vid uttryck som "avvikelserna från det vedertagna språkbruket" (s. 6), ock man tycker sig ana, att författaren i begreppet sammanfattar alla språkliga drag, som skilja diktspråket från normalprosan. På andra ställen tycks han avse de egenheter som betingas blott av den metriska formen ock rimbehovet. Men han erkänner öppet (s. 89), att han icke ens undersökt, "hur pass mycket av dessa förändringar, som alldeles påtagligt kan skrivas på det metriska skemats räkning". Denna undersökning borde dock ha varit oundgänglig, innan respektive förändringar kunde stämplas som friheter. Ty det är tydligt, att poesiens språk har sin särskilda karakter, liksom talspråket har sin ock de olika slagen av prosa sina, ock att man icke kan som frihet beteckna en egendomlighet i värsspråket, som betingas av poesiens karakter, ock som således har sin bestämda mening. Stundom kan en konstruktion, som ursprungligen framtvingats av kampen med ett hårdt språkmaterial ock således i sin uppkomst varit en frihet, genom sitt privilegierade poetiska bruk få en viss stämningsfärg, som gör att den omsider uppträder i vitter prosa som en högtidligare form än den normala.

Jag kan blott med ett par på måfå valda exempel antyda, hur de samlade språkproven borde analyserats. Då ordet *himmelrik* (s. 14) förekommer i gamla salmer, kan det vara en poetisk frihet, men då Karlfeldt låter dalmålaren säga:

Jag målade Elia,
som far till himmelrik,

så är det icke så säkert, att vi ha att göra med någon sorts frihet, ty *himmelrik* kan här vara ett avsiktligt valt ord av helt annan valör än *himmelrike*, med en klang av gammaldags religiositet, som normalformen saknar. Ock då Fröding låter den förfallne skalden Wennerbom säga:

Jag var glad i tron och stor i tanken,
tills jag drunknade i *denna dranken*,

så kan jag omöjligen med dr Berg (s. 201—202) tala om "avvikelse från gängse språkbruk", ty konstruktionen är alldaglig i talspråk åtminstone i vissa delar av landet, ock normalprosans språkbruk skulle här alldeles förfela det intryck, som de kursiverade orden ge ock skalden åsyftat.

Denna ofullständighet i skärskådandet av språkproven har medfört, att många sådana förts samman, som borde hållits isär, ock att t. o. m. exempelsamlingarna, lästa utan förf:s regler, bli missvisande. Ett enda prov får vara nog. I § 103 omordas konstruktioner av typen *de kämpar* i st. f. *kämparne*. Mot sin vana berör. förf. frågan om konstruktionens ursprung, därtill föranledd av en vink av Es. Tegnér d. y. Men fastän han således, om ock ofrivilligt, kommit in på tankegången, att detta uttryckssätt ursprungligen måste smakat balladstil, ock t. o. m. anmärker detta om Atterbom, har han icke observerat, att denna konstruktion, då den först uppdyker, har sin strängt begränsade, betydelsebestämda användning. Av hans framställning får man den uppfattningen, att den är en frihet, som ymnigare uppdyker först hos fru Lenngren ock sedan hos Tegnér ock diverse skalder ända fram till Levertin ock Fallström. Förhållandet är emellertid, att såväl fru Lenngren [1]) som Tegnér i sin tidigare alstring blott ha den i balladstil, i "kväden i gammal smak" för att tala med den förra, ock alltså måste ha med fullt uppsåt och utan tvingande metriska skäl valt den för att ge sin skildring gammalmodig färg. Först under Tegnérs fortsatta utveckling utsträckes dess bruk hos honom, så att man möjligen här skulle kunna tala om en licentia, men att denna för Tegnér haft sin särskilda klangfärg, därom ha vi uttalanden av honom själv. Han säger (i brev till Brinkman den 30 juni 1825), — fast han här misstar sig — att våra förfäder sade *den konung* i st. f. *konungen*, ock han fattade således konstruktionen som en ärevördig arkaism. I samma brev uttalar han den åsikten, att denna arkaistiska alternativform vore välbehövlig, emedan den riktade språket med uttrycksmedel ock var tjänligatt omväxla med. Man kan således redan hos Tegnér börja anse denna poetiska form som en blott och bar synonym till prosans, men det är väl troligt, att den ännu för Tegnérs efterbildare hade en viss högstämd klang ock således icke endast var ett barn av metriska behov. Det är först i senare hälften av århundradet, som konstruktionen börjar allmänt utmönstras, vilket tyder på att den

---

[1]) Två av dr Bergs exempel från fru L. äro skenbara undantag från mitt påstående. I

Robronden från *de gallers* rike

är uttrycket dock analogiserat på bibelns folknamn: de romare o. s. v.

Jag honom hört *den sats* predika

hör icke heller till den av mig berörda frågan, ty *den* är här determinativt till betydelsen ock bör sammanställas med sådana exempel som

Fullt med *den ärelust* tillfreds
Att vara värdig mor och maka
(Råd till min dotter).

Äfven i följ. exempel, från "Distraktion", är *den* demonstrativt:

Dess äkta maka
Var för *den afton* sysselsatt.

nu överallt anses som ett oting ock således icke längre har någon på innehållet vilande uppgift.

Det sistnämnda är även karakteristiskt för förf:s ohistoriska syn på ämnet. Enligt inledningen (s. 6) gör avhandlingen anspråk på att "vara utgångspunkt och begynnelse för en teckning av de poetiska friheternas historia i vår diktning". Men en teckning, som vill vara historisk, torde finna föga att hämta ur denna bok. Ett helt århundrades diktning är här omspänd utan ringaste fasthållande av dess utveckling. Betecknande är att förf. ordnat sina beläggställen i bokstavsordning efter skaldernas namn [1]), så att t. ex. Daniel Fallström uppträder mellan Fahlcrantz och Franzén, ock Ling mellan Levertin och Malmström. Enligt min mening har det varit olämpligt att uttänja studierna över ett helt århundrade — gränsen bakåt tycks under alla förhållanden satts godtyckligt, ock förf:s antydningar till en motivering äro synnerligen svaga — men då nu ett sådant val en gång gjorts, så hade det varit mer fruktbärande att grundligare genomgå ett fåtal epokskalder än söka flyktigt överfara alla, även andra ock tredje rangens. Det skulle då utan tvivel blivit lättare att överskåda, vilka egenheter som äro speciellt utmärkande för de olika litteraturskedena. Betänkligast av allt finner jag dock förbigåendet av Runeberg. Icke ett enda citat från denne just i språkbehandlingen så oerhört intressante diktare, som för femti år sen skrev ett värsspråk så rent och tuktat som de fleste av våra moderna skalder, ock som dessutom haft ett så stort inflytande på vår diktning under senare delen av 1800-talet! Men förf. har intresserat sig för Thekla Knös och Herman Sätherberg och Harald Jacobson ock Hans Vik, vilken sistnämnde citeras på ett par håll utan att dock ha fått komma med på slutlistan över citerade författare.

Med en dylik ohistorisk uppfattning kan man naturligtvis icke ha öga för vilka friheter som under denna tid bortkastats som obehövliga kryckor, ock vilka diktare som först gjort sig oberoende av dem. Och dock gör förf. i inledningen (s. 6—7) anspråk på att ha gjort något för litteraturhistorien betydelsefullt ock tillvitar, stödd på Elsters auktoritet, äldre litteraturhistoriska forskare brist på filologiskt intresse. I det sistnämnda kan jag vara ense med både Ernst Elster ock dr Berg, men den senares värsspråksstudier äro ingalunda något bevis på att litteraturhistorikern behöver lära av filologen.

Det vore ju för mycket begärt, att förf. bland det 70-tal skalder han medtagit skulle ha öga för deras individuella språkvanor eller i allmänhet ange, hos vilken varje egenhet först uppträder ock har störst frekvens. Han säger sig dock (s. 89) ha genom exemplens olika mängd angett de olika författarnas språk-

---

[1]) Flerestädes äro exemplen icke alls ordnade, utan slungade om varandra utan märkbar princip, t. ex. sidd. 34, 56—59, 130—132, 153—155, 239, 241—245 o. s. v.

bruk. Jag har icke kunnat överallt kontrollera detta, men med ledning av de samlingar jag äger, har jag funnit att detta förf:s påstående ofta är oriktigt, ock att hans excerpter äro gjorda bra mycket på en höft. De äro sammanblåsta i st. f. samlade, ibland onödigt många, ibland för få. I § 49 t. ex. är älsta exemplet från Strandberg, ehuru företeelsen (presensformer av 1 pers. plur. indikativ på -e) genomgår hela 1800-talet ock särskilt är vanlig hos Tegnér. S. 189 säges konstruktionen av typ 3 (grön lund — den gröna lunden) vara synnerligen vanlig i värs. Dock anföras exempel blott från tre författare, av vilka däremot den ene, Snoilsky, får släppa till fyra, medan Tegnér ock Strindberg lämnat blott ett var. Om man här skall hålla sig till förf:s ovan nämnda mening med exemplens fördelning, så är denna här missvisande. För övrigt borde förf. i hela denna paragraf i var typ skiljt mellan sing. ock plur. Typ 8 (den lund grön) t. ex. är utan tvivel hos Tegnér vanligare i plur. (fastän förf:s enda exempel är sing.): *de visor långa, de fjädrar blå.* S. 35 talas om former som *stan, dan, dar*, ock ett enda exempel (från Heidenstam) anföres. Man gör här gärna det antagandet, att denna "frihet" är ny ock otänkbar i äldre poesi. Man borde därför upplysts om att detta bruk går mycket långt tillbaka ock är belagt redan hos den ålderdomligaste av de författare boken citerar, fru Lenngren (t. ex. i 'Jag har så hört sägas'). I § 43 kunde utom de uppräknade *utur, utöver, uti, utav, uppå* medtagits *ini, inunder*. Till gengäld slösar förf. somligstädes onödigt med exempel, såsom sidd. 170 ock 172.

Liksom excerpterna äro gjorda utan strängare omsorg, är också deras rent språkliga analys alltför ofta felaktig eller ytlig. Tag t. ex. alla de på sidd. 105—108 hopade citaterna! Det gemensamma för dem alla säges vara, att "intransitiver, som styra prepositionskasus, ock sådana som sakna all rektion, åtminstone i förhandenvarande betydelse ock användning, kunna i poesi taga direkt objekt". Redan det första exemplet:

de sälla dagar,
hvars minne ömsom mig *förtviflar* och behagar

passar icke till denna regel. Dess "förhandenvarande betydelse ock användning" tillhör blott det poetiska språkbruket, ock man kan alltså ej här jämföra med normalprosan. Det egendomliga i konstruktionen är, att värbet är användt faktitivt (= prosans "komma att förtvivla"), varigenom dess betydelse blir transitiv. Det borde således sammanställts med de i föregående avdelning berörda inkoativa värberna, vilkas genom exemplen belysta poetiska bruk just är faktitivt. Nästa exempel däremot, "*längten* ej en bättre vår", företer den av förf. anmärkta egenheten. Men af de följande talrika citaterna hör en stor mängd under regeln om värbers faktitiva användning. — Eller tag § 71, som talar om innehålls-ackusativen. Härunder ha förts sådana konstruktioner som "fråga blomman skaldens mening", vilket väl svårligen kan vara riktigt, ock

"snillets lekar *växla* nattens fester", ånyo ett exempel på faktitivt bruk av ett intransitivt värb. Genom ren lapsus ha på ett ock annat ställe exempel kommit in i oriktigt sammanhang, såsom ett från Böttiger s. 188.

Dylika misstag i analysen äro en följd av den redan anmärkta mekaniska uppfattningen, som fäster sig ensidigt vid formen ock icke har nog sinne för betydelsesidan. Denna ensidighet är också anledningen till att synteserna blivit så knapphändiga, där de icke alldeles uteblivit. Icke ens då jämförelser mellan olika egendomligheter självmant erbjuda sig, har förf. gjort sådana. Åtminstone borde en ock annan paralellhänvisning kunnat ske, t. ex. mellan §§ 95 ock 148 m. fl. Det är ett ovanligt löst sammanhang mellan alla dessa paragrafer. Ock man känner sig besviken, då man strävat med genom dessa ändlösa trappor av exempel ock regler, över att icke ha blivit förd upp till någon utsiktspunkt, som kunde skänka en sammanfattande helbild.

Bredvid dessa allmänna invändningar mot d:r Bergs betraktelser över värsspråket bli mina detaljanmärkningar av mindre vikt. Jag kan dock icke alldeles utesluta ett litet uttryck av förvåning över förf:s styckevis något märkvärdiga terminologi. I § 47 talas om värber på *-sa* ock *-na*, varmed förf. befinnes mena sådana som *blåsa, skina* o. s. v. Enligt vanlig lingvistisk uppfattning hör *-s-* ock *-n-* i dessa ord till roten. I § 25 (s. 31) föres *bägare* till ord på *-re*. Skall man behöva upplysa om att ändelsen här är *-are*? I § 24 upptages värbet *blygas* under 1:sta konjugationen. S. 313 talar förf. om sammansatt *värb*, men åsyftar tydligen sammansatt *tempus*, s. 297 (exemplet från Molander) kallas ett predikativt attribut för subjekt, ock termerna synkope och apokope användas minst sagt fördomsfritt.

Av rena oriktigheter har jag fäst mig vid § 217, där prosan säges kräva, "att tonlösa pronomina stå omedelbart efter värbet". Detta är sannt blott i det fall, att pronomenet är objekt, ock icke ens då alltid. Man säger nämligen hellre: "tidigt lärde fadren *honom* läsa" än man sätter objektet närmast efter värbet. § 222 ger i sin kategoriska form felaktigt besked om "prosans naturliga ordföljd", i det förf. icke besinnat, att emfasen även i prosan spelar en stor roll vid ordföljden.

De tusentals exemplen har jag naturligtvis icke kunnat kontrollera, varför det är en ren tillfällighet, att jag även här stött på oegentligheter. Av dessa måste jag här framdraga en, emedan den genom felaktigt citat kommer att påbörda Rydberg en "frihet", som denne aldrig tillåtit sig. S. 161 anföres som exempel på snabb växling mellan presens ock preteritum från Rydberg:

Jag *följde* skaran, som allvarsam
och tigande kosan *länkar*.

Rydberg har skrivit *följer*. Blott på ett ställe hos Rydberg förekommer en något tvär växling av ifrågavarande slag, nämligen i

första strofen av Skogsrået, men det är dock icke inom en satsfogning. — Tryckfelen har förf. själv samlat i ett särskilt häfte, som dock icke medföljt hela upplagan.

Slutligen vill jag blott tillägga, att jag med min till största delen negativa anmälan af dr Bergs gradualavhandling icke vill ha sagt, att han borde anlagt alla de av mig framhållna synpunkterna på sitt vidlyftiga material. Jag har blott velat betona några av de principer, som enligt min mening från början böra bestämma alla studier över diktspråket ock dess säregenheter. Det är naturligt, att jag måste anse det som ett missgrepp, att dr Berg lagt sina undersökningar så bredt med så ringa anspråk på grundlighet ock därmed i viss mån kommit att snedvrida forskningen över dessa frågor. Det vore lyckligt, om hans avhandling icke kommer att för en tid kasta skugga över ämnet, ty detta är i sanning intressant ock rikt nog för att länge locka till vetenskaplig behandling.

Göteborg, januari 1904.

Josua Mjöberg.

---

konstruktionen sålunda fått inre fasthet, inträdde den, i kraft

första strofen av Skogsrået, men det är dock icke inom en sats-

Vgl I	Lata	Nöþgha	(Biþia)		Kalla	
Vgl II	Lata	Nöþgha	Biþia		Kalla	Sighia
Ögl	Lata		Biþia		Kalla	Sighia
Upl	Lata					Sighia
Bjärk.	Lata					[Sighia
SML	Lata		Biþia	Til mana		Sighia
Dal.	Lata		Biþia		Kalla	Sighia
Vml	Lata		Biþia		Kalla	Sighia
Smål.	Lata		Biþia			Sighia
Häls.	Lata		Biþia		Kalla	Sighia
MELL	Lata		Biþia		Kalla	Sighia
MES	Lata		Biþia		Kalla	Sighia
Gotl	(Lata)[1]		Biþia		Kalla	Sighia
KS	Lata					Sighia
Ek	Lata		Biþia			(Sighia

[1]) Parentesen betecknar, att subjektet till infinitiv

[2]) Klammern betecknar, att infinitiven är underför

Undersökningar om konstruktionen ackusativ med infinitiv i den äldre fornsvenskan.

Materialet till denna afhandling har hämtats ur våra rent svenska skrifter från 13:de och förra hälften af 14:de århundradet. De undersökta lagarna äro utgifna af Collin och Schlyter: Västgötalagen, äldre och yngre (*Vgl I* och *Vgl II*), Östgötalagen (*Ögl*), Uplandslagen (*Upl*), Bjärköarätten (*Bjärk.*), Södermanna- (*SML*), Dala- (*Dal.*), Västmanna- (*Vml*), Smålands- (*Smål.*), Hälsingelagen (*Häls.*), Magnus Erikssons landslag (*MELL*) och stadslag (*MES*) — hvilka här ordnats med hänsyn till tiden för deras redaktion, emedan denna synpunkt för en syntaktisk undersökning har vida större betydelse än de olika *handskrifternas* ålder — samt Gotlandslagen (*Gotl.*). "Um styrilsi kununga ok höfþinga" (*KS*) är utgifven af Geete och Erikskrönikan (*Ek*) af Klemming.

Inledning.

För att en sammanställning af ackusativ *och* infinitiv skall få namnet ackusativ *med* infinitiv, fordras, att *ackusativen skall vara subjekt till infinitiven som predikat.* Härom är man i teorien allmänt ense; men då det gäller att med ledning af denna definition afgöra om de enskilda fallen, visa sig skiljaktigheter i uppfattningen.

Konstruktionens ursprung har man funnit i ett objektsförhållande, hvari så väl ackusativen som infinitiven stå till det föregående finita verbet. Den af det finita verbet styrda *ackusativen drogs sedan* i följd af en inre förskjutning i satsbegreppet *till infinitiven såsom dess subjekt*; och först sedan konstruktionen sålunda fått inre fasthet, inträdde den, i kraft

af analogiens lag, i en del språk äfven efter *intransitiva* verb [1]).

Mera ingående undersökningar om denna konstruktion ha hittills gjorts beträffande latinet, gotiskan, forn- och medelhögtyskan. I *latinet* kan den rikliga förekomsten af ackusativ med infinitiv efter verba sentiendi, dicendi och voluntatis, hvilka i det klassiska språket ej kunna förbindas med ensam objektsackusativ, förklaras däraf att en mängd sådana verb kunde ingå sistnämnda förbindelse i ett äldre språkskede, såsom framgår af ålderdomliga språkrester. Konstruktionen ack. m. inf. efter dessa verb har alltså ursprungligen varit af samma natur som i det ålderdomliga *familiam ne sieris peccare*, nämligen en mera yttre förening af ackusativ och infinitiv. När sedan dessa verba sentiendi, dicendi och voluntatis ej längre kunde förenas med sådana objekt som infinitivens subjektsackusativ, återstod ej annat än att föra denna tillsamman med infinitiven till ett helt för sig, som fick karakteren af en liten sats [2]).

Hvad beträffar den *gotiska* litteraturen, medför dess karakter af ovanligt noggrann öfversättning svårigheter, då det gäller att afgöra, i hvilka fall hithörande konstruktioner äro äkta gotiska, och när vi ha att göra med slafviska efterapningar af det grekiska originalet eller, som stundom synes vara fallet, af ett latinskt. En sådan undersökning har utförts af Apelt [3]), som frånkänner ack. m. inf. medborgarrätt i gotiskan efter uttryck, hvilka detta språk i andra likartade exempel, där det grekiska originalet äfvenledes föregick med ack. m. inf., låter följas af andra konstruktioner. Sådana fall af ack. m. inf. i slafvisk anslutning till grekiskan förekomma efter

---

[1]) Jfr *Jolly*, Geschichte des Infinitivs im Indogermanischen (sid. 258—262) och *Brugmann und Delbrück*, Grundriss der vergleichenden Grammatik der Indogermanischen Sprachen (IV sid. 471).

[2]) *Lindskog*, Zur erklärung der Accusativ- mit Infinitiv-Construction im Latein (Eranos I sid. 121—135).

[3]) Germania 19 sid. 280—297.

svasve och *svaei* (= grek. ὥστε), efter opersonliga uttryck: *goþ ist*, *azetizo ist*, *gadob ist* o. d., efter *galeikan*, efter substantivet *runa*, efter *þata* och *du* samt efter *anabjudan*, *bidjan* (i betydelsen 'beten') och *giban*.

Det andra hufvudslaget utgöres af sådana ack. m. inf.-konstruktioner, som man ej kan frånkänna medborgarrätt i gotiskan, enär de verb, af hvilka de bero, *alltid* åtföljas af detta slags konstruktion, då den grekiska texten företer sådan, och nära besläktade språk i allmänhet visa motsvarigheter. Till denna grupp bör räknas ack. m. inf. efter följande förnimmandets och tänkandets verb: *hausjan*, *witan*, och kanske äfven efter *venjan* och *gatrauan*, efter *hugjan*, *galaubjan*, *domjan*, *gadomjan*, *rahnjan*, *munan* — efter följande yttrandets verb: *qiþan*, efter det närstående *taiknjan*, samt efter ett viljandets verb: *viljan*. Hit bör också, med hänsyn till betydelsen, räknas *saihvan*, som i gotiskan med följande ackusativ förenar en infinitiv, motsvarande grekiskt particip, en förbindelse, hvilken emellertid Apelt, efter Grimms exempel, ej vill erkänna som ack. m. inf.

Slutligen återstå liknande konstruktioner efter *haitan*, *letan*, *fraletan*, *taujan*, *waurkjan* och *gamanwjan*. Dessa anser Apelt i likhet med Grimm ej för egentliga ack. m. inf.-konstruktioner, enär personen där alltid hör nära till hufvudverbet såsom objekt.

I motsats till gotiskan ger *tyskan* tillfälle till en historisk undersökning af konstruktionen i fråga. Beträffande *fornhögtyskan*, hvars prosaiska litteratur till största delen ansluter sig nära till latinska källor, har Apelt [1]) användt de mera originala språkliga minnesmärkena, framför allt Otfried, som probersten för konstruktionens indigenat. Hos Otfried finnes förening af ack. och inf. endast efter följande verb: *sehan*, *hôran* och *irkennan*; *sentan*, *heizan* och *lazan*; *bittan*

---

[1]) Bemerkungen über den Accusativus cum Infinitivo im Althochdeutschen und Mittelhochdeutschen (Gymnasialprogr. Weimar 1875).

och *gilustit*. I dessa fall hör ackusativen alltid till det finita verbet såsom dess objekt. Denna parallelism mellan ack. m. inf. och förbindelsen med ensam ackusativ består hela språkutvecklingen igenom. Enstaka lärda försök att öfverskrida dessa gränser ha gjorts i både forn-, medel- och nyhögtyskan, dels efter latinskt mönster, dels med analogiskt bruk af närstående tyska verb, men de ha ej ledt till bestående resultat. Heyse-Lyons grammatik kännes ej vid någon särskild ack. m. inf.-konstruktion i modern tyska.

Hvad de nordiska språken beträffar, lämna Nygaard och Lund i sina syntaktiska arbeten öfver *norsk-isländskan* [1]) en totalbild af vår konstruktions förekomst inom resp. språkområden men inlåta sig ej på frågan om dess uppkomst och utveckling. Dock framhåller den senare, att uttryckssättet i fråga är vanligare i äldre litteratur än i yngre. Gränserna för konstruktionens användning äro i hufvudsak uppdragna redan i eddaspråket. Ack. m. inf. förekommer efter *förnimmandets*, *tänkandets* och *sägandets* verb, efter verb, som beteckna *vilja*, *bön* eller *befallning* samt efter *låta*. Efter en del af dessa verb, särskildt förnimmandets, är det stundom svårt, anmärker Lund, att uppdraga gränsen mellan verkliga ack. m. inf.-konstruktioner och den formelt likartade föreningen af objektsackusativ med mera löst därtill fogad infinitiv.

I *danskan* är konstruktionens utveckling angifven af Falk och Torp [2]). Ackusativ och infinitiv äro förenade efter *förnimmandets*, *tänkandets*, *sägandets* och *viljeyttringens* verb i äldre danska, och konstruktionen brukas där mycket. Men efter Holbergs tid förekommer den såsom allmänt erkänd blott efter förnimmandets verb i fråga om omedelbar sinlig iakttagelse. Detta är dock icke egentlig ack. m. inf., ty acku-

[1]) *Nygaard*, Eddasprogets syntax II: sid. 42—45. — *Lund*, Oldnorsk ordföjningslære sid. 378—384.

[2]) Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling sid. 200 f.

sativen hör till det finita verbet såsom dess objekt. Den egentliga ack. m. inf.-konstruktionen förekommer sedan nämnda tid — undantagandes reflexivt — blott sporadiskt och är numera nästan ur bruk.

Gå vi slutligen öfver till *svenskan*, så finna vi i Svenska akademiens språklära under rubriken "Infinitiven" [1]), att i vår konstruktion infinitiven anges "såsom verbalt objekt, efter ett nominalt eller pronominalt objekt", båda beroende af det föregående transitiva verbet. Därpå anföras exempel efter verben *se*, *höra*, *tro*, *föregifva*. "I detta konstruktionssätt", heter det vidare, "kan det nominala eller pronominala objektet och infinitiven anses stå i st. f. *Att* med nominativ och finit modus". Härmed är förbindelsen i själfva verket karakteriserad som satsförkortning. Namnet ack. m. inf. förekommer ej. I Svedboms satslära [2]) behandlas företeelsen på afdelningen om förkortade bisatser och kallas "satsförkortning" och specielt "ackusativ med infinitiv".

Vända vi oss till nyare grammatiska framställningar, finna vi äfven hos Sundén [3]) ack. m. inf. upptagen under rubriken satsförkortning [4]). Den uppges — på annat ställe [5]) — förekomma efter verb, som uttrycka *förnimmande*, dock i fall af sinlig förnimmelse endast då fråga är om en omedelbar sådan, samt efter verb, som uttrycka *mening* och *yttrande*. — *Brate* öfverger i sin språklära (från 1898) [6]) benämningen ack. m. inf. och fattar i hvarje förening af ack. och inf. efter ett finit verb infinitiven såsom objektivt predikativ. Han erinrar emellertid i förbigående om att objekt, bestämdt af en infinitiv som objektivt predikativ, stundom kallas ack. m. inf. — Denna åsikt öfverens-

---

[1]) Sid. 290.

[2]) Utkast till satslära med hufvudsakligt afseende på svenska språket (1843) sid. 77 f.

[3]) Svensk språklära 5:te uppl. (1885).

[4]) Sid. 170. [5]) Sid. 209. [6]) Sid. 187 f.

stämmer med den, som v. Kræmer 1897 framställde i sin afhandling "Om predikativet" [1]).

Lata

förekommer i betydelsen 'låta, föranleda' oftast förenadt med en infinitiv *utan att* den person eller sak, till hvilken infinitiven kan tänkas som predikat, *subjektsackusativen*, *är utsatt*. *Lata* står till infinitiven i ett förhållande, som närmar sig de modala hjälpverbens. I de af Brate och Bugge anförda runverserna i "Antiqvarisk tidskrift för Sverige" del X finna vi ett 70-tal fall af detta slag men däremot intet exempel på förening af ackusativ med infinitiv efter *lata* [2]).

I litteraturen har jag funnit följande fall, där *lata* står tillsammans med en infinitiv, hvarmed subjektsackusativ *icke* är förenad:

Vgl I K 3: *oc uilia kyrkiu vighiæ letæ.* Öfriga: *Vgl I* K 15 pr; Md 1: § 2 (II Dr 3); 1: § 3 (II Dr 3); Ib (II Dr 4); Ib (II Dr 4); Md 3 pr (II Dr 8); Ib; Ib (II Dr 8); Md 8 (II Dr 19); 11 (II Dr 22); S. 1; B. 1 pr; Ib; Ib; Ib; Ib; B 1: § 1; 1: § 2; Ib; B 8; A. 4: § 2; 22 (II A 31); G 9: § 5 (II G 16); R 5 pr; 8 pr; Ib (II R 17); R 8: § 1 (II R 18); 9 pr (II R 20); J 2: § 2 (II J 3); 3 pr; 6: § 1; 13 pr (II J 27); Ib; J 13: § 1 (II J 28); 13: § 2; Ib (II J 29); Ib; J 14 (II J 33); Ib (II J 33); Ib (II J 33); J 16 pr (II J 37); 19 (II J 44). — *Vgl II:* K. 36; Dr 19, 20, 21, 22; G 12, 15, 16; R 16; Ib; R 17, 21; Þ 30, 52, 58; J 14 bis; 29; 44; Forn. 30; Ib; U. 22, 29; Add. 2: § 10. *Ögl* Kr 1; 7: § 2; 8 pr; 24: § 1; 25 pr, § 1; 30 pr; Ib; Kr ind. 31; 31 pr; Eps. 17; Ib. bis; 21 bis; 25 bis; Ib; Ib. bis; Dr 2: § 1, § 2; Vap. 6 pr.; 20: § 1; 23: § 1; Æ 17;

[1]) Ped. tidskr. 1897 sid. 188 f.

[2]) Så vida ej i inskr. n:o 61 orden "Lét Ingigæirr annan ræisa stæin at syni (sunu) sina" få öfversättas med: "I. lät *någon annan* resa sten efter sina söner". Brate öfversätter: "I. lät resa *en andra* sten".

ES 12 pr; 15: § 4; Vins. 6: § 1; 7 pr; Ib; Ib; 7: § 3; R 9 pr; B 30: § 1; 33; 44: § 1; – *Upl.* Conf.; Kk 3; 4 pr; 6: § 5, § 8; 11 pr; Kg 10: § 6; Æ 22 pr; Ib; Ib; Ib; Ib; Ib; Ib; Æ 23 pr; M 26; 47: § 1; Kp 1: § 2; þm 1: § 1; 9 pr; Ib; Ib; Ib; 9: § 3; – *Bjärk.* 9: § 2; 14: § 8; 38 pr; – *SML* Conf. (sid. 4); Kk. 1 pr; 5 pr; 10: § 2; Æ 7; J 2: § 1; B. 17: § 2; Mh 8 pr; Ib; 23: § 1; þj. 12 pr, § 1, § 2; þg 4: § 2; Add. 1: § 3; — *Dal.* B. 35: § 2; 36; 39 pr, § 6; G 7; Ib; Ib; Ib; þj. 11; þg 3: § 2; — *Vml.* Kr. 3; 5: § 6; 10 pr; Æ 6: § 4; Æ 17 pr 7 gånger; 18: § 3; Mh. 21 pr 4 gånger; 30: § 1; Kp 1: § 2; 13: § 4; B 14: § 3; þg 3 (sid. 185); — *Smål.* Kr 12 pr; — *Häls.* Kk 3; 4; Æ 14 pr; Mh 11; 31 pr; Ib; W 11 pr; — *MELL*; Kg 23: § 5, § 7; Æ 13; 21: § 1; B 17: § 3; 29: § 4; þg 13 pr; Eps. 39 pr; Dr Vl 8; 19; 31; Ib; 33; Ib; 38; 39; þj 27; — *MES* Kg 20 pr; 20: § 11; 21; G 18 pr; Æ 10 pr, § 1; 11; B 21: § 5; 22: § 6; Kp 6: § 1; ind. 25; 25 pr; 29: § 2; 32 pr; 33 pr; Ib; 33: § 5; 34: § 2; Sk. 1; 13 pr; 14; R 3 pr; 6; 7 pr, § 2; Ib; 7: § 3; 11; ind. 21; 21: § 1; 22; Ib; 24: § 1; 25 pr; 28; Dr Vl 6; Ib; Dr Vd 8: § 1; — *Gotl.* 19: § 36; 20: § 15; 25 pr; 40; 47 pr; Ib; Hist. 2; 4 (sid. 98); Ib (sid. 99); 5 (sid. 100); 6 (sid. 104); Add. 5: § 1; Ib; — *KS* 25: 20, 21; 26: 3; 47: 25; 56: 26; 63: 22; 65: 8; — *Ek.* 58, 59, 60, 61, 198, 278, 280, 358, 439, 506, 510, 672, 678, 726, 768, 806, 808, 817, 949, 1074, 1081, 1082, 1110, 1145, 1170, 1189, 1265, 1296, 1302, 1340, 1526, 1530, 1585, 1655, 1728, 2047, 2084, 2085, 2450, 2499, 2500, 2534, 2567, 2595, 2635, 2706, 2795, 2911, 2958, 3068, 3148, 3415, 3453, 3496, 3500, 3525, 3537, 3628, 3734, 3858, 4190, 4198, 4213, 4226, 4236, 4282, 4353, 4365, 4406, 4427.

Infinitiven är i ojämförligen största antalet fall *transitiv.*

Blott i följande 33 fall af 352 har jag funnit *intransitiva* infinitiver, hvilkas subjekt kunna suppleras antingen ur det föregå-

ende sammanhanget eller i form af ett allmänt, obestämdt *þæt*: *Vgl I* K 15 pr; *Bjärk.* 9: § 2; 38 pr; *SML* J 2: § 1; B 17: § 2; *Vml* B 14: § 3; *Häls.* W 11 pr; *MELL* B 17: § 3; *MES* Kg 21; G 18 pr; *Æ* 10 pr; 10: § 1; Kp 29: § 2; Sk 1; R 3 pr; 6; 24: § 1; *Gotl.* 19: 36; 25 pr; 47 pr; Ib; Hist. 6; *Ek* 1526, 1530, 1728, 2595, 2635, 3148, 3734, 3858, 4198, 4213, 4236.

När infinitiven är *transitiv*, måste dess verksamhet tänkas utgå från ett eller flera lefvande väsen, hvilka ej nämnas, därför att vikten lägges på själfva verksamheten, under det de personer, hvilka såsom redskap utföra handlingen äro individuelt obestämda eller oviktiga samt alltså ej skarpt framträda för tanken [1]). Ibland finnas dessa underförstådda handlande personer nämnda annorstädes i sammanhanget, så *Vgl I* Md 1: § 3, *Vgl II* þ 30; *Ögl* Kr ind. 31, 8 pr, Vins 6: § 1, *Upl* Kp 1: § 2; *Vml* Kr 5: § 6; Mh 21 pr; *MELL* B 29: § 4. — I andra fall te de sig mera obestämda och motsvaras af ett allmänt 'vederbörande' el. dyl. [2]).

Någon gång är infinitivens underförstådda subjekt ett allmänt *þæt*, t. ex. *KS* 25: 20.

När åter den person, som utför handlingen, bestämdt framträder för författarens medvetande och tilldrager sig särskildt intresse, så nämnes han ock. På detta sätt få vi förening mellan ackusativ och *transitiv* infinitiv efter *lata*. Sannolikast synes mig, att ackusativen först utsattes i fall, då den var *personlig*. Åtminstone är det faktiskt, att de underförstådda ackusativerna i de ofvannämnda runverserna alla äro personliga: '*lit*' och '*litu rista, ræisa, gera, hugga*' o. d.

1) *Trans. inf. och personlig ack.*

A) *Lata* + ack. + inf.

Vgl I Md 8: *lati tva mæn bæræ vittni* (II Dr 19) — Likartade: A. 15, G. 8: § 1 [3]). — *Vgl II* Præf: *ok late*

---

[1]) Om ordet *annan* i den anf. runinskriften n:o 61 får uppfattas så som jag föreslagit sid. 210 not 2, så är detta ett typiskt exempel på huru ett sådant obestämdt redskap tänkes af "författaren".

[2]) Se härom G. Cederschiöld, "Om s. k. subjektlösa satser i svenskan" (Nord. tidskr. 1895: sid. 854 f.).

[3]) På motsvarande ställe i Vgl II, G. 15, är ack. *han* utelämnad.

þem swa laghum skipta. — *Ögl* ES 12: § 1: *Nu hauær han latit tua suæria.* — Likartade: ES 13 pr; Vins. 2; 6: § 1; Ib; Ib; R 26 pr. — *Upl Æ* 25: § 1: *swa lati guþ os skiptæ arff* (*Vml Æ* 20: § 1) — Likartadt: J. 1 pr — *Bjärk.* 14: § 9: *lati han byuþa böter.* — *Dal.* Þg 15: § 1: *oc lata þæn swæria.* — *Häls.* Kg 11: § 1: *guþ lati os alla himærikis naþr faa* — *Æ.* 16: § 1: *swa lati guþ oos skiftæ aarf.* — *KS* 28: 14: *lat han þæt mæþ ræt aterfa* — Likartadt: 47: 19. — *Ek* 846: *Ok loot sin broder thz forsta* — Likartade: 1270, 1882, 2219, 2353, 2371, 2563, 3491, 3604, 4276, 4329.

B) Ack. + *lata* + inf.

Vgl I G. 9: § 5: *þa skal tva mæn a þingi. lata forfal bæræ* (II G. 16) — *Vgl II* A 19: *hanæ friþ latæ flyæ* — *SML* J 12: § 5: *vtan þet wili... þem latit hawa sum..* — *Vml* Mh 21 pr: *oc will æi syna mæn lata sea acomor* — *KS* 57: 2: *þe sin barn vilia lata nima dyghþ.*

2) *Trans. inf. och saklig ack.*

A) *Lata* + ack. + inf.

Ek 148: *honom lotho the dödin ouergaa..*

B) *Lata* + inf. + ack.

MELL Kg 29: *ællæ skal han lætæ möta sit quitto bref.*

Utvecklingen af ackusativ och *intransitiv* infinitiv efter *lata* kan ha försiggått under påverkan af förbindelser mellan *lata* och adjektivt predikativ, t. ex. *Vgl I* Þ 5: § 2: *þa skal kono lösæ latæ.* Till sådana uttryck kunde *væra* fogas epexegetiskt liksom *at standæ* i följande exempel: *Upl* W 14: § 3: *ok latær quært. j. skoghi at standæ.* Sedan kunde äfven andra intrans. infinitiver komma in.

3) *Intrans. inf. och personlig ack.*

A) *Lata* + ack. + inf.

Vgl I R 7 pr: *latæ þem uid væræ* (II R. 16) — *Upl* Kg 3: *þa lati guþ han længi liwæ* (*SML* Kg 3) — Liknande: J. 23 — *Bjärk.* 4: *later ... sik eig nö[g]hiæ* — 11: § 6

latær han han vndæn rymæ fyr. — *Vml* Kr 11: § 1: *oc biscopær lati sin præst þitt fara.* — Likartadt: J. 18. — *Häls.* J. 17: *guþ lati os swa ii wæryldin lifwa* — *MES* Kg 20: §: 2 *at han loot han bort fara.* — Liknande: B 8 pr; Kp. 8: § 1; R 7: § 2. — *KS* 69: 8: *ok later sik aldrei sikran vara* — Liknande 86: 6 — *Ek* 382: *han loth sina men tha til sin koma.* — Liknande 415, 802, 923, 926, 993, 1310, 1911, 3089, 3262, 3464, 3883, 4084, 4328, 4498.

B) *Lata* + inf. + ack.

Dal. Kr 4: § 2: *þa scal han læta fara præst sin* [1]) — *Ek* [2]) 612: *Konung waldemar loot mot henne fara riddara ok swena* — Liknande 1283.

C) Ack. + *lata* + inf.

Vgl I G. 1: *þa skal mæn sinæ latæ faræ* (II G. 1) — *Vgl II* Add: *Wil nokor legho hion sin i eþe standæ latæ* — *Upl* Præf: *Hwat ok ær hin heþne læt affat wæræ* — Liknande: J 18 pr; Kp 10: § 1 — *MES* Dr Vl 6: *tha skal man hona til radzstufw lata koma* — *KS* 53: 2: *morþara.. ok ilgærningsmæn ei lata liva* [3]) — *Ek* 2238: *at han wil idher lata forgaa* — Liknande: 2485, 3216.

4) *Intrans. inf. och saklig ack.*

A) *Lata* + ack. + inf.

Upl. Kk 12 pr: *præstær latær sik annæt moþæri væræ* (*Smål.* Kr 9: § 2) — Liknande: W 10: § 2 — *SML* B 7 pr: *at han later corn sit... til anx standa* (*Vml* B 9 pr) — Liknande: *SML* B 8: § 4; *Vml* B 9: § 1 — *MELL* Egn. 30: *þa læti landboin half huus liþugh vara* — Liknande: þg 25. — *MES* Kp ind. 25: *Um nokor later wiin löpa falt.* — Liknande: Kp 21 pr; Sk 10 — *Ek* 284: *ok*

---

[1]) Motsvarande ställe i *Vml* se näst föreg. afd.

[2]) Den poetiska formen har i detta liksom i flera fall inverkat på ordställningen.

[3]) Det latinska originalet, Augustinus, har: "parricidas et pejerantes vivere non sinere".

lothe sith gotz sik tho ränta — Liknande: 1311, 1881, 1912, 2572, 2981, 3128, 3603, 3985, 4325.

B) *Lata* + inf. + ack.

Ögl B 8 pr: *ok lata til sin rinna uatnit* — Liknande: Ib — *Bjärk.* 20: § 2: *Lata skiparar slippæ sik tugh* (*MES* Sk 17 pr) — Liknande 38: § 3 — *MES* Dr Vþ 8: § 1: *lata sik slippa aff handum timber* — *KS* 66: 25: *Latum alla staþi synas tekn* — *Ek* 2850: *Ath gud läte wara thz ey ohämpt.* — Liknande: 3026, 3446.

C) Ack. + *lata* + inf.

Vgl I K 20: § 1: *þa skal præstins tiundæ lætæ aftær standæ allæn* (II K 44) — Liknande: A 21: § 1 (II A 30) — *Bjärk.* 38: § 1: *Hwilikin viin later dyræ löpæ* — *Vml* Kp 13: § 2: *sina hæsta i hundæri lata rinna* — Likartadt: þg 17: § 5 — *Häls.* Kk 5: § 1: *swa mykit skal han latæ æftir sik wæræ* — *MELL* B 13: § 3: *æt han sæþ sina læter vte standa* — B 13: § 4: *þet læta vte standa* — *MES* Kp 34: § 1: *ok alt a ... þundara lata koma* — Liknande: Sk 19 — *Ek* 135: *thera skiölla loto the ther skina.* — Liknande 552.

Utelämnande af infinitiv efter *lata* har jag funnit i två fall:

Upl Kk 12 pr: *Nu latær præstær sik moþæri barn æn bondæ.* — *Smål.* Kr 9: § 2: *Nw later præster sæ kamære bondæ æn barn.*

Statistisk öfversikt.

Frekvensen af ack. med inf. efter *lata* i förhållande till samtliga fall af infinitivkonstruktion efter detta verb är i *Vgl I* 8 mot 51, i *Vgl II* 9 mot 55, i *Ögl* 9 mot 46, i *Upl* 9 mot 33, i *Bjärk.* 6 mot 9, i *SML* 4 mot 19, i *Dal.* 2 mot 12, i *Vml* 8 mot 29, i *Smål.* 1 mot 2, i *Häls.* 4 mot 11, i *MELL* 5 mot 22, i *MES* 12 mot 50, i *Gotl.* 0 mot 13 *KS* 7 mot 14, i *Ek* 47 mot 117.

Nöþgha.

Detta verb står ganska nära *lata*, hvilket äfvenledes kan anses som ett viljeyttringens verb. Jag har funnit det förenadt med ackusativ och infinitiv i följande exempel:

Vgl I K 20: § 3: *Eighi ma landboæ nöghæ at söchiæ or kirkiu by* (II K 45).

Hur föreningen af ackusativ och infinitiv har uppstått, framgår af följande exempel:

Vgl II Dr 41: *æller nöghær han til meþ nokrom valzuærkum sva at han later vp* ...

Infinitiven, som ursprungligen har nominal karakter, har kunnat träda i stället för ett af *til* styrdt nominalt ord, och sedan har prepositionen bortfallit framför infinitivmärket *at*.

Den *passiva* motsvarigheten till ofvanstående exempel har jag funnit i *KS*:

92: 5: *þy at opta þrifni hærmæn* ... *nöþgas* ... *döa af sylt*.

Biþia.

Detta verb står på öfvergången mellan viljeyttringens och sägandets. Förening af ackusativ och infinitiv efter detsamma har jag funnit i följande satser:

Vgl II K ind. 34: *Um bither bonde biscup olia innan sokna sik* — *Ögl* Kr 21 bis: *ok biþia han rætta sik* — Vaþ. 6: § 6: *ok biþær han dylia* — ES 15: § 5: *ok biþia han sea hemuls eþ at sik* — Vins. 6: § 1: *ok biþi sik sua gudh hialpa* — R 12: § 2: *ok biþia hana fa sik mals man* — B 5: § 2: *Nu biþia þer hæræþs höfþinga almænningx uægh uanda* — B 8: § 3: *ok biþia han bygia mæþ sik* — B 33: *ok biþi han siþan þöm þær up taka* — *SML* Kk 5 pr: *biþiæ han kirkiu wighiæ* — B 33: § 1: *Biþer man annæn fæ sinu hiælpa* — Þg 4: § 1: *Biþer maþer annæn þing stæmnæ*. — *Dal.* B 42: *oc biþi han græwa wt* — *Vml* Þg 23: § 1: *biþþær han giora op sak* — *Smål.* Kr 5: § 3: *oc kirkiu drootnæ bithiæ raath*

a klocku læggiæ — *Häls.* Mh 4 pr: *at the ey badho han vpkliwā* — *MELL* Kg 31: *vi biþium os sua guþ hiælpæ* — Likartade: þg 1; þg 32: § 1; Dr Vþ 2; *MES* Kg 1: § 1; 15: § 1; Dr Vþ 2 pr — *MELL* B 33: § 2: *Biþer man annan fæ sino hiælpa* (*MES* B 17: § 1) — *MES* Kg 20: § 1: *Bidher ok gesten göra thet* — *Gotl.* Hist. 2: *þa en gutar hann til baþu at fara* — *Ek* 740: *The badho han sik fangin giffua* — 817: *ok baad sina hulla tienisto men ... sin örss fortekkia* — 820, 2354: *ok badh them alla til redho wara* — 1076: *Ok badh the herrana til sik fara* — 1590: *Ok badh sina sälla heela liffua* — 1841: *badh han om jwlin wara mz sik* — 2074: *Ok bad en biscop tala sin ord* — 2288: *Ok biid han hiit til mik gaa.* Liknande 3673. — 2484: *ok badh han redha sik ther til* — 2879: *badh han widh älwin möta sik* — 3569: *Ok badh them fara i gudz fridh* — 4026: *Ok badh sin son fara til landa* — 4402: *Ok badh han göra sin scriptamall.*

Stundom är *ackusativen underförstådd.* I följande satser är den lätt att utfylla ur det föregående:

Vgl I K 15: § 3: *biþær* (sc. *biscup*) *ola sik* (II K 34) — *Ögl* G 14: § 1: *ok biþia* (sc. *bondan*) *atær lösa kunu hans* — Ib: *ok biþia* (sc. *hana*) *bondan attær lösa* — *Æ* 10: § 2: *ok biþær* (sc. *bröþær*) *iamka uiþ sik* (*MELL Æ* 12) — R 10: *biþær ok* (F. add. *han*) *böta uiþær sik* — *MES* G. 7: § 6: *bidhia sik swa* (sc. *guþ*) *hielpa* — *Gotl.* 26: § 2: *oc biþia* (sc. *man*) *soyþ senn hepta* — 39: *oc biþia* (sc. *han*) *orþ sin atr taka* — *Ek* 1790: *för än the ... badho* (sc. *þem*) *sik giffua.*

I följande uttryck är en ackusativ *annan* underförstådd som objekt till *baþ*: *SML* Mh 24: § 1: *Witis manne at han dræpæ baþ æller böþ.*

I följande fall är den underförstådda ackusativen af samma art som den vi ofta funnit underförstådd efter *lata:* något allmänt och obestämdt, motsvarande vårt 'någon', 'vederbörande'; *MELL* Egn. 32: *ok biþia bondan ællæ husfruna*

ater lösa (*MES* J. 16 pr) — *MES* R. ind. 6: *vtan bidher læsa stadsins book fore sik* — R 6: Likartadt — Eps. ind. 22: *Um man bidher annan man dræpa eller andra gærning... göra* (2 fall) [1]) — *Ek* 64: *ther badh han sik i leggia* — Liknande: 1197.—3799: *ok badh sik kalla herra knwt.*

I två af de hithörande af Brate och Bugge anförda runverserna är ackusativen underförstådd. I n:o 89 är den lätt att supplera ur det föregående: *stæin hiǫgg Esbern, standa at vitum bađ* (sc. *stæin*) *međ runum.* I n:o 21 är denna ackusativ allmän och obestämd: *Hákon bađ rista.* I n:o 36 däremot torde ackusativen ha varit utsatt: *bađ standa hiá [stæin þingsta]đi [é......... međ] ald li[fir].*

Enklare konstruktioner efter *bidhia*, ur hvilka förbindelsen mellan ackusativ och infinitiv kan ha framgått, äro dels ensamt objekt, dels objekt förenadt med ett nominalt ord, som "styres" af *til* eller annan preposition, t. ex. *Vgl I* Þ 8 pr: *þa skal bonde til takæ biþiæ man* — *Ögl* B 39: § 1: *in a han sum han baþ i borghanina.*

På grund af sin ställning mellan viljeyttringens och sägandets verb kan *bidhia* ha påverkats äfven af konstruktionen ack. m. inf. vid sistnämnda grupp af verb.

Huruvida den indirekta formen för det gamla edsformuläret: *bidhia sær* (*sik*) *sva guþ holl* (*hollan*), som förekommer på en mängd ställen i lagarne [2]), ursprungligen är denna, eller om en infinitiv *vara* får anses utelämnad, kan jag ej afgöra.

At-sats efter *bidhia* har jag funnit i följande exempel:

Upl. Conf. *ok fore þy baþ os mæþ möghlikum bezlum*

---

[1]) Texten tyder på, att *annan man* bör fattas som objekt till *dræpa* hellre än som subjekt till *dræpa* och *göra*.

[2]) I *Vgl* på följande ställen: I K 12: § 2 (II K 25); Md 1: § 3 (II Dr 8); 8: § 1; S. 1; G. 7 (II G. 14); 9: § 5 (II G. 16); 9: § 6; 9: § 7; R 5 pr; 8 pr; Ib; (II R 17); 9 pr (II R 20); Ib; J. 2: § 1 (II J. 2); 2: § 2 (II J 3); 7 pr (II J 15); 15 pr (II J. 34); 15: § 1 (II J. 36); Þ 14 (II Þ 48); 17 (II Þ 52) — II K 4; 15; 29; VS 12; Dr 19; R 17; Þ 11; Add. 11 pr; 11: § 6; 11: § 9 12: § 1; Ib.

aff aldræ þeræ halwm. sum fyrræ næmpdir æru. at wir ... skipaþum bot — Likartadt: *SML* Conf.

Här är *bidhia* så långt skildt från det hvarom bedjes, att et *at* behöfves för att ange, när det senare vidtager. Den latinska texten har på motsvarande ställe *postulauit ut ... dignaremur.*

Liksom i detta exempel har *bidhia* ackusativ-objekt äfven i följande tre:

Gotl. 1: *Oc hann þar biþia þet hann unni os ar* — *Ek* 323: *hwy man mik thz biþær at iak skal göra mik then last* — Likartadt 1264.

I följande exempel är ett ackusativ-objekt underförstådt, som är identiskt med *at*-satsens subjekt:

Ek 1934: *ok badho at gud skulle ... sända han wel til landa hem* — Likartade 2241 och 2513.

Att *at*-sats föredragits framför infinitiv i de senaste fem fallen beror sannolikt på metriska skäl.

I följande uttryck har *bidhia* betydelsen af 'önska' (en bön till högre makter). Äfven här torde metriska förhållanden ha orsakat, att *at*-satsen valdes. Ett annat skäl kan vara meningens starka eftertryck [1]):

Ek 4088: *tha badho the, at the skullo hertogens men see.*

I följande mening är ett *at* underförstådt i objektssatsen:

Ögl Kr 21: *nu biþær iak han hitte mik ok rætte sik.*

Ek med sitt lifliga och målande uttryckssätt använder äfven *direkt anföring* efter *bidhia*:

426: *Tha badh hon drotningen i hymmerik giff mik lykko mz honom ok honom mz mik* — 2402: *Een tidh hertogh Erik badh konungen then tiid han war gladh gathin i mik wardbergh läth thz ware mik fulwäl räth.*

Uttrycken äro båda sådana, att direkt anföring blir det naturliga uttryckssättet.

---

[1]) Se om denna sak mera i forts.

Statistisk öfversikt.

Antalet fall af ackusativ med infinitiv efter *biþia* är i *Vgl II* 1, i *Ögl* 9, i *SML* 3, i hvardera af *Dal.*, *Vml.*, *Smål.*, *Häls.* 1, i *MELL* 5, i *MES* 5, i *Gotl.* 1, i *Ek* 15. Blott infinitiv med underförstådd ackusativ finnes i *Vgl I* i 1 fall, i *Vgl II* i 1, i *Ögl* i 4, i *SML* i 1, i *MELL* i 2, i *MES* i 6, i *Gotl.* i 2 och i *Ek* i 4. *At*-sats (med utsatt eller underförstådd konjunktion) har jag påträffat i 1 fall i hvardera af *Ögl*, *SML* och *Gotl.* samt i *Ek* i 6 fall, direkt anföring i *Ek* i 2 fall.

En *passiv* motsvarighet till föreningen af ackusativ och infinitiv efter *biþia* har jag funnit i *SML* Kk 5 pr: *Beþes biscuper kirkiu at wighiæ.*

Den förening af ackusativ och infinitiv, som uppstått efter verb sådana som *lata*, *nöþgha* och *biþia*, kan ej betecknas som satsförkortning; men för namnet ackusativ med infinitiv gör denna förbindelse skäl, om nämligen detta slags konstruktion skall anses förefintlig, så ofta ett förhållande af subjekt och predikat äger rum mellan ackusativen och infinitiven.

Til mana (= uppmana)

står nära *biþia*. Det åtföljes af ackusativ, förenad med infinitiv, i följande uttryck:

SML Kk 10: § 2: *þa lati biscuper han til mana ræt göræ.*

Kalla.

För att förklara uppkomsten af konstruktionen ackusativ med infinitiv efter detta verb, t. ex. *Vgl I* B 9: *ok kallær han banæ væræ*, synes man mig böra gå tillbaka till enklare konstruktioner med ett substantiv som objekt och ett annat som objektivt predikativ, sådana som följande i den ålderdomliga R i *Vgl I*: R 5 pr: *Kallær maþær man þykkiu-*

huælp (II R 6) — R 5 § 1: *Kallær maþær annæn frælsgivæ* (II R 7; ind. 7) — R 5: § 5: *kallær kono hortutu* (II R 9).

Orden *bykkiuhuælp*, *frælsgivæ*, *hortutu* äro här objektiva predikativ: bestämningar, som medels det af dem närmare bestämda verbet *kallær* tilläggas respektiva ackusativobjekt [1]).

I de tre sist anförda exemplen har *kalla* sin nuvarande betydelse 'kalla, benämna, ge namn af'; när det konstrueras med ack. m. inf., motsvaras det af nysvenskt 'säga'. Den ursprungliga betydelsen af *kalla* anses vara 'ropa' [2]), som nära sammanhänger med det nysvenska 'kalla till sig, kalla bort' (isynnerhet om Gud) samt de numera ålderdomliga 'kalla på' och 'åkalla'. I våra tre exempel ur R skönjes ännu den ursprungliga betydelsen af *kalla* [3]). Uttrycket *Kallær maþær man bykkiuhuælp* har nämligen uppstått genom förening af två satser: *kallær maþær man* = ropar någon på en annan + *kallær maþær bykkiuhuælp* = ropar någon (ordet) hundvalp. Än tydligare framträder den ursprungliga betydelsen 'ropa' i följande uttryck: *Ögl* B 38: *Nu kalla man annan okuæþins orþ* (*MES* R 31 pr [4])) *kallar niþing. ælla þiuf. ælla fostra* (4 ex.) — *Vgl II* R 8: *at þu callar mik vquæþins orþ oc fyrnær orþ* — *Vgl I* R 5 pr bis: *at þu kallæþe mik vkuæþins orþ* (II R 6, ind. 6) — R 5: § 2: *at þu kallæþe mik vkvaþins orþ. ok firnær orþ* (2 ex.) — *Ögl* B ind. 38: *Vm*

---

[1]) Definitionen är gifven i anslutning till hvad R. v. Kræmer i afhandlingen "Om predikativet", Ped. tidskr. 1896 sid. 433 och 447, anfört utöfver hvad den i Sundéns språklära förekommande definitionen ger vid handen. Denna fullständigare form har definitionen äfven i Brates språklära.

[2]) Vølundarkviđa 28: *Snemma kallađi seggr annan, broþir a broþur: "Gongom baug sia!"*

[3]) Om i *Vgl I* K 8: § 2: *kallær prester bondi tende* orden *bondi tendi* böra fattas som direkt anföring, så skulle vi här också ha ett exempel på den ursprungliga betydelsen, ehuru mildrad till 'säga'. Jfr sid. 229 not. 3.

[4]) *Okuæþins orþ* är här, liksom i det bland våra dagars skolpojkar vanliga: "Han kalla mej för öknamn" en blott rubrik, genom hvilken ett konkret okvädinsord lyser igenom, äfven om det framträder mera obestämdt för den talande.

æn man kallar kunu fordæþu. ælla man kalla annan okuæþis orþ (2 ex.) [1]).

Den ursprungliga betydelsen 'ropa' har *kalla* tydligt kvar i följande uttryck, där *oqwæþins orþum* är en instrumental dativ: *Bjärk.* 21 pr: *oc kallær maþær man oqwæþins orþum* och *MES* R 31: § 2: *Kallar ok annan man — eth aff thæssom fornæmpdhum nampnum.*

Betydelsen 'kalla, benämna, ge namn af' i det anförda: *Kallær maþær man bykkiuhuælp* synes alltså ha uppkommit genom förening af två objekt, ursprungligen hvart för sig hänförda till *kalla* i betydelsen 'ropa'. Det senare objektet förbindes nu såsom predikativ med det förra, och förbindelsen möjliggöres genom att *kalla* får betydelsen 'kalla, benämna, ge namn af'. Denna konstruktion synes mig vara ett nödvändigt stadium på vägen mot konstruktionen ackusativ med infinitiv.

Likartade fall äro: *Ögl* B 38; *Häls.* Mh. 7 pr (4 ex.); Ib. samt med underförstådt obj. *Häls.* Kp. 4.

Anm. Betydelsen 'kalla, benämna, ge namn af' kan i somliga uttryck alldeles bortskymma betydelsen 'ropa'. Så *Vgl I*: B 5: *þæt kallær suartæ slagh* (II Fr. 9).

Likartade exempel på juridiska termer såsom predikativ: *Vgl I* A 14: § 1: *danæ ærf*, J 3: § 2: *væggiær köp* (II J 7), J 13: § 4: *holmsköp* [*-topt*] (II J 32); *Vgl II* Orb 1: § 4: *bræþæ vitni*; *Ögl* Kr 15: § 1: *skipta brut*; Vaþ. 23 pr; ES 3: § 1; Vins 8 pr; B 9: § 4; 29; *Häls.* Æ 6: § 1: *wtskuts stool*; Æ 9: § 1; 10: § 1.

Antagandet att konstruktionen *kalla* med ett nominalt ord som objekt och ett annat som objektivt predikativ är ursprungligare än ackusativ med infinitiv efter samma verb, vinner stöd genom jämförelse med den isländska litteraturen. I Eddasångerna förekommer af de båda konstruktionerna endast den förra [2]). Först i trettonde århundradet torde de ar-

[1]) En likartad förening af inre och yttre objekt möter oss i *Vgl I* R 6: *Rænir maþær man handran* (i Vgl II på motsvarande ställen är objektet *handran* utelämnadt), R 7: *En maþær krævær man skuld* (i Vgl II är på motsvarande ställen ack. *man* utbytt mot *af manni*).

[2]) I det prosaiska slutstycket till Helg. Hund. II förekommer verbet visserligen i betydelsen 'säga, berätta' efterföljdt af *at*-sats: *Helgi oc Sigrun*

beten vara affattade, där *kalla* först uppträder utvidgadt med ackusativ med infinitiv eller följdt af *at*-sats [1]).

Allt nog. I och med föreningen af objekt och objektivt predikativ efter *kalla* synes mig den yttre ram vara gifven, som efter hand vidgas ut att omfatta äfven konstruktionen ackusativ med infinitiv. Ett steg på vägen betecknar då följande exempel:

Vgl I Þ 19: § 1: *Vil hin han* (ack.) *þiuf kallæ* (II Þ 55).

Konstruktionens form är här densamma: *kalla* förenande nominalt ord som objekt med ett annat som objektivt predikativ. Granskar man emellertid närmare det inre förhållandet mellan predikat och predikativ, befinnes detta nu i viss mån olikartadt mot i exemplet ur R, beroende på olika karakter hos de båda predikativen *bykkiuhuælp* och *þiuf*. Det förra möter oss i den flock, som behandlar "*ukvæþinsorþ*" och "*firnær orþ*", hänföres där under den förra benämningen och straffas som sådant [2]). Det är alltså ett rent skällsord, som af lagen anföres i just samma form, hvari det af en person brukats mot en annan: "Bykkiuhuælper þin!" — Predikativet *þiuf* åter, som förekommer i Þ, alltså i helt annat sammanhang, visar därigenom, att det ej i lagen fattas som något slags okvädinsord, slungadt en annan "rakt i synen". Af textens lydelse i dess helhet framgår, att här är fråga om *anklagelse på tinget för stöld* [3]). Nu ligger alltså ej vikten på det objektiva predikativets egendomliga form, den

er callat at veri endrborin. Men detta stycke röjer genom sitt innehåll så tydligt som möjligt, att det skrifvits betydligt senare, än när själfva sången affattades.

[1]) Fritzner anför exempel på ack. m. inf. ur Frostatingslagen, Ólafs saga hins helga, Konungsskuggsjá. Som exempel på *at*-sats anför han ställen ur Frostatingslagen, Fagrskinna, Saga Ólafs konungs hins helga, Laxdœla saga.

[2]) "*K. m. m. b. har ær. þæt sighir. han þu koþ hæn. Iak skyrskutæ þy at þu kallæþe mik vkuæþins orþ. þæt ær sextanörtoghæ sak i hvan lot*".

[3]) "*Þy skal uin takæ til aldræ köpæ at han skal orþiuua gæra um al köp. Vil hin han þiuf kallæ þa skal uin vittnæ ok þer tver samæn mæþ tylptær eþe. at iak köpti grip þænna..., ok þy ualt iak eigh sak þerre. þu giuær mær.*

form, i hvilken det, såsom i förra exemplet, begagnades som tilltal. Hufvudsaken är i stället innehållet: den ene beskyller den andre för stöld, säger, att denne stulit vid visst tillfälle. Meningen skulle på nysvenska kunna återges: "anklagar han honom för tjufnad".

I ordet *þiuf* ligger ur innehållssynpunkt mera än i *bykkiuhuælp*. Det senare anger en blott egenskap, det förra antyder en föregående handling, som tänkes utgå från objektet till *kallæ*, ordet *han*. Detta visar redan ansatser att lösgöra sig från det fullständiga beroendet af *kallæ* för att i någon mån anta karakteren af handlande subjekt till det verbalbegrepp, som ligger potentielt i substantivet *þiuf*: en *inre förskjutning har börjat i satsbegreppet* [1]).

Likartade med det anförda exemplet ur Þ i *Vgl I* äro äfven andra ställen i samma balk:

Þ 16: *a hand hanum ær* (nom.) *han* (ack.) *þiuf kallær* (II Þ 51) — Þ 6 pr: *þa kallær bonde han þiuf sin.*

Sammanställningen *þiuf sin* visar, att detta predikativ ej kan afse att oförändradt återge ett bondens yttrande till eller om den misstänkte, utan är uttryckets innebörd, omsatt i modern svenska: 'då förklarar bonden inför grannarne [2]), att det är denne person, som stulit från honom'.

Andra exempel på predikativ med potentielt verbal karakter: *Vgl II* J. 13: *æn lænđer maþer callær sik bonđæ* [3]) — Add. 2: §

---

[1]) Hvad som i det föregående sagts om predikativet *bykkiuhuælp* gäller om de båda i samma flock befintliga *frælsgivæ* och *hortutu*, ehuru det senare, om man frånser sammanhanget, där äfven detta betecknas som blott okvädinsord, *kan* intaga en ställning, sådan jag ofvan tillmätt ordet *þiuf*.

Å andra sidan kunde ordet *þiuf* naturligtvis användas såsom blott okvädinsord och är som sådant rubriceradt i Ögl B 88, som anförts ofvan sid. 222.

[2]) Fullständigare: *syns hanum* (*bondæ*) *ranzsak þa dragher han* (den vägrande) *þiufsku a sik. þa skal skirskutæ firi grannum at nu ær ranzsak sund. þa kallær bonde han þiuf sin. þy at han sundi ranzsak.*

[3]) Det är ej sannolikt, att detta uttryck bör anses ha infinitiven *varæ* gemensam med det följande koordinerade ledet: *oc bonđæ kallar han lænden varæ.*

13: *Kallær maþer annan þrel* [1]) — Ib.: *hin sum* (sc. *han*) *þrel callæþi* [2]) — *Ögl* Dr 14: § 5: *nu kallar annar* (sc. *han*) *brytia ok annar bolaxs man* (2 ex.) — Dr 18: § 2: *Nu kallar annar* (sc. *han*) *ughurmagha* — G 5: § 1: *annar kallar* (sc. *barn*) *fæsta kunu barn* — Æ 8 pr: *þa aghu egh frændær han frillu broþur kalla* — Æ 8: § 1: *Nu kallar annar* (sc. *barn*) *brutzs barn ok annar egh* — Æ ind. 25: *Um æn man kalla þæn annöþughan sum löstær ær.*

Likartade äro äfven följande exempel med underförstådd ackusativ *iorþ* som objekt till *kalla:*

Ögl ES 19 pr: *annar kallar fang ok annar fæþrini* (2 ex.) — ES 19: § 1: *hin — sum fanga fæþrini kalla*

samt följande med ett allmänt *þæt* som underförstådt objekt:

Vgl I Vs 1: § 1: *kallæ baþi uaþa* [3]).

De anförda predikativen äro ej blotta namn (såsom de sid. 222 anförda) utan kunna betecknas som rubriker för hela kapitel rättsliga konsekvenser af det förhållande, som predikativen beteckna.

Den förskjutning i satsbegreppet, som börjat i de senast anförda exemplen därigenom, att predikativen fått en potentielt verbal karakter och ackusativobjektet till *kalla* börjat lösgöras från detta samt dragas närmare till predikativet såsom ett slags handlande subjekt — denna förskjutning har gått ett steg längre i följande exempel, i hvilket predikativet är ett adjektiv: *Vgl I* K 14: § 4: *kallær bondi han forfallalösan* (II K 29): 'säger bonden, att han ej haft laga förfall' och följande båda uttryck, där predikativen utgöras af particip: *Vgl I* K 12: § 2: *kalla eigh friþ brutin:* 'säga, att friden ej är bruten' — *Ögl* G. 7: § 2: *annar kallar* (sc. *þæt:* man eller hustru) *uight* [4])

---

[1]) Jfr not 1 föreg. sida.

[2]) Vill man ej tänka sig ett objekt som underförstådt, så får *callæþi* betydelsen 'ropade'.

[3]) Objektet *þæt* får suppleras ur det föregående: *Værdær maþær huggin. i. houod... k. b. u.*

[4]) Hufvudhandskriften till motsvarande del af *Vgl II* har på parallelstället till detta exempel tillagd infinitiven *væræ*. Hvad beträffar det närmast föregående exemplet (Vgl I K 12: § 2) har samma handskrift af *Vgl II* på motsvarande ställe i *texten* konstruktion utan *væræ*. Först en senare handskrift M, från slutet af 15:de århundradet, tillägger denna infinitiv i texten. Men i *rubriken* till ifrågavarande flock har Vgl II *væræ* tillagdt. Men en möjlighet är, att rubriceringen är yngre än själfva texten.

— Æ ind. 25: *Um æn man kalla þæn annöþughan sum löstær ær*[1]).

Här ha *predikativen alltså delvis antagit den verbala karakter, som låg potentielt i sådana substantiv som* þiuf *m. fl.*

Nära konstruktionen ackusativ med infinitiv står äfven följande exempel, där verbet *kalla* kommer nära betydelsen 'säga':

Vgl I Þ 6 pr: *en kallar sik eigh þiuf* — *Vgl II* Forn. 22: *callar annar.* (sc. *skaþa*) *aker las. oc annar minnæ* — Ib.: *þen minnæ callar* — Ib.: *callar annar meræ æn aker las.*

Äfven i de två sista exemplen är en ackusativ *skaþæ* underförstådd.

Den tyngd i ordförbindelsen, som negationen i det första af dessa fyra exempel förorsakar, därigenom att den hör till predikativet *þiuf* ensamt, visar, att betydelsen 'säga' i själfva verket är den starkare, och att exemplet står nära konstruktionen ackusativ med infinitiv.

Vi ha nu hunnit till den punkt, där i stället för det objektiva predikativet af nominal natur träder ett sådant af *blandadt nominal* och *verbal* karakter: en infinitiv med nominal fyllnad (substantiv, adjektiv, particip eller pronomen). Det närmaste steget synes mig då ha varit anslutning till den konstruktion, där predikativet var ett *particip* (exempel se nedan!), till hvilket infinitiven *vara* fogas. Därmed införes egentligen ej något nytt moment i uttrycket; det är blott ett gifvet förhållande, som mera bestämdt fastslås. Ty verbet finns redan potentielt i sådana uttryck som de senast anförda. Härvidlag torde analogiens lag ha verkat från konstruktionen ackusativ med infinitiv efter *lata* och möjligen andra verb.

---

[1]) Jämför härmed Æ 25 pr: *Nu kallar han þæn man annöþughan uara.*

Sannolikt är också företeelsen en följd af att ackusativobjektet till *kalla* och det objektiva predikativet börja att tillsammantagna uppfattas såsom ett relativt själfständigt uttryck, motsvarande en finit sats med predikativet *ær*. Därmed äro vi alltså framme vid stadiet *satsförkortning*, som dock knappast torde ha varit medvetet åsyftad efter *kalla*. Det blir först, när konstruktionen ackusativ med infinitiv inträder efter verb, hvilka ej kunna ha infinitivens subjekt till ensamt objekt, som det kan bli tal om verklig satsförkortning.

Att äfven latinet och tyskan kunna ha påverkat språket hos redaktören af Vgl I, synes sannolikt i fråga om konstruktionen ackusativ med infinitiv efter ett sådant verb som *vitna* (se forts.); men ett sådant inflytande synes mig ej alls nödvändigt att förutsätta vid detta slags konstruktion efter *kalla*. Efter den föregående undersökningen anser jag mig nämligen berättigad till slutsatsen, att *i svenska språket funnits inre förutsättningar för en fullt själfständig utveckling till konstruktionen ackusativ med infinitiv*. Infinitiven är ju ursprungligen att fatta som ett nomen actionis och kunde därför lätt intaga ett nomens plats som predikativ.

Vi öfvergå till de olika slagen af ackusativ med infinitiv efter *kalla*:

1) *Infinitiven är* vara, *förenadt med particip:*

Vgl II K 25 ind.: *calla ey frith brutin uæra* — A 35: *callæ þer ær han agho han varæ giptan til tuigiæ lota* — Þ 26: *Æn þen sum stolin er callar ... eig þiuft [þiuf] firi þet takin varæ* — Þ ind. 49: *vm maþer callar grip æi lagh lystan varæ* — *Ögl* Kr 16: § 2: *ok han kalla sik egh fældan uara* [1]) — R 9 pr: *ok kallar eþin fældan uara.* — B 8: § 4: *Nu kallar man kuærn olaghlika bygda uara ut a sik ælla fiskia* — *Häls.* Þg 5: *þæn — sak kallær* [2]) *sagha waræ* —

[1]) Jf. i samma flock: *ok soknarin sighær han fældan uara.*

[2]) Hskr. B har *sigher*.

Gotl. 2: § 2: *Oc callr barn vara datt burit* — 13: § 5: *þa en hinn callar ai vera frest liþin.*

2) *Infinitiven är* vara, *förenadt med adjektiv:*

Vgl I Md 3: § 2: *vm sak þa þu kallar han sannæn at varæ* (II Dr 8) — *Vgl II* K.. ind. 29: *Um kalla præst forfallalösan uæra* [1]) — Forn. ind. 22: *vm maþer callær skaþa mere varæ* [2]) (saknas i hskr. G. K) — J. 13: *oc (æn) bonðe callar han lænden varæ* — *Ögl* G 29 pr: *ok kallar han frælsan uara* — Ib.: Liknande — Æ 25 pr: *Nu kallar han þæn man annöþughan uara.*

3) *Infinitiven är* vara, *förenadt med substantiv:*

Vgl I B 9: *ok kallær han banæ væræ* (II Fr. 13) — A 22: *num han* (ack. obj.) *kalli barn sit væræ* (II A 31) — Þ 3: § 2: *þa kallæ mæn þæn lottakæræ uæræ þiufnæþær* (II Þ 28) — *Ögl* Eþs 5 pr: *þæt kalla lagha tilmæle uara* — G. 14 pr: *þæt kalla uæggia köp uara* — Æ ind. 8: *Um æn bröþær kalla egh annan aþalkunu son uara* (Æ 8 pr) — Æ ind. 24: *Um æn man kalla annan þræl uara* [3]) — *Vml* Mh 19: *þæt callar waþa wara.*

4) *Infinitiven är* vara, *förenadt med pronomen:*

Vgl I Þ 3: § 1: *kallær þiuft eigh uæræ sinæ* (II Þ 26) *ok eigh þiuf.*

Infinitiven *vara* röjer vid denna tid ännu sin epexegetiska karakter genom ordställningen. I alla exemplen utom 4 följer *vara* efter det nominala ord, som utgör dess fyllnad, och som ursprungligen ensamt bildade ett objektivt predikativ.

På den plats, som upptages af *vara* + en nominal bestämning, kan sedan inträda ett *rent verbalt uttryck*, antingen så, att *vara* förbindes med adverbial eller så, att detta verb

---

[1]) Motsvarande ställe i texten af Vgl II se sid. 225.

[2]) Motsvarande ställe i *Vgl I*, Fs 5: § 3, se sid. 280—81. Motsvarande ställe i texten af Vgl II se sid. 226.

[3]) Æ 24 har: *Nu sighær man annan þræl uara.*

+ dess bestämning utbytes mot ett annat verb, som ensamt är tillräckligt innehållsrikt för att fylla platsen.

5) *Infinitiven är ett annat verb än* vara:

Vgl I Md 14: § 1: ***kallær huar þærræ sik eig. i. mark. æghæ*** (II Dr 29) — A 17: § 1: ***Bonþe kallær han havæ lön [lönt] bo bæggiæ þerræ. ok bortskutit*** [1]) — A 21: § 2: ***num þæn uili ær han kallær þem [hem] giuæ*** [2]) — G 7: ***kallar sik sva skyldæ kono hava*** (II G. 14) — R 5: § 5: ***kallar hanæ kunna firigæræ kono ællær. ko*** (II R 9) — Ib.: ***kallar kono haua at faþur sin*** (II R 9) ***ællær strukit hava barn sit fra sær ællær hava myrt sit barn*** (II R 9): 3 ex. i I, 2 i II — R 7 pr: ***kallær sik eig. æghæ hanum skyld at gialdæ*** (II R 16) — J 7: § 1: ***Kallær annær sik hauæ herft [ærft] skipt*** (II J ind. 16; J 16) — J 15 pr: ***En man kallar sik aghæ*** (II J 34) — Ib.: ***kallæ allæ. þem egha*** (II J 34) — M § 3: ***kallær huar sik eghæ*** (II M: § 3) — Þ 10: ***kallær sa sik at lane havær [havæ] takit*** (II þ 42) — Ib.: ***ær sik kællær [kallær] eighæ*** — Þ 12 pr: ***kallær hin . . . sik hauæ köpt*** (II þ 44) [3]) — *Vgl II* K 15: ***kaller præster bonda tænda*** (hskr K. L. ***tænt haua***) — R 14: ***callar sik agha*** (Add. 3: § 4) — Þ ind. 27 [26]: ***vm þen sum stolin ær callar sik eig þiuf aghæ*** — Þ 49: ***kallær hin*** (ack.) . . . ***eig lyst haua*** — J. 17: ***Callar annar sik vtskipt aghæ*** — J. ind. 34: ***vm maþer callar sik fæ mark aghæ*** — J ind. 44: ***vm callar tiældru vrarngæ [vrangæ] ligiæ*** [4]) — Add. 11: § 9: ***þæn . . . sik kallæ[r] laghbuþit haua*** — Add. 11: § 16: ***kallær annær sik nærme waræ***

---

[1]) Motsvarande ställe i Vgl II, A 22 se sid. 282.

[2]) På motsvarande ställe i Vgl II, A 30, är ackusativen *ær* utelämnad. Se sid. 282.

[3]) Hit hör också det sid. 221 not 4 anförda exemplet ur K 8: § 2, om *bondi*, såsom Schlyter anser, bör, i enlighet med Vgl II K 15, ändras till *bonda*. Betydelsen af perf. inf. hos *tende* har analogi i inf. *giuæ* Vgl I A 21: § 2; se ofvan.

[4]) Motsvarande ställe i texten se sid. 280.

Detta exempel med den mycket försvagade betydelsen af *ligiæ* står ej så långt ifrån de först anförda, där infinitiven utgjordes af *vara*.

arfue — *Ögl Æ* 5: *ok kallar barnit haua ærft faþur sin ok sik barn sit* (2 ex.) — ES ind. 7: *Um æn annar kalla sik mera haua köpt ok annar minna* (B. add. *hawa*) *salt* — ES 7: Likartadt (2 ex.) — *Dal.* þg 10: *kallar man annan liwgha* ("nisi forte pro *liugha* ibi legendum sit *liughara*, mendacem; cfr SML M. 34"; Schlyter) — *MELL Æ* ind. 13: *ok kalla baþe sik arf meþ rætto agha* (*MES Æ* ind. 11; *Æ* 11) — *Æ* 13: Likartadt.

I en del hithörande exempel är *ackusativen utelämnad*. Denna företeelse är af liknande slag som den form af subjektlöshet, vi berört på tal om *lata* med infinitiv (se sid. 212). Vi ha också anfört en del uttryck, i hvilka ackusativen efter *kalla* — stundom jämte andra ord i satsen — varit gemensam för två eller flera koordinerade led [1]). De subjektlösa konstruktioner, som vi nu ha att göra med, likna ofta dessa förkortade led därutinnan, att den felande ackusativen lätt kan suppleras ur det föregående sammanhanget. En sådan något godtycklig korthet i uttryckssättet, hvilken är mycket vanlig i det äldsta lagspråket, bör ej väcka förvåning i ett skriftspråk, hvilket stod det talade så nära, som det äldsta lagspråket i allmänhet gör:

Vgl I J 19 pr: Æn tyaldrur uil flytiæ *æn vranct kallar* (sc. *þær* : *tyaldrur*) *liggiæ* (II J 44) [2]) — Þ 17: Stæþær maþær þræl sin ællær ambut *kallær* (sc. *þæt* : *þræl ællær ambut*) *fra sæ stolet uæræ allær rantakit* (II þ 52) — FS 2: § 1: Möter maþær manni hauir fang læst... *kallær* (sc. *þön* : *fang*) *sin væræ* [3]) — FS 5: § 3: æn minni ær skaþi gör æn til akærlass. *kallær annær* (sc. *scaþæ*) *væræ meræ æn*

---

[1]) Så i *Vgl I* R 5: § 5.

[2]) Ind. Ib. se sid. 229.

[3]) På motsvarande ställe i Vgl II, Forn. 8, finnes samma formella lucka (se forts.).

akærlass [1]) — *Ögl* Vins 6 pr: Nu klandrar man firi manne þæt sum han fangit hauær *kallar* (sc. *þæt*) *af sik stulit uara* — *Vml* Kp 3: *Hwarsom annan qvæl. callar* (sc. *han*) *præl oc þiþborin uara* [2]) — *Gotl.* 13: § 5: þa en hinn callar ai vera frest liþin. *en hann callar* (sc. *frest*) *vara liþin.*

I dessa exempel har den underförstådda ackusativen lätt kunnat suppleras ur det föregående.

I följande exempel är det ett allmänt, obestämdt *þæt*, som är infinitivernas underförstådda subjekt:

Ögl Æ 10: § 1: *Nu kalla annar lutat uara ok annar kallar egh* — ES 3: § 1: *nu kalla egh frændrini laghbuþit atær uara* — B 46: *ok kalla af sik uara þiuf stulit* — Ib.: *ok kallar egh giuit uara, ællæs egh lönat uara* [3]) (2 ex.) — *Häls.* Kp 4: *kallær annær nöþsyn waræ.*

Att *sik* är underförstådt i följande exempel:

Vgl I J 7: § 2: *Kallær annar vtskipt eghæ* [4]) kan vara en företeelse af samma slag som i norsk-isländskan, där infinitivens subjekt *sik* stundom utelämnas [5]), och i tyskan, där detta är regel i dylika fall.

Utelämnandet af ackusativen *ær* i följande uttryck är sannolikt ett exempel på den redan i Vgl I sporadiskt uppträdande företeelsen, att relativpartikeln i vissa fall uteslutes:

---

[1]) Motsvarande ställen i Vgl II, F ind. 22 och F. 22, se sid. 228 och 226 resp.

[2]) Rubr. till denna flock: *Kalla man annan præl oc þiþborin.*

[3]) Det obestämda subjekt till infinitiven, som utelämnats i dessa exempel, framställer sig för vår tanke som 'saken' eller 'föremålet'. Hur vanligt utelämnandet af ett sådant begrepp är äfven under andra förhållanden, visar t. ex. B 46, hvarur de två sista exemplen hämtats: "Nu skiptas mæn gæuum uiþær. Nu *klandas* firi þem sum *þighat hauær.* ok kalla *af sik uara þiuf stulit.* Þa skal han uita... at *hanum uar giuit*... Þo matte man *giua* at eigh uare uin til. Nu klandar þæn sum *gaf.* ok kallar *egh giuit uara*" o. s. v.

[4]) Motsvarande ställe i *Vgl II*, J 17, där *sik* är utsatt, se sid. 229.

[5]) Se Lund "Oldn. ordf." sid. 383, anm. 2.

Vgl II A 30: ***num han vili. han kallar hem giuæ*** [1]).

I följande exempel:

Vgl I A 25: ***kalla þer ær han æghu til tuæggiæ lotæ giptan væræ*** [2]).

har ***han*** lätt kunnat utfalla efter ***æghu*** på grund af dess närhet till dettas objekt ***han***. Dess utsättande gör uttrycket mycket tungt [3]).

I följande exempel:

Vgl II A 22: ***bonde kallær haua lönt bo bægiæ þerræ ok skutit bort*** [4])

har ***han*** lätt kunnat utfalla omedelbart före ***haua*** till följd af likhet med detta.

En särskild grupp bilda de fall af ack. m. inf., i hvilka ackusativen sammansmält med ***kalla*** till reflexiv form. ***Kallas*** får betydelsen 'säga sig'. *Vgl I* A 4 pr: Sitær konæ i bo... ***kallæss havandæ. væræ*** (II A 4) — G. 9: § 7: Kvæþær han ne viþ ***kallæss eigh fæst havæ*** [5]) — J 7: § 1: ***sa a vitu ær ærft kallæs havæ*** (II J. 16) — *Ögl* Vins. 7: § 5: Nu kænnas tue uiþ et köp: ***kallas baþe köpt haua.*** — *Gotl.* Add. 4: ***oc kallas tu*** (: säger du dig) ***haffua tan for mala gart*** — Ib.: ***hin kallas mid mala haffua selt: en þu kallas med fasti kaupi haffua kaupt*** (2 ex.).

Belysande för uppkomsten af denna konstruktion är särskildt följande uttryck i *Vgl II:* Þ 42: ***hin skal tak firi beþæs er agha callas.*** Det motsvaras nämligen i *Vgl I* af:

---

[1]) På motsvarande ställe i *Vgl II,* A 21: § 2, se sid. 229, är relativpronominet utsatt.

[2]) På motsvarande ställe i *Vgl II,* A 35, se sid. 227, är ***han*** utsatt efter ***æghu.***

[3]) Schlyters anmärkning i not 78 sid. 82 "***han*** ni fallimur, hic additum, at deletum est" synes vittna om skrifvarens ovisshet, hur han skulle placera detta ord utan att störa välljudet.

[4]) Motsvarande uttryck i *Vgl I,* A 17: § 1, se sidan 229. Där är ***han*** utsatt.

[5]) Motsvarande ställe i *Vgl II,* G 16, se forts.

Þ 10: *þa skal æftir fara ær sik kællær eighæ ok tak firi beþæs.*

Denna grupp står på öfvergången till de fall, då *kallas* har *passiv* betydelse och förbindes med en infinitiv som subjektivt predikativ: *nominativ med infinitiv: Vgl I* J. 4: § 2: Skil a hion tu... *kallæs annat eigh eghæ* (II J. 11) — *Vgl II* Add. 13: § 2: *þæn... istaþu man kallzæs [kallæþæs] varæ.* — *Ögl* ES ind. 15: *Um æn iorþa uærn kallas olaghlika gangin uara* [1]) — *MELL* G. 14: *ok klandas þæt fore honum ok kallas ei giuit vara.*

Hit höra följande fall, där ett allmänt *þæt* är underförstådt: *Ögl* G. 11 pr: *ok kallas egh giuit uara* — Vins. ind. 13 och Vins. 13: *ok kallas rantakit uara.*

Dessa konstruktioner nom. m. inf. synas ha äfven en annan anknytningspunkt, nämligen till sådana passiva uttryck, där *kallas* är predikat med ett nomen som subjektivt predikativ. Visserligen har jag icke funnit formen *kallas* i denna användning i *Vgl I*, ty det enda exempel af hithörande slag, som jag där påträffat, har formen: Þ 6: § 1: *at han ær þiuvær kallaþær.* Men denna omständighet behöfver ej anses som bevis på att ej formen *kallas* vid denna tid skulle kunna brukas i dylika enklare uttryck, såsom fallet är i *Vgl II* K. 49: *ok kallas afflagha ethar* — K 73: § 3: *thæt inuæntarium kallas* — *Ögl* G. 18: *þæt kallas gærsima ok bulstra* — Æ 22: *þæt kallaþis forþum dana arf* — *MELL* Æ 21 pr: *þet kallas dana arf* — B 22 pr: *magho tue stena ra kallas* m. fl.

Statistisk öfversikt.

Fullständiga konstruktioner ackusativ med infinitiv efter *kalla* finnas i *Vgl I* till ett antal af 22. Läggas härtill 2 fall, där en sådan konstruktion har ackusativen gemensam

[1]) Jf ES 15 pr: *Nu sighær man iorþa uærn olaghlika uara gangna.*

med ett föregående koordineradt led (Vgl I R 5: § 5: sid. 229) och 6 fall, där denna ackusativ är underförstådd, blir summan af konstruktionerna ackusativ med infinitiv efter detta verb i Vgl I 30 stycken. Mot dessa stå 18 fall af konstruktionen: ett nominalt ord som objekt — utsatt eller underförstådt — och ett annat som objektivt predikativ.

I *Vgl II* äro de fullständiga konstruktionerna af detta slag 37, de ofullständiga 5. Hela antalet konstruktioner ackusativ med infinitiv efter *kalla* uppgår således till 42 i Vgl II. Mot dessa stå 20 fall af konstruktionen: ett nominalt ord som objekt — utsatt eller underförstådt — och ett annat som objektivt predikativ.

I *Ögl* är antalet fullständiga konstruktioner ackusativ med infinitiv efter *kalla* 17, ofullständiga 6, hela antalet således 23. Mot dessa stå 26 fall af konstruktionen: ett nominalt ord som objekt — utsatt eller underförstådt — och ett annat som objektivt predikativ.

I *Dal.* finnes 1 fall af fullständig ack. m. inf., men däremot intet exempel på förening mellan ett nominalt ord som objekt och ett annat som objektivt predikativ.

I *Vml* har jag funnit 1 fullständig och 1 ofullständig konstruktion ack. m. inf., men däremot intet fall af förening mellan ett nominalt ord som objekt och ett annat som objektivt predikativ.

I *Häls.* förekomma 1 fall af fullständig och 1 af ofullständig ack. m. inf. mot 9 af förening mellan ett nominalt ord som objekt och ett annat som objektivt predikativ.

I *MELL* förekomma 2 fall af ackusativ med infinitiv efter *kalla*, båda fullständiga. Men jag har ej funnit något exempel på konstruktionen med ett nominalt ord som objektivt predikativ.

I *MES* finnas 2 fall af fullständig ack. m. inf. mot 1 fall af förening mellan ett nominalt ord som objekt och ett annat som predikativ.

I *Gotl.* finnas 2 fullständiga och 1 ofullständig ack. m. inf. samt 4 fall af förening mellan ett nominalt ord som objekt och ett annat som predikativ.

Af verklig *nom. m. inf.* finnes i *Vgl I* ett fall, i *Vgl II* 2, i *Ögl* 4 och i *MELL* 1.

Antalet fall af ackusativ med infinitiv efter *kalla* är i förhållande till lagtexternas omfattning betydligt mindre i *Vgl II* och *Ögl* än i *Vgl I.* I den öfriga laglitteraturen är konstruktionen ovanlig eller saknas helt och hållet. Denna ändrade proportion får emellertid ses i samband med att ett annat verb redan i *Vgl II* kommit in på *kalla*'s plats för att slutligen uttränga det från dess förening med ackusativ med infinitiv. Detta verb är *sighia.*

(Forts.)

Carl Grimberg.

Til tolkningen af Vedelspang-stenene.

I en lille afhandling med titlen "Till tolkningen af Vedelspangstenen II" har prof. E. Wadstein i "Nordiska Studier tillegnade Adolf Noreen", s. 282 ff. gjort et forsøg, der ved første öjekast mulig vil forekomme mange meget snildt, på at skaffe os af med det u i, hvormed indskriften på Vedelspang-stenen II efter min og alle andres hidtidige læsning begynder, og som unægtelig har voldt fortolkerne adskilligt bryderi. At man derfor kunde fristes til at göre sådanne forsøg, har jeg lige siden mit første bekendtskab med denne indskrift forudset, og jeg har selv imødegået et indfald, som jeg tænkte mig kunde opstå hos en og anden. Da u-runen i ui nemlig har en fra de fleste øvrige u-runer i indskriften lidt forskellig form, idet bistaven er ganske lige og ved toppen ikke når helt ind til hovedstaven, hvori den dog i alt væsenligt stemmer med de to u-runer i knubu, og da der foran ᚢ findes en forbindelseslinje mellem de to rammestreger ligesom efter ᚾ sidst i anden linje og foran ᚱ i begyndelsen af tredje linje på forsiden samt ved slutningen af bægge linjer og ved begyndelsen af den sidste på bagsiden, udtalte jeg i "De danske runemindesmærker" I, s. 59, at den, der ikke nærede nogen betænkelighed ved på Vedelspang-stenen I at foretage den ganske vilkårlige rettelse ᚴᚢ| til ᚴᚢᛚ, "med största lethed vil være i stand til at fjærne alle mulige vanskeligheder i bægge indskrifter og få dem bægge til at stemme nöje; man behøver jo kun at ændre den enes ᚴᚢ| til ᚴᚢᛚ og at erklære ᚢ| i begyndelsen af indskriften på den anden for et slags ornament, der tilfældig får lighed med runer". Prof. W. har dog ikke valgt denne udvej for at tilvejebringe overensstemmelse mellem indskrifterne på de to stene; men han har udfundet en ganske anden forklaring, hvorved det er lykkedes ham at fjærne ᚢ|. Han mener

nemlig, at indskriften slet ikke begynder med dette ord, men med det følgende :ąsfriþr, idet han opfatter | som forbindelseslinje mellem rammestregerne ved begyndelsen af indskriften og læser ᚢ, foran hvilket der altså er hugget en ny forbindelseslinje mellem rammestregerne, sammen med uþinka i slutningen af linjen til venstre og med rs i begyndelsen af linjen til höjre. Navnet får således formen uþinkaurs i steden for uþinkars, som man tidligere læste. Imod denne læsning og imod hele prof. W:s opfattelse af indskrifterne på de to stene må jeg dog straks nedlægge den bestemteste indsigelse.

At indskriften ikke begynder med runen ᚢ, slutter prof. W. deraf, at der ingen punkter findes foran denne rune, medens runeristeren ellers anvender sådanne ikke blot mellem de enkelte ord, men på bagsiden også ved slutningen af første linje og ved begyndelsen og slutningen af anden linje, og han tilföjer: "Allra minst skulle ristaren underlåtit att sätta sitt kolontecken framför ᚢ, om denna typ rentaf skulle börjat hela inskriften. I detta fall skulle ju ett sådant markeringstecken där varit särskildt behöfligt". Som støtte herfor fremhæver han, at Skivum-stenen har to punkter foran indskriftens første ord "och detta, ehuru denna inskrift äljes saknar dylikt tecken i början af rad. Likaså visar — för att andraga ännu en parallel — den större Jællingestenen kolontecken framför begynnelseordet". Jeg kunde anføre mange flere eksempler på det samme; men der ligger heri aldeles intet bevis for, at man også på Vedelspang-stenen måtte vente punkter foran det første ord i indskriften. Intet er nemlig mere vilkårligt i vore runeindskrifter end brugen af skilletegnene, og ligesom der kan anføres eksempler på deres brug ved begyndelsen af indskriften, således findes der også eksempler nok på, at de netop udelades foran det første ord, men ellers bruges overalt (både mellem de enkelte ord og ved slutningen af indskriften), og jeg må tilstå, at jeg i mod-

sætning til prof. W. finder denne brug af skilletegnene nok så hensigtsmæssig til at antyde indskriftens begyndelse som den modsatte. Dog dette er en ren smagssag, hvad det åbenbart også har været for runeristerne. På Vedelspang-stenen I, hvor indskriften ligesom på II begynder i den mellemste linje, og hvor der ligesom på II bruges en forbindelseslinje mellem rammestregerne nederst på stenen, findes der jo ingen punkter ved begyndelsen af de tre linjer, men derimod mellem de enkelte ord og ved slutningen af den anden linje. Dette stemmer godt med Vedelspang-stenen II, når vi som hidtil lader denne begynde med ordet ui, og at runeristeren heller ikke i denne indskrift har gennemført brugen af skilletegnene konsekvent, fremgår deraf, at de udelades både efter karþi i slutningen af første linje og foran kuþl i begyndelsen af anden linje. Som eksempler, der strider mod prof. W:s theori, skal jeg endnu anføre et par indskrifter, der anvender skilletegnene overalt undtagen netop foran begyndelseslinjen. Dette er tilfældet med den med Vedelspang-stenene omtrent samtidige Bække-sten I (D. R. II, s. 35), hvor de tre linjer heller ikke når lige langt ned på stenen, hvad der minder om forholdet mellem de to første og den tredje linje på Vedelspang-stenen II. Heller ikke på Rygbjærg-stenen (D. R. II, s. 99), hvis indskrift ligesom på Vedelspang-stenene begynder i den mellemste linje, har runeristeren anset det for nødvendigt at anbringe punkter mellem den første rune og rammestregernes forbindelseslinje. Forholdet er altså her ganske som ved ordet ᚢᛁ på Vedelspang-stenen II, og ligesom på denne finder vi på Rygbjærg-stenen ved slutningen af alle tre indskriftbånd både punkter og en forbindelseslinje mellem rammestregerne. Sønder Vissing-stenen II (D. R. II, s. 117) har nederst på stenen ingen punkter foran den første linje, men ved slutningen af den anden og begyndelsen af den tredje, og de tre linjer når ikke lige langt ned på stenen. Hune-stenen (D. R. II, s. 121) bruger skilletegn

mellem de enkelte ord og ligeledes ved slutningen af det første og andet bånd foran forbindelseslinjerne mellem rammestregerne, men ikke foran det første ord i indskriften.

Jeg anser det for ganske overflødigt at anføre flere eksempler på vore runeindskrifters helt vilkårlige brug af skilletegnene [1]). Det anførte synes mig nemlig tilstrækkeligt til at vise, at den slutning, som prof. W. har ment at kunne drage af punkternes udeladelse foran det første ord på Vedelspang-stenen II, er meget overilet. Og dette er i virkeligheden det eneste bevis, der tilsyneladende har nogen betydning for den af ham foreslåede læsning, og det, hvorpå han også selv lægger den störste vægt [2]). Medens runeindskrifterne altså, som jeg har påvist, fremviser mangfoldige paralleller hertil, kender jeg derimod ikke en eneste indskrift, hvor en rune er anbragt således som det ᚢ, der efter prof. W:s mening skal læses mellem uþinka i linjen til venstre og rs i linjen til höjre. "ᚢ", siger prof. W., "har enligt min mening fått sin plats mellan de båda yttre raderna för att förbinda ristningen i den öfre med dess fortsättning i den nedre". Men aldrig har en runerister i de mig bekendte indskrifter nogen sinde brugt en sådan ordning for at antyde, at linjen til venstre skulde forbindes med linjen til höjre eller omvendt. At læseren lige så godt som han selv vilde forstå at forbinde de sammenhørende linjer, derom nærede han ingen tvivl. Lige så vilkårlig som de gamle runeristere brugte

[1]) At dette har været tilfældet fra de ældste tider, har jeg udførlig påvist i "Die runenschrift" s. 161 ff.

[2]) Prof. W. antager rigtignok også, at punkterne foran ąsfriþr forsætlig er gjorte noget större end på de øvrige steder for at antyde, at indskriften begynder med dette ord. Særlig påfaldende er dette dog ingenlunde. Punkterne efter ąsfriþr og efter rs i anden linje er sikkert lige så lange og flere af de mindre punkter i den følgende del af indskriften (hvor störrelsen retter sig efter pladsen) lige så brede. Jeg anser det dog ikke for nødvendigt at dvæle nærmere herved, da jeg fra vore runeindskrifter kunde anføre en mængde eksempler, der viser, at punkternes störrelse næsten altid skyldes ren tilfældighed.

skilletegnene, lige så vilkårlig ordnede de ofte indskriftlinjerne uden frygt for at blive misforståede. Og ingen runerister vilde visselig have ødelagt den symmetri, han fra først af havde tilsigtet i indskriftens ordning, ved midt under arbejdet at anbringe en til de andre linjer hørende rune foran den første linjes første ord i flugt med dette og hvilende på og omsluttet af de samme rammestreger som dette. Aldrig har jeg set en runerister forsætlig ødelægge sit arbejde og forvirre indskriftens mening på denne måde.

Jeg kan følgelig ikke anerkende, at det hovedbevis, som prof. W. anfører for sin læsnings rigtighed, har nogen som helst gyldighed. Men prof. W. har også en sproglig grund, hvortil han mener at kunne støtte sig. Han tillægger det nemlig stor betydning, at navnet *Óðinkárr* på Vedelspangstenen ifølge hans læsning skrives med **au**, ikke med **a**, som man tidligere læste, eftersom de to andre danske runestene, hvorpå dette namn findes (Skivum- og Skærn-stenen), netop har formen **uþinkaur** (den første i nom., den anden i acc.). I D. R. I, s. 66 not. 1 bemærker jeg om dette navn: "Fra oldnord. kendes ikke navnet *Óðinkárr,* men både *Kárr* (så vel enkelt som sammensat: *Hjallkárr*, *Styrkárr*) og *Kári*. Det er den stærke og svage form af tillægsordet *kárr*, brugt som egennavn". Prof. W. har ikke blot sluttet sig til denne forklaring, men han optager også den formodning, som jeg med stor tvivl har fremsat i "Die runenschrift" s. 328 for at forklare skrivemåden **-kaur** på Skivum- og Skærn-stenen: "Wenn **-kaur** ursprünglich ein *u*-stamm war, so würde **au** ja als bezeichnung des dem altnord. *ǫ́* entsprechenden umgelauteten vokals vollkommen berechtigt sein, und altnord. *-kárr* müsste dann ein späterer übertritt in die *a*-klasse sein". Efter at jeg på Vedelspang-stenen II havde fundet formen **-kars** i gen., har jeg imidlertid på det anførte sted i D. R. I taget denne forklaring tilbage med den bemærkning: "snarere end **au** ventede vi dog **a** alene, som Vedelspang-stenen

jo også har; gen. **uþinkars** på denne sten viser nemlig, at **uþinkaur** ikke er *u*-, men *a*-stamme". Dette anser jeg fremdeles for rigtigt. Intet som helst tyder nemlig på, at vi i *-kárr* har en oprindelig *u*-stamme; tvært imod taler alle former i de nordiske sprog for, at *-kárr* lige så vel som *Kárr* er en *a*-stamme (isl. gen. *Kárs*, *Styrkárs*), og når prof. W. siger: "Någon ristning **uþinkar-**, såsom man hittills läst formen å Vedelspangstenen, är deremot icke från någon annan runinskrift bekant", må hertil bemærkes, at skrivemåden med *a* jo ikke blot er gennemgående i ældre Dansk (*Othencar* Valdemars Jordebog ed. O. Nielsen s. 87 og mange andre steder, latiniseret *Othincarus*), men også altid bruges i det i alle nordiske sprog forekommende *Styrkárr* (på en nu forsvunden runesten i Södra Myckleby sogn på Öland læses i acc. **styrkar** (Liljegren no. 1315; S. Söderberg, Ölands Runinskrifter, s. 60), og i "Lunde Domkapitels Gavebøger" ed. C. Weeke skrives ligeledes *Sturkar* s. 264, *Sturcar* s. 309, *Thury ... doter Sturkars* s. 52, ligesom Valdemars Jordebog har *Othencar*). Imod at opfatte *-kárr* som en *u*-stamme og altså læse **-kaur** på de to danske runestene *-kǫrr*, *-kǫr* strider jo ikke blot bestemt gen. **-kars** på Vedelspang-stenen efter min læsning, men også **-kaurs** efter prof. W:s læsning. Det er i hvert fald for mig utvivlsomt, at en *u*-stamme *-kǫrr* på Vedelspang-stenens tid i gen. vilde lyde **-karaʀ**, ikke **-kaurs**. Netop **uþinkars** og ikke **uþinkaurs** er altså den form, vi måtte vente, og når nom. og acc. på de to ovenfor nævnte stene har **-kaur**, er jeg lige så lidt nu som tidligere i stand til at give en fuldt sikker forklaring af grunden til denne skrivemåde. Jeg må henholde mig til, hvad jeg allerede har udtalt på de foran anførte steder i Die runenschrift og i D. R. I.

Jeg håber således at have påvist, at prof. W:s læsning hverken lader sig støtte ved indskriftens ydre form eller ved

sproglige grunde. Alt synes mig tvært imod at vise, at den tidligere læsning ui : ąsfriþr er den eneste mulige.

Prof. W. nöjes imidlertid ikke blot med at fjærne ordet ui på Vedelspang-stenen II; han gör sig også på ny til talsmand for den mening, at der på Vedelspang-stenen I oprindelig kan have stået ᚭᚢᚴ i steden for ᚭᚢᛁ. Han indrömmer dog rigtigheden af min bemærkning D. R. I, s. 53 at "hvis et ᚴ skulde antages at have stået her, vilde det få en fra de øvrige ᚴ-runer i indskriften ganske afvigende form". Derimod tager han slet intet hensyn til mine andre indvendinger mod denne læsning. Af langt större betydning for mig end den uregelmæssige ᚴ-form i det formodede ąuk er nemlig ordets enestående skrivemåde med ą, medens Vedelspang-stenen II i dette ord bruger den rigtige skrivemåde auk. Men min hovedgrund til at læse ą ui og ikke ąuk er, at ᛁ-runen i ui, således som min afbildning s. 51 også viser, står fuldstændig klar og skarp i sin hele længde uden mindste spor til, at en bistav, der kunde göre den til ᚴ, har været anbragt på dens höjre side. Et sådant spor måtte dog sikkert kunne findes her i det mindste af bistavens nederste del lige så godt som i den ødelagte ᚴ-rune i sik- i anden linje. Jeg fastholder derfor i et og alt den udtalelse, som jeg i D. R. I, s. 53 har trykket med spærret skrift: "Jeg må altså fastslå som utvivlsomt, at her aldrig har stået andet end det også nu fuldkommen klare og bestemte ᚭᚢᛁ ąui". Hertil kunde jeg efter min sidste undersøgelse, ved hvilken jeg særlig havde opmærksomheden henvendt på dette spörsmål, föje: "Dette resultat har jeg atter fået bestyrket ved den fornyede undersøgelse af indskriften 1892, som foretoges med v. Liliencrons udtalelser for öje".

Det synes mig også at være en vel vidtdreven skepsis, som prof. W. nærer over for det stakkels ord ui. Allerede i "Sønderjyllands historiske runemindesmærker", s. 24 f. var ordets betydning mig fuldstændig klar, og den opfattelse, som

jeg der havde gjort gældende, fik jeg senere på det glædeligste bekræftet, da det lykkedes mig med fuld sikkerhed at læse den utydelige indskrift på Vordingborg-stenen. Jeg havde unægtelig ikke ventet, at der vilde blive rejst tvivl om den betydning, som jeg har tildelt ordene þau ui på denne sten (D. R. I, s. 60 f.; II, s. 380). S. Bugge, der som bekendt har trot at finde det samme ord i formen wea i indskriften med ældre runer på Fyrunga-(Noleby-)stenen, har da også uden mindste betænkning sluttet sig til min forklaring af ui på Vedelspang-stenen I og på Vordingborg-stenen og taget det ældre wea i samme betydning (Ark. nf. IX, s. 342; XI, s. 148 f.; sml. også Norges Indskrifter med de ældre Runer, s. 266). Med prof. W. at forstå þau ui på Vordingborgstenen "i ordets vanliga betydelse, om en hälgedom, som uppförts till minne af den på stenen omnämnde Adils", vil næppe nogen anden, der er fortrolig med runeindskrifterne og de formler, der bruges i dem, falde på. At Vordingborgstenens ui har væsenlig samme betydning som andre indskrifters kumbl, står i hvert fald for mig som en fuldstændig sikker kendsgærning, og Vedelspang-stenens ui i ental lige over for Vordingborg-stenens ui i flert. stemmer jo fortrinlig med Nörre Nærå-stenens *kumbl* i ent. (D. R. II, s. 368) lige over for mange andre indskrifters *kumbl* i flert.

Jeg kan således ikke se, at det er lykkedes prof. W. at vække tvivl om min læsning af indskrifterne på de to Vedelspang-stene eller om den betydning, som jeg har tildelt ordet ui på disse stene og på Vordingborg-stenen. Indskriften på Vedelspang-stenen I må også i fremtiden beholde sit ą ui, og indskriften på Vedelspang-stenen II begynde med ui:ąsfriþr, hvad enten man vil tolke dette som et sammensat namn, hvad jeg fremdeles anser for det sandsynligste, eller opfatte ui som et selvstændigt ord, der står uden grammatisk forbindelse med den følgende del af indskriften, til hvilken det da danner ligesom en höjtidelig indledning: "Her

er (betræder man) et indviet (helligt) sted" (se mine bemærkninger i "Sønderjyllands runemindesmærker" i "Haandbog i det nordslesvigske Spörgsmaals Historie", Kbh. 1901, s. 43).

København.

Ludv. F. A. Wimmer.

---

iǫ : io

i norsk-islandsk.

U-brydningen af *e* har i den sidste tid været et omtaleæmne af betydning, og lydværdien af det i håndskrifterne så almindelige *io* (normaliserede udgavers *jǫ*, senisl. *jö*) omtvistet. I tilslutning til en bekendt udtalelse af *A. Kock* i Studier öfver fornsvensk ljudlära (s. 481) skrev *E. Wadstein* en lille afhandling: "Om *u*-brytningsdiftongen i forniländskan ock fornnorskan" i Språkvet. sällsk. i Upsala förhandlingar 1894—97; her gennemgår forf. ved hjælp af Larssons "Ordförrådet" de ældste håndskrifter foruden enkelte andre og konstaterer, at skrivemåden *io* er den langt overvejende; *iǫ* findes adskillige gange, men forholdsvis sjælden; disse "undtagelser" antages da at være analogidannelser eller også betyder *ǫ* mulig kun *o*. Resultatet bliver, at i det 12. årh. i det mindste er *io* et virkeligt *io*, som i normaliserede udgaver ikke bör gengives med *iǫ* (*jǫ*).

M. h. t. spörsmålet kan der også henvises til *A. Kock*: Zur behandlung des durch *u* entstandenen brechungsdiphthongs in den altnord. sprachen (Beiträge XX). I øvrigt skal jeg ikke her give nogen udtömmende litteraturfortegnelse, men kun tilföje, at *A. Noreen* har i sin grammatik 3. udg. (1903) gennemført skrivemåden *io* og således hævet den op i et videnskabeligt höjsæde [1]). Nogen betænkelighed eller tvivl er kun

[1]) Han ytrer § 86 dog følgende: "dies *io* ist aber schon früh [hvor tidlig?] in vielen (vielleicht den meisten) fällen durch ein auf analogischem wege

fremkommet fra *B. Kahle*, der i en lille afhandling i Arkiv (XII, 374—77) fremdrager en del eksempler fra skjaldene, hvor *io* rimer — i helrim — på *ǫ*, men han indrömmer dog, på grund af hdskrr:s skrivemåde, at man kan følge Wadsteins forslag om at skrive *io* (ikke *jǫ*), — "ob man aber damit die wahre lautgestaltung richtig trifft, kann, wie ich meine, immerhin zweifelhaft erscheinen". Desværre har man ikke taget hensyn nok til disse forstandige bemærkninger, og da jeg ikke alene er enig med Kahle m. h. t. hans syn på skjalderimene, men i det hele taget mener, at det eneste rigtige er at normalisere *io* til *iǫ* (*jǫ*), har jeg ment det hensigtsmæssigt at tage dette spörsmål op til en mere udførlig drøftelse end hidtil sket. Jeg tillægger ikke håndskrifternes skrivemåde en så afgörende betydning som Wadstein og andre, tilmed da i hvert fald en del af dem vidner mod sig selv om *io*'s lydværdi, hvorom nedenfor. Jeg har ganske kort anført min opfattelse i min anmældelse af Noreens grammatik[2], Arkiv IX, 376; hvad jeg dér har udtalt er fremdeles min usvækkede mening [1]).

Jeg vil begynde med at fremlægge det af mig samlede materiale fra skjaldekvad fra de ældste tider til omtr. 1300, da jeg anser det for hensigtsmæssigt; Kahles anførsel af c. 25 steder er ikke tilstrækkelig tydelig; Wadstein har kun an-

---

geschaffenes *iǫ* ... verdrängt worden" — undt. hvor analogipåvirkning savnedes f. eks. ved et ord som *miok*.

[1]) Noget lignende m. h. t. skrivemåden — ikke fuldstændigt analogon — er brugen af *þ* både for *þ* (i forlyd) og *ð* i ind- og udlyd. För 1200 (1225) kendte man ikke tegnet *ð* og derfor brugte man i skrift *þ*, uden at dette på nogen måde kan siges at udtrykke lyden nöjagtig; også på dette punkt vil man nu følge de ældste hdskrr. og skrive *þ* allevegne; dette har også Noreen gennemført i den sidste udg. af grammatikken. Jeg betragter dette som i höj grad betænkeligt og ganske uhensigtsmæssigt; *ð* har dog en ganske respektabel alder og kan kun være til större tydelighed og nöjagtighed. Hvorfor i al verden skal det så udelukkes? Når jeg allevegne har skrevet *þ* i min Eddaudg., var det sandelig ikke af tilböjelighed, men fordi jeg mente at burde give efter for hovedudgiverens ønske. Hvis der blev tale om en ny udg., vilde jeg ubetinget nu bruge *ð* i ind- og udlyd.

ført ét sted — af Sigvats Knútsdrápa, for dér at antage udtalen *io*, tiltrods for det tilsyneladende helrim (se nedenfor).

A. Rim, der indeholder *ǫ* : *io*.

9. årh.

okbjǫrn faðir Mǫrnar Þjóðólfr [mulig må dette eks. udgå her, hvis *Marnar* er den oprindelige form, hvad den mulig er].

10. årh.

hǫfuðbaðm þría jǫfra Egill
ǫrmálgastan hjǫrva samme
bǫrð es gramr hefr Fjǫrðu Gunnhildr
an sjǫlfum mér hǫlfu Kormákr
hjǫrlautar kom Sǫrla Ein. skálagl.
vǫrðr þanns sitr at jǫrðu samme
mjǫk emk vátr af nǫkkvi Hallfreðr

11. årh.

hjǫr gerðu styr bǫrvar Hávarðr ísf.
víg-Njǫrðungar hǫrðu samme [tildels rettelse]
gǫrt með tognum hjǫrvi Gunnlaugr
grams vǫr[n] blǫ́um hjǫrvi Þórðr Kolb.
línu-jǫrð í Gǫrðum Óláfr helgi
ǫrðigt veðr á fjǫrðum Sigvatr
bjǫrtum langt en svǫrtu samme
laukjǫfn af þeim nǫfnum samme
gǫrt víg saman hjǫrtu samme
ǫld þars herr klauf skjǫldu samme
sǫkrammir mjǫk Þór. loft.
þǫll vestarla und fjǫllum Bjǫrn hitd.
fjǫr þitt enn sék gǫrva Kerling (Eyrb. 117).
skapvǫrðr himins jǫrðu Arnórr
mǫrg fyr Rauðubjǫrgum samme
ǫldum kunnr með hvíta skjǫldu samme
mannspjǫll koma ǫllu samme
jǫrð of fekk ór Gǫrðum Bjarni gull.
ǫld blóðroðna skjǫldu Þjóðólfr Arn.
skipun ǫll vas þá snjǫllum samme
ǫrleiks Dana jǫrlum samme
hǫrð él und sik jǫrðu samme
bǫrð rendusk at jǫrðu Bǫlverkr
gǫrr matr es þat smjǫrvan Halli
snjǫll Nóregi ǫllum Valgarðr
fjǫrvi grjót ok ǫrvar Steinn Herd.
mank skjǫldungs lof kǫldum samme

12. årh.

hjǫrþings framir bǫrvar Háttalykill
Bjǫrn ǫrn bræddi fjǫrnis samme

víz mǫrg konungr bjǫrg samme
rendr hjǫrr benstǫrr samme
hjǫrskúrir vann gǫrvar samme
ættjǫrðu bǫrð Þórar. stuttf.
svǫrgœðis fjǫr samme
fǫrnuðr rǫdull stjǫrnu Ein. Skúl.
meginfjǫlði reis hǫlda samme
hǫfuðskald firar jǫfri samme
Hǫrða gramr af jǫrðu samme
þreksnjǫll frama ǫllum samme
Beit buðlungs hjǫrr (: dǫrr) samme
hǫfuð sitt frǫmum jǫfri samme
gǫfug ferð es sú jǫfri samme
sverrigjǫrð fyr bǫrðum samme
hrægjǫrn í spor ǫrnum samme
réð ǫld fyr gram skjǫldu samme
Bjǫrgynjar til mǫrgum Máni
gǫfugr af tígnum jǫfri samme
rymvǫll und gram snjǫllum Hallr
hregg á hefils vǫllum (: fjǫllum) Þork. Gísl.
við hlífar gǫrvar (: hjǫrvar) samme
í fjǫrnis stǫllum (: fjǫllum) samme
vǫrð ok menn á jǫrðu Gamli
sín bǫrn konungr fjǫrnis samme
œzta bjǫrg frá vǫrgum Placit.
hǫrð mein bera á jǫrðu samme
hǫfugt sár konungr jǫfra Líknarbr.
geðfjǫll liði ǫllu Heil. anda v.
ǫll hygði vel snjǫllum Óláfsdr.
fóstrjǫrð konungr bǫrðum samme
hauðrgjǫrð fyrir bǫrðum Bjarni

13. årh.

ǫld dreyrfá skjǫldu Snorri
braka spjǫr litask ǫrvar samme
ǫll stóð sær of fjǫllum samme
skjǫldungr hunangsǫldur samme
rǫf spyrr ætt at jǫfrum samme
gjǫf sannask rǫf spannar samme
fagrskjǫlduðustum ǫldum samme
herfjǫld bera hǫldar samme
ǫld móðsefa tjǫld samme
hjǫrtum svǫrtum samme
lof's flutt fjǫrum (: ǫrum) samme
þiggja kná með gulli glǫð (: mjǫð) samme
skǫrungr fell í dyn hjǫrva Ingjaldr
hǫfuðsvǫrð móins jǫrðu Óláfr svart.
ǫldum at lita skjǫld Eilífr Snorr

ǫld með herskjǫldu Sturla
gǫfugr oddviti jǫfra samme
gǫfugr Skánunga jǫfri samme.

B. Rim, der indeholder *a* : *io*.

9. årh.
geðharðr [1]) und sik jǫrðu Þorbj. hornkl.

10. årh.
lindalfs fyr mér sjǫlfum Egill
tveim skjǫldum lékk aldri Eyvindr
aldr við rauða skjǫldu Hrómundr
skjǫldr kom mér at haldi Gísli Súrss.
dyn-Njǫrðr mik of barðan Víga-Glúmr
baugskjǫldum Sigvalda Ein. skgl.
barðs ok laust við jǫrðu Steinunn
hjaldrs ræsi ek þat gjǫldum Tindr.

11. årh.
harðr grams megin-Njǫrðu Grímr
mjǫll á Dofrafjalli Sigvatr
allr brunar sær á fjǫllum Arnórr
hrafngrennir þrekjǫfnum samme
hjaldr á breiða skjǫldu Þjóðólfr
jǫrð muna Sveinn of varða samme
minn skjǫld á hlið sjaldan samme
hjaldrs Danmarkar skjǫldu samme.

12. årh.
stalldræpt snjǫllum Háttalykill
alls heims fyr gram snjǫllum Ein. Skúl.
skotjǫrð loga fjarðar Óláfsdr.
folktjald rufu skjǫldum samme.

Det, man her først lægger mærke til, er B-rækkens lidenhed i sammenligning med A-rækken. De fleste eksempler tilhører den ældste tid (9–10. årh.); så aftager de efterhånden for så helt at forsvinde, d. v. s. regelmæssigheden bliver större og större, hvilket ganske stemmer med skjaldekvadenes formelle udvikling på andre punkter.

Den rigtige bedömmelse af det samlede stof falder ikke vanskelig. Hvad B-rækken angår, indeholder den de så

[1]) *harðr* beror ganske vist på rettelse, hdskrr. har *varðr*, hvilket i denne sammenhæng kommer ud på ét.

kaldte unöjagtige rim, hvis forklaring er given for længe siden (se Wimmer: Die runenschrift s. 318), nemlig den, at udtalen af *ǫ*, *u*-omlyden af *a*, endnu fjærnede sig så lidt fra sin grundlyd, at de kunde bruges som helrimende indbyrdes. Det fulgte imidlertid af sig selv, at afstanden i tidens løb stadig blev större — indtil den senisl. lyd *ö* opstod —; som følge deraf blev det stadig vanskeligere for skjaldene at rime *a* med *ǫ*, indtil de i det 12. årh. — kan man vel sige — helt holdt op dermed. De få eksempler fra dette årh. er vel rigtigst at betragte som efterligninger af de ældre skjaldes brug, som, hvad Snorri kaldte, *leyfi*.

Ét er og bliver sikkert — og i så henseende er B-rækken netop et slående bevis —, at *o* i forbindelsen *io* i alle de tilfælde, vi har, kun **kan** opfattes som repræsenterende lydværdien *ǫ* og intet andet. At *ǫ* i denne forbindelse kunde være lig eller nærbeslægtet med *o* (lukket) er udelukket. Vi finder da heller ikke et eneste eksempel på et rim *o* : *io*, undt. det ene, som Kahle også har fremdraget, hos Sigvatr: *hans flokki viđ þjokkva*. Når Wadstein mener at kunne antage udtalen *io* i *mǫrg nefbiorgum* i Knútsdrápa af Sigvatr (den eneste skjaldelinje, han anfører), anser jeg denne antagelse for höjst usandsynlig; når jeg dog ikke har anført denne linje under A-rækken sammen med Sigvats øvrige 5 linjer, kommer det af, at jeg med vilje har holdt Knútsdr. udenfor; den er nemlig digtet i et særlig vanskeligt versemål, der har bevirket, at Sigvatr anvender ikke sjælden halvrim for helrim i de lige linjer. Angående den anførte linje kan man altså hverken påstå det ene eller det andet, skönt sandsynligheden forekommer mig unægtelig at være störst i retning af udtalen *jǫ*.

Altså: gennem skjaldenes vers fra det 9. årh. til henimod 1300 kan udtalen *iǫ*, og k u n denne, konstateres og det ved et rigt materiale; ligeledes giver dette materiale et

særdeles levende billede af, hvorledes omlyden *ǫ* efterhånden i lyd fjærner sig fra sin grundlyd.

Materialet fordeler sig efter ordklasser på følgende måde:

Substantiver:

jǫfurr : *jǫfri* (5), *jǫfra* (3), *jǫfrum*. — *jarl* : *jǫrlum*. — *njǫrðungar*. — *skjǫldungr* : *skjǫldungr*, *-ungs*.

bjarg : *bjǫrgum*. — *fjall*: *fjǫll*, *fjǫllum* (5). — *gjald* : *gjǫld*, *-um*. — *spjall* : *spjǫll*. — **spjar* : *spjǫr*. — *tjald* : *tjǫld*. — *fjǫlð* : *fjǫlð*.

fjǫrnir : *fjǫrnis* (2).

hjǫrr : *hjǫrr* (2), *hjǫr*, *hjǫrvi* (2), *hjǫrvar*, *hjǫrva* (2), *hjǫr-* (3). — *fjǫrvar* : *fjǫrum*.

fjǫr : *fjǫr* (2), *fjǫrvi*.

bjǫrg : *bjǫrg* (2). — *gjǫf* : *gjǫf*. — *gjǫrð* : *gjǫrð* (2). — *jǫrð* : *jǫrð* (5), *jǫrðu* (11). — *mjǫll* : *mjǫll*. — *Bjǫrgyn* : *Bjǫrgynjar*.

bjǫrn : *bjǫrn* (2). — *fjǫrðr* : *fjǫrðu*, *fjǫrðum*. — *mjǫðr* : *mjǫð*. — *njǫrðr* : *njǫrðr*, *njǫrðu*. — *skjǫldr* : *skjǫldr*, *skjǫld* (2), *skjǫldu* (9), *skjǫldum* (2).

fjǫlði : *fjǫlði*.

stjarna : *stjǫrnu*.

hjarta : *hjǫrtu*, *hjǫrtum*.

Adjektiver osv.:

bjartr : *bjǫrtum*. — *gjarn* : *gjǫrn*. — *jafn* : *jǫfn*, *jǫfnum*. — *sjalfr* : *sjǫlfum* (2). — *skjaldaðr* : *skjǫlduðustum*. — *-skjaldr* : *-skjǫldum*. — *smjǫrr* : *smjǫrvan*. — *snjallr* : *snjǫll* (2), *snjǫllum* (4).

Adverbium:

mjǫk (2).

Imod alle disse mange skjaldevidnesbyrd stilles nu de ældste håndskrifters skrivemåde, der unægtelig i de fleste tilfælde er *io* (se Wadsteins afhandling); der forekommer dog også andre skrivemåder, der går i retning af *iǫ*, og som da søges bortforklarede.

Er det nu i og for sig rimeligt, at skrivernes udtale har været *io*, medens de samtidige skjaldes (som f. eks. Snorres) har været *iǫ*? Og hvorledes skal denne uoverensstemmelse forklares? Jeg mener, at der ingen sådan er, og at det første spörsmål må besvares med et absolut nej. Ligesom skriverne i en utallig mængde tilfælde både för og senere skrev *o* for *u*-omlyd af *a*, således også *io* for *i* + *u*-omlyd af *a*, og når de gjorde dette sidste i en mere udstrakt grad end ved *u*-omlyd af *a* alene, "kommer dette sikkert deraf, — har jeg udtalt Arkiv IX, 376 —, at afskriverne har fundet skrivemåden *iꝍ*, *iꜷ*, *iav* osv. [i de gamle hdskrr. forekommer *ꝍ*, *ꜷ*, *av* osv. hyppig for *ǫ*] for omstændelig eller vidtløftig og derfor foretrukket *io*; *ǫ* skrives i det hele forholdsvis sjælden". Denne forklaring forekommer mig endnu fuldtud tilstrækkelig. Undtagelserne, hvor *iꝍ*, *iꜷ* osv. findes, kan jeg ikke andet end tillægge en meget stor betydning for spörsmålet.

Der er endnu et forhold, som jeg i denne sammenhæng må fremdrage og temlig stærkt betone. Det er ganske vist et forhold, der kun kan konstateres ved hjælp af norske, men ikke islandske håndskrifter. Det er forholdet mellem rodens og endelsens vokaler, vokalharmonien, således som denne fremtræder i en række af norske håndskrifter.

Som bekendt følger der, i kraft af denne vokalharmoni, efter *o* — et virkeligt *o*, *ó* — i endelsen altid et *o*; ligeledes *e*, ikke *i*; se f. eks. Den leg. Ol. s. s. IX, Tale mod biskoperne s. XVI, [Wadstein: Hom. ljudl. § 28 ff. viser mangel på konsekvens], M. Hægstad: Gamalt tröndermål, Fagrsk. (min udg.) s. XVII, XX, XXIII—IV, særlig XXIV angående *io*). Ifald *o* i forbindelsen *io* var et lukket *o*, skulde der altså i endelsen følge et *o* (henholdsvis *e*). Men dette er netop ikke tilfældet; jfr. Hægstad: Gamalt tröndermål s. 78—79, Fagrsk. s. XXIV (XXIII),

hvor det påvises, at efter *io* følger *u* (*i*), ganske sóm efter *a* (kort) og *ǫ*; heraf fremgår det uomtvistelig klart, at *io* har lydværdien *iǫ*. I den norske homiliebog er forholdet ikke strængt gennemført m. h. t. *u* og *o* i endelser. M. h. t. *e* og *i* i endelser er homiliebogen efter Wadstein derimod langt konsekventere, men her findes netop -*i* efter *io* (se § 24 anm. 3, § 25 anm. 1). Wadstein er herved bleven opmærksom på, "aft *o* här icke varit aldeles af samma art som det vanliga *o*", men han har ikke set den rigtige slutning, der var at göre m. h. t. den egenlige lydværdi.

Denne udtale, der således kan konstateres for oldnorskens vedkommende, har uden tvivl også været gældende i islandsk. Dermed stemmer skjaldenes udtale, de ikke så få "undtagelses"-skrivemåder og endelig den senere islandske udtale, *jö*.

Jeg må derfor hævde, at normaliseringen *iǫ* (*jǫ*) i norske og islandske skrifter er det eneste rigtige, at den bör kræves bibeholdt og ikke opgivet til gunst for en etymologisk skrivemåde, der giver en falsk forestilling om den virkelige tilstand. Det må dog være opgaven at vise sproget i den form, det virkelig til hver given tid har haft, så vidt dette overhovedet er muligt. Jeg kan derfor ikke underskrive Kahles indrömmelse, att "will man daher bei einer textnormalisierung die normale schreibung [udhævet af mig] der handschriften wiedergeben, so wird nichts im wege stehen, Wadsteins vorschlag zu folgen und den u-brechungsdiphtong des e io zu schreiben [ob osv. se foran s. 245]. Normaliseringen skal netop gå ud på, at gengive udtalen så tilnærmelsesvis nöjagtig som muligt; gengiver man *u*-omlyd af *a* med *ǫ*, må man konsekvent gengive *io* med *iǫ* (*jǫ*), ligegyldigt hvorledes skrivemåden så er.

Jeg har her kun beskæftiget mig med den virkelige lydværdi af *io* ned igennem tiderne. Derimod har jeg ikke taget sigte på dens oprindelse og udvikling. Men det står mig

klart, at opfattelsen heraf må formuleres noget anderledes end man nu plejer at göre, især hvad det kronologiske indenfor lydværdiens udvikling angår. Dog er Noreens formulering (se foran 244–45) ikke meget langt fra at være rigtig (efter min opfattelse), hvis man fik nærmere besked om, hvad "schon früh" i denne sammenhæng betyder og hvis ordet *mjǫk* ikke vedblivende regnes med til de ord, der skal have virkeligt *io*, ti dertil hører det ikke (se ovf.); om *(í)fiorð* har *io* (eller *iǫ*) er ikke fuldt sikkert. Rigtigst forekommer mig Torps og Falks bemærkninger at være i Dansk-Norskens lydhistorie § 60 ff.

Efter at ovenstående var skrevet har jeg læst dr. R. Nordenstrengs afhandling i Nordiska Studier 1904 (tillegnade A. Noreen): Om u-brytningsdiftongens kvalitet i isländskan. Forf. anfører en del skjaldeverslinjer og hans opfattelse går i samme retning som Kahles og min. Jeg betragter ikke mine ovenstående bemærkninger som overflødige; de kan støtte sagen med det righoldige materiale, de byder, især det, der hidrører fra det 12. og 13. årh., og som ikke för er blevet fremdraget i det omfang. Jeg finder derfor ikke grund til at tilbageholde dem.

København i april 1904.

Finnur Jónsson.

Stærke nutidsformer i oldsproget.

Prof. M. Hægstad har i dette tidsskrift (XX, 358 ff.) skrevet en interessant afhandling om forekomsten af uomlydte nutidsformer i 1. person sing. af stærke verber og ment at kunne anføre nogle virkelige (13) eksempler herpå. Det vilde være særdeles vigtigt, om sådanne former lod sig på-

vise i den bevarede litteratur. Ved at granske de af prof. H. fremdragne former må jeg imidlertid tilstå, at jeg ikke kan slutte mig til hans opfattelse af dem. Bortset fra et par eksempler fra (tilsyneladende ialfald) respektabelt gamle kilder (Sonatorrek og Gulatingsloven) hidrører alle de andre eksempler fra temlig unge skrifter (og alle for det meste fra temlig unge håndskrifter), og af disse er der atter fire (*bitt* og *halt* fra Gulat.l., *stat* (sc. *statt*) fra Strengl., *ritt* (ɔ: *hritt*), der helst måtte betragtes for sig selv. De øvrige eksempler er *skiot ek* (Landsl., hdskr. c. 1300), *firer lát ec* (Eliss.; hdskr. c. 1250), *firir bidod* (skrivefejl f. *bjóð*; Dipl. N.; efter transskr. fra 1333; sst. c. 1300), *kioss* (Dipl. N. 1434), *fa ek* (Didr.; de isl. hdskrr. *fæ*), hvortil kommer *kom ec*. Dette materiale er ikke synderlig tillidvækkende. *Firer lát ec* og *fa ek* kan for det første opfattes som konjunktiv; især synes stedet i Eliss. mig temlig sikkert at være at opfatte således; det er nemlig en almindelig og klassisk syntaktisk kendsgærning at stille to hypotetiske sætninger således ved siden af hinanden, at der i den første står *ef* med indik., i den anden konj. uden *ef*. Stedet i Didr. indrömmer jeg er måske mindre indlysende. Men konj. bruges undertiden — hvor man simplest væntede indik. —, hvor taleren vil udtrykke tvivl el. angst; *þá fá ek hans vǫld aldri síðan* kan således betyde: "så er jeg bange for at jeg aldrig mere får osv." Denne opfattelse af stedet passer ganske fortræffelig. At endelsens *a* i bægge tilfælde ikke skrives beror kun på det følgende (enklitiske) *ek*. De andre 3 eksempler er jo så unge, at de meget godt og efter min mening rimeligst bör opfattes som analogidannelser efter inf.; og på samme måde mener jeg de to nævnte steder også skal opfattes, hvis der i dem virkelig er tale om indikativ.

Formerne *bitt*, *hallt*, *statt*, (*h*)*ritt* er meget mærkelige; forklaringen af dem er vanskelig og prof. H. erklærer selv, at han ikke er tilfreds med den, han har forsøgt at give;

men var det så ikke rettest, foreløbig i det mindste, helt at holde disse former udenfor diskussionen om oprindelige uomlydte nutidsformer? Jeg tror ikke at de på nogen måde kan støtte forekomsten af sådanne, men må forklares på en anden måde (*bitt ek* kan let være direkte opstået af *bindk* > *bintk* > *bitk*; den samme forklaring var i øvrigt ønskelig for alle disse former).

Kom ec i Barlaamss. (59,₁₂) kan ikke med nogen sikkerhed opfattes som præsens; impf. er ligeså naturligt her, og således opfatter jeg det ("nu er jeg kommen til dig"; ganske som i Lokasenna 6, hvor jeg glæder mig ved at have prof. H. som meningsfælle).

Tilbage står de to steder fra Sonatorrek og Gulatingsloven: *blótka* og *firir bioð ek.* Det sidste eksempel kan jeg for mit vedkommende ikke tillægge den betydning, prof. H. gör — og det af den grund, at selve udtrykket *at fyrir bjóða* ikke er et gammelt, klassisk norsk (el. nordisk) ord. Hvorledes skulde det forklares, at en urgammel form, så at sige ganske uddød i sproget (hvis man overhovedet går ud fra prof. H:s eksempler), dukker op i et ungt lånt udtryk? Jeg indser ikke, hvorledes det skal kunne forklares. Jeg föjer dette eksempel til de andre omtalte analogiformer; man overse heller ikke, at det hdskr., der her er tale om, er ikke ældre end fra 1. fjærdedel af det 14. årh., hvilket just ikke er tillidvækkende.

Endelig er der så *blót.* Her har vi jo et gammelt digt fra 10. årh., og således staves ordet i hdskrr. for det meste, nemlig i K (Egilss.; et meget ungt hdskr., c. 1400), R, W af Sn. Edda (fra c. 1325 og 1350), medens derimod Ups. edda og 757 har *blóta ek.* Jeg vilde ikke have noget at indvende imod en uomlydt form her, og gamle former kunde holde sig bedre i poesi end prosa (lovtekster f. eks.). Men her er dog atter forhold tilstede, der gör opfattelsen ganske usikker. Sagen er jo den, at verbet *blóta* (meget tidlig) gik

som bekendt over til den svage böjningsmåde (*blóta*, *blótaða*), og den svage form er det jo her, som Ups. Edda og 757 udtrykkelig har; men er de andres *blót ek* at forstå anderledes? Desværre har jeg ikke mod til at besvare dette spörsmål med ja. Eksemplet er i alfald behæftet med en sådan usikkerhed og tvetydighed, at det er umuligt som bevis.

Jeg kan altså ikke se rettere, end at det ikke er lykkedes prof. H. at fremføre et pålideligt bevis for tilstedeværelsen af uomlydte stærke nutidsformer.

København 21. maj 1904.

Finnur Jónsson.

Zu den handschriften des kürzeren þáttr þorvalds ens víðfǫrla.

Von dem þáttr þorvalds ens víðfǫrla haben wir bekanntlich zwei darstellungen, eine ausführlichere (A), abgedruckt in den Fornmanna sögur I, s. 255–276 und in den Biskupa sögur I, s. 33—50, und eine kürzere darstellung (B) in der Flateyjarbók I, s. 268—273. In dieser fehlen die capp. 6 und 7 des þáttr, dagegen ist vor dem schluss die sicher unhistorische episode vom zusammentreffen þorvalds mit könig Óláfr Tryggvason eingeschoben.

A ist erhalten im cod. AM 61 fol., von etwa 1400 (vgl. Kålunds katal. I, s. 40 f.); cod. AM 53 fol., vom schluss des 14. jahrhunderts (Kålund I, s. 37 f.), hat nur den anfang bis zu den worten: *Hann bar þá fram annan* (Bp. I, s. 36[8]); cod. AM 54 fol., aus derselben zeit (Kålund I, s. 38), beginnt erst mit den worten *á þeim árum víða um Ísland* (Bp. I, s. 41[9]). Der ganze þáttr findet sich ferner in cod. AM 552 k *α* 4:to, aus dem schluss des 17. jahrhunderts (Kålund I, s. 695). Diese handschrift dürfte ziemlich wert-

los für die textkonstruktion sein. Es ist denn auch in den ausgaben cod. 61 fol. zu grunde gelegt worden.

Ausser in der Flat. haben wir nun B auch im cod. AM 62 fol., einer aus dem 15. jahrh. stammenden handschrift (Kålund I, s. 41 f.). In seiner ausgabe von A in Bp. I führt nun Vigfússon in den anmerkungen zur vergleichung auch den text von B nach Flat. an, und zwar in der weise, dass er an verschiedenen stellen (s. 41 anm. 1; s. 42 anm. 3; s. 43 anm. 6; s. 44 anm. 3; s. 45 anm. 1, s. 49 anm. 1) ohne weitere bemerkung den text der Flat. auch als den des cod. AM 62 fol. angiebt, so dass der eindruck entsteht, dass beide handschriften wörtlich übereinstimmen. Wie aber eine vergleichung beider handschriften, die herr professor Finnur Jónsson die grosse güte hatte vorzunehmen – wofür ihm auch an dieser stelle mein aufrichtiger dank gesagt sei – ergeben hat, stimmen in der ersten und letzten der von Vigf. angeführten stellen beide handschriften nicht überein, und eine prüfung der ganzen texte bestätigt, dass wir zwei verschiedene redaktionen von B haben. Es hat sich aber mir noch ein weiteres resultat ergeben: in der weitaus grössten zahl der fälle, in denen 62 von Flat. abweicht, stellt sich diese handschrift genau zu cod. 61, der haupthandschrift des Þorvaldsþáttr (Fms. I, Bp. I). Wir haben also in 62 einen genaueren auszug aus dem ursprünglichen Þorvaldsþáttr erhalten als in Flat., 62 wird auf eine handschrift zurückgehen, die näher mit 61 verwant war, als es die gewesen sein muss, die diesem abschnitt der Flat. zu grunde liegt. Wir werden annehmen dürfen, dass auch in dem abschnitt, den wir nicht kontrollieren können, der von dem zusammentreffen des Þorvaldr mit könig Óláfr Tryggvason handelt, 62 den vorzug vor Flat. verdient. Ich habe denn auch in meiner für die altnordische sagabibliothek vorbereiteten ausgabe des Þorvalds þáttr diese episode nach 62 abgedruckt und nicht nach Flat. Da ich aber dort mich auf dieses stück beschränken musste und nicht

das den ganzen þáttr betreffende material vorlegen konnte, so möge dieses hier folgen. Die fälle, in denen Flat., im gegensatz zu 62, übereinstimmung mit 61 (= Bp I) zeigt, sind durch den druck hervorgehoben.

Flateyjarbók.	cod. AM 62 fol.	cod. AM 61 fol. (= Bp. I)
s. 269, l. 7 *med ser*	fehlt	—
flytia	*predika*	s. 38, l. 12 *predika*
Gilaa	*gilia*	l. 17 *Giljá*
l. 12 *j Videdal*	*til Víðidals*	s. 41, l. 7 f. *til Víðidals*
l. 13 *fremia*	*predika*	l. 9 *predika*
l. 18 *tru budu*	*trú ok budu*	—
l. 21 *ok*	fehlt	s. 42, l. 6 fehlt
l. 26 *þessir*	*þessir ij*	l. 11 *þessir tveir*
nidugliga [1])	*grimliga*	*grimmliga*
l. 28 *hugdu*	*ætluðu*	l. 13 *ætluðu*
l. 33 *s k a l a n u m*	*elldinum*	l. 19 *s k á l a n u m*
l. 34 *j*	*ok*	l. 20 *ok*
s. 270, l. 3 *Skeggr*	*Skeggi*	s. 43, l. 4 *Skeggi*
l. 3 f. *huetuetna*	*hueruetna*	—
l. 5 b. *ognar*	*enga*	l. 10 *enga*
l. 8 b. *s t a l l i*	*stalla*	l. 13 *s t a l l i*
l. 13 *H l e n n i*	*Hlennir*	l. 17 *H l e n n i*
l. 14 *f u l l k o m l i g a*	fehlt	l. 21 *f u l l k o m l i g a*
e n	*þo*	*e n*
l. 15 *trudu a Krist*	*trúðu Kristi*	l. 22 *trúðu Kristi*
l. 19 *j Ase*	*á bæ sinum i Ási*	l. 26 *á bæ sínum í Ási*
l. 29 *af þeim*	*þá*	—
l. 31 *j budina*	*þangat*	—
l. 33 *radit*	fehlt	s. 45 l. 18 fehlt
l. 35 *hart*	fehlt	—
e k	*því at ek*	l. 20 *e k*
s. 271, l. 4 *ok myklum*	fehlt	s. 47, l. 1 fehlt
l. 7 *þingstadinn*	*þingstǫðina*	l. 4 *þingstöðina*
l. 11 *komazst*	*koma*	l. 8 *koma*
l. 20 *stignir*	*komnir*	l. 18 *komnir*
l. 22 *mæidduzst*	*meidduzst, sumir fellu*	l. 20 *meiddust;*
sumir ok fellu		*sumir fellu*
l. 24 *a fætr þeim ok*	*á suma ok*	l. 22 *á suma ok*
l. 25 *f r a*	*frá þeim*	l. 23 *f r á*
l. 28 *vmsati*	*vmsat*	l. 27 *umsát*

[1]) So steht nach Finnur Jónsson in der hdschft., nicht wie die ausgabe hat *niduliga*; so liest auch die Kristnisaga.

l. 29 *ok radagerd*	fehlt	l. 30 *um hrið*
l. 30 *ok kuomu*	*fyrst*	s. 48, l. 7 fehlt
l. 31 *þar*	*vm hrið*	*heilagleik*
l. 38 *ok*	fehlt	—
s. 272, l. 1 *hæilaglæik*	fehlt	—
l. 8 *nǫkkurum monnum*	*predikanarmǫnnum*	—
l. 9 *mart*	*mart ok merkiligt*	—
radum	fehlt	—
l. 12 *uida*	*miok viða*	—
l. 14 *helld*	*helld hiartaliga*	—
l. 16 *margra manna hiortu*	*marga menn*	—
l. 19 f. *frækiligum*	*frægiligum*	—
l. 22 *vil*	*skal*	—
l. 25 *þetta*	*þat allt*	—
l. 28 *at huerin*	*huerir*	—
l. 33 *nafnn*	*nafni*	—
l. 37 *sannan*	*einn*	—
s. 273, l. 7 *var*	*var sú*	—
l. 10 *audæfui*	*auðæfi sín*	—
l. 11 *hreinu(m) ok*	fehlt	—
l. 15 *lX*	*VI*	s. 50, l. 3 *VI*
l. 16 *j Ase*	*í Ási í Hjaltadal*	l. 5 *í Ási*

Es stimmt also Flat. in 8, cod. 62 in 22 fällen mit cod. 61 überein. Es ist ferner noch ein fall zu erwähnen, in dem Flat. zwar nicht die richtige, aber immerhin doch bessere lesart gegenüber cod. 62 hat: Flat. s. 269, l. 27 *besserkir suerd*, offenbar entstanden aus dem *ber suerð* Bp. I, s. 42 l. 12, während cod. 62 die worte ganz fehlen. Merkwürdig ist auch, dass in der strophe des Þorvaldr v. 4 cod. 62 übereinstimmung mit der Kristnisaga zeigt und damit offenbar die bessere lesart hat: *hlautteins goða sueini* gegenüber dem *hrætæins goða suæini* der Flat. I, s. 270 und der ganz verderbten lesung der Bp. I, s. 42 *hróðr varliga góðan.*

Ich erwähne noch, dass Vigf. an einigen stellen in seinen anmerkungen die Flat. nicht richtig wiedergibt. So muss es Bp. I, s. 41 anm. 1, l. 9 *mart* statt *mikit* heissen (Flat. I, s. 269, l. 4); s. 42 anm. 3 ist zwischen *bjó* und

þórarinn ein *þá* ausgelassen (Flat. I, s. 269, l. 39). Auf s. 49 muss es l. 4 der anm. 1 heissen *ráðagerðamaðr* statt *ráðagerðarmaðr* (Flat. I, s. 272, l. 7).

Der abschnitt der Flat. ist, wie Finnur Jónsson feststellt, richtig in der ausgabe gedruckt, nur zwei stellen sind nicht genau: die eine, bereits erwähnte, s. 269, l. 26, wo *nidugliga* zu lesen ist, die andere, s. 270, l. 20., *þionostu gudliga*, trägt in der handschrift umsetzungszeichen, ist also zu lesen *gudliga þionostu*.

Heidelberg.

B. Kahle.

Oldnorske Sammensætninger paa *-nautr*.

Nye Bemærkninger.

De nordiske Sprog og især Oldnorsk-Islandsk har en Række Sammensætninger paa *-nautr*, som betegner en Person, som er delagtig med en anden i det, som det förste Led betegner. De fleste af disse Sammensætninger er formelt eiendommelige derved, at de uden Hensyn til det förste Leds Stammeform, Kjön eller Böining har Vokalen *u* eller *o* foran *-nautr*. F. Eks. *ráðunautr* "Person, som man tager med paa Raad", af *ráð* n., Stamme *ráða-*; *búðunautr* "Person, som opholder sig i Bod sammen med en anden", af *búð* f., Stamme *búði-*.

Der har været gjort mange forskjellige Forsög paa at forklare dette *u* (*o*) i Sammensætninger paa *-nautr*. Udförlig har jeg omhandlet dette Spörgsmaal i en Afhandling i "Sproglig-historiske Studier tilegnede C. R. Unger" (Kristiania 1896) S. 12—29.

Efterat jeg her havde gjennemgaaet og sögt at modbevise de mange tidligere Forklaringer, fremsatte jeg, tildels i Overensstemmelse med en Forklaring af Hj. Falk, fölgende Forklaring. Jeg förte de fleste af de nævnte Sammensætninger paa *-nautr* tilbage til fællesgermanske Former paa **-ganautaz* med förste Led i Stammeform, saaledes at f. Eks. oldn. *ráðunautr* skulde være opstaaet af fællesgerm. **rēða-ganautaz*, oldn. *mǫtunautr* af fællesgerm. **mati-ganautaz*, o. s. v.

Senest er Sammensætningerne paa *-nautr* behandlede af A. Kock i Arkiv XXI S. 112—124.

Imod min Forklaring har Kock fremsat en Indvending, hvis Rigtighed jeg anerkjender og for hvilken jeg er ham særlig taknemlig. Idet jeg udledede f. Eks. oldn. *fǫrunautr* af en förhistorisk Form **faraganautaʀ*, sögte jeg at forklare *u* i anden Stavelse som fremkommet ved Assimilation med (eller Omlyd fra) *au* i *-nautr*. Kock bemærker med rette,

at den her antagne Lydudvikling ikke er stöttet ved Paralleler fra nordisk Sproghistorie. Jeg opgiver derfor nu Tanken paa en saadan Lydudvikling.

Men jeg ser ikke rettere, end at min Forklaring af oldnorske Sammensætninger paa *-nautr* med forudgaaende *u* alligevel kan i det væsentlige opretholdes. Jeg skal i det fölgende nærmere söge at forsvare denne min Forklaring.

Kock forklarer derimod, i Tilslutning til en Antydning af Rask i "Vejledning til det Islandske" (1811) S. 180, de fleste Ord paa *-unautr* som opstaaede ved Juxtaposition af Dativer med *nautr*. Disse Dativer er ifölge ham dels (og oftest) Dativer i Flertal (f. Eks *kaupunautr* af **kaupum nautr*), dels (sjældnere) Dativer i Ental (f. Eks. *sǫkunautr*). Han sammenligner med Ordene paa *-unautr* oldnorske Juxtapositioner som *hugumstórr*, *heiðumhár*, *heyrumkunnr*, *eggjumskarpi* (poetisk Udtryk for Sværd), og flere. Han henviser fremdeles til Udtryk som *eðlum góðir* "gode med Hensyn til Byrd", *lítill sýnum en mikill ráðum*.

Med Hensyn til Lydforandringen af **-umnautr* til *-unautr* sammenligner Kock den bestemte Form i Dativ Flertal *bóndunum* af **bóndunnum*, **bondum(i)num*.

Herefter antager Kock f. Eks. *kaupunautr* for opstaaet af **kaupum-nautr* (i Udtryk som **hann es kaupum nautr minn* eller **vér erum kaupum nautar* "vi er Kammerater med Hensyn til Kjöb"). Ligesaa *ráðunautr* af **ráðum-nautr* "Kammerat betræffende Raadslagning" o. s. v.

Allerede den af Kock antagne Lydforandring finder jeg noget betænkelig. Thi Endelsen *-um* forandres i Oldnorsk vistnok ogsaa ellers foran enklitiske Ord; f. Eks. *málungi* i Hávamál af **málum-gi*, *ǫllungis*. Men ved Juxtaposition bliver foran et Nomen Endelsen *-um* regelret uforandret [1])

[1]) En Undtagelse danner *ǫllu megin* Flat. I 150[26] og andre Forbindelser med samme Efterled, ved Siden af *ǫllum megin* o. s. v. Undtagelsen er let forklarlig, fordi *-megin* ikke havde Formen af en Dativ i Flertal, men saa ud som en Entalsform.

og paavirkes ikke af det fölgende Leds Fremlyd. Man skulde derfor have ventet en Juxtaposition **ráðumnautr* uforandret bevaret og ikke forandret til *ráðunautr*. Og Kocks Forklaring stöttes saaledes i formel Henseende ikke tilstrækkelig ved Henvisning til *bóndunum* af **bóndumnum*.

Men i syntaktisk Henseende synes mig Kocks Forklaring mere betænkelig.

Imod den kan indvendes for det förste (hvad Kock nævner, men ikke lægger Vægt paa), at andet Led i alle de til Stötte anförte Analogier er et Adjektiv eller et oprindeligt Adjektiv. Kock har fra nordiske og overhoved fra germanske Sprog ikke til Stötte for sin Forklaring af *u* foran *-nautr* i oldnorske Sammensætninger anfört en eneste Sammensætning, hvori andet Led er et oprindeligt Substantiv, medens förste Led er en Dativ i Flertal paa *-um*, hvor Dativen betegner "i Henseende til" [1]). Han henviser til mht. *genôz* brugt adjektivisk i Udtryk som *sô bin ich fürsten wol genôz*, til nht. *Genoss am Adel*, samt til den adjektiviske Brug af lat. *socius*.

Men da *nautr* i de nordiske Sprog ikke kan være Adjektiv, ligesaa lidet som det tilsvarende Ord i Angelsaksisk, Oldsaksisk og Oldhöitysk, har vi al Grund til at tro, at det her behandlede Ord i de germanske Sprog fra först af har været Substantiv. Heller ikke synes der mig at være nogen Grund til at antage, at *nautr* skulde have været brugt som Adjektiv i de nordiske Sprog lidt för den historiske Sprogperiode, eller med andre Ord paa den Tid, da ifölge Kock Juxtapositionerne paa *-nautr* skulde være opstaaede. Derfor ser jeg ikke rettere end, at de af Kock antagne Juxtapositioner **kaupum-nautr*, **ráðum-nautr* er i syntaktisk Hense-

---

[1]) Ogsaa i *hornumskvali* (poetisk Betegnelse for Væderen) kan andet Led fra först af have været opfattet adjektivisk. De af Kock ikke nævnte Tilnavne som *Fitjumskeggi*, *fǫgrumskinni*, *tvennumbrúni*, olddansk *rauðumskjaldi* er logisk aldeles forskjellige, saa at de her ikke kan sammenlignes.

ende uden Sidestykke, hvorved Kocks Forklaring synes mig at blive betænkelig [1]).

Fremdeles kan mærkes fölgende. Kock antager oldn. Udtryk som **vér erum kaupum nautar* som historisk Forudsætning for Sammensætningen *kaupunautr*. Men dette forekommer mig ogsaa af den Grund usandsynligt, at det her behandlede Ord oldn. *nautr*, ags. *genéat*, oldsaks. *genôt* ikke findes brugt til at udtrykke "Deltager, Medbesidder, Kammerat i noget, med Hensyn til noget" uden ene og alene i Sammensætninger.

Man finder i Oldnorsk ligesaa lidet **vér erum í kaupum* (*á kaupum*, *at kaupum*) *nautar* som **vér erum kaupum nautar*; vistnok fordi man endnu var sig bevidst Forbindelsen med *njóta*, som forbandtes med Tingens Genetiv. F. Eks. oldn. *sessunautr* er egentlig "en Person, som sammen (med en anden) gjör Brug af et Sæde".

Ordet *nautr* bruges i Oldnorsk usammensat kun i Udtryk som *þjófs nautr* "en Tyvs Medskyldige"; *með nauta þína*; i Snorra Edda *nautar eru níu*. I Angelsaksisk *big-standaþ me strange genéatas* Cædm. Gen. 284 "strong companions"; *cyninges genéat*. I Oldsaksisk *hira genôtas*. Men i Middelnedertysk forekommer fölgende Udtryk: *sines erren* (tidligere) *herren genôt an bort* (Byrd), ligesom i Nht. *Genoss am Adel*. Naar man i senere Islandsk (Bisk. s.) finder Udtrykket *hluttakari* (Deltager) *at einhverju*, *í e-u*, saa er dette brugt i Analogi med *eiga hlut at e-u*, *í e-u*.

Den Betænkelighed, som jeg föler ved de af Kock antagne Juxtapositioner **kaupum-nautr* o. s. v., foröges for mig i höi Grad ved en anden Omstændighed.

---

[1]) Der findes Udtryk som *spekingar at víti* (Fritzner *at* 20), hvor *at* i Betydning "i Henseende til" staar ved et Substantiv. Fremdeles kan Præpositionen mangle i Udtryk som *brottu* — *í brottu* eller *á brottu*, *millum* (ogsaa i Sammensætningen *millumferð*) — *á millum* eller *í millum*. Men heller ikke dette giver tilstrækkelig Analogi for de af Kock antagne Juxtapositioner **ráðum nautr* o. s. v.

Der er, som jeg för har paapeget, en umiskjendelig Parallelisme mellem en Række af nordiske Sammensætninger paa *-nautr* paa den ene Side og paa den anden vestgermanske Sammensætninger, hvis sidste Led er et til oldn. *nautr* fuldstændig eller væsentlig svarende Ord. Saaledes:

Oldn. *kaupunautr* "Person, med hvem man handler eller slutter Overenskomst". Jfr. mht. *koufgenôz* "Handelsgefährte".

Oldn. *mǫtunautr* "Spisekammerat" (deraf fransk *matelot*, glfransk *mathenot*); ogsaa oldsvensk. Jfr. mht. *mazgenôze* "Tischgenosse".

Oldn. *ráðunautr* "Person, som man tager med paa Raad". Jfr. mht. *râtgenôz*, *râtgenôze* "der am Rate Teil hat".

Oldn. *skuldunautr* "Person, som staar i Gjældsforbindelse med en anden". Jfr. oldfris. *skeldenât* "Schuldner", mnt. *schuldenôte* "Schuldgenosse", mht. *schultgenôze* "Mitschuldner".

Oldn. *þingunautr* "Person, som hörer til samme Ting som en anden" (Afledningen *þingunøti* n. i Glsvensk). Jfr. mnt. *dinknôte* "Gerichtsgenosse".

Oldn. *bekkjunautr* "Person, som sidder paa samme Bænk som en anden". Jfr. mht. *bancgenôze* "der mit auf der Bank sitzt" [1]).

Vi ser altsaa her en bestemt Parallelisme mellem en Række oldnorske sammensatte Ord paa *-nautr*, hvis förste Led ender paa *u* og som tilhörer det ældste oldnorsk-islandske Litteratursprog, ja endog tildels kan paavises at have været fællesnordiske, og paa den anden Side vestgermanske Sammensætninger, hvis förste Led indeholder en Stammeform (ikke en Kasusform) og hvis sidste Led er et til oldn. *nautr* svarende Ord. Efter Forholdet mellem de germanske Sprog

[1]) Her kan endnu sammenstilles nogle oldnorske Ord med vestgermanske, i hvilke förste Led ikke er det samme i Oldnorsk og Vestgermansk, men kun indeholder beslægtede Ord med væsentlig samme Betydning: Oldn. *fǫrunautr* "Reisekammerat". Jfr. mht. *vartgenôz* "Reisegefährte"; dog i Nht. ogsaa *Fahrgenosse.* Oldn. *yrkjunautr* "Arbeidsfælle". Jfr. mht. *wercgenôze* "Handwerkgenosse"; mnt. *werkgenôte, werkenôte, werknôte.*

overhoved synes der mig da at være al Grund til at antage, at allerede det fællesgermanske Sprog har havt en Række Sammensætninger, hvis sidste Led var et til mht. *genôz*, oldn. *nautr* svarende Ord; f. Eks. **rēđa-ganautaz*, **þinga-ganautaz*, o. s. v. [1]).

Det synes mig da meget betænkeligt at lade de nordiske Sammensætninger paa *-unautr* være dannede efter et ganske andet Princip end de i Betydning tilsvarende vestgermanske Ord paa mht. *-genôz*, mnt. *-genôte*, o. s. v., hvis sidste Led svarer til oldn. *nautr* og i hvilke förste Led ved en Række Ord svarer til förste Led ved en Række oldnorske Ord paa *-unautr*.

Denne Betænkelighed bliver for mig saa meget större derved, at det for de oldnorske sammensatte Ord paa *-unautr* antagne Princip ikke ellers er paavist ved nogensomhelst anden oldnorsk Sammensætning, hvis sidste Led er et oprindeligt Substantiv [2]). Hvis man i Nordisk senere havde oplöst de Sammensætninger paa **-ganautaR*, som ifölge Parallelismen med vestgermanske Sammensætninger engang tör antages at have været brugte, til Juxtapositioner, havde man vistnok her, som ellers, sat förste Led i Genetivs Form og dannet

---

[1]) Imod at antage fællesgermanske Sammensætninger som **rēđa-ganautaz* kan ikke den Omstændighed anföres, at slige Sammensætninger mangler i Gotisk. Thi i Gotisk, hvis Ordforraad overhoved kun höist ufuldstændig er bevaret, findes ikke engang et usammensat **ganauts*, uagtet Tilværelsen af et fællesgermansk Ord **ganautaz* synes sikret derved, at tilsvarende Ord findes i de nordiske Sprog, i Angelsaksisk, Frisisk, Oldsaksisk og Oldhöitysk.

Det oldhöityske Ordforraad er ligeledes meget ufuldstændig bevaret. Men her har vi en analog Sammensætning *hûsginôz* eller *hûsknôz*.

I Angelsaksisk har vi *béodgenéat* "Bordfælle", *heorđgenéat* "Person, som sidder ved samme Arne som en anden".

Dette stötter den Opfatning, at Sammensætninger med **-ganautaz* har været fællesgermanske.

[2]) Oldn. *sǫkudolgr* har jeg nemlig forklaret af et förhistorisk **saka-gadolgaR*.

Former som **ráðsnautr* eller **ráðanautr*, **þingsnautr* [1]), o. s. v., jfr. *óðalsnautr* ved Siden af *óðalnautr*.

Jeg tör derfor ikke tiltræde Kocks Forklaring.

Efter de foran opförte vestgermanske Sammensætninger, hvis sidste Led, bortseet fra det vestgermanske Præfiks *ge-*, svarer til oldn. *-nautr* og hvis förste Led, bortseet fra Mangelen af det *-u-*, som staar foran oldn. *nautr*, har sit tilsvarende i de oldnorske Sammensætninger paa *-nautr*, har jeg formodet en Række af urgermanske Sammensætninger: **faraganautaz*, **kaupaganautaz*, **matiganautaz*, **rēðaganautaz*, **skuldiganautaz*, **þingaganautaz*.

Hvis nu Lydforholdene tillader at före de nordiske Sammensætninger paa *-nautr* med forudgaaende *u* (f. Eks. *þingunautr*) tilbage til de her forudsatte urgermanske Former, synes en saadan Forklaring at have langt större Sandsynlighed for sig.

Jeg tror fremdeles, at Lydforholdene tillader den nævnte Kombination.

Herved er at mærke de i det historiske oldnorske Sprog forekommende Former af de Adjektiver, hvis Stamme i förhistorisk Tid har endt paa *-aga-*, hvor Afledningsendelsen er *-ga-* og hvor *a* foran *g* tilhörer Stammeordets Stamme.

Disse Adjektiver har i historisk oldnorsk Sprog antaget fölgende Former: Nom. sg. m. *-ugr* eller *-ogr*, f. *-ug* eller *-og*, n. *-ugt* eller *-ogt*; Gen. sg. m. og n. *-ugs* eller *-ogs*; Gen. sg. f. *-ugrar* eller *-ograr*; Dat. sg. f. *-ugri* eller *-ogre*; Nom. Akk. pl. n. *-ug* eller *-og*; Gen. pl. *-ugra* eller *-ogra*; Sammensætningsform *-ug-* eller *-og-*. Ogsaa Gammelsvensk har Adjektiver paa *-ogher* eller *-ugher*.

Saaledes f. Eks.:

Oldn. *blóðugr* (*blóðogr*), glsvensk *bloþogher*; men oht. *pluotac*, mht. *bluotec*, oldsaks. *blôdag*, ags. *blódig*, fællesgerm.

[1]) Det gamle *þingunautar* er i Nyislandsk virkelig blevet til *þinganautar*.

Stamme *blōđaga-*, afledet af Subst. *blóđ* (Stamme *blōđa-*) ved Suffiks *-ga-*.

Oldn. *dreyrugr* "blodig"; men osaks. *drôrag*.

Oldn. *krǫptugr* "stærk", glsvensk *kraptogher*; men osaks. *kraftag*, *craftig* Cotton., oht. *chraftîc*, *chreftîg*, ags. *cræftig*.

Oldn. *móđugr* og *móđigr* "fyldt af Krigermod, heftig o. s. v.", glsvensk *modhogher*; men got. *mōdags* "vred", osaks. *môdag*, *môdig*, oht. *-muotîc*, ags. *módig*.

Samme Form har i historisk oldnorsk og gammelsvensk Sprog flere Adjektiver faaet, som i andre germanske Sprog har og som oprindelig har havt *i* foran Afledningsendelsen *-ga-*:

Oldn. *ástugr* "kjærlig sindet, velvillig, naadig" (af *ást* f. "Kjærlighed", Stamme *ásti-*); men got. *ansteigs* "naadig, gunstig" (afledet af Substantivstamme *ansti-*), ags. *éstig*.

Oldn. *gǫfugr* "anseelig"; men got. *gabeigs*, *gabigs*, afledet af *gabei* f. "Rigdom" (Stamme *gabein-*), oht. *kepîc*.

Oldn. *hǫfugr* "tung"; men ags. *hefig*, osaks. *heƀig*, *hevig*, oht. *hebîc*.

Oldn. *nauđugr*, ældre *nauđegr* "nödtvungen" (af *nauđr* f., Stamme *nauđi-*), glsvensk *nøþogher*; men oht. *nôtac*, *nôtec*, ags. **néadig* (i *néadignes*).

Oldn. *skyldugr* "forpligtet" (afledet af *skuld* f., Stamme *skuldi-*), glsvensk *skyldogher*, *skuldogher*; men ags. *scyldig*, osaks. *skuldig*, oht. *sculdîc* [1]).

Det, at *u* (*o*) i mange Adjektiver paa *-ugr* (*-ogr*) er ind-

[1]) Det eneste Adjektiv, i hvilket Endelsen *-agr* findes i historisk Oldnorsk, er *heilagr*. Kauffmann (Paul-Braune Beiträge XII S. 204) formoder, at Ordet *heilagr* er overfört til Norden fra et sydligere germansk Sprog ved kristne Missionærer. Men Ordet forekommer allerede i Grímnismál, Vǫluspá, Helg. Hund. I og flere Edda-Digte. Ordet kan derfor ikke være overfört fra Oldsaksisk, men kunde mulig være laant fra Gotisk. Dette er dog usikkert. Jeg har (Norges Indskrifter I S. 470—477) i en norsk med den længere Rækkes Runer skreven Indskrift, sandsynlig fra Gjevedal i Nedenes Amt, fra omkring Aar 750 læst **ansag** og tolket dette som Adjektiv sg. n. "viet til Æserne", afledet af Substantivstammen *ansu-*.

traadt for ældre *a* eller *i*, er et enkelt Led i en större Bevægelse, ved hvilken *a* og *i* i mange Stavelser med Bitone er blevet fortrængt i historisk nordisk Sprog dels lydret, dels analogisk af *u* (*o*). Saaledes i Dat. pl. *ráðum* af urnord. **rāðamʀ*; *gestum*, paa Stentofta-Stenen **gestumʀ**, af urnord. **gastimʀ*. Fremdeles oldn. *þǫgull* masc., *þǫgul* fem. af ældre *þagall* masc., *þǫgul* fem., urnord. **þagalaʀ* masc., **þagalu* fem. Oldn. *konungr* af förhistorisk **kuningaʀ*. Og ligesaa i mange andre Former.

I Sammensætninger som urnord. **kaupaganautaʀ*, **skuldiganautaʀ* maa anden Stavelse fra Ordets Begyndelse have havt en Bitone, som var stærkere end tredje Stavelses Bitone. Formelt var derfor anden og tredje Stavelse i slige förhistoriske Sammensætninger fuldstændig overensstemmende med anden og tredje Stavelse i Sammensætninger, hvis förste Led var en Adjektivstamme paa *-ga-*. Jfr. i historisk Oldnorsk f. Eks. *Blóðughófi*, *tárughlýra*, *úrughlýra*, *gǫfugleikr*, *gǫfugmenni*.

Særlig er at mærke, at nogle Substantiver paa *-unautr* indeholder som förste Led et Substantiv, hvoraf ogsaa et Adjektiv paa *-ugr* er afledet. Ved Siden af *málunautr* staar saaledes oldn. *málugr* "snaksom", hvoraf Adv. *málugliga* "med Snaksomhed".

Ved Siden af *ráðunautr* staar *ráðugr*, *ráðigr* "klog, forstandig, foretagsom", glsvensk *radhogher*; mht. *rætec*, *rætic* "ratgebend".

Ved Siden af *skuldunautr* (af *skuld* f., Stamme *skuldi-*) staar Adjektivet *skyldugr* "forpligtet" (jfr. *skullduguðr* Maríu saga 100[2] i et Haandskrift fra förste Halvdel af 14de Aarh.); glsvensk *skyldogher*, *skuldogher* [1]).

---

[1]) Jfr. oldn. *fǫrunautr* med nht. *fahrig*, ældre nht. *ferig*, "rask, let bevægelig"; oldn. *mǫtunautr*, glsvensk *matuno*[*utr*] med nysvensk dial. (Ångermanland) *matig* "glupsk"; oldn. *kaupunautr* med mht. *köufic* "kaufbar, verkaufbar"; oldn. *sǫkunautr* med mht. *sechic* "ursächlich".

Jeg antager, at Sammensætninger som ****kaupaganautaʀ*** blev til ****kaupognautr*** og ****matiganautaʀ*** til ****mǫtugnautr*** i Lighed med Forandringen af Adjektivstammer som förste Led paa ***-aga-*** og ***-iga-*** til ***-og-***, ***-ug-*** og ved analogisk Indflydelse herfra. Heri ligger naturligvis ikke, at jeg paa Grund af ***kaupunautr*** antager, at der nogensinde skulde have været brugt et oldnorsk Adjektiv ****kaupogr***.

Heller ikke ligger deri, at ***ráðunautr***, af ****ráðugnautr***, efter min Mening skulde have været bestemt opfattet som sammensat med det virkelig forekommende Adjektiv ***ráðugr***. Heri ligger blot Antagelsen af, at den sproglige Form har ved disse sammensatte Ord paa ****-nautaʀ*** udövet sin bekjendte Magt over Tanken og faaet en bestemmende Indflydelse paa Ordenes Forandring. Fordi Sammensætninger som ****rāðaganautaʀ*** formelt var overensstemmende med Sammensætninger, hvis förste Led var Adjektivstammer paa ***-ga-*** (f. Eks. ***rāðaga-***), blev de forandrede til ***-ognautr*** (f. Eks. ****ráðognautr***), efterat ***-og-***, ***-ug-*** i Adjektiver var indtraadt istedenfor ældre ***-aga-***, ***-iga-***.

Jeg skal andensteds forsvare den Opfatning, at **halaiban** (Dativ) paa Tune-Stenen efter Betydningen svarer til got. ***gahlaibin*** "Kammerat". Hvis saa er, synes det ikke urimeligt, at ****ganautaʀ*** som selvstændigt Ord var blevet til ****nautaʀ*** paa en Tid, da ****-ganautaʀ*** endnu var bevaret i Sammensætninger. Hvis dette er rigtigt, kunde Sammensætninger som ****rāðaganautaʀ*** saa meget lettere paavirkes af Adjektivstammer paa ***-ga-***, da Delingen *(***rāða-***)***ganautaʀ*** ikke længere havde Stötte i et usammensat ****ganautaʀ***. Men selv bortseet herfra, er, som mig synes, Forandringen af et ****rāðaganautaʀ*** til ****rāðognautr*** vel stöttet derved, at Adjektivstammen ****rāðaga-*** og lignende som förste Sammensætningsled var gaaet over til ***rāðog-***.

Senere gik efter min Antagelse de af mig forudsatte Former ****kaupognautr***, ****málognautr*** (****mǫlugnautr***) ****ráðognautr***,

o. s. v. over til *kaupunautr*, *málunautr*, *ráðunautr*. Denne Overgang blev vistnok paa den ene Side fremskyndet derved, at **ganautaʀ* udenfor Sammensætning var blevet til *nautr*. (Denne sidste Overgang opfatter jeg som analogisk og foranlediget derved, at Præfikset *ga-* i mange andre Ord lydret var faldt bort, f. Eks. i *sinni*, *máli* og flere, saa at der opstod Vaklen i Brugen af Præfikset *ga-* overhoved.) Paa den anden Side havde Overgangen fra **kaupognautr*, **málognautr*, **ráðognautr* til *kaupunautr*, *málunautr*, *ráðunautr* sin Grund (og Hovedgrund) deri, at *gn* fulgte efter en svagt betonet Vokal. Denne Overgang er ensartet med den af Kock (Arkiv XXI S. 110) paaviste Lydovergang, at i Oldnorsk *gl* efter en svagt betonet Vokal gaar over til *l*. F. Eks. *nauðuligr* af *nauðugligr*, *hǫrmuligr* af **hǫrmugligr*, o. s. v.

Efter den i det foregaaende givne Forklaring forstaar man let, at det heder *óðalnautr* "Person, som sammen med Andre er odelsberettiget", ikke **óðlunautr*. Thi i en förhistorisk Form **ōþalaganautaʀ* maa anden Stavelses Vokal have havt stærkere Bitone end tredje og fjærde Stavelses. Derfor blev den forudsatte förhistoriske Form til **óðalgnautr*, *óðalnautr*. Forklaringen er altsaa her at söge deri, at förste Leds Stamme var trestavelses, ikke tostavelses, saaledes som jeg allerede i min forrige Afhandling S. 19 har fremhævet.

fóstrneyti n. betyder "Personer, som tilsammen opfostrer eller opfostres". Det forekommer allerede i det bedste islandske Sagasprog. Jeg har tidligere ikke forklaret, hvorfor förste Led her har Formen *fóstr-*, ikke **fóstru-*, i Lighed med alle oldislandske Sammensætninger paa *-nautr*, i hvilke förste Led har tostavelses Stamme. Heller ikke Kock har forklaret dette.

Jeg tror nu, at *fóstrneyti* forudsætter et Stammeord **fóstrunautr*, ikke **fóstrnautr*. *fóstrneyti* forholder sig da til **fóstrunautr* væsentlig ligesom *leiglendingr* til *leiguland*, isl. *Espælingar* til *Espihóll*, oldn. *Sparbyggir* til *Sparabú*, *Mors-*

dœlir til *Morsardalr*, o. s. v. Dog heder det *fǫruneyti* med Bibeholdelse af förste Led i samme Form som i Stammeordet *fǫrunautr*; ligeledes *hvíluneyti*, glsvensk *þingunøte*. Paa samme Maade som *fóstrneyti* kan glsvensk *skipnøte* n. "Skibrede" og *øknøte* n. "en af de två dragare, som höra till en ök", samt nynorsk dial. *sengnöyte* n. "Sengekammerat" forklares.

Kock (S. 123) indrömmer, at förste Led i *bekkjunautr* paa Grund af Ordets Betydning ikke kan være Dat. pl. *bekkjum*. Han mener derfor, at et ældre **bekkjarnautr* efter *yrkjunautr*, *legunautr* o. s. v. er blevet forandret til *bekkjunautr*.

Denne Forklaring synes mig dog betænkelig. Thi *bekkjunautr* tilhörer det gode islandske Sagasprog; det findes i et islandsk Haandskrift fra förste Halvdel af 14de Aarh. af Hallfreð. saga, som ifölge Finnur Jónsson er forfattet ved Aar 1200. Og ældre end dette *bekkjunautr* skulde altsaa en Form **bekkjarnautr* have været. Men dette tör efter min Mening ikke antages, fordi en Sammensætning paa *-nautr*, hvis förste Led ender paa *-ar*, ikke i Islandsk kan paavises för end i *skuldarnautr* to Gange i et islandsk Haandskrift fra 15de Aarh. af Duggals leizla, hvilket er senere indtraadt istedenfor den ældre Form *skuldunautr*. Ellers findes i Islandsk slet ikke analoge Ord paa *-arnautr*. Enkeltvis derimod i Norsk for ældre *-unautr* : *fararnautum* i det norske Haandskrift af den legendariske Olav den helliges Saga for ældre *fǫrunautum*.

Jeg formoder snarest en förhistorisk Form **banki-ganautaʀ*, som ved Analogi (ikke lydret) er bleven til **bekkjugnautr*, *bekkjunautr*. Mindre sandsynlig er vistnok en förhistorisk Form **bankija-ganautaʀ*.

Ved *sessunautr* fremhæver Kock ligeledes, at en Forklaring af **sessum-nautr* ikke vilde passe til Ordets Betyd-

ning. Han antager derfor *sessunautr* for Analogidannelse istedenfor et ældre **sessnautr*.

Dette kan jeg ikke antage. Formen *sessunautr* tilhörer det bedste islandske Sagasprog. En Form **sessnautr* vilde derimod ikke kunne stöttes ved en eneste oldislandsk Form paa *-nautr*. Thi Formen *óðalnautr* (og *óðalsnautr*, i norske Love) er betinget derved, at förste Leds Stamme var trestavelses. Og at *fóstrneyti* heller ikke vilde kunne stötte en Form **sessnautr*, har jeg ovenfor sögt at vise. En Form **sessnautr* vil ikke tilstrækkelig kunne stöttes ved det gutniske *suþnautar* og det nyskaanske *hjordnöt*.

Jeg forklarer *sessunautr* som opstaaet af et förhistorisk **sessa-ganautaʀ*, ganske som *ráðunautr* af **rāða-ganautaʀ*.

búðunautr (af Stamme *búði-*) opfatter jeg, afvigende fra Kock, ligesom *mǫtunautr* (af Stamme *mati-*) og *skuldunautr* (af Stamme *skuldi-*).

Imod at forklare förste Led i *fǫrunautr*, *sǫkunautr* (og i *sǫkudolgr*) som Dativ i Ental taler de samme syntaktiske Grunde som imod en Forklaring af förste Led som Dativ i Flertal.

Til Slutning skal jeg om Betydningen af Sammensætninger paa *-nautr*, ags. *-genéat*, mht. *-genôz* bemærke, at disse Sammensætninger i sin Betydning ligger nær ved germanske Ord, hvis Stamme ender paa *-an* eller *-jan* og som har eller har havt Præfikset *ga-* som förste Led. Men til Betegnelse af en Person, som bestandig, paa Grund af Födsel eller Natur, har noget fælles eller tilsammen med en anden Person, har man i Regelen ikke brugt Sammensætninger paa **-ganautaz*, men Afledninger paa *-an* med *ga-* som förste Led. Mærk saaledes de oldnorske poetiske Udtryk for "Broder" *blóði* (Person, som er af samme Blod som en anden), *barmi*, *hlýri*, *lifri*.

Ofte er dog de to forskjellige her nævnte Dannelsers Betydning den samme eller væsentlig den samme. Saaledes ved *sessi* og *sessunautr*, *máli* og *málunautr*, og flere. Afledningerne paa *-an* er sikkert ældre end Sammensætningerne paa *-nautr*, thi beslægtede Sprog udenfor de germanske har Dannelser, som i det væsentlige svarer til hine; f. Eks. lat. *commilito*.

Tillæg til S. 271. Som en af de Grunde, der bevirkede, at de forudsatte ældre Former **ráðugnautr* o. s. v. blev forandrede til *ráðunautr* o. s. v., skulde have været nævnt Indflydelse fra *óðalnautr*, som maatte opstaa af en ældre Form **óðalgnautr*, fordi tre Konsonanter i den sidstnævnte Form stödte sammen.

Kristiania Januar 1905.

Sophus Bugge.

Svante, Svente.

Ofta antages af nutida språkforskare namnet *Svante* vara af vendiskt ursprung, såsom nyss skett i Arkiv nf. XV, 326. Man sammanställer det med namnen *Svantepolk, Svantevit, Svjątoch* m. m. Förklaringen är icke tilltalande, och det synes, som man gått öfver ån efter vatten.

Namnen *Svente, Svante* ha troligen först kommit i bruk i södra Vestergötland och vestra Småland och brukas där än i dag.

Svente, som äfven ingår i ortnamn, t. ex. *Sventagården* i Vist, erkännes allmänt vara bildadt af *Sven* och smeknamnsändelsen *-te.*

Svante har samma smeknamnsform och synes ha samma ursprung. En bland dem, som under medeltiden burit namnet *Svante,* och hvars släktförbindelser man känner till, är riksföreståndaren Svante Nilsson. Att han skulle fått namnet *Svante* af någon släktskap med den från utlandet komne och omkring år 1300 aflidne Svantepolk Knutsson i Östergötland eller af någon annan Svantepolk, är icke bevisligt. För öfrigt tyckes här i landet blott den nämnde Knutsson ha burit detta namn. Däremot är det antagligt, att *Svante* Nilsson uppkallats efter en af släktens

mäktigaste män, sin farmoders fader, *Sven* Sture, och härmed bör sammanställas, att Svantes son *Sten Sture* sedan gjorde *Sven Stures* släktnamn till sitt. Denne Sven Sture upptages bland frälsemän i Kind, Vestergötland, och sedan i norra Småland. Han tillhörde den trakt, där namnet *Svante* brukades. Kanske har han burit detta namn som smeknamn. Det kan då ha varit samma bruk som nu i den bygden (och äfven i vissa trakter af Skåne), att *Svante* brukas som smeknamn för *Sven*. Det händer nämligen där för närvarande, att samme person omvexlande kallas för *Svente* och *Svante*. Det är icke troligt, att det är något nytt och ett misstag af befolkningen, då den anser *Svente* och *Svante* vara samma namn.

Sante har brukats i dessa samma trakter, som brukat namnet *Svante*. Kanske är *Sante* intet annat än ett ändradt uttal af *Svante*. **Kj.**

Tillägg.

Den här ovan givna förklaringen av *Svante* har med till god del samma motivering, men blott helt kort, blivit framställd redan av Tegnér (i Forhandlinger paa det andet nordiske filologmøde s. 62), hvilken tänker sig, att *a* i *Svante* beror därpå, att *Sven* i vissa bygder av Småland uttalas *Svan*. I fall namnet *Svante* sammanhänger med *Sven*, skulle dess *a*-ljud även kunna så förklaras, att ett av **Swainn* bildat **Swainti* under förhistorisk tid i relativt oakcentuerad ställning blev till *Swănte Swante*, liksom **aitt* (got. *ainata*) blev till isl. *at* 'icke' (jmf. Kock Om några atona s. 16 ff., Sv. akcent II 341, Alt- u. nschw. acc. s. 208 f.). Som bekant voro nämligen i fornspråket (liksom i nuvarande språket) förnamn relativt oakcentuerade i sammanställningar sådana som *Svăntĕ Nĭlsson* samt i vokativus, och detta gav stundom anledning till ljudförändringar i förnamn, hvilka icke inträdde i appellativer, som i satsen voro fullt akcentuerade. Så förklaras t. ex. förlusten av *w* i fsv. *Ø̄þ(w)in* etc. (Kock i Ark. nf. V, 143 ff., VIII, 260 ff.). Om värkligen *Sante* är identiskt med *Svante*, så har *Swante* i relativt oakcentuerad ställning blivit *Sante*, liksom det relativt oakcentuerade *swā* blev *sā* (Alt- u. nschw. acc. s. 216). Emellertid förklaras *Sante* väl bättre på annat sätt; se Lundgren i Ark. nf. VI, 176; Kock ib. s. 181 f.

Axel Kock.

Axel Olrik, Danmarks Heltedigtning, en oldtidsstudie. Förste del: Rolf krake og den ældre Skjoldungrække. København, G. E. C. Gad, 1903. VIII + 352 S.

Durch seine 'Kilderne til Sakses oldhistorie' (1892—94) legte Olrik den Grund zu einer Geschichte der dänischen Heldensage; nunmehr — 1903 — ist der langersehnte erste Band von Danmarks Heltedigtning erschienen, Rolf krake behandelnd. Die Vorzüge des ältern Buchs sind dem neueren in erhöhtem Masse eigen. Mit feinem poetischem Sinn, der wohl geschult ist an den Werken altgermanischer Literatur, weiss der Verf. uns das Verständnis der von ihm behandelten Dichtungen zu erschliessen. Bei seiner ausgebreiteten Kenntnis heimischer und fremder Volksüberlieferung vermag er die Entstehungsgeschichte der meisten in überraschender Weise aufzuhellen. Das Bild, das er von der Entwicklung der Rolfssage und Rolfsdichtung entwirft, ist so wohl geordnet und zusammenstimmend, dass es die Kritiker schwer haben werden, diese oder jene Stelle wegzuwischen oder zu verändern. Und endlich — in der ganzen Behandlung spricht sich ein warmes Verhältnis des Verf. zu seinem Stoff aus, etwas stark Subjektives, das vielleicht einmal den Forscher irreführen mag, dafür aber in den meisten Fällen seinen Blick schärft und verfeinert.

Die Sage von Rolf krake ist nächst der Nibelungensage die reichste unter den germanischen Heldensagen; der Denkmäler sind viele, und sie liegen zeitlich weit auseinander. Daher kommen die Bedingungen, unter denen Sagen werden und sich wandeln, mehrfach in dem Buche zur Sprache, und auch Forscher, die auf verwandten Gebieten arbeiten, werden hier vielseitige Belehrung und Anregung finden. Der Verf. gehört zu den wenigen Sagenforschern, die Methode lehren, ohne viel über Methode zu reden.

Im Mittelpunkt des Bandes stehen, wie schon der Titel verrät, die Sagen von den Skjoldungen, von Rolf krake und seinen Vorfahren. Drei grosse Epochen der Skjoldungendichtung werden unterschieden, die vertreten sind durch die Reste altdänischer Heldendichtung im altenglischen Epos (Wîdsîđ und Beovulf), durch die Bjarkamál, durch die Prosadarstellungen bei Saxo und den Isländern. — In der Zeit der Völkerwanderung muss sich das Dänenreich und Dänenvolk gebildet haben. Diejenigen Begebenheiten jener Zeit, die auf Mit- und Nachwelt den stärksten Eindruck machten, sind von der Heldendichtung festgehalten worden. Zwar sind die alten dänischen Heldenlieder verloren, aber ihre Sagenform lässt sich aus den Andeutungen des Wîdsîđ und den Episoden des Beovulf annähernd wiederherstellen. Natürlich ist hier O. nicht ohne Vorgänger in der Arbeit, aber er kommt weiter als sie, indem er auch die spätere Sagenüberlieferung in geschickter und ausgiebiger Weise zur Ergänzung der Lücken in der älteren heranzieht. Es erstehen in O's Buch vor uns die Sage

vom Kampf der Dänenkönige Hroar (Hrôđgâr) und Rolf (Hrôđulf) mit den Hadbardenfürsten Frode (Frôda) und Ingjald (Ingeld), der bei der herrlichen Halle Heorot mit der Vernichtung der Hadbarden endet; die Sage von dem unheilvollen Familienzwist des Skjoldungenhauses, der schliesslich dem letzten, edelsten Sprossen des Stamms, Rolf krake, den Tod bringt und das Königsgehöft den Flammen überliefert. Wir finden es mit dem Verf. wahrscheinlich, dass Rolf auch an den Streitigkeiten seines Verwandten, des Schwedenkönigs Åle (Onela), mit dessen Neffen Adisl (Eádgils) sich beteiligt.

Weitere Kunde von den Skjoldungen geben dann erst die Bjarkamál, die wir am besten aus der lateinischen Nachdichtung des Saxo Grammaticus kennen. O. ist der Ansicht, dass das Gedicht dänischen Ursprungs und ums Jahr 900 entstanden ist. Mit grossem Eifer hat er in eddischen und skaldischen Gedichten, aber auch in den Dichtungen der andern germanischen Stämme die Berührungen mit den Gedanken des Saxonischen Textes aufgespürt; die germanischen Ausdrücke und Wendungen hat er an Stelle der lateinischen gesetzt, und so hat er — wenn auch nur in neudänischer Sprache — eine Rekonstruktion der Bjarkamál hergestellt, die bewundernswert ist. Doch die Bjarkamál geben keinen direkten Bericht von den Schicksalen Rolfs und seiner Vorfahren; sie sind ein lyrisches Gedicht, das *eine* Empfindung, die Treue der Mannen gegen ihren Herrn bis in den Tod, darstellen will. Auch hier ist also die Form der Skjoldungensage, wie sie zur Zeit des Gedichts weitergegeben wurde, nur vermutungsweise zu erschliessen. O. tut das mit grosser Vorsicht: nicht überall entscheidet er sich mit voller Sicherheit. Die Sage scheint sich damals von der Überlieferung der altenglischen Quellen noch nicht weit entfernt zu haben.

Weitgehende Änderungen hingegen erfährt sie in der prosaischen Überlieferung. In Dänemark entstehen im 10. Jhrh. oder später, teils an die Bjarkamál anknüpfend, teils ihre Anspielungen missdeutend, eine Reihe von Einzelerzählungen. Die Kämpen Rolfs treten in den Vordergrund, das tägliche Leben im Königsgehöft giebt allen diesen Geschichten die Farbe. Inzwischen hat sich ein Teil der Skjoldungensage abgelöst: Der Hadbardenkönig Frode, der in der ältern Sage gegen die Dänen Hroar und Rolf fiel, ist wegen seines Namens, den auch ein berühmter dänischer König trägt, selbst zum Dänen geworden; er und sein Sohn Ingjald fechten ihre Kämpfe nunmehr mit sächsischen Gegnern aus. Durch die Abzweigung der beiden entstand eine fühlbare Lücke in der alten Skjoldungensage: die Hadbardenkämpfe sind geschwunden bis auf einen kümmerlichen Rest. Gleichzeitig oder vielleicht noch früher war auch der tragische Familienzwist im Skjoldungenhause in Vergessenheit geraten. — Aus den Trümmern der Heldenlieder erhebt sich im Norden die heroische Saga, wie in südgermanischen Ländern das Heldenepos. Die zusammenhängende

Saga von den Skjoldungen entstand nach O. um 1000, am ehesten in Nordengland; jedenfalls ist es norröne Dichtung im Gegensatz zur dänischen. Die Reste der ältern Sagen sind verwertet. Rolfs Vater Helge ist die Hauptperson geworden im ersten Teil der Saga, Rolf selbst im zweiten. Ein neuer blutiger Familienzwist im Hause der Skjoldungen steht im Mittelpunkte des ersten Teils: Frode — im Grunde der alte Hadbardenkönig — tötet seinen Bruder Halfdan; er wird dafür durch dessen Söhne Hroar und Helge im eignen Gehöft verbrannt. Helges Sohn Rolf krake steht unter Odins Schutz wie viele Helden des Nordens; dass er des Gottes Hilfe unbewusst verschmäht, führt seinen Untergang herbei. Das Streben, die Vorgänge zu verknüpfen, ist deutlich bemerkbar, doch scheint eine vollständige Übereinstimmung aller Teile zu einem Ganzen nicht erreicht. Zwei Partieen sind dichterisch vortrefflich gelungen: die Vaterrache der beiden jungen Königssöhne, die eine prächtige Einführung in die Grösse des ganzen Geschlechts bildet, und die malerisch breite Darstellung von Rolfs Zug nach Upsala. — Die Saga von den Skjoldungen wird aufgeschwellt durch die Neigungen der norrönen Erzähler, die Freude an Kämpengeschichten und die Lust an märchenhaften und mythischen Zügen. Die Jugenderlebnisse des Bjarke werden breit ausgesponnen; auch über das Vorleben eines zweiten Kämpen, des Svipdag, suchen die Erzähler Licht zu verbreiten. — Endlich — am Schluss der Entwicklung — kommt ein Historiker über die Skjoldungengeschichten; in der sogenannten Skjoldungasaga schweisst er c. 1200 die Sagen von Rolf und seinen Vorfahren zusammen mit denen von König Frode und Ingjald und den Vorvätern, die die Sage ihnen inzwischen beigelegt hatte.

Der Beweisführung, durch die O. die mitgeteilten Ergebnisse begründet, kann ich freilich nicht in allen Stücken beipflichten. Aber ich glaube, darauf verzichten zu sollen, meine Einwände hier vorzubringen. Arbeiten von so grossem, einheitlichem Wurf wie O.'s Geschichte der Skjoldungensagen können nicht durch Korrekturen im einzelnen fortgesetzt und verbessert werden, sondern allein durch eine erneute Durchforschung des ganzen Stoffs von neuen Ausgangs- und Gesichtspunkten her. Zu einer solchen fühle ich mich aber vorläufig jedenfalls nicht berufen.

An die Hauptuntersuchung schliessen sich drei kürzere Abschnitte über den Königssitz auf Lejre, über Skjold, über Frode und die Goldmühle. Die beiden ersten darf man als Meister- und Musterstücke der Sagenforschung bezeichnen. Über Lejre war man bisher sehr im Unklaren: die Berichte der literarischen Quellen von der prächtigen Königsburg standen in Widerspruch zu der völligen Bedeutungslosigkeit des Dorfes Lejre bereits im 12. Jhrh. O. verhört die Quellen genauer, und dabei stellt sich heraus, dass Lejre ursprünglich nur den Skjoldungen, d. i. Rolf und seinen Vorfahren, zugehört, dass das befestigte Königsgehöft tatsächlich,

und nicht nur in der Sage, bei Rolfs Ende verbrannt und nie wieder neu errichtet worden ist.

Skjold ist nach O. eine Ableitung von Skjoldungar, was soviel als Schildmänner bedeutet und im Beovulf als der kriegerisch-poetische Name für die Dänen, dann auch als Name des Königsgeschlechts erscheint. Skjold ist ursprünglich eine ziemlich unbestimmte Stammvatergestalt, aber zu verschiedenen Zeiten knüpfen sich verschiedene Sagen an ihn. Zuerst eine von Haus aus wohl keltische Sage, die auf germanischem Boden zuerst von Ing, dem Stammvater der Ingwine oder Ingvæonen erzählt sein mag: Skjold kommt auf einem Schiffe, von den Attributen des Königtums umgeben, ins Land der Dänen; er begründet ein neues Königsgeschlecht, und am Ende seiner Tage kehrt er mit derselben Ausrüstung wie bei der Herfahrt heim in das unbekannte Land, aus dem er gekommen. So wird man im 6. Jhrh. in Dänemark von Skjold berichtet haben. Der Dichter des Beovulf hat die Sage nicht mehr in ihrer Reinheit mitgeteilt, er hat sie vermischt mit einer beliebten Findelkindgeschichte, doch glücklicherweise so, dass eine Trennung beider Sagentypen sich mit völliger Sicherheit durchführen lässt. Während er bei dem Bericht über Skjolds Heimfahrt deutlich auf seine Ankunft mit den Königsattributen hinweist, schildert er doch vorher sein Kommen als das eines armen Findlings. Und er weiss auch, wo der Findling herstammt; er bezeichnet ihn als Scefing, d. h. als Sohn oder Nachkommen eines Scef, der mit dem Langobardenherrscher Sceafa im Wîdsîð eine Person sein wird. Spätere englische Erzähler sind den Weg weiter gegangen, den der Verf. des Beovulf eingeschlagen hat. In Ædelverds Chronik (973) ist die geheimnisvolle Ankunft vom Sohne Skjold auf den Vater Sceaf übertragen, die für das Findelkind bezeichnenden Züge werden unterstrichen. In der Chronik Williams von Malmesbury (12. Jhrh.) wird der Name des Ankömmlings gedeutet; Sceaf sei er geheissen worden, weil er in seinem Schiffe auf einer Garbe (= *sceaf*) geruht habe; werden doch auch sonst Findelkinder nach dem benannt, was man bei ihnen vorfindet. — In Dänemark wurde diese Sage von Skjold vergessen, und als nun zur Zeit des Übergangs vom Heldenlied zur Prosadarstellung auch von dem alten Stammvater Skjold etwas erzählt werden musste, liess man ihn in jugendlichem Alter ein Ungeheuer, einen Bären, töten und putzte ihn durch Anleihen bei andern dänischen Helden ein wenig heraus. Späte isländische Mythologen endlich machten Skjold zu Odins Sohn. — Mit berechtigtem Stolz kann O. von dem Ergebnis dieses Abschnitts aus auf die 'romantische' Auffassung des Skjold bei Kemble und Müllenhoff zurückblicken und sich des errungenen Fortschritts freuen.

Wunderlich genug, dass wir ihn am Beginn der folgenden Abhandlung über Frode und die Goldmühle für eine kurze Wegstrecke selbst in jener romantischen Auffassung der Sage befangen finden, die er bekämpft. Aus dem Grottasǫngr streicht er die

Strophen 14 und 15 und deutet das Gedicht mythisch: Die beiden Riesenmädchen sind die Bergströme; auf den Beginn des Laufs der Ströme soll es deuten, wenn die Mädchen neun Winter lang unter der Erde aufgezogen werden; ihr gewaltsames Niederströmen ins Tal soll gemeint sein, wenn die Mädchen Berge verrücken und mächtige Steinblöcke abwärts werfen; auf Überschwemmungen in der Ebene, die keine Menschenkraft aufhalten kann, wird es gedeutet, wenn die Mädchen in Schweden die Scharen der Männer durchbrechen. Man wundert sich, eine solche Athetese und derartige Deutungen bei O. zu finden. Aber sie sind in Wirklichkeit auch nicht von ihm; in allem Wesentlichen hat sie — wie O. selbst angiebt — Sv. Grundtvig in seiner letzten Vorlesung über die ältere Edda vorgetragen. Es scheint, dass eine liebe Erinnerung an einen teuren Lehrer O. hier einmal von dem eignen Wege abgeführt hat. Glücklicherweise wird durch O.'s Ansicht vom Grottasǫngr die weitere Untersuchung über Frode keineswegs beeinflusst; ihr dürfen wir beistimmend folgen, auch wenn wir über jenes Gedicht mit dem Verf. nicht einer Meinung sind. Am weitesten rückwärts liegt die unbestimmte Vorstellung von einem goldenen Zeitalter unter König Frode. Sie gewinnt einen individuelleren, sagenpoetischen Ausdruck durch das Antreten des Märchenmotivs von der Riesin, die auf einer Mühle Gold mahlt. Wieweit der Stoff schon entwickelt war, als der Dichter des Grottasǫngr ihn aufgriff, lässt sich genau nicht sagen; jedenfalls fasste dieser ein besonderes Interesse für die beiden Riesenmädchen, die das Gold mahlen, und ihr Wesen gestaltete er nach seiner Art aus. — Der Stoff ist weiter fortgebildet in der prosaischen Einleitung zum Grottasǫngr: Der Seekönig Mysing überfällt Frode, nimmt die Mägde mit der Mühle aufs Schiff und heisst sie Salz mahlen. Um Mitternacht fragen sie, ob der Arbeit noch nicht genug sei; er befiehlt ihnen weiter zu mahlen, und während er schläft, versinkt das Schiff unter seiner Last. Da ward das Meer salzig. Es ist also hier mit der Frodesage ein Märchen verknüpft, das unter dem Titel 'Warum das Meerwasser salzig ist' sich in Deutschland und Frankreich findet. Der Stoff des Grottasǫngr und der Einleitung scheint auch aufgenommen in das ausführlichere Märchen von der Mühle auf dem Meeresgrund, das in allen Ländern des Nordens wohlbekannt ist.

Hiermit schliesse ich meinen Überblick über die Ergebnisse von O.'s Rolf krake. Dieses Buch lehrt uns nicht nur eine der bedeutendsten germanischen Heldensagen in ihrem Werden und Wachsen begreifen, es wird auch durch die neue, treffliche Methode, die es lehrt, den Betrieb der Sagenforschung für lange Zeit fördernd beeinflussen. Die Landsleute des Verf. dürfen mit Stolz auf seine Leistung blicken. Sehen wir darauf mit jenem edlen Neide, der die Nacheiferung weckt!

Osnabrück. **W. Ranisch.**

Bibliografi for 1903.

Af B. Erichsen.

I. Bibliografi, literaturhistorie og biografi.

Almquist, Joh. Ax. Schweden. (Jahresb. d. Geschichtsw. 24. Jahrg. III, 130—41.)

Andersen, D. Nordgermanisch. 1900. (IFAnz. XIII, 220—30).

— — 1901. (IFAnz. XV, 109—115.)

Clason, Sam. Stockholms återfunna stadsböcker från medeltiden. (HTsv. XXIII, 28—33.)

Dahl, Frantz, Motzfeldt, U. A. og *Schlyter, K. J. D.* Nordisk Litteraturfortegnelse 1902. (Tidsskr. f. Retsvid. XVI, 207—52.)

Geete, Robert, Fornsvensk bibliografi. Förteckning öfver Sveriges medeltida bokskatt på modersmålet samt därtill hörande litterära hjälpmedel. Sthm. 8:o. 12 + 433 s. (Samlingar utg. af Svenska Fornskrift-Sällskapet. H. 124.) 7 kr. (Anm. CfB. XX, 243—44 af O. Froehde.)

Gigas, E. Katalog over det store kongelige Bibliotheks Haandskrifter vedrørende Norden, særlig Danmark. — Udgivet af det st. kgl. Bibliothek. Bd. 1. Kbh. 8:o. 5 + 328 s.

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie. 24. jahrg. 1902. Lpz. 8:o. 8 + 370 s. 9 m. (Heri s. 35—49: *R. Meissner*: Skandinavisch.)

Jensen, Anker. Register til Bind I—X [af Dania]. (Dania. X, 199—218.)

Jensen, O. S. Bibliografi for 1901. (Ark. XIX, 273—300.)

Krarup, Alfr. Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1901, vedrørende Danmarks Historie. 42 s. (HTda. 7 R. IV.)

Lindbæk, J. Oversigt over historisk litteratur fra årene 1896—1900 vedrørende Sønderjylland. (Sønderjydske Aarbøger 1903, 108—157).

Lundström, Herman. När utkom Luthers lilla katekes första gången på svenska? (Sammes: Skisser och Kritiker, 85—101.)

Olsen, Fr. Kort bibliografisk Oversigt over arkæologisk Litteratur vedrørende de nordiske Lande for 1902. (Forhistorie og Middelalder.) (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 356—64.)

Schjøth, Hans. Dänemark und Norwegen bis 1523. (Jahresb. d. Geschichtsw. 24. Jahrg. III, 115—122.)

— Dänemark seit 1523. (smst. 122—127.)

— Norwegen seit 1523. (smst. 127—130.)

Schybergson, M. G. og *Hackman, Alfr.* Finnland. (Jahresb. d. Geschichtsw. 24. Jahrg. III, 141—49.)

Secher, V. A. Fortegnelse over den danske Rets Literatur og danske Forfatteres juridiske Arbejder 1894—1901. (Ugeskr. f. Retsvæsen. 1903, 417—48.) Også i særtryk. 0,60 kr.

Setterwall, Kristian. [Svensk historisk] bibliografi 1902. (HTsv. XXIII. Bilaga.) 36 s.

— Svensk kyrkohistorisk bibliografi. (Kyrkohist. Årsskr. IV. Medd. och aktst. 138—50.)

Upmark, Gustaf. Meddelanden om skråafdelningens i Nordiska museet arkiv (Meddelanden från Nord. mus. 1901, 256—306.)

von Vleuten, Max. Fortegnelse over Konrad Maurers Skrifter i deres kronologiske Rækkefølge. (Tidsskr. f. Retsvid. XVI, 17—29.)

Bugge, Sophus. Norsk Sagafortælling og Sagaskrivning i Irland. 2. H. S. 81—160. Krnia. 8:o. 1 kr. (= HTno. 1. H. 1903.)

Lawrence, William Witherle. The First Riddle of Cynewulf. (Publ. of the MLAssociation of America. XVII, 247—261.) *Schofield, William Henry.* Signy's Lament. (sst. 262—296.)

Mogk, E. Geschichte der norwegisch-isländischen Literatur. 2. verb. u. verm. Aufl. [Sonderabdruck aus der 2. Aufl. von Pauls Grundriss d. germ. Philologie.] Strassburg. 8:o. 1904. 8 + 386 s. 9 m.

Moestue, Wilhelm. Uhlands nordische Studien. Diss. (Tübingen.) Berlin. 1902. 8:o. 67 s. 1,20 m. (Anm. Ark. XXI, 89—94 af H. Hungerland. — DLz. 1903, 969 af A. Heusler. — Cbl. 1903, 105—6 af F. — Studien z. vgl. Lit.-gesch. IV af Golther.)

Poestion, J. C. Zur Geschichte des isländischen Dramas und Theaterwesens. Wien. 8:o. 76 s. (Vorträge und Abhandlungen hrsg. von der Leo-Gesellschaft. 20.) 1,50 m. (Anm. DLz. 1904, 1628—30 af B. Kahle.)

Quensel, Oscar. Ps. 424 i 1819 års psalmbok. Historisk undersökning. (Skrifter i teolog. o. kyrkl. ämnen, tillägn. C. A. Torén. S. 151—61.)

Rørdam, H. F. Povl Helgesens "danske Rim" om Christian II. (Kirkehist. Saml. 5. R. I, 558—60.)

Schmitz, Wilhelm. Die Dichtung des "Herrn" Michael über den Rosenkranz. (*Wilhelm Schmitz:* Das Rosenkranzgebet im 15. und im Anfange des 16. Jahrhunderts. S. 24—41.)

Schofield, William Henry. The Story of Horn and Rimenhild. (Publ. of the MLAssociation of America. XVIII, 1—83.)

Severinsen, P. Bidrag til dansk Salmehistorie (Kirkehist. Saml. 5. R. I, 524—31.)

— Dansk Salmedigtning i Reformationstiden. Studier over vore ældste Salmebøger. (Kirkehist. Saml. 5. R. II, 1—55.)

— Endnu en Gang Herluf Trolles Te Deum. (sst. 207—08.)

Weibull, Lauritz. Bibliotek och arkiv i Skåne under medeltiden. 140 s. (Till Martin Weibulls Minne. Af Helsingborgs—Landskrona nation. [Nr. 8.])

Aasen, Ivar.

Mortensson, Ivar. Ivar Aasen. Ein norsk kulturmann. Krnia. 8:o. 60 s. 0,25 kr.

Bugge, Sophus.

Moe, Moltke. Sophus Bugge og mytegranskningarne hans. Oslo. 8:o. 24 s. 0,20 kr. (Norske folkeskrifter 6.)

Hazelius, Artur.

Meddelanden från Nordiska museet 1901, 1—29.

Maurer, Konrad.

Ark. XIX, 262—72 af *Ebbe Hertzberg.*

Tidsskr. f. Retsvid. XVI, 1—17 af *Absalon Taranger.*

ZfdPh. XXXV, 59—71 af *W. Golther.*

Zeitschr. d. Savigny-Stiftung f. Rechtsgeschichte. XXIV. Germ. Abt. S. V—XXVII af *Ernst Mayer.*

Storm, Gustav.

Ark. XIX, 377—84 af *Sophus Bugge.*

Journal of English and Germanic Philology. V, 253—263 af *Alexander Bugge.*

Samtiden XIV, 101—112 af *Alexander Bugge.*

II. Tidsskrifter og lærde selskabers skrifter.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. Udgivne af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1903. II. Række. 18. Bind. Kbh. 8:o. 319 + 34 s. 4 kr.

Árbók hins íslenzka fornleifafélags. 1903. Rvík. 8:o. 56 s. + 8 pl.

Arkiv för nordisk filologi utgivet genom *Axel Kock.* Bd. 19. (Ny följd bd. 15.) H. 3—4. S. 199—384. — Bd. 20 (N. f. bd. 16.) H. 1—2. S. 1—210. Lund. 8:o. 6 kr.

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. På uppdrag af Södermanlands fornminnesförening utg. af *Isak Fehr.* XII. Strängnäs. 8:o. 16 + 105 s. 2 kr.

Dania. Tidsskrift for dansk sprog og litteratur samt folkeminder. Udgivet af *V. Dahlerup, O. Jespersen* og *Kr. Nyrop.* 10. (sidste) bind. Kbh. 8:o. 218 s. 4 kr.

Finskt Museum. Uppsatser och meddelanden utg. af Finska Fornminnesföreningen. 10. årg. Hfrs. 8:o. 2,50 m.

Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning for 1902. Med 180 illustrationer i texten. Krnia. 8:o 427 s.

Fra Arkiv og Museum. Tidsskrift for Østifternes Historie og Topografi udgivet af Østifternes historisk-topografiske Selskab. Bd. 2. H. 1. Kbh. 8:o. 80 s.

Fra Ribe Amt. Udgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt. 1903. Kbh. 8:o. 164 s. + 1 bill. 2,50 kr.

Förhandlingar vid 6:e nordiska filologmötet i Upsala 14—16 aug. 1902, utg. af *Erik Staaff.* Uppsala. 8:o. 243 s. + 1 karta. 4,50 kr.

Historisk Tidskrift, utgifven af Svenska Historiska Föreningen genom *E. Hildebrand.* 23:e årg. 1903. Sthm. 8:o. 358 + 92 s. + Bilagor.

Historisk tidskrift för Skåneland (Skåne, Halland, Blekinge och Bornholm) utg. af *Lauritz Weibull.* Bd. 1. H. 5—7. S. 217—376. Lund. 8:o.

Historisk Tidsskrift, 7. Række, udgivet af den danske historiske Forening. Redigeret af *J. A. Fridericia.* Bd. 4. H. 2—5. S. 145—502 + 42 s. Kbh. 8:o. 4 kr.

Historisk Tidsskrift udgivet af den norske historiske Forening. 4. R. 2. Bd. 3. H. S. 163—226. Krnia. 8:o.

Jämtlands Läns Fornminnesförenings Tidskrift. B. 3. H. 2. S. 49—96 + 2 tav. Östersund. 8:o. 0,85 kr.

Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *O. Behaghel* und *F. Neumann.* 24. Jahrg. Lpz. 4:o. 26 + 432 sp. 11 m.

Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening. III. Kalmar. 8:o. 111 s. + 2 kartor. 2 kr.

Meddelanden från Nordiska museet 1901. Sthm. 8:o. 308 s. + 2 pl. 4 kr.

Meddelelser fra det norske Rigsarchiv, indeholdende Bidrag til Norges Historie af utrykte Kilder. Bd. 2. Krnia. 8:o. 511 s.

Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord. Nouvelle Série. 1902. Copenhague. 8:o. 60 s. + 2 tavler. 1 kr.

Nordiske Fortidsminder udgivne af Det kgl. nordiske Oldskriftselskab. Avec des résumés en français. 5—6. Hefte. (Slutning paa 1. Bind.) S. 197–325 + Pl. 31–37. Kbh. 4:o. 12 kr.

Norrländska Samlingar utgifna af *Johan Nordlander.* H. 5. S. 219—270. Sthm. 4:o. 1,50 kr.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif. Tidskrift utg. på uppdrag af landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors ock Lund genom *J. A. Lundell.* H. 78—80. 1903. A–C. (XVIII, 4, 5, 10. XIX, 2, 6. XX, 1.) Sthm. 8:o. 5,25 kr.

Saga-Book of the Viking Club. Vol. III. Part. II. January, 1903. S. 131—290 + 4 kart. London. 8:o. 10 s.

Samfundet S:t Eriks Årsbok. Utgifven genom *Karl Hildebrand* och *Gustaf Lindgren.* Sthm. 8:o. 147 s. + 2 pl. 5 kr.

Samlinger til jydsk Historie og Topografi. 3. Række. Bd. 3. H. 5—6. S. 369—575. Redigeret af *Chr. Villads Christensen.* Kbh. 8:o. 4 kr.

Skrifter udgivne af Bergens historiske Forening. No. 9. Bergen. 8:o. 15 + 26 + 20 + 11 + 54 + 2 + 6 s.

Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland. LVI. Förhandlingar och uppsatser. 16. 1902. Hfrs. 8:o. 67 + 236 s. 3 m.

Språk och Stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. af *Bengt Hesselman, Olof Östergren, Ruben G:son Berg.* Årg. 2. H. 4—5. S. 145—236. Årg. 3. H. 1. S. 1—64. Uppsala. 8:o. För årg. 4 kr.

Studier tillägnade *Oscar Montelius* 1903 af lärjungar. Sthm. 8:o. 211 s. 4 kr.

Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift. B. 12. H. 1. Sthm. 8:o. 104 + 4 s. 3 kr.

Sønderjydske Aarbøger 1903. Udgivne af *H. P. Hanssen-Nørremølle, P. Skau* og *Nikolaj Andersen.* Kbh. Aabenraa. 8:o. 316 s.

Trondhjemske Samlinger udgivne af Trondhjems historiske Forening. H. 2. S. 73—184. Trondhjem. 8:o.

Upplands Fornminnesförenings Tidskrift. Utgifven af *Rolf Arpi.* XXII. (Bd. 4. H. 4.) S. 375—464 + 8 pl. och 1 karta. Uppsala. 1902. 8:o. 2,75 kr.

Vestergötlands Fornminnesförenings Tidskrift. Bd. 2. H. 2—3. Utgifvare: *F. Ödberg.* Sthm. 8:o. 8 + 139 + 11 + 7 s. 4 kr.

III. Nordisk sprogvidenskab.

1. I almindelighed.

Friesen, Otto von. Till fonemet *aiw*'s historia (Ark. XIX, 334—357).

Hellquist, Elof. Några bidrag till nordisk språkhistoria. [1. Om isl. *siklingr* och *buðlungr.* 2. Några anmärkningar om de germanska kort- och smeknamnen samt de germanska mediageminatorna. 3. Germanska ord med betydelsen "padda, groda".] (TfF. XII, 49—70.)

van Helten, W. Zu der auf schleif- bez. stosstoniger aussprache der endsilben basierten auslauttheorie. (Beitr. XXVIII, 497—521.)

Hoffmann, O. Das Präteritum der sogenannten reduplizierenden Verba im Nordischen und Westgermanischen. (Γέρας. Abhandlungen zur indogermanischen Sprachgeschichte August Fick zum 70. Geburtstage gevidmet.)

Jónsson, Finnur. Vers i gamle nordiske indskrifter og love. (Ark. XX, 76—90.)

Kock, Axel. Om *u*-brytningen i fornnordiska språk. (Ark. XIX, 234—251.)

— Bidrag till nordisk ordforskning. [isl. *dísarsalr.* fsv. *donde, dande,* fda. *dandæ, dondæ.* nysv. *drill.* nysv. *gubbe.* fsv. *koppofunder.* fno. *laugurdagr,* fsv. *løghordagher,* isl. *laugardagr.* isl. *opt.* fgutn. *soknar.* fsv. *strokrøware, strukrøware.*] (Ark. XX, 44—75.)

Mikkola, Joos. J. Bidrag till belysning af slaviska lånord i nordiska språk. (Ark. XIX, 325—33.)

Noreen, Adolf. Spridda studier. 2:a samlingen. Populära uppsatser. Sthm. 8:o. 162 s. 2,75 kr. (Anm. FT. LIV, 464—66 af H.

Pipping. — Dania. X, 189—94 af S. Nygård. — TfF. XII, 87 af H. Bertelsen. — Godlandsk Budstikke. I, 5—7.)

— De nordiska språken. Kortfattad öfversikt. 2:a uppl:an. Sthm. 8:o. 50 s.

— Suffixablaut im Altnordischen. (IF. XIV, 396—402.)

Nyrop, Kr. Das Leben der Wörter. Autorisierte Übersetzung aus dem Dänischen von Robert Vogt. Lpz. 8:o. 8 + 263 s.

Saxén, Ralf. Einige skandinavische ortsnamen im finnischen. (Finnisch-ugrische Forschungen. II, 198—206.)

Söderberg, Sven. Uppsatser i nordisk språkforskning. I [Ett bidrag till läran om i-omljudet]—II [Bidrag till tolkningen af Háleygjatal]. Lund. 4:o. 12 s. (Lunds Universitets Årsskrift. Bd. 38. Afdeln. 1. N:r 5.)

van Wijk, N. Zur relativen chronologie urgermanischer lautgesetze. (Beitr. XXVIII, 243—53.)

Wood, Francis A. Etymological Notes. (MLN. XVIII, 13—18.)

2. Islandsk og oldnorsk.

a. Grammatik og leksikografi.

Hagen, Sivert N. The Origin and Meaning of the Name *Yggdrasill.* (Modern Philology. I, 57—69.)

Kahle, B. Altwestnordische Namenstudien. (IF. XIV, 133—224.)

Meissner, R. Der isländische name der Alpen. (ZfdA. XLVII, 192—96.)

Noreen, Adolf. Altisländische und altnorwegische grammatik unter berücksichtigung des urnordischen. 3. vollständig umgearbeitete aufl. Halle a. S. 8:o. 15 + 418 s. (= Sammlung kurzer grammatiken germanischer dialekte. Hrsg. v. Wilhelm Braune. IV. Altnordische grammatik. I.) 8 m.

Pipping, Hugo. Bidrag till Eddametriken. Hfrs. 8:o. 118 s. 3 m. (= Skr. utg. af Sv. Lit.-sällsk. i Finland. LIX.)

b. Tekster, oversættelser og kommentarer.

Austfirðinga sǫgur udgivne for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *J. Jakobsen.* H. 2. S. 161—264 + 84 s. Kbh. 8:o. (Samf. XXIX, 2.) 4,50 kr. (Anm. DLz. 1904, 1819—20 af G. Neckel).

Die lieder der Edda hrsg. von *B. Sijmons* und *H. Gering.* 2. band. *Hugo Gering.* Vollständiges wörterbuch zu den liedern der Edda. 2. abt. 13 s. + sp. 593—1404. Halle. 8:o. (Germanistische Handbibliothek. VII, 5.) 15 m. (Anm. Cbl. 1903, 1843 af —bh—.)

Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. VII, 1. Kph. og Rvík. 8:o. 320 s.

Eddalieder mit Grammatik, Übersetzung und Erläuterungen von *Wilhelm Ranisch.* Lpz. 8:o. 138 s. (Sammlung Göschen 171.) 0,80 m. (Anm. Beil. z. Allg. Ztg. 1903. Nr. 213 af Krake. — Cbl. 1904, 511—12 af —bh—. Ztschr. f. Gymn.-Wesen LVIII af Siefert.)

Eddica minora. Dichtungen eddischer Art aus den Fornaldarsögur und anderen Prosawerken zusammengestellt und eingeleitet von *Andreas Heusler* und *Wilhelm Ranisch.* Dortmund. 8:o. 110 + 160 s. (Anm. Ark. XX, 207—10 af Finnur Jónsson. — MLN. XIX, 185—87 af C. Lotspeich. — TfF. XII, 84—86 af A. Olrik. — DLz. 1903, 2819—21 af G. Neckel). 5 m.

Fagrskinna. Nóregs kononga tal, udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson.* H. 2. S. 241—416 + 29 s. Kbh. 8:o. (Samf. XXX, 2.) 5,50 kr. (Anm. DLz. 1904, 1565—67 af G. Neckel.)

Gísla saga Súrssonar hrsg. von *Finnur Jónsson.* Halle a S. 8:o. 29 + 107 s. (= Altnordische saga-bibliothek. Hrsg. von G. Cederschiöld, H. Gering u. E. Mogk. Heft 10.) 3,60 m.

Sæmundar Edda. Mit einem Anhang. Hrsg. u. erklärt von *F. Detter* u. *R. Heinzel.* I. Text. 15 + 213 s. II. Anmerkungen. 8 + 679 s. Lpz. 8:o. 30 m. (Anm. ZfVk. XIII, 460—62, 476 af M. Roediger. — GgA. 1903, 689—704 af A. Heusler. — DLz. 1903, 2690—92 af G. Neckel. — Cbl. 1903, 1123—24 af —bh—. Ztschr. f. österr. Gymn. LIV af Golther.)

Die schönsten Lieder der Edda mit Erläuterungen als Volks- und Schulbuch hrsg. von *Friedrich Fischbach.* Köln. 8 + 102 s.

The Life and Death of Cormac the Skald, being the Icelandic Kormáks-saga rendered into English by *W. G. Collingwood* and *Jón Stefánsson.* Ulverston. 4:o. 1902. 145 s. (Viking Club Translation Series N:o. I.)

Sturlunga Saga i dansk Oversættelse ved *K. Kålund.* Versene ved *O. Hansen.* H. 1—10. Kbh. 8:o. 480 s. 5 kr.

Völsungernes saga Oversat fra oldnorsk af *P. Ulleland.* Krnia. 8:o. 112 s. 0,70 kr.

Boer, R. C. Sigrdrifumál und Helreidh. (ZfdPh. XXXV, 289—329.)

— — Über die quellen von c. 26—29 der Vǫlsunga saga. (sst. 464—483.)

— Das Högnilied und seine verwandten. (Ark. XX, 142—84.)

— Högnis sohn und rächer. (Ark. XX, 185—98.)

— Die ursprüngliche darstellung von Högnis tod in der Þiðreks saga. (Ark. XX, 198—201.)

Gotzen, Joseph. Über die Bárðar saga Snæfellsáss. Inaug.-diss. Berlin. 8:o. 67 s. 2,40 m.

Heusler, Andreas. Die Geschichte vom Völsi, eine altnordische Bekehrungsanekdote. (ZfVk. XIII, 24—39.)

Jónsson, Finnur. Egil Skallagrimsson og Erik Blodøkse. Hǫfuðlausn. (OversdVSF. 1903, 295—312.)

Lotspeich, Claude. Zur Víga-Glúms- und Reykdœlasaga. Inaug.-diss. Lpz. 8:o. 45 s.

Meissner, Rudolf. Untersuchungen zur Rómverja-saga. I. Upphaf Rómverja. (Nachrichten von der Ges. d. Wiss. zu Göttingen. Phil.-hist. Kl. 1903, 657—72.)

Storm, Gustav. Textkritische Bemærkninger til Ynglinga-saga. (Ark. XIX, 252—257.)
[1. Tidsregningen for Kong Auns Levetid (Cap. 25). 2. Om Svipdag den blinde (Cap. 34). 3. Tilnavnet *mikilláti* (Cap. 48).]

3. Dansk.

a. Grammatik og leksikografi.

Aarsbo, Jens. Fra vor Folkesang. Tekst-Knuder. (Højskolebladet. 1903, 679—88.)

Bøttiger, L. J. Stednavnet Dueholm. (Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. III, 544—45.)

Dahl, B. T. og *Hammer, H.* Dansk Ordbog for Folket. Under Medvirkning af H. Dahl. H. 1—4. [*A—Drilkultur.*] 128 tosp. s. 8:o. Hv. h. 0,30 kr. (Anm. TfF. XII, 138—141 af H. Bertelsen. — Højskolebladet. 1903, 571—74 af A. Madsen.)

Dahlerup, Verner. Abstrakter og konkreter. En rettelse til danske grammatiker. (Dania. X, 65—80.) *Kristian Mikkelsen.* Nogle bemærkninger til Verner Dahlerups afhandling om abstrakter og konkreter [med Svar af V. D.] (smst. 146—54.)

Dyrlund, F. Herre-Gudheden. (Dania. X, 126—28.)

Holst, Clara. Studier over middelnedertyske laaneord i dansk i det 14de og 15de aarhundrede. Krnia. 8:o. 79 s. 1 kr.

Jespersen, Otto. En gammel tysk dom om vort sprog. (Dania. X, 52—58.)

Jessen, E. Etymologiserende Notitser til enkelte obsolete Ord. (TfF. XII, 109—113.)

Kalkar, O. Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). H. 36—37. [Bd. IV, 3—4.] S. 193—352. [*Stæde-Tilfældig.*] Kbh. 8:o. 5 kr.

— To små bemærkninger. [*runcus, carogne.*] (Dania. X, 180.)

Langfeldt, Joh. Beiträge zur Erklärung schleswigscher Ortsnamen. XIII. Die Endung -lef. (Die Heimat. XIII, 71—72.)

— — XIV. Spuren heidnischer Götterverehrung in unseren Ortsnamen. (sst. 183—86.)

Møller, Ernst. Vore Traaord. (Dansk Tidsskrift. 1903, 812—18.)

Siesbye, O. Fortsatte bemærkninger med hensyn til "sproglige kuriosa". (Dania. X, 39—51.)

Simonsen, D. Ordenes liv. (Dania. X, 174—77.)

Wiwel, H. G. Om begreb og form i grammatikken. (TfF. XI, 161—168.)
— Mere om dansk sproglære. (Dania. X, 1—19.)

b. Tekster.

Corpus constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende 1558—1660. Udg. ved *V. A. Secher*. Bd. 5. H. 4—5. S. 481—747. Kbh. 8:o. 4 kr.
Danskes Rejser til det hellige Land. Ved *Holger Fr. Rørdam*. (Kirkehist. Saml. 5 Række I, 481—92, 698—707.)
Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold. I Uddrag udgivne ved *L. Laursen* af Rigsarkivet. 1580—1583. Kbh. 8:o. 856 s. 8 kr.
Nogle Aarbogsoptegnelser fra 16. Aarhundrede. Ved *H. F. Rørdam*. (Kirkehist. Saml. 5. Række I, 547—53.)

4. Norsk.

a. Grammatik og leksikografi.

Falk, Hjalmar og *Torp, Alf.* Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog. H. 5—6. S. 385—537. [*Klæk—Møtrik*. Krnia. 8:o. Hv. h. 2,40 kr.
Høst, Sigurd. Det norske skriftsprog. Et foredrag. Bergen. 8:o. 40 s. 0,50 kr.
Rygh, O. Norske Gaardnavne. Oplysninger samlede til Brug ved Matrikelens Revision. Efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføiede Forklaringer. 4. Bd. Kristians Amt. 2. Halvdel. Bearbeidet af *A. Kjær*. Krnia. 1902. 8:o. 14 + 376 s. 2,40 kr.
— — 15. Bd. Nordre Trondhjems Amt. Bearbeidet af *K. Rygh*. Krnia. 8:o. 13 + 444 s. 2,80 kr.
Storm, Joh. Landsmaalet som Kultursprog. Krnia. 8:o. 89 s. 1 kr. (Norsk rigsmaalsforenings smaaskrifter. No. 8.)
Sv. I. Et par ordkilder. (Den norske Turistforenings Aarbog for 1903, 150—51.)

b. Retskrivning.

Aars, J. Om bruken av komma. (Vor Ungdom. 1903, 812—32.)
Skard, Matias. Norske retskrivningsregler. Norsk retskrivningslæra. I. 2. utgaava, gjenomsedd og auka. Krnia, 8:o. 20 s. 0,35 kr.

c. Tekster.

Diplomatarium Norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Samlede og udgivne af *H. J. Huitfeldt-Kaas*. 16. Samling. 2. Halvdel. S. 401—916 + 3 s. Krnia. 8:o. 4 kr.

Norske Herredags-Dombøger. Udgivne for Det Norske Historiske Kildeskriftfond. 1. R. (1578—1604.) 6. Afd. 2: Navne-Register til Bind 1—6 ved *E. A. Thomle*. Krnia.

Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16. Aarhundrede. Udgivne for Det Norske historiske Kildeskriftfond ved *H. J. Huitfeldt-Kaas*. 4. Bd. H. 1. Chrnia. 8:o. 320 s.

Statholderskabets Extraktprotokol af Supplicationer og Resolutioner 1642—1650. Udgivet fra det norske Rigsarkiv. Bd. 2. 1647—1650.

5. Svensk.

a. Grammatik og leksikografi.

Berg, Ruben G:son. Om den poetiska friheten i 1800-talets svenska diktning. Studier i svensk värs. Akad. afhandl. Göteborg. 8:o. 346 s. 4,75 kr. (= Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhetssamhälles Handlingar. Följd 4. V. 2.) (Anm. Ark. XXI, 198—204 af J. Mjöberg. — DLz. 1904, 1306 af J. Paludan.)

— En danism [*rank*]. (Språk och Stil. III, 144.)

Brate, Erik. *Gubbe* ock *gumma*. II. (Ark. XIX, 224—233.)

Cederschiöld, Gustaf. Rimlista till Eufemiavisorna och Erikskrönikan. Gbg. 8:o. 14 + 275 s. 4 kr. (Göteborgs Högskolas Årsskrift. Bd. 8. Nr. 3.)

Ekwall, Eilert. *Olsson* (*Olle*) ["grof militärtröja af ylle"]. (Språk och Stil. III, 142.)

Friesen, Otto von. Några ordförklaringar. [1. Till betydelsen af nsv. etc. *skog*. 2. Nsv. dial. *hobal*, nno. *haaball* m. "högsommar". 3. Nsv. *spicken, spicke-*.] (Språk och stil. II, 224—232.)

Grip, Elias. Drag av Upplandsdialekt hos Ericus Schroderus. 29 s. (SvLm. 78:e h. = XVIII. 4. 1903.)

Hellquist, E. Svenska sjönamn. [*Abborrsjön—Floden.*] Sthm. 8:o. 130 s. (SvLm. 80:e h. = XX. 1. 1903.)

Hjelmqvist, Theodor. Förnamn och familjenamn med sekundär användning i nysvenskan. Onomatologiska bidrag. Lund. 8:o. 22 + 412 s. 5 kr. (Anm. Ark. XXI, 86—89 af G. Cederschiöld.)

Hylén, J. E. Två svenska språkregler. (Språk och stil. III, 11—29).

Karsten, T. E. Strödda bidrag till vår ortnamnsforskning. (Finskt Museum. X, 32—35, 87—91.)

Lampa, Sven. Studier i svensk metrik. I. Akad. afh. Uppsala. 8:o. 80 s. 1,25 kr.

Nathorst, A. G. Svenska växtnamn. 1. Historisk öfversikt, kritiska anmärkningar, förslag till metod. Sthm. 8:o. 72 s. (Bih. till K. Vet.-Akad. Handl. Bd. 28. Afd. III. N:o 9.) (Anm. Pedagog. tidskrift. 1903, 265—69 af C. Lmn. S. 401—6 af L. M. Neuman.)

Nordenstreng, Rolf. Finländsk svenska på 1700-talet. (Skr. utg. af Sv. Litt.-sällsk. i Finland. LVI, 20—84.)

Nordlander, Johan. Medelpads äldre byanamn. Försök till tolkning. (Norrländska Saml. H. 5, 219—60.) Også i Prg. f. Allm. läroverket å Södermalm. 1903.

Noreen, Adolf. Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 1—2. (Bd. I, 1—2). Lund. 8:o. 260 s. 4 kr. (Anm. FT. LIV, 464—66 af H. Pipping. — Museum. X, 330 af R. C. Boer. — TfF. XII, 88—89 af H. Bertelsen. — DLz. 1903, 2202—04 af B. Kahle.)

— Två sällsynta naturvetenskapliga ordförteckningar från 1700-talet. (Språk och stil. III, 57—64.)

— Satsens hufvudarter. Sthm. 8:o. 12 s. 0,25 kr.

Ordbok öfver svenska språket utgifven af Svenska Akademien. H. 23. A, ark. 158—174. *Assessor—Asurit.* — H. 24, 26. B, ark. 61—80. *Bekommelig—Berg.* H. 25 b. C, ark. 1—3. *C—Census.* Lund. 4:o. 6 kr.

Ottelin, Odal. Utkast till svensk uttalslära. Vägledning för norrmän och danskar vid studiet af svenska. Sthm. 8:o. 31 s. 0,60 kr.

Paulsson, Johannes. Strödda anteckningar till Natanael Beckmans "Grunddragen af den svenska versläran". (Språk och stil. II, 145—180.)

— Den daktyliske hexametern hos August Strindberg. En metrisk studie. (Språk och Stil. III, 1—10.)

Pipping, Hugo. Spridda drag ur modersmålets historia. (Skr. utg. af Sv. Litt.-sällsk. i Finland. LVI, 1—19.)

Söderwall, K. F. Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 21. (II. S. 809—888. *und—utspisare*) Lund. 4:o. 5 kr. (Saml. utg. af Svenska Fornskr.-Sällsk. H. 123.)

Tamm, Fredr. Etymologisk svensk ordbok. H. 6. S. 273—320. [*Hake—Hov*]. Sthm. 8:o. 0,75 kr.

— Några fall af ordblandning eller ombildning genom association. (Språk och Stil. II, 216—223.)

Ulrich, A. Simidrottens ordförråd ock fraseologi. Anteckningar. Uppsala 1901. 8:o. 58 s. (SvLm. 78:e h. — XVIII. 10. 1903.)

Vendell, Herman. Bidrag till svensk fraseologi. Hfrs. 8:o. 96 s. 2 m.

Westman, Karl Gustaf. Tolkningar av några ställen i vestgöta- och östgötalagarna. (Ark. XIX, 301—24.)

b. Retskrivning.

Lagerblad, Elis. Svensk ordlista jämte anvisningar för rättskrifning enligt 7:e uppl:n af Svenska akademiens ordlista samt förteckning öfver dopnamn. Hfrs. 8:o. 232 s. 3,75 mk. (Anm. FT. LIV, 472—73 af B. Sjöros.)

Palmgren, Aug. Om behofvet af jämte förslag till en reform i vårt kommateringsväsen. (Språk och stil. II, 181—212.)

Regler för kommatering, utarbetade af en af Stockholms läraresällskap tillsatt kommitté. Sthm. 8:o. 16 s. 0,25 kr.

c. Tekster.

Fogdefodringsmantalet af Gestrikland pro anno 1541. Utg. af *Johan Nordlander*. (Norrländska Saml. H. 5, 261—70.)

Fornhandlingar rörande Jämtlands län. Utg. af *P. Olsson*. II. [1542—1555.] (Jämtlands läns FmfT. III, 49—65.) III. [1420—1555] (smst. 92—96.)

Konung Gustaf den förstes registratur. XXI. 1550. Utg. genom *Joh. Ax. Almquist*. Sthm. 8:o. 6 + 463 s. (Handlingar rörande Sveriges historia utg. af Kongl. Riksarkivet. Ser. 1.) 6 kr.

Några äldre visitationsakter från Skara stift. Meddeladt af *Elof Haller*. (Vestergötl. FmfT. 1903, 79—89.)

Skara stifts kyrkliga jordebok af år 1540. Utgifven af Vestergötlands fornminnesförening. Sthm. 1899—1902. 8:o. 180 s. 2 kr. (Anm. Kyrkohist. Årsskr. IV. Granskn. o. anm. 127—29 af S. Lampa.)

Skråordning för Stockholms guldsmedsämbete 1622. (Samf. S:t Eriks årsbok. 1903, 82—92.)

Strängnäs stads tänkebok för 1590-talet, utgifven med inledning och anmärkningar af *Isak Fehr*. Strängnäs. 8:o. 16 + 105 s. (= Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. XII.) 2 kr.

Svenska riksrådets protokoll. Utg. genom *Severin Bergh*. X. 1643, 1644. Sthm. 8:o. 416 s. (Handlingar rörande Sveriges historia utg. af Kongl. Riksarkivet. Ser. 3.) 5,50 kr.

Svenskt diplomatarium från och med år 1401, utg. af Riksarkivet. IV. Supplement till åren 1401—1420, utg. genom *Karl Henrik Karlsson*. H. 1. Sthm. 4:o. 120 s. 4 kr.

Åbo klockarelag och Fragment af en svensk Gillestadga. Efter gamla handskrifter utg. af *Robert Geete*. Sthm. 8:o. (Bilaga till Sv. Fornskr.-Sällsk:s årsmöte 1903. S. 57—71.)

Äldre handlingar rörande Vestergötland. [1528—1627]. (Vestergötl. FmfT. 1903, 89—135.)

6. Dialekter.

a. Grammatik og leksikografi.

Bråset, *Karl*. Sparbu-maalet. Oslo. 8:o. 34 s. 0,50 kr.

Feilberg, H. F. Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. H. 22—23. [Bd. 2.] S. 753—912. [*oprager—påskeleg*.] Kbh. 8:o. 5 kr.

Flom, George T. English Elements in Norse Dialects of Utica, Wisconsin. (Dialect Notes. Vol. II. Part. IV. S. 257—68.)

— The Gender of English Loan-Nouns in Norse Dialects in America. (Journ. of Engl. and Germ. Phil. V, 1—31.)

Kleiven, Ivar. Tekniske Ord fra Vaage. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 280—91.)

Noreen, *Adolf*. Dalmålet. (Öfre Dalarna förr och nu. Sthm. 8:o. S. 405—20. — Også i *Noreen:* Spridda studier. 2:a saml. S. 93—105.)

Norges land og folk. X. Lister og Mandals amt. I. Krnia. 8:o. (Heri s. 389—406: Sprog og sprogprøver.)

Sundén, O. W. Allmogelifvet i en Västgötasocken under 1800-talet. Skildradt hufvudsakligen till belysning af folkspråket. Sthm. 8:o. 112 s. (= Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhets-samhälles Handlingar. Följd 4. VI, 2.)

Thorsen, P. K. Den danske Dialekt ved Husum i Slesvig. (Förhandl. v. 6:e nord. filologmötet i Upsala 1902. 170—88.)

Tiselius, G. Ad. Ljud- ock formlära för Fasternamålet i Roslagen. Sthm. 8:o. 1902—03. 175 s. (SvLm. 78:e h. = XVIII. 5. 1903.) (S. 1—148 også udkommen som akad. avhandl. (se: Bibliografi for 1902, Ark. XX, 315.) S. 149—73: Ordregister. 174—75: Ändringar ock tillägg.]

b. Tekster.

Et Verremaal. Fortalt af en Klosterbo. (Sprogforeningens Almanak for 1904, 43—48.)

Jensen, N. J. Simon Peder. Aarhus. 8:o. 24 s. 0,40 kr. [Sundevedsk dialekt.]

Jep Klaaj. Af A. S. (Sprogforeningens Almanak for 1904, 27—32.)

Kristensen, K. J. Howro fra mi Hjemejn. Aarhus. 8:o. 76 s. 1 kr.

Larsen, Bolette C. Pavels. Smaojente. (Paa sognamaal.) (Syn og segn. IX, 185—192.)

Lunde, H. P. Naturtoner. Fynske Digte. Aarhus. 8:o. 132 s. 2 kr. [S. 105—28 viser i fynsk dialekt.]

Segner fraa Jæren. Uppskrivne paa jærbumaal av *Jon Line.* (Syn og segn. IX, 416—18.)

Sørensen (Thomaskjær), C. Jysk Hvædaskost. Silkeborg. 8:o. 130 s. 1,50 kr.

IV. Runekundskab, mytologi og sagnhistorie.

Bohlin, G. A. Två nyupptäckta runstenar (med planscher). (Vestergötl. FmfT. 1903, 136—39.)

Bugge, Sophus. Norges Indskrifter indtil Reformationen. 1. Afdeling. Norges Indskrifter med de ældre Runer. I. H. 6. S. 385—458. Krnia. 4:o. 4 kr.

Hempl, George. The Runic Inscription on the Isle of Wight Sword. (Publ. of the MLAssociation of America. XVIII, 95—98.)

Olsen, Magnus. Tre orknøske runeindskrifter (Maeshowe XXII, XVIII og XVI). (Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1903. No. 10.) Krnia. 8:o. 31 s. 0,50 kr. (Anm. DLz. 1904, 2477—79 af B. Kahle.)

Wimmer, Ludvig. Billedlige fremstillinger på de danske runestene. (Förhandl. v. 6:e nord. filologmötet i Upsala. 1902. 17—23.)

Arren, J. Om Ragnarok. (Dania. X, 112—25.)

Boer, R. C. Finnsage und Nibelungensage. (ZfdA. XLVII, 125—60).

Fischbach, Friedrich. Asgart und Mittgart. Das goldene Hausbuch der Germanen enthält die schönsten Lieder der Edda und den Nachweis, dass am Niederrhein zwischen der Sieg und Wupper die ältesten Mythen der Arier (auch die der Griechen) entstanden sind. Köln. 1902. 8:o. 4 + 191 s. 4 m.

Herrmann, Paul. Nordische Mythologie in gemeinverständlicher Darstellung. Lpz. 8:o. 12 + 634 s. 9 m. (Anm. Rev. crit. LVII, 345—46 af L. Pineau. — Cbl. 1904, 375—77 af —gk.)

Hungerland, Heinz. Zeugnisse zur Vǫlsungen- und Niflungensage aus der skaldendichtung (8—16 jh.). (Ark. XX, 1—43, 105—42. S. 1—43 (8—13 jh.) också som inaug.-diss.)

Kauffmann, Friedrich. Northern Mythology. Translated by Steele Smith. London. 8:o. 118 s. 1 s. (Anm. Saga-Book of the Viking Club. III, 485—86 af A. F. Major.)

Meyer, Elard Hugo. Mythologie der Germanen. Gemeinfasslich dargestellt. Strassburg. 8:o. 12 + 526 s. 8,50 m. (Anm. Cbl. 1903, 1406—07 af —tz—. DLz. 1904, 206—07 af W. Ranisch.)

Much, Rudolf. Undensakre — Untersberg. (ZfdA. XLVII, 67—72.) [Amletsagnet.]

Olrik, Axel. Danmarks heltedigtning. En oldtidsstudie. 1. del. Rolf Krake og den ældre Skjoldungrække. Kbh. 8:o. 8 + 352 s. 5,50 kr. (Anm. NT. 1903, 410—14 af Karl Mortensen. — Rev. crit. LVI, 487 af L. Pineau. — ZfVk. XIV, 250—52 af E. Mogk. Højskolebladet. 1903, 1075—78 af M. Kristensen.)

— Sivard den digre, en vikingesaga fra de danske i Nordengland. (Ark. XIX, 199—223.)

Salin, Bernhard. Heimskringlas tradition om asarnes invandring. Ett arkeologiskt-religionshistoriskt utkast. (Studier tillägn. Oscar Montelius 133—141.)

Schoning, O. Dødsriger i nordisk Hedentro. (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning, udg. af det philologisk-historiske Samfund. Nr. 57.) Kbh. 8:o. 54 s. 1 kr. (Anm. Revue de l'hist. des religions XLVII, 394—95 af N. Söderblom. — Godlandsk Budstikke. I, 7—8 af E. Lehmann.)

Schück, Henrik. Sigurdsristningar. (NT. 1903, 193—225.)

Thyregod, O. Holger Danske. Historisk Virkelighed og første Sagndannelse. (Dansk Tidsskr. 1903, 510—25.)

Wilmanns, Wilhelm. Der Untergang der Nibelunge in alter Sage und Dichtung. Berlin. 4:o. 44 s. (Abh. d. Gesellsch. d. Wiss. zu Göttingen. Phil.-hist. Kl. N. F. VII. Nr. 2.)

V. Arkæologi, kulturhistorie og folklore.

Almgren, Oscar. Från uppländska grafffält. I. Ekeby i Lena socken, Norunda härad. (Upplands FmfT. IV, 437—43.)

— Ett guldmynt från en gottländsk graf. (Studier tillägn. Oscar Montelius. 89—98.)

Almgren, Oscar. Ein merkwürdiger Grabfund aus der Bronzezeit bei Upsala. (Prähist. Blätter. XV, 71—73.) *Voigt, E.* Ausgrabung des Hogahügels (Upsala). (Globus. LXXXIII, 19.)

Altnordische Bildschnitzerei. (Allgemeine Zeitung. Beilage. 237.)

Arne, Ture J:son. Svenska emaljerade föremål från den förromerska järnåldern. (Studier tillägn. Oscar Montelius. 121—132.)

Arpi, Rolf. Meddelanden från Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker. 6. (Upplands FmfT. IV, 455—59.)

— Tvenne nyligen i Uppland funna stenverktyg. (Studier tillägn. Oscar Montelius. 48—52.)

Baranski, A. Die Urgeschichte Nordeuropas nach ägyptischen Quellen. Lemberg. 8:o. 352 s. (Anm. Ztschr. f. d. österr. Gymn. LV af Riedl.)

Blinkenberg, Chr. Statuettes romaines en bronze. (Mém. de la Soc. R. des Ant. du Nord. 1902, 1—19.)

Bruun, Daniel. Nokkrar dysjar frá heiðni. [Reykjaselsfundurinn. Sturluflatarf. Kroppsf. Hólmsf. Valþjófsstaðaf. Miklaholtsf.] (Árbók hins ísl. fornl. 1903, 17—28.)

— Udgravninger paa Island. (Geografisk Tidsskr. XVII, 13—25.)

Bæhrendtz, F. Fasta fornlemningar i Södra Tjust. (Meddel. Kalmar läns fmf. III.)

Coll, A. L. Fra Helleristningernes Omraade. (2. Stykke.) (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 106—40.)

Flentzberg, Ant. Våra "stenyxor med skafthål", en hypotes angående deras användning. (SvFmfT. XII, 35—44.)

Gjessing, A. Arendals museums tilvæxtfortegnelse. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 350—52.)

Gray, J. Anthropological Evidence of the Relations between the Races of Britain and Scandinavia. (Saga-Book of the Viking Club. III, 217—34.)

Grønwall, Karl. Flintens naturlige Forekomst paa Bornholm og de bornholmske Stenaldersredskaber. (Aarb. 1903, 316—319.)

Gustafson, Gabriel. Fortegnelse over i 1901 til Universitetets oldsagsamling indkomne sager fra tiden før reformationen. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. for 1902, 324—49.)

Hackman, A. Ett märkligt bronsåldersfynd från norra Finland. (Studier tillägn. Oscar Montelis. 1—12.)

Hammerich, Angul. Om Bronzelurerne som Musikinstrumenter. (Aarb. 1903, 62—72.)

Hansen, A. M. Trøndelagens første Bebyggelse. I. (Nidaros. 1903. No. 290.)

Hansson, H. Från Vikingatiden i Småland. (Meddel. Kalmar läns fmf. III.)

Karlin, G. J:son. Några undersökningar om den förhistoriska textilkonsten i Norden. (Studier tillägn. Oscar Montelius. 189—211.)

Kjellmark, Knut. En stenåldersboplats i Järavallen vid Limhamn.

Akad. afhandl. Sthm. 8:o. 144 s. + 7 planscher. (= Antiqvar. Tidskr. för Sverige. 17: 3.)

Kjær, Hans. Hedeby og Danevirke. (Illustr. Tidende. XLV. No. 2—3.)

Krause, Ernst H. L. Kann Skandinavien das Stammland der Blonden und der Indogermanen sein? (Globus. LXXXIII, 109—110.) *Ludwig Wilser.* Das Verbreitungszentrum der nordeuropäischen Rasse. (sst. 333—35.)

Larsen, C. F. Trønderkranier og Trøndertyper. Krnia. 8:o. 46 s. + 4 pl. (Vid.-Selsk. Skr. I. 1903. No. 6.) 3 kr.

Lorenzen, A. Ein nordisches Sonnenbild aus dem Bronzealter. (Globus. LXXXIII, 15—16.)

Montelius, Oscar. Die älteren Kulturperioden im Orient und in Europa. I. Die Methode. Sthm. 4:o. 110 + 16 s. 25 m.

— Östergötland under hednatiden. (SvFmfT. XII, 1—34.)

Müller, Sophus. Charrue, joug et mors. (Mém. de la Soc. R. des Ant. du Nord. 1902, 20—59.)

— Solbilledet fra Trundholm. (Nordiske Fortidsminder. I, 303—22. Résumé en français. sst. 322—25.) Også som særtryk. 3 kr.

— og *Neergaard, Carl.* Danevirke, archæologisk undersøgt, beskrevet og tydet. (Nordiske Fortidsminder. I, 197—297. Résumé en français. sst. 298—302.) Også som særtryk. 9 kr.

Mörner, C. Th. Ett arkeologiskt fynd af urinkonkrement. (Upplands FmfT. IV, 444—46.)

Nicolaissen, O. Undersøgelser i Nordland. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 141—57.)

— Fortegnelse over oldsager, indkomne til Tromsø museum 1902. (smst. 353—55.)

Nordin, Fredrik. Till frågan om de gottländska bildstenarnas utvecklingsformer. (Studier tillägn. Oscar Montelius. 142—155.)

Norges land og folk. X. Lister og Mandals amt. I. Krnia. 8:o. (Heri s. 587—92: Forhistorie.)

Norske Fornlevninger. 2. udg., der omfatter den middelalderlige del, som er forøget ved *N. Nicolaysen.* 1 h. Krnia. 48 s.

Ólsen, Björn M. og *Bruun, Daniel.* Hörgsdalsfundurinn. (Árbók hins ísl. fornl. 1903, 1—16.)

Olsson, Peter. Två fynd af fornsaker i Jämtlands torfmossar. (Jämtlands läns FmfT. III. 65—70.)

— Öfversigt af Jämtlands läns fornminnen från hednatiden. 5:e tilllägget. (sst. 70—73.)

Petersen, Th. En ældre Jernalders Gravplads fra Namdalen. (Det norske Videnskabers Selsk.'s Skr. 1902. No. 5.) Trondhjem. 8:o. 36 s. + 2 pl.

Retzius, Gustav och *Wallengren, Hans.* Arkeologiska undersökningar i grottor å Kullaberg i Skåne. (Ymer. XXIII, 143—62.)

Rygh, K. Spidser og knive af skifer. (Det norske Videnskabers Selsk.'s Skr. 1902. No. 3.) Trondhjem. 8:o. 63 s.

Rygh, K. Videnskabsselskabets oldsagsamling. Tilvækst i 1902 af sager ældre end reformationen. (Det norske Vid.-Selsk.'s Skr. 1902. No. 6.) Trondhjem. 8:o. 32 s.

Sarauw, Georg F. L. En Stenalders Boplads i Maglemose ved Mullerup, sammenholdt med beslægtede Fund. Bidrag til Belysning af Nystenalderens Begyndelse i Norden. (Aarb. 1903, 148—315.)

Shetelig, Haakon. Datering af et hulefund fra Søndmør. (Bergens Museums Aarbog 1902. No. 7.) 9 s.

— En plyndret baadgrav. (Bergens Museums Aarbog 1902. No. 8.) 14 s.

Skýrsla um þá hluti, sem Forngripasafni Íslands hafa bæst árið 1902. (Árbók hins ísl. fornl. 1903, 53—55.)

Statens historiska museums förvärf från Uppland 1901. (Upplands FmfT. IV, 447—50.)

Stjerna, Knut. Hjälmar och svärd i Beovulf. (Studier tillägn. Oscar Montelius. 99—120.)

Sveriges historia intill tjugonde seklet. Utg. af *Emil Hildebrand.* Med talrika illustrationer och kartor. Afdeln. 1. *O. Montelius.* Forntiden. H. 1—6. Sthm. 8:o. 296 + 2 s.

Sørensen, S. A. Lidt eftergravning i "Kongshaugen" ved Sandefjord. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 303—4.)

Wibling, Carl. Ett samlingsfynd från stenåldern i Helsingborg. (Ymer. XXIII, 314—17.)

Öfre Dalarna förr och nu. Sthm. 8:o. (Heri s. 209—16: *Axel Ihrmark:* Den förhistoriska tiden.)

Cederström, Rudolf. Ett åminnelsevapen från medeltidens slut. (Studier tillägn. Oscar Montelius. 182—188.)

[Kålund, Kr.] Palæografisk Atlas. Dansk Afdeling. Udgivet af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat. Kbh. Fol. 10 + 38 s. text, 64 afbildn. på 38 phototyp. tavler. 30 kr. (Anm. Ark. XXI, 194—197 af C. Weeke. — Cbl. 1903, 913—14 af —bh—.)

Levertin, O. Svensk og fransk medaljkonst under 1600-talet. (NT. 1903, 113—38.)

Löffler, L. Fr. Några svenska "talande vapen" på 1200- och 1300-talen. (Personhist. Tidskr. V, 72—86.)

Thiset, A. Danske adelige Sigiller fra det 15., 16. og 17. Aarhundrede. Gjengivne ved Fototypi af Pacht & Crone. H. 19—21. Hv. h. 4 tosp. s. + 5 tavler. Kbh. Fol. 7,50 kr.

— Skaanske By- og Herredsvaaben i den danske Tid. (HT. för Skåneland. I, 333—62.)

Upmark, Gustav. Årsbokstäfver på svenskt guld och silfver före 1759. (Studier tillägn. Oscar Montelius. 71—81. — Meddelanden från Svenska Slöjdföreningen 1903, 36—47.)

Aasmundstad, Peder. Bumærker fra Gudbrandsdalen. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 317—21.)

Andrae, August. Hausinschriften aus Dänemark. (Globus. LXXXIV, 53—56.)

Bokkenheuser, K. Drejers Klub. Kulturhistoriske Interiører fra Rahbeks København. Kbh. 8:o. 286 s. 4,50 kr.

Bruun, Daniel. Den islandske Kvinde og hendes Dragt. (Tidsskr. f. Industri. IV, 141—52, 157—80.)

Callsen, J. J. Das alte Angler Bauernhaus. (Die Heimat. XIII, 56—63.)

Clason, S. och *Santesson, C. G.* En hofapotekares uppköp från utlandet 1580. (Sv. Farm. Tidskr. 1903.)

De kgl. danske Ridderordener. Kbh. 4:o. (Heri: *C. V. Nyholm:* Om Ridderordenernes Historie.)

Erslev, Kr. Samfund og Stat i Danmark ved Middelalderens Slutning. Kbh. 8:o. 16 s. 0,20 kr. (Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 75.)

Feuereisen, A. Beitrag zur Gründungsgeschichte der zweiten schwedischen Universität in Livland. (Sitz.-ber. der gelehrten estn. Gesellschaft. 1902, 93—95.)

Gödel, V. Huru man gjorde en bok under medeltiden. Föredrag hållet i Föreningen för bokhandtverk den 12 april 1902. Sthm. 8:o. 36 s.

Haandværksskik i Danmark. Nogle Aktstykker samt nogle Oplysninger om Handwärksgebrauch und Gewohnheit som et Forsøg udgivne af *C. Nyrop.* Kbh. 8:o. 300 s. 12 kr.

Hagström, K. A. Om forntida sockendräkter och bröllopsceremonier. Kulturbilder från Västra Vingåker. (SvFmfT. XII, 93—99.)

Hansen, C. I. Dansk Skibsfart gennem Tiderne. (Tidsskr. f. Søvæsen. 1903, 429—81.)

Hildebrand, Hans. Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring. D. 3. H. 6. S. 801—1116. Sthm. 8:o. 7 kr.

Koch, L. Gudstjenesten i den danske kirke efter reformationen. (Kirkehist. Saml. 5. Række I, 1—54, 161—207, 337—406, 647—697.)

Lauridsen, P. Om Skyldjord eller *terra in censu.* (Aarb. 1903, 1—61.)

Liisberg, H. C. Bering. Lidt om Rejser i gamle Dage. (Den da. Turistforenings Aarsskr. 1903, 53—62.)

— Interiører fra Regensen. (Architekten. V, 358—63, 394—97.)

Lind, H. D. Af Bremerholms første Skiftebog [for 1638—47.] (Fra Arkiv og Museum. II, 76—80.)

Lindfors, A. O. Om stenhuggarmärken och deras förekomst å gamla svenska kyrkor. (Kyrkohist. Årsskr. IV, 93—108.)

Lundström, Herman. Bidrag till konfirmationens historia i Sverige. (Skrifter i teologiska och kyrkliga ämnen, tillägn. C. A. Torén. S. 93—109.)

Lönborg, Sven. Gamla hus och hustyper. (Ymer. XXIII, 163—94.)

Mankell, J. Öfversikt af svenska krigens och krigsinrättningarnes historia. D. 2. Nyare tiden 1526—1611. II. Krigsinrättningarne och krigskonsten. Sthm. 8:o. 4 + 221 s. 2,50 kr. (Militärlitteratur-föreningens förlag. 61: 5.)

Nilsson, Axel. Öfvergångsformer mellan blockhus och korsvirke. (Studier tillägn. Oscar Montelius. 165—181.)

Norge i gammel tid. Kulturhistoriske bidrag udgivet af Norsk folkemuseum. I. *Harry Fett.* Bilthuggere i Kristiania omkring aar 1700. Fra Folkemuseets kirkelige afdeling. Krnia. 4:o. 44 s. 1,50 kr.

Nyrop, C. Viborgske Lavsforhold. (Saml t. jydsk Hist. og Topogr. 3. R. III, 453—74.)

— Hvad var en Skinder? (Tidsskr. f. Industri. IV, 25—31.) *H. C. Roede.* Et Gensvar. (smst. 98—101.) *C. Nyrop.* Afslutning. (smst. 101.)

Ohls, P. E. Om bomärken. (Skr. utg. af Sv. Litt.-sällsk. i Finland. LVI, 205—221.)

Olafsen, O. Haver og Havebrug i Nordens Klostre i Middelalderen. (Norsk theol. Tidsskr. III, 160—190, 225—237.)

Olrik, Jørgen. Borgerlige Hjem i Helsingør for 300 Aar siden. Udgivet af Østifternes historisk-topografiske Selskab. H. 1. Kbh. 8:o. 6 + 96 s.

Olsen, F. Postvæsenet i Danmark som Statsinstitution indtil Christian VII's Död (1711—1808.) Kbh. 8:o. 428 s. 4,50 kr.

Olsen, J. Jydepotterne. (Fra Ribe Amt. 1903, 36—50.)

Ramsay, J. Några sedebilder från 1600-talet. Föredrag hållet vid ett klubmöte. (Nutid. 1903, 225—34.)

Schmitz, W. Klostersysler ved Slutningen af Middelalderen. (Varden. 1903, 124—36.)

Skappel, S. Træk af det norske Kvægbrugs Historie i Tidsrummet 1660—1814. Kbh. 8:o. 71 s. 1 kr.

Troels-Lund. Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede. Folkeudgave. H. 1—24.

Vaggen, Lars. Gamall husbyggjing. (Syn og segn. IX, 206—211.)

Wallem, Fredrik B. En indledning i studiet af de nordiske bomærker. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 58—105.)

— Bomærker fra Sogn. (sst. 292—300.)

Vistrand, Per Gustaf. Svenska allmogedräkter. 2. En småländsk folkdräkt från 1830-talet. (Meddelanden från Nord. mus. 1901, 231—55.)

Zetterstén, A. Svenska flottans historia. Åren 1635—80. Norrtelje. 8:o. 12 + 636 s. 6 kr.

Ambrosiani, Sune. De uppländska rundkyrkorna. Ett rekonstruktionsförslag. (SvFmfT. XII, 45—57.)

— Åkirkebyfuntens tillverkningstid. (Studier tillägn. Oscar Montelius. 37—47.)

Bendixen, B. E. Undredal kirke i Sogn. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 202–5.) *Jens Z. M. Kielland.* St. Nikolai kapel, Undredal. (Aarsb. f. 1903, 249–50.)

Berner, Carl. Undersøgelser ved Kinn, Sem og Vassaas Kirker. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 206–38.)

Cederström, Rudolf. Ett observandum på medeltida kyrkor. (Ateneum 1903, 35–37.)

Fett, Harry. Et norsk billedteppe fra Båhuslen. (Meddelanden från Nord. mus. 1901, 224–30.)

Förvärf [till Nordiska museet]. (Meddelanden från Nord. mus. 1901, 43–61.)

Gotländska kyrkor i ord och bild, utg. af Gotlänningens redaktion. Ser. 5. S. 229–76. Visby. 1902. 4:o. 1,50 kr.

Hansen-Kongsløv, J. Kalkmalerierne i Skive gamle Kirke. (Ill. Tidende. XLV. No. 8.)

Janse, Otto. En dopfunt med framställningar ur legenden om den helige Nikolaus? (SvFmfT. XII, 58–62.)

Jydske Granitkirker. Opmålte og undersøgte under Ledelse af *H. Storck* ved *V. Ahlmann* og *V. Koch.* Kbh. Fol. 67 tavler + 28 s. dansk text med fransk resumé. 20 kr. (Anm. NT. 1903, 578–83 af F. Beckett.)

Kalkmalerierne i Vraa Kirke. (Ill. Tidende. XLV. No. 7.)

Kielland, Jens Z. M. Undersøgelser ved Urnæs, Undredal, Gaupne og Røldal kirker, samt iagttagelser paa en reise gjennem Valdres. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 158–201.)

Meinander, K. K. Den medeltida konsten i Finland. (Ateneum. 1903, 1–13.)

Meyer, Johan. Gamle bygninger paa Orknøerne og deres stilling til den middelalderlige bygningskunst i Norge. (Teknisk Ugeblad. 1902. No. 2.)

Nervander, E. Kalkmålningar på yttre kyrkmurar i Sverige och Finland. (Finskt Museum. X, 57–61.)

Roosval, Johnny. Studier rörande Storkyrkans Sankt Jöransgrupp. (Meddelanden från Nord. mus. 1901, 209–23.)

— Schnitzaltäre in schwedischen Kirchen und Museen aus der Werkstatt des Brüsseler Bildschnitzers Jan Bormann. Mit 61 Abbildungen. Strassburg. 8:o. 8 + 52 s. 6 m. (= Zur Kunstgeschichte des Auslandes. XIV.) (Anm. Cbl. 1904, 894–95 af B. — DLz. 1904, 1720–21 af A. Schnütgen. — Ztschr. f. christl. Kunst. XVI, 317 af K.)

— Om altarskåp i svenska kyrkor och museer ur mäster Jan Bormans verkstad i Bryssel. Sthm. 8:o. 75 s. + 12 bl. med 51 bill. 5 kr.

Rydbeck, Otto. Baldakinen öfver nordöstra kapellet i Lunds domkyrka. (Studier tillägn. Oscar Montelius. 53–62.)

Schirmer, Herm. M. Vore ældste kirkebygninger. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 1–35.)

Schirmer, Herm. M. Hidtil ukjendte indskrifter i Trondhjems Domkirke. (smst. 321—23.)
Svendsen, Reinert. Stange Kirke, Hedemarken. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 248—70.)
Tegninger af ældre nordisk Architektur udg. af *H. Storck.* 4. Samling. 2. Række. H. 1–6. Kbh. Fol. 6 tosp. s. + 18 tavler.
Uldall, F. Pilegrimstegn og deres Benyttelse til Relieffer paa Kirkeklokker. (Kirkehist. Saml. 5. Række I, 571—77.)
Wallem, Fredrik B. Billedstene fra Sem kirke. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 239—47.) — Dyrkredsens tegn paa Sem kirke. (Aarsb. f. 1903, 247—8.)
Weibull, L. Den helige Göran och draken. En legend och ett bildverk. (Samfundet S:t Eriks årsbok 1903, 78—81.)
Wrangel, E. Forskningar om Skånelands kyrkor. (HT. för Skåneland. I, 307—16.)
Wåhlin, Theodor. Stora Hammars gamla kyrka. (HT. för Skåneland. I, 363—72.)
Ö[dberg], F. Grafstenar från 1500- och 1600-talen i Vestergötland. (Vestergötl. FmfT. 1903, 69—78.)

Bokkenheuser, Knud. Hvad Skafferen fortalte. (Dania. X, 171—74.)
Bondeson, August. Visbok. Folkets visor, sådana de lefva och sjungas ännu i vår tid. H. 15—18 (slut). II. S. 209—415 + 8 s. I. 16 s. Sthm. 8:o. 2 kr.
Bording, Rasmus. Vore Forfædres Naturopfattelse. (Højskolebladet. 1903, 691—96.)
Danske Folkeviser med gamle Melodier. Ved *T. Laub* og *A. Olrik.* Tegningerne af J. Skovgaard. Kbh. Tværfolio. 34 + 9 s. 4 kr. (Anm. Højskolebladet 1903, 1595—96 af J. A.)
Davíđsson, Olafur. Isländische Zauberzeichen und Zauberbücher. (ZfVk. XIII, 150—67, 267—79.)
Feilberg, H. F. Rumlepotten. (Fra Ribe Amt. 1903, 122—23.)
Folkevisur og eventyr. Ved *Hans Ross.* (Syn og Segn. IX, 161—179.)
Gamalt or Sætesdal, ihopsamla av *Johannes Skar.* Krnia. 8:o. 216 s. 2 kr. (Anm. Syn og Segn. IX, 135—39 af R. Flo.)
Hammarstedt, E. Om fröns användning inom folksed och dödskult. (Studier tillägn. Oscar Montelius. 25—36.)
— Midsommardaggen. (SvFmfT. XII, 63—72.)
— Fågeln med segerstenen, sprängörten och lifsämnet. (Meddelanden från Nord. mus. 1901, 166—208.)
Haukenæs, Th. S. Norsk Eventyrskat. Ny samling. 2. del. Bergen. 8:o. 4 + 2 + 315 s.
Íslenzkar gátur, þulur og skemtanir, gefnar út af Hinu íslenska bókmentafjelagi. VI, 3. S. 225—403 + 8 s. Kaupmannahöfn. 8:o.
Janse, Otto. Om olofskult i Uppland. (Studier tillägn. Oscar Montelius. 156—164.)

Kahle, Bernhard. Noch einiges vom bösen Blick. (ZfVk. XIII, 213—16.)

Kristensen, Evald Tang. Et hundrede gamle danske skjæmteviser. Efter nutidssang samlede og optegnede. Århus. 1901. 8:o. 312 s. — Melodier. 92 s.

Larsen, Sofus. Niels Ebbesens Vise. (Aarb. 1903, 73—147.)

— Vore Folkevisers Form og Overlevering. (Tilskueren. 1903, 901—23.)

Låffler, L. Fr. Den gottländska Taksteinar-sägnen. (En svensk mytbildning i nyare tid.) Sthm. 8:o. 35 s. (SvLm. 79:e h. — XIX. 6. 1903.)

Norges land og folk. X. Lister og Mandals amt. I. Krnia. 8:o. (Heri s. 454—81: Folkesagn, overnaturlige væsener og overtro. S. 481—98: Folkeviser og digtning.)

Norske folkeviser. I. Med ei utgreiding um visedansen av *Hulda Garborg.* Oslo. 8:o. 48 s. 0,25 kr. (Norske folkeskrifter. 8.)

Saga, sägen och sång i Jämtebygd. Samladt och utgifvet af *Johan Lindström-Saxon.* Sthm. 16:o. 112 s. 1,50 kr.

Schürer von Waldheim, W. Typologiska studier. I. Om utvecklingen af bogtrådens öfre ändar. (Upplands FmfT. IV, 384—91.)

Seytján æfintýri. Úrval úr þjóðsögum og æfintýrum *Jóns Árnasonar.* Rvík. 8:o. 4 + 177 s. 1,20 kr.

Smaasegner og smaavers. Fraa *Sophus Bugge.* (Syn og Segn. IX, 26—33.)

Wigström, Eva. Geister- und Gespensteraberglaube aus Västra Göinge und Skåne. [Übersetzt aus Meddelanden från Samfundet för Nordiska Museets främjande, von S. v. Wadenstjerna.] (Globus. LXXXIII, 43—45.)

VI. Ældre retsvidenskab, historie og topografi.

Beauchet, L. Loi d'Upland. (Nouv. Revue hist. de droit français et étranger. 1903, 159—213, 305—326, 613—647.)

Boden, Friedrich. Mutterrecht und Ehe im altnordischen Recht. Berlin u. Lpz. 8:o. 138 s. (Anm. DLz. 1904, 1383—88 af J. Kohler.)

— Das Urteil im altnorwegischen Recht. (Z. d. Savigny-Stift. f. Rechtsgesch. Germ. Abt. XXIV, 1—59.)

— Die isländischen Häuptlinge. (smst. 148—210.)

Bååth, L. M. Till frågan om en eller tvenne redaktioner af Södermannalagen. (HTsv. XXIII, 172—83.)

Christensen, W. Dansk Statsforvaltning i det 15. Århundrede. Kbh. 8:o. 766 s. 7,50 kr. (Anm. HTda. 7 R. IV, 529—58 af E. Arup. — Ztschr. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XXXIII, 277—85 af P. Hedemann.)

Die Gesetze der Angelsachsen. Hrsg. von *F. Liebermann.* Bd. 1. [1898—]1903. Halle. 4:o. 62 + 675 s. [S. 125—35: Verträge

mit den Dänen in Ostanglien, s. 271—371: Cnut's Erlasse und Gesetzbuch.]

Daenell, R. Die staatsrechtliche Stellung Schleswigs zu Dänemark im Zeitalter Waldemar Atterdags, Margrethes und Erichs des Pommern. (Zeitschr. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XXXIII, 329—36.)

Estlander, E. Studier i äldre svensk förmynderskapsrätt. II—III. (Tidskr. utg. af Jurid. fören. i Finland XXXIX, 161—216, 317—374.)

Fahlcrantz, G. E. Rättfärdighet i rättsskipning. En historisk och jämförande framställning af några hufvudpunkter i vårt rättegångsväsende. Sthm. 8:o. 21 + 15 + 944 + 26 s. 15 kr. (Anm. HTsv. XXIII. Öfvers. och Gransk. 39—44 af Bgh. — Svar af Fahlcrantz og Gensvar af Bgh i Bilag til HTsv. XXIII. — DLz. 1904, 1584—85 af K. Lehmann.)

Mortensen, Karl. Lov og Ret i Nordens Hedenold og Middelalder. (Dansk Tidsskrift 1903, 650—64.)

Scheie, Jon. Om Ærekrænkelser efter norsk Ret. 1. Del. Historisk Udvikling. (Tidsskr. f. Retsvid. XVI, 280—459. [Tiden før Chr. V's norske Lov: s. 280—399]).

Synodalstatuter och andra kyrkorättsliga aktstycken från den svenska medeltidskyrkan. Utg. af *Jaakko Gummerus.* Sthm. 1902. 8:o. 8 + 98 s. 2 kr. (Skrifter utg. af Kyrkohistoriska föreningen. II, 2.)

Akter rörande ärkebiskopsvalet i Uppsala 1432 samt striden därom mellan konung Erik och svenska kyrkan, utgifna af *Algot Lindblom.* Uppsala. 8:o. 15 + 150 s. 2,50 kr. (Skr. utg. af Kyrkohist. Föreningen. IV: 2.)

Arup, Erik. Den finansielle side af erhvervelsen af hertugdømmerne 1460—1487. (HTda. 7 R. IV, 317—88, 399—489.)

Benediktsson, Bogi. Sýslumannaæfir. Með skýringum og viðaukum eptir *Jósafat Jónasson.* II. b. 4. h. S. 405—564. Rvík. 8:o.

Briem, Halldór. Ágrip af Íslandssögu. Rvík. 8:o. 120 s.

Daenell, E. Der Ostseeverkehr und die Hansestädte von der Mitte des 14. bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts. (Hansische Geschichtsblätter. 1902, 3—50.)

Fischer, Joseph. The Discoveries of the Norsemen in America with special relation to their early cartographical representation. Translated from the German by Basil H. Soulsby. London. 8:o. 24 + 130 s. (Anm. Americ. Hist. Review VIII, 739—42 af E. L. Stevenson. — The Athenæum. 1903. I, 561. — Saga-Book of the Viking Club. III, 283—84 af A. F. Major.) 8 s.

Gebhardt, August. Entdeckungsfahrten der alten Norweger. (Allgemeine Zeitung. Beilage. 183.)

Halldórsson, Jón. Biskupasögur 1. b. 1. h. (Sögurit II, 1.) Rvík. 8:o. 78 s.

Hallendorff, C. Vårt folks historia. Sthm. 1902—03. 8:o. 402 s. + 2 t. 4,25 kr.

Hansen, M. R. Alte Ortsnamen der cimbrischen Halbinsel als Anhalt für die Stammesangehörigkeit der Bewohner. (Die Heimat. XIII, 97—102. — Deutsche Erde. I.)

Holstenerpræstens Krønike (Presbyter Bremensis), oversat af Anna Hude. Udgivet af Selskabet til historiske Kildeskrifters Oversættelse. Kbh. 8:o. 3 + 163 s. 2,50 kr.

Hull, Eleanor. Irish Episodes in Icelandic Literature. (Saga-Book of the Viking Club. III, 235—70).

Jónsson, Jón. Íslenzkt Þjóðerni. Alþýðufyrirlestrar. Rvík. 8:o. 6 + 262 s.

Knabe, C. Bemerkungen zu Saxo. (Ark. XX, 91—96.)

Kunik, A. [Al-Bekri's og andre Forfatteres Meddelelser om Rus og Slaverne.] På russisk. 2. Bd. St.-Petersborg. 8:o. 12 + 66 + 207 s. 2 rubl. 40 kop.

Langkilde, Kirsten. Absalon. Nogle Bidrag til en Karakteristik. (Nyt Tidsskrift. 1903, 175—95.)

Lundström, Herman. Hvilka äro våra äldsta domkapitel? (Sammes: Skisser och kritiker. 33—42.)

Melsteð, Bogi Th. Íslendinga saga. Gefin út af Hinu íslenska bókmentafjelagi. Bd. 1. H. 2. S. 161—336 + 20 s. Kphöfn. 8:o. 2 kr.

Moffat, A. G. Palnatoki in Wales. (Saga-Book of the Viking Club. III, 163—73.)

Norges land og folk. X. Lister og Mandals amt. I. Krnia. 8:o. (Heri s. 592—660: Historie.)

Olrik, Hans. Absalons Betydning for Danmark. (Dansk Tidsskrift. 1903, 305—16.)

Reventlow, C. E. Freskerne paa Slottet Malpaga fremstillende Kong Christiern den førstes Besøg hos Bartolomeo Colleoni. Kbh. Tværfolio. 24 tosp. s. + 8 tavler. 20 kr. [Også med fransk titel og text.]

Rugaard, D. E. Abbed Vilhelm. 1203—6. April—1903. Blade af Æbelholt Klosters Historie. Frederiksborg. 8:o. 14 s.

Schwartz, Ph. Die Fehde Dorpats mit den Stamern und Genossen. (Sitz.-ber. d. Gesellsch. f. Gesch. u. Altertumskunde der Ostseeprovinsen Russlands aus dem Jahre 1902, 158—69.) [Bl. a. om Axelsønnerne.]

Skoglund, Alexandra. De yngre Axelsönernas förbindelser med Sverige 1441—1487. Akad. afhandl. Uppsala. 8:o. 20 + 246 s. 2 kr.

Storm, Gustav. Den "buxeløse Jarl" i Sverige. (HTsv. XXIII, 89—90.)

— Kong Sverres fædrene Herkomst. (HTno. 4. r. II, 163—91.)

Þorláksson, Guðbrandur. Morðbréfabæklingur. I. 1592. II. 1595. Sögufélag gaf út. Rvík. 1902—03. 8:o. 122 s.

Wendt, O. Lübecks Schiffs- und Warenverkehr in den Jahreu 1368 und 1369 in tabellarischer Uebersicht auf Grund der Lübecker Pfundzollbücher aus denselben Jahren. Lübeck. 1902. 8:o. 65 s. + 2 tab. 1,50 m.

Willson, Thomas B. History of the Church and State in Norway from the 10. to the 16. Century. Westminster. 8:o. 394 s. 12 s. 6 d.

Öfre Dalarna förr och nu. Sthm. 8:o. (Heri s. 209—364: *Axel Ihrmark:* Historia.)

Oelgarte, Friedrich. Die Herrschaft der Meklenburger in Schweden. Meklb. Jahrb. LXVIII, 1—70.) [Se Bibliografi for 1902.]

Aarhus. Byens Historie og Udvikling gennem 1000 Aar. Med Billeder af J. Ølsgaard. Teksten af *F. Beckett, R. Berg, J. Clausen, A. Jensen.* H. 1. Aarhus. 4:o. 16 s. 0,35 kr.

Abrahamson, Aug. Lidt om Sætersdalen. (Christianssands og Oplands Turistforenings Aarbog. 1903.)

Ahlenius, K. Ångermanälfvens flodområde. En geomorfologisk-antropogeografisk undersökning. Uppsala. 8:o. 12 + 220 s. + 2 kartor. 3,75 kr.

Ahrenberg, Jac. Ett nytt uppslag i frågan om Åbo domkyrkas restauration. (FT. LV, 186—99.)

Akershus. Fra den kombinerede Komité for Bevaring af Bastionerne paa Hovedtangen. Krnia. 4:o. 12 s. med illustr. og rids. 1 kr.

Beckett, Francis. Rygaard og Hesselagergaard. (Architekten, V, 420—28.)

Bendixen, B. E. Om nogle nedrevne kirker i Sogn. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 304—7).

Berggren, P. G. Kalmar nunnekloster. (Meddel. Kalmar läns fmf. III.)

Bruun, Daniel. Færøske Bygdekirker. (Architekten. V, 213—219, 241—249, 257.)

— De sidste Græstørvskirker paa Island. (sst. 453—64.)

— Gennem afsides Egne paa Island. Iagttagelser foretagne paa Rejser i Skaftafellssyslerne 1899 og 1902. (Tidsskr. f. Landøkon. 1903, 417—534.) Også i særtryk 1 kr.

Clason, Sam. Stockholms återfunna stadsböcker från medeltiden. (HTsv. XXIII, 25—60, 97—154.)

Dam, E. Odense Løveapoteks Historie 1549—1903. Kbh. 4:o. 166 s. 10 kr.

Danske Domkirker. II. Viborg. Af *Georg Saxild.* (Den da. Turistforenings Aarsskr. 1903, 20—44.)

Debes, Lucas Jacobsøn. Færoæ et Færoa reserata, det er Færøernes og færøske Indbyggeres Beskrivelse, udi hvilken føres til Ljuset adskillige Naturens Hemmeligheder og nogle Antikviteter, som her til Dags udi Mørket have været indelukte og nu her oplades alle kuriøse til Velbehagelighed. Thorshavn. 8:o. 15 + 361 s. [Originaludg. Kbh. 1763.] 3 kr.

En gammel Mønsbeskrivelse. Skrevet paa Latin omkring ved Aar 1679 af *Joh. Wiborg*, Præst i Stege. Oversat paa Dansk af Præsten *Jens With* i Keldby c. 1701. Stege. 4:o. 50 s. [Særtryk af Møns Folkeblad 1902.]

Engström, Th. Öland, dess historia, land och folk. Kalmar. 8:o. 249 s. + 1 karta. 2,75 kr.

Falköpings historia. Skildringar från staden och orten, från forntid och nutid, efter skilda källor utarbetade för Falköpings Tidning. Falköping. 1902. 75 s. 1 kr.

Fröding, H. Det forna Göteborg. Biografiska och kulturhistoriska studier. Sthm. 8:o. 218 s. 3 kr.

Frölén, Hugo. Munsö kyrka i Uppland. (Upplands FmfT. IV, 428—36.)

Geete, Robert. Från "Gamla Söderköping". Några kulturminnen. (Sv. Turistfören. Årsskrift. 1903, 321—52.)

Grove, Gerhard L. Har Christianshavn haft sit eget Raadhus? En historisk-topografisk Undersøgelse. (Fra Arkiv og Museum. II, 1—21.)

Hamner, J. W. Ödekyrkorna på gotländska landsbygden. (Sv. Turistfören. Årsskrift. 1903, 219—31.)

Helsingborgs historia. Af *N. P[ersso]n* under medverkan af flera författare, H. 11—22 (slut). S. 177—352 Helsingborg. 8:o. 3 kr.

Henriksson, Ad. Ett 600-års minne. [Funbo kyrka.] (Upplands FmfT. IV, 392—406.)

Hjorth, Rich. Beskrifning öfver Bjerke härad i Elfsborgs län. Vänersborg. 8:o. 59 s. 2 kr.

— Beskrifning öfver Laske härad i Elfsborgs län. Vänersborg. 8:o. 88 s. 3 kr.

Historik öfver Sigtuna stad. Sigtuna. 1902. 59 s.

Johnsen, O. A. Hurum herred. En historisk-topografisk beskrivelse. Krnia. 8:o. 4 bl. + 150 s. 4,50 kr.

Johnston, A. W. The Round Church of Orphir; or the Earl's Bú and Kirk in Ör-fjara. (Saga-Book of the Viking-Club. III, 174—216.)

Jónsson, Brynjólfur., Rannsókn í Gullbringusýslu og Árnessýslu sumarið 1902. (Árbók hins ísl. fornl. 1903, 31—52.)

Kähler, Fr. Forschungen zu Pytheas' Nordlandsreisen. Halle. 8:o. 60 s. 1,60 m.

Kastman, Carl. Island, land och folk. Med 16 bilder och 1 karta. Sthm. 110 s. + 1 k. 1 kr. (Svenskt Folkbibliotek. IV: 3.)

Kjellberg, C. M. Uppsala domkyrka. Vägledning för besökande. Uppsala. 8:o. 66 s. + 1 k. 1 kr.

— Upplands äldre kartografi. (Upplands FmfT. IV, 407—27.)

Koren, Kristian. Trondhjems Bogtrykkere. (Trondhjemske Saml. 161—84.)

Kornerup, J. Fire Foredrag om Det gamle Roskilde. Særtryk af "Roskilde Dagblad". Roskilde. 4:o. 36 s.

Kornerup, J. Om Storeheddinge Kirke (Kirkehist. Saml. 5. Række I, 563—70.)

Levertin, Oscar. Gamla Stockholmsbilder. (Svea för 1904, 31—73.)

Lind, Janus. I Rosernes og Ruinernes By [Visby]. (Norden. IV, 40—43, 57—59.)

Lundin, Cl. Källare och kaffehus i Stockholm under senare hälften af 1700-talet. (Samf. S:t Eriks årsbok 1903, 34—56.)

Lönborg, Sven. Sveriges karta. Tiden till omkring 1850. Uppsala. 8:o. 6 + 242 s. 3,75 kr.

Mandtal over Presterne i Oslo og Hamar Stifter 1611. Meddelt af *E. A. Thomle.* (Medd. fra det norske Rigsarchiv. II, 385—93.)

Mathiesen, H. Fra Inderøen. [Bl. a. om Sakshoug gamle Kirke.] (Nidaros. 1903. No. 290.)

Modin, Erik. Härjedalens ortnamn ock bygdesägner. S. 265—304 (register). (SvLm. 79:e h. = XIX, 2. 1903.)

Moritz, Eduard. Die Nordseeinsel Röm. Hamburg. 8:o. 8 + 210 s. + 3 karten. 6 m. (Separatabdruck aus den Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in Hamburg, Band XIX.)

Noraskogs arkiv. Bergshistoriska samlingar och anteckningar. Utg. af *Johan Johansson.* H. 10. S. 193—464 + 7 s. Sthm. 8:o. 5 kr.

Nygård, S. Bidrag til nogle jydske hovedgårdes historie i nyere tid (1660—c. 1850). II. Ormholt. (Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 3 R. III, 481—526.)

Olafsen, O. I. Stavekirken i Granvin. II. Prester og kirkelige Forholde i Hardanger i Middelalderen. (Skr. udg. af Bergens hist. Foren. N:o 9. 11. 26 s.)

Om Svendborg. Illustreret Beskrivelse af Byens Tilblivelse og Udvikling til Nutiden. Fortalt af en gammel Svendborger. Svendborg. 8:o. 110 s. 3 kr.

Pedersen, N. Kirken i Tibirke. Et Bidrag til dens Historie. Fredensborg. 4:o. 72 s. + 1 bilag. 8 kr.

Petersen, Thade. Rømø. Et Bidrag til Øens Historie og Beskrivelse. (Sønderjydske Aarbøger 1903, 196—253.)

Qvisling, J. L. Prester i øvre Telemarken fra de ældste tider til omkring 1600. Skien. 8:o. 7 + 101 s.

Rasmussen, H. St. Knuds Kirke i Odense. Vejledning for Besøgende. Odense. 8:o. 32 s. 0,50 kr.

— St. Hans Kirke i Odense. Vejledning for Besøgende. Odense. 8:o. 32 s. 0,50 kr.

Ruuth, J. W. Viborgs stads historia. H. 1—2. Helsingfors. 8:o. 218 s. (Anm. FT. LV, 487—90 af M. G. Schybergson.) 3,50 m.

Samlinger til Stavanger Historie. Udgivne ved *A. E. Erichsen.* 1. Bd. Stavanger Retsprotokoller 1617—1683 i Uddrag. Udgivne ved *A. E. Erichsen.* Stavanger. 8:o. 8 + 538 s. 3 kr.

Suxén, Ralf. Några ord om befolkningsförhållandena i Satakunta i äldre tider. (Finskt Museum. X, 14—20.)

Schjelderup, W. M. Damsgaard og dens ejere. (Skr. udg. af Bergens hist. Foren. No. 9. V. 54 s.)

Schjerfbeck, M. Något om Åbo domkyrkas restaurering; med anledning af D:r Sune Ambrosianis inlägg i frågan. (FT. LIV, 95—102.)

Schirmer, Herm. M. Nidaros anlæg. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 36—57. Aarsb. f. 1903, 233.)

Severinsen, P. Et østjydsk Valfartsted fra Middelalderens Slutning. [Ginnerup i Djursland]. (Kirkehist. Saml. 5. Række II, 185—86.)

Sollied, Peter Ravn. Prester, Prestegjeld og Kirker i Finmarken i det 17de Aarhundrede. (Meddelelser fra det norske Rigsarchiv. II, 272—313.)

Steine, Lars T. Fra Steinsdalen. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1902, 313—17.)

Stockholms stads arkivväsen. (Samf. S:t Eriks årsbok. 1903, 113—135.)

Storck, H. St. Bendts Kirke i Ringsted. (Architekten, V, 414—20.)

Sørensen, S. A. Sandefjord og Omegns Industri og Næringsliv i gammel og ny Tid i Tekst og Billeder. Krnia. 4:o. 1902—03. 6 kr.

Thoroddsen, Þorvaldur. Landfræðissaga Íslands. Hugmyndir manna um Ísland, náttúruskoðun og rannsóknir, fyrr og síðar. Gefin út af Hinu íslenzka bókmentafjelagi. IV, 1. Kphöfn. 8:o. 160 s.

Trondhjems Domkirke. (Architekten. V, 345—54.)

Wahlfisk, Joh. Örebro slott. (Sv. Turistfören. Årsskrift. 1903, 148—73.)

Welin, Sanfrid. Öresten. (Vestergötl. FmfT. 1903, 1—15.)

Westrin, A. Anteckningar om de äldsta husen i Kalmar. (Meddel. Kalmar läns fmf. III, 104—110.)

Wrangel, F. U. Anteckningar om Stockholms äldsta rådhus. (Samf. S:t Eriks årsbok 1903, 1—33.)

Wåhlin, Th. Vegeholm, en skånsk medeltidsborg under restaurering. (Architekten. V, 273—83, 295—90.)

Tillæg.

Anmeldelser af tidligere udkomne arbejder.

Bang, A. Chr. Norske Hexeformularer og Magiske Opskrifter. Krnia. 1901—1902. 8:o. (Anm. DLz. 1903, 3141—42 af W. Köhler. — Cbl. 1903, 747—48 af —bh—. ZfVk. XIV, 252 af A. Heusler.)

Bertelsen, H. Om Didrik af Berns sagas oprindelige skikkelse, omarbejdelse og håndskrifter. 1902. 8:o. (Anm. MLN. XIX, 53—54 af C. M. Lotspeich. — Ark. XXI, 81—86 af E. Mogk.)

Bilfinger, G. Untersuchungen über die Zeitrechnung der alten Germanen. II. Das germanische Julfest. Stuttgart. 1901. 4:o. (Anm. Cbl. 1903, 479 af —nn—.)

Björkman, Erik. Scandinavian loan-words in Middle English. Part I. Halle. 1900. 8:o. (Anm. ZfdPh. XXXV, 96—101 af G. Binz.)

Björkman, Erik. — Part II. Halle. 1902. 8:o. (Anm. Journ. of Engl. and Germ. Phil. V, 422–26 af G. T. Flom. — Cbl. 1903, 1188 af K. L. — Saga-Book of the Viking Club. III, 482—84 af O. B. — Arch. CXI, 451—58 af K. Luick.)

Chantepie de la Saussaye, P. D. The Religion of the Teutons. Translated from the Dutch by Bert J. Vos. Boston and London. 1902. 8:o. (Anm. DLz. 1904, 203–06 af W. Ranisch.)

Faraday, Winifred. The Edda. II. The Heroic Mythology of the North. London. 1902. 8:o. (Anm. ZfVk. XIII, 251—52 af A. Heusler. — Folk-Lore XIV, 111 af A. F. Major.)

Friesen, Otto von. Bidrag till den nordiska språkhistorien. Upsala. 1901. 8:o. (Anm. IFAnz. XV, 272 af Marius Kristensen.)

Hall, Fr. Bidrag till kännedomen om Cistercienserorden i Sverige. I. Munkklostren. Akad. afh. Gefle. 1899. 4:o. (Anm. Kyrkohist. Årsskr. IV. Granskn. o. anm. 132–37 af H. Lundström.)

Herrmann, Paul. Erläuterungen zu den ersten neun Büchern der dänischen Geschichte des Saxo Grammaticus. 1. Teil. Übersetzung. Lpz. 1901. 8:o. (Anm. ZfVk. XIII, 106—7 af Max Roediger. — AfdA. XXIX, 265–67 af W. Ranisch. — Cbl. 1904, 375–77 af —gk. — Studien z. vergl. Literaturgesch. III af Jantzen.)

Hesselman, B. Stafvelseförlängning och vokalkvalitet. Undersökningar i nordisk ljudhistoria. I. Uppsala. 1902. 8:o. (Anm. IFAnz. XV, 273 og TfF. XII, 82—84 af Marius Kristensen.)

Heusler, Andreas. Die Lieder der Lücke im Codex Regius der Edda. (German. Abhandl. Hermann Paul zum 17. März 1902 dargebracht, 1—98.) (Anm. Journ. of Engl. and Germ. Phil. V, 209—13 af F. Jónsson.)

Jónsson, Finnur. Det norsk-islandske skjaldesprog omtr. 800—1300. Kbh. 1901. 8:o. (Anm. Journ. of Engl. and Germ. Phil. V, 384—87 af G. T. Flom.)

Kahle, B. Altisländisches Elementarbuch. Heidelberg. 1900. 8:o. (Anm. Journ. of Engl. and Germ. Phil. V, 396–401 af G. E. Karsten).

Kauffmann, Fr. Balder. Mythus und Sage nach ihren dichterischen und religiösen Elementen untersucht. Strassburg. 1902. 8:o. (Anm. Dania. X, 181–184 af A. Olrik. — DLz. 1903, 488–94 af A. Heusler. — Cbl. 1903, 787–88 af —tz—.)

Küchler, Karl. Geschichte der Isländischen Dichtung der Neuzeit (1800–1900.) 2. Heft. Dramatik. Lpz. 1902. 8:o. (Anm. Journ. of Engl. and Germ. Phil. V, 222—224 af Ch. A. Williams. — Cbl. 1903, 1442.)

Larsen, C. F. Norske Kranietyper. Chrnia. 1901. 8:o. (Anm. DLz. 1903, 109 af J. Kollmann.)

Leijonhufvud, Sigrid. Ur svenska herrgårdsarkiv. Bilder från karolinska tiden och frihetstiden. Sthm. 1902. 8:o. (Anm. FT. LV, 153–155 af Alma Söderhjelm.)

Meissner, Rudolf. Die Strengleikar. Ein beitrag zur geschichte der altnordischen prosalitteratur. Halle. 1902. 8:o. (Anm. AfdA. XXIX, 202—14 af A. Heusler. — Cbl. 1903, 1058 af —bh—.)

Nyrop, Kristoffer. Ordenes liv. Kbh. 1901. 8:o. (Anm. Journ. of Engl. and Germ. Phil. V, 198—203 af G. T. Flom.)

Olrik, A. Om ragnarok. (Aarb. 1902, 157—291.) (Anm. ZfdPh. XXXV, 402—407 af Fr. Kauffmann. — Syn og Segn. IX, 275—80 af R. Flo. — ZfVk. XIV, 457—63 af W. Ranisch.)

Pineau, Léon. Les vieux chants populaires scandinaves. II. Paris. 1901. 8:o. (Anm. MLN. XIX, 91—96 af A. Remy. — Cbl. 1903, 1644—45.)

Pipping, Hugo. Gotländska studier. Uppsala. 1901. 8:o. (Anm. Journ. of Engl. and Germ. Phil. V, 387—91 af E. Björkman.)

Schönfeld, E. Dagobert. Der isländische Bauernhof und sein Betrieb zur Sagazeit. Nach den Quellen dargestellt. Strassburg. 1902. 8:o. (Anm. Litbl. 1903, 364—67 af B. Kahle. — Arch. f. Kulturgesch. I, 367—69 af O. Lauffer.)

Snorre Sturluson. Gylfaginning. Den gamle nordiske Gudelære. (Förste Del af Snorres Edda). Oversat af F. Jónsson. Kbh. 1902. 8:o. (Anm. Ark. XXI, 190—194 af Th. Hjelmqvist.)

Testamenter fra Danmarks Middelalder indtil 1450 udgivne af *Kr. Erslev.* Kbh. 1901. 8:o. (Anm. HTda. 7. R. IV, 494—502 af Jørgen Olrik.)

Wimmer, Ludv. F. A. Sønderjyllands runemindesmærker. Kbh. 1901. 8:o. (Anm. GgA. 1903, 705—15 af Th. v. Grienberger.)

Antalet konstruk

(I konstruktioner

	Lata		Nöþgha		Biþia		Til mana		Kalla Sighia			Svara	
	Ack. m. inf.	Inf. utan ack.	Ack. m. inf.		Ack. m. inf.	At-sats och dir. anf.	Ack. m. inf.		Ack. m. inf. e. *kalla* och *sighia*	Obj. + predikativ e. *kalla*	At-sats o. dir. anf. vid *sighia*	Ack. m. inf.	
Vgl I	8	43	1		1				(30 + 0) 30	18	5		
Vgl II	9	46	1		2				(42 + 17) 59	20	9		
Ögl	9	37			13	1			(23 + 44) 67	26	21		
Upl	9	24							(0 + 79) 79		19		
Bjärk.	6	3							(0 + 1) 1				
SML	4	15			4	1	1		(0 + 59) 59		21		
Dal.	2	10			1				(1 + 13) 14		24		
Vml	8	21			1				(2 + 43) 45		27		
Smål.	1	1			1				(0 + 1) 1				
Häls.	4	7			1				(2 + 21) 23	9	2		
MELL	5	17			7				(2 + 54) 56		21	1	
MES	12	38			11				(2 + 28) 30	1	9		
Gotl.					3	1			(6 + 1) 7	4	3		
KS	7	7							(0 + 3) 3		79		
Ek	47	70			19	8			(0 + 1) 1		62		
Summa	131	339	2		64	11	1		475	78	302	1	

Största antalet konstruktioner ack. m. inf. förekommer efter *sighi* *vænta* (hvardera 3), *nöþgha*, *kænna*, *kænnas* (hvardera 2), *til mana*, *svara*, *qveþ*

Antalet konstruktioner ack. m. inf. är störst i *Ögl* (96); sedan kor i sammanhang med skrifternas olika omfång.

Största antalet verb som åtföljas af ack. m. inf. ha *SML*, *MELL*

Rättelse: sid. 235: rad 1 står 2; läs 5.

Undersökningar om konstruktionen ackusativ med infinitiv i den äldre fornsvenskan.

(Forts.)

Sighia.

Verbet *sighia* förekommer synonymt med *kalla* redan i *Vgl I* men där aldrig förenadt med ackusativ med infinitiv. Dels finna vi det där konstrueradt med enbart ackusativobjekt [1]), dels möta vi det åtföljdt af *at*-sats och inledande en direkt anföring.

I de af Brate och Bugge anförda runverserna förekommer ett fall af *sighia*, n:o 28, där det är konstrueradt med direkt anföring: *Segiʀ inn ær sá slik um merki: Ormbr u[m] gærði at sinn faður.*

Med *at*-sats är *sighia* i *Vgl I* konstrueradt i följande exempel:

A 10: *sva sigiæ. lærþir mæn at eig ma ne uid kvæþæ mæþ gusz ræt* [2]) — A 11: *Sighir han at han drap han mæþ vaþæ værki* (II A. 14) — A 12 pr: *sighir at han skal. gangæ til roms* (II A 15) — M: § 2: *Sighir sua þén ær mylnustaþ atti. at fang æru eigh al af roten* (II M: § 2).

Det sista exemplet är egentligen — liksom flera andra — en direkt anföring, inledd med *at*.

En hufvudorsak till att *kalla* med ackusativ med infinitiv ej brukats i dessa exempel är troligen sträfvandet efter bestämdhet och *eftertryck*. Åtminstone tyder ordet *sva* i första och fjärde exemplet på ett sådant syfte. Och när detta ord utsatts, är konstruktionen ackusativ med infinitiv omöjlig, ty detta adverb fordrar ett följande *at* eller en direkt

---

[1]) Så K 12: § 1; 14: § 2: *mæssu*; Md 1 pr: *frafal* [*forfal*?]; A 18: § 1: *þöþæ* [*döþæ*] *þerræ*.

[2]) Uppenbarligen ett sent tillägg, som reqt af kan misstänkas ha insmugglats af någon andlig. Det har strukits i Vgl II.

anföringssats som bestämning. Äfven i andra exemplet synes *sighia* med *at*-sats ha föredragits därför, att denna sats mera bestämdt och åskådligt fastslår faktum, än hvad ackusativ med infinitiv kan göra. (Se härom vidare sid. 326 ff.)

Äfven andra omständigheter synas ha medverkat. I första exemplet är det underförstådda subjektet till *kvæþæ* troligen ett allmänt *man* — ty satsen har karakteren af ett allmänt moraliskt bud — ett förhållande, som gjorde meningen olämplig att uttryckas med ack. m. inf. I fjärde exemplet har den mellansats, som skiljer sägandets verb från själfva yttrandet, framkallat behofvet af att genom ett inledande *at* markera yttrandets början. Ty ackusativ med infinitiv behöfver gärna nära ansluta sig till det styrande verbet [1]).

En påståendesats [2]) i form af direkt anföring möta vi efter *sighia* i följande exempel i Vgl I:

R 5: § 1: *ællær sigir iak. sa at þu rant en firi enom ok hafþi spyut a baki.*

Här är själfva formen så viktig, att därför direkt anföring brukats, ett uttryckssätt, som harmonierar med hela flockens lifliga och dramatiska framställningssätt.

Den omständigheten, att *sighia förekommer i Vgl I med konstruktioner, som till innehållet äro ungefär likartade med ackusativ med infinitiv, men aldrig förbindes med denna konstruktion ännu*, synes mig ge ett starkt stöd åt antagandet, att ackusativ med infinitiv efter *kalla* framvuxit ur förbindelsen mellan objekt och objektivt predikativ.

Ackusativ med infinitiv efter *sighia* möter oss först i *Vgl II*. I *Vgl I* åtföljes det, som nämndt, antingen af *at*-sats eller af direkt anföring. I förbindelse med ackusativ med infinitiv synes *sighia* ursprungligen ha kommit till följd

---

[1]) Endast följande undantag har jag funnit; *Ögl* Vaþ. 15: § 8; ES 16 pr; *Upl* J 1: § 1; *MELL* Hg 9: § 1; SVl 1 pr; Þj 21; *MES* H 8: § 1.

[2]) Jag har naturligtvis uteslutit alla af *sighia* beroende fråge-, önske-, uppmanings- och utrops-satser.

af sin betydelselikhet med *kalla*, när detta verb följdes af sistnämnda konstruktion; ty då hade hos *kalla* den ursprungliga betydelsen 'ropa' i den förmildrade formen 'säga' arbetat sig fram igen.

Till en början torde *sighia* helt enkelt ha intagit *kalla*'s plats, såsom fallet är med följande uttryck:

Vgl II Forn 3: *sigher* (sc. *þön fang*) *sin væræ.*

Dess förut (sid. 230) anförda motsvarighet i *Vgl I* är FS 2: § 1: *kallær sin væræ.*

Men konstruktionens utbredning sammanhänger med en känsla af det förhållandet, att ackusativen och infinitiven tillsammantagna motsvarade en fullständig sats och alltså kunde ersätta den *at*-sats eller direkta anföring, som förut var den enda möjligheten efter *sighia.* Här är alltså en *satsförkortning*, låt vara ganska omedvetet, afsedd. Nu kan latinet, kanske äfven tyskan och norsk-isländskan, ha påverkat genom exempel på liknande satsförkortningar.

I eddaspråket är ackusativ med infinitiv en vanlig företeelse efter *kveða*[1]). Den möter oss äfven i ett så gammalt och i språkligt afseende jämförelsevis originelt arbete, som Ares Islendingabok: V: 5: *oc quaþ ýmissa vandræþe møndo verþa*; VI: 2: *oc quaþ men þat møndo fýsa þangat farar;* VII: 6: *Svá quaþ Teitr þann segia.*

Efter *segja* har det äldre isländska språket icke ackusativ med infinitiv. Men nära denna konstruktion står Sigurðarkviða in skamma 53: *mun ec segia þer lifs orvena liosa bruþi.*

I de af Brate och Bugge anförda runverserna föreslås följande tydning af n:o 161: *or[ð]rö[m] staini kváðu vera i.* Men dels är tolkningen osäker, dels tillhör stenen Gotland, alltså ett annat språkområde än västgötalagens.

I de allra flesta fall af ackusativ med infinitiv efter *sighia* äger icke något objektsförhållande rum mellan detta verb och infinitivens subjekt. I flera fall, då infinitivens subjekt är en *sak*, kan denna dock tänkas såsom ensamt direkt objekt till *sighia* i likhet med t. ex.: *Vgl: stæmnudagh, mæssu sighia, Ögl: sighia forfal, dagh* m. fl.

---

[1]) Se Nygaard, "Edda-sprogets Syntax" II: 42—48.

I exemplen med sakligt subjekt till infinitiven kan möjligheten af detta objektsförhållande till *sighia* ha haft en viss betydelse för uppkomsten af ackusativ med infinitiv. Vi skärskåda först dessa exempel:

1) *Infinitivens subjekt är sakligt.*

Vgl II Add 11: § 9: *Sigher maþer arftaknæ oþoliorþ .. eig laghbuþin varæ.* — *Ögl* Dr 5 pr: *þe sighia omynd mere uara* — Æ 10: § 2: *Nu sighær annar lut sin uærre uara* (*MELL* Æ 12) — Æ 10: § 2: *Nu sighær annar þerra egh iamnaþa eþin surin uara* — ES 15 pr: *Nu sighær man iorþa uærn olaghlika uara gangna* — ES 16: § 2: *sæghær uti uara stæmnu daghin* — ES 16: § 2: *han sæghær færre uara pænningana* — Vins 6: § 5: *sæghær mere uirþning uara* — R 3: § 1: *sighær annar lagha soknina uara ut sotta ok annar sighær egh* — R 16: § 1: *Nu sæghær man eþ olagha uara* — R 22 pr: *þæt . . . sum laghin sighia sæktar mal uara* — B 19 pr: *sighær sin* (sc. *rök ælla sata*) *takin uara* — B 33: *sua manga pænninga sum miætanz mæn sighia træn uærþ uara* — *Upl* Kk 14 pr: *Nu sighær . . . kirkiu wæriændær meræ giwit wæræ* — Kg 10: § 9: *sighær tækiu man þæt wæræ o gillt* — Æ 10: § 2: *annær sighær waræ mere* (sc. *brullöps kost*) *at gangin* (*Vml* Æ 10: § 2) — Æ 11: § 1: *Nu sighiæ frændær barnsins barn wæræ döt föt* (*MELL* Æ 4; *MES* Æ 4) — Æ 25: § 1: *Nu sighær han þæt gulldit wæræ* — Mh 11 pr: *Nu sighær annær forsæti giört wæræ* (*Vml* Mh 10 pr; *MELL* Dr Vl 41) — J 1: § 1: *Nu sighær hin sum iorþ kiöpt hawær. iorþ wæræ laghbuþnæ* — J 15: § 1: *eghandin sighær sitt wæræ fornt ok gamalt* — Kp 1: § 2: *Nu sighær annær þe giærning skiærræ wæræ* (*Vml* Kp 1: § 2) — Kp 2 pr: *e. hwarær man sighær flærþ wæræ saldæ* (*SML* och *Vml* Kp 2 pr) — Kp 8 pr: *sighær annær meræ borghæt wæræ* (*SML* och *MELL* Kp 9 pr, *Vml* Kp 11 pr, *MES* Kp 8 pr) — W 16: § 1: *ok sighær han þe afftæct aff sik wæræ ræntæ* (*Vml* B 16: § 1, *MELL* B 20:

§ 1) — W 24: § 3: *Nu sighær annær æi waþæ eþ buþin wæræ* — þm 1: § 1: *sighær annær buþkafflæ. i. by komin wæræ* — þm 4 pr: *Sighær lænsman sik. þinx fall wæræ giört* — þm 9: § 1: *Nu sighær lænsman næmpd göræ wæræ* (*Vml* þg 18: § 1) — *SML* G 5: § 3: *Nu sighiæ þe hemfölgð hænnæ minnæ wara* — J 9 pr: *Nu sigher cöpman iwir stæmnudagh iorþ hawa standit* — J 11: § 1: *þen ... gipt sigher gifnæ wara* — J 12 pr: *annær sigher af næmning wara vndan takna* — B 7 pr: *Nu sigher han þrang walla* (Likartade: *SML* B 8: § 2; Ib; *Dal.* B 41; *Vml* B 9 pr; *MELL* B 13: § 3; Ib.) — B 7: § 2: *sighiæ þet alle ræt wara* — B 14: § 2: *Nu sigher annær garþin ei laghlica wara vp sagþan* — B 21: § 2: *oc sighiæ aker sin oc æng wara spilt* — B 22: § 1: *Nu sigher annær skip wara bætræ* — Kp 9: § 1: *annær sigher pænninga borghaþa wara. oc annær man* — Mh 22: § 1: *Nu sigher lænsman handwerke a like wara* (*Häls* Mh 5 pr) — Mh 26 pr: *Sigher annær forsat wara giort* — þj 10: § 1: *sigher wara i husum hans. þæt af hanum stulit war.* (obs. ordställningen!) — þg 10: § 1: *annær sigher pænninga fæsta wara* — *Dal* þj 8: *oc bondin sighir minna wara stulit* — þg 2: § 1: *Sighir bondin annat dömpt wara* — þg 8: *görin sum domarin sighir lagh wara* — *Vml* Kr 13 pr: *Nu sighær præstær ... mera giwit wara* — *Häls* W 13: § 3: *Nu sigher* (hskr. B *six*) *þæt wæræ höstæ minning* — þg 5: *annar sigher sak sagha waræ. ok annar æy* [1]) — þg 7: § 3: *sigher annar eþ wæræ buþin* — Ib: *þæn ... eþ sigher buþin wæræ* — *MELL* Egn 3: *sighia hona* (: *iorþ*) *værþa vara* — Egn ind. 4: *sigher sik hona* (: *iorþ*) *ei laghlika vara vp buþna* — Egn 4: *sigher annar þe iorþ vara laghlika vp buþna* — B 24 pr: *ok sigher huart* (: *hæræþ*) *sik ægha* — B 29: § 1: *sighia þen suærm ei hans vara* — þg 27: § 2: *sigher annar buþkafla i by kumin vara* —

[1]) I fortsättningen brukas *kalla* under samma förhållanden som förut *sighia*: *þa hafwi þæn wizorþ sak kallær* (hskr. B *sigher*) *sagha. wæræ.*

Hg 9: § 1: *Nu sigher þen sum drap þet af vaþa vara til komit* — *MES* Kg 20: § 6: *tha sighia byamen ... sit godz wtlændis wara* — *Æ* 10: § 1: *ok sighia thet eig iæmpt skipt wara* — *Æ* 21: § 1: *at annat therra sigher thet swa wara* — Ib: *Nw sigher annat therra thet mera wara* — J ind. 3: *ok sigher the tompt eller gardh eig wara laghlika vpbudhna* (J 3 pr, 3: § 1) — Ib: *sighia the han (: gardh) wara opbudhnan* — J 3: § 1: *sighia the thet sant wara* — R 29: *sigher annar edh giffwin wara* — Dr Vl 11 pr: *hin sigher the boot guldna wara* — *Gotl* 19: § 21: *oc segr hana o nyta wara* — *KS* 11: 13: *Nu kan nokor sæghia þæt vaghat vara* — 45: 25: *Nu sighia visi mæstara siæx lasti ok odyghþi vara.*

2) *Infinitivens subjekt är personligt.*

I detta fall har användningen af ackusativer kunnat ansluta sig till uttryck sådana som:

Upl: sighia bonda til iorþ sinnar; sighia þik til lasa ok nykla; sighia sik af delu.

Af detta slag har jag funnit följande fall:

Vgl II K 70: *Sigher mather sik ey rætlika fældan uæra* — R ind. 8: *vm maþer sigher man haua fæ æller hors* — Þ 58: *sigher þen sik alt agha sum stiæl. hin sigher sik agha halft æller þriþiungh æller sva mikit sum skiæliki sigia hin aghæ* (3 ex.) — Forn 30: *sigher sik eig buþ haua fangit* — Forn 39: *sigher sik eig laghlikæ fælden væræ* — Add 7: § 25: *sighær hærazshöfþinge sik egh þeem vita vp tæliæ* — Add. 9: § 1: *sighær nokor sig eig laghlikæ stemdæn wæræ* — Add. 11: § 6: *Nv æn arui sighær þæn for minnæ köpt haua ... ok hin for minnæ salt hauæ sum saldi. æller ok þæn salde. sighir sik for minnæ salt hawa* (3 ex.) — *Ögl* Kr 14: § 1: *præstær sighær bondan skriptaþan uara* — Kr 16: § 2: *ok soknarin sighær han fældan uara* — Kr 18: § 2: *sighær han haua standit i þöm eþe* — Kr 27: § 1: *sighær han haua giort hor undi sik.* — Dr 3: § 2: *sighær sik egh nær haua uarit* — Dr 5 pr: *Nu sighia barnin sik uara laghskipt uiþær*

faþur sin — Ib: *ok kunungxs soknarin sighær egh han uara lutskiptan fran bondanum* — Vaþ 8: § 2: *ok han sighær sik osakan firi uara* — Vaþ 15: § 3: *Nu sæghær hin sum sarit fik han maghanda man uara* — Vaþ 20 pr: *Nu sighær han sik egh sannan þær at uara* — Vaþ 39: § 1: *nu æn kunungx soknarin sighær han haua böt* — Ib: *ok sighær han mera haua stulit af sik* — Æ 10 pr: *sæghær annar þera annan mera haua fangit* — Æ 24: *Nu sighær man annan þræl uara* [1]) — Æ 25 pr: *Nu sighær man þæn man annöþughan uara* [2]) — Vins. 3: § 1: *ok annar man sighær sik þæt köpt haua* — R 10: *sighær han haua böt malsæghandanum* — B 9: § 1: *ok sighær sik egh af uaraþan uara* — *Upl.* Kk 2: § 1: *præstær sighær þem færri wæræ* — Kk 7: § 8: *Nu sighær præstær sik ængæ tyund fangit hawæ* (*Vml* Kr 6: § 7) — Kk 15: § 1: *Nu sighær man sik kono fæst hawæ* (*Vml* Kr 20 pr) — Kk 16 pr: *ællr sighær han giört hauæ aþæl wærknæþ* (*Vml* Kr 24 pr) — Kk 16: § 1: *Nu sighær biskups lænsman skriptæþæn man wæræ. i. kirkiu gangin. þæn uti ati standæ* (*Vml* Kr 24: § 1) — Kk 19: § 1: *sighær sik eþ hawæ giört ok gangit* — Kk 21 pr: *annær sighær sik. i.˙ þem friþi skaþæ havæ fangit* [3]) (*SML* Kk 20 pr) — Kg 10: § 4: *sighiæ sik æi fullær utgiærþir fangit hawæ* — Ib: *attonx maþær sighær sik fullt hawæ ut giwit* — Æ 18: *ok sighær hanæ æi laghlikæ festæ wæræ* (*Vml* Æ 13: § 2) — M 1: § 3: *ok sighær han fyrræ hawæ banæn dræpit* — M 6 pr: *Nu sighær arfwin han mæþ bön upkliwin wæræ* (*Vml* Mh 6 pr) — M 12: § 7: *en sighær þæn man döþæn wæræ* — Ib: *e til þæs allir sighiæ þæn man döþæn wæræ* — M 41 pr: *ok sighir han sik bundit hawæ*

---

[1]) Jämför härmed det sid. 228 anförda Æ ind. 24: *Um æn man kalla annan þræl uara.*

[2]) Jämför härmed det sid. 226 anförda Æ ind. 25: *Um æn man kalla þæn annöþughan.*

[3]) Hskr B, C, H, I, 78 ha *six* i st. f. *sighær sik.*

— M 46: *þa sighær han sik runþiuff hawæ dræpit* (*Vml* Mh 26: § 17) — Ib: *sighiæ han saklösæn dræpin wæræ* — M 51: § 1: *Nu sighær man sik nokot aff þyuffi hawæ takit* (*Vml* Mh 26: § 20) — J 2: § 1: *Nu sighær man sik byrþæman wæræ* — J 7 pr: *Nu sighær sik man atærkiöps fastæ hawæ* — J 9: § 1: *Nu sighær hin sik mæþ fastum hawæ atærlöst* — J 12 pr: *annær sighær sik laghsaghæt hawæ iorþ atær* — J 15: § 1: *sighær faþur fore sik at hawæ* — J 16: § 2: *sighær annær þöm æi wæræ bolax fastæ. sum annær sighær* — Kp 9: § 3: *ok sighær sik hwarti han hawæ husæt ællr hemæt* (*Vml* Kp 12: § 3) — W 14: § 7: *sighær han sik wæræ ræntæn* (*Vml* B 14: § 10; *MELL* B 17: § 10) — W 14: § 9: *Nu sighær han sik þe ek huggit hawæ* — W 16: § 2: *sighær annær sik aghæ mere lott. i. watni* — þm 2 pr: *Sighær lænsman sik hawæ kununx breff* (*SML* þg 3 pr) — þm 2: § 1: *Nu sighær bonde domæræ æi hawæ a þingi wærit* (*Vml* þg 7) — Ib: *domæri sighær sik þær wærit hafwæ* (*Vml* þg 7) — þm 6 pr: *ok sighær sik hawæ eþ giört* — þm 7 pr: *Nu sighær malseghandi. sik æncte rætt fangit hafwæ* (*Vml* þg 14 pr) — Ib: *Nu sighær bonde sik söktæn wæræ* (þm 8: § 2; *Vml* þg 14 pr) — þm 12: § 1: *Nu sighær bonde sik hawæ eþæ takæ* — Ib: *annær sighær sik havæ feæ takæ* — Ib: *hwar sik sighær takæ wæræ* — *SML* Kk 9: § 2: *sigher prester sic buð af bonda ei hawa fangit* — J 2 pr: *annær sigher sic næmir wara* — J 9 pr: *Nu sigher cöpman ... bonda eknti buþit hawa* — B 6: § 2: *sigher sic annær ræt hawa til buþit* — B 7: § 2: *sigher sic ei fult hawa* — þj 4: § 3: *oc sigher sic þa til wizorþa comin wara* — þj 6 pr: *oc sigher sic vtan sac bundin hawa warit* — þj 8 pr: *þa sigher þen sic hawa fanga man sum i handum hawer* — þj 8: § 1: *Sigher man sic a torghe hawa cöpt* — þj 11: § 1: *oc sigher sic þiuf sin dræpit hawa* — þg 2: § 1: *sværiæ til hans sum sic* (hskr B om. *sic*) *sigher ei fangit hawa* — þg 10: § 1: *annær sigher sic eþ fæst hawa* — Ib: *oc sigher sic*

fea taka hawa — *Dal.* G 15: *oc sighir han sik hawa wt giwit* — þj 13: *oc sighir æi sik sunt hawa* — *Vml* J 13: § 1: *annar sighær sic iom myket hafwa salld* — B 16: § 2: *sighʀ annar sic mere lot hawa* — B 17: § 1: *sighær annar sic hawa kroc ra* — þg 17: § 2: *Nu sighær bonde sic offsottan wara* — *Smål.* Kr 13: § 8: *sighia them kyn wara* — *Häls.* Æ 10: § 1: *hustru sighir sik mæþ barni waræ* — Æ 12: § 3: *ok sighiæ sik baþir iæmpskyldir wæræ* — Æ 13: § 7: *sigher sik hawa fööt barn* — Mh 30: *sighiæ arfwingæ þæs döþæ han saklösin dræpin wæræ* — Mh 34: § 1: *Sigher man sik þiuf hafwi [hafwa] takit* — J 7: *Sigher man sik iorþ hafwa ater kiöpt* — W 6: § 1: *Nu sigher han sik laklikæ [laghlikæ] hæptur hafwa giort* — W 13: § 2: *Sigher annan [annar] sik hafwa træ mærki* — þg 6 pr: *Sighi bönder sik a þingi hafwi [hafwa] wærit* — þg 13: § 1: *Sigher annar sik hafwa eþæ takæ* — *MELL* G 23: § 1: *Nu sigher hon sik meþ barne varit haua ok þæt forfors* [1]) (*MES* G 17: § 1) — Egn 6: § 1: *sigher huar sik nærme vara* — B 20: § 2: *sigher annar sik mere lut haua* — þg 15: § 1: *Nu sigher huar sik förræ stæmt hauæ æn annar* — þg ind. 23: *Nu vm bonde sigher sik osöktan vara* — þg 23: Likartadt — þg 28: *ok sigher han haua hemelika böt* (*MES* R 10) — Dr Vl 21: *ok sigher sik þer haua varit* — S Vl 1 pr: *þa sigher þen sum kæris til sik þer haua varit* — þj 16: *sigher sik köpt haua* — þj 19 och ind. 19: *sigher sik ei vingæt haua* — þj 21 och ind. 21: *sigher sik leght haua* — þj 21: *sigher sik æghæ* — Ib: *Nu sigher þen sum leddes til sik aldre þet agha* — *MES* G 9 pr: *eller sigher sik eig swa stora morghongaffwo orka giffua* — Sk 14: *sigher sik thöm wilia sighla lata* — R 11: *Nw sigher hwar sik förra stæmpt haffwa* — R 22: *annar sigher sik bysættan haffwa wæret* — þ 1: § 1: *ok sigher sik eigh thet haffua saalt.*

---

[1]) Hskr. N (från slutet af 14:de årh.) &c: *ok barnet forfarit uæra.*

Liksom efter *kalla* är *ackusativen utelämnad* i en del exempel efter *sighia.*

I följande exempel har ett senare led i en satsbindning ackusativen *gemensam* med ett föregående. Samtliga exemplen äro förut delvis anförda.

Ögl Dr 5 pr: þe sighia *omynd* mere uara *ok soknarane sighia uara minne* — *Upl* Kk 7: § 8: Nu sighær præstær *sik* ængæ tyund fangit hawæ. *ællr minnæ tyund fangit hawæ* — W 14: § 7: sighær han *sik* wæræ ræntæn. *ællr. j sialfs sin skoghi takin wæræ* (*Vml* B 14: § 10) — *MELL* B 20: § 2: sigher annar *sik* mere lut haua af vatne, *ok minne fa af fiskum* — þj 21: sigher *sik* æghæ *ok honum haua lænt* — Ib: Nu sigher þen sum leddes til *sik* aldre þet agha *ok aldre lænt haua.*

Följande exempel likna dessa så till vida, som ackusativen lätt kan suppleras ur det föregående sammanhanget.

Vgl II Forn 3: *sigher* (sc. *fang*) *sin varæ* [1]) — *Ögl* Æ 6 pr: *nu sæghær annar* (sc. *barn*) *heþit uara* [2]) — *Upl* J 18 pr: *sighiæ baþir* (sc. *iorþ*) *fang wæræ* — J 19: *sighiæ baþir* (sc. *iorþ*) *fæþærni sitt wæræ* — W 7: § 3: *Nu sighær annær* (sc. *fæ*) *wæræ a hiorþwalli intakit ok annær sighær. j. akrum* (*MELL* B 9: § 3; *Vml* B 6: § 3) — þm 9: § 3: *Nu sighær lænsman* (sc. *man*) *mæþ aþrum witnum sworit hawæ* — *SML* Kk 2: § 1: *segher han* (sc. *hus*) *ferre wara* — J 1: *Nu sigher þen* (sc. *iorþ*) *sit fæþerne wara sum clandat hawer* — J 11: § 1: *annær sigher* (sc. *iorþ*) *giptaþa wara* — Kp 1 pr: *sigher* (sc. *þæt: wapn æller clæþe* m. m.) *af sic stulit wara* — Kp 6: § 2: *Sigher annær* (sc. *þæt*) *laan wara* — þj 7: *oc sigher* (sc. *þæt: wapn eller clæþe* m. m.) *sit wara* — *Dal.* Kr 9: § 2: *Nw sighir biscops lænsman* (sc. *þön*) *skyldari wara* (*Vml* Kr 24: § 12) — *Vml* Mh 26: § 17: *sighær* (sc. *dræpnan*) *utan sac dræpnan wara* — J 3:

[1]) Motsvarande ställe i Vgl I, Fs 2: § 1, se sid. 280.

[2]) Forts. se sid. 330.

§ 3: *sighær hwar* (sc. *iorþ*) *sitt fæþærne wara* — B 5: § 4: *þan sighær* (sc. *þæt: öxe ællær clæþi*) *stolit vara ællær rænt* — *Häls.* Mh 26: *Sigher annar* (sc. *drap*) *wæræ sæt ok bööt* — J 14: § 1: *ok sighiæ baþir* (sc. *iorþ*) *fæþernæ sit wæræ* — W 14: § 3: *sigher annar* (sc. *man*) *fleræ fiskæ takit hafwa* — W 16 pr: *ok sigher* (sc. *þæt man hafwr*) *sit wæræ* — *MELL* Dr Vþ 9: *Nu sigher aruin þes döþa* (sc. *man*; hskr. B C D I K L N O S T & add. *han*) *æfter bön... vpklifnan vara* — Dr Vþ 15 pr: *Nu sigher annar* (hskr. N etc: *han*) *vara ouormagha ok annar ei* (*MES* Dr Vþ 12) — Þj 15: *sighær* (sc. *fæ, gull* m. m.) *sit vara.*

I följande exempel är det ett allmänt, obestämdt *þæt*, som är infinitivernas underförstådda subjekt.

Vgl II Add. 2: § 10: *sighiæ þer mættens men eig fuluirþi varæ* — *Ögl* Vaþ ind. 28: *ok soknare sighær uara lönlika böt* — Vaþ 11: § 1: *Nu sæghær kunungx soknare knifs lagh uara* — ES 3: § 2: *ok sæghær egh uara lagh buþit atær* — ES 16 pr: *Nu sighær þæn sum iorþina satte egh uara aþal fæst. ælla sæghær egh uara at daghinum kumit* (2 ex.) — ES 16: § 2: *annar sighær uara förra* — B 1: § 1: *annar sighær egh til skiptis uara uarat* — B 9: § 1: *han sighær egh uara af uarat* — B 27 pr: *Nu sighær hin uære uara* — *Upl* Kk 6: § 6: *Nu sighær klokkæri ællr hans arffwi laghwaræt wæræ* (*Vml* Kr 5: § 4) — Kk 14: § 2: *præstær sighær sik til föþo giwit væræ* (*Vml* Kr 13: § 2) — Æ 11: § 2: *Nu sighær han wæræ klandæt* — Æ 25: § 1: *sighær han guldit wæræ* (*Vml* Æ 12: § 2) — M 2 pr: *nu sighær annær owormaghæ wæræ* (*SML* Mh 18 pr; *Dal* Mh 25; *Vml* Mh 2 pr) — M 23: § 2: *ok sighær æi waþæ wæræ fylght* — W 6: § 2: *þæn sighær stolit wæræ* — W 22 § 1: *sighær annær swa byght wæræ* (*Vml* B 22: § 1) — *SML* J 4: § 1: *annær sigher lagh buþit wara* — B 11 pr: *swa sum syni mæn sighiæ iampt wara* — B 24: § 3: *Sigher annær skipt wara* — Mh 7 pr: *at baþen sighiæ waþa wara* —

þg 5 pr: *Nu sigher han ei ræt wara giort* — þg 6 pr bis: *Sigher annær fæst wara* — *Dal* Kr 9: § 2: *oc sighir æi guzziuia lagh wara* — B 15: *annar sæghir wara kirkiu wægh* — G 6: *annar sighir wara giwit* — *Vml* Mh 4: *þa ær waþe baþe sæghia waþa wara* — *Häls.* Mh 2: § 2: *Nu sigher annar galin man wara* — *MELL* Æ 11: § 1: *Nu sigher annar lutat vara ok annar ei* — B 8: § 4: *þen sigher stulit vara ællæ rænt* — B 26: § 1: *sigher annar sua byght vara* — Kp 5: § 1: *Sigher annar laan vara ok annar ei* — þj 18 pr: *sigher annar giuit vara ok annar ei* (hskr. G R etc. *eeþ* l. *edhen gifwin* l. *gifnan vara*) — þj 20 pr: *æftir þy sum þe tolf sighiæ* (hskr. H etc. add. *þet*) *dyrast vara vært* — Dr Vþ 6: *Sigher annar lyst vara ok annar ei* — S Vl ind. 10: *Nu sigher annar vara mera saar* (S Vl 10) — S Vl 10: *sua . . . sum þe sighia lagh ok ræt vara* — *MES* B 20: § 2: *Nw sigher annar laan wara* — R 16: § 1: *annar sigher lant wara* — H 8: § 1: *Nw sigher then som drap wara til komit aff wadha* — Dr Vþ 2 pr och 5: *sighia badhe wadha wara.*

Utelämnande af ackusativen *sik* är ganska vanligt efter *sighia: Vgl II* Add 11: § 14: *sighir faþirin þæt meþ vaþæ giort haua* [1]) — *Ögl* Eþs 11: *sæghær hæræzs höfþingi egh uita þöm up tælia* — ES 4: § 1: *sighær egh haua salt* — R 15: *han sighær haua stauat til lykta* — *Upl* Æ 25: § 1: *Sighær han þæt guldit hawæ* [2]) — M 17 pr: *hin sighær þe bot guldit hawæ* — J 9: § 2: *ok hin sighær hawæ utgiwit wæþia fastæ* — *SML* J 6 pr: *sighiæ iorþ . . . fangit hawa* — J 6: § 2: *Æn sighiæ twe . . . iorþ hawa fangit* — Ib: *annær sigher skipt hawa* — J 9: § 1: *Nu kan man sighiæ iorþ . . . cöpt hawa* — J 17: *sigher eth swa sin cost hawa til buþit sum annæt* — B 20: § 5: *Nu sigher annær wiþer þorwa* — B 25: *Nu sighiæ þe hawa til buþiz* — B 30 pr:

[1]) Koordineradt med två ofullständiga bisatser. Se sid. 331.

[2]) Hdskr. B C D E F: *wæræ.*

Sighiæ twe hawa bistok en hit — Kp 4: § 1: *Sigher maþer hawa cöpt* — Kp 9: § 1: *Sigher han hwarte borghat hawa* — þg 2: § 1: *Sigher annær buþcafla burit hawa. oc annær ei fangit hawa* (2 ex.) — *Dal.* Kr 13: § 2: *prestir sighir buþit hawa* — *Vml Æ* 10: § 1: *Nu sighær hon* (hdskr. C D add. *sic*) *mæþ barne haffwa warit* — B 17: § 3: *þe sighia hawa til buþiz* — *Häls.* J 12: *landbo sigher aff eghændæ fangit haffwa* — *MELL* B 21: § 1: *sigher annar* (hskr. 21, 60 add. *sik*) *ægha krok ra* — B 29 pr: *Sighia* (hskr. N etc. add. *sik*) *tue haua hit bistok en* — Eþs 29: *sigher han* (hskr. 21 etc. add. *sik*) *ei vita þem vp tælia* — Dr Vl 37 pr: *hin sigher þe boot guldit haua* — þj 16: *ok sigher* (hskr. E O etc. add. *sik*) *sina hemuld vita* — *MES Æ* 10 pr: *ok hwar sigher sik at skipte nöghia lata* — *Ek* 2011: *tha sagde hertughin engen wita.* — Hit hör också följande egendomliga fall: *Vgl II* G 16: *ok sigher han ne uiþ hana eig fæst haua.*

Ett relativt adverb som subjekt till infinitiven är utelämnadt i följande uttryck: *Upl* M 4: *þa ær þæt waþi* (hskr. BCF add. *sum*) *baþir sighiæ waþæ wæræ* — Likartade: M 19: § 2; 23: § 2 — *KS* 73: 8: *þy at alt þæt naturlik skiæl sighia vara görandi* [1]).

I följande uttryck är *infinitiven gemensam* för två samordnade eller öfver- och underordnade led: *Upl* J 16: § 2: *sighær annær þöm æi wæræ bolax fastæ sum annær sighær* [2]) — Kp 8 pr: *sighær annær meræ borghæt wæræ. ok annær minnæ* [3]) — Liknande: *MELL* Kp 9 pr [3]).

I följande uttryck får en infinitiv *vara* anses utelämnad:

---

[1]) Tydligtvis har det latinska originalets, Egidius', språk här påverkat förf. af KS: "et nisi aliquo modo ratio naturalis dictet illud statuendum esse". Söderwall, "Studier öfver Konunga-styrelsen" not 75.

[2]) Uttrycket är förut anfördt, sid. 318.

[3]) Uttrycket är förut anfördt, sid. 314.

Vml Æ 9: § 2: *fylghio hænnar sighia* (sc. *þer*) *minne hon sigher mere* — *MES* Dr Vþ 6: § 2: *Nw sigher arffwe... hin epter budhi... vpkliffnan.*

I följande fall torde böra anses, att infinitiven *vara* är utelämnad liksom objektet till *sighir: Bjärk.* 14: § 22: *þæt ær vaþi baþi sigiæ vaþæ* — *Dal.* B 34: § 1: *annar sighir* (sc. *þæt: hest ella skyut*) *lanat annar leght* (*Vml* Kp 9).

En särskild öfvergångsgrupp bilda här, liksom vid *kalla*, de fall, då ackusativen sammansmält med sägandets verb till reflexiv form: *Upl* Æ 10: § 1: *Nu six hun mæþ barni hawæ warit* — J 6: § 3: *annær six hawæ kiöp fastæ* — W 17: § 1: *six annær hawæ krok ra.*

I alla tre uttrycken har *six* betydelsen 'säger sig'. Första satsen har i tre handskrifter *six hun* utbytt mot *sighær hun sik*, andra satsens *six* är i en handskrift utbytt mot *sæger sigh*, ok i tredje satsen är *six annær* i tre handskrifter ersatt af *sighær annær sik* [1]).

I följande exempel har *sighias* däremot rent *passiv* betydelse: *nominativ med infinitiv:*

Upl M 11: § 6: *Nu six þön konæ mæþ barni wæræ* — *Vml* Mh 10: § 2: *Nu sighs þön cona mæþ barne wara* — *MELL* Dr Vþ 16: *ok six hon mæþ barne vara* — *MES* Kp 5 pr: *wita vtgiffuit wara medh swa mangha manna edhe som godzet sigx wara* — Dr Vþ 13 pr: *ok sigx hon medh barne wara* — *KS* 19: 5: *þrea æru þe, þær sighias vara guþlika dyghþi* — 20: 12: *ok sighs þæn hugher vara starker* — 49: 4: *Nu sighias ok vara tolf oærlik athævi* — 74: 23: *Ok þy sighs kununger vara livandi lagh* — 78: 20: *Nu sighias þön siæx vara* — 79: 10: *þy sighias goþ vara gambla och rönta manna raþ.*

---

[1]) Ett likartadt fall är *Upl* Kk 21 pr (anfördt sid. 317), där hufvudhandskriftens *sighær sik* i fem handskrifter motsvaras af *six.*

Statistisk öfversikt.

Fullständiga konstruktioner ackusativ med infinitiv efter *sighia* finnas i *Vgl II* till ett antal af 13, ofullständiga 4, tillsammans alltså 17.

I *Ögl* är antalet fullständiga konstruktioner af detta slag 31 [1]), ofullständiga 13, tillsammans alltså 44.

I *Upl* finnas 61 fall af fullständiga konstruktioner [1]) och 18 ofullständiga. Hela antalet konstruktioner ackusativ med infinitiv är här således 79.

I *Bjärk.* finnes *ett* exempel på denna konstruktion, och där är den ofullständig.

I *SML* är antalet fullständiga konstruktioner 33, ofullständiga 26, tillsammans 59.

I *Dal.* finnas 6 fullständiga och 7 ofullständiga konstruktioner, tillsammans alltså 13.

I *Vml* äro de fullständiga konstruktionerna 28 [1]), de ofullständiga 15, tillsammans 43.

I *Smål.* finnes *ett* fall; denna konstruktion är fullständig ack. m. inf.

I *Häls.* finnas 15 fullständiga och 6 ofullständiga konstruktioner, inalles alltså 21.

I *MELL* finnas 35 fall af fullständiga konstruktioner [1]) och 19 ofullständiga. Hela antalet konstruktioner ackusativ med infinitiv är här således 54.

I *MES* äro de fullständiga konstruktionerna 20, de ofullständiga 8, samtliga således 28.

I *Gotl.* finnes *ett* fall: fullständig konstruktion.

I *KS* finnas 2 fullständiga och *en* ofullständig konstruktion, inalles således 3.

I *Ek* finnes blott *ett* exempel på ackusativ med infinitiv, och i detta år ackusativen underförstådd.

---

[1]) De fall inberäknas, då ack. eller inf. är gemensam för lederna i en satsbindning eller satsfogning.

Antalet fall af konstruktionen *nominativ med infinitiv* är: i *Upl*, *Vml* och *MELL* 1 i hvardera, i *MES* 2, i *KS* 6.

Vid sidan af ackusativ med infinitiv fortfara naturligtvis de äldre konstruktionerna *at*-sats och direkt anföring efter *sighia*.

At-sats (med utsatt eller underförstådd konjunktion).

Hufvudorsaken till att denna konstruktion i vissa fall föredrages framför ackusativ med infinitiv är nog utom åldersföreträdet en ganska genomgående betydelseskillnad mellan dessa båda slags uttryck [1]).

Sighia, förenadt med ackusativ med infinitiv, innebär nästan alltid, liksom *kalla*, något *subjektivt* i uppfattningen, något ovisst. Dess betydelse är ungefär den af 'påstå'. Detta påstående ställes ofta i motsats till ett annat, men sanningen anges icke såsom utredd. Bland de inalles 365 fall, jag anfört på ackusativ med infinitiv efter *sighia*, finner jag blott följande 11 bestämda undantag från den betydelse, jag tillmätt detta uttryck. I dessa exempel. är betydelsen af *sighia* den mera objektiva och sakliga, som det brukar ha, då det förbindes med *at*-sats eller direkt anföring (se nedan):

Vgl II Add 2: § 10: *sighiæ þer mæltens men eig fuluirþi varæ* — Add 7: § 25: *sighær hærazshöfþinge sik egh þeem vita vp tæliæ* — *Ögl* B 33: *sum miætanz mæn sighia træn uærþ uara* — *Upl* M 51: § 1: *Nu sighær man sik nokot aff þyuffi hawæ takit* — Þ 9: § 1: *Nu sighær længman næmpd göræ væræ* — Þ 12: § 1: *hwar sik sighær takæ wæræ* — *MES* J 3 pr: *sighia the* (: *foghatin*, *borghamestara ok radhmen*) *han wara opbudhnan* — J 3: § 1: *sighia the* (: *tre mæn som nær waro*) *thet sant wara* — Sk 14: *sigher sik*

---

[1]) Nygaard finner icke någon sådan skillnad i Eddans bruk af dessa båda konstruktioner: "Eddasprogets Syntax" II: sid. 44, anm. 4.

Samma uppfattning har Lund beträffande det norsk-isländska språkbruket i allmänhet: "Oldnordisk ordföjningslære" sid. 388 anm. 1.

thöm wilia sighla lata — Æ 10 pr: *ok hwar sigher sik... nöghia lata* — S Vþ 5: *sighia badhe wadha wara.*

I motsats till konstruktionen ackusativ med infinitiv ger *at*-satsen efter *sighia* en mera saklig, *objektiv* karaktär åt framställningen. *Sighia* innebär här i allmänhet blott ett konstaterande eller meddelande af faktum och har betydelsen 'förklara, tillkännage, underrätta'.

Skillnaden i betydelsen af *sighia*, då det har ackusativ med infinitiv, och då det har *at*-sats, skulle jag äfven vilja ange med de båda uttrycken 'söka få någon att tro' och 'låta någon veta'. Denna betydelseskillnad synes mig *peka tillbaka på de båda konstruktionernas olika ursprung.* Ackusativ med infinitiv efter *sighia* har ju enligt mitt förklaringsförsök sin rot i konstruktionen med objektivt predikativ efter *kalla.* Det drag af subjektiv uppfattning, som utmärker sistnämnda verb med dess betydelse 'benämna', dröjer i hufvudsak kvar ännu, när *sighia* inträdt på detta verbs plats.

Med den sakliga, objektiva karaktär, som *at*-satsen har efter *sighia*, följer gärna ett visst *eftertryck* i fastslåendet af faktum:

Vgl II K 3: *oc sigia þem at han forfal hauer.* Här skulle för öfrigt välljudet ha störts genom en sammanställning *þem sik.*

A 18: *sigher þen sua ær han ðo at. at han vet van til arua hans.* Det *sua*, som här utmärker eftertrycket, tillåter ej ackusativ med infinitiv, den relativa mellansatsen vållar obenägenhet däremot.

Þ 32: *meþ þerræ vitnum ma han sighiæ at han ær þiufsins* [*þiufs sins*] *ræntir.*

Ögl Kr 13: § 3: *ælla sighær ok sua. at þæssa sæt uill iak taka af þik sum þu tokt nu af mik.* Liknande: Æ 7. Ordet *sua* har i detta exempel omöjliggjort ackusativ med infinitiv, formens och tydlighetens kraf likaså.

ES 12: § 1: *sæghær hæræzs næmd at hon ær laghika*

[*laghlika*] *fangin.* Liknande: Ib; B 21 pr; B 33 — *Upl Æ* 11: § 1: *Nu sighiæ frændær barnsins barn wæræ döt föt. þa sighær þan wiþ swar sitær. at barn ær quict föt. ok þæt barn þa miolk aff moþor spinæ.* (*Vml Æ* 12: § 4; *MELL Æ* 4; *MES Æ* 4). Den relativa bisatsen i dessa uttryck vållar obenägenhet mot ack. m. inf. Det sagda är för öfrigt egentligen en direkt anföring med *at* i st. f. kolon och synes ha varit ett stående juridiskt formulär.

SML þg 6: § 1: *Sighiæ þe. XII. at han hawer wart sic.* Likartadt: Ib.

Dal. Kr 5: § 6: *Sæghir æi kluckare bondum til. at klucka war lös* (Ib; Kr 9: § 6). I detta uttryck ha formella skäl omöjliggjort ack. m. inf. I B 29 och þg 5: § 2 ansluter sig *at*-satsen till ett föregående *þæt* och i B 39: § 1 till ett *swa,* hvilka omöjliggöra ack. m. inf. — Öfriga hithörande *at*-satser i *Dal.* äro Kr 12, G 4 pr, i *Vml* þg 8.

MES Kp 29: *han thet saghde a radhstuw at swa mykit forthingat ær.* Här nödvändiggöres *at*-sats af hufvudsatsens *thet.* — Öfriga hithörande fall af *at*-sats i *MES*: Æ 8; R 31 pr; þ 17: § 1.

Med eftertrycket sammanhänger ofta en annan egenskap, nämligen *åskådlighet* i framställningen. *At*-satsen står nämligen den direkta anföringen betydligt närmare, än ackusativ med infinitiv gör; ofta har den ju t. o. m. den direkta anföringens form, blott med kolon utbytt mot *at.* Denna närmare anslutning till det direkta talet gör *at*-satsen mera ägnad för lifligare framställning, äfven detta ett slags eftertryck, såsom fallet är i *Ek,* där stundom äfven en viss högtidlighet åsyftas, som ej lämpar sig för återgifvande med ackusativ med infinitiv:

Ek 329: *at war ordin sigher swa at wy maghum frukta engen död.* Liknande: 340, 678. — I dessa tre fall har *swa* omöjliggjort ack. m. inf. I följande fall har en mellansats lagt hinder i vägen för ack. m. inf.: 773: *ok haffdo tessom*

lundom sakt vm the kunno thz bewara The willo aldregh thädhan fara. Öfriga hithörande fall af *at*-sats i *Ek*: 257: *ok sagdo at the villo haffuat til säät.* Liknande: 605, 681, 684, 773, 913, 943, 1071, 1225, 1633, 2111, 2483, 2662, 2663, 2723, 3994, 4006.

I *KS*, som är nästan främmande för konstruktionen ackusativ med infinitiv efter *sighia*, framträder eftertrycket såsom verkande med kraften af ofelbar auktoritet hos den, hvars yttrande anföres. Det allvar, som talar ur denna skrift, finner bäst uttryck i *at*-satsen och den direkta anföringen.

KS 5: 16: *Sæghær ok þæn visi Aristoteles, at mannin ær samvistilikt diur.*

Liknande eftertryckligt fastslagna yttranden af "vise män": 12: 18; 13: 14; 30: 8; 30: 13; 31: 13; 38: 22; 40: 11; 52: 21; 61: 11; 73: 4; 74: 8; 76: 16; 78: 10; 80: 11; 87: 10; 88: 5; 89: 18; 93: 5; 94: 27.

I följande hithörande exempel utmärkes eftertrycket med *sva*, som ej medger bruket af ack. m. inf.: 20: 17; 21: 16; 31: 8; 51: 1; 59: 7; 83: 3; 83: 17.

I några fall har en mellansats bidragit att göra ackusativ med infinitiv mindre lämplig:

10: 27: *Nu sighia þær moti alla visi mæn, þe nokot hava saght ok skrivit, at bætra ær ... at hava kunung ... æptir byrþ.* Liknande: 63: 10; 88: 14; 90: 8.

I följande två uttryck är ackusativ med infinitiv otänkbar med hänsyn till *at*-satsernas subjekt:

50: 11: *Ok þy sigher þæn visi mannin Seneca: at ængti goþs ma man mæþ glæþi egha* — 50: 24: *Ok þy sigher en vis man: at hvar som vil vara rætter hærra, han skal hava þæssin fiughur.*

I följande två exempel gör uttryckets hela form ackusativ med infinitiv omöjlig med bibehållen satsföljd:

49: 25: *Ok þy sigher Augustinus, at, sva som þæt ær omöghilikt, at nakor ...: sva ær ok þæt omöghilikt ...* — 93:

12: *Han sigher ok, at æ þæs fleri slinduhorn . . . borghamur havir, þæs fastari ær þæt hus.*

I det föregående ha vi sett en del *yttre omständigheter*, som kunna ha bidragit till att konstruktionen med *at*-sats föredragits framför ack. m. inf., omständigheter, som kunna redan i och för sig vara tillräckliga orsaker. Så har tydligheten fordrat *at*-sats i följande uttryck: *Ögl* Dr 4: § 3: *ok sighia at han uær egh friþlös.* — Här ligger nämligen så stor vikt på tempusformen impf., till hvilken är underförstådd bisatsen: "då han dog", att en inf. ej skulle varit tillräckligt tydlig.

Liknande är följande: *Ögl* Æ 2 pr: *Nu sæghær systir at broþir hænna hauær ærft i nyiu laghum.* — En sammanställning *systir broþur* skulle nämligen kunnat föranleda misstydning, förutom att den genom sin tyngd skulle stört välljudet.

I följande uttryck har en *mellansats* vållat obenägenhet mot bruket af ack. m. inf.: *Ögl* Vaþ 1 pr: *Nu sighær þæn sum sarit giorþe at han fik hanum buþ.*

Liknande: *Ögl* Æ 16: § 1; *SML* J 9 pr; B 5: § 4; 17: § 6; 31 pr bis; Kp 1: § 3; 7; þg 5 pr; *Vml* J 2 pr; Kp 8; *MELL* Kp 2: § 2; 5 pr; 6; *MES* Kp 2: § 2; 5 pr.

I följande fall kan *at*-satsen ha valts därför att den blef *kortare* än ack. m. inf.: *Ögl* Æ 6 pr: *sighia fæþringa barnsins at konan do för* — *SML* Æ 3: § 4: *þa sighiæ möþernes frænder. at þet barn war ei liwandis föt. eller do fyr æn moþer.*

Så fasta som gränserna för bruket af ack. m. inf. synas gränserna för *at*-satsens användning ej fullt ha varit. Åtminstone är det i åtskilliga fall svårt att påvisa något bestämdt skäl till att *at*-satsen valts framför ack. m. inf. annat än *ålderns företrädesrätt*, äfven om ju "författaren" *kan* ha afsett ett visst eftertryck i ifrågavarande fall: *Vgl II* Add.

6: § 2; 11: § 3; *Ögl* Kr 11; R 7; 26 pr; B 8: § 3; 36: § 4; *Upl* Kk 2: § 2; J 15 pr; *SML* Kk 7: § 2; Æ 3: § 4; 6: § 2; J 5: § 1; B 5: § 4; Ib.; Mh 7: § 1; 17: § 2; þg 4: § 1; 10 pr; *Dal* Eþs 9 pr [1]); *Vml* Kr 26 pr; Æ 12: § 4; Mh 26: § 5; *Häls.* Kk 2: § 2; *MELL* Æ 9; B 25: § 1; 26: § 5; 38 pr; *Gotl.* 25: § 3; *KS* 6: 22; 10: 20.

Att valet af ack. m. inf. eller *at*-sats stundom berott på ett visst "godtycke" — kanske för omväxlings skull — framgår tydligast däraf att vi se en del exempel på samordning af de båda konstruktionerna i betydelsen *påstå: Vgl II* Add 11: § 14: *sighir faþirin þæt meþ vaþæ giort haua... æller oc* (sc. *at*) *annær skilnæþær* (sc. *var*) *þerræ mellum. ok* (sc. *at*) *eig han til arfs drapp.* Liknande: *Ögl* B 9: § 1; *Upl* Kr 16 pr; 16: § 1; M 46; þm 9: § 3; *Dal* þj 8; *Vml* Mh 26: § 17; B 17: § 3; *MELL* G 23: § 1; þg 28; Dr Vl 21; S Vl 1 pr; *MES* G 17: § 1; R 10.

Statistisk öfversikt.

Antalet fall af *at*-sats efter *sighia* har jag funnit vara: i *Vgl I* 4, i *Vgl II* 9, i *Ögl* 17, i *Upl* 7, i *SML* 21, *Dal.* 10, *Vml* 9, *Häls.* 1, i *MELL* 12, *MES* 9, *Gotl.* 1, i *KS* 37, i *Ek* 21.

Direkt anföring.

Denna form af påståendesats brukas under ungefär samma förhållanden som *at*-satsen: med objektivt, eftertryckligt konstaterande af faktum. *Eftertrycket* framträder här i allmänhet t. o. m. starkare än i *at*-satsen. Framställningen är också *lifligare*, mera omedelbar och ursprunglig. Eftertrycket är ofta angifvet med ett *sva*, som omöjliggör ackusativ med infinitiv. Stundom har en relativ bisats före anföringen lagt hinder i vägen för bruket af ack. m. inf. — I lagspråket

---

[1]) Motsvarande ställe i *Vml*, Mh 10 pr har ack. m. inf. (se sid. 314).

brukas direkt anföring särskildt, när stor vikt ligger på själfva formen, alltså i juridiska eller religiösa formulär:

Ögl Kr 19 pr: *ok sua sæghia. hær ær taki min at eþe þöm iak fæste.* — Liknande: Kr 21; Ib. — *Upl* Kk 11: § 1: *ok sighi swa. iæk döpir þik. i. nampn faþurs* — Æ 10: § 1: *ok sighær þæt sant ær. jæk war mæþ bondæ minum skiæmbær æn skuldi ok wit wildum baþin. wæntir iæk* ... Liknande: Æ 11: § 2; M 1: § 2; 12: § 6; Ib; J 1 pr; 2 pr; 21; Kp 1 pr; 8: § 1 — *Dal.* Kr 4: § 2: *iorþar iac æi sæghir han för een iak hawir pænninga mina* — Ib: *latir iac æi wp sæghir han* — Liknande: Kr 6: § 1; Ib; B 1; 6 pr; 8 pr; 22: § 2; 35: § 2; 39: § 1; 39: § 2; 43 pr; G 8; 12 — *Vml* Kr 10: § 1; Æ 10: § 1; Ib; Æ 10: § 3; Ib; Mh 1: § 2; Ib; 11: § 3; Ib; Mh 30: § 10; Ib; J 2: § 1; 17; Kp 1 pr; 11: § 1; B 5: § 1; 16: § 2; Þg 5; 21 — *Häls.* Præf. — *MELL* Kg 5: § 8: *ok sua sighia. sua biþer iak mik guþ hullan..., æt iæk skal ... articulos halda.* Liknande: Kg 31; G 13; Egn. 12; 34 pr; B 7: § 3; 20: § 2; Kp 9: § 1 — *Gotl.* Hist. 1 (sid. 95): *vm siþir þa segþi han. Minn herra kunungur þu lufaþi þaim.* — Liknande Add 2 (sid. 106) — *KS* 23: 5: *han sigher ei: "iak vænti ei at þætta matti tilkoma!"* [1]) — 24: 26: *ok þu ma sæghia þinum ovinum: "þu havir mik ængti skat, utan þu hafþi vilia ...!"* [2]).

I *KS* omväxlar direkt anföring med *at*-sats vid återgifvande af Guds eller vördade personers ord, såsom Davids, Salomos, Aristoteles', Senecas, Augustinus', Egidius' eller "vise mästares". Den förstnämnda konstruktionen föredrages sär-

---

[1]) Det latinska originalet, biskop Martinus' "De quatuor virtutibus cardinalibus", har på motsvarande ställe äfvenledes direkt anföring: "Nam qui prudens est, non dicit: Non putavi quidem hoc fieri". Söderwalls anf. arb. not 22 sid. 57.

[2]) Det latinska originalet, det samma som för närmast föregående exempel, har äfven på detta ställe direkt anföring: "De inimico dices: Non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit". Söderwalls anf. arb. not 22 sid. 57.

skildt, då yttrandena äro *längre: KS* 2: 15; 5: 10; 5: 12; 16: 13; 19: 25; 21: 4; 21: 25; 22: 4; 29: 18; 31: 11; 36: 22; 37: 20; 39: 11; 39: 20; 40: 3; 45: 3; 47: 13; 50: 5; 52: 18; 54: 5; 54: 24; 55: 8; 56: 16; 62: 15; 66: 3; 67: 9; 76: 1; 76: 24; 76: 28; 77: 1; 77: 15; 85: 8; 86: 18; 87: 21; 94: 10.

I somliga af exemplen har ett för eftertryckets skull tillagdt *sva* eller *þæt* gjort ackusativ med infinitiv omöjlig. I somliga exempel ha andra formella förhållanden bidragit till samma resultat.

Vid återgifvande af ett *samtal* användes *sighia* med direkt anföring: 37: 9 och 37: 13:

I *Ek* användes direkt anföring med förkärlek. Den är bäst i stil med den lifiighet och hurtighet, som utmärker denna skrift i öfrigt. I synnerhet brukas direkt anföring för återgifvande af *längre* yttranden och *dialoger:*

Ek 182: *herra joar sagde thz war iak thz giorde* ... — 400: *The sagdo han er vpa tiunda aar liiff ok likama ok swa hans haar haffuer gud alt skapad swa well* ...

Likartade: 388, 407, 627, 658, 753, 805, 1014, 1016, 1553, 1600, 1905, 1907, 1917, 1919, 2137, 2167, 2169, 2229, 2254, 2297, 2310, 2410, 2618, 2755, 2870, 3290, 3349, 3386, 3461, 3709, 3754, 3832, 4215, 4219, 4387, 4467, 4501.

Ofta föregås anföringen af *swa* eller liknande. Äfven andra formella hinder mot ack. m. inf. finnas.

Stundom äro en *at*-sats och en direkt anföring förenade:

Ögl Æ 7 pr: ok sæghær sua at þön haua egh barn saman *ok þy mat þu egh ærua han* — *Upl Æ* 11: § 1: þa sighær þan wiþ swar sitær. at barn ær quict föt. *ok þæt barn þa miolk aff moþor spinæ. synis a horn ok har* — *MELL Æ* 9: ok sigher han æt þe ei haua barn saman, *ok þy ma þu ei ærua han.*

Statistisk öfversikt.

Antalet fall af direkt anföring efter *sighia* har jag funnit vara: i *Vgl I* 1, i *Ögl* 4, i *Upl* 12, *Dal.* 14, *Vml* 18, *Häls* 1, i *MELL* 9, i *Gotl.* 2, *KS* 39, i *Ek* 39.

Sighia förekommer i ännu ett slags konstruktion. Det kan nämligen *inskjutas i den direkta anföringen*, förenadt med *sva:*

KS 18: 21: *þy at, sva som sæghia visi mæstara, dyghþ ær fagher skipilsi mansins* — Liknande: *KS* 75: 23; 90: 21; *Ek* 4060.

Följande uttryck är antingen en sammanblandning af *at-*(*thz-*)sats och anföring med inskjutet anföringsverb eller också är konstruktionen en *at-*(*thz-*)sats med prolepsis:

Ek 4505: *hertogh Eriks son swa sigher man oss thz han ekke äldre waar.*

Både *at*-satser och direkta anföringar förekomma äfven efter de passiva formerna af *sighia.*

At-sats:

KS 44: 21: *Ok sighs af enum visum kunungi, at han aldrei vildi... skipta um syslumannum* — Liknande: *KS* 47: 24; 55: 3; 58: 6; 79: 11; *Ek* 1832.

Direkt anföring:

KS 8: 18: *sva som sighs i gamblu orþkvæþi: hvar ær sinna vilda vin* — Liknande: 20: 26; 56: 18; 77: 22; 78: 11 — *Ek* 780: *Swa loot han honom swa sagdis mik halfft rikit wider siälffwan sik.*

Skillnaden mellan de olika tre slagen konstruktioner vid *sighias* synes vara densamma som mellan motsvarande uttryckssätt efter verbets aktiva former.

Antalet fall af *at*-sats efter *sighias* är i *KS* 5 och i *Ek* 1, af direkt anföring likaledes i *KS* 5 och i *Ek* 1.

Svara.

Detta verb är åtföljdt af ackusativ med infinitiv i följande exempel:

MELL þj 17: *suara han sik ei vita lagh vm þet maal.*

Svara förekommer flera gånger åtföljdt af direkt anföring. Ackusativ med infinitiv har tydligtvis uppkommit genom efterbildning af samma slags konstruktion efter *sighia.*

Qveþa

förekommer med en infinitiv, till hvilken ett allmänt *þæt* får underförstås som subjektsackusativ i *Gotl.* Hist. 1 (sid. 95): *Oc quaþu so sir wara lufat.*

Vitna.

Detta verb är konstrueradt med ack. m. inf. i följande fall, där det har betydelsen 'intyga': *Vgl I* þ 3 pr: *ær vittnæ a þinge. han sannæn þiuf wæræ.* På motsvarande ställe i *Vgl II*, þ 24, är ackusativen *han* utelämnad. — *Upl* Kp 1: § 2: *witnæ þær þæt skiærþt wæræ* (hskr. B, C: *at þæt skiært ær*) — *Vml* Kp 1: § 2: *witna þe þæt skært wara.*

Det är påfallande att möta en sådan konstruktion efter detta verb redan i *Vgl I*, då verbet *sighia* i denna skrift ännu ej kan följas af ack. m. inf. Man blir benägen för det antagandet, att stället skulle vara af jämförelsevis sent datum.

Sannolikt har konstruktionen uppstått i anslutning till uttryck, där *vitna* har ackusativobjekt: *Vgl I* B 1 pr: *vittnæ a he'ndær hanum bardaghæ.* Objektet är underförstådt i följande exempel: *Vgl I* þ 17: *Vittni firi hemæ föt* (II þ 52). I *Ögl* finnes *vitna* förenadt med *personligt* ackusativobjekt, t. ex. Kr. 13: § 3: *Nu uitnar man sinn þiuf. ælla uitna maþær man til draps.*

Ännu närmare står konstruktionen ackusativ med infinitiv sådana uttryck, i hvilka jämte ackusativobjektet finnes ett objektivt predikativ. Men sådana har jag ej funnit förr än i *Upl:*

M 33 pr: *witnæ þe ranit minnæ æn halff mark* — Likartadt Ib.

Däremot har det närbesläktade *vita* = 'bevisa' dylik konstruktion redan i *Vgl I*:

Md 5: § 7: *num han uiti han fiughurræ markæ værdan* [1]) — A 25: *æn þer þoræ vitæ han* (sc. *til*) *tvæggiæ lotæ giptan* [2]).

Sådana uttryck kunna ha gifvit stöd åt konstruktionen ackusativ med infinitiv efter *vitna*.

En annan konstruktion efter detta verb är *at*-sats:

Vgl I Þ 19: § 1: *þa skal uin vittnæ ok þer tver samæn mæþ tylptær eþe. at iak köpti grip þænnæ... ok þy ualt iak eigh sak þerre* (II Þ 55). I detta exempel är *vitna* så långt skildt från utsagon, att ack. m. inf. blifvit mindre lämpligt. — *Upl* J 1: § 1: *witnæ þe at iorþ war laghbuþin* — Liknande: J 7 pr; W 6: § 1; 17: § 4; *Vml* J 1; 2 pr; Þg 18: § 1.

I några af exemplen har ett före utsagon gående *swa* lagt hinder i vägen för konstruktionen ack. m. inf.

Ackusativ med infinitiv efter *vitna* ersätter en *at*-sats. Den kan ha haft stöd i en *at*-sats, hvars subjekt proleptiskt indragits i den öfverordnade satsen såsom objekt. En sådan har jag funnit i *SML:* Þg 3 pr: *þen byæmæn wilia þær til witna at þing fall giorþe.* Men någon organisk utveckling kunna vi ej följa här såsom fallet var efter *kalla*, hvars konstruktion ackusativ med infinitiv troligen varit mönstret.

---

[1]) Motsvarande ställe i Vgl II, Dr 16, se under afdelningen om *sværia*, sid. 340.

[2]) Motsvarande ställe i Vgl II har annan form: A 34: *æn þer þore vita han til tuigiæ lotæ.*

Statistisk öfversikt.

Fullständiga konstruktioner ackusativ med infinitiv efter *vitna* har jag funnit blott 3: en i hvardera af *Vgl I*, *Upl* och *Vml*. I *Vgl II* finnes 1 med underförstådd ackusativ. Mot dessa stå 2 fall i *Upl* af förbindelse mellan objekt och nominalt predikativ samt följande fall af *at*-sats: i *Vgl I* 1, i *Vgl II* 1, i *Upl* 4 och i *Vml* 3.

Vita (= 'bevisa, intyga').

Ackusativ med infinitiv efter detta verb har jag funnit i *Upl*, *SML*, *MELL* och *MES:*

Upl W 23: § 3: *utæn han witi annæt iæm gilt fore wæræ* — *SML* J 9 pr: *Wite þa cöpman hana vpbuþna hawa warit* — *MELL* Kg 29: *æt vita sik honum hana guldit* — Egn 31 pr: *Nu vil man vita landskuld guldna vara.*

Ackusativen är utelämnad i följande uttryck:

SML J 12: § 3: *eller witi* (sc. *willir*) *ater gifnæ* — *MES* Kp 5 pr: *wita* (hskr. Xa add. *thet*) *vtgiffuit wara.*

Konstruktionen torde ha framgått ur sådana uttryck, bestående af objekt och objektivt predikativ, som jag anfört ur *Vgl I*, sid. 336. Sådana uttryck finnas i stort antal i *Ögl*, t. ex. Kr 14: § 1: *þa skal præstær han skriptaþan uita.*

I *Upl* har jag funnit följande fall: Kg 11: § 1: *þa a han þæt witæ. sæt ok böt* — Þm 5: § 4: *witi han giffnæn* (hskr. F add. *wara*) — Liknande: Kp 2 pr; Æ 25: § 1; M ind. 17; 17 pr; J 11 pr; 13: § 3; Þm 9: § 1 bis — Med underförstådt objekt: J 5 pr; 11 pr; 11: § 1: *ællr witi guldit.*

I *SML* finnas följande: J 10: § 1: *eller witi afraþ . . . giwit* — Öfriga: Kp 3: § 1; Þg 6 pr. — Med underförstådt objekt: G 5: § 3: *wita hænni fult vt givit* — Öfriga: J 10: § 1 bis; B 5: § 4; Þg 6 pr.

I *MELL* har jag funnit följande fall: Egn ind. 31:

Nu vil man vita landskuld guldna[1]) — Öfriga: Kp 6; Þg 26 bis; Dr Vl ind. 37; 37.

I *MES* finnas följande: Æ 11: *witi skylskap sin sannan.* — Öfriga: J 3 pr; B 20: § 2; Dr Vl ind. 11; 11; Þ 1: § 2.

Detta slags uttryck torde i sin tur vara härledt ur enklare konstruktioner med ensamt objekt eller med objekt och prepositionsuttryck:

Vgl II R 16: *ok viti forfall sin* — *Ögl* ES 9: § 1: *uiti faþir fang ok son fæþrini* — Vins 6: § 1: *sum hemföþu uill uita* m. fl. — *Vgl II* J 15: § 1: *æn gitær sik uitæt til fullbyær* (II J 36) — *Ögl* Dr 18: § 2: *sum han uill uita til ughurmagha* m. fl.

En annan rot till konstruktionen ackusativ med infinitiv torde vi här liksom i fråga om *vitna* ha att söka i *at*-satsen, som ackusativ med infinitiv ersätter, hvadan denna alltså äfven här blir verklig satsförkortning. Mönstret har nog varit samma slags konstruktion vid *kalla*, *sighia* och *vitna*.

At-sats förekommer redan i *Vgl I* och *Vgl II*; den är mycket vanlig i *Ögl*.

I *Upl* har jag funnit följande fall: Kg 12: § 1: *witæ þæn mæþ twem mannum þær han hörþo at han laghlikæ öpti.* — Liknande: M 11: § 6; Þm 8: § 2; W 7: § 2; 7: § 3. — I samtliga dessa uttryck är *vita* skildt från utsagon genom adverbiella bestämningar, i tre fall därjämte genom en relativ bisats. I tre af fallen kommer som ytterligare hinder för ackusativ med infinitiv ett starkt betonadt *þæt*, som kräfver ett följande *at*.

I *SML* finnas följande exempel på *at*-sats:

Kk 9: § 2: *witi þa bonde þæt meþ. XII. mannum at prester buð fik.* Här har det för eftertryckets skull utsatta *þæt* fordrat *at*-sats och adverbialet vållat obenägenhet mot

[1]) I Egn. 31 är *vara* tillagdt. Se föreg. sid.

ack. m. inf. — I J 16 är *vitna* så långt skildt från utsagon, att ack. m. inf. ej kunnat användas — Liknande: Kp 10: § 2 — Kp 6: § 2: *wita at lænt war.*

I *MELL:* Kg 18: § 1: *ællæ viti ok þet meþ skælum æt han sua goþan hæst miste.* — Liknande uttryck (med adverbiella bestämningar mellan *vita* och utsagon): B 9: § 2 bis, 26: § 5, 29: § 1 bis; þg 23; Dr Vþ 16; S Vþ 8.

I följande uttryck har ett *þæt* i hufvudsatsen kräft ett följande *at:*

Dr Vl 29: *þa skal hæræz næmpd vita þet æt han do … ællæ ok æt þer gaf rætter arue sannum sak … ællæ ok þer var viþerganga giorþ.*

I följande fall finnes intet formellt hinder mot ack. m. inf.: þj 18: *þa a vinin vita æt han var vin at þy köpe.*

I *MES* finnas följande fall: J 2: § 2: *tha skal han thet wita medh triggia manna edhe, at han thet aldrigh wita fik.* — R 7: § 1: *ok wita at the fullan pant malsæghandenum fa.*

Den innersta förklaringsgrunden till språkets obenägenhet mot ackusativ med infinitiv efter *vita* liksom efter *vitna* tror jag vara att finna i samma förhållande, som gör, att *sighia* i vissa fall åtföljes af *at*-sats hellre än af ackusativ med infinitiv, nämligen vid mera objektivt konstaterande af faktum. I utsagon efter *vitna* och *vita* får någon subjektiv uppfattning ju ej finnas, utan faktum fastslås inför domstol.

Statistisk öfversikt.

Af ackusativ med infinitiv efter *vita* har jag funnit 1 fall i *Upl*, 2 i *SML*, 2 i *MELL* och 1 i *MES.* Mot dessa stå 13 fall i *Upl*, 8 i *SML*, 6 i *MELL* och 6 i *MES* af förbindelse mellan objekt och nominalt predikativ samt 5 fall i *Upl*, 4 i *SML*, 11 i *MELL* och 2 i *MES* af *at*-sats.

Sværia.

Ackusativ med infinitiv efter detta verb har jag funnit i följande fall:

Vgl II Dr 16: ***num han þore swæriæ han fiughræ markæ værþan varæ*** — Add. 7: § 29: ***þa skal næmd swæriæ han varæ femtan æaræ [aaræ] gamblan*** — *Ögl* Eþs 15: § 1: ***þa skal næmdin han suæria egh ughurmagha uara*** — Eþs 30 och 31 pr: ***ok suæria han þær sannan at uara*** — *MELL* Eþs 32: ***þa skal næmpdin suæriæ han ei fæmtan ara gamblan vara*** — Þj 7: ***ok suæria han þer sannan at vara.***

Vida vanligare är *at*-sats efter detta verb. Denna konstruktion förekommer mer eller mindre ofta i alla de undersökta lagarne (äfven i *Vgl I*), utom *Bjärk.* och *Häls.*, samt i *Ek.* I likhet med förhållandet vid *sighia* är *at*-satsen den naturliga konstruktionen med hänsyn till det objektiva faststående af faktum, som *swæria* innebär i alla de uttryck, jag funnit, utom *ett* (sid. 341).

I följande fall är ack. m. inf. för öfrigt omöjliggjord af ett betonadt *þæt*, som kräfver en följande *at*-sats såsom bestämning: *Vgl II* VS 10: ***num han þore suæriæ þæt meþ tolf mannum. at han gaf halfmark.*** — Liknande: *Vgl II* Þ 2; *Ögl* Eþs 32; Ib; Vaþ 6 pr; Ib; 32: § 1; Ib; Vins. 3 pr; 4; R 26: § 1; Ib; *MELL* Þg 14 pr; 28; Þj 18.

Samma verkan har *þæs* haft i följande uttryck: *Vgl II* Þ 24: ***þes gangæ at swæriæ. at han ær fulder þiufuer.***

I följande fall har *sva* verkat på samma sätt: *Ögl* Dr 3: § 2: ***ok sua suæria at hinir sum för suoru þe suoru baþe sant ok lagh.*** — Liknande: *Ögl* Eþs 32 [1]); Dr 20: § 1; Vaþ 6 pr [1]); 8: § 2; Æ 17; ES 4 pr; Ib.; Ib. [1]); ES 8; Ib. [1]); ES 14: § 1; Vins. 6: § 1; B 1: § 4.

I följande fall är *sværia* af adverbiella bestämningar eller bisatser eller ock på annat sätt skildt från utsagon, så

---

[1]) *Sværia* är här gemensamt för två *at*-satser.

att detta förhållande utgjort hinder mot ack. m. inf.: *Vgl II* R 16: *þa skal han suæria meþ tolf mannum . . . at han a hanum eig skuld at giælðæ.* — Öfriga: *Vgl II* Þ 35; 49; J 33; FB 22; Ib; U. 14; Add. 2: § 10; *Ögl* Dr 20: § 1 [1]); Vaþ. 6: § 2; 20 pr; Ib; ES 8; ES 12 pr; 15: § 5; B 1: § 4; 39: § 1.

Liknande är förhållandet med följande uttryck: *MELL* Kg 9: § 2: *Först skulu þe suæria a guþ ok helghodoma þe a halda, æt þe skulu kununge raþa þet, sum . . .* Här borde ack. m. inf. varit naturlig, då här utlofvas något tillkommande, i motsats till det annars vanliga konstaterandet af något i förfluten eller närvarande tid; men hindret ligger mest i lagspråkets obenägenhet mot futurum inf.

I följande uttryck, liksom i en del af de förut anförda, har *at*-satsen karakter af direkt anföring af ett juridiskt formulär, för hvilket formen ack. m. inf. ej lämpar sig: *Vgl II* Þ 39: *sværi at þer [þet] var hemæ föt oc þer diþi oc miolk drak af moþor spinæ. ok iak a oc þu ikki uetæ i.* Öfriga: Ib; Þ 47; Þ 52.

I följande uttryck skulle ack. m. inf. medfört osäkerhet i valet af det pronomen, som skulle varit infinitivens subjekt: *Ögl* ES 12: § 1: *Nu hauær han latit tua suæria at han ær utan landzs.* Liknande R 26.

I följande fall finnes intet formelt hinder mot ack. m. inf.: *Vgl II* Þ 2: *þa sværi at han vet han huarte sannan æller vsannan.* Öfriga: Add. 11 pr; *Ögl* Dr 20: § 1 [2]); Æ 10: § 2; ES 13: § 1; Vins. 2; 6: § 1; Ib.; Ib. [2]); Vins. 6: § 3; *MELL* Æ 12; Egn 33: § 4; B 26: § 1; Ib; 33: § 1; Dr Vl 37: § 1; Þj 1.

Af *direkt anföring* (utan *at*!) har jag funnit blott ett fall·

---

[1]) *Suæria* är här gemensamt för två *at*-satser.

[2]) *Suæria* är här gemensamt för två *at*-satser, och den senare är använd i analogi med den förra, som var det enda möjliga uttryckssättet efter ett *sva* i hufvudsatsen.

MELL þg 1: *han ægher þetta suæria: sua biþer iak mik guþ hiælpa* ...

Den direkta anföringen antydes på förhand genom *þetta*, som ej tillåter ackusativ med infinitiv.

Det torde vara för att ersätta en *at*-sats, som ackusativ med infinitiv inträder efter *sværia*, med samma slags konstruktion efter *vitna*, *sighia* och *kalla* som mönster. Vi ha alltså äfven här att från början göra med en verklig satsförkortning.

Konstruktionen kan ha stöd i uttryck med objekt, sådana som

Ögl Kr 13: § 3: *ælla suær man annan til frælsis* — R 8 pr: *þa skal takin suæria eþzsörit niþær* — *Upl* M 44: § 1: *þa swæri þæn til sins* — W 6: § 1: *þa a synin garþæ fallit swæriæ.*

Anm. Ett egendomligt uttryck finna vi *Vgl I* R 1 pr: *þa skal han sic allum götom trolekæn sværiæ at han skal eigh ræt lægh a landi varu brytæ.*

Ordet *sic* finnes blott i en handskrift, som visserligen är hufvudhandskriften till Vgl I, men är långt ifrån felfri. Både den ganska pålitliga handskriften I och hufvudhandskriften till Vgl II ha i st. f. *sic* ordet *edh* resp. *eþ*. Hskr. I har dessutom adverbet *trolika* i st. f. adjektivet *trolekan*, som i Vgl II är attribut till *eþ* och då får betydelsen 'pålitlig' liksom i de af Söderwall anförda exemplen: *mz troligha hiärta* (MB 2: 242), *mz troliga akt* (RK 2: 900). Likbetydande är det besläktade adjektivet *trygger*, som är förenadt med *eþer* i *MELL* Kg 5 pr: *Nu ... agher kununger allum inrikis boandum tryggia eþa sina giua.*

Sannolikt har *sic* tillkommit genom afskrifvarens felläsning af ett nästan utplånadt *eþ* i originalet. Men alldeles omöjlig är hufvudhandskriftens läsart icke. Schlyter öfversätter *trolekan* med 'trogen'. Meningen blir, såsom den följande *at*-satsen visar, 'trogen mot lag och rätt i landskapet'. Ordet kommer alltså nära betydelsen 'trofast, uppriktig'. Söderwall anför det i liknande betydelse: *en trolikin win* (ST 286).

Uttrycket i sin helhet står ej alldeles utan analogier i något yngre litteratur:

Ek 2485: *än han haffde sik swa meen sworet* — 2486: *han swor sik alzstingis meen* — 4209: *jak tror thz swor sik a nokor meen.*

Ännu närmare kommer följande uttryck:

Cod. Bildstenianus 681: *skal hwar aragum [aragun] konunger swäria sik gödskan för en han vighis.*

I lagspråket har jag icke funnit något fullt likartadt exempel. Men ej långt ifrån detsamma stå sådana uttryck som *sværia mæn biltogha, biltogher sværias* eller *svorin* i *Upl, MELL* m. fl., *sværia sik orþiuva* i *Vml.*

Uttrycket kan också ha haft stöd i förbindelsen objekt och objektivt predikativ efter *vita,* som kan ha samma betydelse som *sværia.*

I alla händelser är dock uttrycket starkt förkortadt och förbindelsen med den följande *at*-satsen egendomlig, ehuru ej enastående [1]). Det ligger i uttrycket en föresats, afsikt, under det att de senast anförda uttrycken angifva blott en följd, som inträder i och med själfva eden.

Statistisk öfversikt.

Ackusativ med infinitiv förekommer efter *swæria* i *Vgl II* i 2 fall, i *Ögl* i 3 och i *MELL* i 2 fall. *At*-sats finnes i *Vgl II* i 17 fall, i *Ögl* i 43 och i *MELL* i 11. Mot de två fallen af ackusativ med infinitiv står därjämte 1 fall af direkt anföring i *MELL.*

Binda

finnes förenadt med ackusativ med infinitiv i följande uttryck:

MELL Kg 31: *ok bindum ui os siæluæ allæ for næmda articulos ... vbrutlika halda skula.*

Betydelsen af *binda* är här 'förbinda'. Nära denna står betydelsen 'stadfästa, bekräfta', som förekommer i äldre lagar [2]).

Exemplet är påfallande, därför att infinitiven *skola,* mot hvilken lagspråket har obenägenhet, kommit till användning. Betydelselikheten med *sværia* torde vara anledningen till att ackusativ med infinitiv uppstått här.

---

[1]) Liknande är: *Ögl* R 8 pr: *þa skal takin suæria eþzsörit niþær at sua uar iak taki at eþinum.*

[2]) *Vgl I* J 2: § 1 och *Vgl II* J 2: *mæþ vittni borno binþum uit slikt sum lagh sighiæ.*

Möjligt är dock, att här i st. f. *binþum* bör läsas *biuþum.*

Kænna

är förenadt med ackusativ med infinitiv i följande uttryck:

MELL G ind. 23: *ok kona kenne sik hauande vara* (*MES* G ind. 17).

Kænna är här liktydigt med *sighia*, hvars konstruktion sannolikt tjänat till mönster. Betydelsen är den hos sistnämnda verb vanliga, när det åtföljes af ackusativ med infinitiv, nämligen 'påstå'. Uttrycket kan ha anknutit till förbindelsen *kænna* och reflexiv ackusativ, som finnes både i *Upl* och *MELL*. *Kænna sik* betyder 'angifva sig, bekänna på sig'.

Kænnas

är förenadt med ackusativ med infinitiv i följande två fall:

MES B 20 pr: *swa myket han kænnes widher wærdh hæstins wara* — *KS* 17: 5: *þy at hvilkin kununger kænnis mæþ orþum ok gærningum sik vara Guþs undidana.*

Betydelsen af så väl *kænnas* som *kænnas viþer* är 'bekänna, erkänna'. Likheten med *sighia* har tydligtvis möjliggjort ackusativ med infinitiv.

Visa.

Äfven detta verb står nära sägandets verb i följande uttryck:

MELL Æ 13: *ok þem arf til döma sum hans skæl ok bæzta manna nær varande visar honum mæsta sannind vara.*

Uttrycket är förkortadt. Sannolikt bör *sum* öfversättas: 'på hvilkas sida'. Vi få då en formelt fullständig ackusativ med infinitiv, hvars subjekt är *sum*. Eller ock skulle *sum* kanske kunna uppfattas = 'så som', då ett allmänt *þæt* får tänkas som underförstådt subjekt.

Lata = 'låtsa'.

Detta verb står nära sägandets verb. Det förekommer med ackusativ med infinitiv i följande uttryck:

KS 16: 16: *ok ei lata sik vara guþlikan i orþum* [1]) — 16: 23: *at kununger æller höfþingi later sik guþlikan ok rætvisan vara* — 51: 17: *ok later sik hava ræt fori mannum* — I reflexiv form: *Gotl.* 22: *oc latz siþan hafa kient mann.*

Nära detta verb står *tea* = te, visa, som förekommer med den enklare konstruktionen objekt + objektivt predikativ utan infinitiv t. ex.:

KS 64: 8: *at kununger skal ei tea sik ... ofmykit gryman.*

Dylia = 'förneka'

åtföljes af ack. m. inf. i följande uttryck: *MES* R 25: § 1: *Dyll han sik daghen haffwa tagit.*

At-satser har jag funnit efter detta verb i *Upl*, *Dal.*, *SML*, *MELL* samt följande 4 i *MES:* Med en adverbiell bestämning *till dylia*, som utgjort hinder mot ack. m. inf.: G. 2 pr: *ella dyli medh siex manna edhe*, *at thet war eig hans gærdh.* Liknande: G 2: § 1. — Utan formelt hinder mot ack. m. inf.: Kp 2: *Dyl han*, *at han thet eig salde.* Liknande: Kp 24 pr.

Se.

Detta verb har jag funnit åtföljdt af ackusativ med infinitiv först i *Ek*:

322: *nw seer iak engen fly aff ider* — 1444: *man saa ther vtan til koma ok fara riddara ok swena* — 1522: *Tha sagho the ther koma farande meer än twsende lädior* — 1708: *tha the aff husit sagho them rida* — 1715: *vtan them som the ridha sagho* — 2189: *ok sagh man fore konungen fara pipara bombara ok trwmpara* — 2506: *eth korss saa man ther staa* — 2995: *man saa eth hwss ey ather staa* — 3193: *ther saa man manga hälada gäwa ffölgia konungenom* — 3579: *ther the sagho salin staa.*

[1]) Skriften "Secreta secretorum" (tillskrifven Aristoteles), som synes ha legat till grund för ofvanstående exempel, har: "Si itaque tantum in apparentia religiosum se ostendat". Söderwalls anf. arb. not 14.

Ackusativ med infinitiv har tydligen framgått ur enklare konstruktioner med ackusativobjekt till *se:*

Ögl Kr ind. 21: *Um æn man se annan at osiþum* = i färd med otillåtna gärningar. — Kr 21: Liknande.

Ännu närmare ackusativ med infinitiv kommer en förbindelse mellan objekt och objektivt predikativ:

MELL Kp 3 pr: *æ huar man se flærþ saldæ ællæ köpta* — *Ek* 3780: *at man aldregh saa drotningena swa gladha.*

Det är påfallande, att ej ackusativ med infinitiv inträdt i sådana exempel som följande:

Vgl I R 5: § 1: *iak sa at þu rant en firi enom ok hafþi spyut a baki* — R 5: § 2: *Iak sa at maþær sarþ þik* — R 5: § 3: *Iak sa at þu atti þin viliæ. viþ ko. ællar mæræ* (II R 8) — R 5: § 4: *Iac sa at þv atti moþor þina* (II R 8) — R 5: § 5: *Iak sa at þu reet a quiggrindu lösharæþ* (II R 9) — R 8 pr: *at iak sa at þu drapt fæ hans ok vete hanum fearfölængh* — *Vgl II* R 8: *Iak sa at maþer hafþi viliæ sin meþ faar.*

I alla exemplen är det fråga om en omedelbar varseblifning. Nysvenskt skriftspråk väljer i sådana fall ackusativ med infinitiv. Talspråket skulle nog, åtminstone i en del af exemplen, ännu hellre begagna en bisats inledd af 'när' eller 'hur'.

At-sats förekommer efter *se* äfven i *Upl*, *MELL*, *KS* och *Ek*, i de båda senare ganska ofta.

I exemplen ur lagarne är det alltid fråga om omedelbar varseblifning. I *KS* betyder däremot *se* oftast 'veta af erfarenhet', t. ex.:

36: 2: *Nu sem vi væl, at al renfærþogh diur ... ælska ... sin maka.*

När *at*-sats förekommer i *Ek*, är äfvenledes betydelsen af *se* i allmänhet prägnant: 'inse, förstå, veta, vilja':

183: *wy seem attu äst en äldre man* — 1055: *hon saa*

at thz wille illa gaa — 2211: *Ok haffdo bade jamgerna seet at annar skulle radha som han.* Liknande: 273, 2335, 3077, 3146, 3375, 4314, och, med underförstådt *at*, 1615.

I andra fall låter sig visserligen ej någon prägnant betydelse påvisas hos verbet *se;* men om omedelbar varseblifning är ej fråga:

Ek 1024: *Thz skal man bade höra ok see at ther skal äwintyr epter skee* — 4117: *wy seem at konungin komber här.* I det förra exemplet har hufvudsatsens *thz* omöjliggjort ack. m. inf.

I andra exempel — liksom möjligen i ett eller annat af de ofvanstående — kan det ha varit metriska skäl, som föranledt, att *at*-sats valts:

4114: *Tha sagho the at konungsins baner kom.*

Med underförstådt *at:*

1610: *wy seem wel han haller här.*

Ackusativ med infinitiv kan äfven ha stöd i en *proleptisk konstruktion med at-sats*, sådan som

KS 47: 7: *Sva som vi sea maghum þæt træ, som æ flyter i vatni, þæt varþer blöt.*

Antalet fall af ackusativ med infinitiv i *Ek* efter *se* uppgår till 10, *at*-satserna — med utsatt eller underförstådd konjunktion — till 14.

Den passiva motsvarigheten till ackusativ med infinitiv efter *se* finna vi vid *synas.*

Nominativ med infinitiv är förenadt med detsamma i följande uttryck:

KS 30: 9: *þæt som synis vara ræt mynt.*

Ursprungligare synes det uttryckssätt vara, där predikativet utgöres af enbart ett nominalt ord eller ett particip med subjektet till *synas* utsatt eller underförstådt:

Vgl II Fr 1 och Add 4: § 2: *synys blat ok bloþokt* — Liknande: *SML Æ* 3: § 4, B 4, Mh 9 pr., *MELL* B 22:

§ 1, S VI 9, *MES* Eþs 11. — *KS* 22: 11: *mangt ær got, som ei synis got* [1]) — Liknande: 38: 21; 39: 2.

Egendomligt är att finna en *ackusativ med infinitiv* efter detta verb. En sådan finnes i *Ögl:*

B 5: § 2: *synis þöm annan uægh æmgoþan ok æmgenan uara.*

Ackusativ med infinitiv är här tydligtvis en verklig satsförkortning, bildad för att ersätta en *at*-sats och i analogi till ackusativ med infinitiv efter sådana verb som t. ex. *hyggia*, hvilket i *Ögl* finnes konstrueradt med infinitiv och en därtill tänkt men underförstådd subjekts-ackusativ [2]).

Något exempel på *at*-sats efter *synas* har jag dock ej funnit förr än i *MELL:*

G 23 pr: *synis þa a henne æt hon hauande ær* — B 26: § 1: *ok synis þem sua æt bygningin gör ængum skaþa.*

I båda exemplen har hufvudsatsen fått en sådan form, att ackusativ med infinitiv blifvit omöjlig.

Höra.

Ackusativ med infinitiv har jag funnit efter detta verb i följande fall:

Ek 296: *thaghar the bröder hördo thz vara sakt* — 3469: *Jak hörde wisa men thz swärya.*

I följande uttryck är ackusativen *þem* utelämnad:

SML Kg 12: § 2: *með witnum þem sum hörþu öpæ þry hær op.*

I följande fall är den underförstådda ackusativen ett obestämdt *thæt:*

Ek 3011: *tha hördo the bamba vnder en lund.*

En ursprungligare konstruktion än ack. m. inf. synes mig vara uttrycket: *höra thæt sakt:*

[1]) Den latinska förebilden, Martinus, ”De quatuor virtutibus cardinalibus”, har nominativ med infinitiv: ”Et sunt, quæ videantur non bona esse et sunt”. Söderwalls anf. arb. not 22, sid. 56.

[2]) Se sid. 351.

Ek 25: *hwo thz hauer ey förra hört sakt.* Liknande 682, 3235, 4456.

I samtliga de anförda exemplen är fråga om en omedelbar sinnesförnimmelse.

I den undersökta äldre litteraturen möter oss *at*-sats äfvenledes i fråga om omedelbar sinnesförnimmelse i följande uttryck:

Vgl I R 7 pr: *ok höræ at han kræuær han skuld* (II R 16) — *Vml* Kr 20: § 1: *þan þæt hörþe at præstær laghlica lyste.* — Liknande J 1.

I de båda sista uttrycken har ett betonadt *þæt* omöjliggjort ack. m. inf.

Hvad beträffar följande två fall af *at*-sats däremot, kan icke bli tal om omedelbar sinnesförnimmelse i det första exemplet, och synes sådan ej heller vara uteslutande åsyftad i det andra, där äfven en genom hörsägner vunnen kunskap kan afses:

Ögl Æ 7: *Nu far hin þæt höra sum ærfft hauær at hon ær hauande* — *Upl* Kk 15: § 2: *þæn þæt hörþi at præstær laghlika lysti.*

I båda fallen har ackusativ med infinitiv omöjliggjorts genom införande af *þæt.*

At-sats förekommer äfven i *Ek.* I följande två exempel är det, liksom när ackusativ med infinitiv brukas, fråga om omedelbar sinnesförnimmelse:

411: *som jak hauer hört ati hawen sakt* — 3768: *Jak hörde for pascha at man laas i scriptenne aff iudas.*

I det sista uttrycket är, frånsedt behofvet af rim till *iudas*, *at*-satsens subjekt sådant, att det ej lämpar sig i en konstruktion ackusativ med infinitiv.

I följande exempel gäller det däremot en medelbar hörsägen, genom hvilken hufvudsatsens subjekt fått veta *at*-satsens innehåll. 'Höra' är här liktydigt med 'höra berättas', och man kan anse *at*-satsen vara styrd af de underförstådda orden *thet sakt.*

Ek 2217: *tha han horde at hon* (: *hans dagtingan*) *war ey godh* — 2286: *Tha hertogin hörde at the waro thär* — 3716: *jak hörer thz yffrit alla dagha at man wil ilt mellon oss dragha.*

I det sista uttrycket har ackusativ med infinitiv omöjliggjorts dels därigenom, att bisatsens subjekt ej lämpar sig för att användas i en sådan konstruktion, dels genom att *thz* införts i hufvudsatsen.

Ännu ett tredje slags uttryckssätt förekommer i *Ek*, nämligen *direkt anföring* med *höra* inskjutet i densamma:

3723: *ok til nyköpung swa hawer iak hört Tha komo ther konungsins men ridhande.*

Af ackusativ med infinitiv efter *höra* finnes i *SML* 1 fall (med utelämnad ackusativ); i *Ek* finnas 2 fullständiga och 1 med underförstådd ackusativ. Mot dessa stå i *Ek* 4 fall af förening af ack. med particip, 5 fall af *at*-sats och *ett* af direkt anföring.

Hitta.

Efter detta verb har jag funnit ack. m. inf. i följande uttryck:

SML Mh 27: § 5: *hitter lik firi sic liggiæ.*

Konstruktionen har tydligtvis här, liksom efter det till betydelsen närstående *se*, framgått ur en förbindelse med objekt och objektivt predikativ, såsom: *Upl* Kk 11: § 1: *ok þær mæþ giöræ sum han rættæst hittir.* — I *SML* har jag ej funnit några sådana fall, men däremot flera exempel på den passiva motsvarigheten härtill, t. ex. Mh 22 pr: *Kan lik hittæs ærrat oc vndat.*

Finna

är förenadt med ack. m. inf. i följande uttryck:

MES Kp 23 pr: *Hwilken then man konungx foghate ... finder a lande köpslaghan driffwa.*

Konstruktionens ursprung är säkerligen det samma som efter det till betydelsen närstående *hitta*, hvars ack. m. inf. kan ha varit mönster. En annan rot kan vara *at*-satsen:

SML B 3: *finder sa nocor at han mishalden ær;* Kp 1: § 1: *finder þen sum cöper at þær ær flærþ innæn.*

Pröfva

är förbundet med följande ack. m. inf.:

MES Kp 19 pr: *epter thy the pröfwa tidhena wara.*

Den är sannolikt bildad efter mönstret af *hitta* eller *finna* och med en rot i *at*-satsen, som jag dock påträffat endast efter passiva former af verbet:

MES Kg 19: § 1: *Kan ok pröffwas medh thöm mannom . . ., at forskut ma minna wara* — H 11: § 1: *Kan thet pröffuas at the haffua . . . skadha giort.*

Hyggia.

Någon *fullständig* ackusativ med infinitiv har jag icke funnit efter detta verb, men däremot dylika konstruktioner, där ackusativen är underförstådd och tänkt såsom ett ur det föregående sammanhanget suppleradt obestämdt *þæt:*

Ögl B 7 pr: *hughþe uara sit* — B 19 pr: *mæþ þy at iak hugþe mit uara* — *SML* B 17 pr: *hygger sit wara* — Ib: *oc hughþe sit wara.*

Infinitiv ensam förekommer efter detta verb äfven i *Ek*, men där är den underförstådda subjektsackusativen *personlig* och identisk med det finita verbets subjekt. Konstruktionen liknar *lata* med infinitiv:

853: *ok hugde alt rikit ather faa* — 2865: *Ok haffde konungen Erik hokt at hempna . . . hans harm* — 4040: *The hugdo alt swerige wynna.*

Antagligen är ackusativ med infinitiv efter detta verb afsedd att utgöra en förkortning af *at*-sats, som äfvenledes finnes i *Ögl:*

ES 8: *Nu hyggin þær at böndær at sua ær þætta nu stat* (hskr. F. utelämnar det sista *at*).

En annan anknytningspunkt kan vara konstruktion med ėnbart ackusativobjekt jämte en adverbiell bestämning, sådan som *Ek* 2703: *then kost haffdo the til bröllops hokt*, där adverbet har lika stark tonvikt som en infinitiv.

Hughsa.

Ackusativ med infinitiv efter detta verb har jag funnit i följande fall:

KS 31: 23: ... ok fylghir ... þy honom þykki got vara. *Ok þæt hughsa han ængti vara utan væruldslikt goþs* = och det (nämligen godt) anser han ingenting annat än världsligt gods vara [1]) — 68: 21: *þa hughsa han sik sikran vara* [2]) — 79: 25: þe plægha ængti sighia ... utan *þæt þe hughsa han giærna vilia höra* [3]).

Ackusativ med infinitiv har tydligtvis uppstått här på samma sätt som efter det närbesläktade *hyggia*, nämligen för att i förkortad form återge en *at*-sats.

Äfven detta slags konstruktion förekommer i *KS*:

15: 5: *Nu skal kunung þæt vita ok hoghsa, at han ær ei at enast man, utan ær ok mera* — 65: 23: þy at þa almoghin se, at kununger ælla höfþingi havir sik væl i Guþs þiænist ... *þa hughsa þe, at han ær goþer ok rætuis* [4]).

[1]) Det motsvarande stället i den latinska förebilden, Egidius, "De regimine principum", har *icke* ackusativ med infinitiv, utan lyder: "Prudentia carens, quia non cognoscet, non reputabit nisi sensibilia bona". Söderwalls anf. arb. not 25.

[2]) Ej heller här har Egidius ackusativ med infinitiv. Motsvarande ställe lyder nämligen: "Vident autem, quod quamdiu cives discordant a civibus . .: tamdiu non potest æque de facili ejus potentiæ resisti". Söderwalls anf. arb. not 78.

[3]) Äfven i detta exempel är ackusativ med infinitiv använd oberoende af det latinska originalet. Egidius har nämligen på motsvarande ställe följande: "dum principi placere student, vera silentes et placita promulgantes, exponunt periculo totum principatum".

[4]) *KS*:s språkliga självständighet framgår ännu tydligare af detta

En bestämd skillnad råder mellan konstruktionen ackusativ med infinitiv och *at*-satsen. När *hughsa* förbindes med den förstnämnda konstruktionen, ligger i detsamma något af subjektiv uppfattning: betydelsen är då 'mena, tro'. *At*-satsen däremot innebär något *för författaren* faktiskt, oemotsägligt. Betydelsen af *hughsa* är i det förra af dessa uttryck 'betänka', i det senare 'förstå, veta'. *Skillnaden är densamma, som vi förut konstaterat vid andra verb.*

þykkia(s)

kan anses vara en passiv motsvarighet till *hyggia* och *hughsa*. När *þykkias* förenas med infinitiv, uppstår konstruktionen nominativ med infinitiv. Fullständiga konstruktioner af detta slag har jag med säkerhet kunnat konstatera följande:

MES Dobbl. § 1: *hwat them thykker likt wara* — *KS* 22: 10: *þy at mangt ær þæt, som þykkis vara got* [1]) — 22: 23: *ok ei ær alt þæt fals, som ei þykkis genstan vara trolikt* [2]) — 22: 24: *þy at opta þykkis þæt sant vara, sum fals ær* — 23: 18: *þy at sva sum annat þykkis vara fiikert, sva þykkis annat vara ilvili* (2 ex.) — 54: 24: *mangi vægha æru, þe almoghanum þykkias vara rætti* [3]) — 84: 9: *Han skal þy fylghia, som flerum þykki skiæl vara* — *Ek* 391: *thz tykker them allom wara thz bezsta* — 2173: *thz tokte them wara enkte gaman* — 3493: *thz totte them wara got at höra.*

---

exempel, där Egidius har ackusativ med infinitiv som motsvarighet till *at*-satsen: "Populus enim .. omnino est subjectus regi, quem credit esse deicolam . . .: existimat enim talem semper juste agere et nihil iniquum exercere". Söderwalls anf. arb. not 70.

[1]) Martinus, "De quatuor etc." har äfvenledes nom. m. inf. på motsvarande ställe: "quia sunt, quæ videantur esse bona". Söderwalls anf. arb. not 22, sid. 56.

[2]) Martinus' skrift har icke infinitiv på motsvarande ställe: "sicut et sæpius quod primum incredibile videtur, non continuo falsum est". Söderwalls anf. arb. not 22, sid. 56.

[3]) Den latinska förebilden, skriften "De duodecim abusionum gradibus", af okänd förf., har icke inf. på motsvarande ställe: "Multæ viæ videntur hominibus rectæ". Söderwalls anf. arb. not 53 sid. 64.

Det är möjligt, att vi ha en fullständig konstruktion nominativ med infinitiv äfven i *Ögl:*

R 9 pr: *nu þottit allum sua uara likt.*

þottit [1]) kan nämligen vara en sammandragning af *þotti þæt*, sådan som flerstädes finnes i t. ex. *Ek.*

I en del andra uttryck är infinitivens subjekt underförstådt. I följande fall är det ett allmänt *þæt*, som utelämnats:

Vgl I K 20: § 2: *söki. þingæt kirkiu ær hanum. þykkir næst varæ* (II K 45) — *Gotl* 8: § 1: *Oc kirchiu mannum þykkir raþ vera* — *KS* 66: 11: *i skogum ok vatnum, þær þöm þykki vara vænt* — *Ek* 2785: *ok totto illa vara at thz skedhe.*

I följande exempel är ett *relativpronomen* underförstådt subjekt:

KS 31: 23: *ok fylghir ... þy honom þykki got vara.*

Efter detta verb kan äfven följa *at*-sats:

Upl J 14: § 1: *þykkir andrum grannum. at þe giöræ offhog a skoghinum* — *KS* 25: 2: *þa skal þik þykkia, at þu havi fulla hæmd ivi han* [2]) — 69: 15: *Ok þykki hanum, at han havir fangit fulla glæþi* — *Ek* 2693: *mik totte at jak haffuer ey seet en vänare kost.*

Det kan äfven följas af en jämförelsesats, inledd af *sum:*

Ek 2927: *Them tykker än som han faar* — 3304: *mik thotte som iak aldrigh saa flere än ther a markin laa.*

Fullständiga och ofullständiga konstruktioner nominativ med infinitiv förekomma i följande antal vid *þykkia(s)*: i *Vgl I* 1, *Vgl II* 1, i *Ögl* 1, i *MES* 1, i *Gotl.* 1, i *KS* 9 (däraf 7 fullständiga), i *Ek* 4 (3 fullständiga). Häremot stå i *KS* 2 fall af *at*-sats samt i *Ek* 1 *at*-sats och 2 jämförelsesatser.

---

[1]) Collin och Schlyter föreslå utan vidare ändring till *þotti.*

[2]) Motsvarande ställe hos Martinus, "De quatuor etc." lyder: "vindictam putabis vindicare potuisse". Söderwalls anf. arb. not 22, sid. 57.

Vænta

har jag funnit åtföljdt af ackusativ med infinitiv i följande uttryck:

SML Þj 12 pr: *þær han wænter sit innæn wara* — *KS* 75: 17: *Alli fylghia giærna, þy þe vænta sik lön fori fa.*

Ackusativen är utelämnad i följande sats:

SML B 5: § 3: *at han wænti* (sc. *skyl*) *sin wara.*

Jämte detta slags konstruktion förekommer *at*-sats:

KS 23: 5: *iak vænti ei, at þætta matti tilkoma* [1]).

Vita = 'veta'

har jag funnit konstrueradt med ackusativ med infinitiv i följande fall:

Ögl G 8: § 1: *at han uisse han sik egh sua skyldan uara* — *Upl* W 13: § 1: *at han æi wisti sik wranct hawæ farit* — *SML* Kp 1: § 1: *at han wiste þær ei swik mæþ wara* (*MELL* och *MES* Kp 2 pr) — Kp 2: § 1: *at han ei wise sic hawa fals salt* — *MELL* Æ ind. 9; Æ 9: *för æn hon viste sik hauande vara* (*MES* Æ ind. 8; Æ 8) — Þg 2: *þen sum han vil ok veet þer fallnæn til vara* — *KS* 15: 24: *ok ængti göra, þæt han visti Guþi a moti vara* — 25: 13: *þy at þæn ær giærna rædder, sik vet brutlikan vara* [2]) — 68: 12: *æ hvar han vet manna samqvæmd vara* — 68: 15: *Han ... som sik vet illa hava giort* — 72: 19: *þær mæn vita sik hava friþ* — *Ek* 2619: *then stund the wisto konungin liwa.*

Det vanligaste konstruktionssättet är *at*-sats, som synes

---

[1]) Martinus, "De quatuor etc." har på motsvarande ställe ackusativ med infinitiv: "Non putavi quidem hoc fieri". Söderwalls anf. arb. not 22, sid. 57.

[2]) Den latinska förebilden, Martinus, "De quatuor etc.", har icke ackusativ med infinitiv på motsvarande ställe: "nam nil timidum facit animum, nisi reprehensibilis vitæ conscientia". Söderwalls anf. arb. not 22, sid. 57.

kunna brukas under samma förhållanden som ackusativ med infinitiv:

Vgl II Add. 7: § 21: *oc han visti eig at han biltugher var; Ögl* Kr 15 pr; Ib; Vaþ 33 pr; Dr 4 pr; 15 pr; G 29: § 1; Ib; Æ 7; Ib; ES 8; Vins. 3 pr; Ib; 6: § 1; 6: § 2; 7: § 5; R 7; 8 pr; 9: § 1; 23 pr; 23: § 1; 26 pr; *Upl* Kk 15: § 1; Æ 1: § 1; M 48 pr; Kp 1 pr; 2: § 1; *SML* þj 10: § 1: *at han ei wiste at þæt stulit war; MELL* Kg 9: § 2: *þet, sum þe vita for guþi æt honum... ganghlikt ær.* Öfriga: G 2: § 2; Æ 9; Eþs 25; Dr Vl 18; þj 3 pr; *MES:* G 2: § 1; Æ 8; *Gotl.* 37 pr med utelämnadt subjekt: *oc wissj ai et illa war fangit; KS* 25: 4: *Ok vit, at þæt ær digher ok heþerlik hæmd, at þu forlater* [1]); *Ek* 127: *The wisto wel at the skullo koma.* Liknande: 762, 1973, 2145, 2422, 4161, 4414, 4117; med utelämnadt *at:* 194, 1687, 2119.

I en del fall lägga formella förhållanden hinder i vägen för ack. m. inf. Så har införandet i hufvudsatsen af ett *þæt* nödvändiggjort en *at*-sats i följande fall: *MES* J 2: § 2; *KS* 22: 5; *Ek* 3656 samt, med utelämnadt *at*, 351 och 1616. Liknande är *MES* Kg 20: § 2: *at han wiste ther eig aff at han bort foor.* — I följande fyra uttryck är *vita* genom en sats skildt från sitt innehåll och därför ett *at* behöfligt för att ange dettas början: *Ögl* ES 8: *at þe uissu sum uiþær uaru at han skildi firi fæst.* Öfriga: Vins 3 pr; R 8 pr; 26 pr.

Ack. m. inf. kan ha framväxt ur sådana uttryck, där *vita* är förenadt med enbart person- eller sakobjekt, såsom *Vgl I* Md 14: § 3: *vita mæn eigh banæ* och *Vgl II* A 18: *at han vet van til arua hans.* Detta objekt kan äfven vara en infinitiv, t. ex. *Ögl* Eþs 11: *egh uita þöm up tælia.*

---

[1]) Martinus, "De quator etc." har på motsvarande ställe ack. m. inf.: "Scito enim honestum et magnum genus vindictæ esse ignoscere". Söderwalls anf. arb. not 22, sid. 57.

Närmaste stadiet på väg mot ack. m. inf. äro då de konstruktioner, som utvidgats med ett adjektiv såsom objektivt predikativ, sådana som: *Vgl II* Præf.: *a moot þy han sannare weet*, hvarmed kan jämföras Ib: *þæt sanastæ han weet.* — Þ 2: *at han vet han huarte sannan æller vsannan.* — *Gotl.* Hist. 2: *Mik witin ir nu faigastan oc fallastan* — *Ek* 4479: *ä mädhan wi them liffuande wita.*

Statistisk öfversikt.

Konstruktioner ack. m. inf. finnas efter detta verb i följande antal: i *Ögl* 1, i *Upl* 1, i *SML* 2, i *MELL* 4, i *MES* 3, i *KS* 5, i *Ek* 1. Mot dessa stå i *Ek* 1 fall af förening af objekt och predikativ samt följande fall af *at*-sats: *Ögl* 25, *Upl* 5, *SML* 1, *MELL* 6, *MES* 4, *KS* 2, *Ek* 14.

Carl Grimberg.

Om ordet *härad* och grunden för härads-indelningen.

Etymologien av detta ord har sitt särskilda intresse till följe av den stora betydelse, som härads-indelningen havt för stora delar af Norden. Som bekant användes under medeltiden härads-indelningen i hela Danmark, i Götaland av Sverge och i södra Norge, och landets indelning i härad går tillbaka till förhistorisk tid.

Olika språkliga förklaringar av ordet *härad* hava blivit framställda. Åtskilliga forskare hava velat sätta dess förra del i samband med ordet *här* 'krigshär'. Detta förslag har åter blivit bestritt av den som utförligast undersökt ordet, nämligen Brate i Ark. nf. V, 130 ff.

Å andra sidan hava icke häller historici kunnat enas om grunden för härads-indelningen. Man har ställt denna indelning i samband med sjökrigsväsendets (ledungens) ordnande, och såsom stöd därför har bland annat andragits åtskilliga härads underligt långsträckta form: "de anstränga sig för att nå havet", där de hade sin ledungs-hamn. Denna uppfattning har uttalats t. ex. av Styffe. Den bekämpas däremot af Johannes Steenstrup, som utförligt behandlat denna fråga i en lärorik avhandling "Nogle undersøgelser over Danmarks ældste inddeling" i danska Vidensk. Selsk. Forhandl. 1896 s. 375 ff. Enligt Steenstrup står härads-indelningen icke i samband med ledungen; han yttrar t. ex. s. 392, att han betraktar det såsom givet, "at herrederne ikke i særlig grad have noget med kysten eller med flaadeudrustningen at gøre".

Vid besvarandet av detta sist berörda spörsmål spelar emellertid etymologien av ordet *härad* en viktig, ja, enligt min mening, en avgörande roll.

Innan vi övergå till denna, böra de olika former nämnas, under hvilka ordet förekommer i fornspråken.

Den älsta isländskan använder *heraþ* med kort (icke långt) *e*-ljud i första stavelsen. Att *e*-ljudet var kort, framgår så väl av ordets användning i skaldevisor som av dess skrivning utan akcenttecken i de älsta isländska handskrifterna (jmf. Larsson Ordförrådet). Senare övergår i isländskan *heraþ* till *hieraþ*, hvilken utveckling visar, att *e*-ljudet var slutet liksom i *heþan* > *hieþan* etc.

I fornnorskan heter ordet däremot *hærað* med *æ*- (ej *e*-) ljud; jmf. Sievers i Beiträge XVI, 242.

Den fornsvenska normalformen är *hæraþ*. Några nysvenska, i Norrland använda ortnamn med *hæraþ* till senare sammansättningsled visa, att ordet i fornsvenskan ursprungligen havt långt *a* i andra stavelsen, t. ex. *Nordhungaradh* (1341): nu *Nordingrå*, *Wibygioradh* (1314): nu *Vibyggerå*, *Ørboradh* (1314): nu *Arbrå* (Widmark, Beskrifning öfver Helsingland s. 67, Nordlander i Svenska fornminnesföreningens tidskrift VII, 164 f., Brate i Ark. nf. V, 135). I sådana bygder, där ultima-vokalen i *hærāþ* förkortats före den fsv. ljudövergången *ā* > *å* i *gā* > *gå* etc. (Kock Fsv. ljudl. II, 407 ff.), fick man i nysvenskan *härad.* I sådana trakter åter, där *ā*-ljudet i *-hærāþ* ännu var långt vid tiden för denna ljudutveckling, erhöll man [*-hä*]*rå*[*d*].

Jämte normalformen *hærāþ* förekomma emellertid i fornsvenskan även flera andra former. Så skrives ordet stundom, och även mycket tidigt, med *rr*, t. ex. *herradh* SD. II (1291), BSH. IV (1481), *hærredh* SD.ns. I (1401), *hærradhet* ib. II (1401), dat. *herradhe* SD.ns. II (1405) osv. Dylik stavning förekommer även, när ordet utgör första led av en sammansättning, men då kan förlängningen av *r*-ljudet vara sekundär (jmf. Kock i Ark. nf. XVI, 60), t. ex. *hærratzhøfdingæ* SD.ns. I (1401), *herradzhøfdhinganom* ib. (1401), *hærradhztinge* SD.ns. II (1408); jmf. Söderwalls ordbok, där ytterligare ett eller annat exempel anföres.

Stundom förekommer *haraþ* med *a* i första stavelsen. Detta är fallet åtskilliga gånger i VGL. I, där det skrives *haræþ*, *haræd*, *hared*, genitivus *haraz* (se Collin-Schlyters glossar s. 430). I ÖGL. finnas *haraþinu*, *haræþinu*, *haraz-høfþingi*, *harazsnæmdina*, *haræzsnæmd*, hvartdera 1 gång (Olson, Östgötalagens ljudlära s. 12). Formen *harazhof*[*dh*]*un-gans* möter i SD.ns. I (1402).

Rätt ofta anträffas former med *e* eller *i* i andra stavelsen. När man i VGL. I finner *hared*, *hæreþ*, så kunna dylika former hava uppstått ur *haraþ*, *hæraþ* genom den övergång *a* > *æ* (*e*), som ofta framträder i infortis-stavelser i denna urkund. Men man anträffar former med *e* och särskilt med *i* också i skrifter, där man ej kan antaga en utveckling ur *a*. Så anträffas i en räfstetingsdom av år 1397 från Skara (i BSH. II nr. 20) *Wartofta herit*, under det att urkunden annars ej har *i* i st. f. *a* (*æ*) i infortisstavelser. I SD. ns. II nr 966 (av år 1408 från Östergötland) läser man *hæridhe*, *hæridhit*, *hærizthing*, *hærizhøfdhinge*, *hærizhøfdhinga dom* (jämte *i Bobærx hærade*), men diplomet har annars icke i infortis-stavelser *i* i st. f. väntat *a* (*æ*). I åtskilliga latinska diplom från 1200-talet finner man ordet skrivet med *e* i andra stavelsen, t. ex. *Westrahered* SD. I nr 162 (år 1216 —20) med *e* i *-hered*, men med *a* i *Westra-*; *østraheret* SD. I nr 649 (1278) med *e* i *-heret* men med *a* i *østra*; *Chynda-hæredhy* SD. I nr 684 (1279) med *e* i *hæredhy*, men med *a* i *Chynda-*; *hered* SD. II (1291), *herethj* SD. II (1294).

Jämte den neutrala *a*-stammen *hæraþ* använder fornsvenskan även den neutrala *ia*-stammen *hæræþe* (*hæraþe*).

I forndanskan brukas *hæræth*, i nydanskan *herred*, och formen med *rr* förekommer redan under medeltiden.

Den vanligaste uppfattningen av ordet *härad* är, att det utgör en sammansättning av isl. *herr* 'krigshär' och isl. *ráþ* 'råd'. Ordets grundbetydelse skulle då vara 'raadighed over en hær', senare "ett visst distrikt" ("det distrikt hvorover

en *hersir* havde *forráð*"); jmf. t. ex. Falk i Arkiv IV, 358 samt Falk och Torp Etymologisk ordbog. Emot denna uppfattning kunna dock befogade invändningar framställas. Den antagna grundbetydelsen 'makt över en här' är underlig, särskilt då som bekant *heraþ* i fornspråket oftast brukas till att beteckna ett visst territoriellt distrikt. Men härtill kommer en mycket viktig formell svårighet: med denna härledning kan man ej på tillfredsställande sätt förklara *e*, *i* i ultima av fsv. *hered, hærit* i sådana urkunder, där *a* i infortis-stavelser icke övergår till *e*, *i*. Det vore tydligen allt för djärvt att söka återföra *e*, *i* i ultima av fsv. *hered*, *hærit* omedelbart på det urgermanska *ǣ* (*ē*) (från hvilket *ā*-ljudet i isl. *ráþ* utvecklats), så att detta germ. *ǣ* (*ē*) skulle hava bibehållits i senare kompositionsleden **-rēða*, emedan dess semifortis reducerats till infortis.

Brates etymologi i Ark. nf. V, 130 ff. möter ännu större svårigheter. Enligt honom skulle *härad* vara väsentligen samma ord som det nht. *heirat*, fht. *hīrāt*, dock så, att *härad* utgått från en ursprunglig form **hiwa-rǣða-* med k o r t *i* i första stavelsen; ordets ursprungliga betydelse skulle hava varit 'hem, familj'. Detta **hiwa-rǣða-*, skulle enligt Brate ljudlagsenligt hava blivit till **hiw-rāð* > **hērað* med l å n g t *e* i första stavelsen; han förutsätter nämligen, att penultimas rotvokal i isl. *heraþ* fsv. *hæraþ* var l å n g. Emellertid är den, såsom nämnt, k o r t; och därmed faller etymologien. Men även andra stora svårigheter stå i vägen för den. Med denna härledning bliver så väl *a*-ljudet i penultima av fsv. *haraþ* som *æ*-ljudet i fnorska *hærað* oförklarat. Dessutom framställer sig vid Brates etymologi samma svårighet att förklara *e*, *i* i ultima av fsv. *hered*, *hærit*, som då man söker härleda *härad* ur **hari-rāða-* 'raadighed over en hær'.

I det nyligen utkomna sjunde häftet av Etymologisk svensk ordbok är Tamm mycket tveksam, hvilkendera av nyss refererade etymologier av *härad*, som är att föredraga.

Snarast vill han med Falk och Torp härleda ordet ur **hari-rāða*. Men han menar, att isl. *hierað* "synes förutsätta fornform med *e* av annat slag än det genom *i*-omljud av *a* uppkomna", och han ger därför ett visst erkännande åt Brates etymologi. Tamm nödgas därför antaga, att man jämte *heraþ* med kort *e*-ljud i fornspråket även havt **héraþ* med långt *e*-ljud, utan att han dock anför stöd för en dylik långstavig forms existens.

Han slutar med orden: "man får kanske... antaga, att två etymologiskt skilda ord här sammanträffat?"

Ett dylikt antagande måste dock i ett fall som detta obetingat betraktas såsom en nödfalls-utväg.

Jag fattar ordet *härad* på följande sätt, hvarigenom, så vitt jag ser, alla dess former bliva lätt förklarliga, och hvarigenom man utgår från en i hög grad tilltalande grundbetydelse för ordet.

I Bidrag till svensk etymologi (1880) s. 1 ff., Svensk akcent II, 341, Alt- u. neuschw. acc. s. 208 ff. har jag visat, att den urnordiska diftongen *ai* i semifortis-stavelser ljudlagsenligt övergår till långt *ā*, senare ofta (när semifortis reduceras till infortis) vidare till kort *a*. Bland de talrika exemplen nämner jag här blott, huru ett äldre **afraiða* (jmf. isl. *reiþa fram* 'betala') med fortis på första stavelsen blivit till isl. fsv. *afrāþ*, under det att **afraiða* med fortis på andra stavelsen gav fsv. *afrēþ* 'avgift' (jmf. även fsv. *afrēzla* 'avgift'). Denna etymologi torde numera vara allmänt antagen.

Vidare erinrar jag om följande förhållanden. Fornnorskan använder ordet *skipreiða* f. 'distrikt hvis bønder tilsammen have at holde og udruste et ledingsskib'. Det betyder egentligen 'skeppsutrustning' och ansluter sig till verbet *reiþa* i betydelsen 'sætte i stand'. Nynorskan brukar ordet *reida* i samma betydelse: 'udstyre, forsyne, sætte i stand' (Aasen). Även på östnordiskt område förekommer detta verb, särskilt

när det är fråga om att utrusta ledung eller att utrusta ett skepp, t. ex. fsv. "hafde han *ræth* then vænasta *skiphær*" RK. I — ä. da. "*ridde* hand *vd* baade *snæcker oc skiff*" Lysch. G. Jmf. härmed substantivet isl. *skip(s)reiþi* n. 'hvad der hører til et skib som dets inventarium', fsv. *skipredhe* n. 'skeppsredskap', fda. *skipsrethæ* 'skibsrustning' JL. samt det danska "snecken met al sin gantske *rede*" DgF [1]).

Enligt Keyser: Efterladte skrifter II, 222 voro alla Norges kustfylken från Halogalands nordligaste gräns intill Götaälv indelade i *skipreiður*, hvilken indelning sträckte sig så långt upp i landet, som älvarna voro farbara — så långt, "som laxen gick upp", och Keyser tillägger: "Skibredeinddelingen omfattede saaledes paa ganske lidet nær hele Frostathingslagen, Gulathingslagen og Viken".

Liksom det fnorska *skipreiða* 'skeppsutrustning', senare: 'ett visst territorium' är sammansatt av *skip* 'skepp' och *reiða* 'utrustning' (hörande till verbet *reiþa* äldre **raiðian*), så är enligt min mening ordet *heraþ* sammansatt av *herr* '(skepps-) här' och ett till *reiþa* 'utrusta' hörande substantiv; jmf. särskilt det anförda fsv. *reþa skiphær* 'utrusta en skeppshär (ledung)'. *Heraþ* betyder således egentligen '(skepps)-härsutrustning', senare liksom *skipreiða* 'ett visst territorium'.

Den ursprungliga (urnordiska) formen för *heraþ* var **hari-raiða*, hvilket liksom så många andra ord hade fortis fakultativt på förra eller på senare kompositions-leden. Liksom t. ex. **áfraiða* blev *afrāþ*, så blev **hári-raiða* ljudlagsenligt till **harrāþ* (jmf. beträffande *rr* det fsv. *herradh*). Liksom åter **afráiða* gav **afrǽið* fsv. *afrēþ*, så utvecklades **hari-ráiða* ljudlagsenligt till **hærrǽið* fsv. **hærrēþ* och (med förkortning av *rr*, emedan fortis låg på ultima) *hærēþ*. Jmf.

[1]) Också i ä. nydanskan brukas ordet *skibrede* 'det landområde, der skulde udrede et skib til leding', men enligt Johannes Steenstrup Vald. Jordeb. 188 not 8 är ordet i denna betydelse först infört av Huitfeldt och lånat från norskan.

beträffande omljudsförhållandena i första kompositionsleden Bugge: Bidrag til den ældste skaldedigtnings historie s. 8 ff., Kock i Ark. nf. VIII, 249, Alt- u. nschw. acc. s. 201 f. Dels genom anslutning till simplex *hærr* ack. *hær* med *æ* och kort *r*-ljud, dels genom ömsesidig påvärkan av de på så sätt uppkomna formerna fick man fnorska *hærað* fsv. *hæraþ*, fsv. *herradh, haraþ* [1]).

Med denna etymologi av härad blir även den fsv. formen *herit*, *hæridh* med *i* i andra stavelsen lätt förklarlig. I fsv. har som bekant *ē* vid förkortning i senare kompositionsleden och framför långt (resp. två) konsonantljud övergått till *i*, och denna ljudutveckling har försiggått redan i äldre fsv., t. ex. *ēngin* > *ingin* VGL. I etc., *fiærmēr* > *fiærmir* ÖGL. etc. Sedan fortis i *hærēþ* övergått till första stavelsen (*hǣ́-rēþ*), och semifortis på andra stavelsen av *hǽrēþ* dessutom reducerats till infortis, så övergick ordet i överensstämmelse härmed till *hæridh* (*herit*).

Också det slutna *e*-ljudet i isl. *heraþ* (> *hieraþ*) blir nu begripligt. På förhistorisk tid överfördes den i **hærrǽið* använda akcentueringen till *hærrāð*, och vid akcentueringen *hærrā́ð* icke blott förkortades *rr* till *r*, utan även *æ* i den relativt oakcentuerade penultima övergick (eller närmade sig) till det i ändelser med infortis använda slutna *e*-ljudet; alltså *hærrā́ð* > *herā́ð*; jmf. t. ex. utvecklingen i nom. sg. av maskulina *n*-stammar: urnord. **fauauisa** (Brakteat Stephens 57) > **-wisæ* > isl. *víse* etc. Senare flyttades fortis till pe-

---

[1]) Man har varit tveksam om huruvida komposita av typen **hari-* ljudlagsenligt blevo til *har-* vid akcentueringen **hári-* — eller vid akcentueringen **hari-* ⏑́. Denna fråga är egentligen utan betydelse för spörsmålet om etymologien av ordet *härad*, eftersom i alla händelser växlingen *hær-* : *har-* måste uppstå vid växlande akcentuering av ett kompositum. Om emellertid möjligen urnord. **hári-raiða* ljudlagsenligt fick *i*-omljud (alltså *hær-*, icke *har-*), så blev urnord. **hári-raiða* ljudlagsenligt till *hærraþ* och (med förkortning av *rr* genom påvärkan från ack. *hær* etc.) till normalformen *hæraþ*.

nultima i *heraþ* liksom i så många andra komposita, som i det äldre språket hade fortis på andra kompositionsleden.

Såsom nyss nämnts, använder fornsvenskan den neutrala *ia*-stammen *hæræþe* jämte den neutrala *a*-stammen *hæraþ*. Icke sällan har i fornsvenskan *æ*-ljudet i *hæræþe* överförts till *hæraþ*, så att man fått *hæræþ*, och denna form finnes kvar ännu i ä. nsv. *häräd*. Omvänt har *a*-ljudet i *hæraþ* en och annan gång lånats av *hæræþe*, så att *hæraþe* uppstått. Jmf. Kock Fsv. ljudl. II, 313.

Sedan ordet *härad* antagit betydelsen av 'ett visst territorium', 'en viss begränsad bygd', så kunde det senare även brukas i betydelsen 'bygd' utan vidare (t. ex. i isl. *var þá þoka mikil um heraþ, en þokulaust um fioll* Sturl.) och även användas till att bilda namn på andra mindre områden än sådana, som vanligen av oss kallas "härad". Så förekomma t. ex. i Gestrikland *Offre Hæretth* (1542), *Ytter häreth* (1543) och i Uppland *scarpeherade* såsom namn på byar. Det är helt naturligt, att denna överförda användning av *härad* icke eller föga användes i sådana trakter, där man sedan gammalt brukade ordet för att beteckna hvad vi nu kalla "härad". Blott sällsynta undantag utgöra därför namn sådana som *Trulshärad* (i Långaröds socken i Skåne), hvarav Falkman Ortnamnen i Skåne emellertid icke anför någon äldre form, och socknen *Amnehærit* (1397) i Västergötland. Med denna senare överförda användning av *härad* kan ett förhållande i Danmark i viss mån jämföras. På Jutland använder man sedan länge *syssel*-indelningen, och med *syssel* menades ett ämbets-område för den världsliga administrationen. I andra delar av Danmark hade man ingen dylik sysselindelning; på Seland förekom emellertid en indelning i *syslor*, men blott såsom en "gejstlig institution" (Steenstrup Danmarks ældste inddeling s. 5, 9).

Men då *härad* ursprungligen betyder 'utrustning av (skepps-)här', så måste härads-indelningen ursprungligen hava

stått i förhållande till sjökrigsväsendet. Jag anser således, att de forskare hava rätt, som ställt dessa institutioner i samband med hvarandra [1]). Här erinrar jag blott om det bekanta förhållandet, att icke blott i Norge (jmf. ovan s. 363), utan även i Danmark och i Sverge landet var indelat i distrikt, som utrustade och bemannade hvar sitt krigsskepp.

Så yttrar Steenstrup i Danmarks riges historie I 793 om förhållandena i detta land: "Den maade, hvorpaa ledingsbyrden var fordelt paa Valdemar Sejrs tid og som vi især kende fra Jydske Lov, var muligvis ikke meget gammel — vi have dog ingen oplysning om de ældre regler — men den holdt sig gennem hele det trettende aarhundrede. Ifölge denne ordning var hele landet, ogsaa de egne, som laa fjernere fra havet [2]), delt i Skipæn, som regel flere inden for hvert herred, og det paahvilede hvert skipæn at udruste et ledingsskib og stille det fornødne bevæbnede mandskab til bemandingen af det". Jmf. ock samme författares Studier i Kong Valdemars Jordebog s. 188 f. Av redogörelsen på sist anf. ställe framgår, att hvarje *skipæn* var delad i *hafnæ* ("hamnor"), och det anmärkes särskilt — hvilket för vår fråga är av vikt — att "skipænene stode paa en saadan maade i forhold til herrederne, at de aldrig findes at have krydset disse" (s. 191). Valdemars Jordebok lämnar för övrigt detaljerade uppgifter om hvilka skyldigheter som ålågo t. ex. de olika halländska häraderna beträffande ledungen. Så hade Fjäre härad två skepp, det ena med 26, det andra med 32 hamnor. Viske härad hade ett skepp med 28 hamnor osv. (H. Hildebrand Sveriges medeltid I, 257).

I detta arbete I s. 256 framhåller Hildebrand, att den

---

[1]) Det är för övrigt möjligt att, när *-härad* någon enstaka gång ingår i namn på orter, som icke utgöra sådana distrikt, som vi kalla härad, detta stundom kan bero på att en dylik ort (socken) under förhistorisk tid intagit en särställning (utgjort ett särskilt distrikt eller dyl.) vid ledungens utrustning.

[2]) Spärrat av mig.

krigstjänst-skyldighet, som enligt de svenska medeltidslagarna ålåg folket, var (i överensstämmelse med förhållandena i Danmark) uteslutande krigstjänst till sjöss: "skyldigheten att anskaffa och utrusta skepp tillkom häraden, som inom en dryg del af Sverige på grund deraf voro delade i skeppslag"; dock funnos även härad, "som hade sjörustningsskyldighet utan att vara formellt delade i skeppslag". Jmf. även ib. 259, där det framhålles, att för skeppsutrustningen även de avlägset från havet liggande landskapen Västmanland och Närike voro indelade i skeppslag.

I våra dagar (och redan under landskapslagarnas tid) tänker man sig väl ett härad i första rummet såsom en judiciell och administrativ enhet, och ordet *hæraþsþing* användes både i fornnorskan, fornsvenskan och forndanskan. Härmed harmonierar det emellertid mycket bra, att fnorskan även använder *skipreiðuþing* 'tingforsamling for den enkelte skibrede' i motsats till *fylkisþing*. För övrigt bör man beakta, att troligen många bland de bygder, som under forntiden och alltjämt i våra dagar bilda särskilda härad, utan tvivel redan före häradsindelningens genomförande utgjorde genom gemensamt ting sammanslutna bygder (jmf. straxt nedan).

Steenstrup framhåller, som nämnt, att den i Jutlandslagen omtalade indelningen i *skipæn* för sjökrigsväsendet kanske ej var synnerligen gammal. Ej häller indelningen i *skipreiður* i Norge eller indelningen i *skiplag* 'skeppslag' i Sverge behöver vara uråldrig. Efter det anförda har man allt skäl antaga, att man på förhistorisk tid i vidsträckta trakter av Norden havt en med dessa något yngre indelningar besläktad äldre indelning i *hæraþ* 'distrikt för utrustning av krigsskepp'; jmf. även det fsv. *hæræzsnekkior* 'krigsskepp som utrustas på gemensam bekostnad' i en gammal avskrift av ett latinskt diplom från 1288 (SD. II). Såsom stöd för denna uppfattning kan även vissa härads form anföras, då, så vitt jag kan finna, denna stundom värkligen

bestämts av strävan att låta häradet nå havet; se t. ex. Asum härad och Othæns härad på Fyen, Rafnstorp härad och Gramæ härad i Slesvig etc. Men för övrigt ålåg ju, såsom ovan framhållits, skyldigheten att utrusta krigsskepp även avlägset från havet liggande bygder.

Härav följer naturligtvis på intet sätt, att namnen på samtliga härad i Norden skulle hava bildats samtidigt med härads-indelningens genomförande. Det är nog möjligt, att vissa härads-benämningar, som göra ett jämförelsevis oursprungligt intryck, då uppstått; så t. ex. namnen på de blekingska häradena: *Væstærst*, *Mæthlæst*, *Østærst*. Men utan allt tvivel äro många och väl de flästa häradsnamnen mycket äldre än häradsindelningen. Redan vid häradsindelningens genomförande funnos naturligtvis sedan uråldriga tider många (genom gemensamt ting eller andra förhållanden) sammanslutna bygder med urgamla namn. Låt oss t. ex. tänka på *Fyæræ* i Halland, hvilket namn synes höra samman med det hos Jordanis anförda *Fervir* (jmf. Läffler i Sv. landsm. XIII nr 9 s. 8). Det är självklart, att en sådan sedan gammalt samhörig bygd vid häradsindelningens genomförande kom att utgöra ett härad, som då helt naturligt fick (eller, om man så vill uttrycka saken, bibehöll) bygdens gamla namn.

Såsom resultat av ovanstående undersökning anser jag mig kunna anteckna följande:

Ordet *härad* har uppstått av ett urnord. **hari-raiða* egentligen 'utrustning av (skepps)här', sedan 'distrikt som gemensamt deltager i ledungens utrustning'; jmf. särskilt fsv. *reþa skiphær* 'utrusta en skeppshär' och fnorska *skipreiða* 'ett visst distrikt'.

Till följe härav måste häradsindelningen grunda sig på skyldigheten att deltaga i ledungens utrustning.

Då utvecklingen *ai* > *ā*, *a* i **hari-raiða*: *hærāþ hæraþ*

inträtt, innan den urnord. diftongen *ai* övergick till *æi* (*ei*) i fortis-stavelser t. ex. i urnord. ack. *staina* : samnord. *stæin* (*stein*), så lär oss detta, att ordet *härad* och därför även härads-indelningen användes åtminstone redan under sen urnord. tid.

Lund.

Axel Kock.

Till frågan om *i*-omljudet i gutniskan.

Ett svar.

I Göteborgs högskolas Årsskrift för 1904, h. IV, kallat *Nya gotländska studier*, har docenten Hugo Pipping publicerat ett genmäle mot den del av min recension av hans *Gotländska studier*, införd i Ark. nf. 15 s. 367 f., som behandlade *i*-omljudet i gutniskan. Av åtskilliga orsaker har jag ej förrän nu haft tillfälle att besvara det.

I följande framställning vill jag först något se på doc. P:s sammanfattande kritik av min rec., därefter ånyo taga upp de enskilda fallen till behandling, särskilt med hänsyn till P:s anmärkningar i *Nya gotl. st.*, och till sist ge en framställning av resultaten av den förda diskussionen, sådana som de te sig för mig.

Doc. P:s sammanfattande ord återge på ett synnerligen ensidigt sätt arten av mina invändningar mot hans teori.

Jag plockar, säger P., sönder materialet, fördelar det på olika grupper och behandlar sedan hvarje grupp för sig. Jag har — så till vida äro doc. P:s ord riktiga — från P:s bevismaterial utsöndrat ord, hvilkas omljud av ett eller annat skäl (t. ex. det, att omljud också finnes i fastlandsdialekterna) alldeles icke är bevisande. Det är lätt förklarligt, att jag ej utan vidare vill se sådana ord i ljuset av P:s enhetliga teori. Någon särskild behandling av orden i grupper känner jag däremot ej till. Om doc. P. emellertid så kallar den gruppering av omljudet i 1. omljudet inom nominalparadigmat och 2. omljudet inom verbalsystemet, som jag gjorde s. 375, så är det något, som jag gärna står för. — Jag skall enligt P:s mening vidare finna "dessa brottstycken av materialet alltför knapphändiga för att vara bevisande". Jag har verkligen under hänvisning till den gutn. litteraturens ringa omfång opponerat mig mot, att doc. P. kallat superlativer av typen *best* för en god prövosten på sin hypotes. Då doc. P. själv erkänner riktigheten av denna invändning, borde ju därom ej vara mer att säga. På något annat

ställe har jag ej vidrört materialets kvantitativa otillräcklighet, fastän det nog ofta kunde vara orsak både för doc. P. och mig att klaga över en sådan. — Till sist säger doc. P.: "man bör ej antaga en hel serie af tillfälligheter och anlita specialförklaringar, när man kan komma till rätta med *en* hypotes". Jag har i min rec. ej anfört en enda förklaring, som ej kan ingå, och av mig uttryckligen förklarats ingå, under en av rubrikerna analogi eller inflytande från lågtyskan. Enligt vanlig uppfattning är detta *en* specialförklaring och, såvitt jag kan döma, ej något, som kan kallas för tillfällighet, långt mindre en serie av sådana. Menar doc. P. med tillfälligheter analogibildningarna, och det tyckes verkligen vara så — P. talar om "tillfälliga utjämningar" hos hvarje enskild *i*-stam och i preterital-formerna av 2:dra svaga verbalklassen —, så må å ena sidan framhållas, att detta ord ger läsaren en falsk uppfattning av arten av ifrågavarande förklaringar. Man kallar ej utjämningarna inom ett och samma paradigm eller inom ett och samma verbalsystem tillfälligheter. Den vanliga termen därför är systemtvång. Menar P. här, att blott den riktning analogien tagit, är tillfällig, kan detta gälla blott *i*-stammarna, ej preterita. Å andra sidan skall framhållas, att doc. P. själv inom *i*-stammarna använder just samma, även till riktningen "tillfälliga" analogibildningar, som han klandrar hos den äldre teorien, samt att inom preterita likaledes bevisligen föreligga flere exempel på den nämnda utjämningen, som P. här kallar "tillfällig". P. använder vidare själv analogibildning som förklaring av omljudslösheten i de för P:s teori så besvärande *sakr* och **al(n)bugi*. Om dessa analogibildningars tillfällighet eller icke-tillfällighet får jag anledning att tala längre fram.

Hvad så beträffar min "specialförklaring", inflytandet från lågtyskan, skola de ord, som förts därunder, utförligt behandlas längre fram. Jag önskar emellertid redan här framhålla, att denna förklaring så, som jag här använt den, knappast vid sidan om analogien kan kallas för en specialförklaring, då den endast användes för att förklara, hvarför analogien tagit en viss, bestämd riktning. Om dess tillåtlighet i princip kan ej råda något som helst tvivel. Å andra sidan begagnar sig doc. P. också själv av specialförklaringar. Av alldeles samma slag som min är t. ex. P:s förklaring av nygutn. *-are* såsom lån från fastlandet. Som specialförklaringar måste jag också anse doc. P:s antaganden av andra stammar — närmast *a*-stammar —, där *i*-stammar i nordiskan äro de huvudsakligen brukade.

Med dessa ord tror jag mig ha rättfärdigat det omdöme jag ovan fällde om P:s sammanfattande ord.

I nedanstående framställning av de enskilda kategorierna av ord med diskuterbart omljud följer jag gången i *Gotl. st.* Jag börjar med de korta *i*-stammarna.

Det knappa materialet rörande dessa ord tillåter ej något bestämt avgörande vare sig för P:s teori eller för den äldre. Å ömse håll är man tvungen att antaga utjämningar, där tre kasus med avseende på omljudet segra över fem. Den enda skillnaden mellan de båda teorierna — men denna till förmån för den äldre — är den, att den äldre teorien som utgångspunkt för analogibildningen har de relativt ofta förekommande nom. sg. och nom. och ack. pl., under det att doc. P. utgår från de relativt mindre ofta använda gen. sg. och gen. och dat. pl.

Doc. P. styrker i *Nya gotl. st.* sitt antagande om en sådan utjämning i **matr* och *stafr* genom att i en kursiverad sats framhålla, att ord av denna typ *"bevisligen ofta"* förekomma i isl. Men doc. P. menar väl ej, att detta är ägnat att göra min ställning vacklande och att stärka hans egen. Ju oftare doc. P. kan påvisa en sådan utjämning till förmån för vokalen i tre kasus av åtta, dess mindre befogat är det ju av doc. P., att när det gäller mig, om sådana ord använda benämningen "tillfälliga utjämningar", och dess mindre berättigat blir ju uppställandet av en ny omljudsteori till deras förklaring. Jag har alltid ansett dessa utjämningar tämligen sällsynta, och är det ej så, då har doc. P:s teori ingen uppgift att fylla i dessa ord, alldeles oavsett det egendomliga faktum, att den själv begagnar alldeles samma utjämningar, som den avsåg att avlägsna.

Doc. P. antager emellertid alternativt, att vi i gutn. **matr* och *stafr* skulle ha *a*-stammar, ej *i*-stammar, såsom framgår av följande yttrande (*Nya gotl. st.* s. 21), som jag ej kan undgå att bemöta:

"Synnerligen lärorik är en jämförelse mellan ordet *garþr* och de av Tuneld angripna *stafr*, **matr*. Got. *gards* har (frånsedt kompositionsformen, se Braune Got. Gramm. § 88:a Anm. 2) *i*-stamsböjning, fgotl. *garþr* visar ej spår vare sig af omljud eller *i*-stamsböjning, fisl. *garðr* har öfvervägande *a*-stamsböjning med svaga spår af *i*-stamsböjning (Jónsson, Skjaldesprog, s. 8, Noreen, Aisl. Gr. III § 348: 2). Fgotl. *garþr*, som är långstafvigt, beröres ej alls af min hypotes. Och hvilken utväg Tuneld än vill tillgripa för att förklara *i*-omljudets frånvaro i *garþr*, så står samma utväg till buds i fråga om *stafr*, **matr*. Om Tuneld anser *a*-stamsböjningen sekundär, måste han antaga att — medan ordet var *i*-stam – tre oomljudda kasus segrat öfver fem omljudda, och då kan detsamma väl hafva skett i *stafr*, **matr*. Vill Tuneld åter antaga två urgermanska paralellstammar, **ʒarðiz* ∼ **ʒarðaz*, kan motsvarande antagande göras äfven beträffande *stafr*, **matr*. Det förtjänar anmärkas, att **matr* i fgotl. alltid (4 ggr) har *i* i dat. sg. (gen. sg. och pluralformerna äro obelagda), medan denna ändelse påfallande ofta saknas hos säkra *i*-stammar. Både *stafr* och **matr* vackla i fisl. mellan *i*-stams- och *a*-stamsböjning (Noreen Aisl. Gr. § 348: 4, § 377: 2, § 378: 3). F. Jónsson (Skjaldesprog s. 12—13) finner *a*-stamsböjningen öfvervägande i skaldedikterna och påpekar, att motsvarande ord i ags. är *a*-stam".

Det torde väl ändå vara lite väl mycket begärt av en motståndares opartiskhet, att han skall finna en jämförelse, d. v. s. i detta fall enligt P:s hela framställning ett likställande av t. ex. gutn. *garþr* och gutn. *matr* i fråga om stambildningen för möjligt för att ej tala om "synnerligen lärorikt" i den mening doc. P. avser

Det förra, *garþr*, visar, som P. säger, i gutn. "*ej spår vare sig af omljud eller i-stamsböjning*"; motsvarande isl. ord har "*svaga spår af i-stamsböjning*". I de vgm. dialekterna härskar, mig veterligt, *uteslutande a-stamsböjning*, och gotiskan är den enda germ. dialekt, där ordet verkligen har *i*-stamsböjning. Här råder emellertid det väl enastående förhållandet, att ordets kompositionsform *normalt* är *a*-stam. En enda gång i *en* handskrift förekommer ett *gardi-*; systerhandskriften har emellertid också på detta ställe den normala formen på *-a*.

Vända vi oss å andra sidan till *matr*, så vill P. nu göra troligt, att det i gutn. ej är en säker *i*-stam. P. säger vidare, att det i isl. "vacklar mellan *i*-stams- och *a*-stamsböjning (Det har *sällan* i nom. pl. *-ar*, i ack. *-a*. Jfr Noreen anf. st. I Ordförrådet finnas inga pluralformer anförda, men väl gen. sg. på *-ar*). Om ordet i övriga germ. dialekter yttrar sig P. icke, icke ens om ordets böjning i gotiskan, som doc. P. anförde vid *garþr*. I *alla* germ. dialekter f i n n e s emellertid *i*-stamsböjning. Fht. visar dock osammansatt alltid en — n e u t r a l — *a*-stam, och fs. har som biform samma neutrala *a*-stam.

Vi ha således på nord. botten i st. f. likhet fullständig motsats: *garþr* är i lika liten utsträckning *i*-stam som *matr a*-stam. Inom de övriga germ. dialekterna stå orden också i samma motsatsförhållande till hvarandra.

Om sålunda de båda orden ej, som P. g ö r, kunna likställas, kunna de dock, som P. s ä g e r, jämföras. Det för mig synnerligen lärorika i jämförelsen mellan *garþr* och *matr* är då, att ju mera vikt P. vill lägga vid "de svaga spåren" av *i*-stamsböjning i isl. *garþr*, dess mer överväldigande blir den nästan genomgående *i*-stamsböjningen hos *matr* och dess betydelselösare för förklaringen av omljudets frånvaro i gutn. de sällsynta, senare och ganska säkert analogiska plurala *a*-stamsformerna i isl. Å andra sidan: ju mindre vikt P. lägger vid dessa "svaga spår", dess mindre grundad blir jämförelsen själv.

På grund av materialet torde jag vara befriad från att behöva "tillgripa någon utväg" för förklaringen av omljudets frånvaro i *garþr*. Dess frånvaro bestyrker ju endast det intyg, materialet oberoende därav ger, att ordet huvudsakligen var *a*-stam i de nord. och övriga germanska språken.

Vill nu doc. P. också antaga, att gutn. *matr* saknar omljud, därför att *matr* hufvudsakligen var *a*-stam i de nordiska språken, må det ju stå P. fritt; materialet talar emellertid bestämt emot ett sådant antagande. En sak är säker, att doc. P. därför ej kan stödja sig på en jämförelse med *garþr*, och det var detta, doc. P. genom sitt ovan anförda resonnemang avsåg att ådagalägga.

Hvad beträffar *stafr*, ligger saken ej lika ogunstigt för doc. P. För gutniskans vidkommande bör emellertid det enstaka *pirimstefr* framhållas. Denna form visar, att ordet i gutn. var *i*-stam

åtminstone i så stor utsträckning, att en omljudd form ej blott kunde uppstå, utan också bevaras. Också här brister sålunda jämförelsen med *garþr* högst betydligt. *Garþr* visar ju, som P. med eftertryck betonar, i gutniskan ej spår vare sig av *i*-stamsböjning eller *i*-omljud.

Materialet rörande de korta *i*-stammarna är ej uttömt med de av P. behandlade orden. På doc. P:s förteckning är ej upptaget det alltid oomljudda *lut* 'del', 'lott'. Det böjes emellertid i denna betydelse fullständigt som *i*-stam: det har i dat. sg. ingen ändelse och saknar omljud samt heter i ack. pl. *luti*. Vid sidan om detta finnes ett pluralt *lutir* 'arv' med ack. regelbundet på *-u*. (Pipping: *Nya gotl. st.* s. 14).

I isl. böjes *hlutr* i älsta tid utan undantag som *i*-stam (F. Jónsson: *Skjaldesproget* s. 46, *Ordförrådet*); från senare tid äro också ack. pl. på *-u* belagda, "dock sällan" (Noreen: Aisl. Gr.[3] § 378, 4). I fsv. ha vi ett par belägg på en dat. sg. *løte* efter *u*-deklinationen (jfr Noreen: Aschw. Gr. 413, 2). Ordet är sålunda på nordisk botten huvudsakligen *i*-stam, mera sällan *u*-stam. Mig veterligt finnes ej spår av någon *a*-stamsböjning.

Nu blir frågan: hvarför saknar ordet alldeles omljud i gutn.? Enligt doc. P:s teori måste ju sådant föreligga. Man kan ej svara: därför att *u*-stammen ligger till grund för böjningen. Ty först och främst böjes ju ordet, som ovan är sagt, i betydelse 'del' fullständigt som *i*-stam. Man jämföre den omljuds- och ändelselösa, typiska *i*-stamsdativen gutn. *lut* med den lika typiska *u*-stamsdativen gutn. *syni*. Den verkliga, oomtvistade *u*-stammen *sun* har vidare i gutn. regelbundet n. pl. gutn. *synir* med omljud. Härmed jämföre man nu n. pl. gutn. *lutir* 'arv', som ju skulle representera *u*-stamsböjningen av *lut*: intet omljud. Med andra ord: även i betydelsen 'arv' böjes *lut* icke regelbundet som *u*-stam.

I själva verket kan också omljudslösheten i ordet blott förklaras med antagande av *i*-stamsböjning och då enkelt och naturligt blott med den äldre *i*-omljudsteorien. Med P:s teori får man antaga nämnda svårare analogibildning, som P:s teori just skulle befria oss ifrån.

Det borde ligga P. mycket om hjärtat att skaffa en antaglig förklaring för det felande omljudet i gutn. *sakr*. Enligt P:s teori måste ordet i gutn. ljudlagsenligt ha omljud i alla former. P. förklarade i *Neuphil. Mitt.* s. 16 detsamma genom anslutning till subst. *sak* och stöder denna förklaring genom ett framhållande av den isl.-fsv. motsatsen *sekr* : *saker*. I isl. hade enl. P. ordet icke kunnat sluta sig till *sǫk* : *sakar*, därför att detta hade växlande vokalism; anslutningen hade däremot kunnat ske i fsv. och fgutn., där denna vokalväxling icke förekom. Jag invände i min rec. kort[1]), att det

[1]) I en kompletterande not, tillkommen med anledning av P:s senare uttalanden i *Neuphil. Mitt.*

gutn. adjektivet hade större anledning att sluta sig till det *omljudda* verbet gutn. *sekia sik* än till det *oomljudda* substantivet gutn. *sak*. P. håller i *Nya gotl. st.* fast vid sin gamla åsikt och framhåller än en gång, att hans förklaring, av omljudets frånvaro ej är gjord *ad hoc*, utan också förklarar den ovan nämnda vokalolikheten i isl. och fsv. Han yttrar därvid: ”Jag vet icke, på hvilken väg Tuneld lyckats uppmäta attraktionskraften hos orden *sak* och *sekia sik* samt fastställa, att den är större hos det senare”.

Hade ej de av mig nu ovan kursiverade, upprepade orden *omljudda* och *oomljudda* funnits i min anmärkning, hade jag kunnat förstå P:s yttrande, även om jag får antaga, att man med god vilja även utan dessa ord kunnat sluta sig till, hvilken väg jag menade. Av dessa ord framgår emellertid tillräckligt tydligt, att jag ställde mig på den av P. själv i sin förklaring så utpräglat företrädda ståndpunkten rörande analogiattraktionen i detta fall: ljudlikheten — oavsett om nu denna i allmänhet var riktig eller ej. Hade ordet, menade jag, en gång verkligen genomgående hetat **sekr* med omljud, borde det ha slutit sig till det omljudda *sekia sik*, hellre än till det oomljudda *sak*, m. a. o. med stöd av *sekia sik* bevarats i sin ljudlagsenliga form (hvilket doc. P. väl ändå anser hava varit det normala) utan att sluta sig till *sak*, hvarför fordrades genomgående vokalväxling.

Att P. i sin första skrift ej tänkt på *sekia sik* och övriga släktingar till *sakr*, är förlåtligt, men att han sedan detsamma en gång är nämnt, ej med avseende därpå undersöker sin hypotes, utan endast svarar: ”Jag vet icke, på hvilken väg Tuneld lyckats uppmäta attraktionskraften etc.”, utan att ens avtrycka de nämnda orden, så att läsarna åtminstone själva kunnat göra sina slutledningar, det kan jag visserligen förklara, men ej i samma mån ursäkta.

Innan jag närmare går in på, i hvad mån den betydelse, P. tillmäter växlingen *sǫk* : *sakar* i isl., är berättigad, vill jag framhålla en annan sak, som är av större vikt. Hvad som än förorsakat den olika utjämningen *sekr* : *saker* i isl. och fsv., ett står fast även för doc. Pipping, att i dessa ord skett utjämning inom paradigmet. Det fgutn. **sekr*, som enl. P. ljudlagsenligt har omljud i alla former, måste däremot enl. P:s teori ha förlorat sitt omljud genom direkt anslutning till *sak*, utan stöd av växlande vokalism. Den skillnad i möjlighet och lätthet för anslutning, som sålunda enl. P:s teori föreligger mellan det isl.-fsv. och det gutn. ordet, och som P. dock själv bäst bort känna till, har P. förbisett och likställer för andra gången i *Nya gotl. st.* de tre orden med hvarandra. Och dock åstadkommer denna skillnad en så stor olikhet i ställningen, att man, som jag gjorde i min not, utan vidare kan lämna fastlandsdialekterna ur räkningen, om det nu ej vore så olyckligt, att, trots denna skillnad till nackdel för det gutn. ordet, det isl. *sekr* dock genomfört de omljudda formerna,

under det att det gutniska *sakr* ej uppvisar en enda omljudd form. Det är nu detta, som P. (under förutsättning av att eljes allt är lika) vill förklara genom hänvisning på växlingen *sǫk* : *sakar* i isl.

Fastän för mig förklaringen av hvarför utjämningen i isl. gått den ena vägen och i fsv. (och gutn.) den andra vägen, ej spelar någon roll, när man en gång är överens om att det på båda sidor är utjämning mellan lika många kasus med omljud och utan omljud, så kan jag dock ej undgå att behandla P:s förklaring.

Vill man söka fastställa orsakerna till, att i ett paradigm med växlande vokalism utvecklingen på olika områden gått i olika riktning, torde det vara klart, att man först och främst efter förmåga bör se sig om efter alla faktorer, som därvid kunnat verka. P. har däremot i detta fall godtyckligt gripit ut *ett enda* ord och sedan enbart på grund av dess ljudförhållanden sökt bestämma utvecklingen, utan att tänka på att det dels också finns andra besläktade ord (ljudbilder), och dels att andra faktorer än ljudlikhet kunna vara verksamma vid analogibildning.

I isl. ha vi enligt Fritzner utom *sǫk* : *sakar* (med *a* i fyra kasus av åtta), *saka, ásaka, órsaka* samt ett femtital sammansättningar med *sak-*, *sakar-*. Vid sidan av denna grupp utan omljud ha vi en annan med omljud, till hvilken *sekr* hör, : *sekia* (p. pf. *sekþr*), *sekþ* och åtta sammansättningar med *sekþar-*. Utan vidare ordande torde av materialet vara klart, att åtminstone ej växlingen *sǫk* : *sakar* hindrat en anslutning av **sakr—sekr* till de oomljudda orden av ordsläkten. Det bör här anmärkas, att P. erkänner *iʀ*-omljud blott vid utljudande *-iʀ*.

Huvudsaken är emellertid, som sagt, att man enligt P:s teori ej får mäta de isl. och fsv. orden med samma mått som det gutniska, och att, trots denna olikhet, i isl. utjämning kunnat ske till de omljudda formernas förmån, under det att i gutn. samma ord, där ljudlagsenligt omljutt i alla former, ej kunnat bevaras i sin ljudlagsenliga, omljudda gestalt, trots det att detsamma, som jag i min not nämnde, kunnat stödja sig vid *sekia sik*.

Jag behöver väl ej särskilt påpeka, att denna av P. här antagna analogibildning är synnerligen egendomlig och av betydligt svårare art än de, som P. i sin sammanfattning kallade tillfälliga utjämningar inom hvarje enskild *i*-stam. Här är det ej fråga om utjämning av olika kasusformer inom ett och samma ord, utan om överförande av ett ords vokalism på ett annat.

Härtill kommer nu, att subst. *sak* själv, i gutn. också böjes som *i*-stam. Jag vill ej närmare utföra de svårigheter, detta faktum yttermera bereder antagandet av *sakr*:s anslutning till *sak*, då jag, trots det att *i*-stamsböjningen i *sak* föreligger i alla tre nord. dialekterna, ej fäster synnerlig vikt vid detsamma.

Jag förklarade i min rec. omljudet i det enkla *eln* såsom uppkommet inom köpmansspråket genom inflytande från lt. *ele*,

el(*e*)*ne*, men *al*(*n*) i **al*(*n*)*bugi* såsom en äldre, bevarad form utan lågtyskt inflytande, vare sig direkt från lt. *ellenboge* eller indirekt genom analogipåverkan från *eln*. Såsom ett slags förklaring för det allra sist nämnda, faktiska förhållandet, yttrade jag därvid bland annat, att sambandet mellan *eln* och **al*(*n*)*bugi* "ej kändes".

Doc. P. genmäler (*Nya gotl. st.* s. 22 n. 4), att "sambandet måste hafva känts mycket lifligt". Skälet till doc. P:s åsikt är det, att han "håller det för mycket sannolikt, att underarmen vid *i*-omljudstiden var den mest brukade alnstickan". "Den officiellt afskaffade, men ännu lifskraftiga alnen svarar ungefär mot afståndet mellan armhålan och handen. Stångaalnen är 4 cm. kortare och afviker blott med ett par cm. från afståndet mellan armbågen och långfingeråndan hos en reslig man" [1]).

När jag först och doc. P. sedan yttra oss om huruvida sambandet mellan de båda orden var känt eller icke, betyder det naturligtvis, huruvida sambandet var tillräckligt känt, för att ett analogiskt överförande av vokalen, i det fall, som jag avsåg, den omljudda vokalen i *eln* till **al*(*n*)*bugi* kunde äga rum. Från någon annan synpunkt kan saken ej intressera oss.

Har man emellertid detta något så när klart för sig, måste man vid läsningen av P:s not förvånad fråga sig: hvarthän vill P. komma? Hur mycket P. än talar om det nära sambandet mellan **al*(*n*)*bugi* och *eln*, som måste ha känts mycket livligt (med andra ord: så livligt, att omljud måste inträda i det förra), så är det ju dock en uppenbar sak, att det enkla omljudda *eln* i detta avseende ej inverkat på **al*(*n*)*bugi*.

Hvarför talar då doc. P. för att ett analogiskt omljud bort inträda i **al*(*n*)*bugi*? Faktum är ju, att omljud ej har inträtt. Och hvad är doc. P:s egen mening om orsaken till att detta analogiska omljud icke inträtt, fastän det nu enl. honom förefanns ett så livligt samband med *eln*, att det bort inträda?

Doc. P. kan ej undvika dessa frågor genom att svara, att han blott i allmänhet velat framhålla, att det fanns ett mycket

---

[1]) Hvarför i all världen skall Stånga-alnens längd bestämmas efter en "reslig" mans underarm? Och hvarför skall, när det gäller Stånga-alnen, som utgångspunkt för mätningen tagas "långfingerspetsen"? Hvarför gör P. detta, fastän han ögonblicket förut, när det är fråga om den vanliga svenska alnen, tar "handen" som utgångspunkt och av längden att döma (från handen till "armhålan") tänker på en normal, medelstor arm?

Doc. P. må gärna för mig antaga, att sambandet mellan aln och underarm kändes livligare på Gotland, därför att Stånga-alnen var 4 cm. kortare än den nuvarande svenska (fastän jag för min del ej synnerligt tror på de 4 cm:s kraftiga verkan). Ett livligt känt samband mellan de båda föremålen kan nämligen endast minska sannolikheten av doc. P:s antaganden rörande ordet **al*(*n*)*bugi*, såsom jag ovan får tillfälle att visa.

Däremot måste jag opponera mot det sätt, på hvilket doc. P. (genom att vid de båda alnarna använda olika mätsätt och mätnormer) hos läsaren stärker intrycket av deras skillnad i längd.

Det hade ju händelsevis kunnat foga sig så, att icke — såsom här i mitt svar — doc. P. själv dragit skadan därav, utan hans motpart.

livligt känt samband mellan de båda orden, ty gäller detta samband i allmänhet, gäller det också om det speciella fall, det här är fråga om. Jag har vidare ej yttrat mig om sambandet i allmänhet, utan om ett bestämt förhållande på en relativt sen tid, och avser P. ej denna tid, så har P. i sin not ej "genmält" något mot mitt antagande.

Doc. P. har icke heller tänkt på de fjärmare konsekvenserna av antagandet av ett livligt känt samband mellan de båda orden.

Det hade tydligtvis legat i P:s intresse att tvärtom instämma med mig, då jag — om också blott med avseende på en viss tid — framhåller, att sambandet mellan de båda orden "icke kändes", ty det förhållandet, att det ljudlagsenliga omljudet i **elinbugi* inte ens med hjälp av ett analogiskt inflytande från det enl. P. i alla former ljudlagsenligt omljudda *eln* kunnat bevaras, talar tydligen i samma mån mot P:s teori, som sambandet mellan de båda orden var livligare känt.

Men hvarifrån kan då *a* i **al*(*n*)*bugi* ha kommit? Det är ju med P:s teori en fullständig gåta.

Doc. P. har i *Nya gotl. st.* ett nytt förslag till gåtans lösning. Det i *Gotl. st.* meddelade har doc. P. med anledning av min anmärkning förklarat möjligen vara mindre lyckligt. Doc. P. yttrar s. 22:

"Om man accepterar min omljudsteori, finner man, att ordet *aln* efter synkopetiden, men innan omljud verkats af kvarstående *i*, hade följande ljudlagsenliga böjning: **alin*, *elnar*, **alin*, **alin*, **elnar*, **elna*, **elnum*, *elnar*. Det bör sannerligen icke väcka förvåning, om det ljudslagsenliga **alin* vid denna tid undanträngdes af kompromissformen *aln*. Formen **elin*, i hvilken **alin* skulle hafva resulterat, finnes ingenstädes belagd, medan *aln* fortlefver i **al*(*n*)*bugi*. Detta ord anslöt sig gifvetvis till singularböjningen, medan längdmåttets former af lätt insedda skäl fingo pluralböjningen till utgångspunkt. Formen *eln* (n. sg.) på Stångaalnen är en dylik ur pluralen abstraherad form".

Doc. P. anser denna förklaring vara "mycket enkel". Men är något säkert, så är det det, att det av P. antagna systemet av analogibildningar icke är enkelt [1]). Särskilt komplicerat blir det genom inskjutandet av den obelagda formen **aln*, en form, som är alldeles främmande för P:s teori, och som endast är bildad *ad hoc*. Eller är det doc. P:s mening, att även övriga synkoperande *a*-stammar genomgått dessa dubbla analogibildningar? För *Vagnjcla* åt-

---

[1]) För detta omdöme kan jag åberopa mig på ett yttrande från kompetentaste håll, nämligen av doc. P. själv. *Gotl. st.* s. 104 skriver P., att i de synkoperande *a*-stammarna oomljudda former enl. hans teori äro möjliga "endast genom dubbla utjämningar af rätt komplicerad natur". Under uttryckligt omnämnande av denna obekväma utväg valde doc. P. också i *Gotl. st.* en annan, som han då tyckte, antagligare förklaring av det oomljudda *al*(*n*)*bugi*.

Det är egendomligt, att av de ord, som enligt P. ljudlagsenligt skulle ha omljud i alla former, ett, *sakr*, fullständigt saknar sådant, och att P. i ett annat, *eln*, där nu omljud verkligen finns, själv vill göra troligt, att det ej genomgående är ljudlagsenligt, utan resultatet av en analogibildning.

minstone är ett sådant antagande icke tillåtligt. Utvecklingen **vagnekil* > **vagnikil*, genom analogi pl. *vagniklar* bevisar ju att analogisk synkope i sg. av detta ord ej inträtt före andra omljudsperioden. *Vagnjcla* är av särskild vikt, därför att det enligt P:s egna ord förmodligen mest användes i pluralis och sålunda även i detta avseende är för P. alldeles likställt med *eln*.

P. konstruerar här ett undantag från sin teori blott och bart för att sedan låta det försvinna. Moren har gjort sin tjänst, moren kan gå — och han går nu verkligen också. Och väl är detta å andra sidan för doc. P., ty vore en sådan form, *aln*, verkligen belagd [1]), är det säkert, att ingen skulle falla på den tanken, att däri se ett stöd för P:s teori; tvärtom talade den ju synnerligen kraftigt för den äldre.

Låt oss emellertid ett ögonblick antaga, att det obelagda **aln* är en lättförklarlig form, som väl passar in i P:s system. Denna form hjälper ändå icke doc. P. att förklara bristen på omljud i *al(n)bugi*.

P. yttrar: "(det av mig antagna, icke belagda) *aln* fortlefver i **al(n)bugi*. Detta ord anslöt sig gifvetvis till singularböjningen (d. v. s. till det i tre singularkasus förekommande **aln*)". Hur kan nu doc. P. säga "gifvetvis"? Är det rimligt, för att nu icke tala om självklart, att ett **elinbugi* skulle ha förlorat sitt omljud genom anslutning till tre oomljudda singularkasus? Det finns ju enl. P. vid sidan om dessa kasus fem andra med omljud, däribland de plurala, hvilka, som P. till på köpet framhållit, äro de huvudsakligen brukade i detta ord. Jag är övertygad om att doc. P. utan tvekan skulle ha kallat en sådan analogibildning ej blott tillfällig utan omöjlig, om någon annan antagit den.

Doc. P. kan ej gärna invända, att ej ett **elinbugi* utan ett **alinbugi* är hans utgångspunkt, och att det således här ej är fråga om omljudet, utan blott om synkope av *i*. Jag förstår ej, hvad doc. P. i så fall menar med uttrycket: "*aln* fortlefver i **al(n)-bugi*". Det kan ju emellertid hända, att detta är P:s mening. Men om det är så, hvarför konstruerar doc. P. då upp tre analogiskt synkoperade singularformer och antager, att blott dessa verkat bortfallet av *i* i **alinbugi*? Hvarför utesluter doc. P. "gifvetvis" de mycket använda, ljudlagsenligt synkoperade pluralformerna från denna inverkan. Dessa skulle man dock i främsta rummet här vilja tillskriva induktionen.

Orsaken till detta egendomliga förfaringssätt är tydligen ej grundat i sakförhållandena. Det kan blott förstås från synpunkten av P:s teori. Hade nämligen doc. P. antagit, att denna analogiska synkopering i **alinbugi* utgått från alla kasus, i främsta rummet från de ljudlagsenligt synkoperade, omljudda, så hade hvar och en och framför allt doc. P. (jfr doc. P:s här ovan sid. 376 behand-

---

[1]) *Aln* är tillsvidare endast belagt i en gotländsk visa.

lade "genmäle") måst säga sig: det är omöjligt, att **al(n)bugi*, som står i så livligt samband med *eln*, att det genom anslutning till detta ord förlorar sitt *i* och (som P. på annat ställe framhåller) åter inför *n*, ej också på samma gång hade fått detta *eln*:s omljud. Men att doc. P. av denna orsak utan vidare förlägger det synkoperande inflytandet till de tre blott enligt P:s antagande, ej ljudlagsenligt synkoperade och oomljudda, relativt sällan använda singularkasus med utestängande av fem ljudlagsenligt synkoperade, ofta använda kasus, är onekligen ett något djärvt sätt att lösa knuten [1]).

Jag önskar fastslå, att doc. P. ej kan undgå att för det enkla *eln* antaga former, som med avseende på vokalismen strida mot hans teori, men som lätt kunna förklaras enligt den äldre, och att det trots detta antagande ej lyckas honom att komma till rätta med frånvaron av omljudet i **al(n)bugi*.

Jag vill här något närmare utföra den förklaring jag lämnade i min rec. Det gäller ju för den äldre teorien att komma till rätta med det genomförda omljudet i *eln*. Här bringar just det, som vållade P:s teori svårigheter, god hjälp: det oomljudda **al(n)-bugi*. Först och främst naturligtvis därigenom, att det just saknar omljud, fastän det även enligt denna teori ljudlagsenligt skulle haft sådant. Hvarav skall väl denna förlust ha verkats, om ej, som på fastlandet, av det enkla, ljudlagsenligt i fem kasus oomljudda **aln*? Det torde väl ändå vara svårt att tänka sig, att en på analogisk väg uppkommen frånvaro av omljud är verkad av ett ord, som ljudlagsenligt har omljud i alla kasus, hvilket nu är doc. P:s antagande. Men vidare är denna form **al(n)bugi* av vikt genom motsatsen **al(n)bugi* : *eln*. Denna motsats visar, att eftersom omljud ej på nytt analogiskt inträngt i *al(n)bugi*, det genomgående omljudet i *eln* måste vara något sekundärt, en av yttre och särskilda omständigheter, som på samma gång ej berörde **al(n)bugi*, förorsakad nybildning från en tid, då sambandet mellan de två orden ej var så livligt känt som förr.

Jag har just därför icke antagit eller ens nämnt, att i *eln* de tre singularkasus med ljudlagsenligt omljud av egen kraft genomfört omljudet i hela paradigmat så, som säkert skett i nysv. *kittel*, *nyckel*, ngutn. *ketl*, *nȳklar*, fastän jag naturligtvis hade formell rätt därtill.

---

[1]) Men ännu en fråga. Hvarför upphör det på ett mycket livligt känt samband med **al(n)bugi* grundade, självklara analogiska inflytandet i de tre singularformerna **aln*, när de fått analogiskt omljud från pluralformerna och därigenom blivit till *eln*? Hvarför införes ej nu omljudet i *al(n)-bugi* från dessa tre? Nu hade ju deras inverkan kunnat stödjas av de fem övriga kasus, även de plurala. En enda utväg står, så vitt jag ser, öppen för P., den som jag använder: att sambandet icke mera kändes. Detta antagande har P. direkt förnekat (jfr ovan s. 376), och den utvägen är alltså stängd. Doc. P. lämnar oss i okunnighet om sina egna åsikter.

Jag har sökt de särskilda, yttre omständigheterna i att *eln* var en av de vanligaste termerna i köpmansspråket. Köpmännen i Visby, den framstående hansastaden, voro under långa tider till allra största delen lågtyskar. Det är genom deras inflytande, hvilket med avseende på en köpmansterm som *eln* torde ha varit ganska auktoritativt, som det omljudda *eln* kunnat få fast fot i gutniskan. **Al(n)bugi* låg däremot utanför det område, där dessa kunde öva något större inflytande.

Jag har dröjt något länge vid *eln*, därför att det, egendomligt nog, tyckes anses som ett av de bästa stöden för P:s teori. Hvarför jag ej kan dela denna åsikt, utan hyser en alldeles motsatt mening, torde ha framgått av ovanstående.

Jag tillskriver numera ej, som jag gjorde i min rec., det finska *karilas* någon betydelse vid avgörandet av *i*-omljudsfrågan i gutn. Doc. Wiklund har i *Nya gotl. st.* visat, att *i* i detta ord kan förklaras såsom uppkommet inom finskan, och kan *i* i detta ord förklaras så, får man ej begagna sig av det som en instans mot P:s teori. En sak, som emellertid ej gör mig alldeles säker på att det förhåller sig på detta sätt, är, att vokalen just är *i*. Man hade obestridligen efter såväl allmänna fonetiska som speciellt finska analogier såsom svarabhaktivokal väntat ett *a* eller *o* (*u*). Det av doc. Wiklund anförda *hamina* 'hamn' är ej alldeles likställt med *karilas*. Framför det palatala *n* kan *i* ej väcka förvåning, hvilket det gör i *karilas* framför *l* [1]).

Under *mat* antecknar doc. P. från Neogard också ett *matfatla*. Doc. P. har ej tänkt på eller åtminstone i sin skrift ej an-

---

[1]) Jag kallade i min rec. doc. P:s användande av de lappska låneorden utan mellan-*i* som förklaring för omljudslösheten i gutn. *karl* för "en nödfallsutväg". Doc. P. svarar:

"Då Tuneld kallar denna min vädjan till doc. Wiklund för en "nödfallsutväg", så kan jag endast beklaga, att en högt aktad författare — på grund af knappheten i mitt referat — blifvit utsatt för ett obetänkt utfall af Tuneld".

Jag får i min ordning beklaga, att doc. P. på detta sätt utan orsak inför en tredje person i vår kontrovers. Har doc. P. någon som helst anledning att ta doc. Wiklund i försvar för att jag — med rätt eller orätt — kallat ett doc. Pippings eget val av den för honom bekväma av två möjliga vägar för en nödfallsutväg? Om jag hade förnekat riktigheten av doc. Wiklunds förklaring av de lappska låneorden, så hade jag tydligen aldrig ansett doc. Pippings användande av den för att vara någon utväg alls. Jag har i min rec. icke nämnt doc. Wiklund, kan sålunda långt mindre ha gjort något "utfall" mot honom.

Doc. P:s ord kännetecknas bäst genom den brist på logiskt sammanhang, som förefinnes mellan försats och huvudsats i hans uttalande. På försatsen: "Då Tuneld kallar *min* vädjan" etc., kan endast följa: "kan *jag* endast beklaga, att *jag* blivit utsatt för ett obetänkt utfall". Det har förmodligen också gått flera, som det gick mig, när jag första gången läste doc. P:s ord: jag tänkte ett ögonblick, att P. här med "en högt aktad författare" menade sig själv.

märkt, att i detta ord icke blott *mat*, utan också senare sammansättningsledet, *fatla*, talar mot hans teori.

Hos Neogard angives enligt benäget meddelande av lektor M. Klintberg ordets betydelse vara 'matskräppa'. *Fatla* > **fatilōn* är tydligen att uppfatta som deminutiv till *fat* i dess vidsträcktare, ursprungliga betydelse: behållare, förvaringskärl.

Formellt sluter *fatla* < **fatilōn* sig nära till isl. *fetill* < *fatilaʀ*. Jämförelsen med detta ord utesluter också den osannolika möjligheten, att vi i *fatla* skulle ha *a* ej *i* som mellanvokal. — Delvis kan jämföras gutn. *nestla*.

Hvarför finnes nu ej omljud i *fatla*? Om P:s teori vore riktig, borde ju sådant föreligga.

Fatla är tydligen av stor vikt vid avgörandet af den föreliggande frågan.

P. yttrar *Nya gotl. st.* s. 23 anm. 3:

"Angående stammarna på *-eri* anmärker Tuneld, att suffixet *aria* har ursprungligen lång vokal, och att *a* är bevaradt som långt i fht. i så sen tid som hos Notker. Tuneld kunde hafva tillagt, att man i så gamla urkunder som Isidor, Otfrid och Tatian finner ymniga belägg på *-eri*, som måste hafva uppkommit ur äldre *-ări*".

Med anledning av denna not önskar jag konstatera följande fyra saker.

1. Doc. P. omnämner icke, långt mindre motbevisar mitt huvudpåstående, att *a* i gutn. *ari* vid den för omljudets inträdande nödvändiga semifortisaksentueringen var halflångt, och sålunda orden utginge ur diskussionen.

2. Doc. P. omnämner väl de fakta, jag anförde, som stöd för huvudpåståendet, men motsäger eller motbevisar dem icke.

3. Doc. P. anför intet som helst som bevis för sitt antagande, att den för omljudets inträdande nödvändiga semifortisaksentueringen i detta suffix varit vanligare på Gotland än på fastlandet, för att nu ej tala om att den där skulle ha varit fullständigt genomförd.

4. Doc. P. söker komma undan hela saken genom att använda frasen: "Tuneld kunde hava tillagt", att hos frankiska författare också finnes kort *ări*, liksom om det vore jag och ej doc. P. själv, som uraktlåtit att anföra denna och andra liknande saker, som doc. P. möjligen anser vara stöd för sitt påstående.

Det är fullständigt oförståeligt, hur doc. P. i ett genmäle kan utan att ha yttrat sig om innehållet i punkt 1 ovan, fortsätta diskussionen på den grundvalen, att orden på *-eri* talade för hans teori. Man hade kunnat vänta och fordra, att doc. P. antingen under anförande av bevis öppet förnekat riktigheten av mitt antagande eller också öppet erkänt densamma. I stället kommer doc. P. med ett "tillägg" om det frankiska korta *ări*. Ej jävas mitt hufvudpåstående av dessa frankiska belägg, som talrikt före-

komma vid sidan om ännu talrikare på *-āri*. I frankiskan föreligger tydligen alldeles samma växling mellan semifortis- och levis-aksentuering och motsvarande kvantitetsväxling som i de nordiska språken.

Med dessa ord torde jag ha ställt doc. P:s anmärkning i sin rätta belysning.

Jag dröjer emellertid ett ögonblick vid dessa gutn. ord på *-eri*, därför att de äro intressanta exempel på lågtyskans inflytande på gutniskan.

Då, som ovan är sagt, semifortisaksentuering i detta suffix ej kan antagas ha varit oftare förekommande på Gotland än på fastlandet, kan man, vare sig man utgår från att suffixet ursprungligen hade långt eller kort *a*, icke ur gutniskan själv förklara det i fgutn., ej i nygutn. föreliggande omljudet. Vi måste taga vår tillflykt till lågtyskan. Jag framhöll redan i min rec., att den viktigaste förutsättningen för ett sådant lågtyskt inflytande ligger däri, att suffixet *-ari -eri* var gemensamt för både lågtyska och gutniska. Att beröringen mellan gutniska och lågtyska emellertid var så stark, att detta ej ens varit nödvändigt, torde visas av det av Noreen Sv. L. I, 346 antecknade *eulken* 'lille Olof', där en rent lågtysk ändelse visar sig produktiv. — Vill man emellertid söka de närmare orsakerna till att det lågtyska inflytandet i särskilt hög grad var verksamt vid suffixet *are*, äro de ej svåra att finna. De kunna, om man så vill, uttryckas med de ord, hvilka doc. P. *Nya gotl. st.* s. 23 anfört mot mig med anledning av att jag i min rec. framhållit den överraskande, genomgående bristen på omljud i de motsvarande nygutn. orden. Doc. P. yttrar:

"[Det] må framhållas, att suffixet användes mest i kulturord och är i hög grad produktivt. Det bör därför ej förvåna oss, om fastlandsformen undanträngt forngotländskans undantagslösa *-eri*".

Utbytes här "fastlandsformen" mot "den lågtyska formen" och "undantagslösa *-eri*" mot "*ej* undantagslösa *-ari*", lämnar detta yttrande en synnerligen lycklig förklaring för förhållandet i fgutn. Det torde ej kunna förnekas, att fgutn. huvudsakligen, om ej uteslutande, fick sina kulturord genom lågtyskan.

Doc. P. åtminstone bör sålunda, om han vill vara något konsekvent, enligt sina ovan anförda ord ej förvåna sig, även om lågtyskans *-eri* fullständigt undanträngt det ursprungliga *-ari*, och det t. o. m. utan stöd av en enda ljudlagsenligt omljudd form.

Å andra sidan blir, såsom jag också framhållit i min rec., den förvånande, fullständiga bristen på omljudda former i nygutn. lätt förklarlig genom mitt antagande: det i gutn. liksom i isl. och fsv. fakultativt uppkomna omljudet hade trots inflytande från lågtysk sida ej kunnat fullständigt tränga igenom, fastän vi i den litterära fgutn. blott ha belägg för omljudda former.

Mina anmärkningar här ha avsett att visa, att man i dessa stammar ej kan undvika att antaga inflytande från lågtyskan. Det

är av en viss betydelse, att i detta avseende ha en oomtvistlig punkt att utgå ifrån. Jag önskar emellertid framhålla, att det här påpekade inflytandet ej direkt berör frågan om omljud i kort rotstavelse.

Doc. Pipping upptar ej de kortstaviga preterita med synkoperat *i* till förnyad behandling i *Nya gotl. st.* De fordra emellertid ett närmare skärskådande.

Det är, som jag framhöll i min rec., synnerligen förklarligt, om utjämning i dessa former ägt rum till förmån för den omljudda presensvokalen. Utvecklingen i fastlandsdialekterna har ofta gått alldeles samma väg. Det är vidare ett bevisat faktum, att den ifrågasatta utjämningen verkligen föreligger i vissa fgutniska verb. Beviset lämna, förntom de även isl. *seldi* och *setti,* preterita som gutn. *þytti* och *segþi* (*legþi*) samt part. pret. *syct* och **segþr* (**legþr*). Samma sak visa part. pret. av de starka verben. Vi ha bland dessa ej ett enda belägg på palatalomljud. N. sg. n. *takit* förekommer t. ex. synnerligen ofta. Ingen, i alla händelser ej doc. P., torde väl påstå, att *i*-omljudstendensen på Gotland är svagare än på Island, och den enda förklaringen för det påpekade förhållandet är, att nämnda particip anslutit sig till den oomljudda infinitiven, **tekinn* t. ex. till *taka.* Samma, redan fgutn. strävande efter en enhetlig vokalism i verbet röja vidare de alltid oomljudda singularformerna av presens hos såväl långstaviga som kortstaviga starka verb, t. ex. gutn. *standr, takr.*

Jag sätter sålunda — det önskar jag än en gång bestämt framhålla — för dessa preterita ej i fråga en för fgutn. obevisad eller obelagd bildning, utan en, som är väl bekant.

Böjningen *segia, segþi* (en gång *sagþu*), **segþr* är särskilt upplysande, om man jämför den med böjningen *hafa, hafþi, haft.* Båda verben gå efter fjärde konjugationen, båda skulle sålunda sakna omljud i pret. och part. pret. Av hvilken orsak har omljud analogiskt inträngt i det ena, ej i det andra? Det närmast liggande svaret är utan tvivel det: inf. *segia* har omljudd vokal, inf. *hafa* icke. Men även en annan synpunkt förtjenar beaktande. Lågtyskan har normalt *segede, sechde,* (*ge*)*segget, -secht,* däremot *hadde, gehat.* Denna synpunkt, lågtyskans inflytande även ifråga om preterita, omnämnde jag ej i min rec.; det har emellertid säkert spelat en stor roll såsom understödjande den analogiska utjämningstendensen. Vi kunna utan tvivel spåra detta inflytande i fgutn. *legþi, legt* jfr. mlt. *legede, gelecht,* i fgutn. *wendus* jfr. mlt. *wendede,* i fgutn. *verþr* jfr mlt. *werede,* i fgutn. *stedþum* jfr mlt. *stedede,* i fgutn. *telt* jfr mlt. *tellede.* Bland dessa ord behöver jag ej upptaga fgutn. *seldi, setu, sett,* hvilka också i mlt. ha omljudd vokal, då ju dessa preterita även i isl. ha omljud och sålunda här utgå ur diskussionen.

Nu är det emellertid vidare så, att oomljudda former verk-

ligen äro belagda. Vi ha, vid sidan om talrikare *gi(e)rþi*, ett par belägg för *g(i)arþi* samt dessutom ett *hugþi*. P. menar, att dessa preterita bildats utan mellanvokal i gutniskan, såsom enligt honom förhållandet kunnat vara även i de vgm. språken. För *hugþi* är en sådan förklaring möjlig, ej för *g(i)arþi*. Åtminstone talar den form, fht. *garota*, som enligt P. skulle bevisa det, emot ett sådant antagande, då den i stället just har synkoperat ett *i*. Jfr. Braune Ahd. Gr.[2] § 108 [1]).

Jag tänker, att det inflytande från presensvokalen, från motsvarande lågtyska preterita, från långstaviga preterita (genom proportionsanalogi), som bevisligen föreligger i flera fgutn. verb, mer än väl förklarar det utsträckta omljudet också i övriga preterita och particip.

På grundvalen av det här än en gång granskade materialet kan man välja sin ståndpunkt. När jag sluter mig till den äldre, Kockska uppfattningen och ej till doc. Pippings, beror det bland annat på att jag följer den bekanta regeln, att man överhuvud taget och särskilt i ett krångligt fall vid uppställandet av en ljudlag skall undvika att taga som stöd sådant, som på ett eller annat sätt kan misstänkas stå under analogiinflytande, men däremot så mycket mer stödja sig vid isolerade fall och vid sådant, som trots en lättantaglig och annars följd analogi ej fogar sig i densamma.

Jag menar, att doc. P:s teori i denna kardinalpunkt betydligt brister.

De båda huvudstöden för P:s teori skulle väl vara de omljudda kortstaviga *i*-stammarna och preterita av andra svaga verbalklassen. Materialet från *i*-stammarna stöder icke P:s teori mera än den äldre. P. måste där antaga alldeles samma analogibildningar, som enl. P. skulle göra den äldre teorien förkastlig. Under alla omständigheter är det här alltid fråga om utjämning inom ett och samma paradigm med växlande vokalisation, en utjämning, som t. o. m. av doc. P. kallas ofta förekommande. På sådana ord kan man ej bygga en ny teori.

Lika litet kunna omljudda kortstaviga preterita anses som goda stöd för uppställandet av en sådan. De stå inom ett bestämt system, där utjämning i större eller mindre grad alltid äger rum, och där utjämning bevisligen också i ganska stor utsträckning ägt rum i fgutn.

På grund av den anförda regeln måste däremot mycken vikt läggas vid ett sådant ord som *sakr*. Detta ord står ej under nå-

[1]) Det är klart, att man ej får bygga något på de nygutniska formerna, såsom t. ex. på *gremde* 'grämde', *vekked* 'väckte', *skylt* 'sköljt', *vekt* 'väckt' o. s. v. Dessa former betyda tydligen ej mera för bestämmandet av den fgutn. vokalismen än motsvarande nysvenska för bedömandet av ljudförhållandena i fsv.

got systemtvång. Här är vidare ingen förutsättning för en utjämning inom paradigmat, på grund hvarav man skulle kunna likställa det med *matr, stafr,* och dock finnes ej spår av omljud i ordet.

Likaledes måste jag hålla fast vid beläggen för det oomljudda *g(i)arþi.* Dessa former ha trots det fast fogade systemet ej följt den av ord sådana som *þytti* och *segþi* (*legþi*) samt formerna med *e, g(i)erþi,* verkligen som synnerligen gångbar utvisade analogien.

Jag måste till sist på grund av den anförda regeln lägga synnerlig vikt vid *matfatla* och **al(n)bugi*. I förstnämnda ord är *i* alltid synkoperat, och någon anledning till analogisk anslutning finnes icke. I det sista ha vi en form, som väl visar en analogisk förändring, men med ett resultat, rakt motsatt det, som ensamt är förenligt med doc. P:s teori.

Det är ovedersägligt, att dessa isolerade fall kvalitativt betyda en hel del mera än de ordkategorier, inom hvilka vissa fall tala för doc. P:s uppfattning, andra för den äldre och där analogisk utjämning icke blott är möjlig, utan bestämt påvisad.

Vi ha sålunda här å ena sidan en äldre teori, som väl räcker till att förklara omljudsförhållandena i gutniskan, och som därjämte också gäller för fastlandsdialekterna. Något direkt bevis för dess otillämplighet på gutniskan har icke anförts. Å andra sidan ha vi en teori, som utan att undgå de hos den äldre teorien klandrade olägenheterna (utsträckt analogibildning och specialförklaringar) har bestämda positiva skäl emot sig, och som till slut för en tidig tid skiljer dialekten från sina närmaste grannar.

För mig faller sig valet mellan dessa två teorier icke svårt.

Lund d. 7 April 1905.

Ebbe Tuneld.

Über die Bárđar saga Snæfellsáss von Joseph Gotzen. Berlin bei E. Ebering. 1903. 67 s. 8:o.

Vorliegende berliner dissertation behandelt den inhalt der Bárđar saga Snæfellsáss und bildet einen teil der einleitung zu einer grösseren arbeit, die sich mit dem stile jener isländischen romane befasst, die unter den namen Bárđar s. Snæfellsáss, Kjalnesinga s., Króka-Refs s. und Víglundar s. gehen.

Seinen untersuchungen über die stofflich und stilistisch interessanteste dieser sǫgur hat der verf. die ausgabe von G. Vigfússon, Kopenhagen 1860 (Nord. Oldsk. XXVII) zu grunde gelegt, die einzige, die in betracht kommen kann, da die von Bjørn Marcusson, Holum 1756, veraltet und die volksausgabe von Valdimar Ásmundarson, Reykjavík 1902, für die wissenschaftliche forschung wie alle ausgaben dieser reihe nicht nutzbar ist.

Mit gutem glück und anerkennenswertem kritischem geschick sucht der verf. das bunte gewirr von historischen und erdichteten zügen, von sagen- und märchenhaften motiven, das den abenteuerroman vom berggeiste Bárđr und seinem sohne Gestr ausmacht, zu enträtseln.

Das ergebnis der eingehenden auf tiefgründiger vertrautheit mit der einschlägigen literatur beruhenden untersuchungen ist am schlusse des werkchens in einer kurzen übersicht über die stofflichen bestandteile des romans zusammengefasst. Gewandt hat der verf. vor allem die vom sagaschreiber erfundenen züge und die aus anderen sǫgur entlehnten motive von dem grundstocke der mündlich überlieferten volkssagen vom heitguđ des Snæfellsnes zu scheiden gewusst.

Snæfellsneshalbinsel, wie es auf s. 2 heisst, ist pleonastisch; die ganze *halbinsel* zwischen Faxa- und Breiđifjǫrđr, auf der sich der Snæfellsjǫkull erhebt, heisst Snæfells*nes*.

Was das alter der Bárđrsage anbetrifft, so muss man ihre entstehung möglichst weit zurück setzen. P. E. Müller hat (Sagabibl. II s. 360) wohl nicht so unrecht, wenn er vermutet, dass Bárđr vielleicht ein landnámsmađr gewesen sei, der auf dem Snæfellsjǫkull in die irre gegangen und nie wieder gesehen worden sei, von dem die besiedlungsgeschichte, die Landnámabók, daher nichts zu berichten wusste. Seiner person hat sich dann die sage bemächtigt. Die spärlichen nordischen zeugnisse von bergentrückten volksheroen stammen in der tat aus der besiedlungszeit.

Einen schreibfehler in der Njálahds AM 468 kap. 124 führt Gotzen mit G. Vigfússon (ausg. s. IV) als beleg dafür an, dass die berggeistsage vom Snæfell bereits im 13. jh. bekannt war — sicherlich war sie es — aber die tatsache, dass der abschreiber Snæfellsáss statt Svínfellsáss schrieb, beweist nur, dass ihm das Snæfell, jene weithinsichtbare warte, von der aus die seeleute die tagereisen zählten, zum wenigsten ebenso vertraut war wie das Svínfell

— keineswegs darf man daraus schon auf eine bekanntschaft mit einem asen jenes ferners schliessen. Immerhin würde es ja zweifelhaft bleiben, ob gerade Bárđr unter jenem schutzgeist des Snæfell verstanden worden wäre, denn von in berghöhlen entrückten heroen, denen ihr clan verehrung zollt, finden wir mehrfach andeutungen im germanischen altertum, so u. a. Heimskr. 12, Eyrb. 4, Landn. 1. Besonders wichtig erscheint mir die geschichte von der landnámskona Auđr, der ehemaligen gemahlin des königs von Dublin, Olafs des weissen, die von ihren heidnischen nachkommen an ihrer begräbnisstätte durch opfer verehrt wurde. Das war echt irisch; der sidhes- oder ahnenkultus hat sich stets dem druidismus wie dem kristentum gegenüber bis in die neuzeit hinein in Irland siegreich zu behaupten gewusst. Wenn auch der glaube an das fortleben der seele im totenhügel und eine art von ahnenkultus sich in der frühzeit fast aller völker findet, so scheint diese proethnische religionsperiode bei den ruhelosen Germanen nur kurz gewesen zu sein, ihre survivals sind bis auf dürftige verwischte reste dahingeschwunden. Ich vermute, dass dieser volksglaube, wie er auch entstellt in der Bárđar s. zum ausdruck kommt, bei den nordgermanen durch keltischen einfluss wiederbelebt oder geweckt worden ist, ähnlich wie die festländischen Germanen den matronenkultus von den kelten erhielten.

Der keltische einfluss auf die nord- und westgermanen ist ja längst noch nicht nach gebühr gewürdigt.

Die bezeichnung Bárđs als *asc* ist nicht als ein herabsinken des asennamens zu bezeichnen, wie verf. s. 24 annimmt, sondern die ursprüngliche bedeutung des wortes bezog sich auf die verstorbenen, man verstand darunter den zur apotheose gelangten menschen; über diese form des ahnenkultus vergl. Fr. Kauffmann Balder s. 235 ff. In *ase* und ir. *sidhe* [1]) steckt wie in gr. *psyche*, sl. *duša* und andern wörtern für *'seele'* der begriff des *wehens, atmens, hauchens*. Kauffmanns vermutung a. a. s., dass es mit dem worte *alfr* eine ähnliche bewandtnis habe, wird durch den umstand beleuchtet, dass das ir. *sidh* noch heute *elfe* bedeutet.

Der verf. sucht licht zu bringen in die verworrenen geographischen angaben des romanes. Bei einem derartigen unternehmen muss man in erster linie vor augen haben, dass die vorstellungen über den norden vor allem über die polarregionen bis in die neuzeit hinein sogar im norden selbst mehr oder weniger unklar, ja

---

[1]) Derselbe stamm wie in ir. *sidhe* (*sighe*) steckt wahrscheinlich auch in as. ahd. *siso siswa* totenzauberlied, totenklage (vergl. ir. *sighsurnadh* raunen, flüstern, zauber mit geistern treiben) wie in nhd. *seele* und an. *seiđr*. Die ortsbezeichnung auf der Hovener matronenweihtafel (Bonner jahrb. LXXXIX 281) *Saitchamims, Saithamiabus* fände so vielleicht eine andere erklärung als die von Fr. Kauffmann gegebene (Zeits. f. volksk. II, der Matronenkultus in Germanien s. 45). Die altir. *ben side* (gäl. *ban sith*) geht vermutlich auf denselben ursprung zurück wie die gallische matrona, nur haben wir dort mehr eine entwicklung in malam partem.

phantastisch waren. Dies gilt besonders für die isländische romanliteratur, deren verf. sich selbst ebensowenig über ihre geographischen wie über ihre chronologischen bestimmungen im klaren waren und auch nicht sein konnten. So ernst wie der verf. braucht man sie nicht zu nehmen und entscheidende bedeutung darf man ihnen keinesfalls beilegen wie verf. s. 57 f. tut; doch hat der versuch hier klarheit zu schaffen immerhin einen nicht geringen reiz.

Die hdss. stimmen in den angaben über die lage von Dumbs reich nicht überein. Der eine teil wie auch die ausgabe von 1756 verlegt es in die nähe des riesenlandes, der andre teil nebst der ausgabe von 1860 sucht es in der nähe Hellulands. Der verf. sieht hier offenbar nicht, dass die erstgenannten hdss. die älteren sind, und dass den schreibern der jüngeren *Risaland* vermutlich zu mythisch gewesen ist, und sie aus diesem grunde *Helluland* eingesetzt haben. Riesenland liegt nach der ältesten vorstellung der nordleute, wie sie die Samsonar s. fagra (14 jh.) noch aufweist, im nordosten, diese richtung nimmt z. b. Þórr auf seinen fahrten zu den riesen. Unter Risaland haben wir uns also ursprünglich die gebiete westlich und nördlich vom Weissen Meere vorzustellen. Je weiter die nordöstlichen regionen erforscht werden, desto weiter nach nordosten wird das riesenland verlegt, wie z. b. der schwedische Blocksberg *Blåkulla* im selben masse weiter nach norden rückt, als dieser nach und nach besiedelt wird (vergl. N. M. Petersen, Haandbog i den gammel-nordiske Geografi, Kjøbenhavn 1834 ss. 211, 234). Petersen hegt sogar die vermutung (ebd. s. 236 f.), dass *Gandvik* früher der name der südlicher gelegenen *Gånsvik* gewesen sei, der ich beipflichten möchte. *Gandvik* hat dann nach meiner ansicht den namen *Dumbshaf* für das Weisse Meer abgelöst, der dann später auf das ganze Nördliche Eismeer angewandt wurde. Übrigens scheint mir ein vorherrschender zug der literarischen gattung, mit der wir es hier zu tun haben, die ätiologische sagenbildung bei *Dumbshaf*: *könig Dumbr* eine rolle zu spielen. "*Dumbr*" (τυφλός!) kann nämlich "dunkelfarbig", "düster" und "stumm" bedeuten und auf der karte des ältesten kartographen des nordens, eines Fünen, des Claudius Clavus aus dem jahre 1427 sind die düsteren todesstillen einöden des Nördlichen Eismeeres "mare tenebrosum" und "mare quietum" benannt (vergl. A. E. Nordenskiöld, om bröderna Zenos resor, Stockholm 1883 und die vorzügliche monographie: Fyenboen Claudius Claussøn Swart (Claudius Clavus) af Axel Anthon Bjørnbo og Carl S. Petersen, Danske Vidensk. Selsk. Skr. 6. Række hist.-filos. Afdeln. VI 2. København 1904). Es ist ein stetes wechseln und wandern der namen in jener gegend auf den karten zu beobachten, vergl. z. b. Mercators karte über den norden (1569).

Obwohl seit den zügen des Ottar (ca. 890), des Erik Blutaxt (918—19), des Erik Haraldsson (930) sich allmählich ein reger verkehr mit dem nordosten angebahnt hatte, der die ganze saga-

periode hindurch in blüte stand — man braucht nur an Nowgorod zu erinnern —, so bleiben die geographischen vorstellungen doch nebelhaft verschwommen. Auf einer karte des Olaus Magnus (Roma 1572) sehen wir z. b. den lacus albus (ein name der im 16. jh. zuerst auftaucht) als binnensee dargestellt.

Ist meine ansicht, dass das Weisse Meer zu anfang *Dumbshaf* geheissen hat, richtig, so stimmen die angaben der älteren hdss. mit der tradition überein; Dumbsreich wäre etwa die südküste der halbinsel Kola während Risaland etwa mit Lappland identisch wäre.

Falsch ist es, wenn der verf. annimmt, dass das meer südlich des zeitweise angenommenen verbindungsgliedes zwischen Bjarmaland und Grönland den namen *Dumbshaf* getragen habe. Dies verbindungsgestade stellt er sich zu weit südwestlich gelegen vor, wohl unter dem eindrucke der karte der gebrüder Zeni aus dem jahre 1558, die Grönlands historiske Mindesmærker III beigegeben ist; die zweite auflage dieser karte aus dem jahre 1561 hat übrigens dies verbindungsland nicht mehr. Die verbindungsküste ist nach den in Grönl. hist. Mindesm. III s. 516 ff. angeführten quellen viel weiter nordöstlich zu denken, etwa bei Nowaja Semlja ansetzend.

Auch scheint es sich der kenntnis des verf. zu entziehen, dass man auf Island jahrhundertelang von der lage Grönlands völlig falsche vorstellungen hatte; diese decken sich ungefähr mit denen, die auf den kartenbildern des 15. jh:s zum ausdruck kommen. Auf einer (Ptolomäischen) karte des Nicolaus Donis (Ulm 1482) liegt Grönland nämlich im norden und osten von Norwegen, während es sich auf einer karte des Heinr. Martellus (1400) wie ein gebogener schweif von der nordwestecke Europas nördlich über Skadinavien hinzieht (Vergl. Th. Thoroddsen, Gesch. der isl. Geographie, übers. von A. Gebhardt I 1897). Ähnliche vorstellungen walten in der Bárđar saga vor.

Nachdem der nordosten dem verkehr erschlossen worden war, verlegte man das riesenland in die unbekannten regionen Grönlands. Doch ist es andererseits auch denkbar, dass die besiedler Islands an dem glauben der alten heimat festhielten und sich Risaland nördlich und nordöstlich dachten dort, wo man Grönland wähnte, wie es die karte des Sigurđur Stefánsson veranschaulicht.

Bei erwähnung dieser karte (s. 5) ist als das jahr ihrer entstehung vom verf. fälschlich 1579 angegeben. Die karte zeigt in wirklichkeit die zahl 1570, was jedoch ebenfalls falsch sein muss, da Sigurđur Stefánssons vater im genannten jahre nach sicherem zeugnisse erst 24 jahre alt war; es liegt hier wahrscheinlich ein verschreiben für 1590 vor (vergl. Thoroddsen a. a. o. Bd I s. 118).

S. 57 zitiert der verf. willkürlich "nach Grönlands östlichen óbygđir", obwohl "östlich" im text nicht steht sondern Grönl. hist. Mindesm. (s. 520) nur vermutet wird. G. Storm sagt in

Studier over Vinlandsreiserne (s. 364), dass "Grønlands Ubygder" überall in der isländischen literatur feste geographische bezeichnung für das unbewohnte Ostgrönland sei. Das trifft nur für eine spätere zeit zu; nach dem oben über Grönland gesagten kann ebensowohl der süden wie der norden des langgestreckt gedachten landes gemeint sein.

Unter Helluland haben wir selbstverständlich in dieser romanliteratur nicht das historische amerikanische zu verstehen, da es dort weder gletscher noch lavafelder gibt, sondern es ist hier lediglich eine formelhafte bezeichnung, die etwa eine solche wie Risaland ablöst, wenn man etwa sagen will "in weiter ferne, hoch oben im norden". Helluland scheint oft die regionen nördlich von Grönland zu bezeichnen, das sich nach den vorstellungen wie gesagt auch noch nördlich von Skadinavien hinzieht. Solche vorstellungen beherrschen auch E. Mogk, wenn er Grundr. II², 856 als Bárđs heimat *"Helluland nördlich von Norwegen"* bezeichnet.

Nachdem die erinnerungen an die Amerikaexpeditionen völlig verdunkelt waren, entwickelt sich die vorstellung von dem grossen und dem kleinen Helluland (Björn Jónsson), die Rafn irrtümlich beide südlich von Grönland sucht.

Eine reminiszenz daran glaubt der verf. (s. 57) in dem roman zu finden, da er nach kap. 19 Helluland westlich und nach kap. 1 nordöstlich von Grönland lokalisieren zu müssen wähnt; einen ausweg sieht er nur in der annahme zweier verschiedener verfasser.

Schon P. E. Müller hatte die Gests s. kap. 11—21 für jünger als die Bárđar s. gehalten und in Grönl. hist. Mindesm. III, 520 wird für sie ein anderer verf. angenommen. Dasselbe tut Finnur Jónsson (Lit. hist. III, 86), indem er die Gests s. mit dem Jǫkuls Þáttr, dem anhängsel der Kjalnesinga s. vergleicht, während E. Mogk auf die überlieferung hinweist und von einer scheidung nichts wissen will (Gr. II² 856). Der verf. schliesst sich der älteren auffassung an, weiss sie jedoch nicht überzeugend zu stützen; ausser dem hält er den verfasser des zweiten teiles für einen geistlichen ohne auch hierfür ausreichende beweisgründe beizubringen.

Der sammler und ordner der verschiedenen geschichten von Bárđr und Gestr, die sich lange mündlich erhalten haben mögen, verlieh seinem märchen- und abenteuerroman ohne die kompositionsfugen richtig verdecken zu können die retouche, die seinem zeitalter und der imitierten literarischen gattung entsprach. Denn diese literarische mischung stellte ja durchaus nichts neues dar, sondern hatte stets eine unterströmung der klassischen literatur gebildet, die sich später in der zeit fortschreitenden verfalls in breiter welle an die oberfläche drängte.

Die einheit der komposition scheint mir gewahrt durch den gedanken des siegreichen ringens des kristentums mit dem heidnischen volksglauben.

Zu der annahme geistlicher verfasserschaft in der sagaliteratur ist man von jeher nur zu bereit gewesen. R. Meissner hat in seinem bewunderungswürdigen werke über die Strengleikar (ss. 11 ff. u. 57 ff.) Finnur Jónssons in diesem punkte allzu weitgehende vermutungen zurückgewiesen. Eine tendenz die überlegenheit des kristentums gegenüber dem heidentum hervorzuheben kann drei jahrhunderte nach einführung der kristlichen religion ebensowenig auffallen wie die darstellung von bekehrungen und frommer kristlicher gesinnung. Eines der hauptargumente Gotzens für die geistliche verfasserschaft würde mithin in wegfall kommen: die sympathische schilderung eines kristlichen priesters. Es kommt nicht an auf den bericht der tatsachen über Jósteinn als retter in not gegenüber zaubermächten, sondern ausschlaggebend ist wie der erzähler sich dazu stellt — in unserem falle ziemlich objektiv, denke ich, gleich kühl und unbefangen vermeldet er heidnisches und kristliches. Ein geistlicher pflegt persönlicher einzugreifen. Der umstand, dass der pfaff mit kreuz und weihwasserwedel nicht des komischen anstriches entbehrt, dass der unmittelbare helfer nicht der kristengott selbst ist, sondern Óláfr, der geradezu als *heitguđ* erscheint, lässt m. e. eher auf einen laien, einen bauern, als verf. schliessen. Das kristentum ist rein äusserlich aufgefasst. Der zauber des *skráfinnr*, des bücherhexenmeisters, (bücherwurm, wie verf. will, ist zu schwach: *finne* = *zauberer*; Meissner liesst a. a. o. s. 68 *skraffinnr* = schwätzender finne, dies ist die ältere auffassung, die vom verf. s. 56 note zurückgewiesen wird) erweist sich als stärker, als der heidnische.

Der sagaerzähler ist ein wenig geschickter sammler und kompilator ohne höheres interesse, dem es nur daran liegt seinem publikum möglichst viele wundersame überraschende geschichten zu bieten. Er hat möglicherweise für die partie von kap. 11—21 eine geistliche quelle gehabt. Dass er selbst ein geistlicher gewesen ist, lässt sich nicht erweisen, die charakteristischen stilmerkmale fehlen; es sei denn, dass er einer jener ungebildeten kleriker gewesen ist, die uns im 14. jh., in jener zeit des niederganges, in der der roman entstanden ist, in grösserer zahl begegnen.

Für die episode von der Helga, der lausavisur eingestreut sind, ist nach meiner ansicht ein selbstständiger Helguþáttr vorauszusetzen, der auf eine bessere stilistische tradition zurückweist, als die anderen bestandteile dieser literarischen mischung, von denen er sich deutlich abhebt. Helga wird in knapper diktion scharf charakterisiert, wie es in der klassischen saga der fall zu sein pflegt. Der verf. bringt noch andere gute gründe für die annahme einer selbständigen Helgageschichte bei; so weist er auf den kurz referierenden, andeutenden, bekanntschaft mit dem stoff voraussetzenden ton hin, in dem diese episode in der Bárđar s. gehalten ist. Besonders ins gewicht fällt hier der vers der sehnsuchtsstrophe Helgas (kap. 5) "fyrir dyrum fóstra", während der romanverfasser

doch den Bárðr als ihren leiblichen vater einführt. Eine Helgukviða ist mit Gotzen abzulehnen. Die vermutung Finnur Jónssons, dass die Víglundar saga gleichfalls vom verf. der Bárðar s. herrühren könnte, wird aus triftigen gründen zurückgewiesen.

Verf. hätte noch erwähnen können, dass die Bárðar s. der im 18. jh. auf Island entstandenen Ármanns s. zum vorbilde gedient hat.

Die ss. 40 ff. entwickelte ansicht, dass Þórarinn goði inn spaki Víga-Bárða fóstri identisch sei mit dem Þórarinn goði Þorgilsson gjallanda Ldn. Kap. 177 dürfte zweifelsohne richtig sein nach den scharfsinnigen ausführungen des verf. Zum schlusse weise ich auf einige ungenauigkeiten des sonst einwandfreien textes hin: s. 54 ist zu lesen Arkiv 17 (1901), s. 37 fussnote 1861, s. 6 fussnote 1 329, s. 63 (z. 4 von unten) *dass* statt *das*, s. 57 ist *"vestrs ok utsuðrs"* zu übersetzen mit *westsüdwest* statt mit südwest, das *utsuðr* heissen würde.

Übersichtliche namen- und sachregister dürfen wir für das abgeschlossene werk wohl erhoffen!

Lund, Okt. 1904. **Heinz Hungerland.**

Adolf Noreen: Vårt Språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. 1–3 häftet (Bd. I, 1–3, Gleerups förlag, Lund 1903).

Det tjener den svenske modersmåls-sprogforskning til stor ære, at den i løbet af godt 10 år har vovet at sætte to kæmpearbejder i værk: en udførlig ordbog over det nysvenske rigssprog og nu en udførlig skildring af det samme sprogs væsen og liv. Nordisk sprogvidenskabs dyrkere vil følge arbejdets fremgang med opmærksomhed og forventning, og den nysvenske grammatik vil være vel egnet til at vække interesse ud over de germanske filologers kreds som det første forsøg i stor stil på at behandle et levende nutidssprog helt efter den moderne sprogvidenskabs grundsætninger.

Da Noreen for godt en snes år siden sammen med Schwartz begyndte en nysvensk sproglære, blev det af forskellige grunde ved det første, tynde hefte. Siden har han, som hver mand bekendt, gjort mangen betydelig indsats i sin videnskabs udvikling. Nu lover han os en nysvensk grammatik i fire dele, beregnet på *ni* bind, hvert på 500—600 sider! Efterhånden som værket skrider frem, vil der jo sikkert blive anledning til kritisk behandling af enkeltheder, også her i Arkiv; anmelderen skal foreløbig indskrænke sig til at gøre rede for planen og skitsere de udkomne hefters indhold.

Det skal omfatte: I. Allmän inledning till den nysvenska grammatiken, II. Ljudlära, III. Betydelselära, IV. Formlära + et udførligt register til det hele værk. I planen meddeles fremdeles, at bind 1 og 2 allerede foreligger fuldtfærdige, medens større eller mindre dele af bind 3, 5 og 7 er færdige i manuskript. — Stoffets anordning er den fra Noreens tidligere skrifter kendte, der navnlig gennem hans grundlag for forelæsninger ved sommerkurserne ved Uppsala universitet har fået en vid udbredelse. Ikke mindst tredje dels indhold vil blive imødeset med den største interesse; betydningslæren behandler han *deskriptivt* gennem læren om de grammatiske kategorier og om de grammatiske funktioner og dernæst *etymologisk*. Ved "formlære" forstår Noreen, stærkt afvigende fra det gængse også i sprogvidenskabelige værker, a) formdannelseslære, som omfatter læren om ordet og læren om ordføjningen (syntaks), b) bøjningslære og c) formernes etymologi.

De udkomne tre hefter giver første del, almindelig indledning, hvorefter der begyndes på lydlære. Kap. I (s. 7—52) behandler "nysvenska grammatikens begrepp" og begynder med følgende meget rummelige definition: "Med nysvensk grammatik förstås en vetenskaplig framställning af det nysvenska (riks)språkets nuvarande beskaffenhet och historiska utveckling". Fra bestemmelsen af begrebet sprog og ulige arter af sprog går han over til de forskellige arter af talesprog, der grupperes efter forskellige synspunkter. Her viser han i høj grad sin evne til på én gang at skrive stringent og letfatteligt; det meste af hans fremstilling vil kunne læses med fornøjelse også uden for fagfolks kreds. Ypperlig er således hans korte redegørelse for stilarterne, sproget vurderet efter dets "stämningsvärde", det hele oplyst ved en morsom sammenstilling af svenske ordformer i oratorisk stil, i normalstil, i "vårdad mellanstil" og "familjär mellanstil", i hverdagsstil og endelig i vulgær eller simpel stil. Han udvikler, at stilforskellen selvfølgelig ikke beror på de forskellige udtryks egen beskaffenhed med hensyn til deres lyd, form eller betydning, men dels på arten af de associationer, de formår at vække, dels på deres "känslohalt" o: de følelser, de vækker hos os. — I næste paragraf behandles sprog på anden hånd; dvs. sprog, der er tegn for førstehånds sprog (sprog, som umiddelbart udtrykker tanken); hertil regnes "synspråk", nemlig forskellige arter af skrift, og "hörselspråk", hvorved forf. forstår sprog, der vel ligesom talen anvender de sædvanlige sproglyd, men til "forklædning" (rotvælsk, tyvesprog o. l.). Til *tredjehåndssprog* henregnes bl. a. "fingerspråket", i det hele taget gebærderne. Dette er vel nok til en vis grad rigtigt; når en døvstum ved systematisk undervisning læres til at bruge fingersprog som erstatning for lyd- og skriftsymboler, er tanken skilt fra modtagerens opfattelse ved to mellemled, og tegnene bliver et sprog på tredje hånd, som først "vid högt uppdriven färdighet" kan udvikles til et direkte sprog. Jeg for min

del kan dog ikke frigøre mig for Wundts opfattelse af gebærdesproget som noget primært på grund af dets fysiologisk-psykiske ensartethed hos hele menneskeslægten, altså som det aller egentligste førstehåndssprog; men her er vi jo inde på et af "sprogfilosofiens" mest omstridte punkter. Resten af kapitlet optages af den vigtige fremstilling af sprogvidenskabens begreb og hjælpevidenskaber og om grammatikkens begreb og arter. Efter de skiftende synspunkter kan grammatikken være *stillære* (stilistik, derunder den vigtige lære om synonymer), sproghistorie, sammenlignende grammatik eller beskrivende grammatik. Noreens inddeling af grammatikken er allerede omtalt foran. Som han udførligt har udviklet det i *Spridda studier*, opfatter han sproget som væsentlig et kunstprodukt "liksom kläder, boning och verktyg", hvorfor det i hovedsagen må bedømmes fra de samme tre hovedsynspunkter som andre kunstprodukter: materialets, indholdets og formens; heraf følger da af sig selv de tre grammatikkens hoveddele *fonologi, semologi* og *morfologi* (lyd-, betydnings- og det Noreen kalder *form*lære).

Det andet kapitel (s. 53—87) behandler nysvenskens slægtskabsforhold, hvor der meget udførligt og fyldigt gøres rede for hele den europæiske sprogstammes sammenhæng og udbredelse. Selvfølgelig er forfatteren på højde med den nyeste indogermanistiske forskning til dato; fremstillingen er overskuelig, knap men klar; der er fyldige litteraturhenvisninger, men trods lærdommen ingen overflødig "lærd" ballast; ti også her viser forfatteren sin fremragende evne til at skrive i god forstand populært. Meget betegnende er det også, at han har haft sin opmærksomhed henvendt f. eks. på den i Norden alt for lidt kendte og benyttede tyske samling af populærvidenskabelige småskrifter Sammlung Göschen, hvortil bl. m. a. hører de af Noreen anførte fortrinlige bøger Much *Deutsche Stammeskunde* og Meringer *Indogermanische Sprachwissenschaft*, ligesom han flittigt henviser til artiklerne i *Nordisk familjebok* (svensk konversationsleksikon). I oversigten over de nordiske sprog møder man den også hos andre svenske forfattere hyppige for danske så krænkende stavemåde *Schleswig*, der efter mine tanker ikke kan forsvares ved noget som helst filologisk principrytteri. Den nordiske folkestamme i Sønderjylland må fra et hvilketsomhelst synspunkt have ret til sin landsdels danske, historisk og praktisk afhjemlede navn trods den preussiske erobring; hvorfor så ikke hellere: Slesvig — eller Sønderjylland — (tysk: Schleswig) e. l.

Det tredje kapitel skildrer nysvenskens sprogområde, rigssprog og dialekter og er sikkert det parti af den hidtil udkomne del af værket, som byder mest nyt og interessant for fagfæller. Her findes nemlig ikke blot vigtige bemærkninger om svensk sprog uden for Sverige (f. eks. i Finland og i Nordamerika), men også en sammenfattende udsigt over de nysvenske dialekter, sammen-

arbejdet af Noreens, Lundells og andre forskeres vidtspredte afhandlinger om de svenske landsmål. Dialektforskningen står som bekendt meget højt i Sverige, og enhver nordisk og germansk filolog, som ikke er specialist på disse områder, vil sikkert være glad ved det klare overskue, som det er lykkedes Noreen at få plads til på godt 30 sider.

Det næste kapitel (s. 132—180) behandler nysvenskens perioder og kilder. Forf. begrunder en inddeling af nysvensk i *ældre nysvensk* (1526—1733) og *yngre nysvensk* fra 1733 til vore dage. Særlig vigtig er dernæst fremstillingen af de nysvenske dialekters kilder, hvor en mængde ukendt eller i hvert fald kun af en snævrere kreds kendt materiale er samlet og bogført.

Resten af de udkomne hefter indeholder den *nysvenske sprogforsknings historie,* hvor Noreen har præsteret et stort arbejde af kritisk samlerflid. Forarbejder til en overskuelig fremstilling savnes ganske, og enhver, som kender lidt til beslægtede arbejder, ved, hvad en sammenfattende og udtømmende behandling af sligt kræver, og hvor værdifuldt et sådant værk er for videnskaben i det hele taget.

Det vil allerede af nærværende korte redegørelse for værkets plan og de udkomne partiers indhold være klart, at det tegner til at blive et sprogligt hovedværk af den allerstørste betydning og interesse både for fagfolk og langt ud over deres kreds. Det er Noreens ufravigelige mening at skildre os det nysvenske sprog uden sideblink til "system og vedtægt", og han sejler ikke under falsk flag. Allerede bogens motto, hentet fra et skrift af A. G. Silverstolpe fra 1814, taler tydeligt: "Af de latinska Grammatikorna, som så mycket berömmas och följas, har väl ett system, men allenast ett förvillande system kunnat hemtas etc."

Altså: der loves os ni bind på tilsammen over 5000 sider, skildrende nysvensken med alle den moderne sprogvidenskabs rige hjælpemidler og metoder, og det loves os af professor Adolf Noreen, en mand, hvis arbejdskraft synes ubegrænset! Der er foreløbig ikke meget andet at gøre end at udtrykke sin beundring og taknemlighed for vovemodet og af et godt hjerte ønske held og lykke på færden.

Odense februar 1904. **Karl Mortensen.**

Paul Herrmann: Nordische mythologie in gemeinverständlicher darstellung. Mit 18 abbildungen im text. Leipzig. W. Engelmann 1903. 634 s. + XII.

Det er vist første gang, at en tysk lærd har påtaget sig at skrive en håndbog i *nordisk* mytologi; ellers hedder det altid *ger-*

mansk. For flere år siden krævede nærværende anm. — i anledning af en nys udgiven "germansk mytologi" — at man måtte skelne imellem "germansk" og "nordisk", i det jeg da hævdede, og hævder endnu, at "germ. mytologi" overhovedet er noget, der ikke eksisterer. Allerede af denne grund hilser jeg forf:s "nordiske" mytologi med glæde og interesse. Ved udgivelsen af bogen siger forf. selv (s. III) at han har villet "durch ein gemeinverständlich geschriebenes, auf jeden gelehrten apparat verzichtendes buch, das doch den heutigen stand der forschung gewissenhaft und objektiv wiederspiegelt, *Simrocks* veraltetes und unübersichtliches "Handbuch der deutschen mythologie" ersetzen", og videre, at bogen ikke er ment som lærebog men som en bog for den större kres af dannede og for skolen (lærerne s. IV). Denne forf:s klart udtalte hensigt med bogen er, efter anm:s mening, nået, og i det hele og store er den lykkedes godt.

Som bogens omfang viser, er en nogenlunde fuldstændighed tilsigtet. Forf. kender ikke blot, hvad der er selvfølge, alle kilderne, men også så godt som hele den moderne litteratur angående mytologi og sagnhistorie. Uagtet han ikke anfører de enkelte skrifter eller afhandlinger, er det dog let at se, at han har fulgt godt med; dette gælder også det arkæologiske område og de nyeste gravfund. Han anfører kildesteder i större eller mindre udstrækning (med mindre skrift), hvilket er meget heldigt, men det bidrager ikke lidt til at bogen er bleven så stor. Ellers er det hovedsagen at fremstille den gamle gudelære objektivt efter kilderne og i overensstemmelse med de nyeste mytologiske granskninger. *Nye* baner i og for forskningen har forf. ikke brudt og heller ikke tilstræbt. Inddelingen af stoffet er omtrent den samme som f. eks. i Mogks "german. mythologie" i Grundriss. Efter en indledning om Norden til c. 1030 og dens forhold til fremmed påvirkning samt en klar og rigtig oversigt over kilderne, behandler forf. sjæletroen (opfattelse af død, sjælevandring, genfødelse m. m.; sövnens og drömmens betydning for mytologiske forestillingers oprindelse; særlige former af sjæletro og anekultus, hvorunder der tales om hekse, varulve, bersærker, fylgjer, diser, norner, valkyrjer), dernæst "overgangen fra sjæletro til naturdyrkelse" (alver, riser, myter om himmellegemer), så "naturdyrkelse; gudstro" (herunder behandles de enkelte guder og gudinder); derpå følger to hovedafsnit om "kultus" (ofringer; templer; præster) og "verdens ophav og undergang". Det hele er overskuelig ordnet og fremstillingen klar.

Af det naturgrundlag, som myterne skulde bero på, mener forf., uden tvivl med rette, at der overhovedet kun lidet er tilbage (s. 3); han er også ret forsigtig og sparsom med naturtydninger af de enkelte myter og mytetræk; desuagtet forekommer det mig, at han undertiden er gået for vidt, som når han (s. 239) tyder tabet af Tyrs hånd som "den momentane forsvinden af dags-

lyset overhovedet". Jeg kan ikke se noget som helst naturgrundlag her. Forf. tager også hensyn til folkelige overleveringer (folklore) og benytter dem i det hele på en ret forsigtig måde. Også her tror jeg dog, at forf. undertiden går noget for vidt. Efter min overbevisning har den norske asgårdsrej og Odins og hans følges natlige ridt i andre skandinaviske forestillinger intet som helst med den nordiske oldtid at bestille, og Odin er ingen dødsgud i den forstand, som disse forestillinger antyder. Dr A. Olriks bemærkninger herimod i Dania (VIII, 168 ff.) har ikke imponeret mig og ikke forundret mig. Men det vilde føre for vidt at komme ind på hele denne sag nærmere.

Overfor S. Bugges teorier forholder forf. sig, med gode grunde, i det hele afvisende; kun på enkelte punkter godkender han hans resultat som f. eks. m. h. t. sammenhængen mellem Iduns og Hesperidernes æbler; her kan jeg ikke slutte mig til forf. En del træk fra Venus mener han også kan være overførte på Freyja (s. 227)[1].

Hvad de litterære kilder angår, behandler forf. dem omtrent alle som lige gode; han anfører uden forbehold — ved siden af de gode og gamle sagaværker — sådanne rene fabler som Þorsteins þáttr uxafóts, Harđarsaga, Bárđars., Brandkrossaþ. og fl. lign., endogså Skíđaríma (for at Freyja var Odins hustru, hvilket sikkert kun beror på senere tiders uvidenhed); her, forekommer det mig, har forf. ikke anvendt kritik og forsigtighed nok; disse "kilder" kan nemlig ikke have nogen betydning for den hedenske mytologi.

I det hele og store har jeg ikke synderlig meget at indvende imod forf:s fremstilling; jeg kunde fremhæve flere udmærkede partier og steder, hvor den er klar og fyndig foruden at være rigtig. Enkelte afsnit er mindre tilfredsstillende, t. eks. det om hekse, bersærker, fylgjer, diser, norner osv. Det hele spörsmål ang. alt dette er meget vanskeligt og trænger endnu til en grundig kritisk behandling. Om bersærker overhovedet har noget med mytologi at göre, er for mig såre tvivlsomt; snarere utvivlsomt, at de er den uvedkommende. For ikke at blive for vidtløftig skal jeg her i øvrigt kun fremdrage ét punkt, hvor jeg ikke kan følge forf. Det vilde være meget interessant, om man kunde påvise spor af *islandsk* særudvikling i det ene århundrede, som hedenskabet bestod på Island; apriori er sandsynligheden for en sådan *ikke* stor. Dog har man ment at kunne antage en sådan på et par punkter, særlig m. h. t. Loke. Forf. antager en særudvikling på Island for Baldermytens vedkommende (s. 1; 387—88). Han udtaler, at det er mærkeligt, at misteltenen nævnes "træ" (ɔ: *meiđr* i Vsp.) og at det kaldes "smækkert og meget fagert"; dette vilde langt bedre passe på et sværd, ɔ: *sværdet* Mistelten (kendt fra

[1]) Når forf. anvender en hel side til at omtale Meyers opfattelse af Sæmund frode som Vǫluspás forfatter, forekommer det mig at det er formegen ære, han viser denne forrykte idé.

andre kilder); han mener, at digtets forfatter ikke har kendt misteltenen og at denne derfor må være en Islænder, der har ombyttet mytens sværd Mistelten med planten mistelten. Når man nu lægger mærke til, at Bugge har forklaret udtrykket *vǫllum hæri* som brugt fordi misteltenen vokser på andre træer, og da udtrykkene *mær ok mjǫk fagr* ingenlunde kan siges at være unaturlige, fremdeles da *meiðr* sikkert ikke — og mindst hos digterne — har haft en så bestemt betydning, at det ikke skulde kunne betyde en plante i almh., synes forf:s antagelse noget overilet. I den nyeste kommentar til Vsp. hedder det: "und doch hat der dichter eine ganz richtige vorstellung von der mistel". Således kan meningerne være delte. I det höjeste — på grund af *meiðr* — kunde man sige, at stedet var tvivlsomt, at ordene kunde hidrøre fra en Nordmand (kun på de færreste steder voksede misteltenen i Norge) eller en Islænder. Min hovedindvending gælder dog forf:s ræsonnement m. h. t. ombytningen af sværdet med planten hos en *Islænder*. Det er en given sag, at sagnet om sværdet Misteltenen fandtes ved 1100 på Island (Hromund Gripssöns saga 1119) og det findes blandt sværdnavne i navneremserne. Mig forekommer det overvejende sandsynligt, eller rettere sagt en selvfølge, at Islænderne i det 10. årh. har kendt sagnet og sværdet. Planten derimod kunde kun de kende, der havde været i Norge og netop på de få steder, den vokser. Hvorledes kan man egenlig tænke sig, at Islænderne således har ombyttet det bekendte med det ubekendte? Jeg for mit vedkommende er ikke i stand dertil, og kan derfor ikke underskrive forf:s ræsonnement. I forbindelse hermed står et andet punkt. Det er Lokes forhold til vulkansk natur og derigennem til Island. S. 410 (jfr 211) ytrer forf.: "Gebunden liegt Loki unter dem haine der springquellen oder springfluten" (Vǫl. 35) d. h. unter dem Geysir auf Island". Det sidste er nu i og for sig dristigt nok. I modsætning hertil finder jeg ingen eller så godt som ingen hjemmel i de gamle kilder til overhovedet at sætte Loke i forbindelse med vulkanske udbrud og vulkanild. Den gængse opfattelse af, at Loki ligger i en hule, beror ene på Snorre, der her kun følger sin egen konjektur. *Und hveralundi* betyder ikke "under kedel-lunden", men må opfattes ganske som *und Fjǫturlundi*; *und* = under d. v. s. "i den umiddelbare nærhed af noget, der rager höjt op", jfr Heinzel-Detters rigtige bemærkninger (s. 47). I de ældste kilder *gives intet* bevis for, at Loki tænkes liggende i en hule under jorden, og intet som helst bevis for, at *hverr* betyder andet og mere end "fordybning i en klippe el. stengrund". Og jeg tilföjer, at selv om det var gammelt, hvad Snorri siger, at "jordskælv" hidrører fra Lokes stærke ryk, i det giften drypper ned på ham, har man ingen ret til deraf at slutte noget m. h. t. Lokes forhold til vulkansk ild. Jordskælv kan nemlig opstå uden nogen vulkanske udbrud. At Loki skulde være en personifikation af ilden i jordens indre står for

mig som en yderst tvivlsom eller i höjeste grad usandsynlig og uhjemlet antagelse. I Norge er jordskælv særdeles hyppige på en större strækning af vestkysten.

Jeg kan efter alt dette ikke indrömme nogen ny mytedigtning på Island i det 10. årh.; i hvert fald savner jeg, efter som för, ethvert bevis derfor.

Forskellige enkeltheder, især navnetydninger, kunde jeg göre en del bemærkninger om og indvendinger imod. For det første forklaringen af *Yggdrasill*. Forf. mener (s. 593), at forestillingen om dette verdenstræ kan bero på "skydannelser"; jeg tror forklaringen er langt simplere og mere jordisk. I ældgamle dage var det sikkert en almindelig skik at opføre sin bolig ved og omkring (under) et løvrigt, skyggefuldt træ, der så kom til at stå midt i boligen (et minde herom findes f. eks. i Vǫls. s. k. 3). Det er dette boligs-træ, der er blevet almindeligt verdenstræ — ved en let og letfattelig udvikling. Lige så lidt kan jeg gå ind på navnets tydning. Jeg må hævde den gamle opfattelses rigtighed ("Odins hest", ɔ: galge) mod den nye: "skrækkens hest", hvortil jeg ingen rigtig forestilling kan knytte. Forf. er undertiden for tilböjelig til at antage andres (nyeste) forklaringer for gode varer, som E. Magnússons forklaring af Sleipnirs 8 ben (= vindrosen!) s. 261, Zimmers af det irske *diberc* = *Tyverk* (s. 237), et ord, der lyder höjst usandsynligt og som aldrig forekommer i nordisk. Derimod er det mærkeligt, at forf. fastholder den gamle opfattelse af *sonarblót* som 'sonoffer' (s. 220). Urigtige navnetydninger er f. eks. *Gleipnir* ("spazsmacher" s. 239) f. slugeren (ɔ: fastholderen), *Mjǫlnir* af et ikke eksisterende *miollr* "lysende" (s. 340); *Gíll* (s. 179) kan intet have med *gildir* (ulv) at göre, *fenrir* intet med *fengi* (s. 177); *Alsvinnr* må snarest betyde "*Alstærk*". *Hlóðyn* bör snarere opfattes som *Hlǫðyn*. *Saga* har intet med *saga* "fortælling" (jfr. "Erzählerin Saga-Frigg" s. 431) at gøre; ordet hedder aldeles utvivlsomt *sága*, udledes rigtigst af st. i *séa* (got. *saíhwan*), og bet. "seerske" osv. Det er sikkert urigtigt, når det (s. 207) hedder, at Freyr "reitet auf dem eber" f. *kører* med den; det bet. ordene, som ligger til grund. *bráðr* (i Lokas. om Byggvir) bet. "hidsig, opfarende", ikke "hurtig" (s. 209). "Stenene", som Tor smykkes med, er ikke nedhængende, men fast anbragte (de skal betegne de kvindelige bryster; s. 229). *heljarmaðr* i nyisl. (s. 41) bet. næppe "todtenmensch"; *heljar* bruges blot forstærkende, jfr. *heljarmikill, -stór*. Hvad der s. 47 bemærkes om en pæl, der sattes på den afdødes bryst, beror på en misforståelse; denne pæl skulde kun danne en åbning, hvorigennem viet jord kunde sænkes ned på kisten, når en *præst* fik lejlighed til at komme derhen (*staursetning*). Urigtige navneformer er Möri (i Trondhjem) f. *Mærin* (forvanskningen i øvrigt gammel; i hdskrr.). *Kveldriðar* tror jeg intet har med mareridt at göre (s. 73) og *gandr* betyder utvivlsomt intet andet end "stav

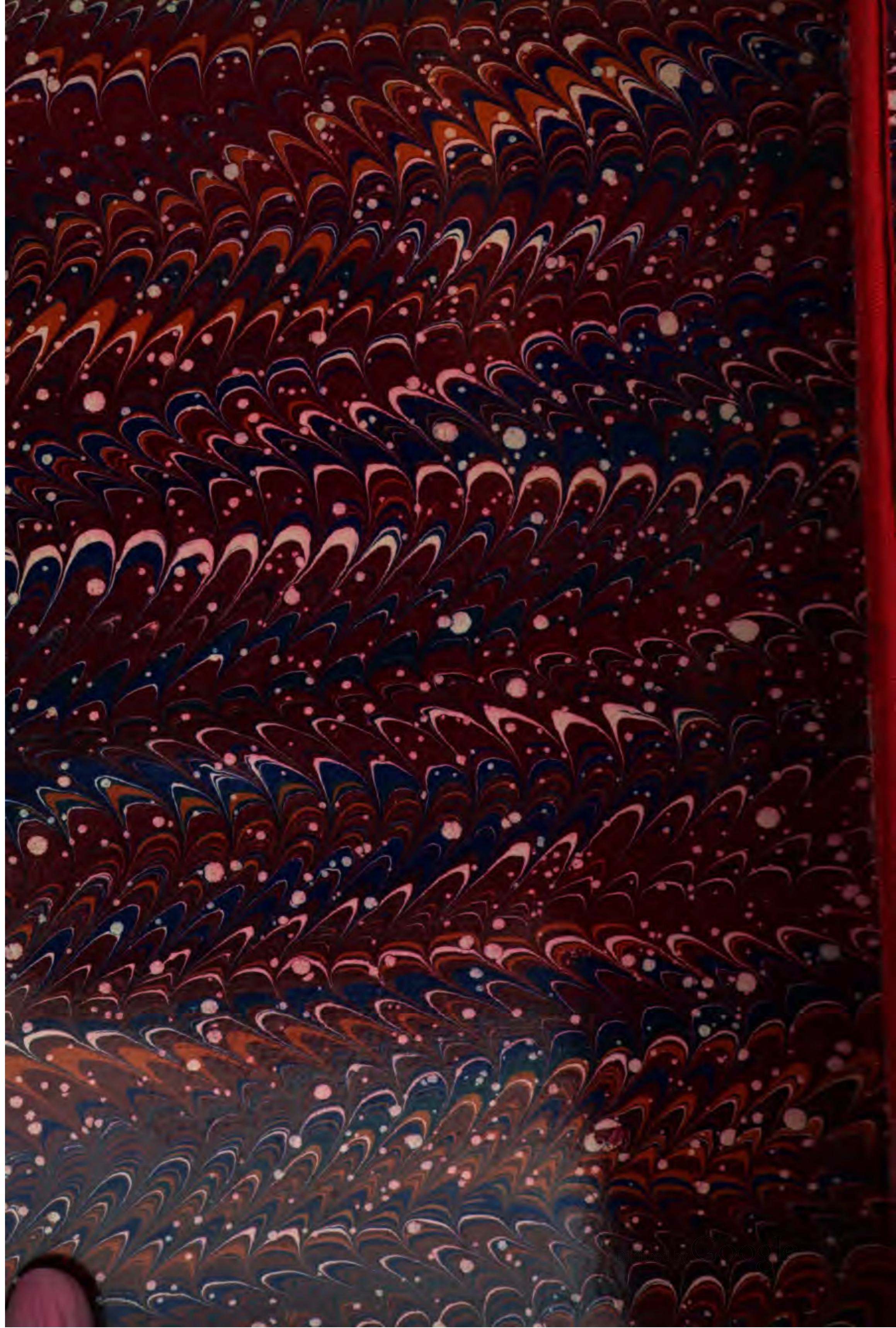
el. stok" (s. 74) = *vǫlr*, og den betydning passer fortræffelig til stedet i Fóstbr.

Der er flere småting, jeg kunde anføre, og andre enkeltheder, som dog for det hele har ingen eller ringe betydning (som den påstand s. 13, at eddadigtene "sandsynlig er samlede først mellem 1240 og 1250"; de er utvivlsomt *først* samlede i det 12. årh.). Men jeg skal her stanse og slutte med en oprigtig tak til forf. for denne bog, der utvivlsomt vil få den betydning, som forf. har ønsket, og den fortjæner den, selv om der, hvad der jo ligger i sagens natur, er endel, man kan have at udsætte på; men ikke mindst skal forf. have tak for, at han har taget skridtet fuldtud og skrevet en "nordisk" mytologi.

København 19. maj 1904.

Finnur Jónsson.

Rättelse. Läs s. 79 r. 6 *van-* 'vatten' . . . litauiska *vandů* 'vatten'.

Widener Library
3 2044 105 199 798